

ספר

רץ כצבי

מאמרים ופרקי הגות
למחשבת
חדשי השנה

חלק שני

מאת
צבי רייזמן
לוס אנג'לס

שבט תש"ע

רִיז כַּבִּי

מחשבת
חדשי השנה

©
כל הזכויות שמורות

בכל עניני הספר
ניתן לפנות למחבר

צבי רייזמן

218 S. Alta Vista Blvd.
Los Angeles, California
90036, U.S.A
Fax: 323-278-1211

E-mail:
zryzman@aiibeauty.com

פתיחה

בשבח והודאה להשי"ת, הנני זוכה להגיש לפני הקהל הרחב את ספרי השני בענייני חודשי השנה.

בדרך כלל, המספר שתיים מהווה חסרון, כדבריו של רבנו בחיי (כד הקמח, ערך שנאת חנם) שביום השני לבריאה כאשר נעשתה החלוקה בין המים העליונים למים התחתונים, הושם הפירוד בבריאה ומשם "התחילה המחלוקת ופירוד הרצון והשתנות העניינים". והמהר"ל (תפארת ישראל פרק יח) כתב, שלכן לא נאמר ביום השני "כי טוב", מפני שבפירוד אין ברכה, וז"ל: "ודבר זה ביארו חכמים בחכמתם במה שאמרו (ב"ר ד, ו) כי לכך לא נאמר כי טוב בשני של בריאת העולם, שבו נברא גהנום. וזה כי הגהנום אין בו שלמות, שאילו היה בו שלמות לא באו שם הרשעים שאינם שלמים בעצמו". ומסיים המהר"ל: "וכן כל מספר בעולם יש בו שלמות חוץ ממספר שנים. וזהו כי האחד הוא שלם בעצמו, שאין באחד חילוק כלל, ודבר שאין בו חילוק הרי הוא דבר שלם ודבר זה מבואר, והשנים אין בו שלימות כלל, כי אי אפשר לחבר קצה אל קצה על ידי שני קוים, שזה נקרא שלימות כאשר מתחבר הראש בסוף שאז הוא שלם בעבור שלא תוכל להוסיף עליו דבר, אבל בשלשה קוים נעשה שלם, שתחבר הסוף בראש, ומכל שכן למעלה ממספר זה, אבל שנים לא תוכל לחבר הסוף בראש שיהיה שלם, ונמצא פגום, לפיכך השנים חסר שלימות".

גם בטבעו של עולם, יש חסרון במספר שתיים, כי עצם הדבר שהוא שני כבר עושה אותו לפחות ערך מהראשון. נוסף על כך, כל דבר ראשון יש בו חדווה וחדשנות. מאורע ראשוני, תמיד נצרב בזכרון לימים רבים. השני, הבא אחריו, אף פעם לא יהיה כמו בפעם הראשונה, כי השני הוא חלק מהשגרה לעומת הראשון שהוא מרענן ונועז ומפיח תקווה.

ואם כך, הרי שגם חיבור ספר שני בענייני חודשי השנה, לכאורה יש בו משהו מחסרון החדווה והחדשנות שבחיבור הספר הראשון.

אולם חושבני שלא כן הם פני הדברים.

כמנהגי בעשור השנים האחרונות, מידי שנה אני בוחר נושא המתאים ל"ב חודשי השנה. בספר זה, המחולק לשלושה שערים, לפי השנים בהם נאמרו המאמרים, נסובו המאמרים סביב הנושאים הבאים:

פתיחה

שער ראשון – בענין י"ב המזלות, מהותם וייחודם, והקשר בין המזלות לחודשי השנה.

שער שני – ב'ספר יצירה' מבוארים הרמזים שיש בי"ב מאותיות האל"ף בי"ת לי"ב חודשי השנה. מתוך הבנת משמעותם הפנימית של האותיות, נשזרה יריעה, שהקבילה כל אות לחודש אחד מחודשי השנה, על המאורעות שהיו בו.

שער שלישי – בספר 'לב שמחה' (חומש דברים, ענייני נישואין עמ' פז), מביא האדמו"ר מגור, שיש התאמה בין י"ב לשונות השמחה שנקבעו במטבע הברכה של שמחת חתן וכלה [אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה וכו'] – לי"ב חודשי השנה. עיון מעמיק באופיים ותכונתם המיוחדת של כל אחת מי"ב לשונות השמחה, מביא למסקנות בתוכן עניינם של חודשי השנה, בהתאם למובנם המיוחד של כל אחד ואחד מלשונות השמחה. זהו איפוא ההסבר הפשוט מדוע אין בספר זה, למרות שהוא שני, חסרון של "שני", כי יש בו מן ההתחדשות והרעננות בבחירת נושאים שלא עסקתי בהם בספרי הראשון.

אולם האמת היא, שהמושג "שני" שיש בו העדר התחדשות, סותר את מהותם של הנושאים בהם עוסק הספר שלפנינו.

כל מהותו של **ראש חודש** הוא **התחדשות**. הלבנה הולכת ונעלמת כל חודש, אולם היא חוזרת ומתחדשת. ואמרו חז"ל (סנהדרין מב, א) שיש בכך רמז לישראל, כפי שנאמר במטבע ברכת הלבנה "וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליצרם על שם כבוד מלכותו", ופירש"י: "וללבנה אמר הקב"ה, שתתחדש בכל חודש. עטרת תפארת היא זו לעמוסי בטן, סימן הוא להם שאף הם שמונים להם, עתידים להתחדש בגלותן כמותה ולפאר ליצרם".

גם **חודשי השנה** מסמלים **התחדשות** של השפעה, כדברי השפת אמת (פרשת חקת תרמ"ה) "והענין הוא, שיש י"ב צינורות ומיני השפעות היוצרות משמים, ועל זה היה הי"ב שבטים שכל אחד פתח שער וצינור מיוחד. והמה הי"ב חודשי השנה **שיש בכל חודש התחדשות** ענין ושער מיוחד".

אף **מהמזלות** אנו למדים על סדר קבוע בבריאה, שרק לישראל ניתנה רשות **להתחדש** בו. במסכת שבת (קנו, א) מתואר בהרחבה כיצד "בעת שהאדם נולד, לפי אותה שעה ואותו מזל נמשכים כל עניני האדם" (לשון המהר"ל בגבורות ה', פרק לט). כלומר, י"ב המזלות ברקיע, משפיעים על תכונותיו ומאורעותיו של האדם מיום שנברא ובמשך כל ימי חייו. יוצאים מהכלל הם ישראל, כדברי הגמרא שם "אין מזל לישראל", ופירש

פתיחה

רש"י "דעל ידי תפילה זכות משתנה מזלו לטובה". הוזה אומר, מהותם של המזלות ביחס לישראל, מראה על כח לשנות ולחדש גם כאשר הכל קבוע ומסודר מראש.

האותיות, יש בהן תורה שלימה של **התחדשות**, כי התבוננות במשמעותם מגלה עולמות מיוחדים ומופלאים, כפי שהיטיב להביע הרב יחיאל מונק בפתיחה לספרו עולם האותיות: "הרבה יש באל"ף בי"ת כדי ללמד גם את תלמידי החכמים המובהקים ביותר. מאמר קבלי מדמה את האותיות ליצורי אנוש, כביכול, באומרו שבכל אות יש גוף, רוח ונשמה. ברור אם כן, שבאל"ף בי"ת יש יותר מאשר ענין לקוראים מתחילים לענות בו. הוא מקור בלתי נדלה של ערכים, סדרי עדיפויות, השקפות והבנת התכנית האלוקית של הבריאה. האל"ף בי"ת עשוי איפוא, לשמש מדריך להתנהגות אנושית, ולהנחות את האדם במחשבותיו ובמעשיו". עולם האותיות, גורם לאדם התחדשות בעצם ההתבוננות בו.

וכמובן, סוד כוחה של **השמחה** הוא **בהתחדשות**. היכולת לשמוח נובעת בדרך כלל מהתפרצות מיוחדת של רגשות. ההרגל וה"קבע", הם המונעים העיקריים של השמחה. עצם העובדה שחז"ל תיקנו י"ב לשונות של שמחה בברכת החתנים, שלכל אחת מהן משמעות אחרת של שמחה [כפי שנתבאר בהרחבה במאמרים שבספר זה] – היא כשלעצמה מצביעה על ההתחדשות שיש בשמחה, להיות מוסיף והולך גוונים חדשים בשמחה.

השמחה, ככל רגש אחר הטמון במצפוני הלב וכדברי השם משמואל (מועדים, ליל שמחת תורה תרע"ז) "השמחה היא התגלות הנעלם בלב", דורשת שימת לב ועבודת התבוננות, כדי להגיע בסופו של תהליך לשלמות. ולכן יש צורך בהתחדשות תמידית, כדי לזכות ולהשיגה. בפרט, לאור זאת שהשמחה הגשמית והשמחה הרוחנית הם יסוד מוצק להתעלות, כדברי ספר אורחות צדיקים (שער השמחה) וז"ל: "השמחה, המידה הזאת באה לאדם מחמת רוב שלווה בלבו בלי פגע רע. ואדם המשיג תאוותו, ולא יארע לו דבר המעציב אותו, בזה יהיה שמח תדיר ויאירו פניו וזיוו מבהיק וגופו בריא ואין זקנה ממחרת לבוא עליו, כמו שנאמר (משלי יז, כב) לב שמח ייטיב גהה". או בלשונו של המהר"ל: "השמחה נובעת משלמות הנפש". אשר על כן, שלמות השמחה אפשרית רק בהתמדתה, וזאת על ידי ההתחדשות בה.

לכן תקוותי כי בהוצאת ספר זה **השני** העוסק בנושאי חודשי השנה, לא יהיה חסרון של העדר התחדשות המלווה כל דבר הנעשה בפעם השניה, ולו בגלל שהספר עוסק בראש חודש, י"ב המזלות, עולם האותיות ולשונות שמחה – שכל מהותם ועניינם **התחדשות**.

פתיחה

כפי שכבר הזכרתי בהקדמה לספרי הראשון 'רץ כצבי חודשי השנה' – עניינו של 'ראש חודש' נשכח מהלב, ובד בבד, ההתבוננות במהותם של חודשי השנה, מה מסמל כל חודש, במה מתבטא ייחודו ומה עיקר העבודה בו – נשארה נחלת מעטים, וביטוי לכך אנו מוצאים בספרות התורנית הענפה אודות מועדי השנה ושבתייה, לעומת הפרשנות התורנית לחודשי השנה, המפורזת זעיר פה וזעיר שם [למעט ספרי בני יששכר והפרי צדיק העוסקים בענין בהרחבה].

ואכן זכיתי בסייעתא דשמיא לקבל תגובות נלהבות, בכתב ובעל פה, מרבים וטובים, שהופתעו לגלות טפח מעולמם הקסום של חודשי השנה, בקריאת המאמרים בספרי הראשון. זאת ועוד, תרגומו של הספר לאנגלית לפני כשנה, וחשיפתו לקהל גדול מאד, גרם גם כן הפתעה עולם המושגים הרחב והמגוון החבוי ונעלם במשמעותם של חודשי השנה.

לפיכך תפילתי לבורא, שגם ספר זה השני, יזכה להצלחה, ויגרום כקודמו, להדגשת ייחודו של ראש חודש כ"מועד", וללימוד תוכנם של חודשי השנה, האוצר בתוכו עולם חדש ומופלא של מושגים ורעיונות, עולם הולך ונעלם, עולם אשר לו עבר מפואר הנושק לעתיד מבטיח, כנבואת הנביא יחזקאל (מה, יז) המתנבא על החזרת ראש חודש למקומו הטבעי, בשורה אחת עם שבתות ומועדי ישראל: "ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל מועדי בית ישראל". ראש חודש שהיה בעבר מועד בעל משמעות רוחנית חשובה, עתיד איפוא, לחזור ולתפוס מקום מרכזי, כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו.

והנני חוזר ומסיים בדברים שכתבתי בפתיחת ספרי הראשון על חודשי השנה: ראש חודש, צריך ויכול להיות מכשיר עזר להתחדשות בעבודת ה'. וסביב ציר זה, סובבים והולכים המאמרים שלפנינו, העוסקים במשמעות הפנימית של חודשי השנה, ומוסר ההשכל שיש להפיק מכך, להתחדשות והתחזקות בעבודת השי"ת.

ספר זה יוצא לאור לכבוד שמחת בר המצוה של נכדי הראשון יששכר דוד פעניג נ"י, יזכהו השי"ת לעלות מעלה בתורה ויראת שמים בבריות גופא ונהורא מעליא.

שמחה זו נערכת כחודש לאחר תום שנת האבל על פטירת אבי מורי הרה"ח ר' יהושע השיל רייזמן ז"ל, שהנהיג את משפחתנו בתורתו ובפקחותו. אבי ז"ל, מיזג ושילב כל חייו בין התורה והקמח, והיה כעמוד האש ההולך לפני המחנה, למי שמלאכתו ארעי ותורתו קבע, ובפרט לכל בני המשפחה, בהיותו סמל ומופת לשמחה בלימוד התורה בעיון, ולנועם הנהגה בין אדם לחברו.

פתיחה

בשמחה זו נזכור גם את אימי מורתי, האשה החשובה רודפת צדקה וחסד, מרת הלינה שיינדל ע"ה. ואת מורי חמי, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, הרה"ח ר' אהרן יעקב קורנווסר ז"ל. איש דגול מרכבה ואציל נפש, אוהב חסד ומרבה להיטיב, אוהב ספר וחסיד בכל רמ"ח איבריו, אשר לימדני איך לחשוב ולפתח עסקים.

ולהבדיל בין חיים לחיים, חמתי מורתי תחי', המפורסמת בעדינותה ובאצילותה, ומתמידה בהתמסרותה לנו ולכל צאצאיה.

תפילתי, שזכות האבות והאמהות תעמוד לנכדי לגדול בתורה ומעשים טובים. ויזכו הוריו, בתי שלי תחי' וחתני משה (מיקי) הי"ו, לרוות ממנו ומכל יוצאי חלציהם רוב נחת דקדושה. ואף אני אזכה, בצוותא עם רעייתי היקרה ואצילת הלב, ברכה – בטי שתחי', המיוחדת להפליא בטוב לבה, במסירות נפש לכל דבר מצוה ובהקרבתה לאפשר את לימוד התורה והרבצתה – לרוות נחת מכל צאצאינו היקרים הי"ו, שלא תמוש התורה מפינו ומפיהם ומפי זרע זרעם עד עולם, מתוך בריאות ושמחה.

בראש ובראשונה, הוקרתי העמוקה וברכתי למקומות בהם הושמעו המאמרים הרואים אור בספר זה: בית העסק של ידידי היקרים ר' אליעזר גינאור הי"ו ור' יעקב רעכניץ הי"ו, שבו מתכנסים מידי יום ביומו בעלי בתים לתפילת מנחה גדולה בעיצומו של יום עסקים, ומידי ראש חודש מתקיימת במקום סעודת ראש חודש, בה הושמעו רוב רובם של המאמרים הרואים אור בחיבור זה. וכן בית הכנסת של קהילתנו – "ישראל הצעיר דהנקוק פארק" בראשות הרב יעקב קראוס שליט"א, שבו הנהיגו המתפללים, ובראשם המארגן המסור והנאמן ר' אליהו (אלי) מרציאנו הי"ו, לערוך סעודת ראש חודש מידי חודש בחודשו ברוב עם לאחר סיומה של תפילת שחרית, ובמהלכה נשמעים דברי תורה מענייני דיומא.

הערכתי העמוקה לידידי היקרים, אנשי אשכולות מלאי חכמה תבונה ודעת: הרב דוד אברהם מנדלבוים – כאח הוא לי, והרב יעקב זילברליכט – כבן יקר הוא לי, וידידי הרב זאב קרימלובסקי, שסייעוני בעריכת הספר. יבורכו ממקור עליון ברוב הצלחה וכל טוב, ותשרה השכינה עליהם ועל משפחתם כל הימים מתוך נחת והרחבה.

בהודאה על העבר ובבקשה על העתיד, יעזור השי"ת ואזכה לראות את כל שיעורי בהלכה ובאגדה יוצאים לאור עולם, בבריות גופא ונהורא מעליא.

צבי רייזמן

לוס אנג'לס, שבט תש"ע

שער א - חודשי השנה ומהותם

חודש תשרי	תשרי - כוחו וחשיבותו
חודש חשוון	תשרי לעומת חשוון - טבע ומעל הטבע
חודש כסלו	הקשת ומשמעויותיה
חודש טבת	האור והחושך - הטוב והרע
חודש שבט	"בכח" ו"בפועל"
חודש אדר	אדר כהכנה לניסן
חודש ניסן	חודש הגאולה
חודש אייר	חודש הרפואה - הכנה לקבלת התורה
חודש סיון	חג השבועות - זמן או יום מתן תורתנו
חודש תמוז	עשיה - והעדר עשיה
חודש אב	שלוש בחינות הגלות
חודש אב	כח הציבור - מוציא מבין ה"מיוצרים"
חודש אלול	חודש התשובה - ימי רצון

שער ב - י"ב השבטים

חודש תשרי	ראש השנה ולא ראש חודש תשרי
חודש חשוון	ראש חודש - המיזוג בין הקודש והחול
חודש כסלו	בנימין - מסירות נפש
חודש טבת	שבט דן וימי החנוכה כנגד הפורענויות
חודש שבט	"מים" ו"שמן" - התורה והחכמה
חודש אדר	נפתלי - שבט החיבור
חודש אדר ב'	שילוב בחינת "בין אדם לחברו" ו"בין אדם למקום"
חודש ניסן	יהודה - יהודי ומסירות נפש
חודש אייר	ספירת העומר - החיבור בין פסח ושבועות
חודש סיון	דרגות בעליה רוחנית
חודש תמוז	ראיה והתבוננות
חודש אב	גבורה ודין - לחיוב ולשלילה
חודש אלול	אין מזל לישראל - חודש התשובה
חודשי השנה	יוסף הצדיק - מידת היסוד

שער ג - י"ב צירופי שם הוי"ה

חודש תשרי	מועשי אבות סימן לבנים - שבע יפול צדיק וקם
חודש חשון	בין אדם לחבירו
חודש כסלו	חודש העתיד - הבנים
חודש טבת	עין טובה ועין רעה
חודש שבט	חוק ומשפט
חודש אדר	ונהפוך הוא
חודש ניסן	הנהגת הטבע והנהגת ההשגחה
חודש אייר	חיזוק האמונה
חודש סיון	קרש וקשר
חודש תמוז	כבוד
חודש אב	חורבן ונחמה - משמעות כפולה
חודש אלול	צדקה ותשובה

שער ד - חודשי השנה כנגד בקשות חיים של...

חודש תשרי	חודש התפילה
חודש חשון	חיים ארוכים
חודש כסלו	חיים של שלום
חודש טבת	חיים של טובה
חודש שבט	חיים של ברכה
חודש אדר	חיים של פרנסה
חודש ניסן	חיים של חילון עצמות
חודש אייר	חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא
חודש סיון	חיים שאין בהם בושה וכלימה
חודש תמוז	חיים של עושר וכבוד
חודש אב	חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים
חודש אלול	חיים שימלא ה' משאלות לבנו לטובה

תוכן המאמרים

שער ה - מזלות

א פתיחה .....

חודש תשרי

ה מאזני הטוב והרע - הדין והרחמים .....

בראש השנה נשקלים במאזני המשפט מעשיהם של כל בני האדם ✦ מחילת העוונות - בהטיית כף המאזנים לצד הזכות ✦ כפות המאזנים - מידות הדין והרחמים ✦ רוב זכויות או רוב עוונות - מידות בנפש האדם ✦ כפות המאזנים באדם עצמו - הטוב והרע, הגוף והנשמה ✦ ראש השנה - הזמן להכריע את כפות המאזנים שבאדם לכף זכות ✦ תשרי בזכותו של איוב ✦ יוסף הצדיק יצא מבית האסורים בראש השנה, והרמוז לדורות ליציאת האדם מכבלי הרע האוסרים אותו.

חודש חשוון

יז אין יאוש בעולם כלל .....

תכונותיו של העקרב ושייכותם לחודש חשוון ✦ "מר" חשוון על שם המרידות שבו ✦ הטוב ש"במר" חשוון ✦ תעניות בה"ב - על שם העתיד ✦ חודש חשוון - זמן רפיון וקדרות לאחר סיום ההתעלות בימי חודש תשרי ✦ עבודת חודש חשוון - להמשיך את קדושת ימי תשרי לכל ימות השנה ✦ אין יאוש בעולם כלל ✦ עקיצת העקרב - בלילה, ובדרך כלל אין היא ממיתה אלא מכאיבה ✦ מזל עקרב - זכותו של הנביא יחזקאל המנבא על הגאולה לפני היציאה לגלות ✦ חודש חשוון - הימצאות במקום נמוך שממנו ניתן לעלות.

חודש כסלו

כח מזיגת תכונות חיוביות ושליליות .....

הקשת ותכונותיה ✦ המשמעות המנוגדות שיש בקשת ✦ הקשת הגשמית והקשת הרוחנית ✦ השילוב בין ניגודים יוצר שלימות ✦ בריאת הקשת בין

השמשות – זמן חיבור האור והחושך הקדושה והחולין ✧ מזיגת הניגודים במזל קשת – אורם של ימי החנוכה המפציע מתוך החשיכה ✧ בקשת מתמזגים מידות הדין והרחמים – מידתו של יוסף "כל".

חודש טבת

רוחניות וגשמיות 17

גדי מלשון "איגוד" חיבור, ומלשון "מגד" – מתיקות ✧ גדי – חיבור בין גוף ונפש, גשמיות ורוחניות ✧ הגדי "קופץ" בחודש טבת – מעבר בין רוחניות לגשמיות ✧ שירת הגדי "מי כמכה באלים" – שירתם של המכבים ✧ המאורעות בחודש טבת – בסימן מזל גדי ✧ שני גדיי עיזים – האחד מסמל רוחניות והשני גשמיות.

חודש שבט

האדם הגדול – קטן בעיני עצמו ..... מה

מאורעות חודש שבט – ומזל דלי ✧ דלי – כלי לשאיבת מים – ענף – דל ✧ הדלי הוא כלי המשועבד לתוכנו – "הוא משה" שהיה עבד נאמן ואין לו מעצמו דבר ✧ הדלי – הכניעה והתבטלות – דרכי קבלת התורה ✧ ככל שהאדם מקטין עצמו – הוא נעשה גדול יותר ✧ על האדם "לדלות" מעצמו את הנקודה הפנימית ✧ כאשר הדלי מלא – השפע נשפך מתוכו החוצה ✧ חודש שבט – מזלו של ישראל – בחינת "עץ הזית" ✧ ירידת הגשמים – השפלה לצורך התנשאות.

חודש אדר

עולם השתיקה וההפטר ..... נה

הדגים ותכונותיהם ✧ הדגים – "אב טיפוס" לכל הבריאה ✧ מעלת השתיקה – עולמם של הדגים ✧ הדגים נצלו מהמבול – בגלל שלא היה להם קול ✧ עולם ההסתר – עולמם של הדגים ✧ ישועת הפורים – במזל דגים שבו יש גילוי של ההשגחה הנסתרת והנעלמת ✧ מאורעות חודש אדר – נסתרים ונעלמים כתכונתם של הדגים ✧ ישועת הפורים – מתוך מעלת השתיקה

ענף ב

מזל דגים בחינתו יוסף - המולד בתוכו תכונות רבות ..... **סה**

עין פקוחה וחוש ראייה מפותח ✧ חוש שמע חזק מאד ✧ חוש הריח חזק מאד ✧ הדגים שבים לכור מחצבתם ✧ הדגים מאוחדים בחבורות גדולות ומסתגלים לכל מצב.

חודש ניסן

ישראל - כוחם באחדותם ..... **עא**

הטלאים "מתקבצים ומתאחדים" - מעלתם וזכותם של כלל ישראל באחדותם ✧ בחירת הטלה לקרבן פסח - ביטוי למעלת אחדותם ושלמות של כלל ישראל ✧ "זכות הפסח" שעמדה לכלל ישראל לדורות ✧ מזל טלה - האחדות בין ישראל לעצמם ובינם לבין בוראם ✧ זכות יצחק - במזל טלה שבו נבנה המשכן ולא נחרב בו בית המקדש ✧ הטלה והמלך - סוד אחדותם של כלל ישראל ✧ ישראל "גוי אחד" - אומות העולם "נפרדים" ✧ שלמות האחדות - במתן התורה ✧ טלה - מזל הצומח והדילוג.

חודש אייר

אלקים יבקש את הנרדף ..... **פג**

מאורעות חודש אייר ורמזיו ✧ חודש אייר - מעלותיו וחסרונותיו ✧ מלך הבהמות - שור ✧ אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן אלא מן הנרדפין - שור ✧ עם ישראל "נרדף" - מאז ומעולם ובפרט בחודש אייר ✧ שור הוא משפיע - חודש אייר זמן של שפע ✧ האדם "נרדף" בתוך עצמו.

חודש סיון

מזל תאומים - שלמות מבוהה של האחדות ..... **צב**

חודש סיון - מזל אדם - חודש שניתנה בו התורה - מזל "כפול" ✧ מזל תאומים - סמל האחדות ✧ יסודה של אהבת הבריות - באהבת השי"ת ✧ מדרגת "אדם" - מעלתם של ישראל הדומים לאלוהים ומאוחדים ומשלימים האחד את רעהו ✧ פרץ וזרח - תאומים המשלימים האחד את השני בתכונותיהם ✧ מעלת

האדם המשלים את חברו, שורשה בהשלמת האדם את עצמו ✦ זכותם של פרץ וזרח – כח האחדות של כלל ישראל ✦ מזל תאומים – זמן של השלמת הניגודים.

חודש תמוז

התחדשות – לטוב או לרע ..... קד

תכונותיו של הסרטן – התחדשות מתמדת, ראייה לכל עבר דרכו לילך לאחריו ✦ מדרגת בני ישראל עד שבירת הלוחות כאדם הראשון קודם החטא ✦ חודש תמוז חצוי לשני חלקים – טוב ורע ✦ כח ההתחדשות שמסמל הסרטן – לטוב ולמוטב ✦ בית גידולו של הסרטן במים – המקום שבו יש מקום לרע ולטוב ✦ ההתחדשות וההתגברות בעבודת ה' בתמוז מכח ההתבוננות במתן תורה בסיון ✦ חודש תמוז – חודש הראייה להתבונן באור התורה לברור הטוב מהרע ✦ פגם הראייה בחודש תמוז וחובת תיקונו דווקא בחודש זה.

חודש אב

גיבור כארי ..... קיד

האריה ומזלו – לטוב ולרע ✦ האריה – וחודש אב ✦ גיבור כארי ✦ גיבור כארי – לעשות רצון אביך שבשמים ✦ גבורה הטובה לבעליה, וגבורה הרעה לבעליה ✦ מזל אריה וחודש אב – במובנם החיובי והשלילי ✦ הקנאה – מתכונותיו של האריה ✦ זכות דניאל – בחודש אב ✦ שבט שמעון – כנגד חודש אב.

חודש אלול

גילוי הנקודה הפנימית הממונה באדם ובבריאה ..... קכו

חודש אלול – המאורעות והעניינים שבו ✦ הנקודה הפנימית הטמונה בבריאה ✦ בכל בן ישראל ישנה נקודה פנימית אחרונה שעליה אין הרע שולט ✦ גילוי הנקודה הפנימית – עיקר עבודת האדם ✦ מזל בתולה – הנקודה הפנימית שלא שולט בה זר ✦ תפקידו של השופר – לגלות את הנקודה הפנימית ✦ ראש השנה למעשר בהמה – גילוי הנקודה הפנימית בדברים הגשמיים ✦ שבת – הנקודה הפנימית בזמן ✦ ארץ ישראל ירושלים ובית המקדש – הנקודה הפנימית במקום ✦ חודש אלול בזכותם של מקדשי השם.

שער ו - ספר יצירה

הקדמה ..... קמג

מחבר ספר יצירה ✦ שימוש בספר יצירה ✦ תוכנו של 'ספר יצירה' ✦ י"ב חדשי השנה - כנגד י"ב אותיות.

חודש תשרי

ללמוד וללמד - פוד השגת השלמות ..... קמט

האות למ"ד - סמל הלימוד ✦ האות למ"ד - רמז ללב האדם ✦ חודש תשרי - הזמן המתאים להתבוננות ולימוד לעצמו ולאחרים ✦ באות למ"ד הדומה למלכו של עולם - נוצר חודש תשרי שבו ממליכים את הקב"ה בעולם ✦ למ"ד גבוהה מכל האותיות - תשרי גבוה מכח החודשים - יוסף גבוה מכל השבטים ✦ למ"ד - בשלושים מעלות נקנית המלכות.

חודש חשוון

המעלה והפרונותיה ..... קנח

האות נ' ותכונותיה ✦ האות נ' - חמישים שערי בינה - סמל השלמות ✦ המספרים שמונה וחמישים - השלמות שמחוץ לגדרי הטבע ✦ האות נ' - נצחיות וגאולה ✦ האות נ' - עומדת בפני עצמה - ולכן נפילתה חזקה יותר ✦ נ' פשוטה ונ' כפופה - האדם במלחמת רוחו וגופו ✦ נ' הפוכה - מהפך הנפילה לתקומה ✦ האות נ' וחוש הריח - מעלת הנשמה ✦ האות נ' וחוש הריח בשורש מאורעות חודש חשון.

חודש כסלו

שלמות בכל דבר ..... קע

צורת האות ס' ומשמעותיה ✦ חשיבות האות ס' ומעלותיה ✦ האות ס' והמספר ששים ✦ האות ס' והמספר ששים - שלמות כוללת ✦ השינה - כלי בדרכי עבודת ה' בשלמות ✦ האדם עדיין חסר - ועליו לשאוף לשלמות ✦ שלמות צריכה להיות בכל דבר - ואף להראות ולהישמע ✦ מאורעות חודש כסלו בסימן השאיפה לשלמות - האות ס'.

חודש טבת

העין השלישית ..... **קפא**

האות ע' ומשמעויותיה ✦ ראש חודש טבת, חנוכה – והעין ✦ העין השלישית – ה"ראיה" השכלית ✦ מסירות הנפש של החשמונאים להאיר את "חשכת" גזירות היוונים ✦ ראיית האור הגנוז בנרות החנוכה באמצעות ה"עין" השכלית ✦ הרפואה לחשכת ימי חודש טבת – בהארת נרות החנוכה ✦ שלמות האות ע' ושלמות ראיית העין ✦ ראייה בעין השכל – על ידי הכנה מקודם ✦ האות ע' – שמחה וברכה.

חודש שבט

צדיק במצוה אחת ..... **קצג**

צדיק יסוד עולם ✦ "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" ✦ צדיק 'גמור' וצדיק 'שאינו גמור' ✦ "צדיק" – בקיום מצוה אחת בשלמות ✦ בכל אחת מהמצוות טמונה שלמות המביאה לחיי העולם הבא ✦ קיום מצוה אחת בשלמות – תיקון השליחות בעולם הזה ובה זוכה לחיי העולם הבא ✦ האות צ' – צדיק "גמור" המקיים מצוה אחת בשלמות ✦ "המליך" אות צ' בחודש שבט – דמיון האדם לעץ השדה ✦ ביאור התורה בחודש שבט – הכנה לקיום מצוה אחת בשלמות ✦ אותיות מנצפ"ך – סימן ל"גאולות".

חודש אדר

קדושה וטומאה – כאשר זה קם וזה נופל ..... **רה**

הקדושה – ודרכי השגתה ✦ מצות "קדושים תהיו" – כל אדם לפי ערכו ✦ השגת הקדושה – אם אינו הולך ומתעלה בהכרח הוא הולך ויורד ✦ דבר המיוחד לקדושה מסוגל לקבל טומאה ✦ המובן הנוסף של "קדושה" – לקדש את החומר ✦ האות ק' – משמעות של קדושה ושל קללה ✦ בחודש אדר – מלחמת הקדושה בטומאת הרע של עמלק.

חודש ניסן

אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא ..... **רמז**

אות ה"א – מהותה ומשמעויותיה ✦ חודש ניסן והמצוות שנצטוו בני ישראל בחודש זה ✦ אות ה' – חיבור ההווה והעתיד, הגשמי והרוחני ✦ "המליך אות ה' בניסן" – חודש הגאולה בעבר ובעתיד ✦ אות ה' – גילוי מידת המלכות בחודש

ניסן ✦ בניסן ראש השנה למלכים – הנהגת הניסים המסורה לישראל שהם בני מלכים ✦ "המליך אות ה' בשיחה" – כי הדיבור הוא עיקר גילוי המלכות ✦ הרמזים בתכונותיה של האות ה' למידת המלכות ✦ בזכות אתערותא דלתתא מושפעת אתערותא מלעילא ✦ מראש חודש ניסן מתחילה אתערותא דלתתא – פתיחת פתח הגאולה.

חודש אייר

ו' החיבור - ו' ההיפוך ..... רכז

אות ו' בסוד הרחמים ובה נרמזה הגאולה ✦ חודש אייר והמאורעות שהיו בו ✦ ו' החיבור - ו' ההיפוך ✦ צורת האות ו' קו ישר – ביטוי לאמת המוחלטת ✦ אות ו' – כח ה"מיצוץ" וה"שיווי" ✦ חודש אייר – חיבור ופירוד ✦ ירידת המן ומלחמת עמלק בחודש אייר – חיבור ופירוד בין רוחנית וגשמית ✦ האות ו' חיבור ופירוד בדרך לאמת – בחודש אייר ✦ בחודש אייר "המליך אות ו' בהרהור" – להכין את הלב לקבלת התורה ✦ באות ו' נרמזה הגאולה בניסים גדולים הבאים ממידת הרחמים.

חודש סיון

דעת ושלמות ..... רל"ח

המספר שבע – הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך הגשמיות ✦ המספר שבע – הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך החומר ✦ שבע – ביטוי לשלמות ✦ "אות זי"ן" בגימטריא "דעת" – שורש שבע הספירות ✦ "דעת" – חיבור הגוף והנפש כהכנה לקבלת התורה בסיון ✦ שלימות החיבור בין הרוחניות והגשמיות – "בהילוך, בראיה, בריח" ✦ תפילת השל"ה לזכות בכל הכוחות הרוחניים והגשמיים הנדרשים לקבלת התורה ✦ אות ז' מורכבת מהאותיות ו' וי' – החיבור בין הגשמיות והרוחנית, ובפרט בעסק הפרנסה.

חודש תמוז

דבר והיפוכו ..... רנ"א

האות ח' – חטא, חסרון והפסד ✦ האות ח' – חי שוכן ברומו של העולם ובה נרמז אור החכמה והטהרה ✦ אות ח' וחודש תמוז – תכונת "דבר והיפוכו" ✦ המשמעות המתהפכת של האות ח' – כתכונת הראיה המשמשת לדבר והיפוכו ✦ אות ח – חוש הראיה – מזל סרטן – חודש תמוז – שבט ראובן

האפשרות להפוך חטא לטהרה – רע לטוב ✦ השלמות – רק כאשר המקולקל יתוקן ✦ חודש תמוז – זמן של היפוך האבל לשמחה.

חודש אב

הטוב והטמא – האבל והשמחה ..... **רסא**

האות ט' ומשמעויותיה ✦ האות ט – לחיוב ולשלילה ✦ צורת האות ט' והלימוד ממנה ✦ הטי"ת והטיט – התכונות המנוגדות שיש באדם, שעליו למזגם בדרכו לשלמות ✦ צורתה ותכונותיה של האות ט' – הדרכה למציאת הדרך לשלב את כל התכונות והניגודים ✦ האות ט' – מזל אריה – שבט שמעון – חוש השמיעה ✦ חודש אב – תשעה באב – גיד הנשה – ומשמעותם הכפולה [צרות ואבלות לעומת שמחה וגאולה].

חודש אלול

השימוש בכוחות הטמונים באדם ..... **ער**

אות יו"ד – מהותה ומשמעויותיה ✦ אות יו"ד – עולם נעלם – עולם העתיד ✦ אות יו"ד – הכוח הפנימי [פוטנציאל] המצוי בכל אדם ועליו לגלותו ✦ אות יו"ד – ניצול הכוחות הנעלמים כדי לבנות את העתיד ✦ חודש אלול ומזל בתולה – הזמן המיוחד לגלות את הכוחות הטמונים באדם ✦ ראש השנה למעשר בהמה ✦ שבט גד – הוצאה מהכח אל הפועל.

שער ז - לשונות שמחה

פתיחה ..... רפג

חודש תשרי

ששון ..... רפה

תשרי - מאזנים - אפרים - חנוכת בית המקדש הראשון - ברית מילה -
 "ששון" ✦ שמחה - פנימית מהלב; ששון - שמחה חיצונית ✦ ששון - שמחה
 שיש בה משהו מן העצבות ✦ ששון - שמחה שאינה מושלמת ✦ קנין השמחה
 - בהדרגה ✦ השגת השלמות - בשלבים ✦ חודש תשרי - עבודת התשובה
 בהדרגה ✦ חודש תשרי ומועדיו - שלבים בעבודת ה' ✦ דרכים נוספות בביאור
 ההדרגתיות שבעבודת המועדים בחודש תשרי ✦ חודש תשרי והעניינים
 הקשורים בו - בסימן ההדרגתיות בעבודת ה' ✦ חודש תשרי כנגד שבט אפרים
 - עליה "הדרגתית" בלימוד התורה.

חודש חשון

שמחה ..... רחצ

בנין בית המקדש הסתיים בחודש כסלו וחנוכתו נדחתה לחודש תשרי חודש כסלו
 כנגד מנשה או נפתלי ✦ שמחה - פנימית מהלב והיא "שלמות
 הנפש" ✦ "מרחשין שפוותיה" - עבודת הלב בחודש חשון נמשכת ✦ עבודת
 השמחה - ממתיקה את מרירות החודש ✦ חנוכת בית המקדש - בצירוף שלימות
 הששון החיצוני עם השמחה הפנימית ✦ שמחת הנישואין - שלימות; ולכן יש
 הנמנעים מלישא אשה במרחשון ✦ חודש חשון - כנגד מנשה וכנגד
 נפתלי ✦ מרחשון - כנגד חוש הריח שהוא דבר רוחני ✦ חשון - שמחה ב"ראש
 חודש" גם ללא שמחת המועדים.

חודש כסלו

חתן ..... שט

החתן נמשל לשמש ✦ השמש והירח - משפיע ומקבל ✦ החתן -
 משפיע ✦ תפקידיו של החתן - הנלמדים מהשמש ותכונותיה ✦ ה"משפיע" צריך
 לדעת להיות גם "מקבל" ✦ השמש והחתן - משמחים כל רואיהם ✦ השמש
 והחתן - חותרים אל השלמות בדרך ישרה ✦ כסלו - חודש של תשוקה לשלמות.

חודש טבת

כ"ה ..... שב

סוף ימי החנוכה בתחילת חודש טבת – לקחים ומשמעויות ✦ כלה – תשוקה – כלול בה הכל – ברכה ושלמות ✦ השבת – כלה – ברכה ושלמות ✦ חנוכה וזאת חנוכה – זמנים של שלמות ✦ השמחה בחודש טבת – שלמות הנובעת מכח ימי החנוכה ✦ ראש חודש טבת – התחדשות היא הדרך המובילה לשלמות.

חודש שבט

ג'לה ..... שלא

ההבדל בין גילה לשמחה ✦ שמחה "מתחדשת" – בשעה שהקטנים עוסקים בתורה ✦ בזכות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן – מתחדשת מידת הרחמים בכל יום ✦ שבט זמן התחדשות הבריאה – והתחדשות האדם בלימוד התורה וקיום המצוות ✦ שבט זמן ההתחדשות – בביאור התורה ✦ שמחה תמידית – במלך המשיח שעתיד לעמוד ממני ✦ בחודש שבט – רמזים לשמחת הגאולה.

חודש אדר

רינה ..... שם

משנכנס אדר – מרבים בשמחה ✦ התפילה – תקנתה ודיניה ✦ "רינה" – דיבור המתפרץ מתוך המיית הלב ✦ "רינה" – שירה מתוך תשוקה ורצון ✦ "תפילה לעני" – המעולה שבכולן ✦ קבלת התפילה – בזכות האבות שהיו באמונה פשוטה ✦ עבודת ה' ברינה – חיבור לשורש החיים ✦ החיבור להקב"ה בעבודת הלב – במתן מחצית השקל.

חודש ניסן

דיצה ..... שם

דיצה – שימוש בשמחה שמקורה אצל הגויים ✦ חודש ניסן "אב" לכל חודשי השנה – מזל טלה – דיצה ✦ חכמה בגויים – תאמין ✦ לכל אחת מאומות העולם חכמה מיוחדת – ובאבדן האומה ישראל זוכים באותה חכמה ✦ כלל ישראל – משתמשים בתכונות האומות למטרות של קדושה ✦ אפילו בחכמות חיצוניות יש צורך לעולם ✦ לעתים ניתן ללמוד דברים טובים גם ממעשיהם של הגויים ✦ שימוש בניגוני ושירי גויים בעבודת התפילה – בדברי הפוסקים ובהנהגות הצדיקים ✦ השימוש בניגוני עכו"ם העלאת "ניצוצות הקדושה" מתוך

הטומאה ✧ דיצה – גם את השמחה שמקורה בגויים ניתן לרתום לעבודת ה' ✧ חודש ניסן – השימוש בבריאה על כל חלקיה לעבודת ה'.

חודש אייר

שמו ..... חדוה

אייר – חודש זיו – זמן המסוגל לרפואה ✧ חודש אייר והמאורעות שהיו בו ✧ חודש אייר – מזל שור – אות ו – שבט יששכר ✧ חדוה – שמחה כפולה ✧ חדוה – שמחה פנימית הבאה לידי ביטוי גם בחיצוניות ✧ בחודש אייר שמחה כפולה – רוחנית וגשמית ✧ ירדת המן ומלחמת עמלק – השילוב והפירוד בין רוחניות וגשמיות ✧ מאורעות חודש אייר בסימן החדוה – השמחה הפנימית והחיצונית ✧ מהות ענייני חודש אייר – שילוב בין הפנימיות והחיצוניות ✧ עוז וחדוה – דרך התורה נמצא את השילוב בין רוחניות לגשמיות.

חודש סיון

שעו ..... אהבה

אהבה – לפני כל תפילה, בתפילת שמונה עשרה ובשבת ✧ חודש סיון – שבט זבולון – יהלום – אהבה ✧ אהבה "תלויה בדבר" ואהבה "שאינה תלויה בדבר" ✧ "אהבה" פירושה נתינה ✧ הבוחר בעמו ישראל ב"אהבה" – במתן תורה ✧ אהבה – חיבור ודבקות בין האוהבים ✧ מצות אהבת ה' – מתוך מעלת הנתינה ✧ חודש סיון – קבלת התורה – שבת – מזל תאומים – שבט זבולון – יהלום – אהבה – נתינה ✧ קבלת התפילות וזכות הגאולה העתידה – "באהבה".

חודש תמוז

שפו ..... אחוה

חודש תמוז והמאורעות שארעו בו – "אחוה" ✧ האמנם שנאו ה"אחים" המזכירים בתנ"ך האחד את השני ✧ שנאת האחים ליוסף – "מעשה אבות סימן לבנים" ✧ השנאה של קין להבל – מתוך קנאה ✧ אחוה לא רק בטבע – אלא בדעות ובמטרות משותפות ✧ לתכונת ה'אחוה' – פנים לחיוב ופנים לשלילה ✧ שבת אחים גם יחד – כמשה ואהרן ✧ השנאה והפירוד במובנם השלילי והחיובי ✧ ה'אחוה' לשון של שמחה כאשר הקשר בין קרובים נועד למטרות נעלות ✧ בחודש תמוז – הפירוד שגרמו המרגלים והתיקון להחזיר את ה'אחוה' למצבו הטבעי קודם החטא.

חודש אב

מלחמה ושלום ..... שצט

הדברים הנקראים "שלום" ✧ "שלום" בגימטריא "עשו" ובו חותמים את ברכת הכהנים ✧ השלום – מאחד ומחבר את הניגודים השונים בבריאה ✧ אין שלום ללא מלחמה ✧ השלום והמלחמה – שני חלקים של השלם ✧ כל הדברים שנקראו "שלום" שלמותם באה מכח ההתנגדות אליהם ✧ ה"שלום" בחודש אב – נחמה הבאה לאחר החורבן ✧ השגת השלום ב"רדיפה" אחריו שלב אחר שלב.

חודש אלול

רעות ..... תט

רע ורע – שורשם משותף ✧ "תרועה" "רעות" ו"רעות" – שורשם משותף ✧ הקב"ה נקרא "רעך" וישראל "רעייתי" – כי הם חלקים מכלליות אחת ✧ הריעו לה' כל הארץ – ראשי תיבות "הלכה" ✧ חודש אלול זמן של "רעות" – "שבירה" בין אדם למקום ובין אדם לחברו ✧ חודש אלול – השמחה הבאה מכוחה של ה"רעות" ✧ בשולי הדברים.

שער ה

צר בהם
שנים עשר
מזלות בעולם
שנים עשר
חדשים בשנה
(ספר יצירה)

פתיחה

צר בהם שנים עשר מזלות בעולם, שנים עשר חדשים בשנה

(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

מבואר בדברי חז"ל בספר יצירה הנ"ל כי בבריאת העולם תלה הקב"ה ברקיע את י"ב המזלות – קבוצות של כוכבים הנראות בצורות שונות, באופן זה, שבכל חודש מסודרת צורת הכוכבים באופן אחר, ובגלגל השמים נראה מזל אחר. ניסן מזלו טלה, אייר מזלו שור, סיון מזלו תאומים, וכן הלאה.

וקבע הבורא בחכמתו, שדרך הכוכבים והמזלות משתלשלות ההשפעות לכל באי העולם, כמבואר בהרחבה בדברי הרמב"ן בחומש ויקרא (כה, יח) ובחומש דברים (יח, ט) וז"ל: "כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם, כאשר הוא מנוסה בחכמת איצטגנינות [המזלות]".

ואולם בנוגע להשפעתם על ישראל נחלקו אמוראים בסוגיית הגמרא במסכת שבת

(קנו, א).

"איתמר רבי חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל. ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן מנין שאין מזל לישראל, שנאמר (ירמיה י, ב) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה, הם יחתו ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב, מנין שאין מזל לישראל, שנאמר (בראשית טו, ה) ויוצא אותו החוצה, אמר אברהם לפני הקב"ה, רבוננו של עולם בן ביתי יורש אותי, אמר לו לאו כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו, רבוננו של עולם נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה צא מאיצטגנינות שלך".

ופרש"י: "אין מזל לישראל – דעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה. איצטגנינות, חכמת המזלות".

כלומר, לדעת רבי חנינא "יש מזל לישראל", ותפילה וצדקה אינם יכולים לשנות את הצפוי לאדם מישראל לפי המזל שבו נולד. ואילו לדעת רב ורבי יוחנן "אין מזל לישראל", ולכן בכח תפילה וזכויות לשנות את המזל הרע של כל אדם מישראל

לטובה. ובהמשך סוגיית הגמרא מובא, שכדעת רב ורבי יוחנן ש"אין מזל לישראל" סובר שמואל.

ברם מצד שני מפורש בדברי חז"ל, שיש לכוכבים ולמזלות השפעה על מעשי בני האדם, וכפי שמובא בסוגיית הגמרא במסכת שבת (שס) מפנקסו של רבי יהושע בן לוי, ש"מזל יום גורם", דהיינו כפי היום שנולד בו האדם כן הוא מזלו. לדוגמא, הנולד ביום שני יהיה רגזן, כי ביום זה נחלקו השמים והארץ, ולכן גם הוא יבדל מכל אדם. והנולד ביום חמישי יהיה גומל חסדים, כי ביום זה נבראו הדגים והעופות שאינם טורחים כדי להשיג מזונות, אלא ניזונים בחסדי השי"ת.

עוד מבואר שם בסוגיא, כי "מזל שעה גורם". בשעות היום משפיעים מזלותיהם של שבעת כוכבי הלכת: חמה, נוגה, כוכב, לבנה, שבתאי, צדק, מאדים. ולכן, לדוגמא, הנולד בשעה שמשמש במרום מזל מאדים יהיה שופך דם וואמר רב אשי כי משמעות הדבר שאדם זה יהיה אחד מהדברים הבאים: או אומן המקיז דם, או שוחט, או מוהל, או להבדיל, גנב הרוצח נפשות.

וכן מובא במסכת שבת (קכט, ב) שאסור להקיז דם ביום שלישי, היות ושולט בו מזל מאדים. ופרש"י: "שמזל מאדים משמש בו בשעות זוגות, ומזל מאדים ממונה על החרב ועל הדבר ועל הפורענות, וזוגות קשים שהן רשות לשדים, כדאמר בפסחים (קי, ב), והפורענויות מוכנין".

ובמסכת מועד קטן (כח, א) מובא: "אמר רבא, חיי בני ומזוני, לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא".

וגם במסכת נדרים (לט, ב) "אמר רבי אחא בר חנינא, כל המבקר חולה נוטל אחד מששים בצערו, ובבן גילו". ופירש הר"ן: "ובבן גילו, שנולד המבקר במזלו של חולה".

ועל כולם, בפי הכל שגור מטבע הברכה הנאמר בקידוש לבנה ובאיחולי השמחה איש לרעהו: "סימן טוב ומזל טוב יהיה לנו ולכל ישראל" [ומקור הדברים בהלכה הפסוקה בשו"ע (י"ד סי' קעט בע' ב) "נהגו שאין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה"].

ויש להבין כיצד מתבארים מאמרי חז"ל אלו, למאן דאמר "אין מזל לישראל".

התוספות במסכת שבת (ד"ה אין מזל לישראל) עמדו בקושי זה, וכתבו: "אין מזל לישראל, והא דאמר רבא בשילהי מועד קטן, בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה".

בביאור הדברים כתב ידידי רבי יעקב הלל, ראש ישיבת אהבת שלום בירושלים, בשו"ת וישב הים (סימן יג אות ב ואות ז) וז"ל: "והביאור בזה, דבאמת כך סידר הבורא יתברך ענין ההנהגה הטבעית והקבועה של הנבראים התחתונים, כפי שורשיהם שבכוכבים ומזלות שדרכם משתלשלים ההשפעות לעולם הזה. ומה שנחלקו בזה רבי יוחנן ורבי חנינא אם יש מזל לישראל, היינו אם ניתן לשנות גזירת המזל על פי תפילה, תשובה וזכויות, או לא. וכמו שכתב רש"י דפליגי אם ניתן לשנות את המזל על ידי זכות".

מבואר איפוא, כי בוודאי משפיעים המזלות על מאורעות חייו של האדם, אלא שבידו לשנות את מזלו "על ידי זכות גדול" בתורה, תשובה ומעשים טובים. ומאמר חז"ל "אין מזל לישראל", פירושו, שבכח התפילה והזכויות מתעלים ישראל מעל השפעת המזלות. וכפי שביאר הרמב"ן (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפה) וז"ל: "אין מזל לישראל, שישאל חלק ה' ונחלתו - ואינן מסורים למזלות השמים, כי הם למעלה מן המזלות. וזהו שאמר הכתוב (ירמיה י, ב) מאותות השמים אל תחתו, כי יחתו הגוים מהמה. ומה שכתוב (שם פסוק כג) לא לאדם דרכו, כשאנו עושה רצון ה', שאז הוא מסור למזל, שעונותיו הבדילו בינו ובין ה' יתברך, והשפיל עצמו ממעלות עליונות, וישב לו במדרגות תחתונות, תחת המזלות. והוא שכתוב (דברים לב, כ) אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם, כי אסלק השגחתי ואניחם תחת המזלות ושאר משרתי השמים אשר בחרו להם כשאר העכו"ם, ואז אראה מה אחריתם, מי יצילם מיד המקרים ההווים מתנועות הגלגלים והמזלות. אבל בצדיקים כתיב (תהלים כג, ד) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי".

ובתשובה נוספת ביאר הרמב"ן (שם סימן רפג) כי "פעמים הקב"ה עושה נס ליראיו, לבטל מהם גזירת הכוכבים. והם מן הנסים הנסתרים שהם בדרך תשמישו של עולם, שכל התורה תלויה בהם. לפיכך, אין שואלים בחוזים בכוכבים אלא מהלך בתמימות, שנאמר (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלקיך. ואם ראה בהן דבר, שלא כרצונו, עושה מצוות ומרבה בתפילה. אבל אם ראה באצטגנינות יום שאין טוב למלאכתו, נשמר ממנו ואינו סומך על הנס. וכסבור אני, שאסור לבוא כנגד המזלות על הנס".

דברי הרמב"ן הובאו להלכה ברמ"א (יר"ד סימן קעט סע' ב) וז"ל: "במה שאדם יודע שהוא כנגד המזל לא יעשה ולא יסמוך על הנס, אלא שאין לחקור אחר זה, משום תמים תהיה".

[חשוב לציין לדברי שו"ת הרשב"א (ח"א סימן קמח וסימן תט) והמהרש"א (שבת קנז, א) שביארו כי מחלוקת האמוראים אם יש מזל לישראל או לא, היא רק בענין השפעת המזל על יחידים, אולם הכל מודים שמצבם של כלל ישראל אינו תלוי במזל].

☆ ☆ ☆

הנה כי כן, עולה מן הדברים, שהקב"ה קבע בהנהגת טבעו של העולם סדרים בהשתלשלות ההשפעה דרך י"ב המזלות, וכפי שמובא לעיל מדברי ספר יצירה, י"ב המזלות מכוונים כנגד י"ב חודשי השנה, כאשר לכל חודש מזל משלו.

בסדרת המאמרים שלפנינו [שנאמרו בשנת תשס"ז] התמקדנו בבירור משמעות המזלות השונים והתבוננות בדרכי השפעתם וסגולותיהם - והלימוד מתוך כך לעבודת חודשי השנה כדי להפיק ממזל החודש את ההשפעה המבורכת שבו, ולחלופין, לדעת כשיש במזל החודש סגולה שאינה מבורכת, מהי סגולה זו, ואז, כדברי הרמב"ן "עושה מצוות ומרבה בתפילה", שהרי "אין מזל לישראל". ובכח התורה והזכויות מתעלים ישראל לקבל השפעה מעל המזלות, מידו הפתוחה והגדושה של הבורא יתברך שמו.

חודש תשרי

מאזני הטוב והרע - הדין והרחמים

מזל חודש תשרי מאזנים
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין את משמעות קביעות מזל מאזנים בחודש תשרי.

במדרש תנחומא (שלח פרשה יג) מובא: "כתיב (תהלים סב, י) אך הבל בני אדם כזב בני איש, אמר רבי חייא בשם רבי לוי, כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה, במאזנים לעלות (המשך הפסוק בתהלים), הקב"ה מוחל להם במזל מאזנים, בחודש תשרי, שנאמר (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". ויש לדייק מכפל לשון המדרש שהקב"ה מוחל עוונות "במזל מאזנים בחודש תשרי", ולכאורה די היה אם היה נאמר "הקב"ה מוחל להם בחודש תשרי", או "הקב"ה מוחל להם במזל מאזנים". ומכאן שלמאזנים יש תפקיד במחילת העוונות, וענין זה צריך ביאור.

ובמדרש (ויקרא רבה כט, ח) נאמר שמחילת העוונות מרומזת בשם החודש "תשרי", שהוא מלשון "תשרי ותשבוק", שתרגומו "להתיר ולעזוב", כלומר לוותר ולכפר על חובותיהם של ישראל, וז"ל: "במאזנים לעלות, במאזנים הוא מתכפר להם, בחודש שמזלו מאזנים, ואיזה, זה חודש תשרי, תשרי ותשבוק ותכפר על חובי עמך, אימתי בחדש השביעי". ויש להבין מדוע דווקא מזל מאזנים הוא הזמן המסוגל למחיקת החובות וכפרת העוונות של עם ישראל.

בספרי דאגדתא על אסתר (מדרש אבא גוריון פרשה ג) מתארים חז"ל באריכות את סדר הגורלות שהטיל המן על חודשי השנה כשחיפש חודש מתאים להוציא לפועל את גזירת הכליון על עם ישראל, ומבארים מה הם הזכויות של כל חודש וחודש, שבגללם נמנע המן מלבצע בו את זממו, ועל חודש תשרי נאמר: "מאזנים זכות איוב, שנאמר (איוב לא, ו) ישקלני במאזני צדק". ובמדרש אסתר רבה (ו, יא) נאמר: "מאזנים זה איוב, שנאמר (איוב ו, ב) לו שקול ישקל כעסי". ומבואר שבחודש תשרי שמזלו מאזנים עומדת לעם ישראל זכותו של איוב, ולכן לא ניסה המן לגזור את גזירותיו בחודש זה.

דברים אלו נראים כחסרי פשר, מהי זכותו של איוב שבכוחה להכריע את כף המאזנים בחודש תשרי. ובפרט תמוה, כי במדרשים מתבאר שבמזל מאזנים עומדת זכותו של איוב, משום שמצאנו בספר איוב פסוקים שבהם מוזכרת המילה "מאזנים" וענין "שקילה" שמשמעו, משקל בכף המאזנים. אך בוודאי לא בגלל הימצאות מילים אלו בספר איוב, אנו משייכים את זכותו למזל מאזנים. שהרי המילה "מאזנים" מופיעה בתנ"ך פעמים רבות: פעם אחת בספר ישעיהו (מ, טו), פעמיים בספר יחזקאל (ה, א; מד, י), פעם אחת בספר הושע (יב, ח), פעם בספר עמוס (ח, ד), ופעם אחרת בספר מלכה (ה, יא). וגם דוד המלך הזכיר מאזנים בתהלים (סב, י) וכן שלמה המלך במשלי (יא, א; טז, יא) – ומדוע שלא נאמר שבחודש תשרי עומדת זכותם של דוד ושלמה או זכותם של כל הנביאים האחרים שהזכירו מאזנים בספריהם. ומוכח איפוא, כי חז"ל הטמינו סוד עמוק בשייכות זכותו של איוב למזל חודש תשרי מאזנים, ויש לחתור להבנת סוד זה.

בחידושי הרש"ש על מסכת ראש השנה (יז, א תוד"ה ועליהם) הביא בשם רבי מנשה מאיליאי, שמהפסוק (תהלים קטו, ב) "כי הטא אזנו לי", דרשו "הטא **אזנו** לי, מלשון **מאזנים**, ורצונו לומר שמטה לי המאזנים לצד זכות". ויש להבין כיצד מתקשרת ה"אזן" ל"מאזנים", האם זהו דמיון בין המילים בלבד, או שמא שורש משותף להם.

בשל"ה הקדוש (פרשת קדושים, דרך חיים תוכחות מוסר) כתב על הפסוק (ויקרא יט, לו) "מאזני צדק אבני צדק, מאזנים מידות ומשקלות, הם **רמזים לדברים נסתרים**, על כן צריך האדם ליזהר בהם בזהירות יתירה ונפלאה". וצריך ביאור בכוונת דבריו, שיש במאזנים רמז "לדברים נסתרים".

בראש השנה נשקלים במאזני המשפט מעשיהם של כל בני האדם

ב. בפשטות ההסבר לכך שמזל חודש תשרי הוא מאזנים, נובע מדברי הגמרא במסכת ראש השנה (ת, א) שהקב"ה דן בחודש תשרי את כל באי העולם על כל הקורות אותם במשך השנה, כפי שנלמד מהפסוק (דברים יא, יב) "מראשית השנה ועד אחרית שנה" – מראש השנה נידון מה יהא בסופה. ושאלה הגמרא: מנין לנו שהדין הוא בחודש תשרי, והשיבה: נאמר (תהלים פא, ד-ה) "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" – ואיזהו חג שהחדש מתכסה בו [כלומר, כל החגים חלים באמצע החודש שהירח נראה בהם, ואילו החג היחיד שהירח מכוסה בו "בכסה" הוא ראש השנה], הוי אומר זה ראש השנה, ובתיב: "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". והיינו שראש השנה הוא יום משפטם של הברואים.

ועוד אמרו במסכת ראש השנה (טז, א) "הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביום הכיפורים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונים על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים".

ובביאור קביעת תאריך יום הדין של האדם בראש השנה, כתב הר"ן בחידושיו על מסכת ראש השנה (טז, א ד"ה בר"ה כל), מכיון שלדעת רבי אליעזר, אדם הראשון נברא בראש השנה, ואמרו במדרש (ויקרא רבה כט, א) שבאותו יום שנברא בו האדם "בתשיעית [בשעה התשיעית] נצטווה [שלא לאכול מעץ הדעת], בעשירי סרה, באחת עשרה נידון, בשתיים עשרה יצא בדימוס. א"ל הקב"ה לאדם הראשון, זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות עומדין לפני ביום הזה ויוצאין בדימוס, וכ"ז אימתי בחדש השביעי באחד לחדש". ומסיים הר"ן: "ומכאן סמך למה אדם נידון בראש השנה יותר מבשאר ימים, ואף בשמים יש אות, שמזל החדש הזה מאזנים, כי בו פלס ומאזני משפט לה".

למדים אנו שבחודש תשרי שוקל הקב"ה את מעשיהם של כל באי העולם בפלס המאזנים, בעוברם לפניו כבקרת רועה עדרו. והטעם שתאריך המשפט נקבע בחודש זה, כי יש בכך סגולה להוציא את האדם זכאי בדין, משום שכבר זכה בדין בחודש זה בזמן בריאתו, כשאכל מעץ הדעת ונשפט ויצא בדימוס. ה"מאזנים" מסמלות איפוא, את משקל הזכויות לעומת משקל החובות, וכדברי הרמב"ן בדרשה לראש השנה "וגם יש בזה אות בשמים, שהחודש הזה [תשרי] מזלו מאזנים, להגיד כי בו פלס ומאזני משפט לה" (משלי טז, יא).

היטיב לבאר זאת בשפה ברורה, רבי יצחק אבונה בספרו מנורת המאור (פרק שלישי אות רצב) וז"ל: "כל יסודות התורה והאמונה, הם בנויים על אמונת ההשגחה בתכלית השלמות שיש לבורא תמיד על הכלל ועל הפרט, ונותן לכל אחד כפי מעשיו, כדכתיב (ירמיה לב, יט) גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות, ואמר (זכריה ד, י) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ, ופסוקי התורה המורים על זה אין להם חקר. ועל זה אמרו רבותינו (אבות פרק ג משנה יט) הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נידון והכל לפי רוב המעשה. ואף על פי שההשגחה והגמול הוא בכל זמן ובכל עת, אבל ביום הדין בא הכל לחשבון ולשקלו בכף מאזנים, שהחודש הוא נכנס במאזנים ובא הזמן לחפש על מעשי בני אדם לראות אי זה כף מכרעת. ולפי שאין שכחה לפני כסא כבודו והכל הוא זכור לפניו כאילו הוא כתוב ויותר, המשיל הדבר להבינו לעם בלשון בני

אדם, באמרו שהוא כתוב בספרים, באמרום בפרקא קמא דראש השנה (טו, ב), אמר רבי ברוספדאי אמר רבי יוחנן, שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של צדיקים גמורין, ואחד של רשעים גמורין, ואחד של בינוניים. של צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, ושל רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, ושל בינוניים תלוין ועומדין מראש השנה עד יום הכיפורים, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה.

מזלו של חודש תשרי – מאזנים, מורה על מהותו של החודש, כחודש שבו נשקלים מעשי בני האדם במאזנים לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו.

מחילת העוונות – בהטיית כף המאזנים לצד הזכות

ג. מאחר ובראש השנה, ביום שנברא האדם ויצא זכאי בדינו, חוזר הקב"ה ודן את מעשי הברואים בכל שנה ושנה, יובן מדוע מזל מאזנים הוא זמן מחיקת החובות ומחילת העוונות של עם ישראל. כי מידתו של הקב"ה ביחס לבינוניים היא "ורב חסד – מטה כלפי חסד" (ראש השנה יז, א). ופרש"י: "מטה כלפי חסד, הואיל ומחצה על מחצה הם, מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם".

ובעין זה אמרו חז"ל במדרש (במדבר טו, טו) שלאחר חטא המרגלים אמר משה רבנו להקב"ה "ריבונו של עולם, הרי מידת הדין בכף מאזנים מעויין [שקולת], אתה אומר אכנו בדבר, ואני אומר סלח נא, אמר לו הדבר מוכרע, נראה מי נוצח אתה ה' או אני, אמר רבי ברכיה, אמר לו הקב"ה, חייך שלי בטלת ושלך קיימת, מנין שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך, הוי (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך". ומבואר שבקשת משה רבנו להקב"ה היתה שיעיין בכף המאזנים, ויכריעם לכף זכות, עד שנאמר לו: "סלחתי כדברך".

ומידה זו אמורה בדברי חז"ל המובאים לעיל [אות א] ש"כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה, הקב"ה מוחל להם במזל מאזנים, בחודש תשרי, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". ומשמע שהאדם רק צריך להגיע לעיצומו של יום, וביום זה מטה הקב"ה את כף המאזנים לזכותו, ומעביר עוונותיו. וכפי שהוזכר לעיל, שענין זה נרמז בשם החודש "תשרי" שהוא מלשון "תשרי ותשבוק ותכפר על חובי עמך".

כפות המאזנים – מידות הדין והרחמים

ד. המאזנים מסמלים ענין נוסף.

על כפות המאזנים מונחות לא רק זכויות [מצוות] מול חובות [עבירות], אלא כפות המאזנים הם מידות ה"דין" וה"רחמים".

והנה ידועים דברי חז"ל (הובאו ברש"י בתחילת חומש בראשית) "בראשית ברא אלקים, ולא אמר ברא ה', שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין. והיינו דכתיב (בראשית ב, ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים". ומבואר לדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם, כי בחודש זה משמשות שתי מידות אלו, מידת הדין והרחמים, אשר ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים בראם בצוותא בראותו שהעולם אינו יכול להתקיים על מידת הדין בלבד.

וזו גם מהותו של ראש השנה, ששתי המידות הללו משמשות בו ביחד, כדברי הרמב"ן (ויקרא כג, כד) שראש השנה הוא "יום דין ברחמים", וביאר זאת גם בדרשה לראש השנה: "תרועה היא מידת הדין... והנה פירש הכתוב כי הוא יום דין ברחמים, והוא שאמר באשרי העם יודעי תרועה כי תפארת עוזמו אתה, כי תפארת מידת רחמים, ועוז מידת הדין, ואלו דברים מסתרי התורה הם ואין ראוי לדבר בהם ברבים וגם לא לכל היחידים". ובשפת אמת (ראש השנה תרל"ח ד"ה במדרש) כתב: "תשרי מאזנים, שיש שם שתי הבחינות, ימין ושמאל". וכידוע, "ימין" היא בחינת החסד והרחמים, ו"שמאל" היא מידת הדין.

ומעתה נבין את עומק משמעות מזלו של חודש תשרי – מאזנים, במובן זה, שבחודש תשרי נמצאים על כף המאזנים מידות הדין והרחמים, וכאשר ישראל משפרים מעשיהם, דהיינו חוזרים בתשובה, הקב"ה מטה את הכף לזכות, כמאמר חז"ל (פסיקתא דרב כהנא פרשה כג) "תקעו בחודש שופר, בחודש – חדשו מעשיכם, שופר – שפרו מעשיכם, אמר הקב"ה, אם שיפרתם מעשיכם לפני, הרי אני נעשה לכם כשופר הזה, מה השופר הזה מכניס בזה ומוציא בזה, אף אני עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים ומתמלא עליכם רחמים ומרחם עליכם, והופך לכם מידת הדין למידת רחמים, אימתי, בחודש השביעי".

אלא שבדברים שנתבארו עד עתה, שתפקיד המאזנים נועד למדוד את מעשי האדם, ובכך לחרוץ את גורלו לזכות או ח"ו לחובה, עדיין לא מבוארים דברי חז"ל

שהבאנו לעיל ש"מאזנים זכות איוב". כי אדרבה, המאזנים מסמלות את משקל הזכויות והעוונות בדקדוק פלס המשפט, ואילו סיפורו של איוב שהיה צדיק גמור מוכיח את ההיפך מזה, וכפי שמבואר בדברי הרמב"ן בחיבורו שער הגמול, שאיוב היה "שואל על הצדיק הגמור מכל צד שבאו עליו יסורים ומת בהן ואבד שמו על לא חמס בכפיו היאך יתכן זה בדרך ה', ודבר זה אין לו תשובה לדעת הבריות אלא לדעתו של א-ל דעות יתברך... שהיה איוב צדיק גמור בעיניו והיו יסוריו שלא על חטא ועבירה לפי דעתו עד שהיה קורא תגר עליהם". כלומר, אם מאזנים מהווים ביטוי למשקל המעשים, ולגמול המדויק כפי ערך הזכויות והחובות, לכאורה אין זה מתאים לאיוב, שספרו עוסק בשאלת השאלות של "צדיק ורע לו - רשע וטוב לו", המהווה כביכול סתירה לשיקול המדויק של המאזנים.

רוב זכויות או רוב עוונות - מידות בנפש האדם

ה. ונראה כי המאזנים האמורות במזל חודש תשרי אינם רק מאזני המשפט של הקב"ה בבואו לדון את בריותיו, אלא המאזנים הנמצאים באדם עצמו, ונבאר את הדברים.

הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ג' הלכה ג') כתב: "וכשם ששוקלין זכויות אדם ועוונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה". ומפורסמת קושייתו של רבי איצ'לה בלאזור מפטרבורג, שהרי הבינוני הוא מי שמעשיו שקולים, ואין לטוב הכרעה על הרע. ואם כן כל זכות שתהיה לו, תהיה מה שתהיה בידה להוציאו מכלל המצב של מחצה על מחצה ולהכניסו לכלל "רובו זכויות", ומדוע אפוא הצריך הרמב"ם תשובה, כדי שיזכה שדינו ייחתם לזכות.

מכח קושיה זו טען רבי יצחק הוטנר (פחד יצחק ראש השנה מאמר יח) שיש לשנות את תפיסת המחשבה בכל המושג של "ריבוי זכויות וריבוי עבירות", לפנינו דבריו בקיצור: "שיגרת המחשבה תופסת את המושג "ריבוי זכויות" ואת המושג "ריבוי עוונות", כמושג כמותי, דמשקל הזכויות והחובות הם סכום של כמויות מצוות ועבירות. ברם, לאחר העמקת מחרשת המחשבה בפנימיותם של המושגים "רובו זכויות" ו"רובו עבירות", יתחדש אצלנו המבט בהבנתם של המושגים הללו. המבט החדש הזה מראה לנו, כי "רובו זכויות" איננו סיכום של כמה זכויות יחידות, ו"רובו עבירות", אינו סיכום של

כמה עבירות יחידות. דאם בסכום עסקינן, כי אז היה מדרגת רובו זכויות משתנית משעה לשעה ומרגע לרגע. כי בהזדמן לו לאדם זה, שרובו זכויות, כמה כשלונות בדרכו, הרי הוא מפסיד את מעלתו של רובו זכויות. ענין זה של חילוף מדרגה משעה לשעה, אינו מתקבל על הדעת. דהלא כל עבירה וכל מצוה המזדמנות לו, עלולות הן לשנות את תארו הכללי.

אמנם מזה שהמבט החדש מראה לנו הוא, כי "רובו זכויות" הוא קו באופיו של האדם. והוא הוא הקו המושרש ביחסו של אותו אדם אל הטוב ואל הרע. "רובו זכויות" זו היא מידה בנפש. המידה הזו יוצרת בנפש בעליה את המצב של הכרעה לצד הטוב בעיצומה של הנפש. וממילא, כשם שאפשר לו לאדם, אשר מידתו הוא מידת הסבלנות ליפול לפעמים ברשת הכעס, ואף על פי כן מידתו שהיא מידת הסבלנות, בעינה עומדת. ממש כמו כן, אפשר לו לאדם שמידתו היא מידת "רובו זכויות" להיות נמצא במצב של רובו עבירות, ואף על פי כן, מידתו, שהיא מידת "רובו זכויות", אינה נפגעת על ידי כך, והרי היא עומדת בתוקפה ובגבורתה. כמו כן, יש הבדלה תהומית בין אדם ש"רובו זכויות" היא מידתו, אלא שהוא נמצא עכשיו במצב המתנגד למדתו, ועכשיו עוונותיו הם רובו של אותו אדם, ובין האדם שעוונותיו המרובים מזכויותיו, הם בהתאם למדתו. בקיצור: "רובו זכויות" או "רובו עבירות", אינם סיכום של פרטים, אלא מידה בנפש".

ולפי זה תירץ רבי יצחק הוטנר את קושייתו של רבי איצ'לה, וביאר מדוע הזקיק הרמב"ם את הבינוני לעשיית תשובה דווקא, "שכן אם "רובו זכויות" ו"רובו עבירות" הם מידה בנפש. כמו כן, בוודאי גם הבינוניות היא מידה בנפש. כלומר, האדם הזה מתייחס הוא אל הרע ואל הטוב מבלי שתהיה לו בנפשו הזדהות עם אחד מהם. מידתו של הבינוני היא מדה של חוסר הזדהות. והמידה הזו תעמוד בעינה ובתקפה, אפילו אם יתווספו לו כמה זכויות. ואפילו אם יוסיף זכויות עד שיתרבו פי כמה על החובות, עדיין מידתו היא מידת הבינוניות. וכל זמן שמידתו נבחנת היא במבחן הבינוניות, אין כאן מקום לחתימה לטובה. ואשר על כן שפיר שינה הרמב"ם מלשון הגמרא והעמיד את עשיית התשובה במקום הזכות הסתמית. כי כוונת התשובה בכאן היא, שיתקן את מידת הבינוניות שלו. ורק התשובה היא שתכניס אותו למחיצת ה"רובו זכויות", וייהתם לאלתר לחיים".

מדבריו של רבי יצחק הוטנר למדנו יסוד נפלא מאד. באדם עצמו ישנם כוחות פנימיים, המושכים אותו לכיוון "רובו זכויות" או חלילה לכיוון "רובו עבירות", מעין

"מאזנים" בהם הוא שוקל את תפיסת עולמו ומעשיו. ותפקיד מאזנים אלו נועד למדוד את הטוב והרע שבאדם, ובכך נחרץ גורלו לזכות או לחובה.

כפות המאזנים באדם עצמו – הטוב והרע, הגוף והנשמה

ו. לפי האמור נראה כי המאזנים האמורות במזל חודש תשרי אינם רק מאזני המשפט של הקב"ה בבואו לדון את בריותיו, אלא המאזנים הנמצאים באדם עצמו, והיינו הכוחות הפנימיים הנמצאים בתוכו – הגוף והנשמה, המושכים כל אחד לכיוונו הוא.

והדברים מבוארים במה שכתב רבי יצחק אייזיק חבר, מתלמידי תלמידיו של הגר"א בספרו שיח יצחק (חלק ב, ליקוטים א) וז"ל: "הנה ענין הזה, היאך היא הבחירה בדעת האדם, קשה להבין דבר זה. שהרי ידוע אם יש כאן שני כפות מאזנים, ובאחד משקל ידוע, ובכף השני הושם דבר שהוא שוקל כנגדו מכון בצמצום, אם לא ירבה אחד על חברו, אי אפשר בשום אופן להכריע כף אחד יותר מחברו. ובהיות כן, כיון שבוודאי שני כוחות הרצון באדם לטוב ולרע יחדיו שקולים המה בצמצום, שאם לא כן אין כאן בחירה, שהרי מי שהוא יותר חזק וגדול ברצונו, הוא יכריע, ואם כן ניטלה הבחירה ושכר ועונש, ואם כן כיוון ששניהם שקולים אצלו בשווה, היאך יתעורר, ובאיזה דבר הוא מגביר כף אחד על חברו".

שני הכוחות המרכיבים את האדם – הגוף והנשמה, הם שני הרצונות התמידיים של האדם, הטוב והרע. ובין השניים – בין הגוף לבין הנשמה, בין הטוב לבין הרע, קיים מאבק מתמיד ושקול. ואלו הם כפות המאזנים הנמצאות באדם עצמו.

דברים דומים הוסיף הגר"א חבר גם בספרו נר מצוה: "הנך רואה משכיל, מתוך מה שכתבנו גודל מעלת עסק תורתנו הקדושה, והיאך הוא היתד שהכל תלוי בו, והוא כמו שכתבתי למעלה, שכל הבריאה וכל הבחירה בטוב ורע, קדושה וסטרא אחרא, הוא ממש כעין כף מאזנים, כשה עולה זה יורד. וכן הוא אומר (יחזקאל כו, ב) אמלאה אחרבה, אם מלאה זו חרבה זו (פסחים מב, ב), ובתיב (בראשית כה, כג) ורב יעבוד צעיר. וכמו שהכף מאזנים הוא תלוי בלשון של המשקולות, אם מכריע לימין, אז – זה יורד וזה עולה. וכן הוא בכל אדם שהוא כלל כל העולם שהוא עולם קטן, והוא מעורב טוב ברע, ובתיב (קהלת י, ב) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו".

לאור האמור, נוכל להבין את דברי הרש"ש שמפרש בשם רבי מנשה מאיליאי, שמאזנים הוא מלשון אוזן, שכן בתוך האזנים מצויים העצבים הקובעים את שיווי

משקלו של האדם, ויתכן שיש בכך רמז למאזנים הפנימיים הרוחניים שבאדם, כפי שדרשו את הפסוק "כי הטא אזנו לי", להטיית כף המאזנים לכף זכות, לומר שבאמצעות שמירת שיווי המשקל הרוחני המתאים בהתגברות הכוחות הרוחניים על הגשמיים, נוטה כף המאזנים הפנימית של האדם לכף זכות, ועל ידי כך גם הקב"ה מטה את מאזני משפטו לכף זכות.

ראש השנה – הזמן להכריע את כפות המאזנים שבאדם לכף זכות

ז. אכן משקל המאזנים מלווה את האדם לכל אורך שנות חייו, ובכל ימות השנה, כאשר בכל עת מנסה כף אחת להכריע את חברתה, ועל האדם מוטל למצוא את האזון הנכון, כדי שיוכל להגביר את הטוב על הרע. אלא שבראש השנה יש למאבק הזה משמעות נוספת.

האדמו"ר מגור הבית ישראל מביא בשם האריז"ל (ראש השנה תש"ל, ליל א) שביום ראשון של ראש השנה צריך לבקש על ענייני הנשמה וביום שני על ענייני הגוף. וביאר הבית ישראל: "אבל נראה שקשורים זה בזה, כדאיתא ברמ"א (א"ח סי' ה) ומפליא לעשות, שקושר עניני גוף בנשמה. ולבקש שלא יזיק לו ענייני גשמיים, שמפריע בעבודת ה', ואם הנשמה בסדר, אז יכול האדם להתגבר על ענייני גשמיים... ובראש השנה מתחדש העולם, וכן אצל האדם מתחדש הבריאה, אני היום ילדתיך, תחילת הבריאה, זה היום תחילת מעשיך, לראות להתקשר בעול מלכות שמים, ואז יכול להתגבר על ענייני גשמיים".

בראש השנה נקבע עתידו הרוחני והגשמי של האדם. ולפי האריז"ל, היום הראשון של ראש השנה נועד לבקשות על עניינים רוחניים, והיום השני על עניינים גשמיים. אלא שבשורשם, הדברים מתקשרים זה לזה, כי הבקשה על ענייני גשמיים קובעת ומשפיעה על מצבו הרוחני של האדם. ומוסיף הבית ישראל (ליל ב' דראש השנה תשכ"ו) רמז לכך "השמים שמים לה' – ביום הראשון, והארץ נתן לבני אדם – גם כן לעשות מזה שמים, ואם מקבל האדם בראש השנה עול מלכות שמים, אז לא מזיק לו ענייני גשמיים".

נמצא שבימי חודש תשרי, ובפרט בראש השנה, האדם צריך להכריע את כפות המאזנים שבו, ולבקש על ענייני הרוחניות והגשמיים, כדי שיצליח שכף המאזנים הרוחנית תגבר על הגשמית, ואז לא רק "השמים" יהיו לה', כלומר, העניינים הרוחניים ייעשו בשלימות, אלא גם "הארץ", העניינים הגשמיים, יהיו לשם שמים. בימי ראש השנה נקבעים כל ענייניו של האדם והם ימים שבהם עליו לשמור באופן מיוחד על כפות המאזנים שבתוכו, להגביר את הרוחניות על הגשמיים, ולהכריע את כף המאזנים לטובה.

וזהו תוכן אכילת הסימנים בראש השנה, לעורר על הצורך להפוך את הדברים הגשמיים לרוחניים. ובפרט בסימן אכילת הראש, ובתפילה הנאמרת ש"נהיה לראש ולא לזנב", כהסברו של רבי אברהם שארר, רב בית המדרש תפארת יעקב בניו יורק; "ידוע שהאדם מורכב משני חלקים; גוף ונשמה. הגוף, הוא חלק ה"גברא" הנוצר מעפר, והוא מושך את האדם למטה אל העפר. הנשמה, היא ה"חלק אלוק ממעל", כמו שאיתא בספר הקנה על הפסוק (בראשית ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים, מאן דנפח מדיליה קא נפח. עבודת האדם בעולם היא, לעשות חיבור מאלו השניים, ושחלק הגוף יהיה בטל אל חלק הנשמה ולא להיפך. זה כוונת הדין רצון שאומרים שנהיה לראש ולא לזנב, היינו כי הראש הוא חלק הנשמה, כמו שאומרים (בלשם יחוד הנאמר קודם הנחת תפילין) שהנשמה שבמוחי, והגוף הוא הזנב הבטל אל הנשמה. תפילת האדם היא, שנהיה לראש – שהגוף יהיה בטל אל הנשמה, ולא לזנב – ולא שהראש יהיה בטל אל הזנב".

והוא מוסיף לבאר לפי זה את מנהג אכילת תפוח בדבש בראש השנה: "כי תפוח עולה בגימטריא הגוף הנשמה ביחד. ולאור מה שנתבאר, יש לפרש הענין, כי עבודת האדם היא לאחד את הגוף המיוחד שלו עם נשמתו שלו, ולעשות מזה שלמות. לכן כלל ישראל נמשלו לתפוח, כי זו מעלתם ועבודתם, עבודתם, לאחד את הגוף והנשמה ולהיות תמים, ומעלתם בעצם העבודה שיש להם את הכוחות המיוחדים לכן. ההבדל בין מנין הגימטריא של הנשמה לבין מנין הגימטריא של הגוף, הוא כמנין הגימטריא של דבש, וזה הענין שאוכלים תפוח בדבש". ומסיים: "זו העבודה המיוחדת של ראש השנה אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם (ראש השנה טז, א). ההתגלות האמיתית של מלכות שמים אינה מעבודתם של מלאכים ושרפים, אלא מאדם שהוא בעל בחירה, ועל ידי שהאדם קושר את עניני הגוף עם הנשמה מביא לידי גילוי מלכות שמים, לכן הגוף והנשמה עם שתי התיבות עולה בגימטריא מלכות, כי רק על ידי השילוב בין השניים, ניתן לבוא לידי גילוי מלכות שמים".

למדים אנו מדברים אלו, כי עבודת האדם בכל השנה, ובפרט בראש השנה, להכריע את כף המאזנים הפנימית שבאדם, וכחלק מעבודה זו, נועדו הסימנים הנאכלים בראש השנה להזכיר את כף המאזנים שבאדם, ועל ידי זה נזכה שהקב"ה יכריע את כף מאזני המשפט לזכות.

לא בכדי, גם פרשת האזינו, אשר לעולם נקראת בתורה בחודש תשרי, פותחת בפסוק: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" (דברים לב, א). ובספר פענח רזא פירש את כוונת הדברים על פי הגמרא (סנהדרין צא, ב) "אף הקב"ה מביא נשמה

וזורקה בגוף ודן אותם כאחד, שנאמר (תהלים ג, ד) יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו, יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. כלומר, הנשמה נקראת "שמים", והגוף נקרא "ארץ". והאדם מצווה לעבוד את הקב"ה בגופו ונשמתו, וכדבריו של בעל התולדות יעקב יוסף (פרשת אמור) "האזינו השמים, היינו בענייני שמים - רוחניות, ותשמע הארץ, היינו בענייני הארץ - גשמיות". כי עיקר העבודה בחודש תשרי נועד לעורר את האדם להטות את כף המאזנים שבו, להתגברות הרוחניות על הגשמיות.

תשרי בזכותו של איוב

ח. מעתה נוכל להבין גם כן את הקשר של מאזנים לאיוב, ומדוע ציינו חז"ל כי בחודש תשרי עומדת דווקא זכותו של איוב ולא זכותו של משהו אחר.

ספר איוב מלמד שאין לאדם כל יכולת להשיג בשכלו את דרכי משפטו של הבורא ולהבין את משקל כף המאזנים שבהם דן הקב"ה את מעשיו של האדם, וכשאלתו של איוב "על הצדיק הגמור מכל צד שבאו עליו יסורים ומת בהן ואבד שמו על לא חמס בכפיו היאך יתכן זה בדרך ה'" (לשון הרמב"ן בשער הגמול). איוב מלמד כי לאדם אין אפשרות לפענח את שקילת המעשים במאזני משפטו של הבורא. וכלשון הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ג) "ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות".

ומאחר ובשמים קיימת אמת מידה שונה לחלוטין בכל הנגזר על האדם, ומאזניו של שופט כל הארץ עלומות מהשגת הנבראים, כאשר האדם מפנים זאת לאחר התבוננות והתעמקות, הוא מוצא כי האפשרות היחידה להכריע את כף המאזנים היא רק אם ישים את מבטו ומגמתו **למאזנים שבתוכו**, הוי אומר למאבק העיקש המצוי בין הגוף והנשמה. לקח זה מאלפינו איוב, שבתחילת דבריו מבקש מהקב"ה שישקול את מעשיו באופן גלוי הנראה להשגת בני האדם "שקל ישקל כעסי והויתי במאזנים ישאו יחד". אולם לאחר שנוכח כי במאזנים הרגילים הניתנים לבחינת עין האדם, לא ניתן לבחון נכונה את מעשי האדם ולהבין מדוע צדיק ורע לו רשע וטוב לו, חוזר וביקש: "ישקלני במאזני צדק", כאן הוא משנה את בקשתו, בהכירו בעובדה, שעל מעשי האדם להישקל במאזני צדק, אותם מאזנים מיוחדים שרק הקב"ה יודע כיצד להשתמש בהם.

עתה מובן כיצד למדו חז"ל מפסוקים אלו כי בחודש תשרי שמזלו מאזנים עומדת לעם ישראל זכותו של איוב. וכבר הערנו לעיל, שודאי הלימוד אינו מעצם איזכור המילים "מאזנים" בספר איוב, אלא ממשמעות הענין. ושלמדו חז"ל, כי זכותו של איוב מעוררת את ההתבוננות שהמאזנים האמיתיים מצויים אצל האדם עצמו, ועדיף שלא

ינסה להשיג חשבונות שמימיים ומשקל מאזניו של הבורא, אלא יתמקד בעצמו, בעבודת משקל המאזנים שבו. ויתכן שאלו הם "הרמזים לדברים נסתרים" שיש במאזנים, כדבריו של השל"ה (הובאו לעיל אות א) – דהיינו ההנהגה הנסתרת בכפות המאזנים, שמכוחה שאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו נעלמת מהשגתו.

יוסף הצדיק יצא מבית האסורים בראש השנה, והרמז לדורות ליציאת האדם מכבלי הרע האוסרים אותו

ט. בגמרא (ראש השנה י, ב) נאמר ש"בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים". ובספר ליקוטי יהודה (ראש השנה) מובא שהחידושי הרי"ם הקשה "למאי נפקא מינה, הא מה דהוי הוי". וביאר החידושי הרי"ם מהו הלקח לדורות שאנו מפיקים מיציאתו של יוסף מבית האסורים בראש השנה: "אך הנקודה הישראלית נקראת יוסף, אשר יצא מבית האסורים בראש השנה, היינו, שאפילו אותן האנשים שהם ביד לבם, והם אסורים שלא יוכלו לצאת לחפשי, ובראש השנה הם יוצאים חפשי, כי על כן נקרא תשרי על דרך "שרי ואסיר" (עי' רש"י בראשית יח, ב; סנהדרין צח, א), שהחודש הזה מתיר האסורים".

בביאור הדברים הביא הלב שמחה (ראש השנה, אמרים) בשם החיד"א שבדברי הגמרא (ברכות כ, א) "אנא מזרעא דיוסף", נרמז שכל בני ישראל הם בניו של יוסף, כמאמר דוד המלך בתהלים (עז, טז) "בני יעקב ויוסף סלה", ולפי זה "הכוונה בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, שכל יהודי יכול לצאת בראש השנה מכל מיצריו – מבית האסורים", עכ"ד. וכעין זה כתב האמרי אמת (ראש השנה) בשם החידושי הרי"ם "שבראש השנה הנקודה שיש בבני ישראל גובהת עד שאין הם קשורים עוד בענייני גשמיות, וזה מה שאיתא במדרש תשרי ותשבוק היינו שמתפתחים מן המוסרות".

בדברים אלו מתחברים כל העניינים למערכה אחת: בחודש תשרי, ובפרט בראש השנה, ניתנת לאדם סייעתא דשמיא מיוחדת להשתחרר מהכוחות הגשמיים, האוסרים את הכוחות הרוחניים שבתוכו, ואף נרמז ענין זה בשם החודש "תשרי" שהוא מלשון להתיר. בחודש תשרי ובראש השנה ניתנת ההזדמנות להכריע את כף המאזנים שבו, ובזכות זה, הקב"ה יכריע את מאזני המשפט לחיים טובים ולשלום.

חודש חשון

אין יאוש בעולם כלל

מזל חודש חשון עקרב
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה הם תכונותיו של העקרב, ומהי משמעות הקשר בין חודש חשון למזל עקרב.

חז"ל מתארים (ספרי דאגדתא על אסתר, פרשה א) את סדר הגורלות שהטיל המן על חדשי השנה, כשביקש למצוא חודש שבו אין מזל לישראל, ועל חודש חשון נאמר "עקרב זכות יחזקאל, שנאמר (יחזקאל ב, ו) ואל עקרבם אתה יושב". ומבואר שבחודש חשון עומדת לישראל זכותו של הנביא יחזקאל. וצריך ביאור מדוע דווקא זכותו של הנביא יחזקאל עומדת לעם ישראל בחודש חשון. ובוודאי אין זה רק בגלל הימצאות המלה "עקרב" בספר יחזקאל, שהרי מוצאים אנו "עקרב" עוד קודם לכן, בתוכחת משה רבנו בפרשת עקב: "נחש שרף ועקרב" (דברים ח, טו). ובדברי המלך רחבעם "ואני איסר אתכם בעקרבם" (מלכים א יב, א). ובספר דברי הימים (ב יב, יא) נאמר: "אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבם". אין כל ספק, שלא בכדי בחרו חז"ל לשייך את מזל חודש עקרב לזכותו של הנביא יחזקאל ולא למקומות האחרים שהוזכר בהם "עקרב" בתנ"ך, ויש לבאר מדוע.

בספר שם משמאל (ר"ח מרחשון תער"ב) כתב: "לפי סדר הדגלים, החודש הזה [מרחשון] מיוחס לשבט מנשה, וכבר כתבנו במקום אחר, שמהותם של מנשה ואפרים הם בסור מרע ועשה טוב. מנשה שהוא מלשון (בראשית מא, נא) נשני אלקים את כל עמלי - הוא ב"סור מרע", ואפרים שהוא מלשון (שם פסוק נב) כי הפרני אלקים בארץ עניי, הוא ב"עשה טוב". ולכן רצה יוסף שיתברך מנשה מקודם, כפי סדר הכתוב (תהלים לד, טו) סור מרע ועשה טוב. אך יעקב אבינו ע"ה חידש דרך אחר בעבודה, להתחיל ב"עשה טוב" מקודם, וממילא נקל יהיה להגיע ל"סור מרע". כי להמתין בעשה טוב עד שיסור מקודם מהרע זה קשה מאד. ועל כן החדשים האלה, שהם תשרי ומרחשון המתייחסים לאפרים ומנשה. תשרי הוא ב"עשה טוב", ועל כן יש בו הרבה מצוות, שופר, יום הכיפורים, סוכה, לולב, ערבה וניסוך המים. מרחשון הוא ב"סור מרע", ועל כן מזלו עקרב".

למדנו מדבריו, שמזל חודש חשון – עקרב, קשור לסדר העבודה בחודש זה – "סור מרע". ויש לבאר את הדברים.

תכונותיו של העקרב ושייכותם לחודש חשון

ב. העקרב מוזכר בדברי חז"ל במקומות אחדים.

במסכת סנהדרין (צא, א) נאמר: "משיח, מציאה ועקרב באים בהיסח הדעת". ויש לבאר את הדמיון שיש בין תכונות העקרב, הבא בהיסח הדעת, לביאת המשיח, שיתגלה במהרה, בהיסח הדעת.

בברייתא פרק שירה (פרק ו אות פו) מובא: "עקרב אומר, טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים קמז, ט). ופשר הדברים צריך ביאור, מה מבטא העקרב באומרו פסוק זה, וכיצד עניינים אלו מתקשרים לחודש חשון.

"מר" חשון על שם המרירות שבו

ג. חודש חשון נקרא בשם "מרחשון", ואחד ההסברים לכך הוא, שמקדימים לשם החודש "חשון" את המלה "מר", כדי לבטא את המרירות שיש בחודש זה.

ומהי המרירות – בספר בבני יששכר (חודש מרחשון אות ב ד"ה יצא) ופרי צדיק (לר"ח חשון) הביאו בשם רבי מנחם מנדל מרימנוב, כי "בחודש חשון הם רוב הגזירות, מפני שבחודש זה היתה המרידה במלכות בית דוד והמליכו את ירבעם, ולכן כל גזירות המלכויות נופלות בחודש חשון".

בספר שדי חמד (אסיפת דינים, מערכת חתן וכלה אות כג) מביא שהמרירות בחודש זה היא בשל פטירתה של שרה אמנו בחשון. ואומרים בשם האבני נזר ש"מר חשון" הוא מלשון מרירות על כך שבחודש זה אין "יומא דפגרא" [יומא דפגרא]. ובגלל אותה "מרירות" שיש בחודש חשון, הזכיר השדי חמד (שם) שיש המדקדקים ומקפידים שלא לערוך שמחת נישואין בחודש זה, כדי לעשות את השמחה ב"סימן טוב ובמזל טוב", ולא בחודש "מר".

ויש להוסיף כי מוצאים אנו מאורעות "מרים" נוספים בחודש חשון:

לדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם, התחיל המבול לרדת בי"ז בחשון, כפי שמוזכר בפרשת נח (בראשית ז, יא) "בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחודש השני בשבעה עשר יום לחודש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו".

מתושלח שהיה צדיק גמור (ילקוט שמעוני רמז מב) נפטר בי"א בחשון, שבוע לפני תחילת המבול, כמאמר חז"ל (סנהדרין קח, ב) "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ, מה טיבם של שבעת הימים, אמר רב אלו ימי אבילות של מתושלח, ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות".

בי"א בחשון נפטרה רחל אמנו, כמבואר בילקוט שמעוני (רמז קסב) "בנימין נולד בי"א במרחשון ומת בן מאה וחמש עשרה שנה". וכידוע, נפטרה רחל אמנו באותו יום, כדברי הכתוב (בראשית לה, יז) "ויהי בהקשותה בלדתה".

וצריך להבין כיצד מתקשרת "מרירותו" של חודש חשון והמאורעות הרעים שהיו בו, למזל החודש - עקרב.

הטוב ש"במר" חשון

ד. אמנם בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן ט) דן בהרחבה בענין נישואין בחודש חשון, ולדעתו אין בכוחה של "המרירות" למנוע מלהתחתן בחשון. ראשית, המרידה במלכות בית דוד אינה עדיפה מביטול מלכות בית דוד כשנחרב בית המקדש בחודש אב, ואף על פי כן לא מצאנו שבגלל המרירות שבחודש אב אין לישא בו נשים. גם בדבר תאריך פטירתה של שרה בחשון, מפקפק בצל החכמה האם התאריך הוא מדויק, ואפילו אם נאמר שאכן נפטרה בחודש חשון, יקשה מדוע לא הקדימו את השם "מר" לחודשים שנפטרו בהם אברהם יצחק ויעקב, וגם "המרירות" מכיון שאין בו "יומא דפגרא" אינה מובנת, שהרי גם בחודשים תמוז, אב ואלול אין ימים טובים, ומדוע להימנע בשל כך משמחת נישואין.

ומכל זה מסיק בצל החכמה: "אם יש מקום שנוהגים לא לישא אשה בחודש מרחשון, הנח להם מנהגם. אבל במקומות שאין מנהג, כל המקדים נישואיו לחודש מרחשון, הרי זה זריז ונשכר לדבר מצוה, כי אין טעם למנוע עצמו ממנו. וגם השדי חמד עצמו כתב, כי בעירו אין מדקדקים בזה".

ויש לעמוד על שורשה של מחלוקת זו, האם ראוי לערוך שמחת נישואין בחודש חשון, או לא.

ובאמת אדרבה, מצינו שחודש חשון אינו "מר", אלא ההיפך הוא הנכון. בניית בית המקדש הראשון, הסתיימה בחודש חשון, כמפורש בנביא (מלכים א ה, לח) "ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החודש השמיני בלה הבית לכל דבריו ולכל משפטיו ויבנהו שבע

שנים". ולעתיד לבוא, יחנך בית המקדש השלישי בחודש חשון, כדברי הילקוט שמעוני (מלכים רמז קפד) "מרחשון הקב"ה עתיד לשלם לו" [שתהיה בו חנוכה הבית]. ובבני יששכר (חודש מרחשון מאמר א-ב) ביאר: "להיות שחטאו ישראל ואמרו אז בחודש הזה "ראה ביתך דוד (מלכים א יב, טז - כאשר פרשו שבטי ישראל ממלכות יהודה), על כן בעת התיקון גם כן הנה ימלוך מלך בית דוד משיח צדקינו ויתחנך הבית במרחשון ויתוקן העולם". ובספר בני יששכר (מאמרי חודש מרחשון, מאמר א, מהות החודש, אות ב) מוסיף שהדבר נרמז גם במזל החודש: "עקרב-ב, רמז עיקר בי"ת המקווה יהיה בחודש הזה חינוכו".

ובספר נחלת שבעה (סימן ד) הביא שם החודש "מר" חשון נגזר מהמלה "מר" מלשון "אדון", כי חודש חשון הוא הראש לכל החדשים, ולכן נקרא בשם "מר" חשון. הנה כי כן, בחודש חשון יש קורטוב מרירות מצד אחד, אך מצד שני, הוא "אדון" לכל החדשים, ובו נטמנו זרעי חנוכה בית המקדש, שיבנה במהרה. ויש להבין כיצד דרים שני הקטבים הללו תחת קורת גג אחת באותו חודש, וכיצד מתקשרים הדברים למזל החודש - עקרב.

תעניות בה"ב - על שם העתיד

ה. כתב הטור בסוף הלכות פסח (א"ח סימן תצב) "נוהגים באשכנז ובצרפת להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח והחג [סוכות], וממתינים עד שיעבור כל חודש ניסן ותשרי ואז מתענים, לפי שאינן רוצין להתענות בניסן ותשרי, וסמכו אותם על מקרא דאיוב, ויהי כי הקיפו ימי המשתה אולי חטאו בני וגו', ובשביל שימי המועד הם ימי משתה ושמחה, אולי חטאו. ועושים אותם כמו תענית ציבור לקרות ויחל". וכן נפסק בשו"ע (שם), ובמשנה ברורה הוסיף: "אבל בעצרת דאינו אלא יום אחד אין חוששין".

אמנם הבית יוסף (א"ח סימן תכט) הביא טעם אחר לתענית בה"ב: "כתב המרדכי במסכת תעניות בשם אבי העזרי, דאין נראה לו טעם זה, משום דאם כן אף לאחר שבועות נמי. ונראה לי, דבכל מקום אנן נגררין אחר בני בבל, והם היו מתענין אחר החג בזמן הרביעה כשלא ירדו גשמים, ובני נינוה אחר הפסח כדאיתא בירושלמי בפרק אין עומדין (ברכות פרק ה), דבני נינוה צריכין למיעבד תעניתא בתר פיסחא. אבל אחר חג שבועות לא מצינו שמתענין בשום מקום". וטעם זה מבואר גם בספר חסידים (אות רכז) "ומה שמתענין לאחר חג המצות ולאחר חג הסוכות, לא בעבור שחוטאים, כמו תעניות שלפני ראש השנה ויום הכיפורים שאין קורין בתענית אלא על כפרת עוונם לזכרם ביום הדין לטובה, אבל אלו התעניות בשביל הגשמים, במרחשון מתענין בשבוע

ראשונה, בעבור יורה שיורה על הזרעים לברכה, ובאייר מפני שלא תלקה בשידפון ובירקון, לכן קורין בספר תורה כמו שהיו הראשונים עושים עדי שירד המטר לברכה".

ויש להבין את טעמם של הראשונים שתקנו תענית על שם העתיד. חז"ל קבעו תעניות לזכר הצרות והפורענויות שאירעו לעם ישראל בעבר, אבל מעולם לא מצאנו קביעות תענית על שם העתיד, שחלילה לא תבוא צרה על עם ישראל. מדוע לחשוש לעתיד ולקבוע תענית בתחילת עונת הגשמים – כדי שירדו גשמים בעתם, ובתחילת עונת הקציר – כדי שהתבואה לא תלקה, וכי לא היה יותר מובן אילו היה מקומה של תענית זו אחרי עונות אלו, ולא לפניהן.

☆ ☆ ☆

חודש חשון – זמן רפיון וקדרות לאחר סיום ההתעלות בימי חודש תשרי

1. ביאור הדברים, חודש חשון פותח את שגרת החולין של השנה החדשה.

לאחר סיומם של ימי ההתעלות הרוחנית במועדי חודש תשרי, נוחת האדם לקרקע המציאות של החיים הגשמיים, אפופי הטרדות. בחודש תשרי, ההווה הגשמית מפנה את מקומה להמלכת הקב"ה בראש השנה, לתיקון המעשים ולחזרה בתשובה בעשרת ימי תשובה, להיטהרות ביום הכיפורים, ולשמחה של מצוה בצילא דמהימנותא בימי הסוכות ושמחת תורה. הרוחניות והקדושה נמצאים בכל פינה מפינותיו של חודש תשרי.

ואז, לפתע, מסתיים הכל. ימי החג הנפלאים ספו תמו, ובבת אחת נופל האדם מאיגרא רמה – ימי חודש תשרי עמוסי החוויות המרוממות, לבירא עמיקתא – ימי החולין של חודש חשון. נפילה זו, טומנת בחובה סכנה עצומה, שכן האדם עלול ליפול לזרועות היאוש, ולהיכנע לעצב ולדכאון. אפילו טבעו של החודש מתאפיין בנשירת עלי השלכת, המהווה סימן ליובש וחוסר חיוניות.

חסידי מספרים על רבי משה לייב מסאסוב, שנודע כאוהבם של ישראל, כי במוצאי שמחת תורה, כשהיה פוגש ביהודים קשי יום שפניהם מתכרכמות, ודוק של עצב עולה בהם, על הימים הגדולים עמוסי השמחה והחדווה המפנים את מקומם לשיגרת ימי החולין על דאגותיהם ותלאותיהם, עודד אותם באומרו: "אל תדאגו אחי, הריבוננו של עולם של 'אתה חוננתנו', הוא אותו ריבוננו של עולם של 'אתה בחרתנו'..."

ה"מרירות" של חודש חשון נובעת איפוא, מתוך טרדות החולין, המתרגשות על האדם לאחר שכבר נדמה היה לו שהתנתק מהם באווירת קדושת ימי חודש תשרי. ו"מרירות" זו מסוכנת מאין כמוה, כי סופה יאוש וחדלון.

עבודת חודש חשון – להמשיך את קדושת ימי תשרי לכל ימות השנה

ז. ואכן צדיקי הדורות היו מאלפים את שומעי לקחם, כיצד להשכיל לנצל את הימים הקדושים ליטול מהם צידה רוחנית להמשך השנה, להציל את האדם לבל יתיימש מחשבת ימי החולין, והיאוש יבלבל ויפריע לו בעבודתו, כאימרתו של הרמב"ם מקוצק: "יִיאֹשׁ – שְׁלֹא מִדַּעַת", כל יִיאֹשׁ נֹבֵעַ מִחוּסֵר דַּעַת. וְחוּסֵר דַּעַת הוּא אֲבִי אֲבוֹת הַחֵטָא, כְּדִבְרֵי חוֹ"ל (סוטה ג, א) "אֵין אָדָם עֹוֵר עֲבִירָה אֵלָא אִם כֵּן נִכְנָס בּו רֹחַ שְׁטוּת".

וכך כתב החיד"א בספר עבודת הקודש (עמ' רחצ) "אחרי החג וְחוֹדֶשׁ חֲשׁוֹן, יִתְאַמֵּץ בִּירַאת שָׁמַיִם וְתִלְמוּד תּוֹרָה לְשִׁמְהָ, כִּי הוּא תַחִילַת הַשָּׁנָה וְהוּא סִימְנָא טַבָּא לְכָל הַשָּׁנָה. וְעַתָּה כִּי קָרֹב הוּא לַעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְשׁוּבָה, צָרִיךְ לַהֲוֹרוֹת וּלְהִרְאוֹת, כִּי כָל מֶה שֶׁעָשָׂה לֹא הָיוּ לִפְנֵים חֲלִילָה, וְאִם עַתָּה יִתְחַיֵּל לְפָרוֹק עוֹל וּיִתְרַשֵּׁל מִעֲבֻדוֹת הַשָּׁם, לֹא לְרִצּוֹן יִהְיֶה חֲלִילָה. לְכֵן אֲדַרְבֵּה, יַעֲשֶׂה סִימָן טוֹב לְכָל הַשָּׁנָה, יְרוֹץ כְּגִיבּוֹר בַּעֲסֵק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כִּד ה' הַטּוֹבָה עֲלֵינוּ".

וידועה אמרתו של רבי שמחה בונם מפרשיסחא (הובא באמרי אמת, בראשית תרצ"ב) "לכך נקרא חודש מרחשון מלשון "רחושי מרחשן שפתייה", שאחרי התהילות והתשבחות של הימים נוראים וימים טובים צריך להיות "רחושי מרחשן שפתייה". רצונו לומר, שפתי האדם צריכות להיות "רוחשות" מקדושת הימים הנוראים בהמשך השנה, מחודש חשון ואילך.

ובנוסף דומה מובא בשמו של רבי מרדכי מטשרנוביל, שפירש את הנאמר בזמירות ליל שבת "יהא רעוא קמיה דתשרי על עמיה" – יהי רצון שתחול על עמך ישראל "בחנית חודש תשרי", דהיינו שכל השנה תהיה כמו חודש תשרי. ורבי אברהם מסלונים הוסיף לדברים נופך (בית אברהם, בראשית) בהסמיכו לכך את דברי הנביא (הושע יד, א) "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", דהיינו, קחו עמכם את הדברים מכל הימים הקדושים, כדי שבחודש מרחשון שהוא מלשון "מרחשן שפתייה", יהיו כל הדיבורים והתפילות שנאמרו בימי הרצון, שמורים בלבו ובשפתיו לשוב אל ה'.

עבודת חודש חשון היא המשכת קדושת ימי חודש תשרי, להאיר את חשבת ימי החולין הבאים אחרי החגים, לדרכן את האדם לבל יתיימש מנסיונות החיים בימי שגרה שאין בהם ימים טובים והשפעות רוחניות, ולמסוך בו כוחות נפש שיסייעו לו לצלוח את מרידות החודש, והחודשים הבאים אחריו, באמצעות המשכת קדושת ימי חודש תשרי לכל השנה.

אין יאוש בעולם כלל

ח. לכן חשון הוא "מר" מלשון "אדון" – הראש והראשון לעבודת כל השנה. כי חודש זה קובע לכל השנה, אם מטען הקדושה של מועדי חודש תשרי יותיר רושם והשפעה, או ח"ו אפרוריות החיים תתן את אותותיה בעבודת ה' חסרת חיוניות, והיאוש יכבה כל זיק של התעוררות ושאיפות.

ומשנה היא (אבות פ"א מ"ז), "אל תתיימש מן הפורענות", ופירש רש"י: "אם בא אליך רעה אל תתיימש לפי שהישועה קרובה לבוא". ובספר ענף עץ אבות, מביא הגר"ע יוסף פירוש בשם הרמב"ם: "ואל תתיימש מן הפורענות, שגם כשאתה נמצא בעיצומה של פורענות, אל תתיימש מלהעתיך בעדך לפני הקב"ה, כי רבים רחמיו, שנאמר (ישעיה נט, א) הן לא קצרה יד ה' מהושיע, ותשועת ה' כהרף עין, ואין מעצור לה' מהושיע, ברב או במעט. וכן אמרו בברכות (י, א) שחזקיהו המלך אמר לישעיה הנביא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים".

ידידי, רבי ישראל מאיר לאו, הרב הראשי לישראל, הוסיף בספרו יחל ישראל על מסכת אבות, נימה אישית בפירוש משנה זו: "לא ייתכן מצב קשה מזה שבו היה נתון חזקיהו המלך, לאחר שהנביא אמר לו בשם ה' "כבר נגזרה עליך גזירה". ולמרות דברים אלה, לא התיימש חזקיהו וסמך על תפילתו שתשנה את רוע הגזירה. זה גם הפירוש של איוב שאמר: "הן יקטלני – לו איחל", גם אם יקטלני ה' ויגזור דיני למוות – אומר איוב – מייחל אני עדיין לישועתו. זו צוואתו של נתאי הארכלי: אל תתיימש מן הפורענות. גם במצב של פורענות קשה – יהודים אל ייאוש. זו היתה גם הסיסמה במחנות ההשמדה, וזו היתה הסיסמה שליוותה את העם היהודי לאורך כל הדורות, העם שלא נכנע ולא הרים ידיו, מאז שעלה על במת ההיסטוריה ועד היום הזה".

"אין יאוש בעולם כלל" – ידועה אימרתו של רבי נחמן מברסלב. כוחו של עם ישראל, בהיותו חדור אמונה, שמכוחה הוא מגרש את היאוש. ואף כוחו של היחיד להתעלות ולהעפיל לפסגות, נובע מיכולתו להסיר מלבו תחושות יאוש וחידלון הבאים כתוצאה מכשלונות וירידה בעבודת ה'.

היאוש הוא מכלי נשקו של היצר, האורב ומצפה לשעת כושר, שבה ינצל את היאוש לגרור את האדם לבאר שחת. בענין זה ראוי להביא את דבריו המאלפים של רבי יצחק הוטנר (פחד יצחק, אגרות וכתבים אגרת קבח) הכותב לנער צעיר, שהתיימש משאיפותיו

בשל כשלונות חוזרים ונשנים: "אבל, דע לך, חביבי, ששורש נשמתך הוא לא השלוחה של היצר הטוב, אלא דווקא מלחמתו של היצר טוב. ומכתבך היקר הנלבב מעיד כמאה עדים, כי אכן לוחם נאמן אתה בצבאותיו של היצר הטוב. באנגלית אומרים – Lose a battle and win the war הפסד קרב, ותנצח מלחמה. בוודאי שהנך נכשל ועומד להיות נכשל, ובכמה מערכות תיפול שדוד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל המערכות תצא מן המלחמה כשזר הניצחון על ראשך, והטרף החד מפרפר בין שיניך. החכם מכל אדם אמר (משלי כד, טז) שבע יפול צדיק וקם, והטפשים חושבים כי כוונתו בדרך רבותא, אף על פי ששבע יפול צדיק, מכל מקום הוא קם. אבל החכמים יודעים היטב, שהכוונה היא, שמהות הקימה של הצדיק היא דרך שבע הנפילות שלו".

בחודש חשון במיוחד, בפתח של תקופה חדשה, שנה חדשה של נסיונות וקשיים – יסוד העבודה הוא מלחמה בהרגשת הרפיון והיאוש, וזאת באמצעות המשכת קדושת ימי חודש תשרי ומזיגתם בשנה החדשה.

עקיצת העקרב – בלילה, ובדרך כלל אין היא ממיתה אלא מכאיבה

ט. נתבונן בתכונותיו של העקרב, מזלו של חודש חשון.

העקרב הוא מין עכביש שבעוקץ זנבו נמצא ארס אשר בדרך כלל אינו ממית אלא מזיק ומכאיב בלבד. העקרב פעיל בעיקר בשעות הלילה. במשך שעות היום הוא חבו מתחת לאבנים או מסתתר בסדקי עצים וסלעים. יש והוא חופר מחילות בקרקע ומתחבא בהם. בלילה הוא יוצא ממחבואו וחש לצוד את טרפו, שהם בעיקר, חרקים ועכבישים. אף כי עקיצת העקרבים מכאיבה, ונשיכת עקרב גדול גורמת כאב גדול לימים אחדים, בדרך כלל אין העקיצה מסוכנת, ורק לעיתים רחוקות היא עלולה להסתיים במוות.

תכונה נוספת של העקרב היא הופעתו בפתאומיות, עם הרמת אבן בדרך מכשול וכדומה, מבלי שנוכל לעקוב על כך מראש. יתירה מזו, גם אם תחפש בזהירות אחריו, ההגחה שלו נעשית בפתאומיות.

נדמה כי תכונות אלו מגדירות באופן מדויק את אופיו של חודש מרחשון.

מרחב מחייתו הרגיל של העקרב במקום נמוך, מתחת לאבנים ושיחים, במקומות מוזנחים ושפלים – מסמל את האדם החש בחודש חשון את מרירות הירידה למקום

נמוך לאחר העליה הגבוהה של חודש תשרי. לאחר נשימת אויר פסגות בחודש תשרי, עלול האדם לחשוב כאילו מצוי הוא במקום נמוך, מושלך בין אבנים ושיחים כעקרב.

או אז, עליו להתחזק מיד ולהיזכר שעקיצת העקרב רק מכאיבה, ובדרך כלל אינה ממיתה. אווירת היאוש ונמיכות הרוח מכאיבה ומסוכנת, אך יש לה תרופה: להתעשת ולהיחלץ חושים להתרומם ממקומו הנמוך ולהתחבר לאווירת הקדושה של ימי חודש תשרי - כדי שחלילה לא יגרם נזק בלתי הפיך.

בדרך כלל העקרב עוקץ רק בשעת לילה, כאשר חושך יכסה ארץ. בשעות האור, העקרב ממעט להופיע. ואנו למדים מתכונת פעולתו של העקרב, המוגבלת לשעות של אפילה וקדרות - שגם בזמנים של צרות ומצוקה, עקיצת הגלות היא זמנית, וכאשר שחר הגאולה יפציע, קרני אורו ישכיחו את חשכת ימי הגלות.

ובעיקר, מחזקת תכונת העקרב העוקץ בפתאומיות, את הציפיה להתגשמות דברי הנביא (מלאכי ג, א) "הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות", וכדברי חז"ל **שהעקרב והמשיח באים בהיסח הדעת**. הווה אומר הגאולה תבוא בפתע פתאום, כעקיצת עקרב. ומתוך כך אנו מתחזקים באמונה שאין יאוש בעולם, ובוא יבוא במהרה היום שבו "לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה" (תהלים קלט, יב).

מזל עקרב - זכותו של הנביא יחזקאל המנבא על הגאולה לפני היציאה לגלות

י. אף שירתו של העקרב "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו", מלמדת שאין סיבה ליאוש, כי הקב"ה טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו. ומכאן נשאב בטחון לסמוך על הבורא ש"כל דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס, ב) - וגם אם ההווה אינו נראה טוב, אולם העתיד ודאי יהיה אך טוב.

ומעתה יובן מדוע במזל חודש עקרב עומדת לישראל זכותו של הנביא יחזקאל.

מבין שלשת הנביאים ישעיהו ירמיהו ויחזקאל, היה יחזקאל האחרון. ישעיהו החל את נבואתו בימי עוזיהו המלך עד שנרצח על ידי נכדו מנשה המלך עוד לפני החורבן. ואילו ירמיהו ויחזקאל חזו את החורבן, ניבאו עליו וחזו בתקופתו, ויחזקאל המשיך את נבואתו גם לאחר החורבן, כשהוא מחזק את לבם של ישראל ומנחמם בבשורת הגאולה,

כדברי חז"ל במסכת בבא בתרא (יד, א) "יחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא" [נבואתו של יחזקאל ראשיתה חורבן וסופה נחמה].

בנבואותיו על תחיית המתים ["חזון העצמות היבשות"], ופירוט תכנית בנין בית המקדש השלישי, סדרי העבודה בו, ותיאור מלחמת גוג ומגוג באחרית הימים – נופח יחזקאל זיק של תקווה בלבבות המצפים לישועה.

ספר יחזקאל מקביל איפוא, לשירת העקרב "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו", המלמדת שהכל טוב, וגם אם חשון בהווה, בעתיד נראה שהכל יהיה אור. משום כך זכותו של יחזקאל עומדת לישראל בחודש חשון – מזל עקרב, לומר שזכותו של יחזקאל המתנבא על אור הגאולה בעיצומם של ימי חשכת הגלות היא התרופה הנחוצה במיוחד בחודש שבו עלול האדם למצוא עצמו במדרגות נמוכות כעקרב, כתוצאה מנפילה אפשרית מרום מעלת ימי חודש תשרי.

חודש חשון – הימצאות במקום נמוך שממנו ניתן לעלות

יא. ומעתה מתגבשים הדברים למערכה אחת, ואין כל סתירה בין קורטוב המרירות המתלווה למאורעות הקשים שהיו בחודש חשון – תחילת ירידת המבול, תחילת המרידה במלכות בית דוד, פטירת מתושלח, ופטירתן של שרה ורחל. לבין המאורעות המשמחים שבחודש זה – סיום בניית בית המקדש הראשון, וחנוכת הבית השלישי לעתיד לבוא.

כי חודש חשון מכוין את האדם לכך, שגם במצב של יאוש וגמיכות קומה, עליו להמשיך לשאוף למעלה. בחודש חשון השפתיים רוחשות, ממשיכות, את אוירת ימי חודש תשרי, אל תוך מעבה חומריות ימי חודש חשון והמשך השנה כולה.

והנה בספר יצירה (פרק ה משנה ט) מובא שבחודש חשון "המליך אות נו"ן בריח". האות נו"ן מרמזת על נפילה, כדברי הגמרא (ברכות ד, ב) "אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפתן של שונאי ישראל, דכתיב (עמוס ה, ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל". אולם מסיימת הגמרא: "במערבא מתרצי לה הכי, נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר סומך ה' לכל הנופלים". בקריאה רגילה של הפסוק נדמה כי בתולת ישראל נפלה ללא תקומה – "נפלה, לא תוסיף קום בתולת ישראל". אך עיון מעמיק ופיסוק אחר, מבשר על התקומה הבאה לאחר הנפילה – "נפלה לא תוסיף, קום בתולת ישראל". בתולת ישראל נפלה, אך לעולם לא תוסיף ליפול אלא תקום.

נמצא כי האות נו"ן מתאימה להפליא למהותו של חודש חשון, שהוא זמן נפילה ויאוש העלולים לבוא כתוצאה מסיומם של ימי החגים, מחד גיסא. ובר בבד, דווקא זמן זה יכול לשמש לעליה ותקומה רוחנית, אם ננצל את מטענם המבורך של ימי חודש תשרי להשפיע מהם קדושה ורוחניות לכל השנה כולה.

ומוטעם סדר עבודת חודשים אלו בבחינת "תשרי - עשה טוב, וחשון - סור מרע", כמבואר בדברי השם משמואל, ונביא את דבריו במלואם: "חודש מרחשון מזלו עקרב, וידוע שעקרב הוא קרירות, היינו שטבעו מושך להתעצל ולישב בטל, וכל מה שיעשה יעשה בקרירות רוח, ולא ברוח חם והתלהבות. וישראל משתמשים במדה ההיא עצמה ל"סור מרע", ולהתעצל במעשים בלתי ראויים, ואף הדברים הגשמיים המוכרחים יהיו בקרירות רוח, שכל אלו הם בכלל סור מרע".

לאחר "עשיית הטוב" בחודש תשרי בהתעלות רוחנית, צריך להמשיך את הקדושה הלאה בחודש חשון, ולשם כך יש ל"סור מהרע", כי בחלוף חודש תשרי יורד האדם בדרגה רוחנית ונופלת עליו קרירות. לפיכך, בשעה זו אדרבה, יש לנצל את מידת הקרירות לסור מהרע, ולדחות את הסתת היצר לדבר עבירה בקרירות וחוסר תשוקה.

וזו גם הסיבה שקבעו מיד לאחר ימי החגים את תעניות בה"ב, ושני הטעמים לכך - תשובה על חטאי העבר, או תענית לעתיד, שירדו גשמי ברכה בזמנם - עולים בקנה אחד. חודש חשון מחבר עבר ועתיד, ומגשר בין מדרגתם המרוממת של הימים הטובים לבין המדרגה הנמוכה של ימי החולין. ולכן יאה להתענות בו על חטאי העבר מתוך מבט לעתיד.

ומובן שורש המחלוקת האם ראוי לערוך חתונות בחודש מרחשון, כי לחודש חשון יש צד "מרירות" המסמלת ירידה ברוחניות, שגם באה לידי ביטוי במאורעות הקשים שהיו בחודש זה, ומכאן הרצון להימנע מנישואין שנדרש להם "סימן טוב ומזל טוב" בחודש מר. ומאידך, אולי דווקא בחודש זה יש "סימן טוב ומזל טוב", כי מעלת החודש מופלגת מאד, שבו ניתן להוציא את קדושת ימי חודש תשרי מהכח אל הפועל.

ובאמת, אם בחודש זה נדע לנצל ולהעתיק את ההתעלות הרוחנית באווירה ספוגת הקדושה של ימי חודש תשרי, ולהמשיכם גם בזמנים שהגשמיים שולטת - נשיג מדרגות גבוהות עוד יותר ממה שהשגנו בחודש תשרי.

חודש כסלו

מזיגת תכונות חיוביות ושליליות

מזל חודש כסלו קשת

(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. מזל החודש הוא קשת, אך הצורה שבה מסודרים הכוכבים בשמים היא של "קשת" - האדם המחזיק בידו "קשת". ויש לבאר את משמעויות אלו של חודש כסלו - "קשת" וקשת.

והנה הקשר בין הקשת לחודש כסלו מובן לדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם, ובי"ז בחשון התחיל לרדת המבול. ונמצא שהמבול הסתיים בחודש כסלו, ובו נראתה הקשת בענן. אך בוודאי מונח בעומק הדברים הסבר נוסף המקשר בין מזל קשת לחודש כסלו, וצריך ביאור.

חז"ל מתארים (ספרי דאגדתא על אסתר, פרשה א) את סדר הגורלות שהטיל המן על חדשי השנה, כשביקש למצוא חודש שבו אין מזל לישראל, כדי לגזור עליהם כליה. ועל חודש כסלו נאמר "קשת זכות יוסף, שנאמר (בראשית מט, כד) ותשב באיתן קשתו". ומבואר כי בחודש כסלו עומדת לישראל זכותו של יוסף הצדיק. ויש להבין מדוע במזל קשת עומדת לישראל דווקא זכותו של יוסף הצדיק, ובוודאי אין זה רק בגלל הימצאות המלה "קשת" אצל יוסף, שהרי בתנ"ך מופיעה המלה "קשת" עשרות פעמים, ולדוגמא ביעקב אבינו האומר "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מח, כב) - וכנראה יש קשר עמוק יותר בין זכותו של יוסף לחודש כסלו, וצריך ביאור.

ימי החנוכה מתחילים בחודש כסלו, ויש לבאר את הקשר בין ימי החנוכה ומה שהם מסמלים, למזל קשת.

הקשת ותכונותיה

ב. על הקשת נאמר במסכת אבות (פ"ה מ"ו) שהיא אחת מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות. וצריך להבין מדוע בריאת הקשת היתה דווקא בערב שבת בין השמשות.

באוצר המדרשים (פרק ו עמ' תקצב) מובא שהמזלות מחולקים לארבע קבוצות של שלוש, והקבוצה המערבית היא "טלה, אריה, קשת, שלשתן אש". וצריך ביאור, מה המיוחד בקשת שהיא דומה לאש.

בזוהר (פרשת פנחס, דף רל עמ' ב) כתב: "קשת סימן, תקיעה שברים תרועה, ואינן סימן מרכבה דאבהן, תקיעה דאברהם, שברים דיצחק, תרועה דיעקב". ומבואר שיש בקשת סימן לשלושת האבות, ופשר הדברים צריך הסבר.

עוד מובא בגמרא (עבודה זרה כה, א), "ואיזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף, הוי אומר זו קשת... ואיזו היא מלחמה שצריכה שתי ידיים הוי אומר זו קשת... ואיזו היא מלחמה שצריכה לימוד הוי אומר זו קשת". ויש להבין מה רצו חז"ל ללמדנו במאמר זה, שיש צורך בלימוד ובתכסיסים כדי לדעת להשתמש בקשת.

בירושלמי (ברכות דף סה עמ' א) נאמר: "רבי חזקיה בשם רבי ירמיה, כל ימיו של רבי שמעון בן יוחאי לא נראתה הקשת בענן". (וכן מוזכר גם בכתובות עז:). וצריך ביאור מדוע זכה רבי שמעון בן יוחאי שלא תיראה הקשת בימיו.

ובפירוש הרקאנטי כתב עה"פ (בראשית ט, יג) "את קשתי נתתי בענן", וז"ל: "סוד הקשת נורא מאד ולשונו מלשון קושי", ויש להבין את כוונת הדברים.

☆ ☆ ☆

המשמעויות המנוגדות שיש בקשת

ג. לקשת יש משמעויות מנוגדות.

הקשת היא כלי מלחמה, אולם היא גם "אות ברית" לשלום.

מצד אחד, הקשת נבראה בסיומם של ששת ימי בראשית, בערב שבת בין השמשות. אך מצד שני, מלשון הכתובים "זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם..." את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ", מדייק הרמב"ן: "משמע מן האות הזוה של לא היה קשת בענן ממעשה בראשית, ועתה ברא ה' חדשה לעשות קשת בשמים ביום ענן".

אך באמת הקשת מסמלת את שני הדברים גם יחד, וכמו שביאר הרמב"ן בהמשך דבריו: "ואמרו בטעם האות הזו, כי הקשת לא עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה כאלו מן השמים מורים בו, וישלח חציו ויפיצם בארץ (תהלים יח, טו), אבל

עשאו בהיפך מזה להראות שלא יורו בו מן השמים, וכן דרך הנלחמים להפוך אותו בידם ככה כאשר יקראו לשלום למי שכנגדם ועוד שאין לקשת יתר לכונן חצים עליו". והדברים מבוארים גם בפירוש החזקוני (בראשית שם) שכתב: "מה נשתנית קשת שתינתן לעולם יותר משאר אותות, כשהקשת נראה הפגימה בצד מטה, זה דרך שלום, שדורכי קשת כשמבקשין לירות הם מכוונים היתר נגד פניהם והקשת כנגד האויבים, והקשת הזאת היתר כנגדנו. ונראתה הקשת - בלא חצים ויתר, להראות דרך שלום". כלומר, דרך הלוחמים, כשהם מבקשים לירות חצים נגד האויב, מכוונים הם שתעמוד הקשת באופן שפניה יהיו כנגד האוחזה והקשת נגד האויבים. וכשרוצים לסמן ולהכריז על שלום ו"הפסקת אש", מהפכים הקשת כלפי חוץ. ולכן יש בקשת כשמכוונת כלפי מטה, סימן של שלום, מה שאין כן אם היתה עומדת מלמעלה למטה.

ולפי זה מיושב, שהקשת אכן נבראה בששת ימי בראשית, אולם היותה לאות ברית כאשר היא נראית הפוכה, נעשה רק לאחר המבול.

נמצאנו למדים שלקשת אחת יכולה להיות משמעות מנוגדת. הקשת יכולה לבטא מלחמה ויכולה לבטא שלום, תלוי איך מחזיקים אותה. כאשר שתי קצוות היתר מכוונות אל היורה ומרכז הקשת כלפי האויב, היא משמשת כאות מלחמה, ואילו בצורה ההפוכה היא מסמלת אות שלום.

הקשת מבטאת משמעות סותרת נוספת. הרמב"ן (שם) מתאר את התופעה הטבעית ששמה "קשת", וז"ל: "ואנחנו על כרחנו נאמין לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח יהיה הקשת בתולדה, כי בכלי מים לפני השמש יראה כמראה הקשת". מהותה של הקשת היא ניגוד - שמש וגשם המשמשים בערבוביה.

ועוד זאת, הקשת משמשת תזכורת למידת הדין שהביאה להשחתת העולם במבול, ומאידך, ראיית הקשת היא אות ברית על רחמי ה' שנשבע לא להביא יותר כליה על העולם.

הקשת הגשמית והקשת הרוחנית

ד. במהותה של הקשת ניגוד נוסף.

הקשת מופיעה בצורתה הטבעית, הבאה משמש וגשם. ומנגד היא בעצם תופעה על טבעית, האמורה לשמש כתזכורת על עוונות הדור, כדברי הספורנו (בראשית ט, יג)

"את קשתי נתתי בענן, סידרתי שיהיה בטבע. והיתה לאות ברית, בהיות הקשת כפולה, כי אמנם נלאו חכמי המחקר לתת טעם לסדר צבעי הקשת השנית אשר הוא על הפך סדר צבעי הקשת הראשונה המורגלת, והיא תהיה אות לצדיקי הדור שדורם חייב כאמרם (כתובות עז, ב) כלום נראתה הקשת מימך, ויתפללו ויוכיחו וילמדו דעת את העם".

דברים דומים במהותה של הקשת, המשלבת בתוכה רוחניות וגשמיות, כתב המלבי"ם (פרשת נח) ש"הקשת הוא ענין טבעי, ויבוא עת יפלוש ניצוצי השמש נגד ענן דק הזולף מים, אז יתחקה על זילוף המימי ההוא מראה הקשת". ולאחר שמסביר את הענין באריכות, מסיים המלבי"ם: "ונראתה הקשת בענן, כי הקשת המתראה בענן אין בו הויה ומציאות, רק שכן נראה לעין הרואה, ואח"כ והיתה הקשת בענן, שהקשת הנראה בענן היא עדות שנזדכך חומר הארץ ועבירותה, וא"כ על ידי זה נזדככו גם נפשות בני אדם כי חומרם אינו עכור כל כך וכו' ובזה יראה ד' לזכור ברית עולם בין אלקים ובין כל נפש חיה, מה שתתחבר הנשמה האלוקית ועל ידה האור האלוקי עם נפש החיה אשר על הארץ שהוא הנפש הבהמית שהיא מתולדות הארץ". ומבואר בדברי המלבי"ם, שלקשת שתי תכונות: **גשמית, ורוחנית**, על ידי הקשת מתעורר האדם להזדכך מה"חומר העכור" שבו, ומגלה את האור האלוקי הטמון בנפשו.

ובנוסף אחר: הקשת מסמלת מאמץ במלחמה הגשמית, כביאורו של המהר"ל (חידושי אגדות על מסכת עבודה זרה כה, א) "ואיזו היא מלחמה שצריכה לימוד הוי אומר זו קשת. פירוש, כי המלחמה על ידי קשת היא המלחמה היותר גדולה על הכל, וקשה מהכל, כשמו שנקרא קשת, שהחץ הולך במהירות יותר ומורה בחזקה, וכל שאר כלי זין הם תחת זה... גבורת מלחמה נראה בקשת שהולך מחמת פעולת בעל המלחמה, ודבר זה נקרא גבורת מלחמה, עד שכח המלחמה שהיא על ידי קשת דומה שהיא כח נבדל בלתי גשמי". כלומר, השימוש בקשת מצריך מאמץ מיוחד לכוונה כראוי, שאם לא כן החץ אינו פוגע במטרה.

ובמקביל, הקשת מסמלת גם את המאמץ שיש להשקיע ברוחניות, כדברי הגמרא (בבא בתרא קכג, א) המפרשת את דבריו של יעקב אבינו (בראשית מח, כב) "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי - וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהלים מד, ז) כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני, אלא חרבי זו תפילה קשתי זו בקשה". וביאר האדמו"ר מקוצק, מפני מה נמשלה התפילה לקשת, כי כאשר האדם דורך את קשתו, ככל שימתח יותר את המיתר, כן יגיע החץ למרחק גדול יותר. כך בתפילה, ככל שיכוין לבו יותר בתפילה, כן תהיה תפילתו רצויה ומקובלת.

השילוב בין ניגודים יוצר שלימות

ה. הנה כי כן נוכחנו לראות כי תופעת הקשת, כוללת בתוכה כוחות מנוגדים זה מזה, ותכונות הסותרות זה לזו. והמסקנה המתבקשת מכך היא, שאם דבר אחד מכיל בקרבו ניגודים כל כך רבים וקיצוניים – אין זה כי אם ללמדנו שלפעמים, דווקא מכוחן של תכונות סותרות נבנית שלימות, בדומה לגווני הקשת השונים האחד מהשני, אולם המיזוג ביניהם יוצר תמונה שלימה.

הרש"ר הירש (בראשית ט, טו) כתב על הקשת: "יסוד השוני ורבגוניות בני האדם, זו עצמה של הקשת. היא קרן אור אחת מלאה וטהורה השבורה לשבעה גוונים, מן הקרן האדומה הקרובה אל האור ועד לקרן הסגולה הרחוקה מן האור ומתמזגת עם האופל, אך כל הגוונים הם אור, והם מצטרפים לקרן לבנה אחת, המאירה במלוא טהרתה. וכך נרמז לנו, כל הרבגוניות של הנפשות החיות, ומעל לכל, כל ריבוי הגוונים של נפש האדם, מן האדם הרוחני המאיר באור הרוח, ועד למגושם שאור ה' בו מעומעם, כולם מחוברים אל החיים, וה' פורש עליהם את סוכת שלומו, בכולם שבירת קרן אור של רוח ה'".

הרש"ר הירש מתייחס לכלל ישראל, לגווני האור הרוחני שיוצאים מכל אחד מנפשות ישראל, שלמרות הניגודים שבין כל אחד – כולם מצטרפים לקרן אור אחת שלימה. ומתייחס לריבוי הגוונים של כל נפש מישראל, והיינו הכוחות והתכונות המנוגדים שאוצר בקרבו כל אדם, ועליו לבנות מהן שלימות אחת. לכל אדם תכונות חיוביות ושליליות. בכל אדם מתחוללת מערכה בין הכוחות המנוגדים הפועלים בו, הגוף והנשמה, הרוחניות והגשמיות. לכל אדם גוונים רבים, קרני אור המאירות יותר ומאירות פחות – אך מכולם עליו להרכיב קרן אור אחת, ברורה ומאירה. ממכלול התכונות המנוגדות שבו, עליו ליצור פסיפס שלם ומאיר.

דברים דומים הובאו בשמו של הגרי"ד סולובייצ'יק (מפני הרב עמ' רסח) בביאור ההבדל בין נח לאברהם "שנח לא ראה אפשרות של טוב אצל כל רשעי דורו, בניגוד לאברהם, שהתפלל בעד סדום (בראשית יח, כד) אולי יש חמשים צדיקים, ואילו נח לא התפלל, כי לא ראה ברשעים אלו שום אפשרות לטוב, וכדכתיב (שם י, א) כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה – אותך דייקא, שלא הצלחת כלל לקרב לאחרים... לפיכך הראהו הקב"ה קשת בענן, להראות לו שאף על פי שנראה כאילו יש איזו נשמה שאין שום אור גנוז בה כלל, אין הדבר כך. כי בכל ענן אפשר לראות משהו אור, ואפשר

לראות אפילו קשת מלאה של אורות. אתה, נח, לא הטרחת את עצמך להסתכל אל תוך פנימיות לבותיהם של בני אדם, לפיכך אני מראה לך את הקשת בענן בשמים".

הופעתה של הקשת בענן מלמדת, על אור המפציע מתוך החושך. על התכונה החיובית שנמצאת אצל כל יהודי, על אור הנשמה הגנוז בין חדרי החומר, ויש להדליקו. גם מתוך עננים אפשר לראות קשת מרהיבה מלאה אורות ססגוניים, ומדוע שלא נראה בכל אדם, גם אם מעורב בו עדיין שמץ מן הרע, והתכונות השליליות לא נעלמו ממנו – את האור והטוב שבו.

אולם לעיתים לא כל אחד זוכה להבחין בגוונים הזוהרים של הקשת, ולעיניו נדמה כי רק ענן קודר לפניו. ולכן "סוד הקשת נורא מאוד ולשונו מלשון קושי" ודברי הרקאנטי, הובאו לעיל **אות ב**. סוד הקשת הוא הקושי להבחין ביופי גוניה מבעד לעננים.

כנראה זו הסיבה, שדווקא הקשת המאירה מתוך ענן חושך וערפל, נבחרה לשמש כאות ברית, כסימן לכך שלא אבדה תקווה גם בשעה שהדור מחוייב כליה כדור המבול, כשחושך ועלטה מאפילים ומכסים כל חלקה טובה – סופו של האור והטוב לזרוח ולנצח.

לכן רק בדורות בודדים, כדורו של רבי שמעון בן יוחאי ובנו רבי אלעזר, וכן בדורו של רבי יהושע בן לוי, לא נראתה הקשת. כי רק בודדים היו בדרגה נעלית שכמעט לא היה להם שיג ושיח עם גשמיות, כמסופר בגמרא (שבת לג, ב) שלאחר יציאתם מהמערה שבה היו טמונים י"ב שנה, כל מקום שנתנו בו את עיניהם נשרף.

בריאת הקשת בין השמשות – זמן חיבור האור והחושך הקדושה והחולין

ו. ומכיון שהקשת מלמדת כי יש למזג את האור והחושך, הטוב והרע – לשם שמים, מובן מדוע נבראה **בין השמשות**.

בין השמשות הוא זמן שמחבר בין האור וחושך, ובפרט בין השמשות של יום שישי, המחבר בין הקודש והחול בפניא דמעלי שבתא, עם סיומם של ששת ימי החולין ובואה של השבת הקדושה. זמן זה הוא המעולה שבכל הזמנים, כדבריו של האדמו"ר מליובאוויטש (ליקוטי שיחות, כרך ד', עמ' 1221) "בין השמשות הוא זמן המחבר יום ולילה, שני זמנים שמצד עצמם הם הפכיים זה מזה. היכולת של בין השמשות לחבר שני זמנים

הפכיים אלה, מוכיחה כי זמן זה [בין השמשות] נעלה, הן מהיום והן מהלילה, והוא למעלה מכל ענין של זמן. לכן נבראו עשרה דברים אלו, שאינם מוגבלים בסדר הבריאה, בערב שבת בין השמשות דווקא, בזמן המשמש מבוא לבחינה שהיא נעלית מסדרי הבריאה".

כלומר, נקודת הזמן המחברת בין האור והחושך, הקדושה והחולין, מצביעה על מדרגה גבוהה ומעולה, מדריגת שלימות. ומשום כך נבראה הקשת בזמן זה, שהרי הקשת היא נקודת חיבור גם בין ניגודים, וממנה נלמד לאחד בין השונה והמנוגד – סוד השלימות והדרגה הנעלית ביותר.

ומעתה מבוארת משמעות מזל החדש "קשת" – אדם המחזיק קשת, ולא הקשת בעצמה. ללמדנו כי את הקשת ניתן להחזיק בשני כיוונים. האחד כלפי חוץ, בשעת מלחמה. והשני, כלפי פנים, לסימן שלום. ומי הוא הקובע האם פניו למלחמה או לשלום – האדם האוחז בידיו את הקשת. כלומר, ה"קשת" המחזיק בקשת, הוא סימן לניגודים שונים שהאדם שולט בהם ומכוין אותם. סימן לנקודת החיבור בין ניגודים שונים למטרה אחת.

מזיגת הניגודים במזל קשת – אורם של ימי החנוכה המפציע מתוך החשיכה

ז. מעתה יובן מדוע מזל חודש כסלו הוא קשת.

בחודש כסלו באים לידי ביטוי הכוחות המנוגדים של האור והחושך. מבחינה טבעית, בחודש כסלו, האור והחושך משמשים בעירבוביה. הימים מתקצרים והלילות הולכים ומתארכים, אולם אף הימים הקצרים, בדרך כלל חשוכים בשל ריבוי העננים והגשם.

וכמובן במהותו הרוחנית, חודש כסלו שבו ימי החנוכה מסמל את נצחון האור על החושך. החשמונאים במלחמתם הנחושה הדליקו את אור התורה והמצוות בכל פינה שהיוונים החשיכו, כדברי חז"ל על מלכות יון (בראשית רבה פרשה ב) "וחושך זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן".

הדלקת האור בימי החנוכה, מלמדת איפוא, על הניגוד בין האור והחושך, בין הטוב והרע, והעבודה להדליק את אור השלימות מתוך תערובת החושך והאור. וענין

זה מרומז בקשת, שגם היא תערוכת של ניגודים, טוב ורע, אור וחושך, תכונות חיוביות ושליליות – אשר ניצול כולם לעבודת ה', מוביל אל השלימות.

השם משמואל (ראש חודש כסלו תער"ב) כתב ש"שם החודש כסלו, נגזר מלשון כסל כסלים, והכליות נקראות כסלים, ותשוקה באה מן הכליות... ובכח מידה זו ישראל נוצחין לאומות העולם דיש להן אחיזה רק מצד החכמה.. אבל מידת התשוקה להשי"ת אין נמצאת בהם כלל, אפילו בטובים שבהם, כמ"ש (שיר השירים ו, ג) אני לדודי ודודי לי, ונאמר (שם ו, יא) אני לדודי ועלי תשוקתו". תכונתם של ישראל היא תשוקתם ואהבתם ליוצרים.

ולפי זה יש להטעים בביאור עניינה של הקשת בחודש כסלו, שכן הכח הדוחף והמדרבן לרתום את כל התכונות המנוגדות הטבועות באדם לעבודת הבורא, הוא התשוקה והאהבה להקב"ה. בכוחה של אהבת השי"ת, לגרום להפיק את הטוב גם מתכונות שליליות. ולכן במזל קשת, שבו יש לאחד את הניגודים ולחבר את התכונות החיוביות והשליליות לצורך גבוה, הדרך לכך היא ב"כסלו", דהיינו בחינת התשוקה והאהבה להשי"ת דרך ה"כיס" ודרך ה"לב" [כפי שניתן לכך רמז בשם "כסלו"].

בקשת מתמזגים מידות הדין והרחמים – מידתו של יוסף "כל"

ח. ואמנם, לא רק במובן הגשמי יוצרים גווני הקשת שלימות בצירופם, אלא גם בעומק הנרמז מכך, כדבריו של האלשי"ך הקדוש (בראשית ט, יג) "נגד ב' גוונים של מידת הדין החזקה והרפה המתוחות כקשת ימזג אתם מידת הרחמים, לכן של מידת החסד, והירוק ככרתי של רחמים, ועל ידי זה לא יתקרבו ב' מידות הדין להיות מקבלות דא מן דא, כי יתמזגו בחסד וברחמים". ויסוד הדברים מבואר גם ברקאנטי (בראשית ט, יג) שכתב: "סוד הקשת נורא מאד ולשונו מלשון קושי... הוא מראה דמות כבוד ה' הכלול מחסד ודין ורחמים. והתבונן במראות הקשת כי הלובן בימין והאודם בשמאל והתכלת באמצע כי הוא נגזר מכבוד של מעלה". הקשת היא ביטוי למזיגת מידות הדין והרחמים.

והדבר מרומז בדברי הזוהר [הובאו לעיל אות ב] "קשת סימן, תקיעה שברים תרועה", ובמבואר שם שיש בקשת סימן לשלושת האבות. והיינו, מאחר והקשת היא סמל של גוונים מנוגדים המתמזגים לאור אחד, כן מכוחן של תקיעות השופר, לאחד ולמזג את המידות חסד, גבורה ותפארת – מידותיהם של אברהם יצחק ויעקב, ומיזוג המידות משפיע טובה וברכה, והופך את מידת הדין לרחמים.

ומעתה יתבארו היטב דברי חז"ל שבחודש כסלו עומדת לישראל זכותו של יוסף הצדיק, והדבר נלמד מהפסוק "ותשב באיתן קשתו" שנאמר על יוסף. **ובספרנו ר"ן כצבי** (חדשי השנה חלק א שער ב, יוסף הצדיק, פרק ג) הרחבנו בביאור מדרגתו של יוסף שלא נמנה כ"שבט" בין י"ב השבטים, ובניו, מנשה ואפרים נמנים כשבטים במקומו, משום שהיה במדרגת "אב". ונתבאר שם, שיוסף היה המשך המידות והתכונות של אבותיו אברהם יצחק ויעקב, וענין זה נרמז באות ו' המסמלת את כוחו של יוסף, שמובנה חיבור ותוספת, כי יוסף הצדיק בתכונותיו, הוסיף והמשיך את דרך האבות. ועוד נתבאר (שם, יוסף הצדיק פרק ד) שמידתו של יוסף היא מידת היסוד "כל", שהיא כוללת ומסכמת את כל חובת האדם בעולמו – למזג ולשלב את כל הכוחות שבו, הטוב והרע, האור והחושך, התכונות החיוביות והשליליות.

ומתיישבים כל הדברים למהלך אחד: מזל קשת, אותה קשת מלאת ניגודים ותכונות חיוביות ושליליות, קשת מלאת אור הזורחת בענן חשוך – הוא מזלו של חודש כסלו, שבו משמשים האור והחושך בעירבוביה. ותפקידו של האדם בחודש זה של תערובת אור וחושך, שלילי וחיובי – למזג את כל תכונותיו ומידותיו המנוגדות, על ידי התשוקה והאהבה לקב"ה, לתכלית השלימות, בבחינת עבודתו של יוסף הצדיק, שמיזג את מידותיו של השלימות.

חודש טבת

רוחניות וגשמיות

מזל חודש טבת גדי
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה מסמל ה"גדי", מה מהותו, וכיצד תכונותיו קשורות לחודש טבת.

חז"ל מתארים (ספרי דאגדתא על אסתר, פרשה א) את סדר הגורלות שהטיל המן על חדשי השנה, כשביקש למצוא חודש שבו אין מזל לישראל, ועל חודש טבת נאמר: "גדי זכות יעקב, שנאמר (בראשית כז, טז) ואת עורות גדיי העזים". ומבואר כי בחודש טבת עומדת לישראל זכותו של יעקב אבינו. והדברים טעונים ביאור, מדוע דווקא זכותו של יעקב היא זו שעומדת לישראל בחודש טבת.

והנה על שני גדיי העיזים המוזכרים בפסוק הנ"ל, דרשו חז"ל: "וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק, אלא להקריב אחד קרבן לפסח והאחד לחגיגה" (פרקי דרבי אליעזר פרק לב; הובא ברש"י בראשית כז, ט). ויש לבאר כוונת הדברים, מה ענינם של שני גדיי העיזים שהם קרבן פסח וקרבן חגיגה, לחודש טבת.

שלשה אירועים קשים ארעו לעם ישראל בחודש טבת, כפי שנזכר בסליחות לעשרה בטבת: "בשלש מכות בחדש הזה הכני", והם:

[א] "ומלך יון אנסני לכתוב דת יונית" – תרגום התורה ליוונית לפי ציווי של תלמי המלך.

[ב] "זועמתי בתשעה בו בכלימה וחפר, טרוף טרוף בו הנותן אמרי שפר הוא עזרא הסופר" – פטירת עזרא הסופר.

[ג] "יום עשירי צווה בן בוזי החוזה, כתב לך בספר המחזה, לזכרון לעם נמש ונבזה, את עצם היום הזה" – הטלת מצור על העיר ירושלים על ידי נבוכדנצר מלך בבל [לפני חורבן הבית הראשון], כפי שנאמר בספר יחזקאל (כד, א-ב) "ויהי דבר ה' בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר, בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה".

כמו כן, חלקו האחרון של חנוכה הוא בתחילת חודש טבת.

וצריך ביאור, כיצד כל המאורעות הללו שייכים למזל החודש, גדי.

בפרק שירה (פרק ה) מובא: "בהמה דקה [ודחינו גדי] אומרת (שמות טו, יא) מי כמכה באלים ה' מי כמכה נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא". ופשר הדברים צריך ביאור, מדוע פסוק זה הוא שירתו של הגדי.

☆ ☆ ☆

גדי מלשון "איגוד" חיבור, ומלשון "מגד" – מתיקות

ב. על הפסוק (שמות כג, יט) "לא תבשל גדי בחלב אמו", כתב רש"י: "אין גדי אלא לשון ולד רך". וכן מפורש באבן עזרא (שיר השירים א, ח) "כל קטן יקרא גדי".

ובספר הכתב והקבלה (שמות כג, יט) כתב: "כי כל איברי הגוף נקשרות על ידי הגידים, ומזה שם מגד להוראות המזון הטוב והמשובח בטעמו, ממגד שמים מטל, וממגד ארץ ומלואה, פרי מגדים, ונקראו מגד ע"ש האגידה, שהוא נאגד עם החוש ומתקשר עמו מחמת שבח טעמו, היפך המרירות שהוא מר לחוש ובלתי נאגד עמו, כי עיקר מה שיקרא טוב הוא להיותו מורכב על אופן המסכים עם הטבע שהוטבעו עליו שעל ידי כך יתחתנו שני הנושאים זה עם זה. ומלשון זה נגזר שם גדי, להוראת הוולד הרך כאשר עודנו באבו ולחלוחיתו מן הבקר ומן הצאן ומכל הבהמה, ונקראו גדי ע"ש מגד טוב טעם, כי כל ולד רך יש לו טעם לשבח".

הגדי מורה איפוא, על דבר שהוא משובח במתיקותו [גדי מלשון "מגד"] – הן מבחינת טעמו הערב לחיך, והן מבחינת היותו בריא ומועיל. ומורה על היותו מחבר [גדי מלשון "איגוד" – חיבור] את טעם הבשר אל החושים.

ובספר קול מבשר (פרשת תולדות) כתב "גדי רומז לטוב, כי גדי הוא מספר טו"ב".

גדי – חיבור בין גוף ונפש, גשמיות ורוחניות

ג. על פי המבואר שהגדי מסמל איגוד וחיבור, ומסמל מתיקות, וגם מסמל את הטוב – נראה כי יש בגדי רמז לטוב היוצא מהאיגוד והחיבור בין רוחניות וגשמיות. וכנראה מסיבה זו נמשלו ישראל לגדי, כדברי חז"ל (ספרי נצבים, ב) "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים (שיר השירים א, ח), אל תקרי גדיותיך כי אם גויותיך, שכל זמן שישראל עושים רצונו של

מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, וכשאין עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה כי אם תחת רגלי בהמתן". מפורש איפוא בדברי חז"ל שישראל נקראו "גדיים".

והדברים מבוארים על פי פירושו של רבי יעקב מאמשטיסלאוו לפיוט "חד גדיא" (הובא בהגדה של פסח חלקו והלבוב, עמ' ריט) כי החרוזים רומזים למלחמה העיקשת הנטושה בין הנפש והגוף, והביא מדברי הכלי יקר (דרוש לפסח) "שהגדי מרמז לעסקי הנפש, והנפש יש לה טבע של גדי להיות בהכנעה, והנפש בטבעה נכנעת לה'. גדיא בגימטריא ח"י, כי הנפש הוא עצם חיות האמיתי של האדם".

ולפי זה ביאר את הפיוט "חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי", דהיינו הגדי שהוא העבודה להגביר את חלק הנפש על הגוף, "דזבין אבא", הוא הקב"ה שהנפש מקורה בבורא, כלשון הכתוב (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים", ואמרו חז"ל "מאן דנפח מדיליה נפח". וממשיך: "ואתא שונרא ואכלה לגדיא. שונרא הוא רמז לגוף, כמאמר חז"ל (הוריות יג, א) על החתול שאינו מכיר את בעליו. וכן הגוף אינו מכיר את הבעלים שלו, היינו בורא העולם. "ואתא שונרא", היינו הגוף, "ואכלה לגדיא", היינו הנפש. כי בשנות הילדות מאז שנולד האדם, הוא עוסק בגשמיות, אוכל ושותה, ועל ידי זה הגוף שולט על הנפש, והרגילות בענייני הנפש מושך את האדם למטה".

כלומר, בגדי יש רמז למערכה שיש לאדם בין הכוחות המנוגדים שנטבעו בו – נפש וגוף. ותפקידו להשליט את החלקים הרוחניים שבו, נפש ונשמה, על גשמיות גופו. ולכן אומרים את פיוט "חד גדיא" בסיומו של ליל הסדר, מכיון שעיקר עבודת הלילה הוא להדגיש את חירות הנפש ממאסר הגוף, שזה תכלית כל יציאת מצרים.

ומובן מדוע כלל ישראל נמשלו לגדי – לפי שתפקידו של כל אדם מישראל לחבר את כל חלקי גופו ונפשו לעבודת בוראו, והרי הוא כגדי שמסמל איגוד וחיבור, ומסמל מתקנות, וגם מסמל את הטוב. והיינו **הטוב היוצא מהאיגוד והחיבור בין רוחניות וגשמיות**. וכדברי חז"ל שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום נאמר עליהם "צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים", ואין כל אומה ולשון שולטת בהם. אך ח"ו כאשר אין עושים רצונו של מקום, מוסרם ביד אומה שפלה, ובמקום "גדיותיך" נאמר "גויותיך", רחמנא ליצלן.

הגדי "קופץ" בחודש טבת – מעבר בין רוחניות לגשמיות

ד. חז"ל מצאו כי התכונה המאפיינת את הגדי היא קפיצה.

ולפי האמור מוסיף רבי יעקב מאמשטיסלאוו: "כי גדי יש לו הכח לקפוץ וכדברי הגמרא בב"ק (כ"א, ב) הכלב והגדי שקפצו מראש הגג. והוא רמז לנשמה שרוצה לקפוץ למעלה, היפך מהגוף של האדם המושך אותו למטה למטה".

ודבריו מבוארים בתוספת הטעמה במה שכתב השם משמואל (חנוכה תרע"ד, יום ב' דר"ח טבת) מדוע תכונת ה"קפיצה" שייכת לחודש טבת, וז"ל: "הנה החודש הזה מזלו גדי וטבעו הקפיצה, וכמו ששנינו (ב"ק כ"א, ב) הכלב והגדי שקפצו מראש הגג... לעומת הקפיצה המגונה, יש קפיצה נכבדת ממטה למעלה, להשתוקק למעלות רמות ונישאות ולאחוז דרכו בקודש למעלה ממדרגתו... וכן היתה מלחמת החשמונאים עם היוונים, ענין קפיצה למעלה מהטבע וממדרגתם, קומץ אנשים נגד עם רב כחול אשר על שפת הים מזוינים בכל תבסיסי מלחמה. וזה ניתן בראשית הבריאה כח זה בהעלם שימצא ענין כזה, וניתן לזה אות בשמים שמזל החודש שבימים ההם הוא גדי הרומז לקפיצה... ועל כן בימי היוונים הצליחו החשמונאים בקפיצה זו וזכו לנסים ממעלה מעלה. וכן נשאר לדורות שמי שיקבל עליו עבודת ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו, אף שהוא איננו ראוי לכך ועדיין לא הגיע למידה זו, יצליח בכל קפיצתו זו".

והאדמו"ר מלובלין (תורת אמת, פסח תרכ"ט, ליל שני) כתב בתוך דבריו בביאור הפיוט "חד גדיא", וז"ל: "גדיא, רומז לבעל תשובה, שטעם טעם חטא, וכששב, מתגבר על יצרו בתוקף ועוז. שמעלתו היא, שאף שלא הלך ישר, וסר מהדרך, כמו הגדי שמהלכו בקפיצה ולא ביושר, אך חוזר וקופץ בבח גם כן אל הדרך הישר". ומבואר, שקפיצתו של הגדי רומזת לחזרה בתשובה, למעבר בין הרע לטוב. ויש בה רמז "לנשמה שרוצה לקפוץ למעלה, היפך מהגוף של האדם המושך אותו למטה למטה".

ולפי המבואר לעיל שהגדי רומז לטוב היוצא מהאיגוד והחיבור בין רוחניות וגשמיות, יתכן לומר ביאור נוסף בתכונת הגדי לקפוץ, שהיא רומזת על השילוב הראוי בין הרוחניות והגשמיות, הדורש יכולת דילוג ומעבר בין רוחניות לגשמיות ומגשמיות לרוחניות, לפי הצורך ולפי הענין, במקום ובזמן הנכונים.

יכולת זאת מתגלה במיוחד בחודש טבת, כפי שביאר השפת אמת בשם סבו החידושי הרי"ם (חנוכה תר"נ) ש"טבת" הוא מלשון "הטבת הנרות", וז"ל: "ראש חודש טבת

שהוא בחנוכה בודאי מקבל הראש חודש הארות הנרות על כל ימי החודש כי בראש תלוי כל החודש. ויתכן לרמוז מה שמדליקין ל"ו נרות שהנרות מאירין ל"ו יום מתחילת חנוכה עד סוף טבת. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל כי טבת מלשון הטבת הנרות עב"ד". והכוונה שתפקיד האדם להטיב ולהאיר את דרכו הגשמית על ידי הדלקת האור הרוחני של התורה והמצוות, בשילובם הנכון והראוי.

שירת הגדי "מי כמכה באלים" – שירתם של המכבים

ה. הדברים משלימים להימצאותם של ימי החנוכה בחודש טבת.

חנוכה הוא זמן נצחונם של החשמונאים על היוונים והמתיוונים. החשמונאים היו שילוב מופלא של רוחניות וגשמיות, והצליחו בכוח שילוב זה לנתץ את השפעת הכפירה של היוונים ותומכיהם, האומרים שיש רק הנהגה טבעית, וסוגדים לגוף ולחומריות בלבד. לא כן השקפת היהדות המקדשת את הגשמיות לצרכים רוחניים, וממזגת בין צרכי הגוף והנשמה, החומר והרוח, אשר החשמונאים נלחמו להגן עליה, וחרפו את נפשם בעדה.

כדבריו של רבי אליהו לאפיאן, מנהלה הרוחני של ישיבת כפר חסידים (לכ אליהו, פרשת אמור) וז"ל: "ידוע שהפילוסופים היוונים אמרו שתכלית האדם הוא להדבק בשכל הפועל, ולשם כך עליו לסטות לגמרי מחלקי החומר שבו ולסגף את גופו, שעל ידי זה יוכל להגיע לפועל בשכלו. אולם לא כן תלמדנו התורה הקדושה כי לא הצומות והסיגופים הם הדרך להגיע אל הנקודה הרוחנית באדם, כי אם להתבונן הרבה ולהתרגל בעבודה לשעבר כל הצרכים החומריים למטרת העליה הנפשית, ואדרבה כשמשתמשים בענייני העולם לשם שמים, נמצא השימוש ההוא בעצמו פועל שלימות האדם (כ"כ הרמח"ל בספרו דרך ה')".

בעוד שהפילוסופים דוגלים בדיכוי החומר לשם עליה רוחנית, הרי שהשקפת התורה היא לקדש את החומר, הווה אומר: להשתמש בכלי הגוף הגשמי להתקדשות ועבודת ה'. וכפי שמרחיב רבי אליהו: "כללו של דבר כי לא כאשר חשבו היוונים שעל האדם להשתמש בשכל ערום לבד, דאם כן למד ברא השי"ת את האדם בארץ, הרי נשמתו נשמת חיים היא שכל נבדל הרבה יותר ממלאכי מעלה במרום, חצובה מתחת כסא כבודו יתברך, עוד קודם שנופחה בו באדם עפר מן האדמה, ולמה הורידהו כאן למטה, האם לייסרה ולענותה, אתמהא. אלא ודאי מעלת האדם בחיר היצורים היא

מעלה גדולה ונפלאה, אשר לו ניתן הכח והממשלה לכבוש תחת יד שכלו - היינו נשמת חיים אשר בו, את ענייני חומר גופו והיו לאחדים, כלומר: השכל הרי אינו מוחש כלל, כי הוא רוחני לגמרי, והגוף הוא בהפכו. ומעתה שנוצר האדם בהרכבה זו של חומר ורוח כאחד, נצטוו האדם בזה ויכול הוא לעשות כן להרגיש שכלו בחושי חומרו, מה שלא נמצא כן בשום בריה לא בשמים ולא בארץ. כי המלאכים בשמים כולם רוחניים".

הרי לנו כי הכהנים החשמונאים יצאו ממחיצת הקדושה והטהרה והעבודה הרוחנית, שהיא מנת חלקו של שבט לוי משרתי ה' - אל תוך העולם הגשמי, לבשר את בשורתם בקריאה "מי כמכה באלים ה'", שהיתה חקוקה על מגיניהם בראשי התיבות "מכבי". מלחמת החשמונאים נועדה להראות את המתיקות והטוב שיש בחיבור בין הגשמיות והרוחניות, להראות את המתיקות של "נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא" כאשר "מי כמכה באלים ה'".

וזוהי גם שירתו של הגדי "מי כמכה באלים ה'", מי כמכה נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא". שירה המעלה על נס את מלכות הקב"ה בעולם החומר, שלטון הקודש על החול, ומיזוג הרוחניות עם הגשמיות להשגת השלימות.

נמצא כי המשותף לחודש טבת ונצחון החשמונאים בחנוכה - הוא הגדי, המרמז לחיבור בין רוחניות וגשמיות, שסופו טובה, ברכה ומתיקות.

המאורעות בחודש טבת - בסימן מזל גדי

ו. לאור המבואר נראה כי המאורעות שהיו בחודש טבת, הם בעלי משמעות המיוחדת למזל גדי.

תרגום התורה ליוונית לפי בקשתו של תלמי המלך - הוא מאורע המסמל את השילוב הבלתי ראוי בין קדושה וחולין, בין גשמיות לרוחניות. התורה נתנה בלשון הקודש, בשפה רוחנית. וממילא תירגומה ללשון יוונית המבטאת את העולם החומרי, הוא מאורע של תערובת לא ראוייה בין הרוחניות לגשמיות.

פטירת עזרא הסופר - הוא מאורע של אסון רוחני וגשמי לעם ישראל, שהרי עזרא עמד בראש גולי בבל השבים לגבולם, ושילב במעשיו רוחניות וגשמיות, בבנין הרוחני של בית המקדש השני יחד עם שיפור מצבו הגשמי של כלל ישראל.

וגם הטלת המצור על העיר ירושלים בעשרה בטבת – הוא תחילת האסון הרוחני והגשמי של כלל ישראל, כדברי הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ה ה"ב) "ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק" – מצור גשמי, ומצוק רוחני.

מאורעות אלו הם במזל גדי, כי הגדי מהווה סמל האיגוד והחיבור של הרוחניות והגשמיות. וכאשר ברא האלקים את הטוב ואת הרע זה לעומת זה. יש בסגולת החודש לחבר ולשלב את הגשמיות ברוחניות להתעלות ולקדושה, לטובה, מתיקות וברכה. אך גם יש בה אפשרות לשילוב בלתי ראוי בין גשמיות ורוחניות, שאינו טומן בחובו ברכה וטובה.

שני גדיי עיזים – האחד מסמל רוחניות והשני גשמיות

ז. על פי המבואר שיש בגדי רמז לטוב היוצא מהאיגוד והחיבור בין רוחניות וגשמיות, מבוארים עניינים אחדים שהגדי נזכר בהם.

הפסוקים אודות שני גדיי העיזים [המובאים לעיל אות א] הוזכרו בתורה בפרשת הברכות שרצה יצחק לברך את עשו. וכבר נלאו המפרשים לבאר, איש איש בדרכו, מדוע רצה יצחק לברך את עשו, וכי לא ידע מיהו עשו באמת.

יש מהמפרשים הסבורים, שיצחק אכן הכיר את עשו, והסיבה שרצה להעניק לו את הברכות היתה, כי רצה להפריד בין הדברים הגשמיים לדברים הרוחניים. יצחק רצה למסור ליעקב, איש תם יושב אהלים, רק את הברכות הרוחניות, ושלא תהיה לו כל שייכות עם העניינים הגשמיים. ואילו לעשו, איש הצייד, רצה לתת את הברכות הגשמיות, כדי שלא יהיה לו כל חלק ברוחניות. יצחק אבינו ברום מדרגתו, שחי בעולם הזה במידת הדין, סבר כי האדם יכול להתרומם לדרגה נעלית בלי קשר לגשמיות, ולהיות במצב של רוחניות בלבד. אולם רבקה היתה סבורה, שאין הדבר כן, והאדם חייב לשלב ולמזג את הרוחניות והגשמיות בחדא מחתא, ויעקב הוא הבר סמכא היודע לעשות זאת, ומשום כך רצתה רבקה שיעקב יקבל גם את הברכות הגשמיות, ולא רק את הברכות הרוחניות, כי כדי להגיע לשיא השלמות, יש צורך לשני הכוחות הללו גם יחד בעבודת ה'.

ואולי יש רמז לכך בציוויה של רבקה ליעקב לקחת "שני גדיי עיזים טובים" – האחד כנגד הרוחניות והאחר כנגד הגשמיות, כדי להדגיש את יכולתו של יעקב אבינו

לשלב בין רוחניות לגשמיות. ושני גדיי העיזים היו, האחד כנגד קרבן פסח, והשני כנגד קרבן חגיגה. פסח כנגד הגאולה מבית עבדים, השחרור מהשעבוד הגשמי. וחגיגה שהוא קרבן הקרב בכל מועד, כנגד הרוחניות שאנו שואבים בכל מועד.

ממוצא הדברים מבוארים דברי חז"ל (הובאו לעיל אות א) שהמן מצא כי בחודש טבת עומדת לישראל זכותו של יעקב אבינו. ולפי המבואר שיעקב אבינו ידע לשלב ולמזג את הגשמיות עם הרוחניות, ומשום כך קיבל גם את הברכות הגשמיות, ולא רק את הברכות הרוחניות, כי בעבודת ה' יש צורך בשני כוחות אלו - הדבר מתאים לגדי המרמז לחיבור בין רוחניות וגשמיות, שסופו טובה, ברכה ומתיקות.

חודש שבט

האדם הגדול - קטן בעיני עצמו

מזל חודש שבט דלי
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה מסמל ה"דלי" ומה תכונותיו, ומהו הקשר של הדלי לחודש שבט.

חז"ל מתארים (ספרי דאגדתא על אסתר, פרשה ג) את סדר הגורלות שהטיל המן על חדשי השנה, כאשר ביקש למצוא חודש שבו אין מזל לישראל כדי לגזור עליהם כליה, ועל חודש שבט נאמר: "דלי זכות משה, שנאמר (שמות ב, יט) וגם דלה דלה לנו". ומבואר שבמזל חודש שבט, דלי, עומדת לישראל זכותו של משה רבנו, ובשל זכות זו לא רצה המן לגזור עליהם לאבדם במזל חודש שבט. והדברים טעונים ביאור, מדוע דווקא זכותו של משה רבנו היא זו שעומדת לישראל בחודש שבט, ומהי השייכות בין משה רבנו למזל "דלי". בילקוט שמעוני (מלכים רמז קפה) מובא: "אלו שנים עשר מזלות שהעולם מתנהג בהם, טלה אריה קשת פונים צפונה, שור בתולה גדי פונים למערב, תאומים מאזנים דלי פונים לדרום, סרטן עקרב ודגים פונים למזרח". ויש להבין את משמעות הימצאותו של מזל דלי בצד דרום.

על פי סדר הדגלים, חודש שבט מיוחס לשבט אשר (בני יששכר, חודש שבט, מאמר א אות ח). ובמדרש (במדבר רבה ב, ז) מובא כיצד היה נראה דגלו של שבט אשר: "צבע מפה שלו דומה לאבן יקרה שמתקטטות בו הנשים, ומצוייר עליו אילן זית על שם מאשר שמנה לחמו". וצריך ביאור, כיצד מתקשר עץ הזית שהיה מצוייר על דגלו של שבט אשר, למזלו של החודש, דלי.

עוד מובא בספר בני יששכר (שם אות ב) "מזל דלי הוא מזל לישראל, והגם דקיימא לן "אין מזל לישראל" (שבת קנו, א), היינו שישראל על ידי מעשיהן בתורה הופכין שפיטת המזל לכל אשר יחפצו, אבל על כל פנים בתולדה יש להן מזל". והדברים צריכים ביאור, אם אין לישראל מזל, מה פשר המאמר ש"מזל דלי הוא מזל לישראל", ומדוע ענין זה שישראל יכולים לשנות את הנהגת המזלות בכח מעשיהם בתורה, נאמר דווקא במזל דלי.

מאורעות חודש שבט – ומזל דלי

ב. בא' שבט "הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (דברים א, ג). אודות תאריך זה מובא בספר התודעה (פרק שלשה עשר) מדברי הבני יששכר והפרי צדיק: "אמרו חכמים האחרונים, משול אחד בשבט כיום מתן תורה. בששי בסיון נתנה תורה לישראל, ואותו היום מסוגל לקבלת עול תורה ומצוות, בכל שנה, אף באחד בשבט נפתחים בלבות ישראל מעינות חדשים של תורה, כיון שבו ביום נתן לישראל משנה תורה, וכל הימים האלה שבין אחד בשבט לז' באדר, מסוגלים לזכות בהם לכח התחדשות בעסק התורה והמצוה".

מאורע נוסף המתרחש בחודש שבט הוא ראש השנה לאילנות, כדברי המשנה הראשונה במסכת ראש השנה: "באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו".

ויש להבין, כיצד ביאור התורה על ידי משה רבנו לפני הסתלקותו מהעולם וראש השנה לאילנות, קשורים למזל החודש, דלי.

דלי – כלי לשאיבת מים – ענף – דל

ג. בספר התודעה (פרק שלשה עשר) מביא בשם הפסיקתא כי שם מזל חודש שבט – דלי, רומז על שפע מי הגשמים המצטברים בדלי: "מזלו של חודש שבט – דלי, על שם הכתוב (במדבר כד, ז) יזל מים מדליו וזרעו במים רבים. כיון שבשבט כבר יצאו רוב גשמי השנה והבורות מלאים והמים שבבארות עולים, והדליים שואבים ממרומי הבור ולא מעמקו, וכשהם יוצאים מן הבור עדיין מימיהם נוטפים מדופנותיהם שמבחוץ".

הדלי הוא הכלי ששואבים בו מים מן הבאר, וכמו שפירש במצודות ציון על הפסוק (ישעיה מ, טו) "הן גוים כמר מדלי – הכלי ששואבים בו מים נקרא דלי". כלומר מזל דלי כוונתו הפשוטה היא הדלי ששואבים בו מים. והטעם שהדלי הוא מזל חודש שבט, כי בחודש זה מסתיים חלקה העיקרי של עונת הגשמים.

אולם המלה "דלי" רומזת לדברים נוספים. האבן עזרא (במדבר שם) מפרש: "יזל מים מדליו, כמו מדליותיו". וכוונתו למה שפירש רבנו בחיי: "על דרך הפשט, מדליותיו, והם הענפים". כלומר, הדלי רומז ל"דליות", לענפים.

פירוש נוסף כתב רבנו בחיי: "ועל דרך המדרש, יזל מים מדליו, הזהר בבני עניים שמא תצא תורה, שנאמר יזל מים מדליו, ואין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים, מדליו, מן הדלים שבהם". ומבואר שדלי רומז ל"דל" – עני ואביון.

הפועל של שורש המלה "דלי" – "לדלות" פירושו להרים, כדברי רש"י והמצודות על הפסוק (תהלים ל, ב) "ארוממך ה' כי דליתני" – הגבהתני ורוממתני. וכן מפורש בדברי הרד"ק בספר ישעיה (לה, יד) על הפסוק "דלו עיני", וז"ל: "ענין הרמה, ויש לו חברים בשורש דלה, ארוממך ה' כי דליתני". כלומר, "דלי" הוא גם מלשון הרמה והתנשאות. השפת אמת (חנוכה תרנ"ג) הביא את שני הפירושים: "במזמור שיר חנוכת הבית, ארוממך כי דליתני, כתב הרד"ק כי דליתני הוא שפלות, וגם לשון התנשאות כמו דלה לנו".

והשאלה היא, האם יש מכנה משותף וקו מאחד בין כל משמעויות ורמזי המלה "דלי" – [א] כלי ששואבין בו מים. [ב] ענף. [ג] לשון התנשאות ולשון שפלות.

☆ ☆ ☆

הדלי הוא כלי המשועבד לתוכנו – "הוא משה" שהיה עבד נאמן ואין לו מעצמו דבר

ד. לעיל הבאנו את דברי חז"ל בספרי דאגדתא שעל חודש שבט נאמר "דלי זכות משה". אולם במדרש (אסתר רבה ז, יא) הנוסח שונה: "דלי זה משה, שנאמר בו וגם דלה דלה לנו". וביאור הדברים, כי "דלי" הוא מהותו של משה רבנו.

כאמור, דלי הוא כלי להחזקת תכולה, בדרך כלל מים. גם החבית היא כלי המכיל בתוכה יין. וההבדל ביניהם הוא, שהחבית נותנת טעם בתכולה המאוכסנת בתוכה, בעוד שהדלי משמש ככלי קיבול בלבד אשר בו שואבים מים מן הבאר, לא מוסיף ולא מגרע כלל במה שנמצא בתוכו. כלי שנועד להעברת המים מן הבאר למי ששותה אותם. הדלי הוא "עבד" המשועבד כליל לתוכן הממלא אותו.

וזה היתה מידתו של משה רבנו, השמח בחלקו "כי עבד נאמן קראת לו". משה רבנו העניו מכל אדם, הוא "עבד" המבטל את מציאותו לאדונו. הוא מקבל את התורה מהקב"ה ומוסר אותה כמות שהיא לבני ישראל, ולא מוסיף משל עצמו דבר וחצי דבר, וכמו שכתב בספר נפש החיים (שער ג פרק יד) "כי התבטל בעיני עצמו ממציות כלל, ורק

השכינה לבד המדברת, וזה שאמרו ז"ל בזהר הקדוש (פרשת פנחס רלב, א) **שכינה מדברת מתוך גרונו של משה**, וכמו שאמר הכתוב (שמות יב, ח) **פה אל פה אדבר בו**, ולא כתיב אליו, אלא בו, בתוכו ממש".

משה רבנו הגיע לדרגה נעלה כזו, שאין לו מציאות משל עצמו, מכח שלימות מידת הענוה שלו יותר מכל אדם, כעדות הכתוב (במדבר יב, ג) **"והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה"**. ובמסכת חולין (פט, א) אמרו: **"גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב (בראשית יח, כז) ואנכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב (שמות טז, ח-ז) ונחנו מה"**. כלומר, במידת ההתבטלות המוחלטת של משה רבנו עד לבחינת **"ונחנו מה"**, שהיא מדרגה נעלה מאד בכך שלא היה למשה רבנו מציאות מצד עצמו, היה משה רבנו במדרגה גבוהה יותר מאברהם אבינו ומכל אדם אשר על פני האדמה.

ואי לכך **"דלי זה משה"**. כאותו הדלי המשועבד לגמרי לתוכנו, כן משה רבנו הוא המשקה מים [ו"אין מים אלא תורה" – בבא קמא יז, א] לבני ישראל, כדלי המעביר את תוכנו מהנותן למקבל ללא שום השפעה מעצם מהותו של הכלי.

הדלי – הכניעה והתבטלות – דרכי קבלת התורה

ה. ונראה להוסיף בביאור הדברים על פי מה שכתב השפת אמת (פרשת בלק, תרל"ב), שה"דלי" מסמל את ההתבטלות וההכנעה להקב"ה, שבאמצעותם זוכה האדם להתקרב אליו יתברך, וז"ל: **"חז"ל דרשו (נדרים פא, א) היזהרו בבני עניים שמהם תורה יוצאת כו', שהכנעה אמיתיות להשי"ת הוא הדלי להמשיך המים מבאר מים חיים, כמו שאמרו חז"ל (עי' תענית ז, א), יורדת למקום נמוך, כמשל הדלי, כפי מה שיורד למטה יותר עד המקור, כן מעלה מים. וכן הכלי לקבל מים חיים הוא הביטול להשורש"**.

הדלי הוא כלי שבדרך כלל מורידים לתחתית הבאר, כדי לשאוב מים ממעמקי הבור. ואף דרכו של האדם בעבודת השי"ת, היא בירידה לתחתית, במובן של כניעה והתבטלות, ועל ידי כך **"מקבלים מים חיים מן הבאר"**, דהיינו זוכים להשגות בתורה ויראת שמים. וכשם שהדלי, ככל שמורידים אותו יותר ויותר לעומק הבור עד למקום נביעת המים, כך גדול הסיכוי למצוא מים, ובאופן זה הדלי ממלא אחר יעודו להביא מים חיים – כך האדם המתבטל ונכנע לבוראו יותר ויותר, ממלא באופן זה אחר יעודו ותכליתו.

נמצא שהדלי הוא כלי המשמש להעברה בלבד, אין לו מהות מצד עצמו, אלא כל כולו "משועבד לתוכנו". ותכונה זו, היא בעצם דרך הכניעה וביטול העצמיות, שבאמצעותה האדם זוכה להתקרב לבורא ולשאוב מים חיים, תורה ויראת שמים. ומידה זו של כניעה וביטול האנוכיות היא גם בדברים שבין אדם למקום, וגם בדברים שבין אדם לחברו – להיכנע לפני אלקים ואדם, לבטל את ה"אני", כאותו "דלי" המשמש כלי להעברת דברים בלבד, ולו עצמו אין כל ערך מוסף.

ככל שהאדם מקטין עצמו – הוא נעשה גדול יותר

ו. המאמר "דלי זה משה", מלמד אותנו איפוא, שהדרגה הגבוהה ביותר שיכול להשיג נברא, דרגתו של משה רבנו, מושגת כאשר האדם מנמיך עצמו לבחינת "דלי" שעצמיותו אינה חשובה בעיניו, וכל כולו להעביר את תכולתו הלאה. לשון אחר: ככל שהאדם מקטין עצמו יותר, כך הוא נעשה גדול יותר.

ובספר דברי ישראל מהס"ק ממודו"ץ (חלק כללי אורייתא אות מ) מצא רמז לכך מדברי הזוהר (פרשת שלח דף קסח, עמ' א) "מאן דרב הוא זעיר, ומאן דזעיר הוא רב". והיינו שגדולתו של האדם נמדדת בכך, שככל שהוא מרבה למעט עצמו ומתנהג בעניות, כך הוא נחשב בעיני הקב"ה ובעיני בני אדם לגדול יותר. והוא מוסיף לבאר לפי זה את דברי חז"ל (נדרים יא, א) "מכלל לאו אתה שומע הן, ומכלל הן אתה שומע לאו". אחד שבעיני עצמו הוא – "לאו", שהוא מחזיק עצמו ללא כלום, אתה יכול ללמוד על גדולתו – "אתה שומע הן". ואחד שבעיני עצמו הוא "הן" – מחזיק עצמו ל"יש", אתה שומע "לאו", אתה יכול לדעת שהוא אכן אינו כלום".

אימרה נוספת ידועה בשמו של רבי נח מלכו"ץ: "האדם הוא עולם קטן, אם עולם הוא בעיניו – הרי הוא קטן, ואם קטן הוא בעיניו – הרי הוא עולם". ובסגנון דומה מובא בשמו של רבי ברוך מסטוטשין: "מי שאינו תופס מקום, יש לו מקום בכל מקום". ומשמו של רבי מאיר מפרימשלאן אמרו: "נתנו לו לאדם שתי עיניים, כדי שיוכל לראות בעינו האחת את מעלת חברו, ובעינו השניה את חסרונות עצמו".

המכנה המשותף של כל הדברים הוא, היסוד המבואר לעיל – השלימות טמונה בהתנהגות כ"דלי", במידת הענוה והתבטלות כלפי הקב"ה, וכלפי כל אדם.

על האדם "לדלות" מעצמו את הנקודה הפנימית

ז. הדלי מרמז גם על דרכו של האדם לשלמות, על ידי מחשבה והתבוננות.

רבנו בחיי (כד הקמה, ערך רשות) מבאר את הכתוב (משלי כ, ה) "מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה", וז"ל: "כשם שאי אפשר לדלות ולשתות מן המים העמוקים בלא דלי, כך אי אפשר להשיג פעולה נכונה או עצה ברורה זולתי במחשבה". כלומר, המחשבה, שהיא הדרך להשיג פעולות נכונות ועצות ברורות, נמשלה לדלי שדרכו משיגים את המים מהבור.

ומכאן נלמד, כי הדרך להשגת הכניעה וההתבטלות – להיות כדוגמת הדלי שדרכו מעלים את המים ממעמקי הבאר, ולדלי אין מציאות משל עצמו אלא שיעבוד מוחלט לתוכן שבו. הווה אומר, בדרך של מחשבה והתבוננות בגדולת הקב"ה ובמעלות חבריו, ובהכרת חסרונותיו, מתעלה האדם להשיג את המים, ואין מים אלא תורה.

בדומה לכך ביאר השפת אמת את הפסוק "מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה", לענין חובת ההתבוננות בתוככי הנפש – "לדלות" ולגלות את ה"נקודה הפנימית", שהיא השורש הטוב הטמון ביסוד נפשו של כל יהודי, וז"ל: "פירוש, שבכל איש נמצא עצה איך לתקן דרכיו, כי השם יתברך נתן בלב כל איש ישראל יראתו, ויש נקודה גנוזה בכל איש ישראל, רק עמוק שצריכין לייגע למצוא זאת הנקודה. והוא על ידי ביטול אל האמת" (ויגש, תרל"ד).

ובמקום אחר (ליקוטים, פרשת ויגש) הוסיף לבאר כי בנסיעת החסידים לרבותיהם היו מבקשים עצה והדרכה לדלות ממעמקי נפשם את ה"נקודה הפנימית" כדי להתעלות בעבודת השי"ת, וז"ל: "יש לפרש כי יש בכל אדם עצות די והותר נגד היצר הרע, אולם צריך איש תבונות שידלנה מהעומק, כמו שאמרו במדרש ויגש (ב"ר צג, ד) משל לבאר עמוקה וצריך לקשור חבל בו, היינו על ידי התקשרותו בהשי"ת, נפש בנפש, רוח ברוח, נשמה בנשמה, על ידי זה יוכל למצוא עיקר נקודתו. וזה פירוש מה שאמרו רבותינו הקדושים נ"ע, כי החסידים נוסעים שיגידו להם מה שיש להם".

הרי לנו, שמתכונת הדלי למדנו את הצורך ל"דלות" מעצמינו את הטוב הטמון בנו, להעמיק במחשבה ועצה כדי למצוא את ה"נקודה הפנימית" החבויה בעפרוריות החומר.

כאשר הדלי מלא – השפע נשפך מתוכו החוצה

ח. בדלי יש רמז נוסף.

כאשר הדלי מתמלא על גדותיו, הוא משפיע על סביבותיו – זוהי בחינתו של הצדיק המשפיע מכוחו ומזכויותיו על הסובבים אותו, כדבריו של רבי אלימלך מליז'ענסק בספרו נועם אלימלך (פרשת בלק) על הפסוק (במדבר כד, ז) "יזל מים מדליו", כי "הצדיק הוא הממשיך השפעות להעולמות ולזה נקרא דליו שעל ידו בא השפע. וקיימא לן "ניצוק חיבור", והוא כשר לטבול בו כמו במקוה עצמה, מאחר שנוזל מן הדלי אל הבור הוי חיבור לטהרה. והצדיק גם כן הוא כך, שהשפע בא אליו ונוזלת ממנו אל מקורה למעלה על ידי דבקותו. והוי גם כן ניצוק והוי חיבור, ויכול להמשיך השפעות תמיד בלי הפסק בלי שום פעולה כלל רק בכח צדקותו כנ"ל. אך לפעמים צריך לעשות איזה פעולה, כדי שלא יהיה למקטרג פתחון פה לקטרג, צריך לעשות איזה עובדא; מצוה או תורה או תפלה, ועל ידם ממשיך השפע, ואז נסתם פי המקטרגים מעליו ואין להם שליטה".

ומבואר בדבריו, שאדם גדול הנוהג בעצמו כ"דלי", במידת ענוותנותו והשתעבדותו לשני, ללא כל נגיעות, זוכה להיות בבחינת "דלי" המעביר שפע ברכה לדורו.

דברים דומים מוסרים בשמו של רבי מאיר מאפטא, שפירש את הפסוק "יזל מים מדליו", ש"דלי" הוא מלשון דלות ועניות, ו"מים" רומז על השפע הגדול, כדוגמת מים הזורמים ומצויים בשפע. ומי שמחזיק עצמו בשפלות כדל ואביון, זוכה להזיל ולהעניק מדליו הרבה שפע וברכה לעם ישראל.

ועוד יתכן ללמוד מהדלי המקבץ בתוכו אלפי טיפות מים. כל טיפה מהווה יחידה שלימה בפני עצמה, אך ללא הדלי המכנס ומאחד את כל הטיפות, הן תלכנה לאיבוד בנהרות ובימים, כלא היו. ואף כלל ישראל, אם כל אחד הוא טיפה לעצמו, ואין "דלי" שבו נאספות כל הטיפות, עלולות טיפות רבות ללכת לאיבוד. ומהו ה"דלי" שמחבר את כל היחידים לכלל ישראל אחד ומאוחד – כאשר כל אחד ואחד מתנהג כ"דלי" המשועבד למה שבתוכו. דהיינו, מקטין את עצמו ומשעבד את רצונותיו מפני רצון חבריו, לא נותן ל"אני" שבו להפריע ליחסיו עם חבריו. או אז, מתקיים כלי קיבול, שבו נאספים כל הטיפות, וכלל ישראל מתאחד לעשות רצון אביו שבשמים.

חודש שבט - מזלו של ישראל - בחינת "עץ הזית"

ט. לאור המבואר לעיל, נבין מדוע בחר משה רבנו לבאר את התורה לבני ישראל במזל דלי.

משה רבנו ביקש ללמד לשעה ולדורות, שגדולת האדם היא בענוותנותו, והתורה נמשלה למים הנשאבים באמצעות דלי, וכמו כן על האדם להיות כ"דלי" בהתבטלות ובכניעה מוחלטת לפני אלקים ואדם. הדרך להשגת ולידיעת התורה מותנית איפוא, בהתבטלות האדם כ"דלי".

ומובנים דברי הילקוט שמעוני (הובא לעיל **אות א**) מדוע מזל דלי נמצא בצד דרום, שהרי "הרוצה שיחכים ידרים" (בבא בתרא כה, ב) - ולכן הדלי המסמל את התורה שהיא מקור החכמה, נמצא בצד דרום. כי הדלי מדריך את האדם כיצד ניתן להגיע אל החכמה, והיינו כאשר האדם ידמה עצמו לדלי: בתכונות הכניעה וההתבטלות ויכיר בחסרונות עצמו, יזכה לעלות במדרגות החכמה. שנית, בפעולת המילוי יש להתייגע להוריד את הדלי עד למעמקי הבור כדי למלאותו - כן על האדם לחשוב ביגיעה בטרם יזכה להגיע אל החכמה. שלישית, הדלי מתמלא רק כאשר הוא משפיל עצמו עד התהום, כן דברי תורה מתקיימים במי שנכנע ומתבטל להקב"ה.

ובכך נבין את הקשר בין שלשת ההגדרות של דלי: כלי שאיבת מים, ענף, דל - עני, שלכולם מכנה משותף, חוסר מהות עצמית. הדלי השואב מים, משמש רק כחפץ שבאמצעותו מעבירים דברים, ללא כל ערך עצמי. גם הענף משמש אמצעי להעביר את כוחות הגידול של העץ מהשורשים והגזע אל הפירות. וגם העני והדל, הם נכנעים ושפלים, ללא חשיבות לעצמם.

ומעתה מבוארים גם דבריו של הבני יששכר שהבאנו לעיל "מזל דלי הוא מזל לישראל. והגם דקיימא לן "אין מזל לישראל" (שבת קנו, א), היינו שישראל על ידי מעשיהן בתורה הופכין שפיטת המזל לכל אשר יחפצו. אבל על כל פנים בתולדה יש להן מזל", וביאר הבני יששכר: "והנה יש לומר, דלבעבור זה דלי הוא מזלו של ישראל, כי דלי עשוי לשאוב בו מים וזה פעולתו, והנה הוא משמש אל המים "ואין מים אלא תורה" (בבא קמא יז, א), כמה דאת אמר (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים, להורות על האמור, **דמזלו של ישראל הוא עבד משמש אל התורה**. והגם ששפיטת המזל מחייב באיזה אופן וכו', הנה על ידי עסק התורה ומצוות יתהפך הכל לטוב, ולכל אשר יחפצו יטו את המזל, כיון שמזלו הוא עבד משמש אל התורה".

ולפי המבואר לעיל דבריו מובנים. הדלי הוא כלי שבמהותו משועבד אל תוכנו – להעביר את מה שבתוכו ללא כל מעורבות עצמית, ולכן הוא נקרא "עבד" המשמש את המים. וכך גם המזלות הם "עבד" לעם ישראל, מכיון שבזכות עסק התורה והמצוות, מתהפכים כל המזלות להשפיע טובה וברכה. ולכן נבחר דווקא מזל דלי לשמש "מזלם של ישראל".

ויסוד זה בולט במיוחד בתכונת עץ הזית, שהיה מצוייר על דגלו של שבט אשר, המיוחס לחודש שבט ולמזל דלי. **תכונת עץ הזית היא, שעיקר נטיעתו היא לצורך הפקת השמן מהזיתים**, ואילו פרי הזית בעצמו הוא חלק קטן מאד מתכלית נטיעת עצי הזית בעולם. במילים אחרות, עץ הזית דומה לדלי בתכונה זו, שהוא משועבד לתכליתו שהיא השמן, **כי הזית והעץ נבראו עבור השמן**.

דמיון נוסף בין הדלי ובין עץ הזית הוא, שעץ הזית נוצר מאבק המועבר מפרח לפרח (pollen), ודבר מופלא זה שמאבק פורח [שהוא דבר שאין בו ממשות] נברא פרי עץ זית מהווה דוגמא לענווה ולהתבטלות, שמכוחם צומחים דברים גדולים.

כמו כן, ענף עץ הזית הוא סמל לשלום, וכפי שהיונה כאשר יצאה מתיבת נח הביאה ענף עץ זית, ששימש כסמל שהמבול הסתיים ובא שלום לעולם. כי שלום מתהווה כאשר שני הצדדים הלוחמים מוותרים האחד לשני, וכל צד יודע להיכנע ולהתבטל לזולתו. כך שענף עץ הזית הוא הסמל לויתור הדדי ולהתבטל האחד לזולתו.

וכאמור לעיל, תכונות אלו הן מיוחדות למזל דלי, שהוא בחינת הכנעה וביטול המהות העצמית, וההשתעבדות לזולת, ובכך יש דמיון בין עץ הזית לדלי.

ירידת הגשמים – השפלה לצורך התנשאות

י. ראש השנה לאילנות חל בחודש שבט "משום שיצאו רוב גשמי שנה" (ראש השנה, ד', א) ופרש"י: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים, שהוא זמן רביעה, ועלה השרף באילנות ונמצא הפירות חונטים מעתה". חודש שבט הוא המועד שבו מסתיימת עונת הגשמים. ותכונת מהות הגשמים מלמדת אותנו שהגשם שיוורד מלמעלה מקורו דווקא במים שהיו על הקרקע והתאדו. כלומר, ירידת הגשמים היא תהליך של הימצאות במקום שפל, שסופו להגביה למרומים.

ומתכונה זו אנו למדים כי ככל שהאדם מקטין ומשפיל עצמו, סופו להיות גבוה וגדול יותר. ואכן מוצאים אנו בדברי חז"ל (תענית ז', א-ב) חשיבות מיוחדת ליום ירידת

הגשמים: "גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה... גדול יום הגשמים מתחיית המתים... גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ". דמיון מעלת הגשמים כיום מתן תורה ובריאת שמים וארץ הוא, כי מהם נלמד שהשפלות היא המפתח לזכות לתורה ולכל הטוב.

ההתבוננות בירידת הגשמים, מהווה תהליך חיוני בלימוד התורה. בחודש זה שינן משה רבנו לבני ישראל את ספר משנה תורה, על המצוות המרובות שבו, כדי להעביר בו זמנית, גם את המסר החשוב של האמצעים לרכישת התורה וקנייניה. ולכן נבחר חודש שבט, שמרובים בו הגשמים להיות מיוצג במזל דלי. והדברים משתלבים עם המבואר לעיל, מזל דלי הוא חודש שבו יש ללמוד מהדלי על כניעה ושפלות, שמתוכה מגיעים לדרגות גבוהות מאד. חודש שמזלו מלמד כי השפלות והענווה הם המפתח לגדולה והתנשאות, ומפתח זה משמש כ"דלי" שמריק מתוכו שפע ברכה והצלחה. ובחודש זה בדרך כלל, מסתיימת עונת הגשמים, שמתכונתם אנו למדים כי הכניעה והשפלות סופם להביא לעליה והעפלה לגבהים.

חודש אדר

עולם השתיקה וההסתר

מזל חודש אדר דגים

(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה מסמלים הדגים, וכיצד הם קשורים לחודש אדר.

חז"ל מתארים (ספרי דאגדתא על אסתר, פרשה ג) את סדר הגורלות שהטיל המן על חדשי השנה, כשביקש למצוא חודש שבו אין מזל לישראל. על כל אחד מחודשי השנה נאמר שם, שיש בו זכות המיוחדת לאותו החודש [חשון - עקרב, זכות יחזקאל; כסלו - קשת, זכות יוסף; טבת - גדי, זכות יעקב; שבט - דלי, זכות משה; כמבואר במאמרים הקודמים]. ובשל כך, לא רצה המן לבצע את זממו בחודשים הללו, בחששו שתעמוד לישראל הזכות המיוחדת לאותו חודש. עד ש"בא לו מזל דגים שהוא משמש בחודש אדר ולא נמצא לו זכות. ושם מיד ואמר, אדר אין לו זכות ומזלו אין לו זכות, ולא עוד אלא שבאדר מת משה רבן, והוא לא ידע שבו' באדר מת משה ובו' באדר נולד משה, ואמר כשם שהדגים בולעים כך אני בולע אותך, עלה ראש חודש אדר ולא מצא בו שום זכות, והתחיל הרשע לשמוח. אמר לו [הקב"ה] רשע, הם אינם בידיך אתה בידיהם, מה הדג הזה פעם הוא בולע פעם הוא נבלע, כך אתה נבלע בידיהם, ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם". דברי חז"ל אלו הובאו בנוסח דומה באוצר המדרשים (עמ' נא) "וראה [המן] מזל דגים, ולא מצא בו שום תועלת לטובה, אלא שנאמר בו (קהלת ט, יב) כדגים שנאחזים במצודה".

ודבר זה מופלא מאד, היתכן שאין כל זכות המיוחדת לכלל ישראל בחודש אדר, ואין כל תועלת במזל דגים.

ובפרט יש לתמוה, אם התשובה להמן הרשע היתה "ונהפוך הוא", משמע שאדרבה, ודאי יש זכויות לישראל בחודש אדר, המרומזות במזל "דגים", שהם רמז לישראל ה"בולעים" את שונאיהם. וידועים דברי חז"ל (תענית כט, א) "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה". ומה גם שיש בדגים סימן ברכה, כאמור בחתימת ברכת הבנים של יעקב אבינו

"וידגו לרוב בקרב הארץ" (בראשית מז, טז) ופרש"י: "וידגו, כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם". ולכן אנו אוכלים בסעודת ראש השנה דגים ואומרים "יהי רצון שנפירה ונרבה כדגים", כי הדגים הם סימן לברכה ומזל, ו"סימנא מילתא הוא".

ומעתה תגדל התמיהה, כיצד יתכן שהמן חשב שאין לחודש אדר ומזלו כל זכות, בו בזמן שבחודש זה "בריא [תקיף] מזלם" של ישראל. וגם תמוה מאד כיצד יתכן שבמזל דגים לא נמצאה "שום תועלת לטובה", והלא התועלת שבדגים ידועה לכל.

עוד נאמר בדברי חז"ל אודות הגורל שהפיל המן (אוצר המדרשים עמ' נא פרשה ג) "כאשר יצא הגורל באדר שמח מאד וביקש להשמיד לישראל ברכילות ולשון הרע, כמו שאמרו (מגילה יג, ב) ליכא מאן דידע לאשתעווי לישנא בישא כהמן". ויש להבין מה המיוחד בחודש אדר, שדווקא בחודש זה רצה המן להרע לישראל ברכילות ולשון הרע, וכי לא יכל להרע להם בלשון הרע ורכילות בכל חודש אחר.

כמו כן יש לבאר את הקשר בין מזל חודש אדר, דגים - לפורים, החל בחודש זה.

הדגים ותכונותיהם

ב. הדגים לא נענשו כאשר הביא הקב"ה מבול על העולם, כדברי חז"ל (סנהדרין קח, א) "מכל אשר בחרבה מתו (בראשית ז, כב), ולא דגים שבים". וצריך להבין מה הסיבה שהדגים לא נענשו במבול.

כידוע, מכל בעלי החיים בבריאה, הדגים אינם טעונים שחיטה לפני אכילתם - שלא ככל החיות, הבהמות והעופות שבעולם, וכפי שמובא בזהר (ח"ג דף מב עמ' ב) "דגים וחגבים אינם טעונים שחיטה, אלא אסיפתם [ללא כל צורך בשחיטה] היא המתרת אותם". והדברים טעונים ביאור, מדוע אמנם לא צריכים לשחוט את הדגים לפני אכילתם.

דבר נוסף שבו שונים הדגים מכל בעלי החיים הוא, שבפרשת סימני טהרה של בעלי החיים, התורה מפרטת את שמותיהם של החיות והבהמות, שמותר לאוכלם, וכמו כן פירטה התורה את שמותיהם של בעלי החיים והשרצים שאסור לאוכלם - ואילו בדגים נכתב בתורה ציווי כללי: "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו, וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים שקץ הם לכם" (ויקרא יא, יב). ונשאלת השאלה, מדוע לא פירטה התורה את שמות הדגים הטהורים או הטמאים, או

לפחות חלק מהם, כדרך שנהגה ביתר בעלי חיים. וגם צריך הסבר, מדוע אמנם לא ניתנו בתורה שמות לדגים.

בפרק שירה נאמר: "דגים אומרים, קול ה' על המים א-ל הכבוד הרעים ה' על מים רבים" (תהלים כט, ג). ויש להבין את פשר "שירתם" של הדגים, הרי הדגים אינם משמיעים קול, ומדי "שירה" ללא קול. וכן צריך הסבר מדוע אומרים הדגים דווקא פסוק זה.

ברוב חודשי השנה, מכונה המזל בלשון יחיד, גדי, דלי, טלה, שור. גם המזלות שנאמרו בלשון רבים - מזל מאזנים ומזל תאומים, אי אפשר לאומרם בלשון יחיד, שהרי אין מאזנים אלא בשתי כפות, ואין תאומים אלא בשניים. ומכאן שמזל דגים הוא יוצא דופן מכל המזלות, מכיון שהוא נאמר בלשון רבים, ולא מזל "דג" בלשון יחיד. ובוודאי דברים בגו, שמזל זה נקרא בפי חז"ל בלשון רבים.

☆ ☆ ☆

הדגים - "אב טיפוס" לכל הבריאה

ג. הדגים הם בעלי החיים שנבראו ראשונים.

בהקשר לכך כתב האדמו"ר מלובלין (אמרי אמת, פרשת בא תרל"ז) וז"ל: "שמענו מאדמו"ר רבי מרדכי יוסף זצ"ל מאיזביצא, כי על זה אנו אוכלים דגים בשב"ק בראשונה, כי דגים רומזו לחיים, כי החי הראשון שנברא בעולם היה המין דגים. ובוודאי נמשך מזה הישועה לכל נפש מישראל הנצרך לישועה להוליד בנים, וגם שכל הבנים של ישראל יהיו חיים וקיימים, ולא ישלוט בהם שום עין הרע, כאמרם ז"ל מה דגים המים מכסים עליהם ואין עין הרע שולטת בהם".

ומבואר, שדבר היותם של הדגים הבריאה הראשונה של בעלי החיים [כולל האדם] בעולם, משמש דוגמא לכל מהות החיים - ככל דבר "ראשון" אשר בדרך כלל נחשב "מודל" לכל מה שבא אחריו. ולפיכך המאכל הראשון שנהגו לאכול בסעודות השבת הוא, דגים, כדי לזכור שהדגים הם ה"חיים" שנבראו ראשונים, ובכך יש סגולה לחיים [מלבד מה שיש סגולות נוספות בדגים - "בנים", כדגים הפרים ורבים, ושלא ישלוט עין הרע, כדגים].

ואכן נראה כי בדבריו מבואר יסוד עמוק מאד. בריאת הדגים ראשונים על פני האדמה, מהווה "אב טיפוס" לכל הבריאה. ה"חיים" הראשונים בבריאה מלמדים על

כל מהות החיים בעולם, ומכאן, שמחובתינו להתעמק בתכונת הדגים, להתבונן מהי הבריאה הראשונה של החיים, שברא הבורא יתברך, ובריאה זו צריכה להיות נר לרגלינו, כיצד חפץ הבורא שתהיה בריאת החיים בעולמו.

מעלת השתיקה – עולמם של הדגים

ד. התכונה המיוחדת את הדגים מכל בעלי החיים בבריאה היא, שאין הם משמיעים קול, וכפי שהגדיר זאת המהר"ל (נצח ישראל פרק לט) "כי האדם יש בו הדיבור, ושאר בעלי חיים יש בהם קול הדיבור, והדגים אין בהם אף קול הדיבור". במילים אחרות, התכונה המרכזית של הדגים היא **השתיקה**.

ואכן השתיקה היא מעלה נפלאה, כדברי החכם מכל אדם "גם אויל מחריש חכם יחשב" (משלי יז, כח), ואמרו בגמרא (פסחים צט, א) "יפה שתיקה לחכמים, קל וחומר לטפשים, שנאמר גם אויל מחריש חכם יחשב". ועוד אמר החכם מכל אדם: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא, כג), ודרשו במדרש (משלי פרשה כא) "מיתתו של אדם ותחייתו, אינה אלא בלשון, אם זכה ונצח – מחייתו. ואם לאו – ממיתו".

ומצאנו בדברי חז"ל שבחים נוספים במעלת השתיקה. במסכת אבות (פרק ג, משנה יג) אמרו: "סייג לחכמה שתיקה". וכתב רש"י בפירושו דבריו של רבן שמעון בן גמליאל (אבות פ"א מ"ז) "כל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה – שאף אצל החכמים מצאתי שיפה שתיקה להם שכך היו נוהגים בשתיקה, וכל שכן בני אדם שאינם חכמים שהשתיקה יפה להם". ובגמרא (מגילה יח, א) הובא: "סמא דכולה משתוקא". דהיינו, הרפואה הטובה ביותר היא השתיקה. ומוסיפה הגמרא: "כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא מילה בסלע משתוקא בתרין". ופירש רש"י: "אם תרצה לקנות הדיבור בסלע, תקנה השתיקה בשתיים".

ובדברי המהר"ל בפירושו למסכת אבות מבואר טעם מעלת השתיקה: "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. רצה לומר, במה שהאדם בעל גוף יפה לו השתיקה. וזה כי הדיבור הוא נפש המדברת אשר נפש המדברת הוא כח גופני שהדבור כח גופני ואינו שכלי לגמרי, לכך ראוי לו השתיקה שלא יבא לידי טעות ושיבוש, כי כאשר הוא פועל בכח הדברי מבטל כח השכלי כמו שיתבאר בסמוך, לכך ישתוק, ויהיה פועל בכח השכלי אשר אינו גופני כמו שהוא כח דברי שלא ימלט מן הטעות". היטיב להסביר את הדברים ידידי רבי ישראל מאיר לאו, הרב הראשי לישראל, בספרו יחל ישראל על מסכת אבות: "שהדיבור הוא למעשה עיצוב צורה וקביעת מסגרת מוגדרת לרצון

הנשמה. לכן אומר המהר"ל, רצוי לשתוק ככל האפשר, שכן כל עוד לא יצאה המחשבה החוצה, היא עדיין בגדר מחשבה מופשטת, חומר זך, שניתן לעצבו בכל אופן שירצה האדם. אולם לאחר שיצאה המחשבה מן הכח אל הפועל, היא הפכה לדיבור מסוים ומוגדר, היא נוצקה בדפוס קבוע, ושוב לא ניתן להשיב לאחור את אשר נעשה".

חז"ל אף הגדילו במעלת השתיקה, עד שאמרו (חולין פט, א) "מה אומנותו של אדם בעולם הזה – ישים עצמו כאילם". כלומר, השתיקה היא אומנות שצריך להתלמד בה, כדי לדעת כיצד להשתמש בה, מתי, היכן, וכמה. ועוד הפליגו חז"ל (תנחומא ויצא פרשה ו) במעלת השתיקה ושכרה: "ביקש יעקב לישא את רחל והיה משלח סבלונות ליתנם לרחל, ולבן נותן ללאה והיתה רחל שותקת. א"ר שמעון בן גמליאל כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. רחל תפשה בשתיקה, עמדה זרעה בשתיקה. ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתקה, בנימין בנה האבן שלו מן האפור ישפה יודע במכירת יוסף ושותק, וזהו ישפה יש לו פה ושותק. שאול בן בנה, ואת דבר המלוכה לא הגיד לו (שמואל א י, טז). אסתר, אין אסתר מגדת מולדתה (אסתר ב, ב). א"ר יהודה גדולה שתיקה שבזכות שתיקתה של רחל זכתה והעמידה שני שבטים בישראל אפרים ומנשה יתר על השבטים. ולמה שתקה אמר רשב"י, אמרה אם משלחת אני ומודעת ליעקב שאבא נותן לאחותי מה שהוא משלח לי, אינו נוטל אותי, ואבא אין משיאני לו ואני מתרחקת מן הגוף הצדיק הזה. אמר לה הקב"ה את שתקת חייך בזכות אותה שתיקה זוכרך אני, שנאמר ויזכור אלקים את רחל".

במעלתה של מידת השתיקה, ידועים כמה פתגמים, להלן כמה מהם:

* "צור לשונך כאשר תאצור ממונך" (רבי שלמה אבן גבירול).

* "כשאני מדבר אני מתחרט, וכשאני מדבר איני מתחרט. עד שלא דברתי, הייתי אני שליט ומושל על דיבורי, אבל משיצא הדיבור מפיו, הדיבור מושל בי" (רבי יהודה החסיד).

* "שתיקה – היפה שבקולות" (רבי מנחם מנדל מקוצק).

ועוד אמרו בשמו:

* "בימי הנעורים לומדים לדבר; בימי הזקנה – לשתוק. וזו מגרעתו הגדולה של האדם, כי לומד הוא לדבר בטרם ידע לשתוק".

פתגם נוסף מקובל בפי הבריות:

* "הבורא יתברך יצר לנו שתי אוזניים ולשון אחת, כדי שנשמע יותר [כפול] ממה שנדבר".

ובשם הגר"א מובא:

* "עבור כל רגע ורגע שאדם חוסם פיו, זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לשער".

☆ ☆ ☆

לאור האמור בגודל מעלת השתיקה – נבין את עומק סיבת בריאת הדגים ראשונים על פני האדמה, כ"אב טיפוס" לכל הבריאה. תכונתם של הדגים היא "שאין בהם אף קול הדיבור" – מעלת השתיקה. ולכן נבראו הדגים ראשונים כדי שנלמד מתכונתם, בהיותם ה"חיים" הראשונים בבריאה, כיצד חפץ הבורא שתהיה בריאת החיים בעולמו – במימושה של תכונת השתיקה, שאין דבר יותר טוב ממנה.

הדגים נצלו מהמבול – בגלל שלא היה להם קול

ה. אולם מתכונתם של הדגים שאין להם קול – אפשר ללמוד לימוד עמוק יותר.

המהר"ל (נצח ישראל, פרק לט) מבאר מדוע הדגים לא נענשו במבול, והוא מקדים בהנחת יסוד, שככל שיש שלימות בדבר, כך ניכר בו יותר חסרון: "מפני שהדגים אינם שלימות הבריאה, ולכך הם רחוקים יותר מן ההפסד הבא על הבעלי חיים. שכל אשר שלם הבריאה, יותר קרוב אל ההפסד שבא עליו מבחוץ. כמו שתראה באדם, אשר הוא שלם הבריאה מכל הנמצאים, רגיל בו השינוי וההפסד מן החולאים המשוונים הבאים עליו בחוץ, יותר מכל בעלי חיים. ואשר אין כל כך שלם הבריאה, כמו בעלי חיים, יותר רחוקים מן ההפסד. ולכך הדגים אשר אינם שלימי הבריאה, יותר עוד רחוקים הם מן ההפסד מבחוץ משאר בעלי חיים".

המהר"ל מביא הוכחות להיות הדגים בעלי חסרון ביחס לנבראים האחרים: "ואשר תדע כי הדגים אין בהם שלימות הבריאה, תדע מן התורה, שכל בעלי חיים צריכין שחיטה, ודגים באסיפתם בלבד (כמבואר בסוגיא בחולין כו, א). וגם תראה בעצם בריאתן, וזה כי האדם יש בו הדיבור, ושאר בעלי חיים יש בהם קול הדיבור, והדגים אין בהם אף קול הדיבור".

מבואר איפוא, שהדגים הם בעלי חיים שיש בהם חסרון יותר מכל בעלי החיים בבריאה, ראשית, כי אינם צריכים שחיטה, ושחיטה היא תיקון לבעלי החיים להביאם

אל השלימות, וממילא אם אין צורך בשחיטת דגים פירוש שחסר להם בשלימותם. שנית, עצם בריאת הדגים ללא קול דיבור, מראה על חסרונם ביחס לכל הבריאה. ומאחר שככל שיש שלימות בדבר, כך ניכר בו יותר החסרון, מבאר המהר"ל: "ולפיכך בעת המבול הגיע הפסד לאדם מתחלה, ואחר כך לשאר בעלי חיים, כדכתיב (בראשית ז, כג) מאדם ועד בהמה, ודגים בים לא נמחו לגמרי".

כלומר, הסיבה שלא נענשו הדגים במבול היא בגלל שלא היה להם קול, וכפי ביאורו של המהר"ל, שרק בעלי הקול והדיבור נענשו מאחר שמעלתם גרמה להם לחטוא, ואילו הדגים מכיון שאין להם קול דיבור, חסרון זה גרם להם בסופו של דבר שלא יחטאו, ולכן גם לא נענשו במבול.

ואנו למדים מכך, שאמנם התכונה המיוחדת של הדגים – השתיקה, נובעת מתוך חסרון. אולם אצל בני אדם שהקב"ה חנן אותם בכח הדיבור, אדרבה, תכונת השתיקה היא מעלה שאין כמוה. אדם היודע להשתמש בכח הקול והדיבור שלו כראוי, שומר על פיו ויודע מתי לתפוס בפלך השתיקה, ולעשות סייג לחכמתו בשתיקה, הוא בעל מעלה גבוהה וחוכה לדברים הרבה.

עולם ההסתר – עולמם של הדגים

ו. הדגים מיוחדים בתכונה נוספת – הם מכוסים מן העין.

בשל תכונה זו, אין עין הרע שולטת בהם, כדברי הירושלמי (שבת פרק יד הלכה ג) "תשעים ותשעה מתים בעין ואחד בידי שמים", ומכיון שמי הים מכסים את הדגים ומסתירים אותם מעין האדם, עין הרע אינה שולטת בהם כלל.

ומכח תכונה זו מובא בספר ליקוטי הלכות לרבי נחמן מברסלב (הלכות בשר שנתעלם מן העין) מדוע דגים אינם צריכים שחיטה, וז"ל: "כי אין העין שולטת בהם, כי הם נעלמים מן העין, כי מונחים בתוך המים תמיד והמים מכסה עליהם מן העין רעה של השבעים אומות, על כן אין צריכים שחיטה. כי עיקר השחיטה להכניע שבעים אומות". ברור שדברים אלו עמוקים וכמוסים, אך מתבאר כי סיבת הסתרתם של הדגים תחת מי הים, גורמת לכך שאין דרוש להם התיקון הבא כתוצאה משחיטה.

[הכלי יקר (ויקרא יא, מה) כתב מדוע אין צורך לשחוט את הדגים לפני אכילתם: "כי השחיטה באה להסיר טומאת העפרוריות שבבהמה שנוצרה מן הארץ, אבל הדגים שנוצרו מן המים שמקורם טהרה, אינן צריכין שחיטה כלל אלא באסיפה לבד סגי".

ומבואר בדבריו סיבה נוספת, מדוע בזכות המים שבהם חיים הדגים, אין צריך לשחוט אותם לפני האכילה, כי עקב חיותם במקום טהור – ב"מים שמקורם טהרה", אין הם צריכים את התיקון של השחיטה, הבא להסיר את "טומאת העפרורית שנוצרה מן הארץ" המצויה בבהמות.

גם את עצם העובדה שהתורה לא מפרטת את שמות הדגים הטהורים או הטמאים, או לפחות חלק מהם, כדרך שנהגה ביתר בעלי חיים – ניתן להסביר לאור תכונת הדגים להיות מכוסים מעין כל, כדבריו של החזקוני (ויקרא יא, יב) "לא הזכיר שמות לדגים לפי שהן מכוסין מעין אדם".

ישועת הפורים – במזל דגים שבו יש גילוי של ההשגחה הנסתרת והנעלמת

ז. ממוצא הדברים למדנו כי מזל דגים הוא מזל של הנהגה נסתרת, הנעלמת ומכוסה מהעין.

ומתוך כך נבין מדוע זמן ישועת הפורים היה בחודש אדר, שכן כשם שמעלת הדגים בהיותם נסתרים ומכוסים מן העין, כך גם הנהגת הקב"ה בעולם נסתרת ונעלמת, וגם כשנדרמה בעינינו שחושך יכסה ארץ – אורו של הקב"ה טמון ומכוסה, וההשגחה העליונה מסובבת מהלך מופלא של ישועה מתוך הצרה. כדברי חז"ל "אסתר מן התורה מנין, שנאמר (דברים לא, יח) "ואנכי הסתר אסתיר", שכל מהות הנס היה אפוף דברים נעלמים ונסתרים, ואפילו שמו של הקב"ה אינו נזכר מפורש במגילת אסתר, ומופיע רק בלשון נסתר "המלך", ואמרו שהכוונה ב"המלך" היא ל"מלכו של עולם".

והדברים מבוארים בהרחבה בבני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת, מאמר ד, הלל והודאה), שהנס של פורים היה תופעה של נס מסתתר בתוך הטבע, והקב"ה שומר ומשגיח על ישראל, לא רק בדרך של נסים גלויים, כפי שהיה ביציאת מצרים, אלא בנסים נסתרים הנראים כטבע, אך הם מהלך עמוק של הבורא להושיע ולהגן על בניו. ולפי זה, מזל דגים, עניינו הנהגה ניסית המסתתרת בטבע העולם.

וכשנתבונן בשירת הדגים "קול ה' על המים א-ל הכבוד הרעים ה' על מים רבים", הם הם הדברים. וכדברי המבי"ט בפירושו לפרק שירה: "נתייחד פסוק זה בשירת הדגים, על שהם וכל הגדלים במים כמותם הוא דרך נס בערך הבריות הגדלות ביבשה, כי אין להם חיות בתוך המים... ובהיות חיות הדגים וכל הגדלים במים היפך טבע לערך הבריות הגדלות ביבשה, אומרים שירה זו "קול ה' על המים", כי גם שהם היפך טבע

הבריות של היבשה, יש לבריות מהלך דרך אניה בלב ים שלא יעלו המים עליהם וישטפום... ואמר "ה' על מים רבים", על אשר שם חול גבול לים חוק עולם, ולא ניכר נסו... כי גם שהם מים רבים ה' הוא עליהם שלא יעברו. ולרמוז שלושת הנסים האלו ההווים במים, ומפני שהם כבר כמו הרגל אינו נראה נס, לזה נתייחד פסוק זה שירת הדגים, אשר הם משוררים על הנס הנעשה עמדם".

כלומר, "שירתם" של הדגים על "קול ה'" ו"כבודו" המסתתר בטבע - היא שירה ללא קול, שירה הנובעת ממציאות קיומם של בעלי חיים שאינם יכולים לחיות ביבשה וכל חיותם רק במים, שהיא נס אלא שהוא נסתר בהנהגת הטבע. שירה שהיא בבחינת "שתיקה רועמת", שתיקה שכל כולה קול רעש גדול המפרסם את השגחת השי"ת בעולמו.

וכמו כן, המציאות שהים אינו מציף את היבשה, וכביכול יש "גבול" החוסם את הים מלהציף את היבשה, גם הוא נס אלא שהוא נסתר בהנהגת הטבע.

מאורעות חודש אדר - נסתרים ונעלמים כתכונתם של הדגים

ח. גם טעותו של המן, ששמח שמחה גדולה כיון שנפל פור בחודש אדר באומרו "נפל לי פור בירח שמת בו משה" - נובעת מכך שנעלם ממנו תאריך לידתו של משה רבנו - "ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד".

ואף פטירתו של משה רבנו בחודש אדר, קשורה להעלם והסתר האמור אודות מקום קבורתו, כדברי הכתוב (דברים לד, ו) "ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה".

נמצא שהמאורעות השייכים לחודש אדר, עניינם הסתר והעלמה - כתכונת הדגים, הנסתרים מעין כל.

ואם כנים הדברים, נוכל להטעים ולבאר לפי האמור, מדוע אחד הדברים הנסתרים בנס פורים ובשמחת החג, הוא קבלת התורה שהיתה בזמן מרדכי ואסתר, כדברי הגמרא (שבת פח, א) "הדור קבלוה בימי אחשוורוש, דכתיב (אסתר ט, כז) קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקבלו כבר". הוזה אומר, בישועת הפורים טמונה שמחה גדולה, הנעלמת וכמוסה מעין כל. ימי הפורים הרי לא נקבעו כיום טוב האסור בעשיית במלאכה אלא כימי משתה ושמחה בלבד. השמחה מסתתרת איפוא בתוך החולין - בדיוק כמו שמחת קבלת התורה שבעל פה שהיתה בזמן ישועת הפורים, שלא היתה שמחה פומבית כפי שהיה במעמד קבלת התורה בהר סיני.

ומעתה מיושבת התמיהה כיצד מחד גיסא, לא נמצא בחודש אדר ומזלו כל זכות לישראל, בו בזמן שבחודש זה "בריא [תקיף] מזלם" של ישראל. חודש אדר ומזל דגים עניינם הסתר והעלמה, והיינו שבגלוי אין לישראל זכויות, אולם בהסתר, זכויותיו של עם ישראל מרובות, ואדרבה, בחודש אדר תקיף מזלם, כי דווקא בחודש זה בוקע אורה של ההשגחה מתוך החשיכה וההסתר.

ומבוארת הסיבה מדוע מזל דגים יוצא דופן מכל המזלות, בכך שהוא "דגים" בלשון רבים, ולא מזל "דג" בלשון יחיד. כי אכן יש בחודש זה, משמעות כפולה, השגחה גלויה ונעלמת.

ישועת הפורים – מתוך מעלת השתיקה

ט. מזלו של חודש אדר, מזל דגים, והמידה הנלמדת מתכונתם של הדגים – השתיקה, גם היא טמונה בעומק ישועת הפורים. ומצטרפים הדברים למערכה אחת – עולם השתיקה וההסתר של הדגים, שהוא מזל חודש אדר ויסוד ישועת הפורים.

כמבואר בדברי חז"ל שהבאנו לעיל (אות ד) "רחל תפשה בשתיקה, עמדה זרעה בשתיקה", והזכירו חז"ל את אסתר, כאמור במגילה "אין אסתר מגדת מולדתה". לשתיקתה של אסתר בבית אחשוורוש חלק מכריע בישועת הפורים, בכך שכל אותם שנים הסתירה אסתר את זהותה ומוצאה, נאמנת לציוויו של מרדכי, כדי שעם ישראל לא יסמוך עליה לומר "אחות לנו בבית המלך".

ולפיכך, כנגד מעלת השתיקה שבחודש אדר, מזלם של הדגים שאינם משמיעים קול, ביקש המן הרשע להשמיד את כלל ישראל דווקא בחודש זה באמצעות לשון הרע ורכילות. כי בחודש אדר, שהוא זמן של שתיקה, מתעורר קטרוג של לשון הרע ורכילות, ולכן דווקא בחודש זה ניסה המן לקטרג על ישראל בעניינים אלו.

ומעתה יתכן שגם בשירתם של הדגים "א-ל הכבוד הרעים ה' על מים רבים", נרמזת מעלת השתיקה הנלמדת מהדגים, כמאמרו של האדמו"ר מקוצק, שהשתיקה היא הצעקה הגדולה ביותר. ו"א-ל הכבוד הרעים", פירושו קול חזק ותקיף [מלשון רעמים] היוצא מכוחה של השתיקה.

ענף ב

מזל דגים בחינתו יוסף - הכולל בתוכו תכונות רבות

י. להשלמת היריעה בענין מזל דגים, נבאר את דבריו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב (קדושת לוי, פרשת שקלים) שחודש אדר הוא בחינתו של יוסף וזרעו, וז"ל: "דהנה נודע די"ב חדשי השנה הם נגד י"ב שבטי י"ה הרמוזים בי"ב אבני החושן, וחודש אדר הוא נגד יוסף, וממנו יצאו שני שבטים אפרים ומנשה, לכך חודש אדר מעובר, ויש לפעמים שני חדשים אדר, ולכן אדר מזל דגים שהוא בחינת יוסף, דכתיב (בראשית מח, טז) וידגו לרוב בקרב הארץ. וידוע דזרעו של יוסף נמשל לדג, מה דגים שבים מכוסים כך זרעו של יוסף - בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (שם מט, כב). ויש להבין מדוע דווקא מזל דגים הוא מזלו של יוסף וזרעו.

כדי לבאר את הדברים, נתבונן בתכונות נוספות [מלבד השתיקה וההסתר] המיוחדות לדגים. תכונות שחנן בהם הקב"ה את הדגים, כדי שבעזרתם יוכלו להגן על עצמם מסכנה ונזקים. ומתכונות אלו על האדם ללמוד להתעלות בעבודת ה'.

עין פקוחה וחוש ראייה מפותח

יא. השל"ה הקדוש (הגהות למסכת ראש השנה, נר מצוה כג) כתב בתוך דבריו בביאור מנהג "תשליך" בראש השנה: "עוד שמעתי רמז גדול ונכון, כי הולכים למים שיש דגים, יען כי להדגים אין גבינים ועיניהם תמיד פקוחות, כדי להתעורר עיני פקחא דלעילא, שרומז על רחמים גדולים, והנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, רק עיניו פקוחות, ועל זה נאמר (תהלים מד, כד) עורה למה תישן, וכתוב (שם עד, א) למה יעשן אפך בצאן מרעיתך, כי קשה העשן לעיניים וגורם שיהיו סגורות, ואנחנו מתפללים שיהיו פקוחות".

דברים דומים כתב בספר שער השמים: "מין הדגים, החושים שלהם יותר חזק ויותר חד מכל בעלי חיים מדיבשה, כי יש להם חוש הראות חד וחזק, ולכן אין להם שינה, ותמיד הם פקוחי עיניים, כי הדגים אין להם גבנונים ועיניהם תמיד פקוחות". כמו כן, הדגים נמצאים תמיד בתנועה, אפילו בשעה שהם ישנים.

פרט נוסף במבנה גופו של הדג הוא, שעניו ממוקמות משני צידי ראשו, ובאמצעותן הדג יכול לראות בו בזמן בשני כיוונים, מימין ומשמאל.

ונראה כי מתכונות אלו יש ללמוד לשמור על עירנות מתמדת, להשאיר את העינים פקוחות לכל הצדדים, כדי להתבונן לכל הכיוונים להבחין בין הטוב והרע. וכשם שהדג אינו עוצם את עיניו לעולם, וגם בשעת השינה הוא נמצא בתנועה – כך גם על האדם לא לעצום את עיניו, ולו לרגע קל, במלחמתו מול היצר הרע האורב לפתחו יומם ולילה ללא הפוגה.

ומתכונת "חוש הראות החזק" של הדג, יש ללמוד כי גם אצל האדם, חוש הראיה משפיע מאוד על האדם, וכמפורש בתורה (במדבר טו, לט) "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם", ופירש רש"י: "הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות". תפקיד העיניים לשמש כשומרים על כלי המחשבה של האדם, לבל יפלו ברשת הפיתויים והתאוות, כדבריו של המשורר רבי שלמה אבן גבירול: "אין חוצץ בפני התאוה כעצימת העיניים". כלומר, חשיבות העיניים אינה רק בכח הראייה, אלא גם בכח אי הראייה בהן, וככל שהעיניים יהיו שמורות ומוגנות, כן לב האדם ומחשבותיו יהיו קדושות וטהורות יותר. ומתוך כך קבע הגר"א: "בעין רשום כל העולם וכל אשר בו, וכל מה שעושה, טוב או רע, נרשם באותו מקום שבעין, וזה שמראין לאדם לפני מותו".

חוש שמע חזק מאד

יב. בדומה לחוש הראיה, גם מחוש השמע המפותח של הדג, ניתן ללמוד פרק בעבודת הבורא.

כתב בספר שער השמים: "ויש לדגים גם כן חוש השמע חזק מאד, כי בורחים הם מקול הציידים ומקול המולה של ספינות, ולזה הציידים כשפורשים המצודות מחרישים והולכים לאט, כדי שלא ישמעו הדגים ויברחו. גם יש להם חוש הריח חזק מאד, כי רבים מהם יתפשו הציידים בריח לחם או עשן עצמות, גם לא יקרבו לכלי הדייגים ולחכה כאשר יראו אותה, כי הם מרגישים שיתפשו בהם, ועל כן משימים תולעים בראש החכה, כדי שלא ירגישו, וכשירצה לבלוע התולעת נתפש בחכה". והוא מסכם: "וכל אלה ניתן להם מאת הטוב והמטיב יתברך בטבע, להתמיד קיומם. הואיל ורבים קמים עליהם לבלעם חיים, ובני אדם אורבים להם בכמה נכלים וערמוניות, וכמו שאמרו חז"ל, אשר לכך נאמר ברכה שידגו לרוב בקרב הארץ".

חוש השמיעה של הדג הוא מפלאי הבריאה – לדגים הרי אין אזניים. איברי השמע שלהם, אינם חיצוניים אלא פנימיים, ובאמצעותם יכול הדג לשמוע קולות הנוצרים

במים, ואפילו קולות חיצוניים הנשמעים מעל פני המים. על ידי כך הוא יכול להתגונן מול האורבים לו ומבקשי רעתו, בתוך הים ומחוצה לו.

ועלינו ללמוד מכך, שגם לנו חוש שמע שיש לנצלו להקשיב לקולות הנשמעים מבית ומחוץ, קולות הבאים מפנימיות הלב, וקולות הבאים מדברים חיצוניים. גם את האדם חנן הקב"ה בחוש שמע מפותח, וחובה להשתמש בו עד תומו, להקשיב לזולת, להאזין לקולות הפנימיים של האדם, ובד בבד לדעת להיזהר משמיעת קולות חיצוניים שליליים, ולהימנע משמיעת קולות האורבים לאדם ועלולים להסיט אותו מדרך הישר.

חוש הריח חזק מאד

יג. גם חוש הריח המפותח של הדג הוא מפלאי הבריאה. הדג רגיש בחוש הריח שלו לחומרים הנמצאים במרחק רב מאד ממנו, ועל ידי כך הוא מרגיש בסכנות ובפיתויים המאיימים עליו. ויש סוגים של דגים שמסוגלים בחוש הריח שלהם לזהות את המקום שבו נולדו וגדלו, ואפילו לאחר שהרחיקו למקומות אחרים, הם חוזרים לכור מחצבתם באמצעות זיהוי המקום המוכר להם בחוש הריח.

הלימוד מחוש הריח המפותח של הדג, יבואר על פי דברי הבני יששכר (מאמרי חודש אדר, מאמר א, מהות החודש, אות י) שהמיוחד בחוש הריח הוא, שחוש זה לא נפגם על ידי אדם הראשון בחטאו, וז"ל: "והנה תראה, כל החושים נזכרים אצל חטא אדם הראשון, כי כולן השתמשו שם בחטאו (בראשית ג, ו) ותרא האשה - חוש הראיה, ותקח מפריו - חוש המישוש, ותאכל - חוש הטעם, וישמעו - חוש השמע, אבל חוש הריח לא נזכר שם. והנה נראה מזה, אשר חוש הריח לא נפגם כל כך כאינך החושים, כי לא נשתמשו בו אז [באופן ייחודי], על כן תמצא עד היום חוש הריח רוחני, הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף".

והוא מבאר לפי זה, מדוע דרשו חז"ל (ברכות מד, ב) לימוד מיוחד "מנין שמברכין על הריח, דכתיב (תהלים קג, ו) כל הנשמה תהלל, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף - זה הריח", ותמוה, במה שונה הנאת הריח מכל שאר ההנאות בעולם עליהן קבעו חז"ל (ברכות לה, א) ש"אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה", ומדוע הוצרכו למצוא מקור נפרד לחיוב הברכה על הריח. וכתב הבני יששכר לפי דברי האריז"ל (שער המצוות, פרשת עקב) שענין הברכה הוא לברר הטוב מן הרע שנתערבו בחטא אדם הראשון בעץ הדעת טוב ורע, אבל "חוש הריח לא נפגם כל כך כנ"ל, אם כן לפי הדומה והנראה אין מן הצורך בו לבירור, וכן תמצא שאין בו הפרדה ובירור בגוף בעסק הנאתו, ועל

כן הוא דבר שהנשמה נהנית בו הקיימת לעד, ולא הגוף הנפסד. וכיון שכפי הדומה אין צריך הנאה זו לבירור, סלקא דעתך אמינא שאין צורך לברך, על כן צריכין לימוד בפני עצמו שנצטרך לברך. והוא מסיים: "ועל כל פנים יצא לנו אשר חוש הריח לא נפגם כל כך בחטא אדם הראשון. על כן משיח צדקנו שיתגלה במהרה בימינו, נאמר בו פעולת חוש הריח – והריחו ביראת ה' (ישעיה יא, ג), הוא פעולת החושים שהוא פעולת הנשמה הקיימת לעד וכו'. ומעתה תבין הרמז, הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר (ביצה טו, ב) – שהוא בחינת החושים אשר בו חוש הריח שהוא פעולת הנשמה דבר המתקיים, ולא פעולת הגוף".

למדנו מכאן על מעלת חוש הריח, שהוא חוש רוחני ובא מכוחה של הנשמה. וחוש זה לא נפגם בחטא אדם הראשון, ולכן מעלתו גדולה. ולפיכך, על האדם ללמוד מהדגים בעלי חוש הריח המפותח – להיות גם הוא בעל "חוש ריח", דהיינו לבסס את הנקודה הרוחנית, להגביר את כוחה של הנשמה על הגוף, את מעלת האור הרוחנית על החומר הגשמי.

הדגים שבים לכור מחצבתם

יד. תכונה נוספת של הדג היא לשוב לכור מחצבתו, כפי שהוזכר לעיל, שיש סוגי דגים המסוגלים בחוש הריח שלהם לזהות את המקום שבו נולדו וגדלו, ולשוב לכור מחצבתם אפילו לאחר שהרחיקו למקומות אחרים.

ומכאן נוכל ללמוד שני דברים נוספים: האחד, להכיר טובה למקום שבו גדלנו, ולא לשכוח מקום זה גם לאחר שנים רבות. בכך נוכל תמיד לזכור את העבר, שהוא "מורה הדרך" לעתיד, וכפי הפתגם המקובל "אם אין עבר אין עתיד", ובבחינת דברי חז"ל שאחד מקנייני תורה הוא "המכיר את מקומו" (אבות פ"ו, מ"ו) במובן זה ש"מקומו" היינו המקום שממנו האדם בא.

והשני, להתעורר לדבריו של התנא (אבות פ"ג, מ"א) "דע מאין באת", שהוא אחד משלושת הדברים שאם יסתכל בהם האדם, לא יבוא לידי עבירה.

הדגים מאוחדים בחבורות גדולות ומסתגלים לכל מצב

טו. הדג נמצא בסכנה מתמדת כפולה – מול הדגים הגדולים המאיימים לבלוע אותו, ומול הדייגים הפורשים רשת לצודו.

יכולת העמידה של הדג מול סכנות אלו היא באמצעות האחדות. התאגדות הדגים בלהקות גדולות, בפרט כאשר הם עושים את דרכם נגד כיוון זרם המים, מסייעת להם במאבקם נגד הקמים עליהם להורגם.

ואף האדם, אם ידע להתאגד בחבורה, אם ישכיל להתאחד עם בני משפחתו וחבריו – בכוחה של האחדות יצליח להתגבר על קשיים רוחניים וגשמיים גם יחד.

תכונה נוספת של הדגים היא, הסתגלות לשינויים במצבם ובמקומם. טמפרטורת מי הים שונה ממקום למקום ומתקופה לתקופה. לעתים משתנה חום מי הים מרגע לרגע בעקבות זרמים חולפים. גם מליחות המים משתנה ממקום למקום ומזמן לזמן. לכל זה צריך הדג להסתגל. ויש סוגי דגים שבעקבות זאת, משנים את מיקום הימצאותם. אך בדרך כלל, רוב הדגים שורדים תקופה ארוכה מחייהם באותו מקום, על אף שינויי האקלים, טמפרטורת המים ומליחותם. עם הזמן הם לומדים להסתגל לתנאים החדשים בכל מצב שהוא.

גם מהאדם נדרשת מידת ההסתגלות, לעבוד את השי"ת בכל מקום ומצב, וכדבריו של האבני נזר (הובא בשם משמואל, חיי שרה תרע"ג) "דהנה ברש"י חולין (נו, ב) דטריפה אינה חיה י"ב חודש, דיש טריפות שמזיק להם הקיץ ויש שמזיק להם החורף, והצד השווה שבהן שאינן יכולות לסבול כל מיני שינוי של קיץ וחורף. ובנח כתיב תמים, הפירוש שהיה יכול לסבול כל השינויים... דהפירוש תמים – שלימות מכל צד, היינו שיכול לסבול כל מיני שינויים ולא סר מתמימותו ומצדקתו". ומתבאר בדבריו כי צדיק "תמים" הוא מי שעובד את הקב"ה בכל עונות השנה, קיץ וחורף, סתיו ואביב. כלומר, שינויי הזמן והמקום אינם מסיטים אותו מעבודתו, אינם משפיעים עליו – כי הוא דבוק בתורתו ויראתו.

☆ ☆ ☆

ממסכת הדברים שנתבארו לעיל, אנו למדים כי יש בדגים מכלול של תכונות רבות ומגוונות, שהאדם יכול ללמוד מהם לעבודת ה'.

עיניהם פקוחות תמיד – וכך האדם חייב לשמור על עירנות מתמדת, להתבונן לכל הכיוונים, במלחמתו מול היצר הרע האורב לפתחו יומם ולילה ללא הפוגה.

יש להם חושי שמע וריח מפותחים – ועלינו ללמוד מכך, להיות קשובים לזולת, ולשמוע דברים ראויים ולא דברים שליליים. וכן לפתח את "חושי ריח", דהיינו לבסס את הנקודה הרוחנית, להגביר את כוחה של הנשמה על הגוף.

הדגים מאוחדים בחבורות גדולות – וגם אנו חייבים להתאחד כדי להתגבר בצוותא על אויבינו ושונאינו.

תכונה נוספת של הדגים היא, הסתגלות לשינויים במצבם ובמקומם – ואף מהאדם נדרשת מידת ההסתגלות, לעבוד את השי"ת בכל מקום ומצב.

והנה בספרנו רץ כצבי – חדשי השנה [חלק א] הרחבו את היריעה במאמר יוסף הצדיק – על דמותו של יוסף הצדיק כמיוחד וייחודי בהנהגתו, במידותיו ובדבקותו בשכינה שהכל בו – מכלול שלמות כל המידות המעולות. וזהו פשר מידתו – יסוד, המידה האוצרת בתוכה תכונות ומעלות רבות ומגוונות.

ובמאמר הנ"ל הבאנו כמה דעות כנגד איזה שבט מתייחס חודש אדר. ולפי מה שנתבארו כאן תכונותיהם המגוונות של הדגים, נבין את דעתו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב [המובא לעיל אות י] שכתב כי מזל חודש אדר, דגים – הוא מזלו של יוסף הצדיק. והיינו כמבואר לעיל, שיוסף הצדיק מסמל את "מידת היסוד" הכוללת את הכל, ודברים רבים ומגוונים מתקשרים ומתייחסים אליו. כי גם מהדגים שהתברכו בתכונות רבות ומועילות יש ללמוד מכלול של תכונות ועניינים המסייעים לעליה בעבודת ה'.

חודש ניסן

ישראל - כוחם באחדותם

מזל חודש ניסן טלה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה הם תכונות הטלה, ומהי המשמעות של מזל טלה. וכן יש לבאר מהו הקשר בין חודש ניסן למזל טלה.

בדברי חז"ל (אסתר רבה ז, יא) נאמר: "כאשר המן הרשע ביקש לאבד את ישראל, אמר היאך אני שולט בהן, הריני מפיל גורלות. התחיל בחודש ניסן ועלה בו זכות פסח, הדא הוא דכתיב (שמות יב, ג) שה לבית אבות שה לבית". ומבואר שכאשר המן הרשע הטיל גורלות כדי לבצע את זממו להשמיד את כלל ישראל בחודש שבו אין מזל לישראל, מצא כי בחודש ניסן עומדת להם זכות קרבן הפסח. במקום אחר (אוצר המדרשים עמ' נא ד"ה פרשה ג) הובאו הדברים בנוסח מעט שונה: "ועוד נסתכל המן במזלות, וראה מזל טלה לניסן, וישראל מקריבין קרבנות מהטלאים שהם כבשים". והדברים צריכים ביאור, מה הקשר בין "זכות הפסח" והזכות ש"ישראל מקריבין קרבנות מהטלאים שהם כבשים" - למזל חודש ניסן, טלה.

זכות נוספת שעמדה לכלל ישראל בחודש ניסן מבוארת בדברי חז"ל (פסיקתא רבתי פרשה כז) "למה לא חרב הבית לא בחודש הראשון ולא בחודש השני... בראשון עמדה זכותו של יצחק, אמר ריבון העולמים זכור לעקידה שנעקדתי לפניך ונתתי טלה תחת טלה". ומבואר שבחודש ניסן - מזל טלה, זכותו של יצחק אבינו מגינה על כלל ישראל.

ומענין לענין באותו הענין, ידועים דברי חז"ל (שמות רבה נב, ב) שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בבסלו אלא שהמתין הקב"ה בהקמתו עד ניסן שנולד בו יצחק.

ויש לבאר מהי "זכותו של יצחק" המיוחדת בדיוקא לחודש שנולד בו - ניסן, ולמזל החדש "טלה", זכות שבגינה המתין הקב"ה להקים את המשכן בחודש ניסן במזל טלה. ומה המיוחד במשכן שצריך להמתין להקימו דווקא בחודש ניסן במזל טלה.

ב. מעלה נוספת של מזל הטלה מתבארת בדברי הרמב"ן (שמות יב, ג) בטעם מצות הקרבת טלה לקרבן פסח, וז"ל: "שה לבית אבות שה לבית, טעם המצוה הזאת, בעבור

כי מזל טלה בחודש ניסן בכוחו הגדול, כי הוא מזל הצומח, לכך ציוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזרת עליין". למדנו מדבריו כי מזל טלה הוא "מזל הצומח", ויש לבאר מה משמעותה של מעלת ה"צמיחה" השייכת למזל טלה ולחודש ניסן.

בספר בני יששכר (מאמרי חודש ניסן, מאמר א' אות ה') קשר את ענין ה"פסיחה" והדילוג של הקב"ה במצרים למזל טלה המשמש במרום בחודש זה, וז"ל: "והנה הבטיח הקב"ה לאברהם אשר יגאל את בניו אחר ארבע מאות שנה לגלותם, ועדיין לא הגיע הזמן, והיה ה' יתברך ממחר מדלג על ההרים מקפץ על וכו', וכענין הנאמר (שמות יב, יג) ופסחתי עליכם. על כן מבראשית, בחודש הגאולה צר בו טלה בעולם - הוא הנקרב לקרבן פסח הנקרא כן על שם הפסיחה והדילוג". וצריך ביאור, כיצד מעלות הפסיחה והדילוג מתאימים למזל טלה, שהרי בשל כך צר הקב"ה בתחילת הבריאה "טלה" בעולם.

מאידך, נאמר בדברי הפסיקתא (רבתי, פרשה ב) "ולמה ניתנה תורה בסיון ולא בשאר ירחים שקדמו לו, בניסן או באייר, מפני שמזל ניסן טלה ומזל אייר שור, ואין נאה להם לקלס ולשבח". מכאן נראה כי מזל טלה אינו שיא השלמות, ועדיין יש בו חסרון - המושלם רק בחודש סיון, ובשל כך לא ניתנה התורה בחודש ניסן אלא בסיון, ויש לבאר הדברים.

ג. ראש חודש ניסן הוא ראש השנה למלכי ישראל, כדברי הגמרא בתחילת מסכת ראש השנה (ג, א) "ארבעה ראשי שנים הן, באחד בניסן ראש השנה למלכים, אמר רב חסדא לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מונים מתשרי". ויש ללמוד מכך, שבחודש ניסן בא לידי ביטוי השוני בין מלכי ישראל לבין מלכי אומות העולם - ומסיבה זו מונים את מנין השנים של מלכי ישראל לפי חודש ניסן. ויש להבין, מהי התכונה המיוחדת למלכי ישראל המתגלה באופן מסויים בחודש ניסן, ובמזל החודש, טלה.

בספר שמואל (א טו, ד) נאמר: "וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים", ופירש רש"י: "אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך, ואחר כך מנה את הטלאים, לפי שאסור למנות את ישראל, שנאמר בם (בראשית לב, יב) לא יספר מרוב". בוודאי יש משמעות לכך ששואל בחר למנות את ישראל דווקא בטלאים, והדבר צריך ביאור.

כאשר בנה שלמה המלך את כסא מלכותו, העמיד במעלה השניה דמות טלה, וכנגדו זאב (ספרי דאגדתא, אסתר פרשה א). ויש להבין מדוע ראה שלמה המלך בחוכמתו הרבה, להעמיד את הטלה מול הזאב.

☆ ☆ ☆

הטלאים "מתקבצים ומתאחדים" – מעלתם וזכותם של כלל ישראל באחדותם

ד. ונראה בביאור הדברים על פי דברי חז"ל (פסיקתא רבתי פרשה א) "טלה אלו ישראל, שנאמר (ירמיה נ, יז) שה פזורה ישראל" [טלה הוא שה קטן].

בביאור המשל שנמשלו ישראל לטלה, הביא בספר שם משמואל (פרשת בשלח תרע"ז) בשם אביו האבני נזר מסוכטשוב: "ניסן מזל טלה, וטבע הטלאים שהם מתקבצים ומתאחדים ראשו של זה בצד זנבו של זה, עכת"ד. ובאמת כשישראל הם באחדות גמורה הם זוכים למדרגה גבוהה ונשאה. וכן בנוגע לעתיד איתא במדרש (פרשת ויחי) נעשו בני ישראל אגודה אחת התקינו עצמכם לגאולה. והא דלא זכו ישראל אז לתיקון הגמור כמו לעתיד, יש לומר עפ"מ שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה והזכרתיו כמה פעמים, דאם יש דבר זר בתוך האגודה מקלקל את כל האגודה, עכת"ד. והכי נמי יש לומר דהערב רב שנספחו לישראל הם קלקלו את אגודת ישראל".

ובמקום אחר הוסיף השם משמואל (שבויעות תרע"ד) "והנה כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה הגיד שניסן מזל טלה הוא התאחדות כללות ישראל, כאמרם ז"ל, מה שה אין לו אלא קול אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים, וישראל נרצים מצד הכלל".

מבואר כי תכונת הטלאים להיות מאוחדים ומקובצים "ראשו של זה בצד זנבו של זה". וזו גם מעלת כלל ישראל בהיותם מקובצים ומאוחדים באגודה אחת לעשות רצון אביהם שבשמים.

במקום אחר אמרו חז"ל (מכילתא יתרו פרשה ב) "מה שה זו כשהיא לוקה מאחת מאיבריה כל איבריה מרגישים, כך ישראל אם נהרג אחד מהם כולם מרגישים ומצטערים, אבל אומות העולם אינו כן אלא אם נהרג אחד מהם כולם שמחים במפלתו". וכן נאמר במדרש (ויקרא רבה ד, ו) "שה פזורה ישראל, למה נמשלו ישראל לשה, מה שה לוקה על ראשו או באחד מאבריו וכל איבריו מרגישים, כך הם ישראל". וכתב

המהר"ל (גבורות ה' פרק ס) בביאור הדברים: "כי שה לדקותו נחשב לאחד לגמרי... ואינו בעל חומר עב וגס. כי הדבר שהוא חומרי, כמו השור והחמור, או הדבר שהוא דומה לו, יש בו ענין חומרי, והחומר מתחלק ואין בו ענין אחדות. אבל השה טבעו דק ויש לו מזג דק, אינו חומרי, לכך אם נלקה באחד מאיבריו - כולו מרגיש. וכך ישראל, בעבור שישראל מפני שהם רחוקים ממדרגת החומר, אבל מדרגתם מדרגה רוחנית אלוקית, ולפיכך אחד חוטא וכולם לוקים, כי המדרגה הזאת לא תתחלק והחילוק הוא מצד החומר".

מכל המובא לעיל עולה התמונה, כי תכונת הטלאים היא **האחדות והאהבה שביניהם**. והדגישו חז"ל שאחדות זו מושלמת כל כך, עד כדי שכל טלה מרגיש בתחושות רעהו ובמה שקורה לחברו, כאילו הדבר קרה לו בעצמו. וכשם שטלה הנפגע באחד מאבריו כל גופו מרגיש בכך - אף כלל ישראל הם במדרגה שאם נגרם צער ליהודי אחד, כל אחד ואחד מכלל ישראל מצטער כאילו לו נגרם צער. וזאת בשל הערבות ההדדית והאחוזה ביניהם.

והסיבה לכך נעוצה במדרגה הרוחנית הגבוהה של כלל ישראל, כמבואר בדברי המהר"ל, שבדמיון לבשר הטלה שהוא "דק" וכל איברי גופו נחשבים כאחד וובשל כך פגיעה באבר אחד משפיעה על כל הגוף - כך כלל ישראל "שהם רחוקים ממדרגת חומר אבל מדרגתם מדרגה רוחנית אלוקית", הם חטיבה אחת מגובשת, וכל יהודי נחשב לאבר אחד מגופו של כלל ישראל, ועד כדי כך שכל ישראל נחשבים כאילו "אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים".

בחירת הטלה לקרבן פסח - ביטוי למעלת אחדותם ושלמות של כלל ישראל

ה. לפי האמור מבאר המהר"ל (בהמשך דבריו המובאים לעיל) מדוע נצטוו בני ישראל להקריב טלה לקרבן פסח: "זוה שציוה שיהיה הקרבן הזה ששה תמים, כי התמימות והשלמות הוא אחדות, כדכתיב (שמות כו, ו) והיה המשכן אחד. ופירושו, כאשר היה שלם אז היה נחשב אחד, שהרי החלק אינו שלם ואינו אחד". ביציאת מצרים התהווה כלל ישראל, אשר עד אז היו יחידים - לעם אחד. ומאחר ורק ביציאה ממצרים התקבצו בני ישראל לאומה אחת, נבחר הטלה שהוא השה הצעיר, לקרבן פסח, לסמל את היותם של כלל ישראל כיחידה אחת מושלמת שבה כל הפרטים מקובצים ומאוחדים כגוף אחד עם איברים רבים.

לכשנתבונן בדינים נוספים בקרבן פסח, נראה למצוא רמזים נוספים לענין מעלת האחדות של כלל ישראל כציבור מגובש. ראשית, קרבן פסח נחשב לקרבן ציבור – "כיון דאתו בכינופיה" (רש"י פסחים ע, א ד"ה אמאי). התופעה שכל עם ישראל מביא את אותו קרבן באותה שעה, הופך את הקרבן להיות "קרבן ציבור", למרות שבעיקרו כל קרבן הוא בעצם "קרבן יחיד". שנית, קרבן הפסח נאכל דווקא בחבורה – "איש שה לבית אבות שה לבית", ואינו נאכל אלא "למנוייו". ומכאן, שמעלת האחדות היא מיסודות קרבן הפסח, ובשל כך צריכים להתאחד סביב הקרבנות, ואף לתכנן זאת מראש, שכל יחיד יהיה "מנוי" על הקרבנות כחלק מ"חבורה".

גם בעצם ההלכה שאין לשבור עצם בעת אכילת קרבן פסח יש רמז לאחדות – למרות אכילת הבשר, כל העצמות נשארות בשלמות, ללא יוצא מן הכלל, ויש בכך רמז לכלל ישראל שלמרות כל הקמים עליהם לרעה ולעיתים אף פוגעים בהם, בעצמותם אין פגע, והם נשארים מאוחדים ושלמים.

השם משמואל (במדבר תרע"ד) מביא בשם אביו האבני נור: "ניסן הוא מזל טלה, רימוז שישאל הם כלל אחד לאביהן שבשמים כאומרם ז"ל מה שה אין לו אלא קול אחד, והוא ריצוי כלל ישראל, וכן מורה מצות הפסח – ראשו על כרעיו הכל כאחד, והוא ריצוי כלל ישראל. וכן מורה מצות הפסח ראשו על כרעיו הכל כאחד". וגם מדבריו יש ללמוד כי מצות אכילת כל הטלה המוקרב לקרבן פסח "ראשו על כרעיו ועל קרבו", היא ביטוי לאחדות לבם של ישראל לאביהם שבשמים.

"זכות הפסח" שעמדה לכלל ישראל לדורות

ו. ונראה כי זוהי "זכות קרבן הפסח", והזכות ש"ישראל מקריבין קרבנות מהטלאים שהם כבשים" – שמצא המן, כאשר הטיל גורלות ועלה בידו חודש ניסן.

הדברים מבוארים על פי הידוע, שהמן שאב את הכח לבצע את זממו מהפירוד של עם ישראל באותו הדור, כדברי מהר"ש אלקבץ בפירושו מנות הלוי למגילת אסתר עה"פ (אסתר פרק ג, ח) "ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך", וז"ל: "וראוי לדעת כי זה צורר חכם היה, יודע סגולת האחדות דבקה עם זרע ישראל, יש להם א-ל אחד ותורה אחת להם והם עם אחד, וכן אמר דוד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, עד שבהפרדם יהודה ואפרים נפרדה צורתם וכו', ולעתיד לבוא בשעת תיקונם – והיו לאחדים בדרך (יחזקאל לו, יז). וגם זה הרע ידע שזאת הסגולה נמצאת עמנו ושומרת אותנו, והו ישנו עם אחד, וראה

שעתה הוא בהיפך, כי הוא מפוזר ומפורד, חלק לבם. אמר עת לעשות. ויש במדרש תהלים במזמור אילת השחר סמך לזה, אמרו שם אין אתה מוצא ימים קשים לישראל שהיו באפילה כאותם הימים שהיו בימי המן שאמר ישנו עם מפוזר ומפורד, כיון ששמעה אסתר התחילה אומרת לך כנוס את כל היהודים".

וכן מבואר בדברי רבי יצחק אייזיק חבר (שיח יצחק, דרוש לשבת הגדול) "והמן הרשע ימ"ש השיב לאחשורוש שכיון שהם מפוזרים בין העמים, וגם יש בהם פירוד לבבות ומחלוקת, אזי ממילא סר מהם השגחתו יתברך, ונוכל לעשות בהם כל חפצינו כאשר היה באמת כן לולי שתיקנו הדור עון הזה, כמ"ש לך כנוס את כל היהודים".

ויסוד הדברים כבר מפורש בדברי חז"ל (תנחומא נצבים) "בזמן שישראל מאוחדים אין כל אומה ולשון שולטים בהם".

הרי לנו, שהסיבה והשורש לעצת המן להשמיד את כלל ישראל היתה, כי הוא ראה את עם ישראל באותו הדור מפורד במחלוקת ופילוג. וידע המן, שכוחם של ישראל באחדותם, וממילא כאשר הם מפורדים, תש כוחם וסרה השגחת הקב"ה מעליהם. ומעתה מבואר היטב, שבראות המן את מזל טלה עולה בגורל, הבין כי בחודש זה לא יוכל להרע לכלל ישראל, כי עומדת להם "זכות טלה" שהיא "זכות קרבן הפסח", וכן זכות ש"ישראל מקריבין קרבנות מהטלאים שהם כבשים". דהיינו סגולת אחדותם של כלל ישראל שמתעוררת בחודש ניסן, עת אשר נגאלו ממצרים בכח אחדותם, והקריבו את קרבן הפסח ראשו על כרעיו ועל קרבו, כשהיו מקובצים כטלאים "שראשו של זה בצל זנבו של זה".

מזל טלה – האחדות בין ישראל לעצמם ובינם לבין בוראם

ז. מדברי השם משמואל למדנו תוספת למבואר, שגם הגאולה העתידה תהיה דומה לגאולת מצרים ותבוא מכח אחדותם של כלל ישראל, כדברי המדרש שהביא "נעשו בני ישראל אגודה אחת התקינו עצמכם לגאולה". כלומר, האחדות היא סוד גאולת מצרים, וסוד הגאולה העתידה. וזאת משום שבעת שכלל ישראל מאוחדים בינם לבין עצמם, הם מאוחדים וקרובים עם בוראם.

וכפי שמוסיף השם משמואל במקום אחר (פרשת תצוה תער"ב) שבזכות אחדות לבם של ישראל נגאלו ממצרים בניסן ועתידים להיגאל בחודש זה, וז"ל: "חודש ניסן שהוא זמן מיוחד לדביקות ישראל באביהם שבשמים, ועל כן הוא זמן מיוחד לגאולה

כבש"ס ראש השנה (יא, א) בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל, ובו קיבל יעקב הברכות מטל השמים ומשמני הארץ שהוא חיבור שמים וארץ.

ומוסיף השם משמואל: "ועל כן התחלת קרבנות מתחילין מניסן כאומרם ז"ל (שם ג, א) חדש והבא קרבן מתרומה חדשה", והיינו שישראל מזמינים לאביהם שבשמים שיבוא לשכון כבוד עמהם, כדכתיב (שיר השירים ד, טז) יבוא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו, ולעומתו קרבן פסח הקב"ה מזמין את ישראל לאכול על שולחנו. האחדות של כלל ישראל, מביאה כאמור, לקירבה בינם לבין אביהם שבשמים, ולכן דווקא בחודש ניסן שבו מאוחדים כלל ישראל, נוצרה הקירבה המיוחדת במדרגה שכביכול הם מזמינים את בוראם לסעוד על שולחנם – כאשר מתחילים להקריב את הקרבנות מהתרומה החדשה, והקב"ה מזמין את ישראל לאכול משולחנו בקרבן הפסח.

וקירבה זו נרמזה בלשון הכתוב (ישעיה מ, יא) "כרועה ירעה עדרו בזרועו יקבץ טלאים", הטלאים מאוחדים בינם לבין עצמם, ומכאן קירבתם וחביבותם אצל הרועה, הנושא אותם כנשוא האומן את היונק, באהבה ובחביבות.

זכות יצחק – במזל טלה שבו נבנה המשכן ולא נחרב בו בית המקדש

ח. ממוצא הדברים נבין את דברי חז"ל שבחודש ניסן עומדת לכלל ישראל זכותו של יצחק אבינו, ולכן "לא חרב הבית בחודש הראשון כי עמדה זכותו של יצחק", וכן את מאמר חז"ל שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו אלא שהמתין הקב"ה בהקמתו "עד ניסן שנולד בו יצחק".

ויש להקדים מדברי הגמרא (פס, ב) "לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבנו של עולם ימחו על קדושת שמך". וכן כשיאמר ליעקב אבינו "בניך חטאו", יאמר לו יעקב "רבנו של עולם ימחו על קדושת שמך". ורק לאחר מכן, כשיבוא הקב"ה ליצחק ויאמר לו "בניך חטאו לי", ישיב לו יצחק: "כמה חטאו, כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עליהו [רש"י: שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש הקדוש ברוך הוא אלא מעשרים שנה ומעלה, דכתיב (במדבר יד) "במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי"]. פשו להו [נשארו] חמשים, דל [יש להפחית] עשרין וחמשה [שנים] דלילותא [שאדם ישן בהם], פשו להו עשרין וחמשה, דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא [הזמן שאדם מתפלל, אוכל ונמצא בבית הכסא], פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי, הא

קריבית נפשי קמך". פתחו ואמרו [כלל ישראל] אתה אבינו, אמר להם יצחק עד שאתם מקלסין לי קלסו להקב"ה, ומחוי להו יצחק הקב"ה בעינייהו. מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך".

מדברי הגמרא למדנו כי יצחק אבינו הוא היחיד שפתח את פיו בעז ובגבורה, ועמד כנגד הקב"ה בבקשה לקחת על עצמו מחצה מעוונותיהם של כלל ישראל, ולכן הם רצו לקלסו באומרם "אבינו אתה". נמצא כי זכות יצחק אבינו היא המאחדת את כלל ישראל להסיר מעליהם רוע הגזירה בזכות מה שהקריב יצחק עצמו על מזבח העקידה. והיינו דברי חז"ל שלא חרב בית המקדש בחודש ניסן כי עמדה זכות של יצחק שאמר להקב"ה "ריבון העולמים זכור לעקידה שנעקדתי לפניך ונתתי טלה תחת טלה". והדברים מבוארים על פי האמור לעיל, שטלה הוא סמל האחדות של כלל ישראל, שהם חטיבה אחת, והדגשת ה"חטיבה האחת" נעשית גם בזכותו של יצחק אבינו, המאחד בזכותו את כלל ישראל, כאשר חיפש זכויות להציל את עם ישראל – ולכן בחודש זה התעוררה הזכות שמנעה את החרבת בית המקדש.

ובדברי המהר"ל שהבאנו לעיל [אות ה] מבואר שהמשכן הוא מקום המאחד את כלל ישראל, כדבריו: "כי התמימות והשלמות הוא אחדות, כדכתיב (שמות כו, ו) והיה המשכן אחד. ופירושו, כאשר היה שלם אז היה נחשב אחד". ומעתה מבואר היטב שלמרות שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו, המתין הקב"ה בהקמתו עד ניסן שנוולד בו יצחק". וכל הדברים מתגבשים למערכה אחת, שהמשכן שהוא "אחד" ובו מתאחדים כלל ישראל, ראוי שיבנה בחודש שנוולד בו יצחק, המאחד בזכות העקידה את כלל ישראל, להסיר מעליהם כל גזירה רעה.

הטלה והמלך – סוד אחדותם של כלל ישראל

ט. לאור המבואר מובן היטב מדוע נקבע ראש חודש ניסן כראש השנה למלכים.

בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ב דה"ו) מוגדרת דרכו של המלך בהנהגת המלכות בישראל: "כדרך שחלק לו [למלך] הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו כך צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדאי, ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים ויצא ויבא בחפציהם ובטובתם ויחוס על כבוד קטן שבקטנים, וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות וכו'. לעולם יתנהג בענווה יתירה, ויסבול טרחם ומשאם ותלונותם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק, רועה קראו הכתוב (תהלים כח, עא) לרעות ביעקב עמו, ודרכו של רועה מפורש בקבלה (ישעיה מ, יא) כרועה עדרו ירעה

בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא". ומוסיף הרמב"ם (שם פ"ג ה"ו) "על הסרת לבו הקפידה תורה, שנאמר ולא יסור לבבו – **שלבּו הוא לב כל קהל ישראל**, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם שנאמר כל ימי חייו".

דבריו הנפלאים של הרמב"ם שלב המלך הוא "לב כל קהל ישראל" סוללים את הדרך להבנת מיקומו של ראש השנה למלכי ישראל, בחודש ניסן במזל טלה – שהוא החודש שסימנו אחדותם של כלל ישראל שנמשלו לטלאים "שראשו של זה בצל זנבו של זה". המלך הוא "לבם" של ישראל, הכח המאחד של האומה, ואשר על כן, אין חודש מתאים יותר מלהתחיל למנות את שנות מלכותו בכל שנה, מהחודש של מזל טלה חודש אחדותם של כלל ישראל.

ומבואר היטב מדוע מנה שאול את כלל ישראל דווקא בטלאים, והיינו כדי ללמד את כלל ישראל שסוד כוחם טמון באחדותם, ואם חפצים הם לברכה ולהשפעות טובות, עליהם להתאחד באגודה אחת, שכן רק "בזמן שישראל מאוחדים אין כל אומה ולשון שולטים בהם".

ישראל "גוי אחד" – אומות העולם "נפרדים"

י. כאמור לעיל, כלל ישראל נמשלו לטלה – לציין את מעלת אחדותם, כאיברים של איש אחד. ובתכונה זו שונה כלל ישראל מאומות העולם.

בדבריו של רבי יצחק הוטנר (פחד יצחק, פסח, מאמר מא) מצאנו הארה נפלאה בענין זה, וז"ל: "נסיעתם של מצרים לרדוף אחרי ישראל על הים, נאמרה בתורה בלשון יחיד – "מצרים נוסע אחריהם" (שמות יד, י). וגם אצל חנייתם של ישראל במדבר, מצינו שנאמרה חניה של רבים בלשון יחיד – "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יט, ב). ולשון חכמים מרפא, שלענין נסיעת מצרים על הים אמרו – **"בלב אחד כאיש אחד"**, ואילו לענין חניית ישראל סדר הדברים הפוך הוא: **"כאיש אחד בלב אחד"**. ובוודאי שראוי להתעורר על שינוי זה בלשון חכמים

אלא שמשל למה הדבר דומה, למי שאומר, כי מכיוון שידו הימנית וידו השמאלית של ראובן שייכים הם לאיש אחד, לכן כל מה שהיד הימנית רוצה, גם יד השמאלית רוצה. ואילו כשהמדובר הוא בשני אנשים נפרדים, אז סדר המאמר הוא להיפך. מכיוון שגם ראובן וגם שמעון רוצים אותו הדבר, לכן השתתפו יחד. ולהכי, הרי ישראל נמצאים תמיד בסוד האחדות, וכלליות כנסת ישראל אינה אלא קומה אחת, ממילא כשהם חונים בלשון יחיד, הכוונה היא דמשום שהם כאיש אחד, והיחידים שבהם הם

כמו יד הימין ויד השמאל של גוף אחד, לכן הם בלב אחד, וכולם רוצים בחניה זו של הר סיני - ויחן שם ישראל, כאיש אחד בלב אחד. שאני מצרים שהם עומדים תמיד בסוד הפירוד, יתפרדו כל פועלי און, לתאוה יבקש נפרד, ולכן כשהם נוסעים בלשון יחיד, הכוונה היא כי משום שהם כולם רוצים בנסיעה זו של רדיפה אחרי ישראל, לכן השתתפו כולם לדבר אחד, והרי הם בלב אחד כאיש אחד, ולשון חכמים מרפא".

בדברי רבי יצחק הוטנר מבוארת הבחנה עמוקה העומדת ביסוד ההבדל שבין ישראל לאומות העולם. אמנם, לעתים מוצאים אנו אחדות אצל אומות העולם, אולם "אחדות" זו שונה במהותה מאחדותם של כלל ישראל. כי אחדות כלל ישראל היא בשורש טבעם של ישראל שהם כאיברים של גוף אחד, וממילא השורש המשותף מוביל למטרה משותפת. ולכן הם "כאיש אחד בלב אחד" - הפעולות המתאימות למטרה אחת יוצאות מאיש אחד. מה שאין כן אומות העולם, ובכללם המצרים, שאחדותם אינה נובעת משורש פנימי, אלא מתוך שאיפה להגיע למטרה מסוימת המאחדת את רצונותיהם ותשוקתם לפעול בצורה משותפת. והיינו "בלב אחד כאיש אחד" - כאשר ה"לב אחד", מרכז הרצונות של האדם, מאוחד ברצון משותף, אזי גם אנשים הרחוקים באופן טבעי האחד מהאחר, מוכנים להתאגד ולהתאחד סביב אינטרס משותף להיות כ"איש אחד".

ויתכן שאת ההבדל המהותי הזה ביקש שלמה המלך לחדד כאשר הציב על המעלה השניה בבסא מלכותו את הטלה לעומת הזאב, וכדברי חז"ל (אסתר רבה י, יא) "אנדריאנוס קיסר אמר לו לר' יהושע, גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים, אמר לו גדול הוא הרועה שמצילה ושוברן לפנייהם הה"ד (ישעיה נד) כל כלי יוצר עליך לא יצלח". כלל ישראל הם הטלה, צעיר הכבשים, מאוחדים "כאיש אחד בלב אחד", לעומת הזאב, שהם אומות העולם הנפרדים כל אחד מהשני, שעליהם אומר הכתוב "יתפרדו כל פועלי און".

שלמות האחדות - במתן התורה

יא. מעתה נוכל לבאר את דברי חז"ל שהתורה ניתנה בסיון ולא בשאר הירחים שקדמו לו "מפני שמזל ניסן טלה ומזל אייר שור, ואין נאה להם לקלס ולשבח".

ולאור המבואר שמזל טלה מרמז על האחדות של כלל ישראל, הדברים מובנים, כי מזל טלה אכן עדיין אינו שיא השלמות, ועדיין יש בו חסרון. משום שללא מתן תורה, גם רצונות משותפים "בלב אחד", אינם מבטאים אחדות, כל עוד הם העיקר.

וכדוגמת רצונותיהם של אומות העולם, שגם כאשר יש להן קו מאחד, אין זה כי אם מן השפה ולחוץ, ולא באחדות פנימית הנובעת מהשורש.

רק כאשר הרצון והמטרה נובעים משורש אחד שהוא קבלת התורה הקדושה "כאיש אחד", ניתן לומר שה"לב אחד". ומאחר ודבר זה התרחש רק בעת מתן תורה, לכן "אין נאה למזל ניסן טלה ומזל אייר שור לקלס", ורק בסיון, כשניתנה התורה יאה לקלס לבורא עולם.

טלה - מזל הצומח והדילוג

יב. לעיל הבאנו מדברי הרמב"ן שמזל טלה הוא "מזל הצומח".

על פי המובא לעיל, נראה להוסיף ביאור במהות כח ה"צמיחה" - סגולת חודש ניסן, שאין זה רק במובן הגשמי של התחדשות טבע העולם והצמיחה בבריאה, אלא גם במובן של "צמיחה רוחנית".

במזל טלה, התחיל תהליך הצמיחה של עם ישראל, שראשיתו בהקרבת קרבן הפסח, המשכו היה ביציאת מצרים, וסופו במעמד הר סיני כאשר חנו כנגד ההר "כאיש אחד בלב אחד". המהר"ל (גבורות ה' פרק א) מגדיר את הדברים בלשונו: **"שהיו ישראל במצרים כמו שנבלע העובר בבטן אמו, כי כן היו ישראל במצרים כמו העובר שנתהווה בבטן אמו, ולבסוף יוצא כאשר נשלם הווייתו. וכך בני ישראל היו מתגדלים ומתהווים בתוך מצרים, עד שנעשו שלמים להיות שש מאות אלף, וזהו שלימות ישראל להיות שש מאות אלף ואז יצאו".** ובמקום אחר (דרשה לשבת הגדול) הוסיף המהר"ל: **"כי לא היו ישראל לשום עם קודם שיצאו ממצרים, כי קודם שירדו למצרים לא היו אפילו שבעים נפש שראויים לעם, וכאשר היו עבדים במצרים אין שם עם עליהם, וכאשר יצאו ממצרים היו כאילו נולדו - שלא היו קודם נחשבים לשום עם ולא תוכל לומר עליהם כי קודם היו עם וקבלו המלכות, רק כאשר יצאו ממצרים הגיע להם מעלתם העליונה, ואיך אפשר שיהיה דבר זה בטל מהם, כי לא היו ישראל בלא אותה המעלה, אבל השפלות והגלות הוא דבר מקרה להם כי נולדו בחשיבות".**

מבואר כי בני ישראל עברו תהליך שלם עד שנהיו ל"עם סגולה", ובדומה ללידת ילד שתחילת יצירתו בהריון, וגם לאחר הלידה, ישנו תהליך גדילה. כך בני ישראל נתהוו לאומה במצרים, שהיתה בבחינת ה"הריון", וכשיצאו ממנה היתה ה"לידה", והתפתחות היצירה והצמיחה היתה מיציאתם ממצרים ועד מתן תורה, כשנזכרו ממ"ט שערי הטומאה במ"ט ימי ספירת העומר.

ובשפת אמת (שבת הגדול, תרס"ד) מבואר שכבר משבת הגדול התחיל תהליך ה"גדילה" של עם ישראל, כדבריו: "שבת הגדול על שם מצוה ראשונה שנצטוו בני ישראל, וכמו בפרט כשנעשה בר מצוה נקרא גדול, ואיתא בזה"ק משפטים כשנעשה בן י"ג כתיב עליו אני היום ילדתיך שניתן בו בחינת נפש. אחר כך כשנעשה בן עשרים זוכה לרוח בן הייתי לאבי, ע"ש. כמו כן בכלל ביציאת מצרים בקבלת מצוה ראשונה והקרבת קרבן פסח) קיבלו נפש ונעשו בני חיובא ונקראו גדולים על שם הארת הנפשות".

נמצאו למדים מכל האמור, כי בחודש ניסן, מזל טלה, התחיל עם ישראל את תהליך צמיחתו כעם סגולה, ובפרט מ' בניסן כשנצטוו בהקרבת קרבן הפסח, כמבואר בשפת אמת. והפלא הוא, שתהליך זה היה מהיר ביותר, ובתוך זמן כל כך קצר נהיו בני ישראל ל"עם".

ומעתה יתכן למצוא בדברי הרמב"ן שמזל טלה הוא "מזל הצומח", רמז גם לענין זה שביציאת מצרים. במזל טלה, התחיל תהליך הצמיחה הרוחנית של עם ישראל, שראשיתו באחדותם ביציאת מצרים על ידי הקרבת קרבן הפסח, כמבואר לעיל, וסופו במעמד הר סיני, שחנו כנגד ההר "כאיש אחד בלב אחד", ועל ידי קבלת התורה נשלמה אחדותם ונתבצר כוחם.

ואולי זהו גם ענין ה"דילוג" שמסמל הטלה, כדברי הבני יששכר (לעיל אות ב) שהקב"ה "מדלג על ההרים" ועל כן "מבראשית, בחודש הגאולה צר בו טלה בעולם - הוא הנקרב לקרבן פסח הנקרא כן על שם הפסיחה והדילוג". והיינו שהקב"ה "דילג" על אריכות תהליך לידת עם ישראל והתהוותו לעם, ו"פסח" על הזמן שבאופן טבעי תהליך זה היה צריך להבשיל, ותיכף ומיד לאחר שנצטוו להקריב את הפסח ב"כנופיא" ובאחדות, יצאו ממצרים ונהיו לאומה, והתכוונו להמשך הצמיחה הרוחנית בקבלת התורה.

חודש אייר

אלקים יבקש את הנרדף

מזל חודש אייר שור

(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה הם תכונות השור, ומהי המשמעות של מזל שור. וכן יש לבאר מהו הקשר בין חודש אייר למזל שור.

כאשר המן הרשע ביקש למצוא חודש שבו אין מזל לישראל, כדי להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים – הוא הטיל גורלות, ומצא בחודש אייר את מזל שור שהוא "זכות קרבן, שנאמר (ויקרא כב, כז) שור או כשב או עז כי יולד" (ספרי דאגדתא, אסתר פרשה ג). ובשל כך לא רצה לבצע את זממו בחודש אייר, כי בחודש זה עומדות לכלל ישראל זכויות השוורים שהקריבו בבית המקדש. והדברים צריכים ביאור, שהרי בבית המקדש הקריבו קרבנות מכמה סוגי בעלי חיים ולא רק שוורים, ולכן בודאי בפשטות שאין כוונת זכות ה"שור" לסוג הבהמה שהקריבו בבית המקדש, אלא לענין עמוק ופנימי הטמון במהות הקרבן המובא משור, ויש לבאר הדברים.

בדברי המדרש (שם) הוזכרו מעלות נוספות של חודש אייר [שמצא המן כאשר חקר מה הן זכויות חודש אייר] אחת מהן היא "זכות המן שניתן להם לישראל בחמשה עשר בו". ויש לבאר את משמעות התחלת ירידת המן דווקא בחודש אייר, וכיצד מתקשר ענין זה למזל החודש – "שור".

כאשר בני ישראל יצאו ממצרים ובאו למדבר סיני, ולא היה להם מים לשתות, ניתנה להם הבאר [בארה של מרים] בחודש אייר (בני יששכר, מאמרי חודש אייר, מאמר א, אות ו). וצריך ביאור, מדוע ניתנה הבאר לבני ישראל דווקא בחודש זה.

מעלה נוספת של חודש אייר היא סגולת החודש לרפואה. כמו שכתב הבני יששכר (מאמרי חודש אייר, מאמר א אות ג) "חודש אייר הוא נבחן ומנוסה בחכמת הרפואה, שהוא מסוגל לרפואה להריק האיציטומכא מן העיפושים וחולשת המרה. ונראה לי הטעם, דנשאר זה בסגולה בחודש הזה, דהנה כל החולשות והחולאים על פי הרוב באים מן המאכלים שאינם לפי מזג האדם. והנה בחודש הזה התחיל המן לירד שהיה לחם אבירים (תהלים עח, כה), לחם הנבלע באברים, ולא היה בא מזה שום חולי ושום מכאוב,

נמצא בחודש הזה נתרפאו כל החולאים, על כן נשאר טבע קיים בחודש הזה סגולה לרפואה". ומפורש אמרו במסכת שבת (קמז, ב) "אמר שמואל כולוהו שקייני מדיבחה ועד עצרתא מעלו". והיינו שהתקופה שבין חג הפסח לחג השבועות, מסוגלת לרפואה, וסמי רפואה הניטלים בימים אלו מועילים ביותר.

ובחידושי חתם סופר (שם) הוסיף: "מדיבחה ועד עצרתא, היינו חדש אייר. והרמז פסוק: "כי אני יהוה"ה רופאין" (שמות טו, כו) ראשי תיבות איר בחד י', ו"אויבי ישובו יבושו רגע" (תהלים ג, יא) הוא בשני יודי"ן, שהמזמור מדבר כשהיה דוד חולה ונתרפא.

ויש לבאר כיצד מזל "שור" משפיע על סגולת הרפואה שבחודש אייר.

בברייתא של פרק שירה מובא: "שור אומר, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמור אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" (שמות טו, א). ויש לבאר מדוע נבחר דווקא פסוק זה לשירת השור. וביותר צריך ביאור, מדוע יצא השור מכלל הבהמות הגסות האומרות בשירתן את הפסוק (תהלים פא, ב) "הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב" – ונקבעה לשור שירה משלו בפסוק "אז ישיר".

מאורעות חודש אייר ורמזיו

ב. עוד מצאנו בדברי הימים, כי בחודש אייר התחיל שלמה המלך לבנות את בית המקדש הראשון, כפי שנאמר בספר מלכים (א ג, א) "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחודש זיו הוא החודש השני וגו', ויבן הבית לה'". ובודאי מצא החכם מכל אדם מעלה המייחדת את חודש אייר, שבגללה בחר להתחיל את בנין בית המקדש דווקא בו. והדברים צריכים ביאור.

מאורע נוסף המתרחש בחודש אייר הוא ל"ג בעומר – יום ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי, וצריך לבאר את שייכות יום זה לחודש אייר.

בהלכות כתיבת גט (אבן העזר, סימן קכו סע' ז) פסק הרמ"א להלכה: "אייר [כותבים] בשני יודי"ן, ואם כתב בחד יו"ד פסול אם לא בשעת הדחק". והבית שמואל (ס"ק ב) כתב: "אייר בשני יודי"ן, רמז לדבר אברהם יצחק יעקב רחל". ובהגהות רבי עקיבא איגר הוסיף: "מצאתי בילקוט, חודש זיו הוא אייר, ראשי תיבות אברהם יצחק יעקב רחל, שהם סוד המרכבה". ויש לברר את מעלת חודש אייר ומזלו "שור", שנרמזה בשמות האבות אברהם יצחק יעקב, ובשמה של רחל אמנו.

חודש אייר – מעלותיו וחסרונותיו

ג. מאידך אמרו חז"ל (פסיקתא רבתי, פרשה כ, פסקא מתן תורה אות א) "ולמה ניתנה תורה בסיון ולא בניסן או באייר, מפני שמזל ניסן טלה ומזל אייר שור, אין נאה להם לקלס ולשבח". כאן נראה כי במזל חודש אייר, "שור", חסר עדיין מן השלמות, ובשל כך אין ראוי לקלס ולשבח את הקב"ה בקבלת התורה בחודש זה, וצריך ביאור.

מאורע נוסף שנחשב כחסרון היה בחודש אייר והוא מלחמת עמלק (שמות פרק יז). פורענות עמלק הותירה חסרון בבריאה, שעתיד להיות מתוקן רק לעתיד לבוא, בדברי חז"ל שהביא רש"י (שמות יז, טז) על הפסוק "ויאמר כי יד על כס יח מלחמה לה' בעמלק מדר דר", וז"ל: "ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית, ומהו כס ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו. נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם".

הרי לנו שני קטבים המשמשים בחודש זה. מחד, מעלות וסגולות ומאורעות חשובים: זכות הקרבנות, ירידת המן ונתינת הבאר, ל"ג בעומר, סגולת רפואה, תחילת בניית בית המקדש, ורמז לשמות האבות. ומאידך, פורענות כמלחמת עמלק, וחסרון בשבח הקב"ה, שבגינה לא ניתנה התורה באייר. ויש לבאר הדברים.

☆ ☆ ☆

מלך הבהמות – שור

ד. ונראה בביאור הדברים על פי דברי הגמרא במסכת חגיגה (יג, ב) "מלך שבחיות – ארי, מלך שבבהמות – שור", ולכן פתח בו הכתוב תחילה.

וכתב בספר מגדים חדשים על מסכת חגיגה: "בענין מלך שבבהמות – שור, ראיתי למהרש"א בבבא בתרא (טז, א) שכתב בביאור מה שאמר איוב רבונו של עולם בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות וכו', שהשור הוא המובחר שבמינים, שפתח בו הכתוב תחילה בטהורים, שנאמר (דברים יד, ד) זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כבשים ושה עזים, עכ"ד. ונראה בכוונתו למה שאמרו בבבא מציעא (פו, ב) מובחר שבבהמות לאכילה – שור. ולכן פתח בו הכתוב תחילה בבהמות הטהורות. והנה לפי המבואר בגמרא כאן [במסכת חגיגה] דשור הוא המלך שבבהמות, אפשר דמשום הכי פתח בו הכתוב תחילה".

ועוד הביא בספר מגדים חדשים: "בטעם שהשור מלך בבהמות, בפירוש הרוקח על התורה (פרשת בראשית; הובא במדבר קדמות להחיד"א, מערכה א, אות סב) כתב, שור נאה למלכות – שהוא גדול משאר בהמות. וכעין זה כתב גם בספר תוספות השלם (בראשית ב, יט) **השור נאה למלכות שהוא גדול ומפואר בבהמות**".

ופירוש נוסף כתב בספר מגדים חדשים: "ובשם משמואל (פרשת ויקרא, תרע"א) כתב הנה כתיב (ישעיהו א, ג) ידע שור קונהו, ופירושו המפרשים **שהשור יש בו דעת להכיר בעליו** תיכף משקנהו, ואולי מטעם זה מלך בבהמות, שור".

מכל האמור למדנו את מעלותיו של השור שבגללם נחשב כ"מלך הבהמות" – היותו מובחר שבמינים ו"בר דעת" להכיר בעליו. ועל כן לשור נאה למלוך על הבהמות כי הוא הגדול והמפואר שבהן.

אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן אלא מן הנרדפין – שור

ה. יחד עם זאת, למרות היות השור "מלך בבהמות", האריה הוא "מלך החיות", ולפיכך עם כל מעמדו הרם של השור, הוא נרדף על ידי האריה. וכדברי חז"ל במדרש תנחומא (אמור פרשה ט) "שור או כשב או עז, זה שאמר הכתוב (קהלת ג, טו) **והאלקים יבקש את נרדף**. רבי הונא בשם רבי יוסף אמר עתיד הקב"ה לתבוע דמן של נרדפין מיד רודפיהן, **ישראל נרדפים מפני עכו"ם**, וכתיב (דברים ג, ו) **בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה**. רבי יהודה בר סימון בשם רבי נהוראי אומר, אף שור נרדף מפני ארי, כשב מפני זאב, עז מפני הנמר, אמר הקב"ה **לא תביאו לפני קרבן אלא מן הנרדפין** – שור או כשב או עז".

דברים אלו של חז"ל פותחים פתח להאיר את הקשר המיוחד והדמיון של ה"שור" – לכלל ישראל.

השור הוא מלך הבהמות, אולם למרות בחינה זו של מלכות, אין זה בא לידי ביטוי כאשר הוא נרדף על ידי האריה, מלך החיות. ומצב זה הוא גם מצבם של כלל ישראל, שלמרות היותם העם הנבחר, עם סגולה – הם נרדפים על ידי אומות העולם. ובשל כך מקריבים ישראל קרבנות מבעלי החיים **הנרדפים**, להזכיר את המעלה ש"האלקים יבקש את נרדף".

ודברים אלו משלימים את מאמר חז"ל (מדרש תנחומא אמור פרשה יא) "וכי מה ראה בשור שעשאו ראש לקרבנות, אמר ר' לוי משל למטרונא שיצא עליה שם רע עם

אחד מגדולי מלכות, בדק המלך בדברים ולא מצא בהם ממש. מה עשה המלך, עשה סעודה והושיבו בראש המסובין, להודיע לכל שבדק המלך בדברים ולא מצא בהן ממש. ולפי שהיו עכו"ם אומרים לישראל אתם עשיתם העגל, ובדק הקב"ה ולא מצא בדבריהם ממש, לפיכך נעשה שור ראש לכל הקרבנות, מנין ממה שקראו בענין שור או כשב או עז".

כלומר, בחירת השור להיות "ראש לכל הקרבנות" [דהיינו בעל החיים הראשון המוזכר בתורה מתוך כלל הקרבנות שקרבים על גבי המזבח] היא עצה עמוקה, לבטל מכל וכל את טענת אומות העולם הרודפים את ישראל בהזכרת עון העגל, והצדקת מעמדם של ישראל כעם קרובו של בורא העולם. וזהו ביטוי נוסף למה שמסמל השור את מעלת ה"נרדף" של כלל ישראל, בהיותם נרדפים – השור "מלך הבהמות" על ידי האריה "מלך החיות", ישראל "עם סגולתו" על ידי אומות העולם.

ואמנם עם ישראל נחשב "נרדף" לא רק מבחינה גופנית – על ידי אומות העולם, אלא גם מבחינה רוחנית. ואף ענין זה נלמד מדמיון כלל ישראל לשור, כדברי השפת אמת (פרשת אמור, תרס"ג ד"ה בפסוק) "הגם כי כך הוא בטבע הארי להיות רודף השור, אבל הענין הוא, כי בעולם הזה הטבע מסתיר את הפנימיות, וכל הדבוק יותר בטבע יש לו כח חזק בטבע, והשור והשה נרדפים מפני שיש בהם יותר פנימיות, לכן הטבע מתנגד עליהם. וכל שכן נפשות בני ישראל שהם בני עולם הבא, עולם הזה מתנגד להם ביותר".

טבע העולם הזה "מתנגד" ורודף כל איש מישראל, בדומה לטבע העולם הגשמי ה"מתנגד" לשור. והאדם בעל המעלה, הוא מי שמשכיל להגביר את תכונות נפשו הנאצלות על טבע העולם החומרי, לברוח ממנעמי העולם הזה הרודפים אחר הנפש הפנימית, ומבקשים להסיטה מהדרך העולה בית אל.

עם ישראל "נרדף" – מאז ומעולם ובפרט בחודש אייר

ו. עם ישראל "נרדף", כבר מזמן האבות הקדושים, כדברי המדרש תנחומא (בהמשך לדבריו המובאים לעיל אות ד) וז"ל: "והאלקים יבקש נרדף, אברהם – נרדף מפני נמרוד, וכתוב (נחמיה ט, ז) אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים. יצחק – נרדף מפני פלשתים, וכתוב (בראשית כו, כח) ויאמר ראה ראינו כי היה ה' עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו וביניך ונברתה ברית עמך. יעקב – נרדף מפני עשו, וכתוב (תהלים קלח, ד) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. יוסף נרדף מפני אחיו, וכתוב (בראשית

לט, ב) ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי. משה נרדף מפני פרעה, וכתוב (תהלים קז, כג) לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית". ולאחר שיצאו בני ישראל ממצרים, נחשבו ל"נרדפים", כאשר עמלק בא להילחם נגדם.

ומעתה עולים הדברים בקנה אחד. מן השמים כיוונו את מלחמת עמלק בחודש אייר - מזל שור, כי השור מלך הבהמות הנרדף על ידי האריה מלך החיות, הוא דמיון לישראל שנרדפים על ידי אויביהם, והביטוי הגדול ביותר לרדיפה זו הוא מלחמת עמלק, המתנהלת נגד כלל ישראל מאותו היום עד לתיקון הבריאה, לעתיד לבוא. ויש להוסיף בהטעמת הדברים על פי דברי המדרש תנחומא (וישלה פרשה א) "ויהי לי שור וחמור, שור זה יוסף שנאמר (דברים לג, יז) בכור שורו הדר לו". ומבואר שמזל חודש אייר - "שור", מכון נגד יוסף הצדיק "בכור שורו", שממנו יצא יהושע [שהיה מבני שבט אפרים] - חוד החנית במלחמה זו בעמלק, כנאמר בפסוק (שמות יז, ייג) "ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק... ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב".

ומובנים דברי חז"ל שיש רמז בשמות האבות בראשי התיבות של חודש אייר - א'ברהם י'צחק י'עקב ר'חל, שהרי אייר הוא החודש שבו מזל שור המסמל את בחינת "אלקים יבקש את הנרדף", וכפי שהבאנו לעיל מדברי חז"ל, אברהם יצחק ויעקב היו "נרדפים" וגם רחל נרדפה על ידי אביה שסירב לתתה לאשה ליעקב אבינו, וכפי שמבואר בדברי חז"ל בפתיחתא למדרש איכה (פסקא כד) בענין הסימנים שמסרה רחל ללאה: "באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה והודעתי לבעלי, ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל... ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן".

ומבוארים היטב דברי חז"ל שהמנן לא רצה לבצע את זממו במזל שור שהוא "זכות קרבן, שנאמר שור או כשב או עז כי יולד". ולפי האמור כוונת הדברים היא, שבחודש אייר עומדת לכלל ישראל הזכות שהם דומים לשור שנבחר להיות "ראש לקרבנות" בשל היותו נחשב כנרדף על ידי האריה, בבחינה האמורה בדברי קהלת "והאלקים יבקש את הנרדף".

ובזה ניתן לבאר את הפסוק שאומר השור בשירתו "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמור אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים". פסוק זה נאמר על ידי בני ישראל כשירה והודאה לאחר שזכו להיגאל ולהינצל **מרדיפת** המצרים מבקשי רעתם, כאמור בפסוק "והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת **רודפיהם** השלכת במצולת כמו אבן במים עזים" (נחמיה ט, יא). יחד עם זאת, שירה זו עדיין אינה שלימה אלא היא על הגאולה משעבוד מצרים. השירה השלימה תהיה רק לעתיד לבוא. וזו למעשה גם תכונתו של השור הנרדף על ידי הארי מלך החיות, ואף שהשור הוא המובחר שבבהמות בזמן הזה, אך הוא עדיין לא הגיע לרום פסגתו, והוא ממתין ומצפה ליום שכולו טוב לימות המשיח לעתיד לבוא. ולכן אומר השור בשירתו "אז ישיר", על הגאולה עכשיו ועל הציפיה להיחלץ מהיותו "נרדף" לעתיד לבוא.

ומבואר גם מדוע תאריך הסתלקותו של רבי שמעון בר יוחאי היתה בחודש אייר [ל"ג בעומר] – כי מי לנו "נרדף" כרבי שמעון בר יוחאי שבמשך שלוש עשרה שנים נחבא במערה עם בנו בגלל רדיפות הרומאים, וראוי איפוא שיסתלק לבית עולמו בחודש זה שבו האלקים יבקש את נרדף.

שור הוא משפיע – חודש אייר זמן של שפע

ז. הנצי"ב כתב בפירושו העמק דבר על הפסוק (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר לו", וז"ל: "שור הוא משפיע גדול לתבואה, כדכתיב (משלי יד, ד) ורב תבואות בכח שור. **ובכור שור הוא המובחר שבמשפיעים**, ובאשר שהיה יוסף מצוין בהשפעת כל טוב, כינה אותו בכור שור". וכעין דבריו כתב הכלי יקר בביאור פרשת חטא העגל (שמות ל, יג) שבני ישראל "ביקשו להם בצורת שור כי פני השור מהשמאל במרכבה וכתוב (איוב לו, כב) מצפון זהב יאתה. וחשבו **שמזל שור מעשיר**, והוא ישפיע להם עוד רוב זהב, וכמ"ש ורב תבואות בכח שור, וכן יוסף המשביר לכל הארץ נקרא בכור שור".

המהר"ל מפרש את משמעות הקשר בין עשירות לבין שור, בהסבר דברי הגמרא בנדרים (לח, א) "אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו", וז"ל בחידושי אגדות: "פירוש, כי אין השכינה שורה רק כאשר יש כאן אחד שהוא דומה אל ארבע חיות המרכבה, גיבור נגד [האריה] שהוא גיבור, עשיר נגד השור שבמרכבה, שנאמר ורב תבואות בכח שור [כלומר כי העושר שייך בו, ולכן] פני השור מן השמאל ומשם בא העושר. שהרי אמרו (בבא בתרא כה, ב) הרוצה להעשיר יצפין [והצפון הוא בשמאל ולכך] עשו העגל שהוא שור של זהב, חכם נגד פני האדם שהוא חכם, עניו כנגד הנשר שהוא עוף והוא הקטן יותר [והוא] נגד הנשר" [ובספר מגדים חדשים על מסכת חגיגה (בהמשך דבריו המובאים לעיל אות ג) מפרש לפי דברי המהר"ל את מאמר הגמרא (ברכות נו, ב) "חמשה דברים נאמרו בשור - האוכל מתעשר", ופירש רש"י: "האוכל מבשרו בחלום", שהרי השור מסמל את מידת העושר].

ומתבאר כי במזל שור יש השפעה של עושר וברכה.

המן והבאר הם השפעת הברכה המופלאה שזכו לה בני ישראל בהיותם במדבר, כאשר קרוב לארבעים שנה היו טועמים במן ובמי הבאר את כל הטעמים שבעולם (ילקוט שמעוני רמז רסח). המן והבאר הם איפוא, שיא השפעת העושר והברכה בעולם, ועל כן יאה ומתאים להשפעה זו להתחיל בחודש אייר, במזל שור, שבו השפעת העושר והברכה לעולם.

ונראה כי לפי המבואר שבמזל שור האלקים מבקש את הנרדף, מתבררת סגולת מזל חודש זה להשפיע עושר וברכה, כחלק מהנהגת הרחמים כלפי הנרדף להיענות לכל מבוקשו, ועל כן בחודש זה יש גילוי מיוחד של ברכה והשפעה גדולה לכל מי שנרדף, ובצר לו פונה לבקש ישועה ונחמה.

ומובנת סגולת הרפואה בחודש אייר, הנרמזת בשם אייר - "אני יהו"ה רופאך". בהיות חודש אייר חודש המסמל את הנרדף, הרי שזהו הזמן לסייע לאדם החש עצמו כנרדף הזקוק לרפואה בגוף ובנפש, ועל כך רומז שם החודש - "אני ה' רופאך", שהקב"ה יעזור ויסייע לנרדף, וירפאהו מכל מיחוש ומחלה.

ומבואר מדוע ביקש שלמה המלך להתחיל את בנין בית המקדש הראשון דווקא בחודש אייר, כי עד אז היה המשכן נע ונד ממקום למקום ללא מקום של קבע, ובמובן מסויים נחשב כ"נרדף". לפיכך בחודש אייר שבו אלקים יבקש את נרדף, התחיל שלמה המלך לבנות את בית המקדש בהר הבית בירושלים כמשכן קבע - ביטוי לברכה

המיוחדת שזוכה לה הנרדף, שהיא גם מעלתם של כלל ישראל ה"נרדפים" על ידי אומות העולם, ובשל כך זוכים להארה וברכה מיוחדת מהקב"ה.

האדם "נרדף" בתוך עצמו

ח. בדברי השם משמואל (מצורע, ר"ח אייר תרע"א) מצאנו בחינה נוספת של "נרדף" – האדם המכונס בעצמו, וז"ל: "דבחודש ניסן משפיעין לאדם מן השמים יראה וקדושה, וזה הוא ענין פסח, אף שאין לו לאדם מעצמו נותנין לו מן השמים, ולכך כשהחודש ניסן הולך לו, האדם מרגיש בעצמו החיסרון ונעשה שונא את עצמו, דכל כמה שאין לו לאדם כלום אינו מרגיש מה שחסר לו, אבל כאשר נותנין לו מן השמים ואחר כך הולך ממנו, אם כן תיכף מרגיש, ועל ידי זה נעשה שונא בעצמו".

ומבואר כי עם כלות חודש ניסן שבו העניקו לאדם שפע מיוחד מן השמים, שפע שאינו בהכרח תואם את דרגתו, עלול האדם למצוא את עצמו בתחילת חודש אייר במשבר, בתחושה קשה שהוא "נרדף" בתוך עצמו, דהיינו אין הוא ממלא אחר הציפיות והשאיפות שלו.

ועל כן חובת השעה, לנצל את סגולת "והאלקים יבקש את נרדף", גם במישור האישי, להתפלל ולשאוף לסייעתא דשמיא לצאת מה"רדיפה" החומרית, ולשעבד את המח והלב לתורה ויראת שמים.

חודש סיון

מזל תאומים - שלמות מכוחה של האחדות

מזל חודש סיון תאומים

(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מי הם ה"תאומים" אליהם התכוונו חז"ל במאמרם שמזל חודש סיון הוא "תאומים", ומה הקשר שבין חודש סיון ל"תאומים" אלו.

ובדברי המדרש (אסתר ג, יא) מובא, שהמן הרשע חקר ודרש מהו הזמן המתאים לכלות את עם ישראל חז"ל, וכאשר הטיל גורלות למצוא את החודש המתאים לביצוע זממו, והגיע לחודש סיון ולמזל "תאומים", מצא את זכותם של פרץ וזרח שנקראו תאומים, כפי שמוזכר בתורה (בראשית לח, כז) "והנה תאומים בבטנה". ומבואר כי ה"התאומים" של חודש סיון אליהם התכוונו חז"ל הם פרץ וזרח בניה של תמר. ובנוסף לתמיהה מה הקשר בין חודש סיון ל"תאומים", טעון ביאור מה הכוונה שבזכות התאומים פרץ וזרח, המן ידע שלא יוכל להכניע את עם ישראל באותו חודש - מה פשרה של זכות זו העומדת לעם ישראל בחודש סיון.

מדרש זה מובא באוצר המדרשים (עמ' נא ד"ה פרשה ג, א) בנוסח מעט שונה: "ועוד נסתכל המן במזלות, וראה מזל טלה לניסן וכו', וראה מזל תאומים לסיון שהוא נמשל לפרץ וזרח הצדיקים שהיו תאומים, ויצא מלכות בית דוד מאחד מהם שהוא פרץ". ויש לבאר את התוספת המבוארת בהדגשת חז"ל "פרץ וזרח הצדיקים", וכן יש לבאר מה הקשר בין מלכות בית דוד שיצאה מפרץ, לזכות שראה המן שעומדת לעם ישראל שלא יבולע להם כל רע בחודש סיון.

והנה על פרץ וזרח נאמר בפסיקתא (לקח טוב בראשית פרק מט) "זכה [יהודה] להציל את תמר ושני בניה, פרץ וזרח מן האש, שהיתה מעוברת תאומים והיא בת ג' חדשים [להריונה], וכבר נגמרה צורת הוולדות במעיה, ואומר (שם לח, כד) הוציאוה ותשרף, לולא שהודה יהודה היתה נשרפת היא ושני בניה... לפיכך ניצלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש, תחת תמר ופרץ וזרח". וצריך להבין את דברי חז"ל שחנניה מישאל ועזריה ניצלו מכבשן האש "תחת תמר ופרץ וזרח", והרי לכאורה ניצלו בזכות עצמם

שהיו צדיקים, ולא תחת תמר ופרץ וזרח. ויש לבאר את הקשר המתבאר בדברי חז"ל בין חנניה מישאל ועזריה לבין תמר פרץ וזרח.

חודש סיון – מזל אדם – חודש שניתנה בו התורה – מזלו "כפול"

ב. באוצר המדרשים (עמ' תפז ד"ה פתח) מובא: "פתח ר' נהוראי, כתיב בחודש השלישי (שמות יט) למד, לפי שהוא מזל אדם. מכל מזלות אין בהם מזל אדם אלא תאומים לבד". וכנראה הכוונה, שמכל י"ב המזלות, רק מזל תאומים מתייחס לדמות האדם.

והדבר תמוה, מדוע נבחר "מזל אדם", דהיינו תאומים דווקא לחודש סיון. ובפסיקתא רבתי (פרשה כ ד"ה אמרה) מוזכר מזל "תאומים" שהוא "מזל אדם" בהקשר לקבלת התורה בחודש סיון, וז"ל: "לכך נתן הקב"ה התורה בסיון, מפני שמזל סיון תאומים, ותאומים אדם הוא". והדברים צריכים ביאור, מדוע ניתנה התורה בחודש סיון שבו מזל "אדם", שהוא מזל "תאומים".

בפסיקתא דרב כהנא (פרשה יב ד"ה בחודש) הוסיפו חז"ל: "הקב"ה לא נתן התורה, לא בניסן ולא באייר, מפני שמזל ניסן טלה, ומזל אייר שור, אין נאה להם לקלס ולשבח. לכך נתן הקב"ה התורה בסיון מפני שמזל סיון תאומים, ותאומים אדם הוא, ואדם יש לו פה לדבר וידיים לספוק ורגלים לרקוד". ומתבאר מעלת האדם המשבח לבוראו, ולכן ניתנה התורה בחודש שבו "מזל אדם" ללמד כי התורה ניתנה למי שמשבח לה, והדברים צריכים ביאור.

במדרש תנחומא (יתרו פרשה יג) מובא טעם נוסף לנתינת התורה בחודש סיון ובמזל תאומים "שלא יהא פתחון פה לאומות העולם, אילו נתן לנו את התורה היינו מקיימים אותה, אמר להם הקב"ה ראו באיזה חודש נתתי את התורה, במזל תאומים, שאם יבוא עשו הרשע להתגייר יבוא וילמד תורה, לפיכך ניתנה תורה בתאומים". ודברי חז"ל הם מדרש פליאה – מהי התשובה שבדברי הקב"ה "שהתורה ניתנה בתאומים", לטענת אומות העולם שאילו היו מקבלים את התורה היו מקיימים אותה. ובוודאי טמון בדבריהם עומק, וננסה לבררו.

עוד נאמר על מזל תאומים (ילקוט שמעוני מלכים א רמז קפה) שהוא "פונה לדרום", וצריך להתבונן מה המיוחד בצד דרום, שמזל תאומים נמצא פונה דווקא לכיוון זה ולא לכיוון אחר.

ובספר יערות דבש (חלק ב' דרשה יג) כתב רבי יהונתן אייבשיץ: "ויש שאמרו שכל מזל שהוא כפול כמו תאומים ודגים הוא החלטי, כי לחיזוק בו – צורות כפל". ויש להבהיר פשרם של הדברים, מהי ה"החלטיות" שבחודש סיון, ומדוע דווקא חודש זה מצריך חיזוק יותר מחודשי השנה שאינם כפולים.

☆ ☆ ☆

מזל תאומים – סמל האחדות

ג. בביאור מהות מזל ה"תאומים" ושייכותו לחודש סיון, כתב הבני יששכר (מאמרי חודש סיון, מאמר א אות א) בביאור הכתוב (שמות יט, א) "בחדש השלישי לצאת בני ישראל ביום הזה באו מדבר סיני", וז"ל: "הנה ביום הזה, משמע לשלול זמן אחר, רק היום הזה מוכן לכך... וירצה עוד ביום הזה מתחיל שליטת מזל תאומים על כן ביום הזה דייקא נעשו עם הקודש באחדות עם קונם כביכול כתאומים, וכן בינם לבין עצמם ויחן שם ישראל לשון יחיד, כאיש אחד חברים". ובספרו אגרא דכלה (דף כ ע"ב) הוסיף הבני יששכר: "סגולת היום הזה הועילה להם, דהנה היום הזה מתחיל מזל תאומים, כן הם נעשו ביום הזה באחדות, הן עם קונם, והן בינם לבין עצמם כל ישראל כאיש אחד חברים כתאומים הללו, והיא שעמדה להם".

וכעין זה מבואר בדברי המגיד מקו'ניץ (עבודת ישראל, שבועות) "וזוה החודש הוא מזל תאומים שמורה שהקב"ה עם עושי רצונו הם כתאומים כביכול, וכמו שאמרו המחקרים שהתאומים אם לאחד ח"ו לא טוב, גם להשני כן, ואם טוב לאחד טוב להשני, דבר מזליה הוא, שנבראו בשעה אחת, כן הבורא ברוך הוא עם עושי רצונו כתאומים". והמקור לדבריו במדרש (שמות רבה ב, ה) "אמר רבי ינאי מה התאומים הללו אם חשש אחד בראשו חברו מרגיש כן אמר הקב"ה כביכול (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה".

ולמדנו מכל זה, כי מזל תאומים הוא סמל האחדות – כעין התאומים הדומים ומאוחדים איש עם רעהו [תאומים" מלשון "מתאימים"]. בחודש סיון, הגיעו בני ישראל למדרגת האחדות והשלמות בינם לבין הקב"ה, ובינם לבין עצמם. ולכן זכו לקבל את התורה בחודש זה, שמשמש בו מזל "תאומים", כי זהו הזמן המוכשר והמסוגל לקבלת התורה, מאחר שבזמן זה ניתן להשיג את סגולת האחדות וההתאמה המושלמת בין אדם למקום ובין אדם למקום. וכפי שאכן היה, שהגיעו בני ישראל למדבר סיני "ביום הזה", בתחילת חודש סיון, לקראת השלמת היטהרותם ממ"ט שערי טומאת מצרים בימי ספירת העומר, וכשהם חונים "כאיש אחד בלב אחד", ללא פירוד ומחלוקת.

יסודה של אהבת הבריות – באהבת השי"ת

ד. ונראה כי שורש הדברים משותף, ויסודות מצות אהבת הבורא ואהבת הזולת והאחדות ללא מחלוקת ופירוד בין אדם לחברו, נעוצים זה בזה.

כי כאשר האדם אינו אוהב את חברו, הרי זה משום שאינו אוהב את הקב"ה שברא את חברו, כמפורש בדברי המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב אהבת רע, פרק א) וז"ל: "בשביל שישאל הם עם אחד, ומצד זה ראוי שיהיו ישראל כמו אדם אחד לגמרי, וכאשר אין האהבה לחברו כאלו היה איש אחד, דבר זה כאילו לא היו ישראל עם אחד, ולכך המצוה בישראל ואהבת לרעך כמוך. וכבר ביארנו בפרק משה קיבל (אבות פ"א) כי דבר זה שאוהב הבריות הוא אהבת השי"ת גם כן, כי מי שאוהב את אחד אוהב כל מעשה ידיו אשר עשה ופעל, ולפיכך כאשר אוהב את השי"ת, אי אפשר שלא יאהב את ברואיו, ואם הוא שונא הבריות אי אפשר שיאהב השי"ת אשר בראם. וכן כבוד חברו אשר נברא בצלם אלקים נחשב כבוד המקום, וכמו שביארנו למעלה באריכות בנתיב גמילות חסדים אצל כבוד אורחים שנחשב זה כמו הקבלת פני שכינה".

יתר על כן, באהבת הזולת יש עדות שהוא מכיר ביסוד בריאת האדם שנברא בצלם אלקים, כפי שמוסיף המהר"ל שם: "וכאשר אוהב את חברו שנברא בצלם אלקים, ואז האדם הזה צלמו צלם אלקים, ולכך הוא אוהב את חברו כמותו שנברא בצלם אלקים וצלם אחד להם".

ולמעשה הדברים מפורשים ברש"י על דברי חז"ל (שבת לא, א) "דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור", ופירש רש"י שהכוונה להקב"ה "דעלך סני לחברך לא תעביד – רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כו, י), זה הקב"ה, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חברך על דבריך". ולכאורה דברי חז"ל "דעלך סני לחברך לא תעביד", הם התרגום של מצות "ואהבת לרעך כמוך", ותמוה כיצד מפרש רש"י שמצות "ואהבת לרעך כמוך" פירושה לא לעבור על דברי הקב"ה, דבר הנראה כרחוק מהפשט.

ובביאור דברי רש"י, כתב לי ידידי רבי אליהו פישר, ראש כולל גור בברוקלין, שאמנם כן הוא, שמצות "ואהבת לרעך כמוך", האחדות בכלל ישראל, יסודה באהבת הבורא יתברך, וכשמכיר בכך שגם חברו נברא בצלם אלקים בדיוק כמוהו, האדם מסוגל להגיע לאהבה נפשית המקשרת בין נפשו לנפש חברו. וגם לאידך גיסא, על ידי אהבת הנפש שהוא חלק אלו-ה ממעל, מגיע לאהבת השי"ת, וכדברי המהר"ל.

נמצא כי השלמות הכוללת בין אדם למקום ובין אדם לחברו, תלויה האחת בשניה, ובאה מכוחה של האהבה לבורא ולברואים. ושלמות זו מיוחדת למזל "תאומים" בבחינת בין אדם למקום, כדבריו של המגיד מקו'ניץ "שהקב"ה עם עושי רצונו הם כתאומים כביכול", ובבחינת בין אדם לחברו, כתאומים המאוחדים איש עם רעהו. וכאמור, אחדותם של ישראל בין אדם לחברו, תלויה באחדותם עם הבורא באהבתו יתברך.

מדרגת "אדם" – מעלתם של ישראל הדומים לאלוקיהם ומאוחדים ומשלימים האחד את רעהו

ה. מעלת אחדותם ושלמותם של כלל ישראל כיחידה אחת, באה לידי ביטוי בקריאת השם "אדם", כדברי הגמרא (בבא מציעא ק"ד, ב) "תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, קבריהן של עובדי כוכבים אין מטמאין, שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרויים אדם, ואין עובדי כוכבים קרויים אדם". ובביאור הדברים כתב האלשיך הקדוש: "המפרשים כתבו הא דאמרין אתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם, היינו משום בשם "איש" ו"אנוש" באים ברבים "אנשים", "אנשים". מה שאין כן שם "אדם" אינו בא בריבוי, וזה מורה על האחדות והשלום, וזהו אתם קרויים אדם".

ולפי זה מבאר האלשיך, מדוע בפרשת הנגעים (והבאים בשל חטא לשון הרע) נאמר בתורה "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת: "מחמת שאתם קרויים אדם, וראוי לכם השלום, לכן אם ידבר לשון הרע ויגרום פירוד ומחלוקת, יהיה בעור בשרו שאת או ספחת. והתקנה לזה – והובא אל הכהן, בעל מידת השלום, ללמוד מדרכיו, ויכפר עליו".

ומבואר כי שם "אדם" מורה על מעלת השלמות מתוך האחדות, ובשל כך המלה "אדם" אינה יכולה להאמר בלשון רבים. וזוהי מעלת כלל ישראל השלמים באחדותם, ומשום כך רק הם עומדים במעלה שנקראו "אדם", ואילו שאר אומות העולם אינם נקראים בשם "אדם".

השם "אדם" מורה על מעלה נוספת, המיוחדת לכלל ישראל, כפי שנתבאר בדברי השל"ה הקדוש (פרשת בראשית) "ובהיות האדם כאלקים... ושם אדם רב הוא, ולא לחינם דווקא נקרא ישראל אדם, כי שם אדם הוא מלשון אדמה, כי ממנה נלקח, מכל מקום גם כן מלשון אֶדְמָה – כשעושה רצון עליון אז מרים מאשפות אביון, ומכאן זה שהוא עפר מן האדמה, ומגביר ומוכך ודבק בה' אלוקיו, אז הוא אדם מצד הדמות אדמה לעליון". כלומר, משמעות השם "אדם" מביעה את מדרגתו העליונה, בהיותו נרמה

לאלוקיו, בהגבירו את חלק נשמתו הרוחנית מעל חלקו הגופני והגשמי הגס. ואדרבה, דווקא בריאתו מן האדמה, הגם שיש בה פחיתות המביאה את האדם העשוי מחומר גס ועבה להימשך אחר הגשמיות, היא הסיבה למעלת האדם ומדרגתו העליונה – אם בכל זאת השכיל להתעלות מעל החומר העכור ולהתרומם מעל עובי וגסות הגשמיות להתקדש בקדושת הרוחניות, ובכך הוא מתדמה ליוצרו. נמצא שהשם "אדם" מדגיש את דרגתו המרוממת בהתדמותו אליו יתברך – מלשון "אדמה" לעליון.

ומעתה מוטעמים ומבוארים היטב דברי חז"ל שהבאנו לעיל [אות ב] ש"מזל אדם", דהיינו תאומים, נקבע דווקא לחודש סיון, וגם נתינת התורה היא בסיון "מפני שמזל סיון תאומים, ותאומים אדם הוא". ולפי האמור, מובן מדוע ניתנה התורה בחודש סיון שבו מזל "אדם", שהוא מזל "תאומים" – כי שם "אדם" הוא הביטוי למעלתם של ישראל, הן בהתדמותם לבוראם, והן באחדותם, שהרבים נחשבים כיחידה שלימה.

ומעלות אלו הם מזל "תאומים" המסמלים את האחדות בין אדם למקום ובין אדם לחברו, כעין התאומים הדומים ומאוחדים איש עם רעהו, וכמבואר לעיל, שמטעם זה ניתנה התורה בחודש סיון, כי בזמן זה הגיעו בני ישראל למדרגת האחדות והשלמות בינם לבין הקב"ה, ובינם לבין עצמם – והיינו "מזל אדם", מעלת השלמות בהתדמות לא-ל עליון, ובאחדות שבין אדם לחברו.

פרץ זרח – תאומים המשלימים האחד את השני בתכונותיהם

ו. לאור המבואר לעיל, יתכן כי יסוד מעלת השלמות הבאה מכוחה של האחדות, טמון בעומק מאמר חז"ל [הובא לעיל אות א] ש"התאומים" של חודש סיון אליהם התכוונו חז"ל, הם פרץ זרח בניה של תמר.

בפרשת וישב (בראשית לח, כז-ל) מסופר תהליך לידתם של התאומים פרץ זרח: "ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה, ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה, ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ, ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח".

וכתב הרמב"ן: "ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר, קצו) יזכיר סוד בשם אלה הילודים, אמרו איקרי זרח על שם החמה שהיא זורחת תמיד, ופרץ על שם הלבנה הנפרצת לעתים ונבנית לעתים. והרי פרץ הוא הבכור, וחמה גדולה מן הלבנה וקשה, מדוע פרץ שהיה הבכור נקרא על שם הלבנה הקטנה, וכי לא ראוי היה יותר שהבכור והגדול יקרא על שם החמה הגדולה. לא קשיא, דהא כתיב ויתן יד, וכתיב

ואחר יצא אחיו. והנה לדעתם היה שם הלבנה לפרץ מפני מלכות בית דוד, והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה, והנה פרץ תאום לזרח הנותן יד, והוא בכור בכח עליון, כמו שאמר (תהלים פט, כח) אף אני בכור אתנהו. וזהו מאמרם (ראש השנה כה, א) בקידוש החודש, דוד מלך ישראל חי וקיים, והמשכיל יבין.

והנה דברים אלו יסודם בתורת הנסתר, אולם החלק הנגלה המובן גם לנו הוא - מהותם של פרץ וזרח תאומים המשלימים האחד את השני בתכונותיהם.

כמענה לשאלה מדוע פרץ הגדול (הבכור) נקרא על שם הלבנה הקטנה, ביאר הרמב"ן את דברי חז"ל "לא קשיא, דהא כתיב ויתן יד, וכתיב ואחר יצא אחיו". דהיינו, נתינת והושטת היד של זרח לאחיו פרץ הבכור, אשר היא הסימן המובהק לאחדות בין הבכור לאחיו הקטן, והמצב שכל אחד משלים את השני, ללא חשבון מי הבכור. הן מצדו של זרח הקטן המושיט יד לאחיו הבכור לתת לו את הדרוש לו, והיינו החמה (זרח) שהיא מקור האור של הלבנה (פרץ). והן מצדו של פרץ הבכור, שאינו מרגיש פחיתות והיסוס לקבל מאחיו הקטן את הדרוש לו, לשם השגת השלמות.

פרץ וזרח הם תאומים המאוחדים איש עם רעהו, ומשלימים האחד לשני את התכונות החסרות, וכדברי חז"ל שנמשלו פרץ וזרח לחמה ולבנה "והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה". ויסוד זה, של מעלת השלמות הבאה מכוחה של האחדות, גילו לנו חז"ל במאמרם ש"התאומים" של חודש סיון, הם פרץ וזרח בניה של תמר. הזמן הראוי לגילוי האחדות בין אדם למקום, בעבודת ה' צרופה והתעלות רוחנית, וגילוי האחדות בין אדם לחברו, באהבת הזולת היוצרת שלמות - הוא בחודש זה שבו גם ניתנה התורה, לאחר שבני ישראל הגיעו לשלמות מכח אחדותם.

ומעתה יבוארו דברי חז"ל שחנניה מישאל ועזריה נצלו מכבשן האש "תחת תמר ופרץ וזרח", והקשר בין חנניה מישאל ועזריה לבין פרץ וזרח הוא, שבתנ"ך ובדברי חז"ל אנו מוצאים תמיד את חנניה מישאל ועזריה מאוחדים, ומתנהגים כתאומים האוהבים איש את רעהו אהבת נפש, כאיש אחד בלב אחד. כל תנועותיהם ופעולותיהם נכתבו תמיד בלשון רבים - "הלכו", "אמרו", "כתבו", "מסרו", "יצאו", "עלו" - הכל נעשה בצוותא, כאילו היו שלשתם גוף אחד. ובכך דמו לפרץ וזרח התאומים המשלימים באחדותם האחד את השני.

מעלת האדם המשלים את חברו, שורשה בהשלמת האדם את עצמו

ז. כדי להגיע למעלה הגבוהה של האדם המשלים את רעהו, צריך האדם מקודם לכן להשלים את עצמו. ונראה כי גם ענין זה טמון בעומק משמעות התאומים, ונבאר הדברים.

במדרש (בר"ר פה, ז) מובא: "שתים נתכסו בצעיף וילדו תאומים, אלו הן, רבקה ותמר. רבקה דכתיב (בראשית כד, סה) ותקח הצעיף ותתכס וילדה תאומים, תמר דכתיב (בראשית לח, יד) ותשב בפתח עינים מכוסה שלא יכירוה, והנה כתיב אחר כך (שם כה, כד) והנה תומים בבטנה". ולמדנו מכאן שיש דמיון בין שני זוגות התאומים המוזכרים בתורה: יעקב ועשו, פרץ וזרח.

ודמיון זה מצריך ביאור כי לכאורה הם שני זוגות תאומים השונים זה מזה, ובעוד שהתאומים פרץ וזרח, שניהם צדיקים המשלימים האחד את השני, ומאוחדים האחד עם רעהו באהבה ורעות. הרי שיעקב ועשו היו בעלי תכונות המנוגדות האחד מהשני בתכלית, האחד צדיק תמים יושב אהלים, והשני רשע ורע מעללים, כלשון הכתוב (בראשית כה, כז) "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים". וגם לא שררה ביניהם אהבה, וכפי שהעיד הכתוב: (בראשית כז, מא) "וישטום עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי".

והנה מצאנו עוד זוג אחים, שלא היו תאומים טבעיים בלידתם אך נקראו "תאומים", וכפי שכתב הבני יששכר: "מזל תאומים רומז למשה ואהרן ששניהם היו שקולים כאחד, ועל ידיהם ניתנה תורה לישראל בחודש זה". וסימוכין לדבריו מאמר חז"ל: (ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפח) "שני שדיין כשני עפרים תאומי צביה (שיר השירים ה, ה). שני שדיין זה משה ואהרן, מה השדיים הללו מלאים חלב, כך משה ואהרן מלאים תורה, כשני עופרים תאומי צביה, מה השדיים הללו אין אחד מהם גדול מחברו, כך לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה".

ומכל זה נראה כי הלימוד מזוגות התאומים הללו הוא, ש"תאומים" זהו מושג המסמל שני דברים שונים, המתאחדים זה עם זה, עד לכדי שלימות מוחלטת. ולכן, פעמים ניתן להיות "תאומים" גם כאשר לא נולדים ביחד, וכל אחד נולד לעצמו. אולם כאשר האדם עובר על עצמו כדי להתבטל לזולת, ואינו מחזיק מעצמו יותר מחברו, הרי שבאחדות רעים זו הם נקראים "תאומים" – כמשה ואהרן שהיו נחשבים כתאומים,

וזאת בגלל היחס המופלא ששרר ביניהם, אשר נבע מהשלימות שכל אחד מהם עבד להשלים עצמו, ומתוך כך באה השלימות המוחלטת שביחס האהבה והאחוה ביניהם, וכדברי חז"ל שהביא בפירוש רבנו בחיי (שמות ד, יד) "ויאמר [ה'] אל משה[ן] הלא אהרן אחיך הלוי וגו' הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו - לא היו מתקנאים במעלתם זה על זה, זהו שאמר הכתוב (תהלים קלג, א) הנה מזה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. ושמח בפיו לא נאמר, אלא בלבו. אמר רבי שמעון בן יוחאי, הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים שנאמר והיו על לב אהרן". שלימות הלבבות היא זו שהביאה לאחדות והאהבה שביניהם.

והדברים מוטעמים על פי פירושו של רבי שמחה בונם מפרשיסחא לדברי חז"ל על הפסוק "בקש שלום ורדפהו" (תהלים לד, טו), ואמרו חז"ל: "בקשהו במקומך ורדפהו במקום אחר" (ירושלמי פאה דף ד, א). וביאר הרבי מפרשיסחא: "מקודם שתלך לרדוף אחר השלום אצל הזולת, בקשהו במקומך, בתוך עצמך".

ומבואר כי מעלת השלום והשלמות בין בני האדם - שורשה בשלום הפנימי והשלמת האדם את עצמו. והוא סודם של התאומים, לכל סוגיהם. הן תאומים השונים בתכונות אך משלימים האחד את רעהו [פרץ וזרח], והן תאומים שאינם טבעיים, אך מכוח האחדות שביניהם נקראים "תאומים" [משה ואהרן] - הם סמל לתכונות שונות המוטבעות באדם עצמו, ובבני אדם שונים, אשר החיבור ביניהם יוצר שלימות. ויסודה של השלמות המושגת על ידי האחדות בין איש לרעהו, הוא כאמור, בשלמות הפנימית של האדם עם עצמו הוא.

ומנגד, תאומים השונים בתכונותיהם והאחד אינו מוכן להתאחד עם חברו - עשו שאינו מוכן להשלים עם יעקב, הדבר גורם לפירוד ולשנאה, ולחוסר שלימות. וכמו שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין, (פרי צדיק לר"ח סיון, אות ד) "בלידת יעקב אבינו ע"ה כתיב תומים חסר א' שהיה עשו עמו והוא היה ההיפך מדברי תורה שעל שמו נקרא יצר הרע ערל". כלומר כאשר התאומים אינם משלימים האחד את השני, הרי שחסר ב"תאומים" והם רק "תומים".

וזהו עומק דברי חז"ל שתורה ניתנה במזל תאומים "שלא יהא פתחון פה לאומות העולם [לומר], אילו נתן לנו את התורה היינו מקיימים אותה" - ועל טענה זו "אמר להם הקב"ה ראו באיזה חודש נתתי את התורה, במזל תאומים, שאם יבוא עשו הרשע להתגייר יבוא וילמד תורה, לפיכך ניתנה תורה בתאומים". ביאור הדברים, אם היה עשו עובד על שלמותו העצמית ומעוניין באחדות עם אחיו התאום - היה ראוי לקבל

את התורה. כי התורה ניתנה במזל "תאומים", בסימן השלמות בין אדם לעצמו ובין אדם לחברו, במזל האחדות הבאה מתוך נתינה לזולת. ומאחר ותכונות אלו מופקעות מאומות העולם, הרי שאין להם פתחון פה לקבל התורה, שכן לקבלת התורה דרושות תכונות האחדות והשלמות בין האדם לעצמו ובין אדם לחברו. ואדרבה, אם יתקנו דרכיהם יוכלו לזכות בתורה, כי התורה ניתנה "במזל תאומים, שאם יבוא עשו הרשע להתגייר יבוא וילמד תורה".

זכותם של פרץ וזרח – כח האחדות של כלל ישראל

ח. וממוצא הדברים, שמעלת פרץ וזרח היא אחדותם והשלמתם איש את תכונת רעהו, נוכל להבין מהי זכותם של התאומים פרץ וזרח, שידע המן כי בגללה לא יוכל להכניע את עם ישראל באותו חודש.

המן שאב את כוחו להרע לכלל ישראל לאחר שראה את הפירוד והמחלוקת שביניהם, כמפורש במגילת אסתר (פרק ג, ח) "ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך", וביאר מהר"ש אלקבץ בפירושו מנות הלוי על מגילת אסתר: "ראוי לדעת כי זה צורר חכם היה, יודע סגולת האחדות דבקה עם זרע ישראל, יש להם א-ל אחד ותורה אחת להם והם עם אחד, וכן אמר דוד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, עד שבהפרדם יהודה ואפרים נפרדה צורתם וכו', ולעתיד לבוא בשעת תיקונם – והיו לאחדים בדרך (יחזקאל לו, יז), וגם זה הרע ידע שזאת הסגולה נמצאת עמנו ושומרת אותנו, וזהו ישנו עם אחד, וראה שעתה הוא בהיפך, כי הוא מפוזר ומפורד, חלק לבם, אמר עת לעשות. ויש במדרש תהלים במזמור אילת השחר סמך לזה, אמרו שם אין אתה מוצא ימים קשים לישראל שהיו באפילה כאותם הימים שהיו בימי המן שאמר ישנו עם מפוזר ומפורד".

ואמנם התשובה למזימת המן היתה בדבריה של אסתר למרדכי (אסתר ד, טז) "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי", וביאר המהר"ש אלקבץ: "פירש אדוני אבי ז"ל כי הכוונה בזה לפי שראשית דברי הצר היה ישנו עם מפוזר ומפורד כי זה להם רעה חולה וכו'... לכן שאלה ממנו לך כנוס את כל היהודים וגו', פירוש שיכניסם ושיקבצם לדעת אחד, ואם יש ביניהם קנאה ושנאה ותחרות שישלים ביניהם. כי היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם כתוב, ואמרינן בירושלמי, אמר רבי ברכיה, יוצרן רוצה שיהא לבם יחד אליו וכו', לכן צריך כנוס, כדי שיהיו לבם יחד".

ומבואר שהמן שאב את הכח למזימתו בגלל מצב פירודם ופיזורם של היהודים, וכנגד זה מצאו לנכון אסתר ומרדכי לגרום לישועה על ידי חיזוק אחדותם. ומובן איפוא שבשעה שחקר המן מהו הזמן המתאים לכלות את עם ישראל ח"ו, לא רצה לבצע את זממו בחודש סיון שמזלו "תאומים", ביודעו כי חודש זה הוא המזל שבו מתגבר זכותם של פרץ זרח שנקראו תאומים, דהיינו כח האחדות של כלל ישראל, וכאשר ישראל מאוחדים ומשלימים איש את רעהו, אי אפשר להרע להם, וכדברי המהר"ל (נצח ישראל פרק כה) "מאחר שהם [ישראל] אומה יחידה שלימה, אין ספק כאשר יש שלום ביניהם, ראוי שאין השטן - שהוא הכח על ההעדר - שולט בהם".

ובהמשך דבריו כתב המהר"ל, שהאחדות מהווה יציאה מסויימת מהגלות: "ואין ספק, כי כאשר יש כאן בחינה מה של יציאה מן הגלות, כמו שהוא כאשר ישראל הם מתאחדים ואינם מחולקים, וזה נחשב שהם יוצאים מן הגלות. כי בגלותם הם פזורים בין האומות, וכאשר ישראל מתאחדים - דבר זה נחשב שהם יוצאים מן הגלות. ודבר זה הוא גורם שיהיה להם יציאה לגמרי מן הגלות".

מזל תאומים - זמן של השלמת הניגודים

ט. בספר בני יששכר (מאמרי חודש סיון, מאמר א, אות י) כתב: "מזל תאומים הוא תואר אדם, והנה דרשו חז"ל על ישראל, אתם קרויים אדם, והנה ישראל בגימטריא אור וחושך, על כן המזל השלישי הכולל אור וחושך והוא אדם, הוא תאומים אור וחושך. והנה ישראל מברכין בכל יום יוצר אור ובורא חושך, היינו גם כן ב' המזלות של ניסן אייר, טלה ושור. ואחר כך עושה שלום, על ידי בריאת המזל השלישי תאומים, תואר אדם לו, שהוא ישראל שנקרא אדם, והוא כולל אור וחושך".

מבואר בדבריו, שהחודשים הקודמים לסיון, הם האור והחושך, כל אחד בפני עצמו. ניסן מזלו טלה שהוא האור בעולם, החודש שבו נגאלו ישראל ממצרים, ואייר מזלו שור שהוא יסוד הארץ שהיתה חושך בבריאת העולם, ובחודש זה התנקו בני ישראל מזוהמת טומאת מצרים לקראת קבלת התורה. וחודש סיון משלב בתוכו את האור והחושך יחדיו, ובשל כך מזלו "תאומים", שהוא "מזל אדם", שכוחות האור והחושך, הטוב והרע, משמשים בו ביחד.

והדברים עולים בקנה אחד עם המבואר לעיל, שנתנית התורה היתה בחודש סיון ומזל תאומים, כי זהו הזמן המוכשר והמסוגל לקבלת התורה מכוחה של האחדות וההתאמה המושלמת בין אדם למקום ובין אדם לחברו ובין האדם לעצמו. חודש

סיון הוא זמן של ניגודים, חודש שבו האור וגם החושך נמצאים ביחד, ויש צורך להשלים ביניהם. אך כפי שנוכחנו לעיל, גם כשיש תכונות מנוגדות, אפשרי בהחלט להשלים ביניהם, כאשר יש רצון להתגבר על המפריד, ולראות את המשותף. והתאומים פרץ וזרח, הם הדוגמא הטובה ביותר לכך שגם בעלי תכונות שונות יכולים להשלים האחד את השני, כאשר יש אחדות ביניהם.

ומבוארים דברי רבי יהונתן אייבשיץ, שמזל "תאומים" הוא החלטי וכפול, כדי להדגיש את אהבת הזולת המוחלטת תוך ויתור החלטי על הרצונות העצמיים, המוכרח על מנת ליצור קיום מושלם של "ואהבת לרעך כמוך".

וגם מבואר מדוע מזל מאזנים פונה לצד דרום, על פי מאמר חז"ל (בבא בתרא כה, ב) "הרוצה שיחכים – ידרים". כדי להחכים צריך להשלים חסרונות, לנצל כוחות שיש לזולת, וממנו נוכל להוסיף לקח ודעת. לכן מקומו הטבעי של מזל תאומים הוא בדרום, לומר שמקומם של התאומים המשלימים זה את זה הוא במקום החכמה, כי מכוחה של האחדות וההפריה בין דעותיהם של השונים, מתעצמת החכמה ומושגת השלמות. ויסוד זה הוא מתנאי קבלת התורה והשראת השכינה, אשר גם היא יסודה באחדות כלל ישראל, כפי שהובא בביאור הגר"א לספר משלי (פרק 1 פסוק יט) "והוא באחד ומי ישיבנו, כלומר, כאשר ישראל באחדות גמור, אז השכינה שורה בישראל".

חודש תמוז

התחדשות - לטוב או לרע

מזל חודש תמוז סרטן

(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין את משמעות הקשר המיוחד שבין חודש תמוז למזל סרטן.

ועוד נאמר בספר יצירה (שם) "המליך אות ח' בראיה וסרטן בעולם ותמוז בשנה".
וצריך ביאור, מה לתכונת ה"ראיה" ולחודש תמוז ומזל סרטן.

בדברי חז"ל (ספרי דאגדתא, אסתר פרשה א) המתארים את סדר הגורלות שהטיל המן כשביקש למצוא חודש שבו יוכל להשמיד את היהודים מפני שאין בו מזל לישראל, נאמר שהמן מצא בחודש תמוז כי "סרטן זכות יונה". ויש לברר מהי "זכותו של יונה" – העומדת לישראל, ומדוע זכות זו מודגשת דווקא בחודש תמוז.

זכות נוספת שעמדה לכלל ישראל בחודש תמוז, היא זכותו של משה רבנו, כפי שמבואר בדברי חז"ל (פסיקתא רבתי פרשה כז) שהקב"ה לא החריב את בית המקדש בחודש תמוז, כי אז "עמדה זכותו של משה, אמר ריבון העולמים הסרטן הזה אינו חי אלא מן המים ואני נמלטתי מן המים". והדברים מופלאים, מה פשר זכות זו של משה רבנו "שנמלט מן המים", אשר מתעוררת במיוחד בחודש תמוז, וצריך ביאור.

סדר הכריכות שכורכים בציצית את חוט ה"שמש" סביב החוטים האחרים בציצית הוא: שבע, שמונה, אחד עשרה ושלוש עשרה. ובספר אליה רבה (הלכות ציצית סימן יא סע' ב) כתב בטעם שכורכים י"א כריכות בציצית שהוא "כנגד מזלות, אף שהם י"ב, מכל מקום שם סרטן לא הוזכר בכתוב". הדברים סתומים וחתומים, מדוע אין כורכים בציצית כריכה כנגד מזל סרטן, וצריך ביאור.

ענין נוסף שיש לבארו הוא שם החודש – "תמוז", המוזכר בספר יחזקאל (ח, יד) כשם של עבודה זרה: "והנה שם הנשים יושבות מבכות את התמוז". ואף שנאמר בגמרא (סנהדרין סג, ב) "כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה" – זהו "היתר"

בדיעבד, ותמוזה מדוע לכתחילה נקבע שם חודש מחודשי השנה כשם עבודה זרה. וגם יש לברר, האם יש קשר בין המשמעות השלילית של השם "תמוז" כשם עבודה זרה, למזל החודש, "סרטן".

תכונותיו של הסרטן – התחדשות מתמדת, ראייה לכל עבר דרכו לילך לאחוריו

ב. לביאור הדברים נתבונן בתכונות הבולטות של הסרטן [ראוי לציין כי יש קרוב לשלושים אלף סוגי סרטנים, ונתייחס לתכונות המשותפות לרוב הסוגים].

גופו של הסרטן מכוסה שריון קשה, יש לו שני זוגות של מחושים ["אנטנות"] היוצאות מהראש ונמצאות בתנועה תמידית, לתור אחר מזון ולבדוק אם מצוי בקרבת מקום אויב המאיים על קיומו. לסרטן עיניים מיוחדות המביטות בכל עת ובכל זמן לכל עבר.

תהליך נדיר ומיוחד המצוי אצל הסרטן הוא החלפת השריון (Molting). כאשר גופו של הסרטן גדל והשריון קטן עליו במידותיו, מופרש מגופו נוזל המתקשה במשך הזמן, השריון הישן הולך ומתחלף ובמקומו נוצר שריון חדש.

תכונה נוספת של הסרטן הוא תהליך הנקרא "התחדשות" (Regeneration). כאשר חלק מהגוף חסר מכל סיבה שהיא, גופו של הסרטן יוצר את החלק החסר מחדש. לדוגמה, אם רגלו של הסרטן נלכדה על ידי אויב, יש לסרטן אפשרות לשמוט את הרגל, ובתהליך זה נוצרת רגל חדשה.

עוד תכונה של הסרטן מזכרת בדברי הכלי יקר (דברים א, א) – "דרכו לילך לאחוריו".

מדרגת בני ישראל עד שבירת הלוחות כאדם הראשון קודם החטא

ג. תכונות אלו של הסרטן מתאימות למהותו של חודש תמוז, ותחילה נעמוד על מהותו של החודש.

חציו הראשון של חודש תמוז, עד י"ז בו – הוא זמן שעם ישראל היה אמור להגיע לפסגת שלמותו. כאשר התייצבו בני ישראל בתחתית הר סיני כדי לקבל את התורה, פסקה מהם הזוהמא שהטיל הנחש בחוה בשעת החטא (שבת קמז, א). ומאז המעמד נורא

ההוד של קבלת התורה, עמדו בני ישראל במשך ארבעים היום שעלה משה רבנו למרומי ההר לקבל את התורה, במדרגה של "אדם הראשון קודם החטא", עליה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים פב, ו) "אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם". ומדרגה זו היא מצב של שלמות ה"טוב" באדם.

יסוד הדברים מבואר בספר נפש החיים (שער א פרק ו בהגה"ה ד"ה והענין) וז"ל: "קודם חטא עץ הדעת היה אדם ישר לגמרי כלול רק מסדרי כוחות הקדושה לבד, וכל ענייניו היו כולם ישרים קדושים ומזוככים טוב גמור, בלי שום עירוב ונטיה לצד ההיפך כלל, וכוחות הרע היו עומדים לצד וענין בפני עצמם חוץ ממנו, והיה בעל בחירה ליכנס אל כוחות הרע ח"ו כמו שהאדם הוא בעל בחירה ליכנס אל תוך האש. ובחטאו שנמשך אחר פתוי הסטרא אחרא, אז נתערבו הכוחות הרע בתוכו ממש".

ומבואר בדבריו כי המציאות שהטוב והרע אינם מעורבים באדם אלא הטוב הוא מציאות לעצמו והרע הוא מציאות לעצמו – היא מדרגתו של אדם הראשון קודם חטא עץ הדעת. ולאחר החטא, כוחות הרע והטוב מעורבים בו, ומכוח זה נמשך יותר לחטא ועוון. ומצב זה נמשך עד למעמד הר סיני, כדברי הגר"ח מוולוז'ין: "ונמשך הענין כן עד עת מתן תורה שאז פסקה אותה הזוהמא מתוכם, כמו שאמרו רז"ל במסכת שבת".

והדברים מבוארים בקצרה בשפת אמת (פרשת נח, תרנ"ב ד"ה כתיב) שכתב: "ונראה כי ישר הוא כמו שהיה קודם החטא דכתיב (קהלת ז, כט) עשה את האדם ישר. ואחר החטא שנעשה תערובות טוב ורע אז נעשה בחינת צדיק ורשע, כי צדיק הוא ברובו, כמו שאיתא (תוס' ר"ה טז, ב ד"ה ונחתמין) כל שזכיותו מרובין הרי זה צדיק. אבל בחינת ישר הוא שלא יהיה שום התנגדות".

ובספר נתיבות שלום הרחיב בביאור הדברים: "הקב"ה ברא את הטוב, וכמו כן הוא שברא גם את הרע [כמאמר הכתוב (ישעיה מו, ז) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה], ואין שום כח אחר זולתו יתברך וגם כח הרע בכלל. וכנגד כח הרע ברא הקב"ה את כח הטוב, למען יגבר הטוב על הרע, כי הקב"ה שהוא מקור הטוב ודרכו להיטיב – תיכן את הבריאה שהטוב יתגבר על הרע, שכל עוד שכח הטוב וכח הרע שווים זה לעומת זה, יגבר הטוב על הרע. אכן כל זה הוא כשכח הטוב הינו נבדל לעצמו והרע נפרד לעצמו, כי בהיות כח הטוב שלם אז הטוב יותר חזק וגובר על הרע. מה שאין כן בעת שיש עירוב של טוב ורע, ובטוב עצמו מעורב רע, מאבד הטוב את כחו להתגבר על הרע. וזה היה פגם חטא עץ הדעת כדאיתא בספרים

הקדושים, שאדם הראשון בחטאו גרם עירוב טוב ורע, וזה הפגם הגרוע ביותר שנתערבו הטוב והרע, שעל ידי זה נפגמו כל העניינים וכל הבריאה, שלא יוכל כח הטוב לנצח את כח הרע. ומזה נבעו כל החטאים החמורים שהיו בתחילת הבריאה, ושאר פגמי הבריאה, עד עת התיקון הגמור בביאת המשיח, שאז יתוקן הפגם של אדם הראשון ושוב יגבר הטוב על הרע".

ומעתה נמצא איפוא, כי חציו הראשון של חודש תמוז, עד י"ז בו - הוא זמן שעם ישראל היה אמור להגיע לפסגת שלמותו, בנתינת לוחות הברית הראשונות על ידי משה רבנו, שתקבע את מדרגתם כמדרגת אדם הראשון קודם החטא.

ויש בנותן טעם להזכיר את דברי הנועם אלימלך (פרשת תולדות ד"ה ויעתר) "כי התורה הקדושה צריכה להיות הכל בקדושה בלי תערובת של טוב ורע, חלילה". והיינו, שלנתינת התורה בטהרתה יש צורך במדרגה של בירור הקדושה מתוך הטומאה והפרדת הטוב מהרע, וכפי שאכן היה במעמד הר סיני, שפסקה הזוהמא של חטא אדם הראשון, ובני ישראל היו ראויים לקבלת התורה.

חודש תמוז חציו לשני חלקים - טוב ורע

ד. אולם, בחציו השני של חודש תמוז, התהפך הגלגל.

במקום להגיע לפסגת השלמות - בחטא העגל ירדו בני ישראל מכל ההשגות שהשיגו בקבלת התורה, כדברי הגמרא (שבת פח, א) "דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע". [פרש"י: "שני כתרים מזיו שכינה". ובתוספות פירשו: "שני כתרים של הוד"]. כיון שחטאו ישראל [בחטא העגל] ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום [לכתרים] שנאמר (שמות לג, ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב". וכפי שכתב הגר"ח מוולוז'ין בהמשך דבריו המובאים לעיל: "ולכן אחר כך בחטא העגל אמרו רז"ל (שם פט, א) שבא שטן וערבב כו', היינו שבא מבחוץ כמו בענין חטא אדם הראשון כנ"ל, כי מתוכם נתגרש. ועל ידי חטא העגל חזרה אותה הזוהמא ונתערבה בתוכם כבתחילה".

בני ישראל נתעלו במעמד הר סיני למדרגת אדם הראשון קודם החטא - ה"טוב" הוא מציאות בפני עצמה המתגברת על ה"רע". ובחטא העגל, ירדו ממדרגה זו, ושוב למצב של תערובת הטוב והרע בקרבם, כשם שאדם הראשון ירד ממדרגתו לאחר שאכל מעץ הדעת. ועל כך אמר דוד המלך ע"ה (תהלים פב, ו-י) "אני אמרתי אלהים אתם

ובני עליון כלכם, אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו", והביא רש"י (שם) את דברי חז"ל: "אלהים אתם – מלאכים, כשנתתי לכם את התורה נתתיה לכם על מנת שאין מלאך המות שולט עוד בכם. אכן כאדם תמותון – אכן כאדם הראשון תמותון אחרי שחבלתם מעשיכם כמוהו".

ומתוך כך מצטיירת לנו תמונת חודש תמוז, החצוי לשני חלקים: חלק ראשון "טוב", וחלק שני שבו ה"טוב" מאבד את מעלתו, ושב להיות מעורב עם ה"רע". ונראה להביא רמז לכך מהגימטריה של המלה "טוב" – י"ז, שעד יום י"ז בתמוז היה החודש בבחינת "טוב", שהיו בני ישראל במדרגת אדם הראשון קודם החטא, שהרע לא שכן בתוכו. ובי"ז בתמוז נהפך הטוב לרע.

ובשל כך חודש תמוז הוא הזמן הראוי להשיב את מעלת ה"טוב" למקומה, כדבר המבורר לעצמו ולא כמעורב עם ה"רע". וכפי שמבאר בדבריו הרב אברהם שארר (פרשת חוקת, תשס"ד) וז"ל: "חודש תמוז עולה בגימטריה 'גדול קדוש', הואיל וכנראה **חודש זה היה באמת מיועד להיות נתגדל ונתקדש שמו יתברך בעולמו** בנתינת הלוחות הראשונות, ובנתינת הלוחות היה נתגדל ונתקדש העולם גם בבחינת מקום, שהיו בני ישראל נכנסים מיד לארץ ישראל, עם בנין הבית ביחד עם משה רבנו. והגידו לנו חז"ל, שאילו בנה משה את בית המקדש לא היה חורבן כלל. וכאשר בחודש זה נשתברו הלוחות, נגרם לאחר זמן ביום הזה התחלת חורבן הבית. והעבודה בחודש זה, היא לעשות מעשים שיחזיר לנו הקב"ה הבית הגדול והקדוש, כפי שמורים ראשי התיבות של חודש תמוז 'ת'תגדל ו'תתקדש ז'כרך מ'לכנו'. **וחודש זה הוא מסוגל לעבודה זו, להתחנן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, לחזור לנו הבית הגדול והקדוש**".

כח ההתחדשות שמסמל הסרטן – לטוב ולמוטב

ה. עתה נבין כיצד תכונותיו של הסרטן מתאימות למהותו של חודש תמוז. בדומה לסרטן ה"מתחדש" – בהחלפת שריון ישן בשריון חדש, ובייצור איברים חדשים במקום החסרים. כך גם עם ישראל, משתמש בתכונת ה"התחדשות" בחודש זה. אלא שכמו כל תכונה, גם לתכונת ה"התחדשות" יש מעלה ויש חסרון.

בתחילת החודש, השתמשו בני ישראל בתכונה החיובית של ה"התחדשות" – להמשיך את עמידתם במדרגת "בני אלהים" כפי שהיה במעמד הר סיני, וההצלחה במשימה זו היתה מכוח תכונת ה"התחדשות". כי בכדי לשמר את ההתפתחות והשגשוג גם במצב של "שיא" רוחני, יש צורך "להתפטר" מאיברים מנוונים וישנים ולייצר

במקומם איברים חדשים, רעננים ותוססים. ומוטלת חובה להחליף שריון ישן בחדש, כאשר רואים שה"הרגל" וקיום התורה והמצוות נעשה כ"מצות אנשים מלומדה", בחוסר חשק וחיוניות. וכפי שידוע שהאדם נקרא **הולך** לעומת המלאכים שהם עומדים, כמאמר הכתוב (זכריה ג, ז) "ונתתי לך מהלכים בין העומדים". כי האדם או שהוא עולה או שהוא יורד, אין מצב שהוא נשאר באותה דרגה, שלא כמו המלאכים שהם בדרגת **עומדים**, אינם עולים ואינם יורדים. וממילא מובנת החובה להתחדש באופן תמידי, כי כדי שלא לרדת צריכים לעלות.

בחציו הראשון של חודש תמוז, השתמשו איפוא בני ישראל בתכונתם "להתחדש", לטוב.

אולם בחציו השני של החודש, הסית ה"ערב רב" שעלה עם בני ישראל ממצרים, להשתמש בתכונת ה"התחדשות" במובנה השלילי – חיפוש דרכים חדשות לעבוד את הקב"ה, ובכך טמון זרע פורענות, שתוצאותיו הרסניות. וכפי שביאר הגרש"ז ברוידא, בספרו שם דרך (חומש שמות, מאמר יז) את חטא העגל על פי דברי הרמב"ן בפרשת כי תשא: "כי בראות בני ישראל שבוש רבם מלרדת, מרוב השתקקותם וקשרם בעבודות אהבה ודביקות בשכינה, ביקשו דרכים ועצות להגיע לאותה השפעה והשראה שהיתה להם עם משה רבנו. ובידעם את סודות הבריאה ו"פני השור" שבמרכבה הציעו לאהרן שיקום ויעשה להם "אלהים" במקום משה רבנו, דהיינו מנהיג שיוכלו לקבל דרכו השפעה והנהגה, כמפורש בדברי הרמב"ן. אלא שלכאורה עדיין לא מבואר די הצורך מה היה החטא הגדול במה שרצו לעשות להם כלי לקבלת שפע שיוורה דרכם וינהיגם במקום משה רבנו, שבעטיו של חטא זה ירדו מגדולתם והתנצלו מעדים שקיבלו בהר חורב. ומדוע נחשב חטא העגל כל כך חמור עד שאין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עוון העגל".

והוסיף הגרש"ז: "ובביאור הדברים נראה לומר שחטאם הגדול במעשה העגל היה **במה שרצו לסלול לעצמם מסילות חדשות בעבודת ה' שלא כפי הבנת רצון ה' והתורה**. כי מה שמסור ליד האדם להשפיע שפע בבריאה על ידי כוונת כוונות "ולחשוב מחשבות" זהו רק כשמכוין אחר עומק רצון ה' על פי התורה וכמו שמצווה בתורה. ואולם במעשה העגל, מה שרצו לעשות צורת עגל בבחינת "מרכבה", כדי לקבל על ידה שפע והנהגה כמו שהנהיגם משה רבנו – היה שלא על פי הבנת עומק רצון ה', אלא נסיון **לחדש סדרים מעצמם** בהנהגה וקבלת שפע במקום משה רבנו מבלי שהתורה ציוותה על כך. ולחפש את ה' בדרכים חדשות שלא כפי דרכי

התורה המסורה לנו, וללא הבנת עומק רצון ה', ואף שהדבר נעשה לשם שמים לקבל שפע והנהגה מהקב"ה – זהו חטא גדול המוביל לפורענות".

בחציו השני של חודש תמוז, השתמשו איפוא בני ישראל בתכונת ה"התחדשות" בצורתה השלילית, וגרמו בשל כך לירידה מכל קנייני השלימות שהשיגו כשהשתמשו בתכונה "להתחדש" בפן החיובי שלה.

בית גידולו של הסרטן במים – המקום שבו יש מקום לרע ולטוב

ו. ויש להוסיף בביאור הדברים על פי המובא בספר יצירה שיש לימוד על תכונת מזל חודש תמוז, ממקום גידולו של הסרטן במים.

ונקדים מדברי הראב"ד בפירושו למאמר ספר יצירה "המליך אות ח' בראיה וקשר לו כתר וצר בו סרטן בעולם ותמוז בשנה", וז"ל: "כל אלו נאצל מאות ח' כי חיות הנה. שבריה זו גדילה במים, ויש **מים טובים ורעים**, מים של שמחה – דמעתה מאירה את העיניים. ומים של בכיה – דמעתה מכה את העיניים, והסוד נשים מבכות את התמוז".

וכתב רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק, ר"ח תמוז אות א) בביאור דברי הראב"ד הנ"ל: "**מים, יש רעים וטובים**. דמים מורה על חסדים, וגם יש מים הזדונים, תאוות הרעות, ובעין שכתבו במדרש (במדבר רבה ב, כב) יש מעיינות מגדלים גיבורים ויש שמגדלים חלשים, יש צנועים ויש שטופים בזימה. וחודש תמוז שבא אחר חודש סיון כנ"ל, שנברא באות ח' בראייה, והיינו **ראייה דאורייתא** דתורה שבעל פה שהוא מאור הראשון, והחיות מורה שהוא חי אבל ברומו של עולם כנ"ל, **והתורה שבעל פה** שהוא מסטרא דעץ הדעת טוב ורע יכול להיות גם משמאלים, שהיצר הרע יכול לפתות את האדם לאמור לרע טוב ושם חושך לאור. ומצינו (סנהדרין קג, ב) מנשה היה שונה נ"ה פנים בתורת כהנים, ירבעם ק"ג, ואמרנו שהוא גימטריה עג"ל, והיינו **שהראה פנים בתורת כהנים שגם בעגל שלו יש עסק עבודה** חס ושלום, וזה המשמאלים. ועל ידי אור תורה שבעל פה יכולים לזכות לראייה מאות ח"ת האור הראשון הגנוז לעמלי תורה שבעל פה המופיע מכתר עליון לחכמה. וזה **בחודש תמוז שבא אחר חודש סיון** שאז זמן השגת האור על ידי ראייה דאורייתא, והוא ראייה של שמחה המאירה את העיניים ופקודי ה' ישרים משמחי לב. ובהיפך נמצא גם כן אז בקליפה, שהן מבכות את התמוז שמכה את העיניים".

ביאור הדברים, המים נבראו ביום השני, ובריתם היא בריאת המחלוקת וההתפלגות, כדברי חז"ל (ב"ר ד, ו) "יום שני, רבי חנינא אומר שבו נבראת מחלוקת,

שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים". ההבדלה בין המים העליונים למים התחתונים היא גם ההבדלה בין הטוב והרע, כדברי הזוהר (ח"ג דף יב) "יהי רקיע בתוך המים – בין מלולי אורייתא, ויהי מבדיל בין מים למים – בין קודשא בריך הוא דאקרי באר מים חיים, ובין עבודה זרה דאקרי בורות נשברים (ירמיה ב, יג), דאינון מים המרים, מים עכורים מכונסים סרוחים ומטונפים, ועל דא ישראל קדושים מבדילים בין מים למים".

ה"מים הטובים והרעים", שנרמזו במזל סרטן, הם האפשרות לטעות בתורה עצמה ולגלות בה פנים שלא כהלכה. וכדברי הגמרא (שבת פח, ב) "אמר רב חננאל בר פפא מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר, למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא, למיימינים בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא". ולכן מזל חודש תמוז, הבא אחר חודש סיון שניתנה בו התורה, הוא "סרטן" – לומר שגם לאחר מתן התורה, מחמת הבחירה החופשית, שייך מצב שגם בתורה עצמה טמון "סם המוות", והיינו ה"מים הרעים" הנמצאים בתערובת עם ה"מים הטובים", ועל האדם לבררם ולמצוא את האור והמים הטובים של התורה הקדושה, באר מים חיים.

וכדי לחדד זאת, נקרא שם החודש "תמוז" בשם של עבודה זרה. כי כאשר מודעים לכך שכנגד אור התורה אותו משיגים באור של שמחה, מצוי כח הרע המסמא את העינים (המרמז בבכין של הנשים המבכות את התמוז) – ניתן להפוך בהתבוננות ראויה ובמעשים טובים, גם שם של עבודה זרה לשם של קדושה.

ההתחדשות וההתגברות בעבודת ה' בתמוז מכח ההתבוננות במתן תורה בסיון

ז. והדברים מהווים המשך למבואר לעיל, כי תכונות הסרטן הם ההתחדשות בהחלפת שריון ישן בשריון חדש, ובייצור איברים חדשים במקום החסרים – תכונות המשמשות לטוב ולרע. וכפי שנתבאר לעיל, תכונה זו באה לידי ביטוי בחודש תמוז שבו מעורבים הטוב והרע – בחציו הראשון, השתמשו בני ישראל בתכונתם "להתחדש", לטוב. ואילו בחציו השני של החודש – השתמשו בתכונת ה"התחדשות" בצורתה השלילית.

ועתה נתווסף טעם בדברים אלו, שמקומה של תכונה זו בחודש תמוז הבא לאחר חודש סיון, להתריע על האפשרות שגם בבאר מים החיים והטובים של התורה מעורבים "מים הרעים", ועל האדם לשאוב מהבאר רק את ה"מים חיים".

ומעתה יתכן שלימוד זה מתבאר בעומק דברי חז"ל שבמזל תמוז עומדת לישראל זכותו של יונה, וזכות נוספת שעמדה לכלל ישראל בחודש תמוז, היא זכותו של משה רבנו, שהקב"ה לא החריב את בית המקדש בחודש תמוז באומרו "ריבון העולמים הסרטן הזה אינו חי אלא מן המים ואני נמלטתי מן המים".

והדברים מבוארים על פי מה שכתב בספר החינוך (מצוה קעג) וז"ל: "ובטעם המים שיטהרו כל טמא, אחר שכל טמא, אחר הטבילה כאלו נברא באותה שעה, כמו שהיה העולם כלו מים טרם היות בו אדם, וכמו שכתוב (בראשית א. ב) ורוח אלקים מרחפת על פני המים. ויתן אל לבו בדמיון כי כמו שנתחדש בגופו יחדש גם כן פעולותיו לטוב, ויכשיר מעשיו וידקדק בדרכי השי"ת". הרי לנו, כי תכונת המים להדגיש את ה"התחדשות" בבריאה, וכאמור לעיל, התחדשות זו יכולה לגרום טובות, או ח"ו רעות.

ולכן משה רבנו ויונה הנביא שכמעט וטבעו במי הים, מסמלים יותר מכל את ההצלחה מה"מים הרעים", מההתחדשות במובן השלילי – והבחירה ב"מים טובים", דהיינו ההתחדשות שבמים, אשר מתעוררת בכל טבילה במקוה טהרה. ומובן מדוע דווקא בחודש תמוז, שהוא מזל סרטן הגדל בתוך המים, עומדות לכלל ישראל זכויותיהם של משה ויונה שבחרו במים של "שמחה" ולא במים של "בכיה".

חודש תמוז – חודש הראיה להתבונן באור התורה לברור הטוב מהרע

ח. לאור כל המבואר לעיל, מתבררת תכונת הסרטן שנתברך בעיניים מיוחדות המביטות בכל עת ובכל הזמן לכל עבר – המתאימה הפלא ופלא למהותו של חודש תמוז.

וכפי שמסיים הפרי צדיק את דבריו (המובאים לעיל) וז"ל: "וזה המליך אות ח' בראיה וסרטן בעולם ותמוז בשנה, שכל זה מורה על ראיית אור תורה שבעל פה". כלומר, העצה להיות מה"מיימינים" בתורה, שהתורה להם כ"סם החיים" ו"מים טובים", ולא להיות ח"ו מה"משמאילים" בה" שהתורה להם כ"סם המוות" ו"מים הרעים" – היא בהתבוננות וראיה תמידית, בכל עת ובכל זמן, להתחדש ולהתחזק בלימוד התורה ובעבודת ה'.

ומבואר מדוע ב"א הכריכות בציצית אין כריכה כנגד מזל סרטן. תכלית מצות ציצית הוא "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם", וידועים דברי חז"ל (סוטה יז, א) "תניא רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין, מפני שתכלת

דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד". מצות ציצית נועדה איפוא, להשכיל את האדם מתוך ראייה וההתבוננות בחוטי הציצית לקיים ולעשות את כל מצוות ה'. ומאחר ובחודש תמוז חטאו בני ישראל בעגל וכתוצאה מכך נשברו לוחות הברית [שהיו עשויות מאבני ספיר] – נמצא כי בחודש זה לא זכו בני ישראל לראיה נכונה, ובכדי לציין זאת, אין כריכה בציצית כנגד חודש תמוז.

פגם הראיה בחודש תמוז וחובת תיקונו דווקא בחודש זה

ט. הפורענויות שהיו בחודש תמוז, שורשם בקלקול בחוש הראיה.

חטא העגל – נאמר: "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו" (שמות לב, א). וברש"י הובאו דברי חז"ל: "כמין דמות משה הראה להם השטן, שנושאים אותו באויר רקיע השמים". ראייה לא נכונה, אשר אחריתה עוון מר ופורענות.

שבירת הלוחות – גם היא קשורה לראייה, שכן משה רבנו לא שבר את הלוחות כאשר שמע מפי ה' שבני ישראל עשו את העגל, אלא רק בשעה שראה את העגל, כלשון הכתוב (שמות לב, יט): "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות, ויחר אף משה וישלך מידיה את הלוחות וישבר אותם תחת ההר".

חטא המרגלים – שהתחיל בשליחות המרגלים שיצאו לדרכם בחודש תמוז, אף הוא, שורשו בראיית העיניים: "וכל העם אשר ראינו ... ושם ראינו ... ונהי בעינינו כחגבים ..." (במדבר יג, לב-לג).

ובמקום שבו הקלקול, שם התיקון. בחודש תמוז שבו נהגו ישראל כתכונתו של הסרטן להשתמש ב"ראיה" שלא כהוגן, "לחזור לאחוריו", כדברי הכלי יקר (דברים א, א) "בי"ז בתמוז שעשו העגל בו ביום נזורו אחור ופנו אל השי"ת עורף ולא פנים, בחודש שמזלו סרטן שדרכו לילך לאחוריו, כך נזורו אחור (ישעיה א, ד), ואז אבדו ההצלה הבאה מפאת ההשגחה". בחודש זה דווקא נמצא התיקון – לפקוח זוג עיניים, תכונתו של הסרטן, ולהתבונן "לאחור" במובן זה שהמבט מופנה לחודש שמאחורי תמוז – לנתינת התורה בחודש סיון. ומנתינת התורה שואבים כח ועוצמה להיות מה"מיימינים" בה, שהתורה היא "סם חיים" להם.

חודש אב

גיבור כארי

מזל חודש אב — אריה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה הם תכונות האריה, ומהי המשמעות של מזל אריה. וכן יש לבאר מהו הקשר בין חודש אב למזל אריה.

לחודש אב ולמזל החודש – אריה, יש משמעויות מנוגדות.

ראשית, בחודש אב אנו מוצאים ניגוד משווע בין חציו הראשון של החודש, עליו אמרו חז"ל: "משנכנס אב ממעטין בשמחה" (תענית פרק ד משנה ו), חציו שבו הכל שרויים במנהגי אבלות על חורבן בית המקדש, בבכי ובצער על גלות השכינה. לבין חציו השני של החודש, הנפתח לאחר תשעה באב, ב"שבת נחמו", כשמתחילים לקרוא את הפטרת "נחמו נחמו עמי" [הראשונה מ"שבע דנחמתא"], ושיאו בט"ו באב, עליו נאמר: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים" (שם משנה ח).

גם שם החודש "אב" – המורה על רחמים, כלשון הכתוב (תהלים קג, יב) "כרחם אב". ולעומת זאת, דווקא בחודש אב מתוחה מידת הדין ביותר, ובו אירעו הפורענויות הגדולות ביותר לעם ישראל – חטא המרגלים, וחורבן בית המקדש הראשון והשני. דברים העומדים בסתירה מוחלטת ל"אב" המרחם על בניו.

ואכן, נהגו משכבר הימים להוסיף את המלה "מנחם" לחודש "אב", כדי להדגיש את הציפיה לראות בנחמה על השבר הנורא של חורבן בית המקדש. נמצא ששם החודש "מנחם אב", מורה על הסתירה בין המאורעות העצובים של חודש "אב", ובין התקווה לנחמה ולעתידי טוב יותר.

ויש לברר משמעות הסתירות הללו, ופתרון.

האריה ומזלו – לטוב ולרע

ב. גם במזל אריה יש זכות מצד אחד, כדברי חז"ל (אסתר רבה יא, ז) שכאשר המן הרשע הטיל גורלות כדי לבחור בחודש שבו אין מזל לישראל, כדי לבצע בחודש זה

את זממו, מצא כי במזל אריה עומדת לכלל ישראל "זכות דניאל", שהיה משבט יהודה הנקרא אריה, שנאמר (בראשית מט, ט) גור אריה יהודה. ומבואר כי בחודש אב זכותו של דניאל מגינה על ישראל. וכמוכן, צריך להבין מהי "זכות דניאל" העומדת לישראל בחודש אב. ומה המיוחד בדניאל, שהוא נבחר מכל צאצאי בני שבט יהודה, הנקרא גור אריה, להגן על ישראל במזל אריה.

מאידך מפורש בדברי חז"ל, שכאשר ביקש הקב"ה למצוא חודש שבו ניתן יהיה להחריב את בית המקדש, נמצאו בכל החודשים זכויות שבגינן לא נחרב הבית באותם החודשים, ואילו במזל אריה לא נמצאה כל זכות, ובשל כך החריב הקב"ה את בית המקדש בחודש אב. וז"ל הפסיקתא (רבתי פרשה כז) "לא חרב הבית לא בחודש הראשון ולא בחודש השני ולא בשלישי ולא ברביעי אלא בחמישי. ביקש להחריבו בראשון, עמדה זכותו של יצחק, ביקש להחריבו בשני, עמדה זכותו של אברהם, ביקש להחריבו בשלישי, עמדה זכותו של יעקב, ביקש להחריבו ברביעי, עמדה זכותו של משה. כיון שבא להחריבו בחמישי לא היה יכול לפייס, שנקרא חמישי אריה, שנאמר (ירמיה ה, ז) עלה אריה מסובכו, ויחריב את הבית שנקרא אריה, שנאמר (ישעיה כט, א) הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד, ויכה את ישראל שנקראו אריאל, שנאמר (במדבר כג, כד) וכארי יתנשא, בחודש שנקרא אריאל, על שבטלו דבריו של אריאל, שנאמר (עמוס ג, ח) אריה שאג מי לא יירא".

והדברים טעונים ביאור, מה פשר הסתירה הקיימת במזל אריה, שמחד גיסא משמשת בו זכות דניאל. מאידך גיסא, לא נמצא בו כל זכות, ולכן דווקא בחודש זה נחרב בית המקדש.

כאמור בדברי חז"ל הנ"ל, אפילו באריה עצמו כבעל חיים, השתמשו חז"ל לדימויים שהם דבר והיפוכו. הקב"ה נקרא כביכול אריאל ["אריה שאג מי לא ירא"]. ישראל נמשלו לאריה ["כארי יתנשא"]. בית המקדש נקרא "אריאל" ["הוי אריאל אריאל"]. ומצד שני, אמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא, פסקא יג אות טו) על נבוכנצר מלך בבל שנקרא "אריה". וז"ל: "עלה אריה במזל אריה והחריב את אריאל. עלה אריה, זה נבוכדנאצר הרשע דכתיב ביה עלה אריה מסובכו, במזל אריה, עד גלות ירושלם בחודש החמישי (ירמיה א, ג), והחריב אריאל, הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד. על מנת שיבוא אריה במזל אריה ויבנה אריאל. יבוא אריה, זה הקב"ה, דכתיב ביה אריה שאג מי לא ירא. במזל אריה, והפכתי אבלם לששון (ירמיה לא, יג). ויבנה אריאל, בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יבנס" (תהלים קמו, ב). ובמקום אחר (פסיקתא זוטרותא, בראשית פרק א) נאמר: "אריה, מלכות אדום".

הרי לנו מכל האמור לעיל, כי האריה ומזל אריה וחודש אב – מסמלים דברים חיוביים מחד, ודברים שליליים מאידך. יש באריה ובמזל אריה מעלות, וגם חסרונות. והשאלה היא, מה עלינו ללמוד מכך, ובפרט בחודש אב, שגם הוא כפי שנתבאר לעיל, חצוי בניגודים של טוב ורע, שמחה ואבל.

האריה – וחודש אב

ג. חודש אב הוא החודש החמישי במנין חודשי השנה [המתחיל בניסן]. וכתב המזהר^ל (נצח ישראל פרק כג) "וכבר ידוע כי חמשה מתייחס למדת הדין". וצריך ביאור פשר הדגשת המספר "חמש" לחודש אב ולמזל אריה.

במסכת ברכות (נז, ב) מובא: "הרואה ארי בחלום, ישכים ויאמר (עמוס ג, ח) אריה שאג מי לא יירא, קודם שיקדמו פסוק אחר (ירמיה ד, ז) עלה אריה מסבכו". ויש להבין את כוונת הדברים, והאם יש לכך משמעות בנוגע למזל אריה וחודש אב.

בברייטא "פרק שירה" נאמר כי שירת האריה היא הפסוק בספר ישעיהו (מב, יג) "כגיבור יצא, כאיש מלחמות יעיר קנאה, יריע אף יצריח, על אויביו יתגבר". ויש ללמוד מדברי חז"ל, שאחת מתכונותיו של האריה היא מידת הקינאה. ויש לבאר כיצד מידה זו קשורה למזל אריה ולחודש אב.

על פי דברי האריז"ל סדר י"ב חודשי השנה הוא כנגד י"ב שבטי ישראל ודגליהם. ומבואר שם כי חודש אב כנגד שבט שמעון, ובדגל שמעון היתה מצויירת העיר שכם. ואילו האריה היה מצוייר על דגלו של יהודה. ויש לבאר את הקשר בין משמעות ציור העיר שכם על דגלו של שבט שמעון, לבין חודש אב, ומזל החודש – אריה.

גיבור כארי

ד. הדברים יבוארו בהרחבת בירור תכונותיו של האריה בכלל, ובפרט, תכונתו הבולטת – גבורה, האמורה בדברי החכם מכל אדם, (משלי ל, ל) "ליש גבור בבהמה" [ואף יש רמז לכך מהגימטריא של מנין אותיות "אריה" העולה למנין "גבורה"].

האריה הוא "מלך החיות", כמאמר חז"ל (מסכת חגיגה יג, ב) "מלך שבחיות – ארי". אישיותו ומלכותו מבוססים על חוזק ועוצמה, ושליטתו על כל החיות נובעת מכח גבורתו. גבורה שלא נחלשת עד לימי זקנה, ובכך הארי "מתנשא" על כל בעלי החיים, כדברי האור החיים (במדבר כג, כד) וז"ל: "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, פירוש על

דרך אומרם ז"ל (ע"ז ל, ב) שלשה כל זמן שמזקינן מוסיפין כח ארי וכו'. והוא אומרם יתנשא, שהוא מתנשא ורם בכוחו, שהגם שיעברו עליו כמה מלחמות, לא מפני זה יהיו נחלשים, אלא הולכים ומתגברים".

תכונה נוספת של הארי, מובאת במסכת תענית (ת, א) "ארי דורס ואוכל". ופירש רש"י: "מיד, ואינו מתיירא".

יחד עם זאת, כאשר האריה שואג [אריה שאג מי לא יירא" – עמוס ג, ח] וטורף [הכפירים שואגים לטרף ולבקש מא-ל אבלם" – תהלים קד, כא] – ממזוגת בגבורתו מידת הרחמנות, וכפי שכתב רבי צדוק הכהן (תקנת השבין אות ו) "ונודע דכעס הארי מעורב ברחמנות". רחמנות זו באה לידי ביטוי בהיות האריה שונה משאר החיות התאבים לטרף בכל עת מצוא, ואילו הארי כובש אפו בשעה שאינו רעב, כלשון הזוה"ק (פרשת ויחי רלו, ב) "אריה ולביא לא נפלין אלא בגין למטרף טרפא". ויטוד הדברים בזהר חדש (פרשת יתרו, דף לט, א; מאמר ואתה תחזה) "הכא רזא דחיה דאיהו אריה, חסד פעיל ביה". ומכיון שהאריה הוא רחמן, הוא אינו מתנפל על חיות קטנות (הובא בספר מקדש מעט; תהילים י, ט; בשם צרור המור).

וגם בתכונות הטבעיות שלו, יש באריה מציגה של כעס ותקיפות מחד, ורחמנות מאידך, ותכונות מנוגדות משמשות בו בעירוביאי. האריות חיים בדרך כלל בחבורות, שכל חבורה כוללת בין עשרה לעשרים אריות, זכרים ונקבות, בוגרים וצעירים – ובחבורה אין מלחמות פנימיות או מריבות, ולכל חבורה שטח מוגדר. אולם האריות אינם נותנים לבעלי חיים אחרים זכות לטרוף בשטח זה, ולא רק לבעלי חיים אחרים, אלא גם האריות הצעירים צריכים לעזוב את השטח, כדי להשיג לעצמם טרף. האריה הינו בעל "הופעה מלכותית" הדורה ונאצלת, מחד. ומאידך הוא מתנפל על טרפו בפראות).

גיבור כארי – לעשות רצון אביך שבשמים

ה. תכונת ה"גבורה" של הארי, היא יסוד בדרכי עבודת השי"ת, כדבריו הידועים של יהודה בן תימא במסכת אבות (פ"ה מ"ב), באומרו: "הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגיבור כארי – לעשות רצון אביך שבשמים". ופירש הרע"ב: "וגיבור כארי – לכבוש את יצרן מן העבירות". ובספר באר האבות על מסכת אבות (שם) כתב: "שאיין הגבורה הראויה שיתהלל בה האדם בתור איכות כי היא המיוחדת לו בתור שכזה, אלא הגבורה השכלית".

בתוספת ביאור נראה על פי דברים שכתב רבי אלחנן וסרמן (קובץ הערות, ביאורי אגדות אות 1) וז"ל: "כתיב נעשה אדם (בראשית א) ופירשו בזוה"ק (מדרש הנעלם בראשית, מאמר נעשה אדם) שהקב"ה אמר לכל הבריאה כולה נעשה כולנו יחד אדם, שכולנו נשתתף בבריאתו. היינו שכל אחד יתן לאדם מטבעו ותכונתו. השור יתן בו תכונת שור, והארי תכונת ארי, והנחש תכונת נחש וכו'. נמצא כי אדם אחד הוא עולם קטן הכולל בתוכו תכונות כל הנבראים העליונים והתחתונים".

מכוחה של הנחה זו מוציא רבי אלחנן מסקנה מאלפת: "ואם כן, כוחותיהם של כל חיות רעות שבעולם נכללו באדם, ואין לך חיה רעה נוראה כזו. ולבד זה, הלוא יש לאדם כלי משחית ייחודי שאין לשום חיה בעולם, והם הדעה והדיבור. ומאחר שלחיה אחת טורפת צריך לקושרה בשלשלאות של ברזל, כמה שלשלאות אמורות לעצור בעד חיה נוראה כאדם. וכשברא הקב"ה את האדם, ברא גם את השלשלת המיוחדת לקשור את האדם שלא יחריב את העולם. ומה היא השלשלת הזו – זוהי יראת ה', אשר רק היא לבדה בכוחה לעצור את האדם שלא יהא כחיה טורפת, וזולתה לא תועיל שום תחבולה בעולם לשמור את האדם מלהזיק. ואף אם יהיה חכם ופילוסוף כאריסטו, לא תעמוד לו חכמתו בעת יתקפהו יצרו".

לאור זה מדקדק רבי אלחנן בביאור הפסוק האמור בסוף קהלת (יב, יג) "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם", וז"ל: "כי זה כל האדם, הכוונה בזה, שלא יעלה בדעתך לומר כי יראת ה' היא מעלה באדם, ומי שאין בו יראת ה' הוא גם כן אדם, אלא שחסרה לו מעלה הצריכה. על זה בא הכתוב להשמיענו שאינו כן. כי מי שאין בו יראת שמים אינו אדם כלל, רק בעל חיים, כי זה כל האדם, וזולת זה אין לו מדרגת אדם. ואיכות האדם תלויה רק במידת יראת שמים אשר בקרבו, אם מעט ואם הרבה. היינו אם יש בו יראת שמים במידה מרובה הוא אדם גדול, ואם במידה מועטת הוא אדם קטן".

נמצינו למדים מדבריו, כי האדם הוא בבחינת "עולם קטן", שתכונותיו וטבעיו מורכבים מתכונות בעלי החיים, ועבודתו בעולמו, לשלוט ולהתגבר על התכונות השליליות, לעשות רצון אביו שבשמים. וכעין זה מבואר בספר אזור אליהו (מובא בשחת רבי אברהם שארר, בהעלתך תשס"ה, ליל שבת) לפרש את הפסוק (קהלת ז, כט) "האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" ותמוה, שתחילת הפסוק בלשון יחיד, וסיומו בלשון רבים, וביאור: "כי האדם יש בו כוחות רבים, היינו כוחות אלו שיש לו מכל חיות העולם, ו"המה" הכוונה לאלו הכוחות, שהם גורמים שהאדם יתאוה להרבה דברים,

כל אחד מכוחות אלו מושך את האדם לדבר אחר, וממילא יש לו חשבונות רבים ואין לו כלל מנוחה. והקב"ה נתן לאדם הכח להיות ישר, שיהיו לו רק חשבון אחד, חשבון איתא בספרים הוא בגימטריא "שם הוי"ה", שבכל מעשיו יהיה רק חשבון הזה מה הרווח שיש להקב"ה מזה, וכל מה שהוא עושה יהיה לפרסם כבוד שמים, ובזה יש ביכולת האדם להתגבר על החשבונות הרבים".

וכל זה טמון בעומק מאמר התנא "הוי גיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים", וכפי שמביא רבי אברהם שארר, ש"אריה אותיות יראה". והיינו שהאדם צריך לאמץ את תכונת האריה "מלך החיות" – הגבורה, לשלוט על כל ה"חיות" שבקרבו – התכונות של החיות שנמצאות בקרבו בהיותו נברא הכולל את כל כוחות בעלי החיים שבעולם. והגבורה היא באה מכוחה של יראת השמים, כי רק בדרך זו יש לו סיכוי להסיר מעליו את עול החשבונות הרבים, הנטיות החומריות הנובעות מיסוד תכונות בעלי החיים הנטועות בקרבו, ולעשות רצון אביו שבשמים.

והדבר נרמז בשם "אריה" שהוא אותיות "יראה", לומר שאך ורק יראת האלקים היא "כל האדם". וכשם שהארי מתגבר בכוחו על כל החיות ומולך עליהם, כך האדם מושל בכוחות ובתכונות השליליות על ידי "יראת ה'", אשר רק היא לבדה בכוחה לעצור את האדם שלא יהא כחיה טורפת, וזולתה לא תועיל שום תחבולה בעולם לשמור את האדם מלהזיק".

בכך שבים אנו לביאור דברי הרע"ב: "וגיבור כארי – לכבוש את יצרן מן העבירות", וכוונתו לדברי המשנה (אבות פ"ד מ"א) "איזהו גיבור – הכובש את יצרו". ולעיל הבאנו כי הארי כובש אפו בשעה שאינו רעב. נמצא איפוא, כי כבישת היצר שנאמרה כמשל לגבורת הארי, יכולה להתפרש במובן התגברות והכנעת כל החיות, והנמשל הוא התגברות האדם בכוחותיו הרוחניים – יראת השמים שבקרבו, על תכונות בעלי החיים שבו, לעשות רצון אביו שבשמים. וכמו כן יכולה להתפרש במובן התגברות עצמית וכבישת הרצונות הפנימיים, כדוגמת האריה הכובש אפו בשעה שאינו רעב.

גבורה הטובה לבעליה, וגבורה הרעה לבעליה

ו. והנה אמרו חז"ל (שמות רבה לא, ב) "יש גבורה שהיא טובה לבעליה, ויש שהיא רעה לבעליה. טובה לבעליה – זה דוד, שכתוב (שמואל א יח, ז) הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו, ומשם אהבוהו כל ישראל, שנאמר (שם פסוק טז) וכל ישראל ויהודה אוהב את

דוד. רעה לבעליה – זו גבורתו של גלית, שהיה עומד ומחרף, ומה היה לו, שמת ככלב, שנאמר (שם יז, נא) ויראו הפלשתים כי מת גיבורם וינוסו".

דברי חז"ל מחדדים את מה שידוע בכל המידות – שהן יכולות לשמש לטוב ולרע, גם ביחס למידת הגבורה. בענין זה הרחיב ידידי הרב הראשי, רבי ישראל מאיר לאו, בספרו יחל ישראל על מסכת אבות: "כיצד מציע לנו התנא "הוי עז", הרי בהמשך המשנה כתוב: "עז פנים לגיהנום". גם הדימויים מתמיהים: עז כנמר, גיבור כארי – הרי הנמרים והאריות הם סמל של אכזריות, כלשון הנביא (הושע יג, ז-ח) ואהי להם כשחל (אריה), כנמר על דרך אשור ... ואקרע סגור לבם, ואכלם שם כלביא. יתר על כן, על עם ישראל נאמר (יבמות עט, א) שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים, הביישנים, גומלי חסדים. תכונות אלה הן סימן היכר ברור ומוחלט, עד כדי שכך שכל מי שיש בו שלש מידות הללו, בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו (מסכת כלה פרק י). כאמור, רחמנות היא ההיפך מטבעו של האריה, גם ביישנות היא היפוכה של העזות, אם כן, כיצד מנחה אותנו התנא "הוי עז כנמר וגיבור כארי". גם ריצתו החפוזת של הצבי נראית לעתים, כפזיזות, כסימן לשטחיות. מהירותו מכניסה אותו לעתים למלכודות בבלי דעת. כמו כן ההוראה להיות קל כנשר, משתמעת כהוראה לנהוג בקלות דעת, בחוסר מתנות. כשמדברים על אדם קל, מצטיירת במחשבתנו דמות של אדם שאינו רציני דיו, איש חסר יישוב הדעת. מפליא איפוא, מדוע מנחה אותנו התנא ואומר לנו, הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגיבור כארי.

התשובה נמצאת בהמשך המשנה – תלוי מה המטרה. כל מידה יכולה להיות טובה, אם המטרה היא – "לעשות רצון אביך שבשמים". אם אכן זוהי מטרתו של האדם, אזי כל תכונותיו מנוצלות לטובה. תכונותיו של האדם הן כלי בידו, והוא יכול להשתמש בהן לטוב או לרע. הרמב"ם בהקדמתו למסכת זו (שמונה פרקים, פרק ד) כותב, כי אין תכונה טובה או רעה. כל תכונה עלולה להיות שלילית אם מגזימים בה, וכל תכונה, למעט הגאווה, יש בה מן החיוב – אם רק משתמשים בה בצורה הנכונה, למטרה טובה, ובמידה הראויה. לפיכך נקראו התכונות "מידות" – כי הכל תלוי במידה שמשתמשים בכל תכונה, ולאילו מטרה היא מנוצלת. לא לחינם פתח רבי יעקב בעל הטורים את חיבורו ההלכתי ברשימת תכונות אלו. כוונתו הייתה, שנשכיל לגייס את כל כוחותינו – אף את התכונות הנראות, לכאורה, שליליות – למען עבודת השם".

והיינו המבואר לעיל שבמידת הגבורה, ניתן להשתמש למטרות חיוביות – לכבישת היצר, להתגבר על קשיים ולעמוד בנסיונות, ואז זוהי "גבורה הטובה לבעליה", וח"ו אפשר להשתמש בה למטרות שליליות – להשחתה, התעללות החזק בחלש, לנזק ולחורבן, ואז זוהי "גבורה הרעה לבעליה".

ומובן הדמיון לאריה, אשר פעמים משתמש בגבורתו למטרות טרף והרג, ופעמים משתמש בגבורתו לכבישת הרצונות.

ויסוד הדברים מפורש בשם משמואל (פורים תר"פ) שכתב: "אריה אף שהוא חיה טמאה מכל מקום צורתו נרשמת במרכבת יחזקאל, מורה שורשו בקדושה, וע"כ יכול להתהפך לקדושה, היפוך כוחו של עמלק שהוא שאין בו שום שורש קדוש... היפוך מידת האריה שיש בו מידת רחמנות אף בשעה שהולך לטרוף טרף כמו שאיתא בספרי הטבעיים, והיינו שנהפכה מידת הרע שבו לטובה". והיינו כאמור, שבתכונות האריה משמשים בערבוביה קדושה וטומאה, טוב ורע, כעס ורחמים גבורה "חיובית" וגבורה "שלילית".

מזל אריה וחודש אב – במובנם החיובי והשלילי

ז. לאור הניגודים שבתכונות גבורת האריה, יבוארו העניינים שהערנו עליהם לעיל.

הקב"ה משתמש במידת הגבורה – מידת הדין, להיפרע מהרשעים ולהענישם על מעלליהם הרעים. ויחד עם זאת, הקב"ה משתמש במידת הגבורה להאריך אפו, וכביכול "לכבוש את יצרו" מלהעניש את בניו אהוביו, כדברי הגמרא במסכת יומא (ס"ט, ב) "אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר, האל הגדול הגיבור והנורא. אתא ירמיה ואמר, נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא. אתא דניאל אמר, נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גיבור. אתא אינהו [אנשי כנסת הגדולה] ואמרו, אדרבה זו היא גבורת גבורתו – שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

על פי זה מבואר היטב הניגוד המשווע שיש בחודש אב, בין תחילת החודש שממעטים בשמחה ושרויים באבלות על החורבן, לבין חציו השני, השמחה המתחיל בעיקר בט"ו באב. האריה הוא סמל הגבורה בעלת שתי המשמעויות – גבורתו כ"מלך החיות" המכניע את כל בעלי החיים ומתגבר עליהם, וגבורתו לכבישת רצונותיו. ובתכונה זו השתמש הקב"ה במזל אריה – כאשר במידת הגבורה והדין נחרב בית

המקדש, ויחד עם זאת אפילו בשעת החורבן כבש הקב"ה את כעסו, כדברי חז"ל (איכה רב ד, יד) "כתיב (תהלים עט, א) מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף, נהי לאסף, קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף. אמרו לאסף הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים, ולא שפך חמתו על ישראל".

לפיכך מתשעה באב ואילך מתחילים בקריאת ההפטרות של "שבע דנחמא", ונוהגים להוסיף את המלה "מנחם" לחודש "אב", כדי להדגיש את מידת גבורתו של הקב"ה שאפילו בשעת החורבן התגלתה מידת הרחמים, ובכך ניתן למצוא נחמה. וכפי שנתבאר לעיל, גם תכונה זו היא מתכונותיו של האריה שבעסו "מעורב ברחמנות" ויש בו ממידת החסד. והיא מתכונותיו של כל "אב" המרחם על בנו, כאמור בתפילה: "רחמינו כרחם אב על בנים", אך לעיתים מוכרח האב להשתמש בכח כדי לחנך את בנו, כמאמר החכם מכל אדם (משלי יג, כד) "חושך שבטו שונא בנו".

בשל כך, חודש אב ומזל אריה הם המתאימים שתבוא בהם לידי ביטוי הנהגה זו של מידת הדין ומידת הרחמים, שמחה ואבל, הדרים בכפיפה אחת.

והדברים מוטעמים על פי מה שכתב המהר"ל (הובא לעיל **אות ג**) שהמספר חמש רומז למידת הדין, ואילו המספר עשר שהוא המציאות המושלמת מורכב מפעמיים חמש. ומובן מקומו של חודש אב כחודש החמישי בשנה, כי הוא מורכב משתי מציאויות שאפשר להטותן לחיוב או לשלילה, לפורענות או להתחדשות. ואותה יד שהונפה לחורבן ופורענות, היא היד שתבנהו במהרה.

ומובן איפוא, היאך יכלו חז"ל לדמות את האריה בדימויים שהם דבר והיפוכו – הקב"ה, ישראל ובית המקדש נקראים "אריה" ו"אריאל", וגם מלכות אדום ונבוכדנצר הרשע נקראו "אריה". שהרי באריה מתגלה מידת הגבורה במובנה החיובי ובמובנה השלילי, ועל כן בחרו חז"ל באריה כשרצו לדמות אליו את מידת הגבורה במובנה החיובי, ובחרו באריה כשרצו לדמות אליו את מידת הגבורה במובנה השלילי.

ומתבארים דברי הגמרא ש"הרואה ארי בחלום, ישכים ויאמר (עמוס ג, ח) אריה שאג מי לא יירא, קודם שיקדמנו פסוק אחר (ירמיה ד, ז) עלה אריה מסבכו". במאמר זה הטמינו חז"ל את המסר, כי הרואה "ארי בחלום", דהיינו המתעתד להשתמש במידת הגבורה, תכונתו של האריה, יקדים להחזיק בתכונה הטובה והחיובית של האריה – לכבוש את כעסו ברחמים, בטרם תקדמנו מידת הגבורה באופיה השלילי הנרמזת בפסוק "עלה אריה מסובכו" שנאמר על נבוכדנצר הרשע.

הקנאה – מתכונותיו של האריה

ח. לעיל [אות ג] הבאנו את דברי חז"ל בברייתא "פרק שירה" שאחת מתכונותיו של האריה היא מידת הקנאה. ולפי המבואר מוסבר כיצד מידה זו קשורה למזל אריה ולחודש אב.

גם לקנאה שתי פנים: מצד אחד, מידה זו נמנית עם התאוה והכבוד, כאחת משלושת הדברים המוציאים את האדם מן העולם (אבות פ"ד משנה כא), ומאידך שנו חכמים: "קנאת סופרים תרבה חכמה" (בבא בתרא כא, א). הקנאה ה"חיובית" מהווה חלק בלתי נפרד מלימוד וידיעת התורה, ומהווה אתגר להתעלות רוחנית. ועוד אמרו חז"ל (ברכות לג, א) בביאור הכתוב (תהלים צד, א) "א-ל נקמות ה' א-ל נקמות הופיע", וז"ל: "שתי נקמות הללו למד, אחת לטובה ואחת לרעה, לטובה – דכתיב (דברים לג) הופיע מהר פארן, לרעה – דכתיב א-ל נקמות ה' א-ל נקמות הופיע". ובכך דומה מידת הקנאה לגבורה, שיש לה שתי פנים, חיוביות ושליליות.

יתר על כן, בדברי חז"ל (מדרש שוחר טוב, תהילים צד) מפורש דמיון נוסף בין הגבורה והקנאה: "א-ל נקמות ה'. רבי ורבי יונתן. רבי אומר, בשר ודם החימה כובשת אותו, אבל הקב"ה הוא כובש את החימה, שנאמר (נחום א, ב) נוקם ה' ובעל חימה. ר' יונתן אומר, בשר ודם קנאה כובשת, אבל הקב"ה כובש את הקנאה, שנאמר (נחום שם) א-ל קנא ונוקם".

לפנינו דמיון נוסף בין כבישת היצר שהיא חלק בלתי נפרד מתכונת הגבורה, כמבואר לעיל, לבין כבישת הקנאה, שהיא ממידותיו של הקב"ה. ומבוארת שירתו של האריה "כגיבור יצא, כאיש מלחמות יעיר קנאה, יריע אף יצריח, על אויביו יתגבר". כי הקנאה היא כמו הגבורה, תכונתו של האריה.

זכות דניאל – בחודש אב

ט. ממוצא הדברים נבין מדוע במזל אריה עומדת לכלל ישראל "זכות דניאל, שהיה משבט יהודה הנקרא אריה".

דניאל היה גיבור בעצם המעשה שנכנס לגוב האריות, כדברי חז"ל (שוחר טוב סד, א) "היה דניאל יורד אצל האריות ונעשו כבהמה". וכמו כן הצטיין במידת הרחמנות, כדברי חז"ל (אבות דרבי נתן פרק ד משנה ה) "מצינו בדניאל איש חמודות, שהיה מתעסק בגמילות חסדים, ומה הן גמילות חסדים שהיה דניאל מתעסק בהם, היה מתקן את הכלה

ומשמחה ומלווה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמים בכל יום ותפילתו מתקבלת ברצון".

עוד מצינו אצל דניאל מעשים הנראים כסותרים האחד את השני וז"ל המדרש (שיר השירים רבה ג, ד) "את שאהבה נפשי, זה דניאל. להיכן הלך - מאן דאמר לתענית, ומאן דאמר לסעודה. מאן דאמר לתענית, שהיה מבקש רחמים על חורבן בית המקדש, ועתה שמע אלקינו אל תפילת עבדך (דניאל ט, יז), ומאן דאמר לסעודה, לקרוא כתביו של בלשצר".

וכאמור לעיל, דניאל הוא זה שטען לפני הקב"ה "נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו", ולכן "לא אמר גיבור".

מכל זה אנו למדים כי תכונותיו של דניאל הם כתכונותיו של האריה שיש בו פנים חיוביות ופנים שליליות, והוא עומד תקיף בגבורתו, ויחד עם זאת מגלה את רחמיו. ולכן בחודש אב מגינה על ישראל זכותו של דניאל, והוא נבחר מכל צאצאי בני שבט יהודה, הנקרא גור אריה, להגן על ישראל במזל אריה.

שבט שמעון - כנגד חודש אב

י. על פי המבואר נבין מדוע חודש אב הוא כנגד שבט שמעון, ובדגל שמעון היתה מצויירת העיר שכם.

מטרת שמעון בהריגת אנשי שכם היתה חיובית, לנקום את נקמת דינה אחותו. לפי הבנתו, הוא השתמש בגבורתו לצורך חיובי. אולם יעקב אבינו לא ראה זאת כשמעון, באומרו: "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיכם, בסודם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור, ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל (בראשית מט, ה-ו). יעקב אבינו ראה את גבורת שמעון וקנאתו לאחותו כמידה בלתי חיובית. ועד כדי כך לא היה מעשהו של שמעון רצוי בעיני יעקב, שלא הזכירו בשמו המפורש, כלשון הכתוב (בראשית מג, יד) שאמר יעקב לבניו בטרם ירדו מצרימה: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי", וביאר הרמב"ן: "נראה על דרך הפשט כי לא היה שמעון רצוי אביו בעבור דבר שכם, ולכך לא אמר את שמעון בני ואת בנימין, כי לא יזכרנו בשמו".

יתכן שמסיבה זו מצויירת העיר שכם על דגלו של שבט שמעון, להזכיר להתבונן היטב כיצד להשתמש במידת הגבורה של האדם – לטוב או למוטב. וכאמור לעיל, זוהי מהותו של מזל אריה ותכונותיו – מידת הגבורה בפניה החיוביות והשליליות, והמוטל על האדם, לנצל מידה זו לאפיקים הרצויים.

וגם מוסבר מדוע מצוייר אריה על דגלו של יהודה. שבט יהודה הוא שבט המלוכה, כפי שנקבע בברכתו של יעקב אבינו "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט, י). ובדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ג ד"ו) מבואר שהתורה הקפידה על הסרת לבו של המלך, שנאמר (דברים יז, יז) ולא יסור לבבו, מכיון "שלבּו הוא לב כל קהל ישראל, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם שנאמר כל ימי חייו". ומאחר ולבו של יהודה, לבו של כל העם הוא – ובלבבות העם ודאי יש גם לבבות טובים ולבבות שאינם טובים, לבבות עם נטיה חיובית ועם נטיה שלילית, הרי שיהודה כמייצג בלבו את "לב כל קהל ישראל" דומה לאריה, שגם בו תכונות שונות ומנוגדות. חובת האדם להתבונן בדברים, ולהפנים את הלקח, להשתמש בכל הניגודים שבלבו לעבודת הבורא.

חודש אלול

גילוי הנקודה הפנימית הטמונה באדם ובבריאה

מזל חודש אלול בתולה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ח)

א. בכמה פסוקים בתנ"ך מוזכרת "בתולה", ויש שמצאו רמזים לחודש אלול בפסוקים אלו. בספר מגלה עמוקות (פרשת עקב) הביא את הפסוק (עמוס ה, ב) "קום בתולת ישראל", וביאר שנרמז בכך מזל חודש אלול, כי חודש זה הוא הזמן לקום ולחזור בתשובה לפני ראש השנה. ובספר התודעה (פרק לה) הביא רמז נוסף מהפסוק (ירמיה לא, ב) "שובי בתולת ישראל", והיינו שבחודש זה ישראל חוזרים בתשובה. ויש להוסיף ולהתבונן בדברים, מהו כוחו של מזל בתולה, ומדי משמעות הקשר בין חודש אלול למזל בתולה.

החיי אדם (כלל קלח סע' א) כתב: "ואף שהתשובה טובה בכל עת, מכל מקום חודש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שמקובל תשובתו משאר ימות השנה, לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת שנבחרנו לעם". וכן מובא בקיצור שלחן ערוך (סימן קכח סע' א) "מראש חודש אלול עד אחר יום הכפורים המה ימי רצון, ואף כי בכל השנה הקב"ה מקבל תשובה מן השבים אליו בלב שלם, מכל מקום ימים אלו מובחרים יותר ומזומנים לתשובה להיותם ימי רחמים ורצון". וכוונתם למבואר בדברי חז"ל שבימים אלו עלה משה רבנו למרום והתנפל בתפילות ובתחנונים לפני הקב"ה שיסלח על חטא העגל, ולאחר ארבעים ימי תפילה נענה הקב"ה ביום הכיפורים ואמר "סלחתי כדברך", ולכן חודש אלול נחשב ל"ימי רצון".

והנה כתבו הטור והשו"ע (או"ח סי' רצב) שבתפילת מנחה בשבת אומרים את הפסוק "ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך" (תהלים סט, יד). טעם הדבר מבואר על פי הקבלה בזוהר הקדוש (ח"ב דף פח, ב) "ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלוחא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה וכל דינים מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכולא" [ביום השבת כשמגיע זמן תפילת המנחה הוא עת רצון ומתגלה הרצון העליון וכל הדינים מתבטלים ונמצא רצון ושמחה בעולם]. וכן מובא בבן איש חי (שנה שניה, חיי שרה, חלק ההלכות סע' א) "טעם לאמירת פסוק ואני תפילתי

לך ה' עת רצון במנחת שבת, מפני כי בחול בעת המנחה הוא עת צרה, שמתגלים דינים קשים, אבל בעת מנחת שבת מתגלה בחינת הכתר העליון, ומתפשט אור עליון הנקרא רצון, ועל ידי כן נכפפים ונכנעים הדינים והגבורות, ולכן נקרא עתה עת רצון, וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות. ויש לעיין האם יש קשר בין שני "זמני הרצון" האלו [חודש אלול ומנחה בשבת].

וביותר צריך להבין, במשנה (אבות פ"ב מ"י) מובא מאמרו של רבי אליעזר "ושוב יום אחד לפני מיתתך", ונתבארו דבריו בגמרא (שבת קנג, א) "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להן וכל שכן, ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה". ופרש"י שם: "שמפני שאינו יודע איזה יום ימות, וטובה תשובה יום אחד לפני מיתתו, נמצא כל ימיו בתשובה יהיו". ומבואר חיוב האדם לחזור בתשובה **בכל ימי השנה**. ובגמרא (פסחים ו, א) נאמר ש"שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום", והקשה המהרש"א (מגילה לב, א) מדוע לא שואלין ודורשין שלשים יום גם קודם ראש השנה ויום כיפור. ותירץ המהרש"א, שהתקנה לדרוש בהלכות החג שלשים יום קודם החג נקבעה רק במצוות שחייבים בהם לפרקים בחגים הבאים מזמן לזמן, מה שאין כן ראש השנה ויום הכיפורים שעיקר מצוותן סובבת על ענין התשובה, והתשובה אינה מיוחדת לימים הנוראים דוקא, אלא **על האדם ליתן לבו לתשובה כל השנה**, ומשום כך לא כללו את ראש השנה ויום הכיפורים בחיוב לשאול ולדרוש שלשים יום קודם להם. וכעין זה היה רגיל לומר רבי ישראל מסאלנט ש"כל השנה צריכה להיות אלול". ואם החיוב לשוב בתשובה הוא **בכל ימי השנה**, צריך להבין מה המיוחד בימי חודש אלול ש"ימים אלו מובחרים יותר ומזומנים לתשובה להיותם ימי רחמים ורצון" יותר מכל ימות השנה.

חודש אלול – המאורעות והעניינים שבו

ב. במשנה הפותחת את מסכת ראש השנה (פ"א מ"א) נאמר: "באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה", ובגמרא מבואר בחירת תאריך זה על פי הפסוק (תהלים סה, ד) "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו, רבי מאיר סבר אימתי לבשו כרים הצאן [מתי הכבשים מתעברות] בזמן שעמקים יעטפו בר [שהזריעה צומחת וניכרת יפה], ואימתי עמקים יעטפו בר באדר, מתעברות באדר ויולדות באב [זמן עיבור בהמה דקה חמישה חדשים], ראש השנה שלהן אלול". אולם ודאי יש דברים בגו בעומק

פנימיות הענין, מדוע ראש השנה למעשר בהמה נקבע דווקא בחודש אלול, כפי שיבואר להלן.

בחודש אלול מצינו כמה תאריכים הקשורים לירושלים. בראש ובראשונה, השלמת בנין חומת ירושלים בימי עזרא ונחמיה, כדברי הכתוב (נחמיה ו, טו) "ותשלם החומה בעשרים וחמשה באלול". פסוק זה מוזכר במגילת תענית (פרק ו) ונאמר שם: "ואף על פי שנבנתה החומה עדיין השערים לא נבנו, וכשגמרו לבנותה, אותו היום עשאוהו יום טוב". תאריך נוסף בחודש אלול הוזכר במגילת תענית: "ב"ז בו איתנטילו [גורשו] רומאי מיהודה וירושלים, מפני שהיו מצירין לבני ירושלים ולא היו יכולים לצאת ולבוא מפניהם ביום אלא בלילה". ויש לברר מדוע בחודש זה מודגש עניינה של ירושלים, במאבק נגדה, ובבניינה.

ובתוך הדברים, מעניין מאד, שתאריך השלמת בנין חומת ירושלים, היה בכ"ה באלול, שהוא יום בריאת העולם לדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם (ויקרא רבה כט, א; כי אדם הראשון נברא בא' תשרי, ולפי זה בכ"ה באלול נברא העולם). ובודאי אין זו יד המקרה, וקשר של קיימא מקשר בין שני המאורעות, וצריך ביאור.

במשנה ברורה (סימן תקפ"ט ק"ז) מובאים הרמזים הידועים לחודש אלול: "אני לדודי ודודי לי, ר"ת אלול, וסופי תיבות עולה מ', כנגד ארבעים יום מר"ח אלול עד יום הכיפורים, כי באלו ארבעים יום התשובה מקובלת להיות לבו קרוב אל דודו בתשובה ואז דודו קרוב לו לקבל תשובתו מאהבה, ועוד סמך מקרא ומל ד' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך, ר"ת אלול". ועוד נתנו רמז לחודש אלול בפסוק (אסתר ט, כב) "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים", שבחודש אלול מרבנים בנתינת צדקה שבכוחה להעביר את רוע הגזירה יחד עם תשובה ותפילה. ויש לעיין האם יש נקודה משותפת נוספת לכל הרמזים הללו.

בספרי דאגדתא על אסתר (מדרש אבא גוריון פרשה ג) מתארים חז"ל באריכות את סדר הגורלות שהטיל המן על חודשי השנה כשחיפש חודש מתאים להוציא לפועל את גזירת הכליון על עם ישראל, ומבארים מה הם הזכויות של כל חודש וחודש, שבגללם נמנע המן מלבצע בו את זממו, ועל חודש אלול נאמר: "בתולה זכות חנניה מישאל ועזריה". ויש להבין מדוע דווקא זכותם של חנניה מישאל ועזריה שנכנסו לכבשן האש וניצלו ללא פגע עומדת לעם ישראל בחודש אלול.

בספר בני יששכר (מאמרי חודש אלול, מאמר א אות ח) הביא שחודש אלול מתייחס לשבט גד. אבנו של שבט גד בחושן היתה שבו (במדבר רבה ב, ז), שצבעה אינו צבע ברור כמו

שחור או לבן, אלא הוא צבע עמום [אפור-כחול הנוטה לשחור]. ויש להתבונן מהי משמעות הדבר שדווקא גוון עמום נבחר לימי חודש אלול.

הנקודה הפנימית הטמונה בבריאה

ג. בביאור הענין נביא מדברי השפת אמת, המאריך לבאר במקומות רבים את רעיון "הנקודה הפנימית" הטמונה ונעלמת בבריאה, באדם ובזמן.

ביאור הדברים: הקב"ה ברא את העולם ומהווה את כל המציאות והחיים בבריאה, כמאמר הכתוב (נחמיה ט, ו) "ואתה מחיה את כולם", ו"הנקודה הפנימית" היא נקודת החיות האלוקית המהווה את כל המציאות, אשר השתלשלה וירדה מעולם האצילות לעולם המעשה כדי להוות את ה"חיות של כל העולמות הנפרדים בבחינת בריאה" (חידושי הרי"ם, ספר הזכות עמ' 22). ומבואר בספר יצירה, שבבריאת עולם יש בחינות של "עולם - שנה - נפש", דהיינו מימד המקום הנקרא "עולם", מימד הזמן - "שנה", והאדם - "נפש". ובכל אחת מבחינות "עולם - שנה - נפש", נמצאת נקודה פנימית אלוקית, כלומר, בכל הבריאה, על כל מימדיה, חלקיה ופרטיה, ישנה נקודה פנימית.

המשמעות של הימצאות נקודה פנימית אלוקית בבריאה, היא בראש ובראשונה לעבודת האדם, הנדרש לגלות את אותה נקודה ולהסיר מעליה את המעטה הגשמי החופף עליה - דהיינו להשיג את החלק הרוחני המסתתר בכל מימדי המציאות, במקום, בזמן ובאדם. וכמו שכתב השפת אמת בפרשת עקב (תרל"א) בביאור הפסוק (דברים י, יב) "והיה עקב תשמעון", וז"ל: "פירוש, שיהיה מורגש ונשמע ההארה שיש בכל דבר, כי בכל דבר יש הארה מהשי"ת והיא נקודה הפנימיות. וצריכין בני ישראל לראות שיהיו כל מעשיהם בדביקות החיות מנקודה הנ"ל, ועל ידי זה ממשיכין הארה ושמיעת דבר ה' מתוך כל דבר". ובפרשת שמיני (תרל"א) כתב: "כי בכל דבר שבעולם יש רצון ומבוקש השי"ת כמו שכתוב (אבות פ"ו מ"א) הכל לכבודו ברא, אך שנסתר זה, וצריכין עבודה למצוא אותה הנקודה פנימיות שיש בכל דבר".

וביאר השפת אמת (קדושים תרל"א) שהעבודה לגלות את הנקודה הפנימית נובעת מכך, שמאז השתלשלות הנקודה הפנימית מהעולמות העליונים עד למציאותה בבריאה, התכסתה במעטה הגשמי, וכפי שיש ללמוד מדברי המדרש (ויקרא רבה כד, ב) "ואתה מרום לעולם ה', לעולם ירך בעליונה", וז"ל: "הפירוש, כי חיות הכל מהשי"ת, רק הטבע נמשך מדרגה אחר מדרגה עד שנתכסה בחינת הפנימיות. אבל לעולם ירך בעליונה, שהוא

כח והחיות מהשי"ת שיש תוך ההעלם, ועל ידי זה יכולים להתבטל לנקודה הפנימיות בכל מעשה להיות נבדל מחומר המעשה להתדבק בפנימיות כל דבר".

בכל בן ישראל ישנה נקודה פנימית אחרונה שעליה אין הרע שולט

ד. "הנקודה הפנימית" באדם נמצאת בנפש כל אדם מישראל, בדברי השפת אמת (אמור תרל"ד) "ובאמת נקודת נפש הישראלי הוא עצמו גם כן עיקר הכח מעשרה מאמרות שבמעשה בראשית שעיקרן האדם".

ולכן, בכל אדם מישראל, אפילו חטא וירד לדיוטא תחתונה, טמונה הנקודה הפנימית, ובידו לבררה ולגלותה, בדבריו המאלפים של המכתב מאלוהו (ח"ג עמ' 179) בביאור דברי הגמרא (תגיגה טו, א) שאחר [אלישע בן אבויה] מיאן לחזור בתשובה מאחר ושמע בת קול האומרת "שובו בנים שובבים חוץ מאחר", וז"ל: "ואמר הבעל שם טוב שזו היתה בת קול של טומאה לפי מדרגת לבו, וחשב אחר שהוא כבר אבוד ואין לו תקנה. אבל באמת, גם לו היתה אפשרות של תקנה על ידי תשובה, כי בכל בן ישראל נשארת נקודה פנימית אחרונה, שעליה אין הרע שולט, כפי הבטחת הקב"ה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם (מגילה יא, א), ממנה יכול לצמוח שורש התשובה, אשר אם יפתח אותו, יכול לתקן ממש את הכל".

והיינו מאמר הגמרא בסנהדרין (מד, א) "חטא ישראל, אמר רבי אבא בר זבדא, אף על פי שחטא ישראל הוא. אמר רבי אבא, היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמייה ואסא קרו ליה" [הדס שעומד בין הקוצים עדיין שמו הדס וקוראים לו הדס]. ופירש רש"י: "חטא ישראל, מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתם עליהם". כלומר, מאחר ולאדם יש את הנקודה הפנימית האלוקית שבו, גם אם ח"ו חטא, אין החטא אלא מעטה חיצוני, אולם בשורש נפשו, נשארה הנקודה הפנימית על מכונה, ולכן ישראל אף על פי שחטא – ישראל הוא.

וכל זה בא מכוחו וזכותו של אברהם אבינו, כפי שכתב החידושי הרי"ם בספר הזכות (פרשת תזריע מצורע) "ופעל זה [אברהם אבינו] לדורי דורות, שגם שיהיה באמת מרוחקים, עם כל זה ישאר פנימיות האהבה מהשי"ת לישראל, וממילא יהיה גם בלב ישראל כן, שהפנימיות ישאר באהבת השי"ת, רק מוסתר. וזה שאמר השי"ת לאברהם אבינו (בראשית טו, א) אנכי מגן לך, שיש נקודה בלב כל איש מישראל השי"ת הוא מגן שלא יאבד אותה, ומזה הוא אע"פ שחטא ישראל הוא, ועל זה אנו מברכים להשי"ת מגן אברהם".

ובשפת אמת (לך לך תרג"א) השלים את דברי סבו: "במדרש (ב"ר לט, ג) אחות לנו קטנה (שה"ש ח, ח) אי מעמיד דברים כחומה נבנה עליה, ובמדרש תנחומא (לך לך פרשה ב) נבנה עליה טירת כסף אלו ישראל, כמו שכתוב (תהלים סח, יד) כנפי יונה נחפה בכסף. והוא מידתו של אברהם אבינו ע"ה שנטע אהבת ה' בלב כל איש ישראל, כמ"ש מו"ז ז"ל [החידושי הרי"ם] שעל זה מברכין מגן אברהם, שהשי"ת מגין על זו הנקודה שנטע אברהם אבינו ע"ה בלב איש ישראל. ואותו התשוקה נמצא לעולם בכל איש ישראל, ועל זה נאמר (שה"ש ח, ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונקרא טירת כסף. ונתקיים בזה מאמר חז"ל (שיר השירים רבה ה, ב) פתחו לי כחודה של מחט ואפתח לכם כפתחו של היכל ואולם. ולכן בהיות שאברהם התחיל לאחוז בזו האהבה ומסר נפשו, הגם כי היה נקודה אחת, כמו שכתב אחות לנו קטנה, נעשה מזה חומה ובנין קבוע לדורות, כמו שכתבו (בראשית יב, ב) ואעשך לגוי גדול, וכל בני ישראל נשענין על זה, כמ"ש נחפה בכסף, והוא כמו שכתוב (משלי י, יב) על כל פשעים תכסה אהבה, והיא זכותו של אברהם אבינו ע"ה".

יסודות אלו שמעתי מאבי מורי זצ"ל במשך כל השנים השכם והערב, שהיה מגדיר את הדברים בלשונו "א פינטלע ייד", דהיינו הנקודה הפנימית של היהודי הטמונה בכל איש ישראל, ובספרו עיונים בפרקי אבות (פרק ו משנה ב) הובאו דברי החידושי הרי"ם והשפת אמת הנ"ל, ואבי מורי מסיים: "בדורינו אין זה רעיון מופשט. ניתן לראות בחוש את הנקודה היהודית המוסתרת בלב כל יהודי, למרות שהיא חבויה במעמקי הלב היהודי, בכל זאת היא מפעמת היטב, וברגע מסויים, נקודה זו מתעוררת וכאילו עולה מתהום הנשיה. מידי יום שומעים אנו על יהודים רחוקים מיהדות כרחוק מזרח ממערב, ופתאום מתעורר בהם שמץ כלשהו של יהדות. כל זה מכח אותה אהבה מוסתרת, מכל אותה נקודה יהודית המפעמת במעמקי הלב".

גילוי הנקודה הפנימית – עיקר עבודת האדם

ה. ההבדל בין החכם והכסיל בא לידי ביטוי ביכולת לגלות את הנקודה הפנימית, וכפי שפירש השפת אמת (חיי שרה תרל"א) את הפסוק (משלי יג, טז) "כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת", והיינו ש"הצדיק מקרב הכל אל השורש שלא יתדבק בחיצוניות הדבר רק בפנימיות, כי אף שמעשיהן שוים, שגם הצדיק עושה ענייני עולם הזה, רק בדעת ודביקות בהפנימיות כנ"ל, שזה פירוש דעת התחברות כנודע... וכסיל על ידי שפורש הדבר משורשו נקרא אולת".

ומרגלא בפומיה של רבי גד'ל אייזנר, משגיח ישיבת חידושי הרי"ם, ש"אפשר לאכול ושיהיה כמו ללמוד, ואפשר ללמוד ושיהיה כמו לאכול". והיה מסביר לתלמידיו את העבודה להתמקד בנקודה הפנימית בדרך משל: אדם העומד לשנות יין מתוך גביע כסף נאה מאד, ולפני השתיה מתבונן בגביע ומתפעל מיופיו עד ששכח לגמרי שיש בתוכו משקה, מסובב את הגביע ומביט בו מכל צדדיו, מבקש להביט גם בתחתיתו של הגביע ההדור, הופכו על פניו, והמשקה נשפך ואבד...

אמנם בתחילה רצה את הפנימיות, אלא שבראותו את החיצוניות, נמשך אחריה, וכאשר נדבק בחיצוניות, שכח לגמרי את הפנימיות, עד שאיבדה. מאידך, יש אשר כל מעייניו נתונים אך ורק אל המשקה. כל חפצו הוא רק בו ואינו שת לבו כלל וכלל לכלי החיצוני, שנועד רק להחזיק את מה שבתוכו. אחת היא לו אם הכלי הינו חרס או כסף.

היכן טמון קוטב ההבדל: הדבר תלוי במידת הצימאון. מי שצמא לשנות עד מאד, לא יביט על צורתו החיצונית של הגביע, יפה ככל שיהיה. אך מי שאינו צמא כל כך, ואין הדבר הפנימי חשוב בעיניו כל כך, אזי אף שמצוי בדרך אל הפנימי, עלול הוא להיעצר בחיצוני להידבק בו, עד שיאבד לגמרי את הפנימיות.

כאשר האדם משכיל לגלות את הנקודה הפנימית, דהיינו כאשר הוא אינו נותן למעטה הגשמי לשלוט בו, הוא מתעלה לדרגה גבוהה יותר מהמלאכים, כדבריו בפרשת תזריע (תרנ"ז) וז"ל: "במדרש (ויקרא רבה יד, ב) אחור וקדם צרתי, זכה אדם נוהל ב' עולמות, כי האדם כלול מעליונים ותחתונים ונשלח נשמתו למטה... ואם זכה פירוש להיות זך ובר לבב שלא יקבל השתנות על ידי דברי עולם הזה, אז מוציא גם מעולם הזה נקודה פנימית, ובזה האדם כוחו יפה מן המלאכים שאינם יכולים לירד בעולם הזה".

מזל בתולה – הנקודה הפנימית שלא שולט בה זר

ו. חודש אחד בשנה הוא הזמן המסוגל ביותר לגילוי הנקודה הפנימית – חודש אלול.

ויסוד זה נעוץ במזל החודש "בתולה", כדברי השפת אמת (וילך תרמ"ז) "והנה מזל אלול בתולה, היינו שיש נקודה פנימית בנפש ישראל שאין שולט שם מגע נכרי, גן נעול מעיין חתום, ונקרא בתולה. ועל זה הנקודה נאמר אני לדודי, שלעולם לא נתרחה זו הנקודה מדביקות בשורשה, ושמורה לשמו ית'. אך לא בכל עת יכולין למצוא זו הנקודה, ועתה הזמן גורם שנתעוררו בני ישראל בתשובה. ונתקרבו

נפשות בני ישראל אליו ית'. וכמו כן דודי לי, הוא גם כן שיש למעלה מידות מיוחדים רק לבני ישראל, כמ"ש הנה אנכי כורת כו' נגד כל עמך כו' אשר לא נבראו כו', אם כן יש מידות מיוחדים לבני ישראל, והם י"ג מדות כמ"ש הורית לנו לומר שלש עשרה. וכפי התגלות נקודה פנימיות אני לדודי, כך דודי לי".

בעת מזל "בתולה", יש אפשרות מיוחדת לגילוי הנקודה הרוחנית הטמונה בשורשו של כל יהודי, אותה נקודה טהורה שלא שולט בה זר, כבתולה שאיש לא ידעה מעולם. אלא שבמשך השנה הנקודה הפנימית מתכסה בהבלי העולם הזה ובמעטה הגשמיות, אולם בימי הרצון של חודש אלול, יכולים לגלות אותה יותר בנקל, ולהשיל מעליה את כל המחיצות החומריות. וזהו הרמז בשם החודש "אני לדודי" – הרצון והכמיהה לגילוי הנקודה הפנימית, ו"דודי לי" – הסייעתא דשמיא הניתנת ממרומים לגילוייה של הנקודה.

ומעתה מבוארים בתוספת הטעמה, דבריו של הבני יששכר (מאמרי חודש אלול, מאמר א, אות ד) שיסודם של ימי אלול כימי רצון, נעוץ בימי בראשית, וז"ל: "הנה כתבתי לך טעם להימים האלה שהם ימי רצון, על שבהם היתה עליית משה לקבל לוחות אחרונות ונתרצה הקב"ה לישראל, והנה אומר לך שהימים האלה הן בסגולה לרצון העליון מעת בריאת העולם, דהנה בתשרי נברא העולם לדעת רבי אליעזר, כמו שאומרים (בתפילת ראש השנה) זה היום תחילת מעשיך, והנה בריאת העולם היה ברצון, כי אין זה ח"ו כאומן שפועל את פעולתו להשלים חסרונו, כי הוא ית"ש שלם בתכלית השלימות, רק שברא עולמו ברצון להיטיב לברואיו, וזהו שכתבו המקובלים בלשונם בכמה מקומות כשעלה ברצונו ית"ש לברוא העולם, ואם כן שהתחלת הבריאה היתה בתשרי (והיינו בריאת האדם, אבל התחלת העולם בכ"ה אלול), אימתי היתה עליית הרצון כביכול, באלול, מאז והלאה הוקבע לדורות הימים האלה נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה ימי רצון, על כן עליית משה להר לקבל לוחות אחרונות ברצון שיתרצה הקב"ה לישראל היה גם כן בימים ההם".

כאשר נברא העולם, בחודש אלול, נתהוותה בעולם המעשה הנקודה הרוחנית הפנימית. ומתוך כך נקבעה בשורש הזמן של חודש אלול, הסגולה שבימים אלו ניתן לגלות את הנקודה הפנימית שהושתרה בבריאה בימים אלו, כשנברא העולם.

ומעתה מובן, שאע"פ שחיוב התשובה הוא בכל ימי השנה, אך חודש אלול הוא המיוחד כי "ימים אלו מובחרים יותר ומזומנים לתשובה להיותם ימי רחמים ורצון". אמנם חיוב התשובה הוא תמידי, אולם חודש אחד בשנה הוא הזמן המסוגל יותר לגילוי

הנקודה הפנימית – חודש אלול, שבו נבראה הנקודה הפנימית. ולכן בחודש זה ניתן לגלות נקודה זו בכח התשובה, בבחינת "אני לדודי ודודי לי".

ומבואר היטב המכנה המשותף בין רמזי חודש אלול בפסוקים "אני לדודי ודודי לי", "ומל ד' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך", ובפסוק "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים" – גילוי הנקודה הפנימית הרוחנית, שהוא תוקף עבודת חודש אלול. שהרי גם "מילת הלב" פירושה הסרת המעטה החיצוני המעיב על הנקודה הרוחנית הפנימית. ואף נתינת הצדקה בחודש אלול, המרומזת בפסוק "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים", יסודה בגילוי הנקודה הפנימית הנמצאת בכל דבר חומרי, לרבות הממון, הבא לתיקונו כאשר האדם מקדש את הממון באופן שמשמש בו לצרכים רוחניים, כנתינת צדקה.

תפקידו של השופר – לגלות את הנקודה הפנימית

ז. מטרת תקיעת השופר בחודש אלול היא לעורר את העם לחזור בתשובה, כדברי הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ד) "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורר ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה".

בדברים אלו מורה לנו הרמב"ם מהי מהות העבודה בחודש זה – להתעורר מתרדמת הבלי הזמן, להקיץ מההרגל והשיגרה. תפקידו של השופר, להשיל את המעטה החיצוני הגשמי של טרדות היום יום, ולגלות את הנקודה הפנימית הרוחנית המפעמת ברוחו של כל אדם, כדברי השם משמואל (ראש השנה יום א) וז"ל: "מהות השופר שהוא מגלה את פנימיות הלב, שהוא הבל היוצא מהלב, שבלתי השופר איננו נשמע, וע"כ נמי ברוחניות כמו יפה לגלות את פני הלוט היא הנקודה הפנימית. וע"כ בישראל שהנקודה הפנימית לעולם היא טובה, ואיננה מתקלקלת לעולם ונקראת בתולה ואיש לא ידעה, והחטא הוא רק בחיצוניות, וידוע דמחשבה דיבור ומעשה הם רק לבושי הנפש. וע"כ לעומת המקטרגים על חטא ישראל, נתן הקב"ה לנו עצה לתקוע בשופר, ועל ידי כן מתגלה הנקודה הפנימית שטהורה היא, וע"כ אף אם ח"ו החטאים שבחיצוניות סותמין בפני' ומכסין אותה, מכל מקום שוב זה עצמו גורם רחמנות עלי' למעלה, וע"כ הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים".

כפי שהבאנו לעיל "בכל בן ישראל נשאת נקודה פנימית אחרונה שעליה אין הרע שולט", ומעתה, בכוחה של תקיעת השופר לעורר את האדם לגלות את אותה נקודה פנימית, שבמשך כל השנה מתכסה בחומר ובגשמיות. וחודש אלול דווקא, שמזלו "בתולה" מרמז על הנקודה הרוחנית שאיננה מתקלקלת ואין לרע שליטה עליה, ו"בימי הרצון" של חודש זה, מתגלה הרצון הפנימי הרוחני שטבע בורא עולם בבריאה ובאדם.

ראש השנה למעשר בהמה – גילוי הנקודה הפנימית בדברים הגשמיים

ח. לאור המבואר שבכל דבר בבריאה טמונה נקודה של חיות אלוקית, נוכל לחדור לעומק פנימיות ענין קביעות ראש השנה למעשר בהמה דווקא בחודש אלול.

גם הפנימיות המקיימת את המזון היא רוחנית, כדבריו של האור החיים (בראשית יח, ה) "וגם במאכל יש סודות מופלאים כאמור (משלי יג, כה) צדיק אוכל לשובע נפשו, לפנימיות הרוחנית". ומקרא מפורש: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח, ב-ג). לא הלחם הגשמי הוא המחיה את האדם, אלא דבר ה' – הכח הרוחני שיש בלחם, הוא הוא הנותן מחיה וחיים, וכמו שפירש האבן עזרא: "כי על הלחם לבדו לא יחיה האדם, רק הכח או עם הכח הבא מהעליונים במצות ה', וזה פי' מוצא פי ה', והעד שלא אכלתם לחם וחייתם". הכח המחיה את כל הבריאה, וגם הכח המזין האמיתי הנמצא בלחם, הוא מוצא פי ה' – שבו תלוי כל קיום הבריאה.

וכפי שהביא השפת אמת (ראה תרל"ד) מהבעל שם טוב הק' לפרש את הפסוק (תהלים קו, ה): "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף", ונשאלת השאלה מדוע נברא האדם כשהוא רעב או צמא, הלא הקב"ה יכול היה לברוא את האדם באופן שלא יהיה לו כל צורך במאכל או במשתה. ומבאר הבעש"ט, שהתשובה לכך נמצאת בפסוק "נפשם בהם תתעטף", והיינו "שיש איזה ניצוץ מנפש האדם באותו מאכל, וזהו שנאמר נפשם בהם תתעטף לכך רעבים וצמאים". כלומר, בתוך המאכל מעוטפת בחינת "נפש" שצריכה עליה ותיקון, הנעשים רק אם נאכלים על ידי האדם בקדושה.

ולפי זה ביאר השפת אמת (שם) את הפסוק: "עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים ה' מתיר אסורים", והיינו שהנקודה הרוחנית הטמונה בדומם צומח וחי "הוא בבית אסורים שנעשקה נקודה זו בתוך הדברים הטבעיים", והאדם בעבודתו הרוחנית כשרעב ללחם ואוכל אותו בקדושה, מגלה את הנקודה הפנימית העשוקה ואסורה בכבלי החומר, ומביאה לתיקונה השלם.

ענין זה נרמז במצות "מעשר בהמה", כדברי השפת אמת (וילך תר"מ) "וזהו הרמז ראש השנה למעשר בהמה כי כל ענייני עולם הזה וודאי יש בהם צורך גבוה, והאדם יש לו חלק בכל כדי לתקן הכל על ידו. אבל בימים אלו צריכים להפריש ולהרחיק מכל ענייני עולם הזה כפי היכולת לקיים אני לדודי, ולזכור כי האדם נברא רק לעבודת הבורא ית', ובחודש אלול מתקיים אני לדודי".

והדברים משלימים את המבואר לעיל, חודש אלול הוא הזמן המסוגל לגילוי הנקודה הפנימית הטמונה בבריאה, וכחלק מההתעוררות להסרת המעטה הגשמי המסתיר את הנקודה הפנימית הנמצאת בכל דבר בבריאה ובאדם, נקבע ראש השנה למעשר בהמה בחודש זה, לחזק את העבודה המוטלת על האדם לתקן את ענייני העולם הזה, ולהעלות גם את הדברים הגשמיים הפחותים הנמצאים במדרגה שפלה של בהמה, למעלה הרוחנית העליונה ביותר.

שבת – הנקודה הפנימית בזמן

ט. כפי שהזכרנו בתחילת הדברים, הנקודה הפנימית נמצאת בבחינות "עולם – שנה – נפש". ובמידה הזמן – הנקודה הפנימית היא בשבת.

קיומם של ששת ימי המעשה תלוי בהשפעת קדושת השבת, כדבריו של האור החיים בפרשת בראשית (ב, ג) וז"ל: "ולמה שפירש בזהר (שמות פח, ב) כי ביום השבת משתלשל השפע של כל ששת ימי המעשה יכוין על זה אומרו ויברך, כי בו צוה ה' את הברכה לחיות העולמות. אכן מצינו כי הקב"ה גילה הדבר במה שאמר בעשרת הדברות (שמות כ, יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו', הרי גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים לטעם הנודע לו, גם ידוע ליודעי אמת. ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא יודע לה', ובו ביום חזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששה ימים, וכן על זה הדרך. וזולת זה היום היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחוזר לתוהו ובוהו וצריך ה' להכינו פעם שנית ובאמצעות שבת העולם עומד".

נמצא שהשבת היא "הנקודה הפנימית" – עיקר החיות של כל הבריאה, ובלשונו של השפת אמת (בראשית תרל"ב) "בזה"ק ירא שבת, מה ענין זה לבראשית. אך זה פירוש בראשית ברא, שיהיה כל הבריאה דבוקה בכח הראשית, והתחלת השורש שהיא נקודה מהשי"ת שנותנת חיים והויה לכל הנבראים, והוא בחינת שבת, כי בו שבת מכל מלאכתו כו' כי שבת מחזיר כל הבריאה לשורשו שהוא רצונו ית'... וזה ירא שבת, להיות בכל דבר היראה מונח על פי האדם על ידי נקודה הפנימיות שנקרא שבת שהיא

עיקר החיות". ובמקום אחר (ויגש תרל"א) הוסיף: "זכור את יום השבת לקדשו, בגמרא מנה יפה מזמינו לשבת. פירוש, בכל דבר יש להניח מנה יפה להיות נפרש פנימיות הדבר להשי"ת. וזהו פירוש שבת, שורש נקודת החיות שיש בכל דבר מהשי"ת וזה נקרא שבת".

ולכן בשבת, מתגלה יותר ההארה של הנקודה הפנימית, כדבריו בפרשת מצורע (תרמ"ז) "ואמו"ז ז"ל [בעל החידושי הרי"ם] ביאר הפסוק ששת ימי המעשה יהיה סגור (יחזקאל מו, א) שבני ישראל שנקראים גן נעול הוא ששומרין הנקודה פנימיות הנ"ל שלא להתערב בחשק עולם הזה, עי"ש בפרשת ראה... ומזה הטעם עצמו בימי המעשה נסגר שער הפנימיות משום דשלטא ביה סטרא אחרא [שולט בו הצד הרע] ותערובת טוב ורע, רק בשבת דכל סטרא אחרא מתעברת וערקת [בשבת כל הצד הרע מתבטל], לכן מתגלה בו הארה הפנימיות".

כוונת החידושי הרי"ם, שחובת האדם לשמור את פנימיות לבו, דהיינו את הנקודה הפנימית, בששת ימי המעשה שלא תטמא מענייני העולם הזה, כדי שבשבת תהיה הנפש מוכנה לקליטת הארת הקדושה המופיעה ומתגלה בה, וכדברי השפת אמת (תולדות תרל"ב) ש"בשבת מתפשטת כח הנקודה הפנימיות להאיר גם אל החיצוניות".

זמן הסעודה השלישית, "רעוא דרעוין" – רצון הרצונות, הוא שיאו של הזמן שבו מתגלה הנקודה הפנימית של השבת. ולכן בזמן זה שבו מתגלה הרצון בדרגה הגבוהה ביותר, תיקנו לומר את הפסוק "ואני תפלתי לך ה' עת רצון", וכביאורו של הנתיבות שלום (שבת, עמ' ק) "בעת רצון הגדול הזה שהוא רעוא דרעוין, תפלתי היא לך ה', שכל ענייני יהיו רק לך ה', בלתי לה' לבדו, ועל ידי זה ענני באמת ישעך". בזמן זה, עיקר התפילה היא גילוי הנקודה הפנימית בכל העניינים.

וממוצא הדברים מבואר היטב **המשותף** בין חודש אלול וזמן מנחה בשבת, הנקראים "ימי רצון". כי כשם שחודש אלול הוא חודש המיועד לגילוי הנקודה הפנימית, כך גילוייה של "הנקודה הפנימית" **בששת ימי המעשה** הוא בשבת.

ידידי רבי חיים שגור הוסיף, שחודש אלול הוא החודש **האחרון** בשנה, וכן סעודה שלישית היא הסעודה **האחרונה** בשבת, בבחינת "אחרון אחרון חביב", והיינו חביבותו של הדבר ה"אחרון" במובן זה, שככל שהדבר ירד לדיוטא התחתונה ביותר, וכלו כל הקיצים כי הגיע למקום האחרון, אולם הרי עדיין נמצאת בו הנקודה הפנימית, אשר בבא הזמן, אם ישכיל האדם לגלותה ולהעלותה למקומה הראוי, אזי ככל שהיתה

במקום האחרון ביותר, סופה להתעלות גבוה מעל גבוה, וכגודל הירידה כן גודל העליה.

ארץ ישראל ירושלים ובית המקדש – הנקודה הפנימית במקום

י. הנקודה הפנימית במקום היא ארץ ישראל, ובפרט בעיר הקודש והמקדש.

וז"ל השפת אמת בפרשת ראה (תרל"ד) "ובכל נברא, מכל שכן באדם, נתן הקב"ה נקודה קדושה ויש לה גבול. אך על ידי עבודת האדם יכול להרחיבה בעזר השי"ת. לכן נקודה הפנימיות גבול שהוא סוף המדרגות שבאדם. וכן בית המקדש נקרא גבולנו כמ"ש ותטענו בגבולנו, שהוא הפנימיות שבכל הארצות". ובפרשת בהר (תרס"א) הוסיף: "ארץ ישראל נקראת נחלה בלי מיצרים, כמו שנאמר בנחלת יעקב (בראשית כח, יג-יד) הארץ אשר אתה שוכב כו' ופרצת ימה וקדמה. שלפי שזכה בנקודה הפנימיות של ארץ ישראל, שממש הושתת העולם, לכן היא נחלה בלי מיצרים".

וכוונתו לדברי המשנה במסכת יומא (נג, ב) שבבית שני "משניטל ארון, אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת", ובגמרא נתבאר טעם שמה של האבן "שתיה" כי "ממנה הושתת העולם". כלומר, בריאת העולם הושתתה מאותה נקודה ראשונה שמקומה בבית קדשי הקדשים. וכמאמר חז"ל במדרש תנחומא (קדשים פרשה י) "מציון מכלל יופי אלקים הופיע (תהלים נ, ב), מציון נשתכלל כל העולם כולו, כדתנינן, למה נקראת שמה אבן שתיה, שממנה הושתת העולם... כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש, כך ארץ ישראל נתונה באמצע העולם, שנאמר, יושבי על טבור הארץ (יחזקאל לח, יב). וממנה משתיתו של עולם יוצא... מנין, מציון מכלל יופי אלקים הופיע, ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם, וירושלים באמצעיתה של ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע ההיכל, ואבן שתיה לפני הארון, שממנה נשתת העולם".

נמצא כי "הנקודה הפנימית" של הבריאה, היא ארץ ישראל, ירושלים, בית המקדש ובית קדשי הקדשים. ומעתה יובן מדוע מצאנו בחודש אלול תאריכים הקשורים לירושלים, במאבק נגדה, ובבנייה. כי חודש זה הוא הזמן המסוגל לגילוי הנקודה הפנימית, ולכן דווקא בחודש זה התעצם המאבק נגד ירושלים, ויחד עם זאת, בחודש זה גם זכו לעמוד מול מבקשי נפשם.

ומבואר היטב התאריך המיוחד של השלמת בנין חומת ירושלים – כ"ה באלול, יום בריאת העולם, ובודאי אין זו יד המקרה, אלא קשר של קיימא מקשר בין שני

המאורעות, שביום שבו נברא העולם והושתתה הנקודה הפנימית שהיא שורש הכל, הושלמה חומת ירושלים שהיא המקום שבו מתגלה הנקודה הפנימית האלוקית.

חודש אלול בזכותם של מקדשי השם

יא. לפי האמור מבוארים דברי חז"ל מדוע דווקא בחודש אלול עומדת לעם ישראל זכותם של חנניה מישאל ועזריה שנכנסו לכבשן האש וניצלו ללא פגע, דהנה בספרי (האזינו סימן שו) אמרו ש"לא ירדו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אלא כדי שיעשה להם נסים וגבורות, בשביל לקדש שמו בעולם". מטרתם של חנניה מישאל ועזריה היתה לקדש שם שמים בעולם, וזכות זו נצרכת במיוחד בחודש אלול, שהרי עיקר סגולת ימי הרצון של חודש זה נועדה לברר את הנקודה הפנימית מתוך המעטה הגשמי העוטף אותה, כדי להראות את הכח האלוקי המוחיה את הכל ולקדש שמו יתברך בעולם. ועל כן יפה ומתאימה זכותם של מקדשי השם לימי החודש, כדי שתעמוד זכות זו לעבודת החודש – גילוי הנקודה האלוקית ופרסומה בעולם למען כבוד שמו.

וגם מובנת המשמעות שדווקא גוון עמום של צבע נבחר לימי חודש אלול [צבע אפור-כחול הנוטה לשחור, צבע האבן של שבט גד, שהוא כנגד החודש] – כדי לרמז על מאבק האיתנים המתנהל בין הכוחות המנוגדים המשמשים באדם בעירבוביה, הנקודה הפנימית הרוחנית מחד גיסא, ומאידך, המעטה הגשמי המכסה אותה, ועבודת האדם היא להסיר את הלוט מעל הנקודה הרוחנית ולגלות אותה.

ובמדרש (בראשית רבה פרשה עא) אמרו שמוצאו של אליהו הנביא הוא משבט גד, ולפי האמור, פשר הדבר, כי אליהו התשבי זכור לטוב יבוא ויתרץ קושיות ובעיות [תיק"ו] – יברר ויגלה את הנקודה הפנימית האמיתית, אשר לעת עתה מכוסה בחומר הגשמי, ולעתיד לבוא תחזור ותתגלה, במהרה בימינו.

שער ו

י"ב
חדשי השנה
כנגד
י"ב אותיות
(ספר יצירה)

הקדמה

'ספר יצירה' הוא ספר קדמון שמוזכר בדברי חז"ל, העוסק בבריאת העולם, ובחכמה המופלאה שיש באותיות לשון הקודש.

במסכת סנהדרין (סד, ב) מסופר ש"רבא ברא גברא". ופירש רש"י: "על ידי ספר יצירה שלמדו צירוף אותיות של שם". ועוד מסופר (שם) כי "רבי חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא [עגל משובח] ואכלי ליה". מעשה זה מובא בהמשך הסוגיא בסנהדרין (סז, ב) ושם הגירסא: "רבי חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בהלכות יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא". ופרש"י: "עסקי בהלכות יצירה – וממילא אברו להו עגלא תילתא [בראו להם עגל "משולש"] על ידי שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם, ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה הן, על ידי שם קדושה שלו הוא". ובמסכת ברכות (נה, א) אמרו חז"ל: "יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ", ופרש"י: "אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, על ידי צירופן, ובספר יצירה תני להו".

ודאי שהדברים עמוקים, אולם במובן הפשוט המתבאר מדברי הגמרא ורש"י, מכ"ב אותיות האל"ף ב"ת ניתן לצרף צירופים שונים של שמות. ובריאת העולם על ידי הקב"ה נעשתה ב"שמות", וכל "שם" היה מורכב מצירוף אחר של אותיות. והיינו דברי הגמרא שבצלאל היה יודע "לצרף" אותיות שמים וארץ, כלומר בצלאל ידע את הסודות המופלאים של צירופי האותיות שיצרו את השמות בהם ברא הקב"ה את העולם. וכפי שמבואר בדברי רש"י, בחיבור הנקרא 'ספר יצירה', נמסרה החכמה של "צירוף האותיות" שבהם נבראו שמים וארץ. ומסופר בגמרא שהיו אמוראים שידעו את "צירוף האותיות" שיוצר "שם" שבו ניתן לברוא בעלי חיים, וכל ערב שבת היו "בוראים" עגל משובח לאכילה בסעודת השבת.

ספר יצירה מוזכר גם בפירוש של רש"י לספר איוב, עה"פ (איוב כח, כג) "אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה", כתב רש"י: "אלקים הבין דרכה נסתכל בה וברא את העולם באותיות" כסדרם ומשקלן יצר כל היצורים כאשר כתוב בסוד ספר יצירה". וכן עה"פ (איוב כח, כז) "אז ראה וַיִּסְפָּרָה הַכִּינָה וגם חקרה", כתב רש"י: "ספר

אותיותיה כפולות ופשוטות ראשונות ואמצעיות ואחרונות היא אמת חותמו של הקב"ה, וכן בשאר סדרים ברא כל דבר ודבר באותיות הללו, והכל מפורש בסוד ספר יצירה". ובמסכת מנחות (כט, ב) על מאמר הגמרא: "שני עולמות שברא הקב"ה, אחד בה' ואחד ביי", כתב רש"י: "חלק את שמו והטיף מכל אות ג' טיפין ומאותן טיפין נעשו מים ואש ואויר וכל העולם כולו, וכן כתוב בספר יצירה".

מחבר ספר יצירה

החיד"א מביא בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים אות ס"ק נד) בשם זוהר חדש (פרשת יתרו דף ס ע"א) **שם מחבר 'ספר יצירה' הוא אברהם אבינו**. וכן מובא בכוזרי (מאמר ד). והרמ"ק כתב סוף פירושו ל'ספר יצירה' "חסלת ספר יצירה דמתקריא [הנקרא] ברייתא דאברהם אבינו". והדברים נזכרו גם בספר ילקוט ראובני (פרשת לך לך) "ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה). מסורה בידינו שאברהם ע"ה חיבר 'ספר יצירה' על מתכונתו, כי ה' אתו ודי לכל משכיל".

על פי זה ביאר הרב עזרא שרים בהקדמה לפירושו רזא דיצירה על 'ספר יצירה' את דברי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פ"א ה"ג) **"ויצא [אברהם אבינו] לחרן והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד... וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחיבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב, ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי".** ויתכן שבדבריו על הספרים שחיבר אברהם אבינו – התכוין הרמב"ם ל'ספר יצירה'. וכדברי ילקוט הראובני שבפסוק **"ואת הנפש אשר עשו בחרן"** נתקבלה מסורת על חיבור 'ספר יצירה' של אברהם אבינו, ומפסוק זה הרי דרשו חז"ל על ה"אנשים שהיה אברהם מגייר, והנשים שהיתה שרה מגיירת", שהוא המקור לדברי הרמב"ם על הדברים שהודיע אברהם אבינו לבני דורו – ובכלל זה, הספר שחיבר אברהם אבינו בענין זה, שכפי הנראה הוא 'ספר יצירה'.

ואולי 'ספר יצירה' נכלל בדברי הגמרא בעבודה זרה (יב, ד) **"גמירי דעבודת כוכבים דאברהם אבינו, ד' מאה פירקי הויין"** – והיינו שב"מסכת עבודה זרה" של אברהם אבינו היו ארבע מאות פרקים. וכמו שכתב ב'ספר יצירה' עם פירוש רבי דונש

אבוסאולה: "ואולם אף כי לא נאמר מפורש בתלמוד מאומה מדבר יחוסו של הספר יצירה לאברהם אבינו, בכל זאת נראה לי רמז לדבר על פי מה שאמרו בתלמוד גמרא דעכו"ם דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הוויין, וגמרא זו נראה לי שהיה עניינו במציאות השי"ת ואחדותו וחידוש העולם ולחלוק על עובדי השמש ושאר הכוכבים. ואפשר שהששה פרקים מספר יצירה הוא חלק מעט הנשאר מהד' מאות פרקי גמרא הנ"ל, שספר יצירה הוא גם כן עניינו עיקר להורות לנו על אלוקותו של הקב"ה ואחדותו, ואיך ברא העולם בששת ימים".

בענין זה ראוי להזכיר את דברי השל"ה (דרך חיים פרשת וישב) בביאור הפסוק (בראשית לו, ב) "ויבא יוסף את דבתם רעה", וז"ל: "שמעתי שנמצא בקובץ ישן, הענין היה, אברהם אבינו עשה ספר יצירה ומסרו ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב מסר לבניו אשר הם היותר מיוחסים, כי אין מוסרין סתרי תורה כאלה אלא לצנועין ומיוחסי ישראל בכל דור ודור, על כן מסרו לבני הגבירה ולא לבני השפחות. ואפשר שבראו השבטים בצירוף אותיות מספר יצירה".

הרי לנו בדברי חז"ל ורבותינו ראשונים ואחרונים, שחיבור ספר 'ספר יצירה' מיוחס לאברהם אבינו, שמסרו ליצחק, ויצחק ליעקב. והוסיף בהקדמת פירוש 'זוא יצירה', וז"ל: "ואם שיש מייחסים 'ספר יצירה' לרבי עקיבא, כבר כתב הרמ"ק בספר הפרדס (שער א פרק א) שדעה זו אינה מוסכמת, וכפי שנראה מפורש מלשון הזוהר הנ"ל. ויש שכתבו שסידורו וחלוקת פרקיו מיוחסים לרבי עקיבא, אבל עצם עיקרי ושורשי יסודותיו מיוחסים לאברהם אבינו ע"ה".

☆

שימוש בספר יצירה

כאמור בדברי הגמרא בסנהדרין, היו אמוראים שעשו מעשה על פי ספר יצירה לברוא "עגלא תילתא".

וכן מבואר בטור ושו"ע (יו"ד סי' קעט סע' טו), שאין איסור בדבר. וז"ל הטור: "יש בו ג' חלקים, העושה מעשה על ידי כשפים, חייב סקילה. ואם אינו עושה מעשה כמו אוחו העינים, פטור אבל אסור. ועל ידי ספר יצירה מותר לעשות לכתחילה". ובהמשך דבריו מביא הטור בשם הרב רבי ישעיה "כל אדם שעושה על ידי שמותיו הקדושים מותר שהוא גדולתו וגבורתו של הקב"ה, ואין אסור אלא על ידי ידי שדים". וכן נפסק בשו"ע: "אוחו את העינים אסור, ועל ידי ספר יצירה מותר, אפילו לעשות מעשה".

וכתב שם הש"ך (ס"ק יח) וז"ל: "ועל ידי ספר יצירה מותר לעשות לכתחילה, דשמות הקדש הם, והשי"ת נתן בהם כח שיוכלו לפעול על ידיהם החסידים והנביאים, והפועל בהם מראה גדולתו וגבורתו של השי"ת שמו, אף שיתעסקו בהם בקדושה ובטהרה, ולצורך קדושת השם או לצורך מצוה רבה, אשר לא נמצא זה בדורות הללו בעוונותינו הרבים. ואפילו בזמניהם מצינו שנענש ישעיה על זה, וכל שכן בזמן הזה שאי אפשר לנהוג בטהרה ובקדושה, ורחמנא ליבא בעי, עכ"ל עט"ז. ודבריו נכונים וכן נמצא בכמה מחברים דורשי רשומות שאין להשתמש בשמות הקודש כי אם לצורך מצוה רבה, ודאשתמש בתגא חלף והמשתמש בשם השם אובד מן העולם. וכן כתב הרב לקמן סי' רמ"ו סוף סכ"א ודאשתמש בתגא חלף, יש אומרים זה המשתמש בשמות הקודש, גם בספרי המקובלים מבואר שעוון גדול הוא המשתמש בשמו, ע"כ המונע יבורך".

אכן, מפורסמת תשובתו של החכם צבי (סימן צ) שדן בשאלה: "נסתפקתי אדם הנוצר על ידי ספר יצירה כאותה שאמרו בסנהדרין רבא ברא גברא, וכן העידו על זקני הגאון מוהר"ר אליהו אבדק"ק חעלם [שברא "גולם" על ידי 'ספר יצירה'] מי מצטרף לעשרה לדברים הצריכים עשרה כגון קדיש וקדושה".

וב'ספר יצירה' עם פירוש אבוסאולה, הביא: "שהחכם אבן עזרא ברא בריה לפני רבנו תם ואמר ראו מה שנתן הקב"ה באותיות הקדושות. וכן אירע מעשה לפני ריב"א ותלמידיו שעסקו בספר יצירה ורצו לבראות בריה וטעו".

ובהקדמה לספרא דצניעותא עם פירוש הגר"א, כתב תלמידו המובהק, רבי חיים מוולוז'ין: "ובספר יצירה היתה משנתו סדורה לו מימי ילדותו בגירסא ברורה ועמקות נורא. כי הצעתי לפניו עשרה שיטות בנוסחות מוחלפות בספר יצירה, ואמר לי גירסתו הברורה כגירסת האריז"ל, רק דבר אחד הוסיף מה שנשתבש גירסת האריז"ל בדפוס. אמרתי לו, מעתה הלא אינו דבר גדול ופלא כל כך לברוא גולם. השיב כי באמת פעם אחת התחלתי לברוא גולם, ובעודי באמצע עשייתו חלף ועבר תמונה אחת על ראשי והפסקתי מלעשותו עוד כי אמרתי מסתמא מן השמים מנעוני לפי רכות שני אז, ושאלתי בן כמה היה אז, והשיב שהיה קודם י"ג שנה".

בדורות האחרונים מתהלכות אגדות אודות ה'גולם' שברא המהר"ל מפראג, אשר שימש את המהר"ל כשליח נאמן להטיל אימה על מפיצי עלילות הדם באותה התקופה. על מצחו של הגולם היו חקוקות האותיות "אמת", וכאשר הוציא המהר"ל את רוח החיים ממנו, מחק את האות א', והכיתוב הפך ל"מת". על פי האגדה, שרידי

גופו של ה'גולם' נמצאים בעליית הגג של בית הכנסת "אלטנוישול" בפראג עד עצם היום הזה. אך יש חילוקי דעות האם אגדות אלו נכונות.

☆

תוכנו של 'ספר יצירה'

המקובל רבי משה יאיר ויינשטוק כתב בהקדמה למהדורת 'ספר יצירה' שהוציא לאור, את הדברים הבאים:

"ספר היצירה הוא אוצר בלום של תכנית כללית, ידיעות ממצות ומרכוזות של בנין המציאות והיקום, החל מהספירות העליונות של עולם האצילות, ועובר אל כסא הכבוד, המלאכים, השרפים וחיות הקודש והאופנים, גלגלים, כוכבי הלכת וכוכבי השבת, עד היסודות הראשונים, אש רוח ומים. שמהם נבנה העולם, השנה והנפש, שהוא האדם המכונה עולם קטן, על שם שהוא מקפל את כל המציאות כולה. וכל הדברים נשגבים הללו רמוזים באותיות האל"ף בי"ת מא' ועד ת"י."

אין ספק כי 'ספר יצירה', ובפרט על פי המובא לעיל שמקורו קדום עוד מימי האבות - עמוק עד מאד. הדברים שנאמרו בו סתומים וחתומים, וגדולי רבותינו הראשונים והאחרונים עמלו ויגעו לפענח צפונותיו, ובהם רבינו סעדיה גאון, הראב"ד, הרמב"ן, רבי אלעזר מגרמיזא בעל ה'רוקח', וכן הגר"א והאריז"ל - אשר חיבוריהם בפירוש דברי ספר יצירה' ראו אור עולם.

אולם גם למי שעדיין לא באו בשערי חכמת הנסתר, ודאי יש תועלת גדולה מלימוד דברי 'ספר יצירה', וכמו שכתב האדמו"ר בעל האש דת מאוז'רוב (בדברי הסכמתו לספר אדרא דמשכנא) על 'ספר יצירה', שהוא ספר "שנועד לפי דברי הראשונים כדי לפרסם אלקותו ית"ש בעולם ולהחדיר את אמונת בריאת התבל מאין ליש והשגחתו יתברך שמו על כל הנבראים".

☆ ☆ ☆

י"ב חדשי השנה - כנגד י"ב אותיות

חלק מיוחד בדברי 'ספר יצירה' הוא הרמזים שיש בי"ב מאותיות האל"ף בי"ת לי"ב חודשי השנה.

כ"ב האותיות מחולקות ב'ספר יצירה' לשלוש מחלקות. מחלקה ראשונה שבה שלוש אותיות: אמ"ש, מהם נוצרו ג' היסודות הקיימים בבריאה איור מים אש.

מחלקה שניה ובה שבע אותיות: בג"ד כפר"ת, הנקראות אותיות "כפולות" מכיון שהם משתנות על ידי הדגש שבתוכן, ומהם נוצרו שבע ימי השבוע ושבעת כוכבי הלכת. ובמחלקה השלישית י"ב אותיות: הוּחט"י לנ"ס עצ"ק, הנקראות אותיות "פשוטות", מהם נוצרו י"ב חודשי השנה וי"ב המזלות.

נמצא כי במכלול סדרי הבריאה שהושתת על בנין האותיות, גם תוכנם, סגולתם ואופיים של חודשי השנה, נקבע על ידי האותיות. וכלשון ה'ספר יצירה', שבכל חודש "המליך" הקב"ה אות מסויימת, ועל ידי כך נטבעו בבריאה מזל החודש ותכונותיו.

בסידרת המאמרים שלפנינו, השתדלנו לצעוד בדרכם של המפרשים שעמדו על הסודות שבעולם האותיות, וביארו על פי דברי חז"ל, מה הם הרמזים שניתן למצוא מצורת הכתיבה של כל אות. בחלק מהמאמרים הובאו דברי מדרש 'אותיות דרבי עקיבא' שהוסיף נופך במהות האותיות - ומתוך הדברים נשזרה יריעה, שהקבילה כל אות לחודש אחד מחודשי השנה, על המאורעות שהיו בו. יריעה שלמה של דברי הגות ומחשבה, שנשאבו מבארות הנצח של ענקי היראה, המוסר והחסידות, ויצקו תוכן מגוון וייחודי לחודשי השנה, ולעבודה המיוחדת לכל חודש בחודשו.

חודש תשרי

ללמוד וללמד - סוד השגת השלמות

המליך אות למ"ד וצר בהם מאזנים בעולם ותשרי בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. בספר יצירה מובא שבבריאת העולם "נוצרו" י"ב חודשי השנה וי"ב המזלות בי"ב אותיות. ולפי הסדר המבואר שם, באות למ"ד "נוצר" בעולם חודש תשרי, ויש להבין מה מסמלת האות למ"ד, ומדוע נבחרה האות למ"ד לחודש תשרי.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא, שכאשר רצה הקב"ה לברוא את העולם, באו לפניו כ"ב האותיות וכל אחת מהן טענה שהיא האות הראויה לברוא בה את העולם: "נכנס למ"ד לפני הקב"ה ואמר לו, רבונו של עולם, רצונך שתברא בי את עולמך, שבי אתה עתיד לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברים, שנאמר (שמות לב, טז) והלוחות מעשה אלקים. השיב הקב"ה ואמר לו, לאו, אמר לו למה, אמר לו, מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים מהם, שנאמר (דברים ט, יז) ואתפוש בשני הלוחות, מיד יצא מלפניו בפחי נפש". ויש להבין מה היתה טענת האות למ"ד לזכות קדימה בגלל שהקב"ה עתיד ליתן לישראל את לוחות הברית, ומה הסבר הדחיה שדחה הקב"ה את טענתה.

עוד מובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "למ"ד מפני מה גבוהה מכל האותיות, מפני שהוא באמצע כ"ב אותיות, ודומה למלך מלכי המלכים הקב"ה, שיושב על כסא הכבוד ומלכות לפניו ולאחריו, כ"ף שאחריו זה כסא הכבוד, ומ"ם שהוא מלפניו זה מלכות, והוא מובחר שבכולם". ובכתיבת הסת"ם, צורת האות למ"ד מורכבת מהאות כ"ף, והאות ו"ו, שהם בגימטריא כ"ו כמנין שם הוי"ה של הקב"ה. כמו כן, מיקומה של האות למ"ד בין כ"ף למ"ם, משלים את המילה "מלך", לרמז על הקב"ה, מלכו של עולם.

אך לכאורה יותר מתאים למלך לעמוד בראש מאשר באמצע, ואם האות למ"ד רומזת למלך מלכי המלכים, ראוי היה יותר שתהיה הראשונה מכל האותיות.

בזוהר הקדוש (יתרו דף צא, ע"א) מכונה האות למ"ד "מגדל הפורח באויר". כינוי זה מופיע בדברי הגמרא (סנהדרין קו, ב) "ואמר רבי יצחק, מאי דכתיב (ישעיה לג, יח) איזה

סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים... איה סופר את המגדלים, שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר". ופירש"י: "מתג עליונה שלמעלה מן הלמ"ד, מפני מה כפופה למטה". ויש לרדת לעומק פשרו של הביטוי "מגדל הפורח באויר", ולהבין מדוע מכונה האות למ"ד בכינוי זה. ובפרט יש להבין, כיצד מחד גיסא מחשיבים את האות הלמ"ד ומדמים אותה למלכו של עולם, ומאידך גיסא קוראים לה בתואר "מגדל הפורח באויר" – האם שני הכינויים מתאימים זה לזה.

רבי אברהם אבן עזרא (ספר הצחות, שער האותיות, אות למ"ד) עמד על כך ש"הלמ"ד היא האות היחידה החורגת מן השורה למעלה, ועולה בקו העליון שלה מעל לכל אותיות האלף בית", ויש להבין את משמעות הדבר.

ואמנם הלכות מיוחדת נקבעו לכתיבת האות למ"ד, בגלל צורתה המיוחדת בהיותה "גבוהה מכל האותיות". כדי לשמור על צורת האות, אמרו חז"ל (מנחות ל, א) "ובין שיטה לשיטה כמלוא שיטה", כלומר, צריך להשאיר רווח של שורה ריקה בין שורת אותיות אחת לשניה, כדי שיהיה מקום מרווח לראש הלמ"ד. ולא רק שהאות צריכה להיות מוקפת גוויל [קלף ריק ללא כתב] מכל צדדיה, אלא צריך לוודא שאין היא נכנסת לתוך חללה של אות הכתובה בשיטה שמעליה אפילו בלא נגיעה (קסת הסופר סימן ז סע' ח), דהיינו שראש הלמ"ד לא ייכנס לתוך חלל הרי"ש או הדלי"ת או אפילו כ"ף סופית. ומכל זה אנו למדים שהתורה הקפידה מאד שצורת האות למ"ד הגבוהה מכל האותיות תשאר ניכרת וברורה לכל, ויש לעמוד על תוכן הדבר.

האות למ"ד – סמל הלימוד

ב. ונראה בביאור הדברים, כי האות למ"ד מסמלת את הלימוד – במובן הלימוד העצמי [ללמוד] ובמובן הלימוד לאחרים [ללמד].

לפנינו דברים שכתב הרב מונק בהקדמה לספר האותיות (עמ' יב) אודות האות למ"ד: "הלמ"ד בצורתו המתרוממת מעל השיטה השוה, מרמז על תכונת החיפוש, מביט למעלה לתור אחר מה שמעליו והכרתו, רצונו ועמדתו הפנימית המהותית. אמנם ההתנשאות הזאת תמיד גורמת היא שהצר התחתיתי של תוכני הלמ"ד גם הוא, יתרומם על כל פנים הרמה אלכסונית אל על, שאיפת ההתנשאות לציר על פי הנשגב גם את הציורים התחתיתיים, ולהתאים את הסדרים על פי הרוממות, הנשקפת בתחום הרום, אחרי התעלותה של הצפייה למעלה, מובלטת היא בנטייתה

הרגלית של הלמ"ד, הקו האיתן שהקווים המתפשטים ממעלה ומתחת נמשכים ממנו, מלמדנו, את היסוד הלימודי הבנוי על איתניות ההבדלה שבין הרום והתחת, על יסוד הכרת הערכים והבדלת התוכנים למיניהם וסוגיהם, ההתרגלות שביסוד החיים ההולכת בכל יצורי עולמים ועולמי עולמים, שיש לה עסק עם מורשת דורות, ומורשת עולמים, השמה את אותיותיה אותות ברשמי החיים השוטפים מדורות עתיקים, ועולמי עולמים חולפים, הרי הם כולם נשואים וכלולים ביסוד הלימוד שתכונת אות הלמ"ד בעוז גבהה וחטיבותה מצלצלת כפעמון ברוחה, בקול עז, הנושא בחילו הכביר את כל המגדלים הפורחים, באוויר המצוחצח, של הרום העליון.

ובספר עולם האותיות (אות למ"ד) הוסיף הרב ד"ר ש"ז כהנא, שיש הרוצים לומר שהלמ"ד הוא קיצורו של "מלמד" המופיע בספר שופטים (ג, לא) "וַיִּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ בַּמִּלְחָמָה הַבִּקְרָה", והדמיון של האות למ"ד לכלי זה רומז על תכונתה של האות, כשם שהמלמד משמש כמוט שבו כיוונו וזירזו עובדי האדמה את הבקר לתלמים, כך האות למ"ד מסמלת את הלימוד שהאדם צריך להתמיד בו כדי להגיע לכיוון הנכון, לדעת מהי מטרת האדם ומהי שאיפת האמת, לקראת מה עליו לחתור בתקופת שהותו בעולם, וכיצד יצעד בכיוון הנכון.

הלמ"ד, בהיותה האות הגבוהה ביותר באל"ף בי"ת, מרמזת גם על הלימוד לאחרים. היכולת "ללמוד וללמד", היא המעלה הגדולה והגבוהה ביותר של הלימוד, וכפי שמתפללים "אבינו מלכנו תן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד". ובגמרא (תענית ז, א) אמרו: "אמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכולם", כי כאשר מלמד לאחרים, מעלת הלימוד שלו מתעלה ומתגדלת.

האות למ"ד גם מציינת את הלימוד לשלול דברים שאינם ראויים, שלא לעשות נגד רצון התורה. באות זו מתחילות מצוות לא תעשה של עשרת הדברות: "לא תרצח - לא תחמוד".

ואמנם בלשון הקודש, מבטאת האות למ"ד גם מובן של מעבר למצב חדש, כדברי הרמב"ן (בראשית ב, ז) בביאור הכתוב "וַיִּצַר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עֵפֶר מִן הָאָדָמָה וַיַּפֵּחַ בְּאַפּוֹ נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה". הלמ"ד מביעה את השינוי שחל בטבעו הבהמי של האדם, אשר כוון מעתה אל המטרה - להיות נפש חיה, וכפירוש האונקלוס שם "רוח ממללא", שהיא עיקר תכונת האדם בכח הדיבור שבו. ומתוך כך אמרו חז"ל (ברכות סד, א) שהנפטר מחברו אל יאמר לו "לך בשלום", שפירשו

הליכה ללא כיוון ומטרה, אלא "לך לשלום", כלומר, לך למטרה מסוימת, להישגים נוספים. ובהתאם לכך נמדדת הצלחת האדם, כדברי הגמרא שם "שהרי יתרו שאמר לו למשה לך לשלום (שמות ד, יח), הלך והצליח". והם הם הדברים, כי הדרך היחידה להשתנות ולהיטיב דרכים היא בלימוד והתבוננות.

האות למ"ד – רמז ללב האדם

ג. במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא, כי האותיות המרכיבות את האות "למ"ד" רומזות על לב האדם, תכונותיו ותפקידיו:

"אל תיקרי למ"ד אלא "לב מבין דעת", מלמד שהלב שקול כנגד כל אבריו של אדם. לאדם יש לו עיניים, אף ללב יש לו עיניים. לאדם יש לו אזנים – אף ללב יש לו אזנים. לאדם יש לו פה, אף ללב יש לו פה. לאדם יש לו דיבור, אף ללב יש לו דיבור. לאדם יש לו נהימה, אף ללב יש לו נהימה. לאדם יש לו נחמה, אף ללב יש לו נחמה. לאדם יש לו צעקה, אף ללב יש לו צעקה. לאדם יש לו הליכה, אף ללב יש לו הליכה. לאדם יש לו שמיעה, אף ללב יש לו שמיעה". ובהמשך דברי המדרש מובא, ש"כל המידות כולן שיש להן לכל אבריו של אדם, יש לו ללב, ואלו הן, הלב רואה, הלב שומע, הלב מדבר, הלב מצפצף" ומונה שם המדרש פרטים נוספים בתכונותיו של הלב, ומסיים: "מכאן שהלב שקול כנגד רמ"ח איברים שבאדם".

עוד מובא שם: "אין אהבה אלא בלב, שנאמר (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, ואין שנאה אלא בלב, שנאמר (ויקרא יט יז) לא תשנא את אחיך בלבבך, ואין קנאה אלא בלב, שנאמר (ישעיה סג, ד) כי יום נקם בלבי, ואין דאגה אלא בלב, שנאמר (משלי יב, כה) דאגה בלב איש ישחנה, ואין דווי אלא בלב, שנאמר (קהלת יא י) והסר כעס מלבך, לפיכך אין הקב"ה צופה אלא ללב, שנאמר (שמואל א טז, ז) כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב".

לאור האמור נוכל להבין את הטעם למיקומה של האות למ"ד במרכז האותיות ולא בראשן, למרות חשיבותה בכך שרומזת למלכו של עולם – כי האות למ"ד שהיא כנגד הלב מסמלת את מרכז האדם. וכפי שהלב ממוקם במרכז הגוף ולא בראשו, והלב שקול כנגד כל איברי האדם, ומקיים את הגוף ברוחניות ובגשמיות, והוא זה שמנווט את קיומו הפיזי של האדם ומקיימו באמצעות רמ"ח איברי הגוף,

כך רק על ידי הלימוד יכול האדם לנווט את מידותיו ותכונותיו, ולצעוד במסילה העולה בית א-ל.

ומצינו שמהות החכמים היא בהיותם "תלמידי חכמים", ובספר "מדרש שמואל" (אבות פ"ד מ"א; ע"ד המשנה "איזהו חכם הלומד מכל אדם") ביאר שאמנם תלמיד יכול להיות שלא יהיה חכם, ברם חכם לא יתכן שלא יהיה תלמיד, והיינו כי תמיד יש מה להוסיף וללמוד, להוסיף ולהתעלות, וזו מהותם של החכמים אשר לזאת יקראו לעולם בשם "תלמידי חכמים" – במה שמשותקים ושואפים תמיד להתעלות ולבקש אחר החכמה.

חודש תשרי – הזמן המתאים להתבוננות ולימוד לעצמו ולאחרים

ד. מעתה מובן מדוע דווקא באות למ"ד "נוצר" חודש תשרי, כי בחודש זה בכלל, ובפרט בראש השנה, זהו הזמן המתאים להתבוננות ולימוד, ולכיוון אל הדרך הנכונה – תכונותיה של האות למ"ד. בחודש תשרי ובראש השנה, האדם צריך ללמוד על עצמו – לערוך דין וחשבון על העבר ולהפיק לקחים לקראת העתיד. ללמוד מה טוב ומה רע – כדי לכלכל את מעשיו כראוי. ללמוד על חובתו בעולמו – על מנת לנצל את הזמן ולעבוד את ה' באמת.

מאז בריאת האדם ביום הראשון של חודש תשרי, כאשר בו ביום חטא האדם, עמד בדין ונענש, ולאחר מכן חזר בתשובה – מידי שנה בראש השנה, משמש יום זה, כיום של לימוד והתבוננות. לקראת יום הדין, מתעורר כל אדם באשר הוא, לפשפש במעשיו ולבדוק אם ראוי הוא לבוא במשפט מלכו של עולם, ואם אינו ראוי, עליו לשוב בתשובה, ולקבל על עצמו שלא לשוב לסורו.

וכשנתבונן בשורשי הדברים, הרי שגם הרמז שרומזת האות למ"ד ללב, עומד ביסוד תכונת האות למ"ד – הלימוד. כשם שהלב – מרכז הגוף, הוא המקיים העיקרי של הגוף, כך גם לימוד מעומק הלב, הוא עיקר קיום האדם. כדי להגיע לדרגה של "לב מבין דעת", צריך ללמוד עם ה"לב", ורק אז חודר הלימוד עד שנחקק בו, כפי שנאמר (דברים ו, י) "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", וכמאמר החכם מכל אדם (קהלת ו, א) "כתבם על לוח לבך". ובספר מדבר קדמות (מערכת ל' ערך לב) כתב החיד"א, ש"מעלת הלב שבו תלוי הכל, וכמאמר חז"ל (סנהדרין ק, א) רחמנא ליבא בעי". ולפי זה פירש החיד"א שהתורה מתחילה ונגמרת באותיות ל"ב ולעיני כל ישראל – בראשית ברא, ללמד שהכל תלוי בלב.

הלימוד והלב - הוא הקו המשותף של מועדי חודש תשרי: לימוד על המהות של קבלת עול מלכות שמים - יסוד ימי ראש השנה. לימוד דרכי התשובה ומהותה - תכלית יום כיפור. ללמוד על אהבה ושמחה - יסוד חג הסוכות. ללמוד על אהבת השי"ת בשמיני עצרת, כמאמר חז"ל (הובא ברש"י במדבר כט, לו) "אמר הקב"ה קשה עלי פרידתכם". ללמוד וללמד תורה - בשמחת תורה.

ומאחר ועניינו של חודש תשרי - ללמוד ולהתבונן, נבין את טענתה של האות למ"ד לברוא בה את העולם, ותשובת הקב"ה מדוע אמנם לא זכתה לכך. האות למ"ד היתה סבורה שמכח תכונתה ללמוד וללמד - סוד השגת השלימות, הרי שבה יש לברוא את העולם, כדבריה "שבי אתה עתיד לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברים". ללא דרכי הלימוד אין אפשרות לעלות מעלה בדרכי העבודה ובקיום התורה והמצוות, ועל כן טענה האות למ"ד שהיא החשובה מכל האותיות.

אך כנגד זה השיב הקב"ה בשלילה: "מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים מהם". לימוד אינו דבר הנתון לפשרה, כאשר מלמדים את העם דעת, צריך הכיוון להיות - ללכת עד הסוף - עד כלות הענין, לא להפסיק ולפרוש באמצע הלימוד. ומאחר ובני ישראל חטאו בעגל ונשברו הלוחות, אות הוא שהלמ"ד לא לימדה את העם כראוי. האות למ"ד שהאמורה היתה לשמש כסמל וכדוגמא של "לימוד", הפכה ל"מגדל הפורח באויר" - לימוד שטחי ולא עקבי ויסודי. לכן פרחו האותיות מהלוחות, על אף שהיו כתובים וחקוקים על שתי לוחות הברית. כי לימוד חייב להיות מושלם, הן בבחינת הלומד והן בבחינת המלמד, וחטא העגל הוכיח שהלימוד לא היה כזה, שהלמ"ד לא השכילה לעשות זאת בשלמות, לכן לא זכתה האות למ"ד לפתוח בה את התורה הקדושה.

באות למ"ד הדומה למלכו של עולם - נוצר חודש תשרי שבו ממליכים את הקב"ה בעולם

ה. דמיון נוסף קיים בין האות למ"ד לחודש תשרי. צורתה של האות למ"ד, העומדת למעלה מכל האותיות, כמלך המשגיח על כל יצוריו, שופטם ומעניש אותם - רומזת על יום הדין שבו מלך מלכי המלכים יושב ודן את כל העולם כולו. והיינו דברי חז"ל שהבאנו לעיל, שהאות למ"ד גבוהה מכל האותיות מפני שהיא דומה למלך מלכי המלכים הקב"ה.

זאת ועוד, ראש השנה אינו רק יום הדין, ראש השנה הוא גם יום המלוכה. ביום זה המליך אדם הראשון את הקב"ה על העולם, כדברי חז"ל במסכת ראש השנה (לא, א) המפרשת את המשנה (תמיד פרק ז משנה ד) "השיר שהלויים היו אומרים בבית המקדש, בשישי היו אומרים ה' מלך גאות לבש, על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן" ובפרקי דרבי אליעזר (פרק יא) הרחיבו חז"ל וביארו כיצד המליך אדם הראשון את הקב"ה: "והיה [אדם הראשון] מתואר בדמות אלקים, ראו אותו הבריות ונתייראו, כסבורין שהוא בוראן, ובאו כולם להשתחוות לו, אמר להם, באתם להשתחוות לי, בואו אני ואתם נלך ונלביש גאות ועוז ונמליך עלינו מי שבראנו, לפי שהעם ממליכין את המלך ואין המלך ממליך את עצמו אם אין העם ממליכין אותו. הלך אדם לעצמו והמליך אותו ראשון וכל הבריות אחריו, ואמר ה' מלך גאות לבש". ומאותו יום, בכל שנה ושנה ממשיך עם ישראל וממליך את הקב"ה בראש השנה כדברי הגמרא (ראש השנה לד, ב) "אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם".

ועל פי זה מבוארים דברי ספר יצירה שבאות למ"ד – שהיא דומה למלכו של עולם, נוצר חודש תשרי, שבו ממליכים את הקב"ה.

למ"ד גבוהה מכל האותיות – תשרי גבוה מכח החודשים – יוסף גבוה מכל השבטים

ו. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים (ראש השנה י, ב).

וביאר השפת אמת (ליקוטי יהודה לראש השנה) וז"ל: "דהנה איתא בספרים, דיוסף הוא בתוך הי"ב שבטים, וגבוה מכל השבטים. וכן איתא שנים עשר ראשי החדשים הם כנגד שנים עשר השבטים (טור אור"ח סימן תיז). תשרי הוא כנגד יוסף, שיוסף נקרא עדיק וצדיקים גמורים נכתבים לאלתר לחיים, ותשרי הוא בתוך י"ב החדשים וגבוה מהם, שנותן כח לכל החדשים".

החידושי הרי"ם (ליקוטי יהודה שם) ביאר: "תשרי הוא זמן של גאולה, כפי שאמרו חז"ל במדרש (ויקרא רבה כט, ח) "ואיזה זה חודש תשרי, תשרי ותשבוק ותכפר על חובי עמך אימתי בחדש השביעי [בחודש תשרי תתיר ותפרוק את עם ישראל מגלותם ותכפר על עונותיהם]. וכן אמרו חז"ל בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, והיא גאולת הנפש לצאת משעבוד הגוף".

ולפי זה מקבלת בחירתה של האות למ"ד ליצור את חודש תשרי נופך נוסף, והדברים מתאימים לכל המבואר לעיל. האות למ"ד גבוהה מכל האותיות, תשרי הוא הגבוה מבין חודשי השנה, יוסף הוא הגבוה מכל השבטים, ולכן הוא יצא מבית האסורים בראש השנה שהוא הזמן הגבוה והמסוגל להתיר [תשרי - לשון התרה] את כבלי שיעבוד הגוף, להיגאל גאולת הנפש ולהתעלות במעלות רוחניות. והכל מכוח תכונתה של הלמ"ד - ללמוד וללמד, סוד השגת השלימות.

למ"ד - בשלושים מעלות נקנית המלכות

ז. ונראה לבאר את הקשר בין האות למ"ד לחודש תשרי ולראש השנה מזווית נוספת, על פי דברי המשנה (אבות פרק ו משנה ה) "גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלושים מעלות" [בביאור הגר"א מונה את המעלות בפרוטרוט].

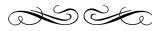
בביאור הדברים כתב המהר"ל: "כי אלו שלושים מעלות הם הוראה על גדולת וחשיבות המלכות, שהמלך יש לו שלושים מעלות, ואין המעלה באלו דברים עצמם, רק שהם מורים כי המלך יש לו מדרגה עליונה חשובה. ולכן יש לו שלושים דברים חשובים". ומוסיף המהר"ל לבאר את הקשר בין צורת האות למ"ד למספר שלושים: "ותמצא בכתיבת מלך באות הלמ"ד שהוא מורה על המלכות באמצע התיבה [מלך], כי המלך מתרומם מן אחיו ישראל. ורמז אל המלך שלא יהיה נבדל מן אחיו ישראל, וכדכתיב (דברים יז, ב) לבלתי רום לבבו מאחיו, ולא יהיה נבדל מהם, ולכן אות המ"ם והכ"ף שהם אחיו של למ"ד דבקים עם המלך שלא יהיה נבדל מהם רק מחובר עמהם, והלמ"ד באמצע. ועוד כי המלך בשביל שהוא דרך כבוד מלכות שהוא באמצע והעם סביב לו וכך ראוי. ועוד כי התבאר במקום אחר, שכל אשר הוא מתרומם הוא באמצע, וסימן לזה ארץ ישראל גבוה מכל הארצות והוא באמצע העולם, ולפיכך אות הלמ"ד גם כן באמצע אלפ"א בית"א. ומזה גם כן תבין כי המלך ראוי לשלושים מעלות דווקא, כי המלך נבדל במעלה מן הכל... וכנגד זה המלכות בשלושים מעלות נקנה".

והחיד"א בספרו ככר לאדן כתב: "המלכות מיהודה, ויהודה בגימטריא שלושים. וכן אמרו בתנחומא סוף פרשת קרח, והוא גימטריא שם הוי"ה שעם האותיות הוא שלושים, שהוא רומז למלכות [מלכות שמים]. ולכן דוד המלך ע"ה מלך בן שלושים שנה. גם יוסף הצדיק שזכה למלכות בשמירת היסוד, היה בן שלושים שנה".

המספר שלושים רומז למלכות שמים, למלכות בית דוד, ולמלכות יוסף במידת היסוד. ולכן האות למ"ד היא האות האמצעית באותיות האל"ף בי"ת, כי למרות שהמלך נבדל מהעם ומיוחד בגדולתו – דבר הבא לידי ביטוי בהבדלת צורת האות למ"ד הנכתבת כשראשה העליון בשורה נפרדת, אך יחד עם זאת, מלך ישראל מחוייב "לבלתי רום לבבו מאחיו" – עליו להיות מחובר עם העם ונמצא באמצעייתו. ולכן מעלות המלך והמלכות במנין שלושים – הגימטריא של האות למ"ד.

ואולי בשל כך מצינו שבעת שחיטת קרבן הפסח "אמר רבי יצחק, אין הפסח נשחט אלא בשלוש כתות של שלושים שלוש בני אדם, מאי טעמא – קהל עדה וישראל" (פסחים סד, ב). כי אם מעלת המלך היא דווקא במספר שלושים, ובלעדיה אין למלכות ולמלך כל משמעות, הרי שגם העם, שהוא הבסיס המרכזי של המלך, חייב למנות שלושים איש לפחות, שהרי אין מלך בלא עם, ומדת המלוכה, הרי דורשת דווקא צד השתייכות. המנין שלושים משווה אפוא, בין המלך לבין העם – המלך במעלותיו והעם במספרו.

ומכאן טעם נוסף מדוע באות למ"ד נוצר חודש תשרי שבו ממליכים את הקב"ה, כי באות למ"ד ובמנין שלושים נמצאת תכונתו של המלך.

חודש חשון

המעלה וחסרונותיה

המליך אות נ' בריח וקשר לו כתר וצר בהם עקרב בעולם וחשון בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. בספר בני יששכר (מאמרי חודש חשון, מאמר א, מהות החודש, אות ב) הביא את דברי ספר היצירה, וכתב: "להבין במעט קט, כיון דהמליך אות נ' בחוש הריח, מהו השייכות יצירת מרחשון לחוש הריח". ויש לבאר את הקשר בין חודש חשון - האות נ' - חוש הריח.

בניית בית המקדש הראשון, הסתיימה בחודש חשון, כמפורש בנביא (מלכים א ו, לח) "ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטיו ויבנהו שבע שנים". מאידך, מפורש בספר מלכים (א' יב, לג) שלאחר שנפרד ירבעם ממלכות יהודה וכוון את מלכות ישראל ובעקבות נבואת אחיה השילוני המובאת בספר מלכים, שם פרק יא, פסוקים כט-לט] קבע בחודש חשון "חג" כנגד חג הסוכות: "ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים, ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל בחמשה עשר יום בחדש השמיני בחדש אשר ברא מלבו ויעש חג לבני ישראל ויעל על המזבח להקטיר". ואמנם, לעתיד לבוא, יבנה בית המקדש השלישי בחודש חשון, כפי שכתב הבני יששכר (חודש מרחשון מאמר א-ב) "להיות שחטאו ישראל ואמרו אז בחודש הזה "ראה ביתך דוד" (מלכים א יב, טז - כאשר פרשו שבטי ישראל ממלכות יהודה), על כן בעת התיקון גם כן הנה ימלוך מלך בית דוד משיח צדקינו ויתחנך הבית במרחשון ויתוקן העולם".

ויש לבאר מדוע כל המאורעות הללו היו דווקא בחודש חשון, ומה שייכותם לאות נ' - האות ש"המליך" הקב"ה בחודש חשון.

האות נ' ותכונותיה

ב. האות נ' היא אחת מאותיות "מנצפ"ך" (שבת קד, א; מגילה ב, ב) - האותיות ה"סופיות". כלומר, האות נ' משמשת פעם, כאות באמצע מלה, ופעם כאות בסוף המלה. ויש להתבונן מה נוכל ללמוד מכך, ובפרט להבנת מהותה של האות נ'.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מתואר סדר הטענות של אותיות האלף בי"ת, שביקשו כל אחת מהקב"ה להיות האות הראשונה הפותחת את התורה. על האות נ' נאמר: "אחר כך נכנס נ' ועמד לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן נשמה לבריות לעתיד, ונקראת נר, שנאמר (משלי כ, כז) נר ה' נשמת אדם. השיב הקב"ה ואמר לו לאו, אמר לו למה, אמר לו מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבוא, שנאמר (משלי כד, כ) **נר רשעים ידעך**. ולא עוד, אלא שבך מתעברות [מתעברות] **נשמות לגהינום**, שנאמר (ישעיה ל, ג) כי ערוך מאתמול תפתה, מיד יצא מלפניו בפחי נפש".

דברי המדרש מופלאים. לכאורה, טענת האות נ' שבה נתן הקב"ה נשמה לבריות נראית מוצדקת דיה כדי שבה יברא העולם, שהרי הנשמה היא משכן הרוחניות באדם, ולכן ראויה האות המסמלת ענין זה, שבה יברא הקב"ה את עולמו. ולא מובן מדוע נדחו דבריה "מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבוא, שנאמר **נר רשעים ידעך**". חשיבות "נר ה' נשמת אדם" ודאי גדולה לאין ערוך מהחסרון של "נר רשעים ידעך".

האות נ' מופיעה בתורה בפרשת בהעלותך בכתיבה הפוכה, כעין "סוגריים" סביב פרשת "ויהי בנסוע הארון", כדברי חז"ל (שבת קטו, ב) "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה, לומר שאין זה מקומה, ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שניה". ובביאור דברי הגמרא כתב הרמב"ן (במדבר י, לה) וז"ל: "והפסיק שלא יהיו ג' פורענויות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקין בפורענות. וקרא החטא פורענות אע"פ שלא אירע להם ממנו פורענות. ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד" [ג' הפורענויות הם: הראשונה, "ויסעו מהר ה'" (במדבר י, לג) "וא"ר חמא בר' חנינא שסרו מאחרי ה'". השניה, "ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה'" (שם יא, א), והאחרונה (שם, פסוק ד) "והאספסוף אשר בקרבו התאו תאוה"]. כלומר, בתורה נכתבנו שתי אותיות נ' הפוכות סביב פרשת ויהי בנסוע הארון, משום שאם היו ג' הפורענויות כתובות בזה אחר זה היו "מוחזקין בפורענויות" והיתה נקבעת בזה ח"ו מציאות מתמדת של "פורענות" וסכנה מדקדוק מידת הדין. וכדי למנוע זאת הפסיק הכתוב בפרשת "ויהי בנסוע הארון".

וצריך ביאור, מה המשמעות לכך שדווקא האות נ' נבחרה שבה יהיו ה"סימניות" לפרשת "ויהי בנסוע הארון".

האות נ' – חמישים שערי בינה – סמל השלמות

ג. לביאור הדברים נתבונן במשמעויות נוספות של האות נ', ותחילה למשמעויות המספר חמישים – הגימטריה של האות נ'.

במסכת ראש השנה (כא, ב) מובא: "אמר רבי אבהו אמר קרא (תהלים יב, ז) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים, רב ושמואל חד אמר חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד שנאמר (שם ח, ו) ותחסרהו מעט מאלקים". ופירש רש"י: "חמישים שערי בינה, סיפיה דהאי קרא דרשי רב ושמואל מזוקק שבעתים שבע שביעיות, והם חמישים חסר אחת שנמסרו למשה, למדנו שחמישים נבראו, שהרי מעט נחסר מאלקים".

מושג מה ב"חמישים שערי בינה" נלמד מדברי הרמב"ן בהקדמה לפירושו על התורה: "ואמרו כי בבריאת העולם חמישים שערים של בינה, כאלו נאמר שיהיה בבריאת המחצב שער בינה אחד בכוחו ותולדותיו ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד, ובבריאת האילנות שער אחד ובבריאת החיות שער אחד, ובבריאת העופות שער אחד, וכן בבריאת השרצים ובבריאת הדגים, ויעלה זה לבריאת בעלי נפש המדברת, שיתבונן סוד הנפש וידע מהותה וכוחה בהיכלה, יגיע למה שאמרו גב אדם יודע ומכיר בו, נואף אדם יודע ומכיר בו, נחשד על הנדה יודע ומכיר בו. גדולה מכולן שמכיר בכל בעלי כשפים, ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חברו ומספרם, ומקובל להם [לחז"ל] ע"ה שהם חמישים חוץ מאחד, ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתברך שלא נמסר לנברא". כלומר, "חמישים שערי הבינה" מסמלים את שלמות כל הכוחות בבריאה. שלמות שכן אנוש לא יכול להשיגה כל עוד הוא קרוץ מחומר, ואפילו משה רבנו לא העפיל אלא למ"ט שערים.

בענין השלמות הבאה לידי ביטוי באות נ', הוסיף בספר (האותיות וסודותיהם, עמ' קמז) חז"ל: "הנ' כאות של שלמות מתבלטת בפרשת המסעות של בני ישראל במדבר המנויים בפרשת מסעי, שלפי דעת אנשי הסוד מסמלת את המסעות שכל אדם בישראל וכל השואף לשלמות עובר בחייו, בנפשו ובגופו עד שזוכה להגיע לשלמות. והבעל שם טוב היה רגיל לומר עליהם, שהם המסעות של הכלל ושל הפרט מיום היוולדו עד שובו לשמים, וגדולי עולם אנשי סוד, ידעו לכוון את חייהם לפי סדר המסעות. מסעות אלו חמישים במספר היו, מהם ארבעים ושניים הלכו קדימה ושמונה

נסוגו אחורנית וכטבע מצבו של האדם, הרצוף עליות וירידות. מסעות אלו הם המסעות של שלימות, שהאדם יכול להגיע אליה רק בסיום המסע – כשהוא מתבודד עם אלוקיו.

האות נ' שמספרה חמישים, מבטאת שלמות, של הכלל ושל הפרט. שלמות בהצטרפות מ"ט שערי הבינה של העולם הגשמי, עם השער החמישים ה"כולל כל השערים ומקשר ומאחד הכל" ש"כולו קודש".

המספרים שמונה וחמישים – השלמות שמחוץ לגדרי הטבע

ד. בחידושי אגדות על דברי הגמרא בראש השנה, הוסיף המהר"ל בביאור הדברים: "שערי בינה, השער החמישים הוא נגד היובל שהוא קודש קדשים, לכך לא נמסר למשה, לפי שהוא כולו קודש. והא דכתיב ותחסרהו מעט מאלקים, השער החמישים נקרא מעט, לפי שהוא מעט הכמות ורב האיכות, שהשער החמישים הוא יותר דק מאד, לכך נקרא מעט. ותדע שעולם הזה נברא בשבעת ימי בראשית, שמזה תבין כי העולם מדרגתו שבעה, ואלו שבעה כלול כל אחד מן כל שבעה עד שיש בו מ"ט שהוא שבעה פעמים. ולכך מ"ט שערי בינה הם שייכים לאדם שהוא בעולם, אבל שער החמישים הוא אל השי"ת בעצמו, כי השער הזה הוא ההשגה באמיתת עצמו, ואמיתת עצמו לא נודע אל זולתו ורק לעצמו יתברך, ולכך אמר כי שער החמישים לא נמסר למשה רק מ"ט שערים... אבל החמישים הוא כנגד מה שהעולם יש אחדות, וזה מתייחס במה אל העילה יתברך, והשער הזה כולל כל השערים ומקשר ומאחד הכל, ומפני כן לא נמסר למשה, כי אין מגיע לשם משה שהוא בעולם הזה אשר הוא מיוסד על שבעה".

מבואר בדבריו, כי מ"ט שנות היובל הם כנגד הטבע, עולם העשייה, וכנגדן ארבעים ותשעה שערי הבינה, אליהם מסוגל האדם להגיע גם בחייו בעולם הזה. ואילו שנת היובל היא כנגד העולם הבא שמחוץ לגבולות הטבע, שבו הכל שובת ומשוחזר משעבודי העולם הזה. וכנגד עולם שכולו רוחניות, נברא השער החמישים, אליו יכול האדם להגיע רק לאחר שנשמתו נפרדה מהגוף הטבעי ומהעולם הגשמי.

והנה גם המספר שמונה הוא כנגד הבחינה שמעל הטבע, כמו שכתב המהר"ל בחידושי אגדות בביאור דברי הגמרא (סנהדרין צז, א) "במוצאי שביעית בן דוד בא", וז"ל: "יש לך לדעת, כי אין ראוי למשיח רק המספר שהוא אחר השבעה, וזהו מדרגת המשיח למי שידע מדרגתו של משיח ומעלתו העליונה. כי מדרגות עולם

הזה מדרגתו מספר שבעה בלבד, ומפני כי מדרגת המשיח על עולם הזה, שהעולם הזה הוא מיוסד על מספר שבעה, הם שבעה ימי בראשית, ולכך מעלת המשיח שהוא "על" עולם הזה, הוא אחר מספר שבעה". ובספרו נצח ישראל (פרק לב) הביא המהר"ל את דברי הגמרא בערכין (יג, ב) "כינור של מקדש של שבעה נימין, שנאמר (תהלים טו יא) שובע שמחות, אל תיקרי שובע אלא שבע. ולימות המשיח של שמונה נימין, דכתיב (שם יב א) למנצח על השמינית", וביאר: "כי לימות המשיח יתאחד הריבוי אשר הוא בעולם הזה על ידי המשיח, ולכך הכינור הוא של שמונה, כי השמיני הוא נגד האחדות אשר הוא לאלו השבעה אשר יש בהם הריבוי, ולכך הכינור הוא של שמונה נימין".

כלומר יש הקבלה בין המספרים שמונה וחמישים, שהם כנגד הבחינה שמעל הטבע. וכפי שכתב המהר"ל בהשלמת דברים אלו (נתיבות עולם, נתיב העבודה פרק יב) וז"ל: "אלו השבחים הם מגיעים עד שער החמישים, אשר רמז במה שאמר (תהלים קו, ב) מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלתו. וזה כי שבעה שבחים כנגד שבעה שערים משערי בינה שנבראו בעולם, שכל אחד כולל שבע, כנגד ימי הספירה שהם ארבעים ותשעה ימים, והם שבעה שבועות, שבכל שבוע שבעה ימים, והשבח השמיני הוא כנגד שער החמישים שאין בו ספירה כלל ולא נמסר למשה. וכנגד זה עצמו תקנו שמונה שבחים ביהלולך ושמונה שבחים ביתברך נגד שער החמישים".

והנה חודש חשון הוא החודש השמיני בחודשי השנה [שתחילתה ניסן] ונמצא לפי זה שהאות נ' שאותה "המליך" הקב"ה בחודש חשון, החודש השמיני, מסמלת את השלמות שמחוץ לגדרי הטבע.

האות נ' – נצחיות וגאולה

ה. האות נ' מורה גם על נצחיות, כפי שכתב בספר עולם האותיות (עמ' 138) "דוד המלך התפלל עבור בנו שלמה המלך, ועבור המשיח, אשר יהיה מצאצאיו (תהלים עב ז) לפני שמש ינו"ן שמו. כלומר, יהי רצון ששושלתינו תתקיים [ינון] לנצח כמו השמש. המלה ינון מראה גדלותו. המלה ינון קרובה ל"נין", שפירושה צאצא. בדרך שהצאצאים מנציחים את זכרון אבותיהם, כך תהיה תהילת מלכנו נצחית, כמו השמש".

כמו כן, מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מח) כי "חמש אותיות שנכפלו בתורה באותיות [מנצפ"ן], כולם בסוד הגאולה". וכתב המהר"ל (גבורות ה' פרק כו) לפרש את

הדברים: "ידוע כי השי"ת ברא העולם על ידי אותיות אלפ"א בית"א וכמבואר בספר יצירה, ובאותיות אלפ"א בית"א חקק העולם הזה הגשמי... והגאולות הם למעלה מן העולם המורכב, כאשר יגאל הקב"ה את ישראל מן האומות שיש להם העולם הזה, ויתן להם מדרגתם למעלה מן העולם הגשמי, ולפיכך באלו חמש אותיות שהם אחר האלפ"א בית"א, גאלם מן האומות ונתן מדרגתם למעלה מן העולם הגשמי".

מצטרפים איפוא כל הדברים להבהרת מהותה של האות נ', שהיא במספר חמישים, שהוא "מעל הטבע", ולפיכך מוטעמת הגדרת האות נ' כסמל של נצחיות וגאולה הפורצים מעל גבולות הטבע.

האות נ' – עומדת בפני עצמה – ולכן נפילתה חזקה יותר

ו. ואולם, מלבד תכונות השלמות הבאות לידי ביטוי באות נ', מסמלת אות זו נפילה עד כדי מצב של ירידה ללא תקומה ח", וכדברי הגמרא בברכות (ה, ב) "אמר רבי יוחנן, מפני מה לא נאמר נ' באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל [בלשון 'סגי נהור'] דכתיב (עמוס ה, ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל".

וביאור הדברים נראה על פי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני רמז תשסח) שיש תכונה נוספת המייחדת את האות נ' משאר אותיות האל"ף ב"ת – שהיא אות העומדת בפני עצמה: "הן עם לבדד ישכון (במדבר כג, ט). הן בלשון יוונית אחד, אינו מחשכן עם אומה אחרת. תדע לך שהוא כן חשוב כל האותיות ותמצא כולן יש להן זוג, וה' ונ' אין להם זוג. א' אחד ט' תשעה, הרי עשרה. ב' שנים ח' שמונה, הרי עשרה. א"ט ב"ח ג"ז ד"ו, ה' אין לה זוג, וכן י"ץ כ"ף ל"ע מ"ס, נ' אין לה זוג". וביאר המהר"ל (נצח ישראל פרק יג) וז"ל: "ועוד מצד אחר אין אל הנו"ן החיבור והצירוף. כי כל האותיות הם מתחברות, כמו ה' מן האותיות העשיריות, והצ' – הם ק' ביחד. והכ' והפ' – הם ק' ביחד. הל' והע' – הם ק'. המ' והס' – הם ק'. חוץ מן הנו"ן אין לה חיבור, והיא עומדת בלבד. כי הנו"ן בכל בחינה שאתה בוחן תמצא כי הנו"ן באמצע. אם תחשוב האותיות בכלל, שהם כ"ז, תמצא אות הנו"ן באמצע, ואין לאמצע שום חיבור, שאינו נחשב מן האותיות השמאל, ואינו נחשב מן האותיות הימין, רק עומד באמצע. וגם מצד שהנו"ן במספר עשרות, אין לנו שום חיבור רק עומד בעצמו. לכך הנו"ן היא יחידה לגמרי, שאין לה שום חיבור אל דבר מה".

ומתוך כך קבע המהר"ל: "לכך הנ' גם כן מורה על ישראל שהם עם אחד ואין להם חיבור אל מה. ולכך כתיב (עמוס ה, ב) נפלה בתולת ישראל, שהכתוב רמז כי ישראל הם כמו הנ', שאין לה חיבור. ולפיכך יש בעוונותינו נפילה לאומה זאת ביותר".

מעלת עם ישראל היא שהם עם אחד, ואינם מחוברים לשאר אומות העולם, ומקרא מלא הוא (במדבר כג, ט) "הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב". ובתכונה זו דומה האות נ' לעם ישראל, שאף האות נ' "אין לה חיבור והיא עומדת לבד". אמנם אליה וקוץ בה. כל דבר העומד בפני עצמו ואינו נסמך על זולתו, עלול במצב של סכנה ליפול, ואז שום דבר לא יבלום את נפילתו. וזו הסיבה, שכאשר נפלו ישראל מרום מעלתם, נפלו ביותר.

ולפי זה מבאר המהר"ל את דברי הגמרא בברכות (ד, ב) שדוד המלך לא הזכיר את האות נ' ב"אשרי", בגלל הפסוק הפותח באות נ' "נפלה לא תוסיף קום", וז"ל: "ולפיכך ישראל, אשר יש להם האמצעי, כי כבר התבאר לך פעמים הרבה כי יש אל ישראל מדרגה האמצעי, אשר האמצעי הוא הנבחר, והם מוכנים בעוונותינו בשביל זה אל הנפילה, כי לא שייך נפילה בדבר שיש לו חיבור. ולפיכך מזמור זה שמסודר באלפ"א בית"א, אין בו אות ה-נ', מפני שיש בו הנפילה. ואילו שאר אותיות באות על המציאות ועל הקיום, ולא כן הנו"ן מן המזמור הזה".

נמצאנו למדים כי האות נ' רומזת על עם ישראל "שהם עם אחד ואין להם חיבור אל מה". אלא שבדידות זו שהיא מעלה מיוחדת וסגולת קיומם של ישראל ככבשה בין שבעים זאבים, עומדת לרועץ בשעת נפילה, מאחר ואינם סמוכים לאף אחד, אין מי שיקים. דרגות השלמות וההנהגה שהיא למעלה מדרך הטבע, מהותה של האות נ', עלולה להפוך לנפילה נוראה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, וכנוהג שבעולם: ככל שהאדם גדול יותר וגבוה יותר, כך נפילתו ח"ו גדולה יותר וכואבת יותר.

ומכאן הלימוד להיזהר ולהישמר מהסכנה המיוחדת דווקא לבעלי המעלה – שכן כגודל המעלה כן גודל החסרון, וככל שהעליה גבוהה יותר, כן הנפילה עמוקה יותר.

נ' פשוטה ונ' כפופה – האדם במלחמת רוחו וגופו

ז. מהות האות נ' שלעיתים היא שלמות מעל הטבע, ולעיתים היא חסרון, מפורשת במקומות נוספים בדברי חז"ל.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא: "נ' מפני מה ירכו לאחריו ופניו כלפי מ', מפני שנראה כמי שהוא נופל ומתחנן לפני המלך להקימו, שנאמר (עמוס ה, ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל נטשה על אדמתה אין מקימה, ביום ההוא אקים את סוכת דויד הנופלת (עמוס ט, יא). נ' רבוץ ונ' זקוף, נאמן יושב נאמן עומד נאמן גוזר נאמן מקיים".

במסכת שבת (קד, ב) נאמר על האות נ': "נו"ן כפופה נו"ן פשוטה, נאמן כפוף נאמן פשוט". ופרש"י: "אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו, וסופו להיות פשוט וזקוף לעולם הבא". ואילו הערוך פירש: "תלמיד עניו ושאינו עניו".

הרי לנו תכונות שונות ומנוגדות הנרמזות במשמעות הכפולה שיש באות נ', בהיותה פתוחה וסתומה.

וכנראה זוהי הסיבה שיש אות נ' רגילה ואות נ' סופית, אחת ישרה ואחת כפופה – כדי לבטא את הסתירה שיש באדם בין החלק הרוחני שבו לחלק הגשמי שבו, ולהדגיש את המאבק בין כוחות מנוגדים אלו המושכים כל אחד לצד אחר, מאבק שעשוי להסתיים בהעפלה לפסגות גבוהות ביותר של שלמות, אך בשעת נפילה אין פחות ממנו, וכדברי חז"ל (ויקרא רבה א, טו) "כל תלמיד חכם שאין בו דעת נבלה טובה הימנו".

ונראה שזו היתה תשובת הקב"ה לטענת האות נ' שראוי היה לברוא בה את העולם מכיון שבאות נ' "נתן הקב"ה נשמה לבריות לעתיד, ונקראת נר", והשיב לה הקב"ה: "לאו, מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבוא, שנאמר נר רשעים ידעך". האות נ' טענה כי היא מייצגת נשמה – שלמות רוחנית נעלית, וכמבואר לעיל, אכן זוהי תכונת האות נ' שהיא כנגד חמישים שערי בינה והדרגה שמעל הטבע. ועל כך השיב לה הקב"ה, כי מאותו נר שנחצבה ממנו הנשמה הרוחנית, עלול להידלק "נר רשעים". והיינו המבואר לעיל, שכוודל המעלה והשלמות, כן עומק הסכנה לנפילה והתדרדרות, ולפיכך אין ראוי לברוא את העולם באות נ', כל עוד קיימת אפשרות של "נר רשעים" – שהעליה הרוחנית לא הגיעה לשלמותה, והנר לא הגיע לטוהר הרוחני של "נר נשמה".

האות נ' בצורתה הכפופה ובצורתה הפשוטה מסמלת איפוא, את האדם במלחמתו הבלתי פוסקת להגביר את רוחניותו על גופו, להוציא אל הפועל את מעלותיו, ולהישמר לבל יפול ח"ו במכמורות החומר העכור ומפתה את האדם להחליף חיי עולם בחיי שעה. ויש להטעים הדברים על פי המובא לעיל [אות ג] בשם הבעש"ט

כי חמשים המסעות של בני ישראל במדבר הם מסעותיו של כל אדם בישראל השואף לשלמות. מסעות שיש בהם עליות ומורדות, ופעמים שהוא הולך בהם בכפיפות קומה, ופעמים בקומה זקופה – כתבנית האות נ'.

נ' הפוכה – מהפך הנפילה לתקומה

ח. ממוצא הדברים מבואר היטב מדוע נבחרה האות נ' להיות כתובה בתורה הפוכה כ"סוגריים" סביב פרשת "ויהי בנסוע הארון", כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, כמובא לעיל [אות ב] מדברי הגמרא במסכת שבת (קטו, ב). ונקדים מדברי המהרש"א בחידושי אגדות שם: "ולמאן דאמר שאין זה מקומה אלא כדי להפסיק בין פורענות כו' כדמסיק, יש לכוון שעל כן באו אלו הסימנים ב-נוני"ך הפוכין, כי הנ' מורה על פורענות, כמו שאמרו בפרק קמא דברכות (ה, ב) שעל כן לא נכתב נוי"ך באשרי, לפי שהיא מורה על הנפילה. ועל כן הם הפוכים, שיתהפך הנפילה לטובה על שם סומך ה' לכל הנופלים, כמו שאמרו שם".

מבואר בדבריו שהאות נ' נבחרה לתפקיד ההפרדה בין ה"פורענויות" כי היא מבטאת נפילה, ולכן כשנקבעה הפוכה, היא מצביעה על כך שהקב"ה ישיב את העם הנופל אל כנו, כמבואר בגמרא שם. וכוונתו למבואר בהמשך הסוגיא בברכות: "אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר סומך ה' לכל הנופלים". ופרש"י: "אף על פי שהפסיק נ' מפני נפילה שבה, ולא אבה לרמוזה, חזר ורמז סמיכת הנפילה תיכף לה". דוד המלך לא הזכיר את האות נ' ב"אשרי" מכיון שיש בה רמז ל"מפלתן של שונאי ישראל", אולם מכיון שבסופה של הנפילה תבוא התקומה "חזר וסמכן ברוח הקודש", בכך שהפסוק המתחיל באות ס' הוא "סומך ה' לכל הנופלים".

והדברים מוטעמים לפי המבואר לעיל שהאות נ' הכוללת צורה "כפופה" וצורה "פשוטה" רומזת על מעלת האדם בכוחו הרוחני, שיכול להפוך את הגשמיות החומרית לקדושה רוחנית, אך מעלה זו עלולה להוות חסרון בשעת משבר ונפילה. פרשת "ויהי בנסוע הארון" המוקפת בנו"נים ההפוכות, מוסיפה ומחדדת את הלימוד מהאות נ', על האפשרות להפוך מעלה לחסרון וכי כגודל המעלה והעליה, כך תהום הנפילה בזמן של כשלון ועל היכולת להפוך נפילה לתקומה.

האות נ' וחוש הריח – מעלת הנשמה

ט. כאמור בדברי הספר יצירה, בחודש חשון "המליך" הקב"ה את האות נ' בריח.

המיוחד בחוש הריח מבואר בדברי הבני יששכר (מאמרי חודש חשון, מאמר א, מהות החודש, אות ב) וז"ל: "והנה ידוע מענין חטא אדם הראשון אשר נתפגם העולם על ידו וגרם מיתה לו ולכל העולם (וזה בראשית דף רלז עמ' א). והנה במלך המשיח נאמר (ישעיה יא, ג) והריחו בריח ה', היינו חוש הריח. ונראה לי הטעם, דהנה אצל חטא האדם הראשון נאמרו שם כל החושים, (בראשית ג, ו-ח) ותרא האשה, ויאכל, וישמעו, חוץ חוש הריח שלא נזכר שם במעשה ההוא, ממילא לא נשתמשו בו בפועל ההוא ולא נתפגם כל כך כאינך החושים. הגם שקבל פגם מחמת שהוא מצורף בגוף עם שאר החושים, עם כל זה, כיון שהחוש הזה בפני עצמו לא הפעיל בפועל ההוא, הנה לא נתפגם כאינך, על כן גם היום הוא אינו גופני כאינך, והוא דבר שהנשמה נהנית ממנו, כמאמרם ז"ל (ברכות מג, ב) מנין שמברכין על הריח, דכתיב (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח... על כן בעת תיקונו של אדם הראשון במשיח צדקנו במהרה בימינו, זה החוש יהיה למעלה לראש, והריחו ביראת ה', ואז יתוקן העולם לגמרי מן זוהמת הנחש על ידי מלך המשיח"ח.

חוש הריח נחשב לרוחני יותר, מכיון שפגיתו בחטא אדם הראשון היתה הקטנה ביותר, בהיותו החוש היחיד שלא השתתף ישירות בחטא. ולכן הוא מיוחד בכך שהנאה בחוש הריח היא הנאה לא רק לגוף הגשמי אלא גם לנשמה הרוחנית, וזו גם הסיבה שהנביא מציין את תכונתו של מלך המשיח "והריחו בריח ה'", לומר שהוא יהיה במדרגת השלמות הרוחנית הנעלית ביותר. נמצא שאנו יכולים ללמוד מחטא אדם הראשון על המאבק הנטוש בכל חושי האדם בין התאוות והנטיות הגשמיות, לנשמה המושכת לרוחניות, ועל כך שיש חוש היוצא מכלל החושים, חוש הריח, ששייך יותר לנשמה ולא לגוף. ובמובן זה נחשב חוש הריח כ"מעל הטבע".

ומעתה עולים כל הדברים בקנה אחד. כפי שהזכרנו לעיל [אות ד] - חודש חשון הוא החודש השמיני בחודשי השנה, והמספר שמונה הוא בחינת השלמות שמחוץ לגדרי הטבע, בשל כך בחודש חשון "המליך" הקב"ה את חוש הריח, שגם הוא קרוב להיות מעל הטבע בהיותו "דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו".

האות נ' וחוש הריח בשורש מאורעות חודש חשון

י. כעת נבין מה עומד בשורש המאורעות שהיו בחודש חשון.

הפרי צדיק (לר"ח חשון) הביא בשם רבי מנחם מנדל מרימינוב "שבחודש מרחשון הם רוב גזירות, מפני שאז נתחלקה מלכות בית דוד". והוסיף על כך רבי צדוק הכהן מלובלין: "זמן הסתם אינו רק לעונש רק שבו הזמן מסוגל לתקן זה. והענין דאיתא, בגמרא (ראש השנה י"א, א) לר' יהושע י"ז באייר היה המבול ולר' אליעזר דבתשרי נברא העולם אותו היום י"ז במרחשון היה... שנרמז בזה דאיתא (תנחומא נח) אתה מוצא מן אותה שעה עד שבנה שלמה בית המקדש מ' יום היו עושין גשמים בכל שנה לשום המבול וכשבנה שלמה בית המקדש ביקש רחמים עליהם ופסקו מן העולם, שנאמר בירח בול. והיינו דדור המבול היו ראויים לקבלת התורה. ובזה הקדוש (דף ק"ז ע"ב) רמזו בזה לענין שאז בימי המבול נבקעו כל מעינות תהום רבה, מבועי דחכמה תתאה תורה שבעל פה, וארובות השמים, תרעי דחכמתא תורה שבכתב, שאז היו ראויים לקבל התורה שבכתב שהיה כלול בה כל התורה שבעל פה כמו שקיבל משה רבינו ע"ה אחר כך מהר סיני... אך כיון שלא שבו וקלקלו נעשו מים הזדונים ונשטפו וכמו שכתוב אחר כך ויהי המבול ארבעים יום".

דבריו של רמ"מ מרימינוב הובאו גם בספר בני יששכר (מאמרי חודש מרחשון, מאמר א אות ב) שהוסיף: "כאשר עינינו רואים, כל הגזירות המתחדשות על שונאי ישראל מן המלכויות וכן נתינת המסים וארנונות, התחלתן מן מרחשון. ואמר הטעם, שבחודש הזה היתה המרידה במלכות בית דוד, וימליכו את ירבעם (מלכים ב י"ז, כא) ויעש ירבעם את החג בחודש השמיני בחודש אשר בדא מלבו, על כן גזירת המלכות במרחשון".

הרי לנו כי חודש חשון הוא "זמן מסוגל" שבו היו ראויים לקבל התורה בדור המבול, אולם היא הנותנת, הרי נתבאר לעיל כי דווקא בזמן של מעלה גדולה וגבוהה, עלולה להיות נפילה עצומה, וכגדול העליה כן עומק הנפילה. ואשר על כן, מצינו שכאשר בזמן המסוגל של חודש חשון לא הושגה המעלה, אזי נפלו דור המבול מאיגרא רמה (אפשרות לקבל התורה) לבירא עמיקתא (מבול).

וזהו גם ביאור דברי הרמ"מ מרימינוב "שבחודש מרחשון הם רוב גזירות, מפני שאז נתחלקה מלכות בית דוד". הגורם למחלוקת ירבעם על מלכות בית דוד היה, משום שלא רצה לחיות בשלום ובשלמות עם רחבעם בן שלמה המלך. וחסרון בשלום הוא חסרון בכל מעלת השלמות. ירבעם ראה את האות נ' רק במובן ה"מעלה"

שבה, ולא ראה את מובן ה"נפילה". ולכן מחלוקת זו היתה בחודש חשון, כי חודש חשון הוא זמן המעלה, אך בעטיה של המעלה יש גם חסרונות. ומשום כך "בחודש מרחשון הם רוב גזירות", ובד בבד, בחודש זה, צפוי להיות מעמד פסגת השלמות – חנוכת הבית השלישי, שיבנה במהרה בימינו.

☆ ☆ ☆

ומכאן הלימוד להמשיך בחודש חשון את העליה הרוחנית שמשיגים בחודש תשרי, בזמן ההתעלות של הימים הנוראים וימי השמחה של סוכות ושמחת תורה. כי מצב של הפסקת השגת המעלות עלול ח"ו להביא לנפילה גדולה. ועל כן בחודש חשון "המליך" הקב"ה את האות נ', להזכיר את הנ' הפשוטה והנ' הכפופה, שהן מצבי האדם במלחמתו התמידית להשליט את הרוח על הגוף, ודווקא בחוש הריח שהוא החוש הרוחני ביותר, להציב את האדם במסילת העליה הבלתי פוסקת בסולם השגת השלמות, ולהאיר בו את נר נשמה שנפח בו בוראו.

חודש כסלו

שלמות בכל דבר

המליך אות ס' בשינה וקשר לו כתר וצר בהם קשת בעולם וכסלו בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מהי מהותה של האות ס', ומדוע דווקא אות זו הותאמה לחודש כסלו.

כמו כן טעון ביאור "המלכת" האות "בשינה", ויש לברר מהי ה"שינה" שבה אמורים הדברים, וכיצד היא מתקשרת לחודש כסלו.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מוזכר הדין ודברים שהיה בין אותיות האלף בי"ת לבין הקב"ה באיזו אות יבא העולם, וטענת האות ס' היתה: "ריבוננו של עולם, רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים, שנאמר (תהלים קמה, יד) סומך ה' לכל הנופלים". והקב"ה השיב לה: "לאו, אמר לו למה, אמר לו מפני שבך עתידין אויבי לשום את עירי לעיים, שנאמר (תהלים עט' א) שמו את ירושלים לעיים, מיד יצא מלפניו בפחי נפש". והדברים תמוהים מאד. תשובת הקב"ה שהאות ס' רומזת על דברים לא טובים היתה מפסוק שבו מוזכרת האות שי"ן, שאמנם נשמעת כמו ס', אבל ס' וש הן בוודאי שתי אותיות שונות בתכלית, ומה תשובה היא זו, שבגלל הרמז מהפסוק "שמו את ירושלים לעיים" נמנע הקב"ה לברוא את העולם באות ס'.

אדרבה, טענת האות ס' היא חזקה, בפרט על פי דברי הגמרא במסכת ברכות (ד, ב) "אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נ' באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, דכתיב (עמוס ה, ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק, אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים". ופרש"י: "אפילו הכי, אף על פי שהפסיק נ' מפני נפילה שבה, ולא אבה לרמוזה, חזר ורמז סמיכת הנפילה תיכף לה". ומבואר כי האות ס' היא סמל של סעד ותמיכה – "סומך ה' לכל הנופלים". ואם כן, מדוע טענת האות ס' "רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים", לא נתקבלה לפני המקום.

צורת האות ס' ומשמעויותיה

ב. צורת האות ס' בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות כ' והאות ו', ששניהם בגימטריה כ"ו - כמספר שם הוי"ה.

כמו כן, האות ס' סתומה מכל צדדיה, ובמדרש אותיות דרבי עקיבא הובא פשר הדבר: "ס' מפני מה הוא סתום ואינו פתוח, מפני שהוא ישראל בשעה שעושין רצון הקב"ה, שכינה סביב להן כחומה לארבע רוחותיהם, והם אינם מתחלפים בזרע אחר, וזרען אינן מתחלפין [מתערבים] בזרע אחר, שנאמר (תהלים קלה, ד) כי יעקב בחר לו י-ה ישראל לסגולתו".

ויש לבאר את משמעות הדברים, ובפרט הקשר המיוחד לחודש כסלו.

עוד נאמר על האות ס' במסכת מגילה (ג, א) וז"ל: "מ' וס' שבלוחות, בנס היו עומדים". ופרש"י: "שהיתה חקיקתן משני עבריהן, הלכך שאר אותיות יש להן מקום דבק, אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר, ודווקא בסתומים". וצריך ביאור מה המיוחד באותיות אלו שזכו שכל עמידתם תהיה בנס.

חשיבות האות ס' ומעלותיה

ג. במדרש אותיות דרבי עקיבא מבוארים בהרחבה מעלות חשיבותה של האות ס':

[א] ס' - אל תקרא ס' אלא סומך מך, זה הקב"ה, שהוא סומך מכים נופלים, שנאמר "סומך ה' לכל הנופלים". סומך עליונים, סומך תחתונים, סומך עולם הזה סומך עולם הבא.

[ב] ס' - אלו ישראל שסומכין תמיד להם זכות אבותיהם, אברהם יצחק ויעקב, יוסף משה ואהרן דוד ושלמה.

[ג] ס' - זה ירושלים שהרים סמוך לה, כנגד אבות. וגבעות סמוך מוקפות לה, כנגד אמהות, שנאמר (תהלים קכה, ב) ירושלים הרים סביב לה".

[ד] ס' - זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סמוכין לו ארבע מחנות שבטי ישראל.

[ה] ס' - זה בית המקדש, ששכינה בתוכו וסמוך לו סביב מלך וכהן גדול, כהנים לויים וישראל, כנגד ארבע רוחותיו כבמדבר שהיו סמוכין לו ארבע מחנות שבטי ישראל.

[1] ס' – זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים משנה מדרש הלכות והגדות שמועות ותוספות.

נדמה איפוא, כי אין אות כאות ס', הרומזת לכל כך הרבה דברים נשגבים וחשובים: הקב"ה, ישראל, ירושלים, משכן, בית המקדש ותורה.

האות ס' והמספר ששים

ד. ערכה המספרי של האות ס' הוא ששים.

במספר זה יש רמז לברכת כהנים שיש בה ששים אותיות, כדברי הילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפו) "ששים גיבורים סביב לה, אלו ששים אותיות שבברכת כהנים, כולם אחוזי חרב, שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בתוכו, "יברכך ה' – יאר ה' – ישא ה'", איש חרבו על ירכו מפחד בלילות, אפילו אדם רואה בחלומו שחרב שלופה ונתונה על צווארו משכים בבקר והולך לבית הכנסת ורואה את הכהנים נושאים את כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו".

המספר ששים הוא "מספר מלא ושלם", כדברי המהר"ל בביאור מאמר חז"ל (סוטה י, א) "בין כתפיו של שמשון ששים אמה היה", וז"ל: "שרצה לומר, כי כח ששים כחו, וביארנו במקום אחר (גבורות ה' פרק יב), כי מספר ששים שהוא מספר מלא ושלם, וכחו של אדם הסובל המשא הוא בין כתפיו של אדם. לכך יאמר, כי היה בין כתפיו של שמשון ששים אמה, כלומר, כח שלם נושא הכל. ותדע עוד, כי כח הגבורה מיוחד לששים בפרט, כדכתיב (שיר השירים ג, ו-ח) ששים גיבורים סביב לה מגיבורי ישראל איש חרבו על ירכו, לכך בין כתפיו ששם היה שורה כח הדין והגבורה היה ששים, כדכתיב ששים גיבורים סביב לה, והבן זה כי אי אפשר לפרש יותר".

המספר ששים מבטא רוב, הן מבחינת חיי האדם – בהגיעו לגיל ששים, שבדרך כלל רוב חיי האדם, הוא יוצא מכלל עונש כרת, כפי שמסופר במסכת מועד קטן (כח, א) "רב יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן, אמר נפקי לי מכרת". והן מבחינה הלכתית – דין "ביטול בששים", שהוא האמצעי לקביעת ביטול ה"טעם" ברוב, בתערובות של איסור והיתר.

וצריך ביאור, כיצד מתקשרים כל הקצוות הנ"ל: חשיבות האות ס' ומעלותיה, משמעויות המספר ששים – וחודש כסלו.

האות ס' והמספר ששים – שלמות כוללת

ה. התשובה היא, כי האות ס' מסמלת שלמות.

שלמות, בהיותה רומזת על הקב"ה – "אל תקרא ס' אלא סומך מך, זה הקב"ה, שהוא סומך מכים נופלים".

שלמות בהיותה רומזת על דברים נשגבים ומושלמים: ישראל, ירושלים, משכן, בית המקדש ותורה.

שלמות בסדרי ההשפעה בהיותה רומזת בצורתה לאות כ' ולאות ו', שהם בגימטריה של שם הוי"ה, שמכוחו נאצל השפע בכל העולמות.

שלמות בבריאה, כמבואר בדברי השל"ה הקדוש (בית הגדול ד"ה והנה האדם הוא סולם) וז"ל: "הנה ס' קרוב למ"ם סתומה, רק שזו ריבועא וזו עיגולא. ויש בכאן רמז גדול, כי הנה זה עולם העשייה הכולל שמים וארץ וכל צבאם הוא בעיגולא, כי אנחנו רואים השמים עגולים, ועשייה רוחנית היא כח בהשמים כמו הנשמה בגוף, על כן נרמז בס". ומבואר בדבריו שצורתה העגולה של האות ס' רומזת על השלמות הכוללת של השמים והארץ וכל צבאם.

שלמות הברכות, בהיותה כנגד ששים האותיות של ברכת כהנים, ברכה הכוללת את כל הפרטים, כמבואר ברש"י (במדבר ו, כד-כו) "יברכך, שיתברכו נבסך. וישמרך, שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממנוך. יאר ה' פניו אליך, יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות. ויחנך, יתן לך חן. ישא ה' פניו אליך, יכבוש כעסו". ועל כל ברכות אלו הבטיח הקב"ה "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם", ופרש"י: "ואסכים עם הכהנים". והדברים מוטעמים על פי מה שהוסיף הכלי יקר (במדבר ו, כד) "יברכך ה' וישמרך, שתמשוך שפע הברכות מלמעלה, כי הוא שומרך, וכל שומר למעלה מן הנשמר כמו שנאמר (משלי ו כב) בשכרך תשמור עליך". מתבאר לפנינו, שברכת הכהנים היא ברכתו של הקב"ה והכהנים הם ה"צינור" דרכו עובר השפע לעם ישראל. ואם כך, הרי שאין לך ברכה מושלמת ממנה.

גם דרגת שלמות בתורה, רמוזה באות ס', כמבואר לעיל מדברי חז"ל: "ס' – זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים משנה מדרש הלכות והגדות שמועות ותוספות". וכמו כן מובא בזהר (פרשת משפטים, דף קי עמ' ב) "בשעתא דסליק משה לקבלא אורייתא, מסר ליה קודשא בריך הוא שבעין מפתחן דאורייתא, כד מטא לתשעה

וחמשין, הוה חד מפתחא גניז וסתים דלא הוה מסר ליה" ובשעה שעלה משה רבנו למרום לקבל התורה, מסר לו הקב"ה שבעים "מפתחות" לתורה, וכאשר הגיע לחמישים ותשע, היה המפתח הששים גזוז ונעלם ממנו. ויש ללמוד מפשטות הדברים, ואף שבוודאי יש בהם עומק טמיר ונעלם, שהמפתח הששים של התורה יש בו שלמות.

סוף דבר, האות ס' מסמלת שלמות כוללת. ולפיכך מובן מדוע האות ס' שבלוחות עומדת בנס, כי היא מבטאת שלמות בעולם הזה ובעולם הבא גם יחד, וכדברי השל"ה הנ"ל, שהאות ס' היא שלמות בעולם העשייה הגשמית ושלמות בעולם העשייה הרוחנית.

השינה – כלי בדרכי עבודת ה' בשלמות

ו. ממוצא הדברים נבוא לביאור דברי הספר יצירה שבחודש כסלו "המליך אות ס' בשינה".

במדרש (ב"ר ט, ו) מובא: "אמר רבי שמעון בן אלעזר, הנה טוב מאד – והנה טובה שינה, וכי שינה טובה מאד אתמהא, לא כן תנינן יין ושינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם, אלא מתוך שאדם ישן קימעא הוא עומד ויגע בתורה הרבה". ומפורש כי בכל מעשה בראשית נאמר "טוב מאד" על השינה, וכמובן הדבר תמוה וטעון בירור.

והדברים מבוארים על פי מאמר החכם מכל אדם (משלי ג, ו) "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך", וכתב הרמב"ם (הלכות דעות פרק ג הלכה א) וז"ל: "המנהיג עצמו על פי הרפואה אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים בלבד, ושיהיו לו בנים עושין מלאכתו ועמלין לצורכו, אין זו דרך טובה. אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאבריו כואב, וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל. נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבוועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'. ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך".

וכעין זה כתב הרמב"ן (דברים ה, יג) בביאור הציווי (דברים יג, ה) "ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון", וז"ל: "ויהיה פירוש "ואותו תעבדו" לדעתם, שתהיה לו בכל עת כעבד הקנוי המשרת לפני אדוניו תמיד, שעושה מלאכת רבו עיקר וצרכי עצמו עראי, עד שיבוא מזה מה שאמרו (אבות פ"ב מ"ב) **וכל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו צרכי גופו לשם עבודת האל יהיו, יאכל וישן ויעשה צרכיו כדי קיום הגוף לעבוד ה'.** כענין שאמרו (בראשית רבה ט, ו), והנה **טוב מאד, זו שינה,** וכי שינה טובה היא, מתוך שהוא ישן קמעא הוא עומד ועוסק בתורה. ויתכוון בכל צרכי הגוף למקרא שכתוב (תהלים קמו, ב) **אהללה ה' בחיי אומרה לאלהי בעודי, וזה פירוש נכון.**

היוצא מדברים אלו, שיש צורך בשלמות בעבודת ה' בכל ענין. ואדרבה, במה שנראה כפעולה הגשמית ביותר, שינה, שעליה אמרו חז"ל (ברכות נו, ב) שהיא "אחת מששים במיתה", אם היא נעשית לצורך אגירת כוחות לעבודת הבורא, הפכה פעולה זו ממעשה גשמי נטולת תוכן לפעולה רוחנית משובחת. וכנראה בשל כך הודגש בדברי המדרש כי "טוב מאד" נאמר על השינה, לומר ששלמות בעבודת השם צריכה להיות בכל דבר, אפילו הגס והגשמי ביותר, וגם שינה, כאשר נועדה לקיום הגוף שיוכל לעבוד את הקב"ה ביתר שאת ויתר עוז, הרי היא כהלל וזמרה לה'.

אך מעבר לכך, לא זו בלבד שהשינה כמזה כעבודת הבורא, אלא שהיא גם מפתח להשגת מדרגות גבוהות ונעלות, וכפי שאמרו חז"ל (ב"ר סט, ז) "ויקץ יעקב משנתו, רבי יוחנן אמר – ממשנתו". וכתב בפירוש עץ יוסף על המדרש: "שהיתה נפשו שונה ולומד בשעת השינה. כמו שכתבו חכמי האמת, שהצדיקים והחכמים השלמים, בשעת השינה נפשם עולה בשיבה של מעלה ולומדים רזי תורה, אשר ממנו נעשים כמעין המתגבר ביום". ובשם הרבי מאפטא (אוהב ישראל, ליקוטים) מובא: "כי אותן י"ד שנים שהיה נטמן בבית המדרש של שם ועבר, לא שכב יעקב, רק היה לומד, ועבד את ה' יתברך בתלמודו. אבל בשינה לא היה יודע שאפשר לעבוד את ה' יתברך. וכאשר בא אל המקום ההוא, וישכב ויחלום וגו', אז ראה יעקב אבינו עליו השלום, אשר בשינה גם כן יכולת לעבוד את ה' יתברך. וזהו: "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה", פירוש, רואה אנכי היום, שיש ה' גם כן בשינה, ויכולים לעבוד את עבודת הקודש בשינה, ואנכי לא ידעתי, פירוש, מזה לא ידעתי עד הנה".

ועל פי ענין זה, מפרש רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק לר"ח כסלו אות ב) את מאמר חז"ל הנ"ל, שהשינה אחד מששים ממיתה, וז"ל: "נצרך המיתה לטובת האדם, שהרבה דברים שלא יוכל להשיג כשהוא בגוף ומשיג אחר המיתה. וכן השינה שהוא אחד מששים במיתה, גם כן לתועלת זה שיוכל להשיג בשינה מה שלא יוכל להשיג בהקיץ בשום אופן. כמו שאמרו על האר"י ז"ל, שפעם אחת אמר, שקבל והשיג בשינה בשבת פרשת בלק, מה שלא יוכל לדרוש שמונים שנה".

מכל זה מתבאר כי השינה היא כלי בדרכי עבודת ה' בשלמות - אם בכך שהיא נחשבת כפעולה רוחנית, כאשר המטרה בה הוא ליצור עבודת הבורא. ואם בכך, שלבעלי מעלה, השינה משמשת להם ככלי להשגת דרגות רוחניות נעלות. ומעתה מבוארים דברי הספר יצירה שבחודש כסלו "המליך אות ס' בשינה", מאחר והאות ס' מסמלת שלמות כוללת - בתורה בבריאה ובברכה, בעולם הזה ובעולם הבא, הרי שבאות זו נקבע מקומה של ה"שינה", שאף היא כלי להשגת השלמות.

האדם עדיין חסר - ועליו לשאוף לשלמות

ז. אחד מעיקרי עבודת האדם וחובתו בעולמו הוא, שהאדם לא נברא שלם אלא בעל חסרונות, כדי שיעבוד וישלים עצמו בתיקון חסרונותיו. וכמו שמצינו בטעם מצות ברית המילה, שהשאיף הקב"ה השלמת דמותו וצורתו של האדם בידי אדם ולא בראו מהול, כדי שבעצמו ישתלם ויעשה תמים ויסיר מומו מעליו, כדברי ספר החינוך (מצוה ב) בביאור שורש המצוה: "ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלים צורת גופו על ידו כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו".

והוסיף בזה הרמח"ל בספרו דרך ה' (חלק ראשון פ"ב), וז"ל: "כי משום כך נברא האדם בעל בחירה כדי שיוכל בעצמו לקנות השלמות ולהעביר ממנו את החסרונות, ובוה נמצא שנתדמה במה שהיה אפשר לבוראו ושלמותו שהוא שלם בעצמו מצד אמיתת ענינו, וגם הנברא במה שיהא בעצמו בעל השלמות יתדמה ויתדבק יותר בו ויהנה בטובו". למדנו מדבריו, שתפקיד האדם לשאוף לשלמות ולתקן את חסרונותיו הוא כדי להתדמות בכך לבורא ית' שהוא בעל השלמות האמיתית.

ונראה שגם ענין זה מרמז באות ס', כפי שהבאנו לעיל [אות ה] מדברי הזוהר, שלמשה רבנו נמסרו חמשים ותשע "מפתחות" לתורה, ואילו המפתח הששים היה

גנוז ונעלם ממנו. והיינו כמבואר, שהאדם אינו שלם, והמפתח ה"ששים" הוא השלמות שאליה עליו לשאוף.

וכמו כן הדבר מרומז במאמר הזוהר הקדוש (דף לה, א) אודות מקומה של האות ס' בפרשת בריאת האשה בפסוק (בראשית ב, כא) "ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה", וז"ל: "ואדם אין, דלא הוה בתקוניה. וכד אשתלימת חוה, אשתלים אדם, וקדם לכן לא אשתלים, ורזא דא, דעד כען לא אית את ס' בפרשתא, מכאן ולהלאה ס', מאי היא, ויסגור בשר תחתנה". כלומר, בלשון הכתוב "והאדם אין" מתבאר כי האדם לא היה מושלם כל עוד לא נבראה חוה אשתו וניסוד זה גם מפורש בדברי הגמרא ביבמות (סג, א) "אמר רבי אלעזר, כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם" – והענין נרמז באות ס' בפסוק "ויסגור בשר תחתנה". והיינו כמבואר, שהאדם אינו שלם, והשלמות שאליה עליו לשאוף נרמזה באות ס'.

והנה כתב בעל הטורים על הפסוק האמור בפרשת הביכורים (דברים כו, ד) "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך", וז"ל: "טנא, בגימטריא ס', רמז לבכורים אחד מששים, ולכך נעלם סמ"ך בפרשת בכורים". ואולי כוונתו, כי הלקח שיש ללמוד מפרשת הביכורים הוא, הואיל ואין בה את המספר ששים, שהוא המספר המסמל את השלמות, ראוי לאדם להתבונן כי בכל מעשי ידיו עדיין חסרה השלמות, ועליו לשאוף להשיגה.

שלמות צריכה להיות בכל דבר – ואף להראות ולהישמע

ח. כעת נוכל לשוב לביאור דברי חז"ל שעל טענת האות ס' שבה ראוי לברוא את העולם כי נאמר בה "סומך נופלים", השיב הקב"ה שהאות ס' רומזת על דברים לא טובים שמוזכרת בהם האות ש, ותמוה שאמנם נשמעת כמו ס', אבל ס' וש הן בוודאי שתי אותיות שונות בתכלית, ומה תשובה היא זו, שבגלל הרמז מהפסוק "שמו את ירושלים לעיים" נמנע הקב"ה לברוא את העולם באות ס'.

ואולי יש לומר, שאמנם הראיה גדולה יותר מהשמיעה, אבל כדי להשיג שלמות יש צורך בשתי התכונות, הן ראייה והן שמיעה. והנה האות ס' היא הנראית, והאות ש מסמלת את בחינת השמיעה של האות ס'. ולכן, מאחר ובשמיעת צליל האות ס' יש חסרון [בפסוק שמו את ירושלים לעיים], שוב אי אפשר לברוא את העולם באות זו, מכיון שיש צורך בשלמות הכוללת ראייה ושמיעה, וכל זמן שיש חסרון בשלמות זו, בלתי אפשרי להשתמש באות זו לבריאת העולם.

ובדרך נוספת יש לבאר את דברי חז"ל, בהקדם חשיבותה של ה"שמיעה". ועל אף שהראיה היא מוחשית יותר, בכל זאת בדברים רוחניים השמיעה עולה עליה בחשיבותה, מפני שהיא קבועה יותר בלב האדם, כפי שביאר רבי צבי אלימלך מדינוב בספרו (אגרא דפרקא אות רצז) את דברי המכילתא על האמור במעמד הר סיני (שמות כ, טו) "וכל העם רואים את הקולות" – "שהיו רואים את הנשמע", וז"ל: "כאשר רצה הבורא כל שתהיה האמונה תקועה בלבנו לעולם, הנה השפיעה והטה גם כח העין אל האוזן, ובקבלו אור האוזן לא תיפול בזה השבירה, ותהיה האמונה בטבע נפשות ישראל בקבלת השמיעה מבלי חקירה דייקא. מה שאין כן, מי שאינו רוצה להספיק בקבלה ומתחכם לחקור בחקירה, וכל חקירה הוא מדבר הנראה בחוש הראות, ובענין "רואה אני את דברי אדמון" (כתובות קח, ב), הנה אמונתו מסוכן לשבירה. וזה שהעיד החסיד מהר"י יעב"ץ שהיה בדורו של שמד, ועיני ראו, אשר כל אותן שהשיגו האמונה בחקירה, המירו כבודם, והנשים וקלי הדעת קדשו שם הנכבד והנורא ועמדו בניסיון ונבחנו בצירוף". כלומר, כאשר האמונה מגיעה בדרך של **שמיעה**, היא מבוססת יותר, ואינה ברת שבירה, יותר מאשר אמונה הבאה מכח **ראיה**.

ובספרו בני יששכר (מאמרי סיון, מאמר ה, אות יט) השלים את דבריו: "האמונה אשר היא מצד הקבלה השמעיית, עד המעמד הנכבד אשר שמענו קולו יתברך שמו מתוך האש באמרו אנכי ה' אלקיך, הנה האמונה ההיא, כיון שהיא מצד אין סוף יתברך שמו, אין לאמונה זו סוף. מה שאין כן האמונה הבאה מצד מחקר האנושי בשכלו, הנה לשכל יש סוף, הנה האמונה הזו היא בסכנה כשיבוא ח"ו איזה מכריח להכריחו ולהטותו מן האמונה, כיון שבאה מצד דבר שיש לו סוף, הבן הדבר כי נחמד הוא הוא לבעלי שכל, ויציבא מילתא להבאים בסוד ה'".

ומבואר בדבריו כי אמונה ששורשה ראיה בדרך שכלית, לא עמדה ביום עברה וזעם. בעוד שאמונה ששורשה בשמיעת האוזן ובקבלה מהאבות, היא זו שהחזיקה מעמד גם בעתות משבר וגזירות שמד.

מעתה מובן מדוע דחה הקדוש ברוך הוא את האות ס' מלפתוח בה את התורה, כי האות ס' היא סמל השלמות בכל דבר, ועל כן מן הראוי **שהשלמות לא רק שתראה אלא שגם תישמע**, ומכיון שבשמיעת צליל האות ס' שהוא ש' יש חסרון [בפסוק שמו את ירושלים לעיים], שוב אי אפשר לברוא את העולם באות שהשלמות שהיא מסמלת רק נראית בעין ולא נשמעת לאוזן.

מאורעות חודש כסלו בסימן השאיפה לשלמות – האות ס'

ט. לאור המבואר שהאות ס' היא סמל השאיפה לשלמות, נבין מדוע "המליך" אותה הקב"ה בחודש כסלו, ולצורך כך נתבונן במאורעות שהיו בחודש זה, ומתוכם נראה כיצד הדברים עולים בקנה אחד עם מהותה של האות ס'.

נס חנוכה – אירע בכ"ה בכסלו בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו שהיו מעטים לעומת הרבים, ובמלחמתם, הן המלחמה הרוחנית כנגד מרשיעי הברית המתיוונים, והן המלחמה הגופנית ביוונים ובצבאם האדיר – היתה תעוזה ומסירות נפש יוצאת מגדר הרגיל. ובזכות מסירות נפש זו, זכו לסייעתא דשמיא שלא על פי דרך הטבע. ובוודאי שורש הדבר בסגולת ימי החודש שנברא באות ס' אותה המליך הקב"ה בשינה, אשר משמעותו כמבואר, דרגות השלימות בכל דבר – אליהם הגיעו החשמונאים כאשר יצאו למאבק נגד היוונים, ובזכות שלמות בטחונם בה' נעשו להם ניסים ונפלאות.

השלמות המשכן בכסלו וההמתנה לחנוכתו בחודש ניסן – ידועים דברי חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים רמז קפד) "מלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו, אלא שהמתין הקב"ה בהקמה עד ניסן שנולד בו יצחק". ואף שבדברי המדרש מפורש שהיה רצון לפני הקב"ה להמתין עם חנוכת המשכן עד חודש ניסן שנולד בו יצחק, אולם יתכן שבעומק הדברים, הסיבה מדוע אמנם לא היתה חנוכת המשכן בחודש כסלו, טמונה במהות החודש שנברא באות ס' המסמלת את השלמות, ומכאן שבחודש כסלו לא יתכן שתהיה חנוכת המשכן כל עוד אין זה הזמן **המושלם** לכך. ולכן רק כאשר הבשילו כל התנאים לשלמות לחנוכת המזבח, המתין הקב"ה בהקמתו – "עד ניסן שנולד בו יצחק".

לידת ראובן – בי"ד בכסלו (ילקוט שמעוני רמז קסב). חז"ל מסרו כי ראובן חזר בתשובה על מעשה בלהה, כדברי הפייטן (סליחות לצום גדליה) "מחלל יצועי יולדו אשר פחו כמים, נטיו רגליו כמעט לולי שפך לב כמים", אשר מקורם בדברי המדרש (ב"ר פד, יח) "וישב ראובן אל הבור (בראשית לו, כט), והיכן היה, רבי אליעזר אומר בשקו ובתעניתו". והלימוד מכך הוא, שתפקיד האדם לתקן את חסרונותיו כדי להשיג את השלמות, ואפילו חטא דק עד דק – שהרי אמרו חז"ל (שבת נה, ב) "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה" – דורש תיקון מידי וחזרה בתשובה.

נבואות עזרא ונחמיה בחודש כסלו – ספר נחמיה פותח בפסוקים: "ויהי בחדש כסלו שנת עשרים ואני הייתי בשושן הבירה, ויבא חנני אחד מאחי הוא ואנשים מיהודה, ויאמרו לי הנשאים אשר נשארו מן השבי שם במדינה ברעה גדלה ובחרפה וחומת ירושלם מפורצת ושעריה נצתו באש, ויהי כשמעי את הדברים האלה ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים ואהי צם ומתפלל לפני אלקי השמים" (נחמיה א, א-ד). כלומר, נבואתו הראשונה של נחמיה בחודש כסלו, היתה על מצבם הגרוע של היהודים באותה תקופה, והיינו חוסר השלמות שלהם, שהביאם לדיוטא התחתונה.

ואף בספר עזרא (י, ט) נאמר: "ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין ירושלם לשלשת הימים הוא חדש התשיעי בעשרים בחדש וישבו כל העם ברחוב בית האלקים מרעידים על הדבר ומהגשמים, ויקם עזרא הכהן ויאמר אליהם אתם מעלתם ותשיבו נשים נכריות להוסיף על אשמת ישראל". ופירש רש"י: "מרעידים על הדבר, מתייראים על הדבר ומתייראים היו ממכשול של עבירה זאת [נשואין לנשים נכריות]. ומהגשמים, ומן הגשמים היורדים עליהם שם היו רעודים ועלובים". ומבואר שנישואי התערובת, אשר פגמו בשלמות הקדושה של עם ישראל גרמו לחלחלה ולרעד, וגם לגשמים שהזכירו את המבול שגם הוא ירד כאשר בני האדם ובעלי החיים פגמו בשלמות הבריאה.

פטירת רבינא – החותם את התלמוד הבבלי ואת תקופת האמוראים (בבא מציעא פו, א) היתה ב"ג בכסלו (סדר הדורות דף פד עמ' ב). סיום כתיבת התלמוד מסמלת את השלמות הכוללת של התורה שבכתב עם התורה שבעל פה.

☆ ☆ ☆

לכשנתבונן, הרי שהמכנה המשותף לכל המאורעות הוא השאיפה לשלמות, וכאשר השלמות חסרה, על האדם למצוא דרכים לתיקונה. וכאמור, זהו הלימוד מהאות ס' והמספר ששים.

חודש טבת

העין השלישית

המליך אות ע' ברוגז וקשר לו כתר וצר בהם גדי בעולם וטבת בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להתבונן במהותה של האות ע', ומה שייכות אות זו לחודש טבת, ובפרט לימי חנוכה החלים בתחילת ימי החודש.

האות ע' רומזת על העין, והדברים מובאים בספר פרי צדיק (ל-ר' חנוכה ור"ח טבת, אות טז) וז"ל: "וראש חודש טבת חל תמיד בו' דחנוכה. ויש לומר שעל זה רומז ביחוד מה שנאמר (תהלים לג, יח) הנה עין ה' אל יראי, שחודש טבת בחינת עין ימין, ועל זה נאמר למיחלים לחסדו. והוא מרמז על כח אור תורה שבעל פה המתנוצץ בחנוכה, שעמדו על ישראל להשכיחם תורתך". הדברים סתומים, ויש לבאר מהו הקשר בין: העין - חודש טבת - ימי החנוכה - ואור התורה שבעל פה.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא כי האות ע' באה לפני הקב"ה בטענה שראוי לברוא בה את העולם: "נכנסה ע' לפני הקב"ה ואמר, רבוננו של עולם רצונך שתברא בי את עולמך, שבי כתוב (זכריה ד, י) עיני ה' משוטטים בכל הארץ, ואתה עיניך בכל העולם, שנאמר (שם) כי מי בז ליום קטנות וגו', עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ". והקב"ה השיב לה: "לאו". וכאשר שאלה האות ע' מדוע, אמר לה הקב"ה: "מפני שבך עתידים מנאפים לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר, שנאמר (איוב כד, טו) ועין נואף שמרה נשף, ואני עתיד לעשות בך דין, שנאמר (שם יא, כ) ועיני רשעים תכלינה. מיד יצא בפחי נפש".

ויש לבאר את פשר הדין ודברים שהיה בין הקב"ה והאות ע', ולכאורה הרי ודאי שמעלתה האות עין בהיותה מזכירה את "עיני" הקב"ה, חשובה עשרת מונים מכך שהאות ע' גם משמשת לאי אלו דברים שאינו ראויים, ומה איפוא עומק הסיבה שלא נברא העולם באות ע'.

האות ע' ומשמעויותיה

ב. עוד מובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "ע - לא נאמר ען, אלא עי"ן, ואין ע' אלא תורה, שהיא עין לכל עין והיא אורה לכל אורה והיא חכמה לכל חכמה והיא בינה לכל נבונים והיא מדע לכל יודעים והיא חיים למחזיקים בה. ומנין שהיא עין לכל עין, שנאמר (תהלים יט, ט) מצות ה' ברה מאירת עינים. ומנין שהיא אורה לכל אורה, שנאמר (משלי ה, כג) כי נר מצוה ותורה אור, ומנין שהיא חכמה לכל חכמה, שנאמר (שם ח, יב) אני חכמה שכנתי ערמה, ואומר (דברים ד, ו) כי היא חכמתכם". וצריך להבין את כוונת המדרש ש"אין ע' אלא תורה".

זאת ועוד, דברי המדרש הללו לכאורה מחזקים את השאלה, מדוע לא ברא הקב"ה את העולם באות ע'. אם "אין ע' אלא תורה", שהיא היסוד לכל האורה ולכל חכמה, לכאורה אכן צדקה האות ע' בטענתה, שלה נאה ויאה להיות האות שיבִרָא בה העולם.

האות ע' מוזכרת לראשונה בפסוק השני בתורה "וחושך על פני תהום" (בראשית א, ב). וכתב על כך הפרי צדיק (לר' חנוכה ור"ח טבת, אות יח) וז"ל: "ואות ע' שהוזכר ראשונה בתורה הוא אחר תיבת וחושך על פני תהום. ובכל מקום שנוצר ראשונה בתורה שם, הוא שורש כח האות, וכמו שלמדו (כבא קמא נה, א) על אות ט' שהוא לטובה, הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחילה, שמבראשית עד וירא אלקים את האור לא כתב ט'. וכן איתא (בראשית רבה יז, ו) מתחילת הספר עד כאן אין כתיב ט', כיון שנבראה נברא שטן עמה". וכן הע' שנכתב בראשונה אחר תיבת "וחושך", שנדרש (בראשית רבה ב, ד) על גלות יון [וחושך זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל]. ואחר כך על פני תהום, שנדרש על גלות אדום שאין לו חקר, זהו שורש האות".

הנה כי כן, מתבאר בדברי חז"ל שכבר בפתיחת התורה נרמזה גלות יון, תוך הדגשת גלות זו בסמיכות להופעתה הראשונה של האות ע' בתורה. ומשמעות הדברים, כפי שציין רבי צדוק הכהן [בהתאם לכלל שהמקום הראשון שבו מוזכרת אות בתורה מלמד על "שורש האות"] - שנוכל ללמוד על "שורש האות" ע' מהחושך של גלות יון.

והדברים טעונים תוספת ביאור, מהו "שורש האות ע'", כיצד הדבר נלמד מגלות יון וימי החנוכה, והיאך מתקשרים הדברים לחודש טבת שבו "המליך" הקב"ה את האות ע'.

ראש חודש טבת, חנוכה – והעין

ג. ראש חודש טבת הוא היחיד מבין כל ראשי החדשים שיש בו גם חג – חנוכה (בשונה מראש חודש תשרי, אף שהוא ראש השנה, אולם אין הוא מצויין ב"גלוי", ואינו מוזכר כלל בתפילות). ובוודאי יש משמעות לחיבור המיוחד שבין ראש חודש לימי החנוכה, וצריך ביאור.

בשפת אמת (חנוכה תרמ"ו ד"ה בחנוכה) מובא: "בחנוכה קורין בנשיאים, דאיתא, כי ג' רגלים הם בזכות ג' אבות. ומול י"ב שבטים היה צריך להיות י"ב שבטים יום טוב, רק בשביל החטא של עגל לא היה. ולעתיד יהיו ימים טובים, כמו שכתוב בטור אורח חיים הלכות ראש חודש (סימן תיז). וחנוכה הוא חינוך, ורמז לאלה הימים טובים שלעתיד. ורמז לזה דהזכרת ראש חודש וחנוכה ופורים בג' אחרונות שבתפילה [יעלה ויבוא בברכת העבודה, ועל הנסים בברכת ההודאה], והוא כח השבטים". הדברים עמוקים מאד, וגם מהם עולה כי יש מכנה משותף לראש חודש וחנוכה, ויש לבארם.

כאמור, בימי החנוכה קוראים בתורה בפרשת הנשיאים, כמאמר הגמרא (מגילה ל, ב) "בחנוכה, בנשיאים". "פרשת הנשיאים" היא פרשת הקרבנות שהקריבו הנשיאים ביום חנוכת המזבח. ומתעוררת תמיהה עצומה, הרי מלאכת המשכן אמנם הסתיימה בכ"ה בכסלו, ברם חנוכתו בפועל היתה רק בר"ח ניסן (שמות רבה נב, ב) – ומדוע איפוא קוראים את פרשת הנשיאים העוסקת בחנוכת המזבח שהיה בר"ח ניסן, דווקא בימי החנוכה.

בגמרא ובפוסקים מובא ש"הרואה נר חנוכה צריך לברך" (שבת כג, א; סוכה מז, א; שו"ע או"ח סימן תרעו סע' ג). ברכה מסוג שכזה לא מצאנו באף אחת מהמצוות, כפי שכבר דייקו התוספות (סוכה שם ד"ה הרואה) וכתבו: "בשאר מצוות כגון לולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה". ולמדנו מכאן על ה"חביבות" היתירה של נס החנוכה. וחביבות זו מפורשת גם בדברי הרמב"ם (פרק ד הלכה יב) שכתב: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק".

יש להבין מהי ה"חביבות" המיוחדת של נס החנוכה, ואם הסיבה לכך היא משום חשיבות ה"פרסומי ניסא", הרי גם מצוות ארבע כוסות בפסח ומקרא מגילה בפורים

הם מצוות שיש בהם "פרסומי ניסא", ואף על פי כן לא מצאנו שנקראו "מצוות חביבות".

כמו כן יש להבין, האם ניתן למצוא קשר בין חביבותה של מצות נר חנוכה - לבין ראש חודש טבת - והעין.

☆ ☆ ☆

העין השלישית - ה"ראיה" השכלית

ד. בביאור הדברים נראה על פי מה שאמרו דורשי רשומות כי לכל אדם יש שלוש עיניים. זוג עיני הבשר בהם הוא רואה, וה"עין השלישית" היא ה"ראיה" השכלית - הכח להתבונן מתוך מה שנראה בעיני הבשר, לקלוט את הרשמים והמראות, להפנים אותם בכלי המחשבה והדעת. ובוזה הסבירו את דברי חז"ל שד' מינים הם כנגד ד' מאיברי הגוף: "אתרוג כנגד הלב, לולב כנגד חוט השדרה, הדסים כנגד העינים וערבה כנגד השפתיים". אך לכאורה תמוה, כי לצורך קיום המצוה הרי נוטלים שלושה בדי הדסים ואילו לאדם יש רק זוג עינים. והתירוץ, שאמנם גם לאדם **שלוש** עינים - שני עיני "בשר" ו"עין שכלית", שבה הוא מבין ומפרש את מה מראה עיני הבשר שלו.

מובן כי חשיבות הראיה הנכונה דרך ה"עין השלישית", אין דומה לה. משום **שראיה** היא דבר שכל אחד רואה בשוה, אולם **ההבנה** מתוך הראיה שונה מאדם אחד לחברו. הראיה מעוררת מחשבות ותחושות אצל כל אחד, אבל **הפעלת המוח וההבנה** בראיה אינה זהה. ואותו מעשה או מאורע, כל אדם לפי שיקול דעתו הוא והתבוננותו שלו - רואהו ומבינו בזוית ראייה אחרת. מכיון שכך, רבה עד מאד האחריות "לראות" בעין השכל את מה שרואים בעיני הבשר, באופן הראוי והמתאים להשקפת התורה ודרכיה.

לפי זה נראה כי **האות ע'** מסמלת את **ההבנה והראיה הפנימית**, כמו שמבטא זאת שמה - **עין**. אותה "עין" שדרכה מתבוננים בראיה שכלית חודרת ומעמיקה על פי התורה.

והיינו דברי המדרש "ואין ע' אלא תורה, שהיא **עין** לכל **עין** והיא אורה לכל אורה והיא חכמה לכל חכמה והיא בינה לכל נבונים והיא מדע לכל יודעים והיא חיים למחזיקים בה". כלומר, התורה היא הכלי שדרכו צריכים להתבונן ב"עין

השלישית" – "עין השכל". וכאשר "עין השכל" היא התורה, הרי שבאמצעותה יכול האדם להפוך את כל המראות הגשמיים שהוא רואה בעיני הבשר, לדברים רוחניים.

בספר האותיות וסודותיהם (עמ' קנ) מביא רמז על כך, מצורתה של האות ע' שראשה מופנה כלפי מעלה, כדי לרמוז שעינו של האדם צריכה בפנימיותה ובמהותה להיות מופנית כלפי מעלה, או אז נפתח לב האדם כלפי מעלה, והאשר ממלא את נפשו והוא מתענג על ה', כמאמר הנביא "אז תתענג על ה'" (ישעיה כח, יד), וכל העולם נהפך לו לגן עדן. לעומת זאת, אם ח"ו האדם מפנה את עינו כלפי מטה להסתכל בהבלי העולם הזה, נהפך כל העולם לנגע. וסימן נתנו חכמים ללימוד זה: ענג – העין למעלה, נגע – העין למטה.

מסירות הנפש של החשמונאים להאיר את "חשכת" גזירות היוונים

ה. לאור האמור יובנו המשך דברי המדרש – שה"עין" היא התורה "והיא אורה לכל אורה", אך תחילה נקדים לבאר את ענין ה"אור הגנוז" בנרות החנוכה.

הרוקח (הלכות חנוכה סימן רכה) כתב, של"ו נרות חנוכה "נתקנו כנגד ל"ו אור נר ומאורות שנזכרו בתורה, הרומז לאותם ל"ו שעות שאדם הראשון זכה ליהנות מאור הגנוז ששימש ל"ו שעות, ואחר כך נגנז ונתכסה בתורה" (לשון הבני יששכר, מאמרי חודש כסלו טבת, מאמר א אות ו).

ה"אור הגנוז" מוזכר בדברי הגמרא במסכת חגיגה (יב, א) "אמר רבי אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון, אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנזו מהן, שנאמר וימנע מרשעים אורם. ולמי גנזו, לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב" וואור זה שימש ל"ו שעות, כדברי המדרש (בראשית רבה יא, ב) "ר' לוי בשם רבי זעירא אמר ל"ו שעות שימשה אותה האורה, שנים עשר של ערב שבת, וי"ב של לילי שבת, וי"ב של שבת".

והנה חז"ל (תנחומא נח, פרשה ג) גילו לנו פרט נוסף אודות ה"אור הגנוז", וז"ל: "אור גדול שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבעל פה ביום ובלילה, שבזכותן העולם עומד... לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבעל פה... שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהוא משולה לחושך, שנאמר (ישעיה ט) העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול

שהקב"ה מאיר עיניהם". והיינו דברי הרוקח שה"אור הראשון" מששת ימי בראשית "נגנו ונתכסה בתורה" - עמל התורה שבעל פה, המאיר את עיני האדם להתבונן בשכלו הרוחני על מה שהוא רואה בעיניו הגשמיות.

בתוספת ביאור כתב השפת אמת (חנוכה תרס"א ד"ה איתא ברוקח) וז"ל: "נראה שנה חנוכה הוא מאור הגנוז והוא מאיר בתוך החושך הגדול. זהו שרמזו, שמאיר מסוף העולם ועד סופו, שאין העלם וסתר עומד נגד זה האור. כי העולם נקרא הטבע שהוא מעלים ומסתיר האור, אבל אור הראשון היה מאיר בכל אלה ההסתרות וגנוז לצדיקים. ואותו הדור בימי יון הרשעה הלכו בחושך כמו שאמרו חז"ל, וחושך זה יון שהחשיכו עיניהם של ישראל. ומכל מקום, אותו הדור מסרו נפשם והלכו בעבודת השי"ת גם תוך החושך. לכן זכו שהאיר להם מאור הגנוז, ונשאר הארה מזה האור לימים השפלים בכל שנה ושנה".

למדים אנו מדברים אלו, שמטרת היוונים בגזירותיהם היתה "להחשיך" את עיניהם של ישראל, לקעקע את האחיזה הרוחנית של עם ישראל בתורה ובמצוות. וכנגד מזימה זו נלחמו החשמונאים במסירות נפשם, להעמיד את כח התורה שבעל פה על תילו, ומכוחו האירו את החושך.

ולכן הביטוי לנס הגדול שנעשה להם היה בהדלקת המנורה, וכפי שכתב הנצי"ב מוולוז'ין בספרו העמק דבר (שמות כו, ב) וז"ל: "לזה הכח הנפלא שנקרא תלמוד ניתן כח המנורה אשר נכלל בו ז' חכמות וכל כוחות הנדרש לפלפולה של תורה. ועל כן בבית שני שנתרבו ישיבות והעמידו תלמידים הרבה להויות דאביי ורבא שהוא התלמוד, משם נתחזק כח המנורה על ידי נס החנוכה". ובספרו קדמת העמק (זכריה פרק ד) הוסיף הנצי"ב: "בא כח המנורה להועיל לפלפולה של תורה, ועל זה באו שבעה נרות להאיר אל עבר פניה משום דשבע חכמות מאירות על כח המרמז והצפון בתורה, והנביא [זכריה] ראה מנורה בבית שני, וביאר לו המלאך שיהיה הר גדול שהוא מלך יון לפני זרובבל למישור, דלא כבשו את מלכות יון אלא בזכות התורה ופלפולה שהחלו להרבות בבית שני, ומשמעות זרובבל היינו כח התורה שנזרע בבבל על ידי עזרא וסיעתו".

כלומר, "ענין המנורה" מרמז על "פלפולה של תורה" דהיינו כח התורה שבעל פה, אותו האירו החשמונאים בימי בית שני. והיינו עומק דבריו של השפת אמת שבזכות מסירות נפשם זכו החשמונאים "שהאיר להם מאור הגנוז".

ראיית האור הגנוז בנרות החנוכה באמצעות ה"עין" השכלית

ו. מתוך האמור לעיל, מתבהרת לנו "חביבותם" המיוחדת של נרות החנוכה.

מטרת היוונים בגזירותיהם היתה "להחשיך" את עיניהם של ישראל, דהיינו להשאיר את המבט בעיני הבשר בלבד, ללא ראייה ב"עין השכלית" המודרכת על פי התורה – ועל ידי כך יוחשך אור התורה המקיים את האומה היהודית. וכנגד מזימה זו מסרו החשמונאים את נפשם להעמיד את כח התורה שבעל פה כנגד החשכה שבאה על ידי כפירת היוונים.

וזוהי איפוא "חביבות" נר החנוכה, שכתבו התוספות בביאור טעם ברכת **הרואה** נר חנוכה. ברכת "**הרואה**" היא הסמל **לשלטון האדם על הראייה**. ולכן מצות נר חנוכה "**חביבה עד מאד**". כי בל"ו נרות חנוכה טמון סוד האור הגנוז בעמל התורה שבעל פה, המיישר את מבטו של האדם להתבונן ב"עין השכל" של התורה על משעולי החיים, להאיר את דרכו באפילת הגשמיות.

ויש להוסיף בהקשר לכך מדברי רבי אברהם שארר בשיחותיו (פרשת וישב תשס"ב) בשם ספר אור יצחק, כי אנו רואים שהאבר היחידי שגרר קטן של חול מפריע לו הוא העין – "לפי שהוא כולו רק אבר רוחני על כן אינו סובל אפילו מעט גשמיות. כי מקום משכן הנשמה היא בעיניים של האדם. ולכן מצינו כי בעת הסתלקות האדם, הדבר הראשון הוא לסגור את עיניו, כי במקום ששם היה משכן הקדושה, שם באותו חלל שנתהווה בהסתלקות הנשמה באים כחות הטומאה להיכנס", עכ"ד. ויש ללמוד מכך על גודל השפעת ראיית העין, וכמובן הכוונה היא ל"עין השכלית" שבה מתבוננים לפרש את מראות עיני הבשר. כי למעשה היא הקובעת את מדרגת האדם, לטוב או ח"ו לרע.

ואולי לכך התכוין השפת אמת בסיום דבריו: **"ונשאר הארה מזה האור** [דהיינו האור הגנוז בל"ו נרות החנוכה] **לימים השפלים בכל שנה ושנה**". והיינו, שהארת ימי החנוכה, המפתחת את הראייה בעין השכל, צריכה להישאר כל ימות השנה, להאיר את חשכת החומריות.

הרפואה לחשכת ימי חודש טבת – בהארת נרות החנוכה

ז. לאור האמור מבואר היטב השילוב של ימי החנוכה וחודש טבת, והארת נרות החנוכה דווקא בימי חודש זה.

בספר פרי צדיק (ל' חנוכה אות יז) מובא שחודש טבת הוא "הירוד שבין החודשים", והוא אחד מבין שלושת החודשים בהם מידת הדין מתווחה, כדברי הזוהר (שמות דף יב ע"א) "תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא, ומאי ניהו, תמוז אב טבת".

כמו כן מזל חודש טבת הוא גדי, ומבאר הפרי צדיק: "גדי היינו שער, וכמו שהביא הראב"ד ז"ל על מזל גדי מה שנאמר (ישעיה יג, כא) ושעירים ירקדו שם, על שם שער - חלקו של עשו שנקרא איש שער". ובמקום אחר מובא בזוהר (פרשת פנחס דף רנט ע"א) "והמים היו הלך וחסור עד החודש העשירי (בראשית ח, ה) - דא טבת, דהא כדין ימי הרעה הו'".

ומבואר שימי חודש טבת נקראים "ימי הרעה". וכמו שגם הביא בשפת אמת (חנוכה תר"ג) "כי ימי טבת הם ימי הסתר ולכן הקדים הרפואה שעל ידי הנרות מאירין גם ימי החושך אלו".

ואמנם הפייטן מקונן בסליחות ל"עשרה בטבת" על "שֶׁלֶשׁ מִכּוֹת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה הַפְּנִי". ושלוש הפורעניות הם: עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים להתחיל לצור עליה. וגם שני הימים הסמוכים לו נקבעו כימי "תענית צדיקים" בשל פורעניות שקרו בשמיני ובתשיעי בו, כפי שנפסק בשלחן ערוך (א"ח סימן תקפ סע' ב) "בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חושך בעולם שלשה ימים, ובתשיעי בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו". ובבאר היטב (ס"ק ו) הביא מהט"ז ומג"א: "ובסליחות שלנו איתא שמת עזרא הסופר בתשיעי בחודש" [בחודש טבת היו פורעניות נוספות, על אף שלא נקבעו תעניות עליהן, והן יציאתו של יכניה מלך יהודה לגלות ועמו החרש והמסגר. ומאות שנים לאחר מכן, גירוש יהודי פורטוגל (בשנת ה' אלפים רמ"ז) שהיה בכ"ג בחודש טבת.

ומכיון שמכלל הנהגת הקב"ה בעולם שהוא "מקדים רפואה למכה", נרות חנוכה הם ה"רפואה" וה"אור" ל"חושך" של ימי טבת, כמבואר בשפת אמת (חנוכה תר"ג), וז"ל: "ראש חודש טבת שהוא בחנוכה, בוודאי מקבל הראש חודש הארות הנרות על כל ימי החודש, כי בראש תלוי כל החודש. ויתכן לרמוז מה שמדליקין ל"ו נרות, שהנרות מאירין ל"ו יום מתחילת חנוכה עד סוף טבת. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל [החידושי הרי"ם], כי טבת מלשון הטבת הנרות, עכ"ד. ויתכן לפרש כמו שכתבו בספרים כי ימי טבת הם ימי הסתר, ולכן הקדים הרפואה, שעל ידי הנרות, מאירין גם ימי חושך אלו, ואור כי טוב".

מעתה מבוארים היטב דבריו של הפרי צדיק המובאים לעיל [אות א] שראש חודש טבת חל תמיד בחנוכה, מאחר וחודש טבת הוא בבחינת "עין" ומרמז על "כח אור תורה שבעל פה המתנוצץ בחנוכה, שעמדו על ישראל להשכיחם תורתך".

הדרך למצוא מזור לפורענויות של חודש טבת היא על ידי ראיית נר החנוכה, שהוא "המלכת האות ע"ן" – השלטון על הראיה במבט נכון. וכמו שנתבאר, שה"אור הגנוז" בל"ו נרות החנוכה, הוא כח עמל התורה שבעל פה, המאיר לאדם את חשכת הגשמיות החומרית. החשמונאים זכו על ידי מסירות נפשם להעמיד את התורה "שהאיר להם מאור הגנוז", וכמו שכתב השפת אמת "ונשאר הארה מזה האור לימים השפלים בכל שנה ושנה", ובפרט לימי הפורענות של חודש טבת. ו"הארה" זו היא ההתבוננות לראות את מאורעות החיים ב"עין השכל" של התורה.

ומובנים דברי הפרי צדיק שמיקומה הראשון של האות ע' בתורה בסמיכות לתיבת "חושך" הנדרשת על גלות יון, מלמדת מהו "שורש כח האות". והם הם הדברים, נרות חנוכה המסמלים את הראיה בעין השכל שמכוחה התגברו החשמונאים על חשכת גזירות היוונים. וזו הרי מהותה של האות ע', שגם היא מסמלת את ההבנה והראיה הפנימית, כמו שמבטא זאת שמה – עין. אותה "עין" שדרכה מתבוננים בראיה שכלית חודרת ומעמיקה על פי התורה.

שלמות האות ע' ושלמות ראיית העין

ח. ממוצא הדברים מבוארת טענת האות ע' שבה צריך לברוא את העולם בהיותה מזכירה את "עיני" ה', ותשובת הקב"ה: "לאו, מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר".

פשוט וברור כי האות שבה ראוי לפתוח את התורה חייבת להיות מושלמת בתכלית השלמות. ולכן הגם שהע' רומזת על "עיני ה' משוטטים בכל הארץ", על השגחת הקב"ה המקיפה וסובבת כל אתר בכל העולמות. אולם כל עוד יש באות ע' גם רמז על שימוש בעין לדבר עבירה, כתשובת הקב"ה: "מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר, שנאמר ועין נואף שמרה נשף" – נמצא כי אין זו אותה "עין שכלית" בשלמותה. כאשר העין עלולה לשמש ככלי המביא לידי חטא, אין זו השלמות הנדרש מאות, אותה מחפש הקב"ה לברוא בה את העולם.

ויתכן שיסוד זה טמון בעומק מאמר חז"ל שהסומא חשוב כמת (נדרים סד, ב) - שכן ללא ה"עין השכלית", חיי האדם אינם חיים. ללא היכולת להתבונן במאורעות הגשמיים במבט רוחני, אין ערך למעשי האדם ואין סיכוי לאחריתו.

ראיה בעין השכל - על ידי הכנה מקודם

ט. עתה יובן מדוע בימי החנוכה קוראים בתורה בפרשת הנשיאים, למרות שחנוכת המשכן והקרבת קרבנות הנשיאים היתה בר"ח ניסן. וכתב השפת אמת (תרמ"ד ד"ה בענין) וז"ל: "איתא במדרש, שהמשכן נגמר כ"ה בכסלו, ומסתמא מאז הכינו הנשיאים את קרבנם, כי לא ידעו אימת יעמידו אותו, והיו משתוקקים לקימת המשכן, ונשאר מזה לדורות".

וביאור הדברים מובא בשיחותיו של רבי אברהם שארר (פרשת וישב תשס"ב) "בהיות שהנשיאים עצמם הכינו להקריב חנוכת המשכן, וזה היה הכנה לאור המשכן לפני שהיה עוד המשכן בנוי, כמו שאיתא בחז"ל כי ביום כ"ה כסלו נגמר המשכן והקב"ה אמר שלא להקימו עד ר"ח ניסן. והנשיאים כבר הכינו עצמם עם הקרבנות מיום כ"ה כסלו, והיה להם השתוקקות מאז מתי יזכו להקמת המשכן. וזה העבודה שלהם שהוא בבחינת הכנה, נשאר לדורות, שיש אור מזה ההכנה בנרות חנוכה. כי הכנה להמצוה הוא אור בפני עצמו, וכמו שהיה אור זה מהמשכן להנשיאים לפני הקמת המשכן, שהרגישו באור המשכן והשתוקקו לבניינה, כן נשאר לדורות אור מהמשכן ומבית המקדש לאחר חורבנה בתוך נרות חנוכה".

מבואר איפוא, כי מעלת עבודת הנשיאים בהקרבת הקרבנות בחנוכת המזבח היתה לא רק בעצם ההקרבה, אלא בהכנה לקרבן ש"היו משתוקקים לקימת המשכן". ולכן הכנה זאת מצויינת לדורות בקריאת התורה של פרשת הנשיאים בחנוכה, ואף שחנוכתו בפועל היתה רק בר"ח ניסן - כדי להדגיש את חשיבות ומעלת ההכנה לקיום המצוה.

על פי המבואר לעיל שיש לאדם "שלוש עינים" - זוג עיני בשר ועין "שכלית" רוחנית שדרכה הוא בוחן ומתבונן במה שעניו הגשמיות רואות, מוטעמת מעלת ה"הכנה" לקיום מצוה, כי רק בעזרת ההכנה לכל פעולה, ניתן להשכיל להתבונן ב"עין השכל" בשעת קיום המצוה, להפיק ממנה את מירב התועלת, ולא להישאר בראיה השטחית בעיני הבשר בלבד.

האות ע' – שמחה וברכה

י. ונראה לבאר בדרך נוספת את הקשר בין האות ע' לחודש טבת, על פי דברי השפת אמת (חנוכה תרמ"ד) וז"ל: "בענין קריאת חנוכה המזבח בחנוכה וגם הרמז שסמך פרשת בהעלותך לחנוכה הנשיאים. יש לומר כי בכח השמחה של חנוכה הנשיאים נשאר לנו נרות חנוכה שהם הארות המתנוצצים גם עתה מנרות המנורה, כדכתיב (קהלת ז, ח) טוב אחרית דבר מראשיתו. ועל ידי שהיה הראשית בכוונה שלימה נשאר ממנו לעולם, כמו שאמרו חז"ל (שבת קל, א) כל מצוה שקיבלו בשמחה עדיין עושין בשמחה. וידוע שבכל החנוכות במשכן ובבתי מקדשות היו שמחין מאד, אם כן בוודאי שנשאר עדיין מהם אף שאינו בפועל ממש. ולכן גם לנס דחנוכה שנשאר קיים לדורות זכו על ידי שמחת חנוכה הנשיאים בפרט, דאיתא במדרש שהמשכן נגמר בכ"ה בכסליו ומסתמא מאז הכינו הנשיאים את קרבנם כי לא ידעו אימת יעמדו אותו והיו משתוקקים לקימת המשכן ונשאר מזה לדורות".

ומבואר בדבריו שקריאת פרשת חנוכה המזבח מלמדת על סגולת השמחה של הנשיאים בהשתוקקותם לקיום המצוות – אשר מכוחה זכו החשמונאים לנס החנוכה. ולפי זה יתכן שגם חביבותה המיוחדת של מצות נר חנוכה, נובעת מכך שמצוה זו נעשתה בשמחה.

והנה האות ע' מסמלת גם את הברכה, כלשון הכתוב (משלי כב, ט) "טוב עין הוא יבורך". ואין הברכה חלה אלא מתוך שמחה, וכמו שכתב השל"ה (פרשת ראה, דרך חיים) "שצריך לשמוח ולהראות שמחה כשמברך ולא עצבות כלל, ואז השכינה שורה למעלה על ראשו". ובדברי הרמב"ן (בראשית כה, לד) מבואר שיצחק רצה לברך את עשו רק לאחר שיביא לו ציד, כי רק אז נפשו תהיה שמחה, והברכה תחול כראוי, וז"ל: "ומה שאמר לברך אותו אחר עשות לו המטעמים, איננו שכר האכילה ושחר בהם. אבל רצה ליהנות ממנו שתהיה נפשו קשורה בנפשו בעת ההנאה, ויברך אותו בחפץ מלא ורצון שלם, או שהיה יודע בנפשו כי אחר האכילה היתה מתענגת ושמחה ויחול עליה רוח הקודש, כענין (מלכים ב ג, טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'".

ובילקוט שמעוני (רמז תשל) מובא: "רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך חביב בכל הגוף כעין".

נמצאנו למדים מכל האמור, שהעין גורמת לאדם להיות בשמחה. ומעתה מובנת
"המלכת" האות ע' בחודש טבת, כדי להאיר את חשכת ימי החודש בשמחה, שהאות
ע' רומזת לה. ולכן ראש חודש טבת הוא הראש חודש היחיד שיש בו גם חג -
ימי החנוכה, כדי להוסיף שמחה על שמחה בחודש זה שנברא באות ע', המסמלת
שמחה וברכה.

חודש שבט

צדיק במצוה אחת

המליך אות צ' בלעיטה וקשר לו כתר וצר בהם דלי בעולם ושבט בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה הקשר בין חודש שבט לאות צ'.

חודש שבט נזכר בתורה בפתיחת ספר דברים (א, ג-ה) "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר דבר ה' אותו אליהם, בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר". ויש לברר כיצד ביאור התורה בחודש שבט, מתקשר עם האות צ'.

כידוע, האות צ' נמנית על אותיות מנצפ"ך - אותיות המופיעות כ"פשוטות" באמצע מלה, וכאותיות בעלות צורה שונה, כאשר מיקומן בסוף המלה. ובמסכת שבת (קד, א) ביארו חז"ל את משמעותה הכפולה של האות צ': "צד"י כפופה וצד"י פשוטה, צדיק כפוף צדיק פשוט". ובמדרש אותיות מובא: "צ' כפוף, שכל צדיק כפוף הוא לפני יוצרו וכופה את יוצרו".

ויש לבאר מהי המשמעות הכפולה שיש לאות צ' כ"כפופה" באמצע מלה וב"פשוטה" בסוף המלה, ומה משמעות היות האות צ' חלק מחמש אותיות מנצפ"ך - וכיצד הדברים מתקשרים לחודש שבט.

בדברי חז"ל מופיעה האות צ' בשתי גרסאות: האחת - צד"י, והשניה - צדי"ק. וגם כאן, המשמעות הכפולה של "צדי" ו"צדיק" אומרת דרשני, וצריך ביאור מה ניתן ללמוד משתי גרסאות אלו על הרמזים הנלמדים מהאות צ', והאם יש לכך קשר לחודש שבט.

והנה המובן של "צדי" הוא משורש "צדה" המתאר את פעולת הצייד ויש הסוברים שאף צורת האות, הדומה לחכה או לקרס, רומזת על מלאכת הציידה, ויש להבין מה פשרה של "צידה" זו.

גם משמעות הגרסא השניה - "צדיק", טעונה בירור, מה טיבה של "צדקות" זו, ומיהו ה"צדיק" אליו רומזת האות צ'.

צדיק יסוד עולם

ב. במושכל ראשון, ה"צדיק" מבטא שלמות מוחלטת, שהרי הקב"ה הוא "צדיק וישר" (דברים לב, ד). ואף החכם מכל אדם מזכיר את ההגדרה המושלמת של הצדיק – "צדיק יסוד עולם" (משלי י, כה).

בענין זה כתב בספר עולם האותיות (עמ' 171) "המונח צדיק, מתייחס גם לבני אדם ההולכים בדרכו של ה' – בדרך הצדקות, על ידי הנהגת עצמם ביושר, בצדק, ובאמת. (עי' תוספות יום טוב מסכת ברכות פ"ז מ"ג). כשם שהקב"ה, הצדיק העליון, מקציב לכל גורם בבריאה את המידה הראויה לו של זמן, מקום, וחומר. כך מספק הצדיק האנושי לרעיו את כל צורכיהם בכל מצב. חייו של אדם כזה מורכבים בראשונה משלמות במידת הענווה, כפי שנאמר במדרש [הובא לעיל] צדיק כפוף, שכל צדיק כפוף לפני יוצרו וכופה את יצרו. התהליך אותו עובר האדם כדי להפוך לצדיק הוא תהליך אינסופי. דברי הימים ותורת המחשבה מלמדים אותנו, כי הצדיקים מוסיפים לגדול ולהתעלות מבחינה רוחנית גם כאשר גופם דועך. רומז על כך, גם ערכה המספרי של האות צ' – תשעים, גיל אשר במהלך חייו של האדם מציין את נכונותו של האדם להקדיש את עצמו לה'. פירושה המקובל של מימרת חז"ל (אבות פרק ה משנה כא) בן תשעים לשוח הוא, שבגיל תשעים מתחיל גופו של האדם להתנוון. אולם רבנו יונה מפרש את המלה "לשוח", כמרמז לשיח מתמיד עם הבורא יתברך, כלומר, קשר מלא תפילה וכיסופים".

בספר עולם האותיות מסמיך להבנה זו את צורתה של האות צ' בכתיבתה בסת"ם: "נכונותו הגדולה של הצדיק להכניע עצמו בענווה לפני הבורא, מתבטא באורח ציורי בצורתה של האות צ' המורכבת מהאות נ' כפופה המסמלת ענווה, ואשר כאן צורתה כפופה עוד יותר, כדי לאפשר לאות י' המסמלת את הקב"ה, לשכון עליה.

פירוש אחר רואה במבנה האות צ' רמז לאמונתו של הצדיק. גם אם יסבול מנפילה [האות נ'], הוא בוטח בה' [אות י'] הקרוב אליו שיציל אותו.

לפי האמור, נמצא כי האות צ' במובנה "צדיק" – רומזת על הצדיק המושלם המורם מעם, הולך בדרכי בוראו ומתעלה התעלות בלתי פוסקת בצדקותו בהנהגת הענווה והיושר.

"כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"

ג. ברם מאידך אמר הנביא ישעיה (ס, כא) "ועמך כולם צדיקים". משמע שכל אחד מישראל נקרא "צדיק", ונמצא שאין כל יחודיות לאדם הצדיק אם כולם צדיקים.

השאלה מחריפה עוד יותר, כאשר לעומת הפסוק "ועמך כולם צדיקים", אמר החכם מכל אדם קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", ומשמע שכל אדם יכול להיות צדיק. ומצד שני, אין צדיק בארץ שלא יחטא, ואם כן כיצד מתיישב הניגוד בין הצדיק והחטא.

ובאמת, בהתבוננות בדברי חז"ל על גדולי עולם, שאלה זו נשאלת ביתר שאת וביתר עוז. מצד אחד מובא במדרש שוחר טוב (תהלים לד) "ג' צדיקים היו יסוד עולם, אדם הראשון ונח ואברהם". ואכן, התורה עצמה העידה: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו" (בראשית ו, ט), ובהמשך הפרשה: "כי אותך ראיתי צדיק לפני" (שם ז, א). ועל אברהם אבינו אמרו חז"ל על הפסוק (בראשית יח, יח) "ואברהם היו יהיה" – "וזכר צדיק לברכה" (משלי י, ז) הואיל והזכירו ברכו. ועוד אמרו במדרש (שיר השירים רבה ג, ח) "מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן מקטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל (שיר השירים ג, ו). מקטרת מור זה אבינו אברהם, מה המור הזה ראש לכל הבשמים, אף אברהם אבינו היה ראש לכל הצדיקים".

מצד שני, אדם הראשון, צדיק יסוד העולם, חטא ואכל מעץ הדעת. ועל נח ידועים דברי חז"ל (סנהדרין קח, א) "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, אמר רבי יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים". ועל אברהם אבינו כתב הרמב"ן (בראשית יב, י) וז"ל: "ודע כי אברהם אבינו חָטָא חטא גדול בשגגה, שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלקים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמה הרשע והחטא".

ואף שבעינינו אין מעשים אלו של גדולי עולם נראים כחטא, אולם חז"ל מצאו בהם בחינה של חטא, כדברי הגמרא ביבמות (קכא, ב) "וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מודקדק עם סביביו [הצדיקים] כחוט השערה". ומעתה יש לתמוה איך יתכן איפוא, שלמרות החטא עדיין הם נקראים בשם "צדיק יסוד עולם".

צדיק 'גמור' וצדיק 'שאינו גמור'

ד. אמנם מצאנו בדברי חז"ל הבחנה בדרגותיהם של הצדיקים.

במסכת ברכות (ו, א) מובאת שאלתו של משה רבנו להקב"ה: "מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו". והקב"ה השיב למשה: "צדיק וטוב לו **צדיק גמור**, צדיק ורע לו **צדיק שאינו גמור**, רשע וטוב לו רשע שאינו גמור, רשע ורע לו רשע גמור".

ובמסכת קידושין (מ, א) "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג, י), וכי יש **צדיק טוב** ויש **צדיק שאינו טוב**, אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב". ובהמשך הסוגיא מובא: "רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפילו **צדיק גמור** כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות, שנאמר (יחזקאל לג, יב) צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו, ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירים לו שוב רשעו, שנאמר (שם) ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו".

למדנו מדברי חז"ל שגם ב"צדקות" וצדיקים יש "צדיק גמור" ו"צדיק טוב", ללא כל חסרונות. ויש "צדיק שאינו גמור" ו"צדיק שאינו טוב".

ונראה לבאר לפי זה את שתי הגירסאות לכתיב המלא של האות צ" - **צד"י** ו**צדי"ק**, הרומזות לשתי בחינות אלו של "צדיק גמור", ו"צדיק שאינו גמור". האדם בדרכו אל השלמות עובר שלבים רבים, וכביכול עליו ל"צוד" את עצמו ואת יצרו - והיינו האות צ' בכתיב "צדי", ואז נהיה ל"צדיק".

יש להוסיף רמז לענין זה מדברי רש"י על הפסוק (בראשית א, כב) "ויברך אותם אלקים", וז"ל: "לפי שמחסרים אותם וצדין מהם ואוכלים אותם הוצרכו לברכה". כלומר, כל דבר שרגילים לצודו, יש לחשוש שיתמעט ויחסר, ולכן צריך ברכה מיוחדת שהריבוי יהיה יותר מן החיסרון. ואף האדם השואף לשלמות, בתחילת דרכו הוא מלא בחסרונות, וכאשר הוא עסוק במלאכת ה**ציוד** של חסרונותיו הוא נזקק לברכה מיוחדת ולסייעתא דשמיא אשר ילוו אותו בכל שלב ושלב, עד להתעלותו לדרגת "**צדי"ק**", דהיינו "צדיק גמור".

"צדיק" – בקיום מצוה אחת בשלמות

ה. ונראה לבאר בדרך נוספת את המושג "צדיק", ואת משמעות האות צ'.

שנינו בסוף מסכת מכות: "רבי חנניה בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להן תורה ומצוות, שנאמר (ישעיה מב, כא) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר". וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות: "מעיקרי האמונה בתורה, כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן, ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך, הנה זכה בה לחיי העולם הבא. ועל זה אמר רבי חנניה, כי המצוות בהיותם הרבה, אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה, ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותו מעשה. וממה שזכרנו על העיקר הזה, מה ששאל רבי חנינא בן תרדיון, מה אני לחיי עולם הבא, והשיבו המשיב כלום מעשה בא לידך (עבודה זרה יח, א). כלומר, נודמן לך לעשות מצוה כהוגן, השיבו, כי נודמנה לו מצוה צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה לחיי העולם הבא. ופירוש הפסוק: ה' חפץ למען צדקו – לצדק את ישראל, למען, כי – יגדיל תורה ויאדיר".

רבי יוסף אלבו הביא בספר העיקרים (מאמר שלישי פרק כט) את דברי הרמב"ם, וחידד את החידוש שבדבריו: "ונתבאר שם לפי מה שאמרנו, כי מצוה אחת בלבד תספיק לתת השלמות האנושי. ואולם מה שנמצאו בתורה מצוות רבות, לא היה זה על צד ההכרח, אבל על צד היותר טוב, כדי שלא ימלט אדם מישראל שלא יזכה לעולם הבא על ידי אחת מהן אי זו מהן שתהיה".

כלומר, לפי הרמב"ם בעשיית מצוה אחת בשלמות זוכה האדם לחיי העולם הבא, וזו ה"צדקה" שעשה הקב"ה עם ישראל במה שנתן להם מגוון של תרי"ג מצוות, שמתוכם ניתן לבחור מצוה אחת ולקיימה בשלמות, ועל יד זה זוכה לחיי עולם הבא.

בכל אחת מהמצוות טמונה שלמות המביאה לחיי העולם הבא

ו. והנה יש שרצו לומר שכוונת הרמב"ם בדבריו אודות "מצוה אחת", לא לכל מצוה ומצוה, אלא לקיום מצוה כללית השקולה כנגד כל המצוות, כדוגמת מצוות תלמוד תורה, שבת, מילה וציצית – שאדם המקיים בשלמות מצוה אחת ממצוות אלו, זוכה לחיי העולם הבא, מכיוון שמצוות אלו שקולות כנגד תרי"ג המצוות. אולם האמת היא, שגם בקיום כל מצוה אחת מתרי"ג המצוות, ולא דווקא אחת מהמצוות

שנאמר עליהן שהן שקולות כנגד כל המצוות – נחשב ל"צדיק גמור" וזוכה לחיי העולם הבא.

החסבר לכך הוא, מכיון שבכל מצוה ישנה "התכללות" של כל המצוות, כדברי הזוהר (רעיא מהימנא פרשת נשא דף קכד ע"א) "וכל מאן דקיים פקודא חד כדקא יאות, כאילו מקיים רמ"ח פקודין דעשה דלית פקודא דלאו איהו כלילא מכולהו רמ"ח" וכל מי שמקיים מצוה אחת כראוי, כאילו מקיים רמ"ח מצוות עשה, שאין מצוה שאינה כלולה מכל מצוות רמ"ח. וכן מובא בשל"ה (הקדמה לתורה שבכתב) "וכדי ללמדך בינה להשכיל ולהבין את הדבר הזה, צריך שתדע כי המצוות כלולות זו מזו, וכל מצוה מתרי"ג מצוות ברוחניותה כוללים כל רוחניות התרי"ג, כי בכל מצוה נכללים כל המצוות". ובמקום אחר (שער האותיות) הוסיף השל"ה: "ומפני כן, העושה מצוה אחת כתיקונה עושה מלאך אחד שלם בכל רמ"ח אבריו הרוחניים שממליץ בעדו, כי כל מצוה כלולה מרמ"ח. וזהו דתנן (אבות פרק ד משנה יא) העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, ואמרו רבותינו ז"ל בפרק קמא דסוטה (ג, ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא".

ובטעם הדבר שבכל אחת ממצוות התורה יש "חיבור" לכל שאר המצוות, כתב השפת אמת (פרשת יתרו תרנ"א ד"ה ומצות) "וכל תרי"ג מצוות תלויין זה בזה, והם אחדות אחת. לכן אמרו חז"ל שכולן בדיבור אחד נאמרו, וגם כל תרי"ג מצוות שבעשרת הדיברות נכללין. נמצא כולן בדיבור אחד נאמרו, ממילא כל העושה מצוה אחת יש לו דביקות בכל".

מבואר איפוא, כי במסירת תרי"ג המצוות ב"דיבור אחד" נקבע שכל אחת ואחת מהמצוות מחוברת לכל המצוות, משום ש"המצוות כלולות זו מזו". ובשל כך, כבר בקיום מצוה אחת כתיקונה יש שלימות מכל תרי"ג המצוות, וכדברי הזוהר שהמקיים מצוה אחת כראוי כאילו מקיים רמ"ח מצוות עשה, מכיון שאין מצוה שאינה כלולה מכל שאר המצוות.

קיום מצוה אחת בשלמות – תיקון השליחות בעולם הזה ובה זוכה לחיי העולם הבא

ז. על פי האמור יבוארו המעלות הגדולות שיש בקיום מצוה אחת כתיקונה. ומצאנו כמה מימרות של חז"ל בענין זה: "כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ" (קידושין פ"א מ"ט), ובביאור דברי המשנה מובא

בגמרא (קידושין לט, ב) "אמר רב יהודה, הכי קאמר כל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו מטיבים לו ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה" (קידושין לט, ב). ובתלמוד ירושלמי (קידושין בב, ב) נתבארו דברי המשנה באופן אחר: "אמר רבי יוסי בי רבי בון, מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו".

ובמסכת שבת (ק"ה, ב) העידו כמה מהאמוראים על מצוות מסוימות שהקפידו עליהם באופן מיוחד: "אמר רב נחמן תיתי לי דקיימית שלש סעודות בשבת, אמר רב יהודה תיתי לי דקיימית עיון תפלה, אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא סגינא ארבע אמות בגילוי הראש, אמר רב ששת תיתי לי דקיימית מצות תפילין, ואמר רב נחמן תיתי לי דקיימית מצות ציצית". וכתב הנצי"ב מוולאז'ין (העמק שאלה, שאילתא קמה אות כה) על פי דברי הגמרא בשבת: "דאי אפשר לאדם שיהא נזהר ועסוק בכל חלקי התורה והמצוה בזהירות יתירה, וכל אדם מהראוי ליקח מצוה אחת שיהא נזהר בה ביותר, כמו שכתב בשאילתא (יט אות ד) וז"ל, ואפילו שאר מצוות הגון לקבל אחת מהן יותר מהחיוב... ועל זה אמר שלמה, שאם בא לשאול שאיזה ענין יהא נזהר הרבה, התשובה לזה, ילך בדרך שלבו מושכתו, שזה האות דבר מזליה דהאי מצוה הוא".

כדבריו מבואר גם בספר חסידים (סימן תקכט) "וטוב לאדם אם יש בידו מצוה אחת ומקיים כהלכתה, ממצוות הרבה ואינו מקיימן כהלכתן". ובספר חרדים (פרק סא) וז"ל: "להחזיק במצוה אחת בשלימות בכל עוז". וכעין זה מובא בספר (שפתי צדיק פרשת שלח אות ח) בשם האר"י הקדוש, שכל אחד מישראל ראוי "שיהיה לו מצוה עשה אחת ומצות לא תעשה אחת, ויתקשר בה בכל לב ונפש ויזהר בה מאד מאד, על ידי זה יזכה לתקן כל מה שנשלח לעולם הזה".

למדנו מדברים אלו, שמאחר וקיום כל תרי"ג המצוות בשלמות הוא דבר כמעט בלתי אפשרי, עדיף "להתמקד" בקיום מצוה אחת בשלמות. וקיום מצוה אחת בזהירות ובהקפדה מיוחדת, מוביל את האדם "לתקן כל מה שנשלח לעולם הזה".

המקור לדברים מפורש בסוגיית הגמרא בסוף מסכת מכות (כד, א) מובא המאמר: "תרי"ג מצוות וכו' בא דוד והעמידן על אחת עשרה, בא ישעיה והעמידן על שש, בא מיכה והעמידן על שלוש, חזר ישעיהו והעמידן על שנים, בא חבקוק והעמידן על אחת" [בסוגיא מפורטים מה הן המצוות]. ופירש רש"י: "שבתחילה היו צדיקים והיו יכולים לקבל עול מצות הרבה, אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך, ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה. ובא דוד והעמידן כו' כדי שיזכו

אם יקיימו י"א מצות הללו, וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אותו". ובמהרש"א שם כתב בשם בעל העיקרים, שכל אחד מהנביאים היה מכוון לעשות כללים כוללים מצוות רבות מהתורה כדי שעל ידם ישיג האדם המדרגה הגדולה מהשלמות. ובדרשות הר"ן (תחילת הדרוש הששי) כתב לבאר שכדי לזכות בחיי הנצח בעולם הבא צריכים לקיים את כל המצוות כתיקונם, ודורות ראשונים שלבבם היה ברי ופתוח כאולם יכלו לקיים כל תרי"ג המצוות בשלמותם, מה שאין כן דורות אחרונים שנתמעטו הלבבות וקטנה הדעת, אם ירצו להגיע לשלמות תרי"ג המצוות לא יוכלו, בבחינת "תפשת מרובה לא תפשת" (ראש השנה ד, ב), ולכן הוצרכו לקבוע את עיקר העבודה באותן המצוות שבהם יגיעו ויזכו לחיי העולם הבא.

הרי מפורש שעם ירידת הדורות, כבר בזמן הנביאים נבחרו **מצוות מסויימות** כדי שיוכלו להתמקד בקיומן בשלמות, משום שקיום **כל** המצוות בשלמות כמעט אינו בר ביצוע. ומכאן המקור לדברים המובאים לעיל, שכדאי "להחזיק במצוה אחת בשלימות בכל עוז".

והדברים מוטעמים על פי האמור לעיל, שכל אחת ואחת מהמצוות מחוברת לכל המצוות, משום ש"המצוות כלולות זו מזו". ובשל כך, כבר בקיום **מצוה אחת כתיקונה** יש שלימות מכל תרי"ג המצוות, ובהקפדה על קיום מצוה אחת כתיקונה האדם "מתקן כל מה שנשלח לעולם הזה". ולמעשה אלו הם דברי הרמב"ם הנ"ל שבקיום "**מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן**", ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך, הנה **זכה בה לחיי העולם הבא**".

האות צ' – צדיק "גמור" המקיים מצוה אחת בשלמות

ח. לאור האמור יתכן לבאר את שתי הגירסאות של האות צ', והלימוד מכך להשגת השלמות בקיום מצוה אחת כתיקונה.

צ' בכתוב "צד"י" היא ה"צידה" שעל האדם כביכול "לצוד" מצוה אחת "**שיהא נזהר בה ביותר**", ולהחזיק במצוה זו "**בשלימות בכל עוז**". ובאמצעות מצוה זו, יזכה להיות בבחינת צ' בכתוב "צדי"ק, וככל המבואר לעיל, שעל ידי קיום מצוה אחת בשלמות "מתקן כל מה שנשלח לעולם הזה", ובה זוכה לחיי העולם הבא.

ומבואר הטעם שיש צ' פשוטה וצ' כפופה. האות צ' הכפופה מורה על כפיפת הקומה "לצוד" מצוה אחת כדי לקיימה בשלמות, או אז מגיע האדם לבחינת האות צ' הזקופה, דהיינו בשיאה ובמקומה הראוי.

מעתה מובן מדוע גם אדם הראשון, נח ואברהם אבינו נקראו "צדיק יסוד עולם", ויחד עם זאת מצאנו שחטאו. וכמו כן, כל אדם מיישראל נקרא "צדיק", כדברי הנביא ישעיה "ועמך כולם צדיקים", ומצד שני "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". אך באמת אין כל סתירה, משום שכל אדם אכן יכול להיות "צדיק" – כאשר הוא בוחר להקפיד לקיים מצוה אחת בשלמות, הגם שאינו מקיים מצוות אחרות כראוי. לכן לא יפלא שאין אדם אשר אין בו חטא, לרבות גדולי עולם, אולם כאשר האדם זוכה לקיים מצוה אחת בשלמות הוא "צדיק" הממלא את שליחותו בעולם הזה ונוחל חיי העולם הבא.

בגמרא (קידושין מט, ב) נאמר שהמקדש אשה "על מנת שאני צדיק, אף על פי שהוא רשע גמור, מקודשת, שמא יהרהר בתשובה". וכבר תמדהו רבים, היתכן ש"רשע גמור" הופך ברגע אחד ל"צדיק", והקידושין חלים. אולם לפי המבואר שבמעשה מצוה אחד בשלמות אפשר לזכות להעפיל לדרגה הגבוהה של צדיק, נוכל יותר להבין כיצד אפילו רשע גמור יכול להפוך בן רגע לצדיק, אם יהרהר תשובה ויקבל קבלה גמורה לעשות מצוה אחת בתכלית השלמות.

"המליך" אות צ' בחודש שבט – דמיון האדם לעץ השדה

ט. עתה נבין את הקשר בין האות צ' לחודש שבט.

"באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו" (ראש השנה פ"א מ"ב). בתורה נזכר הדמיון של האדם לצומח, כלשון הכתוב (דברים כ, יט) "כי האדם עץ השדה". כאשר ברא הקב"ה את העצים ואת כל הצומח על האדמה, ודאי היה בכל פרט מהצמחים כוונה המיוחדת לו בבריאתו, ולכל פרי וירק סיבת קיום משלו. אולם בד בבד, ודאי מצורף כל פרט מפרטי הצומח, לשאר הבריאה המתאחדת עם כל חלקיה [חי, דומם ומדבר] לתכלית אחת. וכך גם "האדם – עץ השדה", יש סיבה מיוחדת למה כל אחד ואחד נברא ו"כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו" (במדבר רבה כא, ג). אך לא רק סיבת בריאת בני האדם שונה, אלא גם סיבת

קיומם שונה, ולכל אחד ואחד יש סיבה מיוחדת או זכות מיוחדת, לבריאתו ולעצם קיומו.

ושמעתי ממחותני הרב מאיר גולדוויכט, שניתן ללמוד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, על הייעוד המיוחד לכל פרי. כל פרי מורכב משלושה חלקים: גרעין, בשר הפרי והקליפה. יש פירות שהפרי נאכל והגרעין נזרק – כגון גפן וזית. יש שהגרעין נאכל והבשר נזרק – חיטה, שעורה ורימון. ויש שהגרעין והפרי נאכלים יחד, כדוגמת התאנה. ומכאן, שלכל פרי יש תכלית שונה, ומכך נפיק לקח שלכל אדם יש ייעוד משלו ותכלית משלו, מה שאין לחברו.

כשנתעמק במשמעות הדברים, הרי שדמיון זה של האדם לעץ השדה, הוא מהותה של האות צ' – להגיע למעלת ה"צדיק" על ידי קיום מצוה אחת בשלמות. ומשום כך "המליך" את האות צ' בחודש שבט, ללמדנו מנטיעת האילנות שיש לכל נטיעה ולכל עץ, לכל ענף ולכל פרי, ייעוד מסוים השונה משל חברו, וכך גם אצל האדם – "צדיק כתמר יפרח", הפריחה של כל אחד ואחד שונה מאשר אצל רעהו, כי בכדי להיות "צדיק" נתבאר כי יש לקיים מצוה אחת בשלמות, ובזה מתייחד כל אדם לעצמו, בנטיית לבו לבחור לו מצוה אחת שאותה הוא מקיים בשלמות.

ובדרך רמז יש להוסיף על פי המובא בספרים שחודש שבט הוא ראשי תיבות: שמחה ברכה טובה. או ראשי תיבות: שלום ברכה טובה. דברים אלו הם סמלי השלמות הכוללת, על פי מאמר חז"ל (יבמות סב, ב) "כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה" [ראשי תיבות שבט]. וכמובן, "שלום" הוא מלשון שלמות. וחודש שבט הוא המוכשר לשלמות אותה משיגים באות צ'.

ביאור התורה בחודש שבט – הכנה לקיום מצוה אחת בשלמות

י. ממוצא הדברים, שבקיום מצוה אחת בשלמות ניתן להיות "צדיק", נבין את ענין ביאור התורה בחודש שבט.

משה רבנו התחיל את ביאור התורה, קצת יותר מחודש לפני פטירתו, כהכנה לכניסתם לארץ ישראל. והנה הרמב"ן מנה את מצות ישוב ארץ ישראל כמצוה במנין המצוות. וז"ל בספר המצוות (שכחת העשין לדעת הרמב"ן, עשה ד) – "שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם וליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, והוא אומרו להם (במדבר לג, נב) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ,

ונכפל בזה העניין במצוה זו במקומות רבים". ודנו האחרונים מדוע אמנם לא מנה הרמב"ם את מצות ישוב ארץ ישראל כמצוה.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן מה, קונטרס אורחות המשפטים פרק יב) הביא את תירוץ של שו"ת תולדות יעקב והגרא"י קוק, על פי דברי הרמב"ם ב"שורשים" של ספר המצוות (שורש ד-ה) "שאינן למנות ציוויים הכוללים התורה כולה או מצוות הרבה, כאילו יאמר עשה כל מה שצויתך, ומשום כך לא מנה גם מצוות ישוב ארץ ישראל במצוות עשה, מפני שהיא מצווה שכוללת הרבה מצוות ביחד, כמו שאמרו מכל מקום צוותה תורה לישוב בארץ כדי לקיים מצוותיה, הרי מצווה זו של ישיבת ארץ ישראל היא מצווה כזו אשר על ידה נעשות מצוות הרבה, ונקראת מטעם זה מצווה כוללת, ומצווה כזו לא חשב הרמב"ם במניין המצוות שלו".

ומעתה יש לומר שלפני כניסתם לארץ ישראל רצה משה רבנו להכין אותם לקראת קיומה של מצוה אחת בשלמות – מצות ישוב ארץ ישראל, כדי שבזכות קיום מצוה זו יתעלו לדרגת "צדיקים". ומבואר היטב הזמן המתאים לכך – בחודש שבט, שבו "המליך" הקב"ה את האות צ', המרמזת על "צדיק" בזכות קיום מצוה אחת בשלמות.

אותיות מנצפ"ך – סימן ל"גאולות"

יא. בפרקי דרבי אליעזר (פרק מח) מובא: "רבי אליעזר אומר, חמש אותיות שנכפלו בתורה באותיות, כולם בסוד הגאולה. ך – בו נגאל אברהם מאור כשדים, שנאמר (בראשית יב, א) לך לך מארצך". ם – בו נגאל יצחק מיד פלשתים, שנאמר (בראשית כו, טז) לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד. ן – בו נגאל יעקב אבינו מיד עשו, שנאמר (בראשית לב, יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו. ף – בו נגאלו אבותינו ממצרים, שנאמר (שמות ג, טז) פקד פקדתי אתכם. ץ – בו עתיד הקב"ה לגאול את ישראל בסוף מלכות רביעית, ולומר להם צמח הצמחתי לכם, שנאמר (זכריה ג, יב) הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה'".

המהר"ל (גור אריה, שמות ג, טז) הוסיף בביאור הדברים: "וזהו הטעם שלא ישמשו אלו האותיות רק בסוף התיבה שאין אות אחריו, בעבור מדרגת ועליונות הפשוטים שלא יבוא שום דבר אחריו. וכמו שבא העולם בכ"ב אותיות, כך ברא ופעל הגאולה באותיות מנצפ"ך, כי הגאולה יותר עליון במעלה מענין העולם הזה. ולכך הגאולות הם באותיות מנצפ"ך שהם אחר אלפא ביתא שבהם ברא העולם". ובספרו גבורות

ה' (פרק כו) כתב המהר"ל: "ומפני שמספר ת' מורה שעבוד, לכך אותיות מנצפ"ך שהם אחר הת' – הם גאולה, כי אחר שעבוד – גאולה. ולפיכך הם חמשה אותיות, שמספר חמשה מורה גאולה".

מבואר כי באותיות ה"סופיות" מנצפ"ך נרמזו הגאולות הבאות בסוף השעבוד, אשר דומות בכך לאותיות אלו, הבאות בסוף המלה. כמו כן, מציינות אותיות מנצפ"ך את הגאולות, מכיון שהגאולה מגיעות במהלך של השגחה מיוחדת הבא משורש עליון שאין אחריו דבר, בדומה לאותיות אלו שהם בסוף התיבה ולא יבוא שום דבר אחריהם.

והנה מבואר בפרקי דרבי אליעזר שבאות ין' עתיד הקב"ה לגאול את ישראל לעתיד לבוא. עוד מובא בבני יששכר (מאמרי חודש שבט, מאמר א, אות ו) "ועמך כולם צדיקים (ישעיה ס, כא) כיון שמזלם גם בעולם הזה הוא מזל הנברא על יד האות צ', והוא יהיה סימן הגאולה לעתיד במהרה בימינו צמח צדיק, כידוע מרז"ל (במ"ד יח, כא) והוא בעת אשר יתרום קרנם ומזלם של ישראל לעד".

ולפי האמור נוכל להוסיף ביאור בזה על פי דברי המשנה בסנהדרין (פ"י מ"א) "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר". ונתבאר כי "צדיק" הוא מי שמקיים מצוה אחת בשלמות, וכפי שכתב הרמב"ם באמצעות מצוה זו הוא זוכה לחיי העולם הבא, ובזכות זה יבוא הגואל.

והדברים משלימים את המבואר לעיל, שבחודש שבט הואיל משה לבאר את התורה כדי להכין אותם לקראת כניסתם לארץ ישראל. וכאשר נכנסו לארץ ישראל וכבשוה הרי זה בבחינה של "גאולה", ואם כן בחודש שבט נעשו הצעדים הראשונים בהכנה לגאולה. וגם לעתיד לבוא, בחודש שבט יש סגולה וסימן לגאולה, שתבוא במהרה בימינו.

חודש אדר

קדושה וטומאה – כאשר זה קם וזה נופל

המליך אות ק' בשחוק וקשר לו כתר וצר בהם דגים בעולם ואדר בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה הקשר בין האות ק' לחודש אדר.

ובדברי הגמרא במסכת שבת (קד, א) על משמעות אותיות האל"ף בי"ת, נאמר: "ק' – קדושה". ומפורש כי האות ק' מסמלת את הקדושה. ואם כן יש לברר מהי "קדושה", ועל פי זה להבין מדוע דווקא בחודש אדר "המליך" הקב"ה את האות ק' שמשמעותה קדושה.

במדרש אותיות דרבי עקיבא נאמר על האות ק': "מפני מה הוא גבוה בקומה ויש לו קרן מאחוריו, מפני שכל קרני רשעים שמהלכין בגאות ומתגאים על הצדיקים בעולם הזה, עתיד הקב"ה לגדען מפני כבודן של ישראל שנקראו ראש, שנאמר (דברים כח, יג) ונתנך ה' לראש. ומנין שהוא עתיד לגדען, שנאמר (תהלים עה, יא) וכל קרני רשעים אגדע, ומגדלין לישראל, שנאמר (שם) תרוממנה קרנות צדיק". וצריך ביאור, כיצד יתכן מצב זה שאותה אות משמשת לדבר והיפוכו. ק' – במובן של "קרני צדיקים" ו"קרני רשעים", בנשימה אחת.

פליאה זו מתעוררת למקרא מאמר נוסף מדברי מדרש אותיות דרבי עקיבא, המתאר את בקשת האותיות מהקב"ה שבהם יבִרָא העולם: "אחר כך נכנס ק' לפני הקב"ה ואמר, ריבונו של עולם, רצונך שתברא בי את עולמך, שבי קוראין לפניך לעתיד לבוא קדושה משולשת, שנאמר (ישעיה ג, א) וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. השיב הקב"ה ואמר לאו, אמר לו למה, אמר לו מפני שבך עתידין קללות לבוא בעולם בבני דור המבול, שנאמר (איוב כד, יח) קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ, מיד יצא מלפניו בפחי נפש". וגם כאן תמוה ביותר, כיצד אותה אות משמשת לדברים מנוגדים כל כך – קדושה מצד אחד, ומנגד קללה, רח"ל. וצ"ע.

עוד מובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "ק' יש לה שני זיינין כנגד שני קשרים של תפילין, של ראש ושל זרוע, ולפעמים יש זיין אחד כנגד הציץ". כוונת המדרש

ל"תגים" שבראש האות ק' בכתיבתה בסת"ם. אולם עם כל זאת, רב הסתום על הנגלה, מה פשר הרמז שבאות ק' לתפילין של יד ולתפילין של ראש, וצריך ביאור. המאורע החשוב ביותר בחודש אדר הוא כמובן פורים, הציר המרכזי עליו סובב החודש, והשאלה היא האם ניתן למצוא נקודה המחברת בין האות ק' לפורים.

הקדושה – ודרכי השגתה

ב. לביאור הדברים נרחיב את היריעה בביאור מעלת ה"קדושה" ודרכי השגתה. הפירוש המילולי של המלה "קדוש" הוא "פרוש, מובדל", כדברי חז"ל הידועים על הפסוק "קדושים תהיו, פרושים תהיו". כלומר להיות "קדוש", פירושו להיות מובדל מהחומריות הגשמית ולהידבק בדברים הרוחניים. ובעומק הדברים, ה"קדושה" היא השפעה ממרומים, הבאה על האדם לאחר שהשתדל לקדש את עצמו.

יסוד זה הושתת בבריאת העולם בתורה, כפי שביאר רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו ישראל קדושים, על פי הכלל שבכל מקום שמוזכרת האות בפעם הראשונה בתורה, יש ללמוד מכך על מהות האות. והאות ק' שמסמלת את הקדושה מוזכרת לראשונה בתורה בפסוקים על השבת: "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו" (בראשית ב, ג). ולכן יש ללמוד מהשבת מהי "קדושה", וז"ל: "וקבלתי, שבכל ענין במקום שמילה זו נזכרת פעם ראשונה בתורה, שם הוא שורש הענין. וכן שורש הקדושה שישנו בעולם היא קדושת יום השבת, שהיא קדושה קביעה וקיימא, שקבעה' בעולמו זמן מיוחד לברכה וקדושה שבירכו וקידשו, והקדושה נמשכת מהברכה שהיא השפעה עליונה. וממילא כשמקושר למעלה נמשך עליו רוח קדושה מלמעלה. וזהו עיקר הקדושה, לזכות שה' יתברך מקדשם. אבל הכנת אדם לקדושה מה היא חשובה וכמה יכול לקדש עצמו, וגם זה אינו אלא אחר שקידש ה' יתברך יום השבת ונתן קדושה בזמן, ומזה נמשך גם למקום והנפש".

ממיקומה של האות ק' בתורה בפסוקי השבת, למדנו כי ה"קדושה", עניינה הוא השפעה ממרומים הבאה לאחר הכנה מצדו של האדם.

הדברים מבוארים בהרחבה במסילת ישרים (פרק כו, בביאור מידת הקדושה ודרך קנייתה) וז"ל: "ענין הקדושה כפול הוא, דהיינו, תחילתו עבודה וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מה שמקדשים אותו. והוא מה שאמרו ז"ל (יומא לט, א) אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה, מלמטה מקדשים אותו הרבה, מלמטה מקדשים

אותו מלמעלה. וההשתדלות הוא, שיהיה האדם נבדל ונעתק מן החומריות לגמרי ומתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלקיו. ואמנם לפי שאי אפשר לאדם שישים הוא את עצמו במצב הזה, כי כבד הוא ממנו, כי סוף סוף חומרי הוא ובשר ודם, על כן אמרתי, שסוף הקדושה מתנה, כי מה שיוכל האדם לעשות, הוא ההשתדלות ברדיפת הידיעה האמיתית והתמדת ההשכלה בקדושת המעשה, אך הסוף שהקב"ה ידריכהו בדרך הזה שהוא חפץ ללכת בה וישרה עליו קדושתו ויקדשהו, ואז יצליח בידו זה הדבר שיוכל להיות בדביקות הזה עמו יתברך בתמידות, כי מה שהטבע מונע ממנו, יעזרהו יתברך ויסייע לו, וכענין שנאמר (תהלים פד) לא ימנע טוב להולכים בתמים".

וכפי שמסכם המסילת ישרים: "הנך רואה שדרך קניית זאת המדה הוא על ידי רוב הפרישה, עד שיתדבק בו דבקות גדול וידע לכוון מחשבתו בהיותו הולך ומשתמש בדרכים הארציים. הנה בדרך שרוצה לילך, יוליכוהו ובעזר האלקי אשר יותן לו תתגבר נפשו בו ותנצח את הגופניות ותדבק בקדושתו יתברך ותשלם בו".

ומי לנו כמשה רבנו, שגם הוא השיג את מעלתו בקדושה כשיעור הכנתו אליה, כדברי האור החיים (שמות לג, יא) "כי כפי שיעור ההכנה שהיה עושה משה להקבלת פני שכינה, לאותו שיעור תהיה ההשגה מפנים העליונים, כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה, ישיג". והסיבה היא: "כי בחינת הקדושה לא תקדים אלא למזמין אותה ומעיר על הדבר, והוא מאמרם ז"ל (וזהר ח"ג דף צב) באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא" (אור החיים שמות יט, ג).

מצות "קדושים תהיו" – כל אדם לפי ערכו

ג. מובן מאליו של "קדושה" – פרישות והתבדלות מענייני החומר הגשמי, מדרגות רבות, וכמו שכתב המלבי"ם בתחילת פרשת קדושים: "הקדושה, היא הפרישות וההתנשאות מכל דרכי החומר והטבע אל עניינים נפשיים אלווקיים, גבוהים ונעלים מכל עניני הבשר. ויש בקדושה מדרגות רבות, יש מתנשא על כח התאוה לעריות ומאכלות אסורות, יש מתנשא לפרוש מכל ענייני החומר ומשאלותיו, ומכל ענייני העולם, עד יהיה כבר אלקין".

ממילא גם מובן, שכל אדם שונה מחברו בדרכי קניית הקדושה, ולכל אחד יש את עבודתו הפרטית להתקדש בהתאם למצבו. לכן נאמר הציווי "קדושים תהיו" במעמד "הקהל" לכל בני ישראל, כפי שביאר הרב זוין (לתורה ולמועדים, פרשת קדושים)

כדי "שלא יחשבו שלמדרגת הקדושה יוכלו להגיע רק יחידי סגולה, אלא "דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו", שכל אחד מישראל לפי מדרגתו יש בו את כח הקדושה של ישראל".

יסוד הדברים מבואר ביתר הרחבה בדברי השם משמואל (פרשת קדושים תרע"א, ד"ה דבר) וז"ל: "לכאורה יפלא, איך שייך לומר לכל עדת בני ישראל שיהיו קדושים, מה שהוא מעלה אפילו לגדולי ישראל, כי לאו כל אדם זוכה לכך שייקרא קדוש, ובאשר זוהי מצות עשה לכל אחד ואחד, נראה שכל איש ואיש, יהיה מי שיהיה, יכול להיות קדוש, וזה פלא. ונראה דהפירוש הוא, דכל אחד ואחד לפי מה שהוא, מצוה אליו שייפרש ויבדל ממה שהוא עומד בו. ובאמת, כי הקדושה של פשוטי העם לא נחשבת לאנשי המעלה מאומה כמובן, ומכל מקום, לאיש כזה שהוא מבדיל עצמו מהחומריות שנחשבת אצלו לחומריות – היא אצלו קדושה, ולאנשי המעלה, עדיין אין זו קדושה כלל, והוא צריך להבדיל עצמו גם ממה שהוא בתמידות, אף שלגבי הפשוטים, התמידות שלהם היא להם לקדושה גדולה. הכלל שהיא מצוה כוללת, אך לכל אחד ואחד יש קדושה אחרת מה שאין לזולתו, כי כל איש צריך להתקדש ממה שטבעו נוטה לזה".

הרב אביגדור נבנצל, רבה של העיר העתיקה, מביא בשיחותיו לספר ויקרא (שיחה יט) בשם החזון איש, שאמר על ההלכה שכל יהודי חייב לכוין בפסוק ראשון של קריאת שמע, ואם לא כיון, לא יצא ידי חובת המצוה (שר"ע אורח חיים סימן ס סע' ה) – שהכוונה שחייבים לכוון אינה שווה אצל כל אחד. אדם שיכול לכוון כוונות עליונות [על פי כוונות האריז"ל וכדומה] חייב לכוון זאת, ולא יצא בפחות מכך. לעומת זאת, מי שאינו יודע לכוון כוונות נשגבות, צריך לכוון כפי השגתו הפשוטה, כפי מדרגתו. דהיינו בסיס המצוה אמנם שווה לכולם, אך החיוב מתחלק לפי הדרגות השונות, וכל אחד מקיימה לפי מעלתו.

בעקבות החזון איש הוסיף הרב נבנצל: "כן הוא לענ"ד גם בענין הקדושה: כל ישראל מצווים "קדושים תהיו", אבל כל אחד מחוייב בה לפי דרגתו". קיים שוני מה נחשב אצל כל אחד ל"קדושה" – פרישות והבדלה מהחומריות הגשמית. וכפועל יוצא מכך, כל אדם נדרש להשגות שונות במדרגות הקדושה, בהתאם למצבו.

השגת הקדושה – אם אינו הולך ומתעלה בהכרח הוא הולך ויורד

ד. אולם למרות השוני שיש במדרגות הקדושה ודרכי השגתה בין כל אדם מישראל, יש נקודה מרכזית ביותר בהשגת הקדושה, השווה אצל כולם. בקדושה אין מצב סטטי שבו האדם יכול לעמוד על מקומו, אלא חייבת להיות תנועה מתמדת של התקדמות בהשגת מדרגות הקדושה, שאם לא כן, עלול האדם ליפול מטה.

היטיב להגדיר את הדברים השם משמואל (פרשת בראשית תרע"ח ד"ה אלה תולדות השמים) וז"ל: "מצות קדושים תהיו, כבר אמרנו שהיא מצוה כוללת, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. ויתכן למעשה אחד, שלזה יקרא פחיתות לפי מצבו ומעלתו, ולזה יקרא קדושה לפי שפלות מצבו. והפירוש "קדושים" – מובדלים ממה שהוא. ולאדם שהוא בשפל המצב, יבדל ממצבו שהוא עומד בו, ואם יזכה לעמוד במצב יותר טוב, אז עליו המצוה להבדל גם מזה, וכן הוא הולך ומתעלה עד אין שיעור וחקר, עד שאפילו למשה רבנו ע"ה שהיה בתכלית קדושת המין האנושי, נמי מוטלת עליו מצות "קדושים תהיו", להיבדל עוד יותר גם ממצבו, ואף שאין אתנו יודע עד מה. וזה שמסיים – "כי קדוש אני ה' אלקיכם", היינו כשם שאין שיעור לקדושתו, כן לא יהיה שיעור לקדושתכם. וכך היא צורת אדם המעלה להיות הולך למעלה מדרגה לדרגה, ואם אינו הולך ומתעלה בהכרח הוא הולך ויורד, ועל כן נקרא האדם "מהלך", כלפי שהמלאכים נקראים עומדים, והדברים עתיקים".

כלומר, כדי להשיג את מעלות הקדושה, האדם צריך להיות "הולך" ומתעלה, כי אפילו אם ימצא במצב של "עמידה במקום", הרי הוא "יורד", משום שהחומר סוחף ומושך את האדם ליפול מכל מדרגות הקדושה והפרישות שכבר השיג. בסיומו של כל נצחון בקרב על כיבוש מעלה נוספת של קדושה, אין אפשרות "לנוח על זרי הדפנה", כי היצר הרע לא נח ולא שוקט על שמריו, ובכל רגע ורגע אם אין תשומת לב להתמיד בכיבוש מדרגות הקדושה, עלולה לבוא נפילה. וכפי שמסיים השם משמואל את דבריו הנ"ל: "האדם צריך להיות מתקדש והולך ועולה במעלותיו, ואם ח"ו לא יעשה כן בהכרח שירד למטה בכל עת יותר ויותר, עד שיפול לבאר שחת ר"ל".

מטעם זה נקרא האדם "מהלך" והמלאכים נקראו "עומדים". ותוארים אלו מקורם בנבואת הקב"ה ליהושע הכהן הגדול (זכריה ג, ט) "וְנָתַתִּי לָךְ מַהֲלָכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה". וכתב הרב זוין (לתורה ולמועדים, פרשת קדושים) בביאור משמעות תוארים אלו:

"המלאכים הם עומדים [כפי שאומרים בברכת יוצר אור] וכולם עומדים ברום עולם", בלי מצב של גידול והתפתחות. מחנה מיכאל באהבה ומחנה גבריאל ביראה, ולא רק שאינם מחליפים תפקידיהם, אלא אף באותם תפקידים עצמם הם אינם משתנים, לא בעליה ולא בירידה, ולא מצד שלמותם אלא מצד צמצומם, נבראו בתחילה בכחות מוגבלים. וישראל הם מהלכים – ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה (משלי טו, כד). דרך שלישית לא ניתנה. אצל יהודי אין אפשרות של עמידה. או למעלה למשכיל, או ירידה למטה. לכן נבראו המלאכים ב"קדושה אחת", הכח היסודי שניתן להם, לא פחות ולא יותר. וישראל ב"שתי קדושות", כי מעבר לכח היסודי, יש להם כח גידול והילוך. אלא שמפני שיצר הרע שולט בהם, ויתכן גם הילוך להיפך, ירידה למטה, לכן ניתן להם הכח הנוסף בקדושה, כדי שההילוך יהיה לכיוון הרצוי – לקדושה. ומכאן הלקח, שעל האדם תמיד לעלות, כי עמידה אין, וכח לעלייה כבר ניתן לעם ישראל".

דבר המיוחד לקדושה מסוגל לקבל טומאה

ה. מכל הדברים דלעיל אנו למדים כי במאבק המתמיד בין הקדושה לטומאה אין רגע של מנוחה, כי ברגע של העדר עליה בקנין מדרגות הקדושה, עלולה להיות ח"ו נפילה לבאר שחת. ולפי זה יוצא שכגובה המעלות של קדושה אותן השיג האדם, כן עומק הירידה.

יסוד זה מפורש בדברי הכוזרי (מאמר שלישי אות מט) שכתב: "הטומאה והקדושה הם שני דברים העומדים תמיד זה מול זה. לא ימצא האחד מהם כי אם בהימצא חברו ומקום שאין קדושה אין טומאה. הטומאה אינה כי אם ענין האוסר על בעליו לנגוע בדבר מן הדברים שבקדושה, זאת אומרת מן הדברים שהוקדשו". הטומאה והקדושה נבראו "זה לעומת זה", וכאשר אין קדושה, מיד תופסת הטומאה את מקומה. וככל שמדרגת הקדושה יותר גבוהה, כן יש בה תפיסת מקום לטומאה גדולה יותר.

המהר"ל (דרוש על המצוות) מבאר לפי זה מדוע דווקא יין נסך נאסר במגע גוי ולא פת ושמן: "כי היין אינו כמו שאר משקין שהם לגוף בלבד, אבל היין מפקח השכל, ומפני שהוא רוחני בלתי גשמי, לכן תיכף בנגיעת העכו"ם, היין נאסר". החומרה באיסור יין נסך נובעת מהיותו יותר רוחני משמן ופת, שהם בדרגה נמוכה מייין, וככל שהדבר מסוגל יותר לקדושה, כן יש בו קלקול גדול יותר של הטומאה.

וכעין דברי הרמב"ן באגרת שבה הוא מתאר את מצבה של ארץ ישראל בימים (כתבי הרמב"ן ח"א, עמ' שסז) "כללו של דבר, כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו, ירושלים יותר חרבה מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל". ככל שהדבר יותר קרוב ומסוגל לקדושה, כאשר הוא ח"ו נטמא, הוא מקבל טומאה יותר גדולה.

המובן הנוסף של "קדושה" – לקדש את החומר

ו. מלבד המבואר לעיל ש"קדושה" פירושה התבדלות ופרישות מענייני החומר, הרי שיש מובן נוסף ל"קדושה" – לקדש את כל דברי החולין ולמצוא בהם את ה"נקודה" הרוחנית, כי אפילו בדברי טומאה ניתן למצוא את "נקודת" הקדושה. נושא זה מקורותיו רבים, ונביא אחדים מהם.

במדרש (ויקרא יד, א) מובא: "אשה כי תזריע, הדא הוא דכתיב (תהלים קלט, ה) אחור וקדם צרתני, אמר רבי יוחנן אם זכה אדם נוחל שני עולמות – הזה והבא, הדא הוא דכתיב אחור וקדם צרתני. ואם לאו בא ליתן דין וחשבון, שנאמר (שם) ותשת עלי כפכה, דכתיב (איוב יג, כא) כפך מעלי הרחק". וביאר השפת אמת (פרשת תזריע תר"א) כיצד "נוחלים שני עולמות", וז"ל: "פירוש, שממשיך נחל וחיבור משורש החיות אל ההסתר שיש בעולם הזה. כי מה שבח שנוחל עולם הזה, אך מה שמחבר עולם הזה אל עולם העליון. ואיתא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, פירוש, גם בעולם הזה כל מעשיהם יש בהם חלק פנימיות מאור הצפון שנגזז במעשה גשמי, וזה היה מכון בריאת האדם בעולם הזה – כדי לתקן כל הבריאה, לברר שהכל מחיות השם יתברך".

אבי מורי ז"ל הרחיב בביאור דברים אלו בספרו עיונים בפרקי אבות (פ"א מ"א מאמר ב), על פי מאמר חז"ל (ברכות נד, א) "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך – בשני יצריך", שיש לעבוד את הקב"ה גם עם יצר הרע, וכפי שמבארים בספרי חסידות, שתפקיד האדם הוא ליטול את הנפש ה"בהמית" ולהעלותה לה', ועל ידי זה זוכה לנחול עולם הזה ועולם הבא, כי גם העולם הזה הופך אצלו להיות בחינה של עולם הבא, כאשר הוא מעלה את הגשמיות לרוחניות.

בספר הגות בפרשיות התורה (עמ' 428) מביא מספרי חסידות בענין זה: "אוהב ישראל אומר (פרשת קדושים), אל יאמר האדם איך אפשר לבוא לבחינת מצוה זו ולקיימה, והלא התאוה שולטת על הרצון, ואיך אפשר שבשעה שעוסק בהנאת הגוף ימשוך גם לזה פרישה וקדושה. לזה אמר הכתוב "כי קדוש אני ה' אלקיכם", היינו

כמו שהשי"ת הוא בוודאי ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כלל, ועם כל זאת הוא מובדל ומופרש מכל עלמין. ביתר בהירות מבטא את הרעיון בעל חידושי הרי"ם. הוא מפרש "קדושים תהיו" גם בתוך הטבע, שהרי גם הקדושה של הקב"ה היא בתוך הטבע, ובכל זאת הקב"ה נבדל ומופרש. בעל הכתב סופר מפתח את הרעיון. ישנו פרוש שפורש עצמו מבני אדם ומשלים נפשו ואינו מביט באחרים, ואין בזה חפץ ה', כי אם שישתדל לטובת בני אדם להיטיב להם, וגם להדריכם לעבודת ה'. והנה השם יתברך מביט ומשגיח בתחתונים להיטיב להם ורצה לזכותם לפיכך הרבה להם, והיינו קדוש קדוש קדוש ה' צבא-ות, ומכל מקום - מלא כל הארץ כבודו. כן ידמה יצור ליוצרו שיהיה קדוש בעצמו, אבל מכל מקום יהיה מעורב בין הבריות כדי לזכות רבים. וזה כוונת המקרא: "קדושים תהיו", על איזה דרך - "כי קדוש אני", כמו שאני קדוש, ובכל זאת, ה' אלקיכם נקרא אלקינו, בשביל שהשגחתו פרטית עלינו, כן תהיו קדושים". בדרך זו פירש החתם סופר את דברי חז"ל: "פרשה זו בהקהל נאמרה (תורת כהנים), הקב"ה אינו אוהב את הנזירות והפרישות מהבריות, אלא רצונו, שיהא אדם אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. וזהו פרשה זו בהקהל נאמרה, פרשה זו של קדושה אינה בבדידות, אלא בהקהל - בתוך הציבור ועם הציבור, זו מהותה של הקדושה היהודית".

ובספר נתיבות שלום (טהרת המידות, קדושים תהיו, מאמר א) ביאר על סמך יסוד הדברים, מדוע כלל הרמב"ם בחיבורו "יד החזקה", בספר "קדושה" את הלכות איסורי ביאה והלכות מאכלות אסורות, וז"ל: "וביאור הענין למה תלוי תואר נשגב זה של קדושה בעניינים הללו, מפני שהאכילה על ידה קיום האדם, מהדם המתהווה מהאוכל, והדם הוא הנפש, וכאשר אוכל מאכלים קדושים, וכן מקדש עצמו גם בהיתר שאכילתו תהיה לשם שמים, אכילה כזאת מולידה בו דם קדוש וטהור, ואז קדוש יאמר לו, שכל קיומו ממקור הקדושה. וכמו כן גם באיסורי ביאה, המקדש עצמו שלא למלא תאוותיו ותשוקותיו הרעות, ומעלה אותם כרצון ה', מטהר ומזכך את דמו שלא ירתח לעבירה, שעל ידי זה יורדת טומאה על דמו, והמעלה רתיחת דמו לרצון ה', מזכך ומטהר ומקדש בזה את דמו, על כן קדוש יאמר לו".

וזו ייחודיותו של עם ישראל, שגם המעשים הגשמיים של כל יהודי הופכים להיות רוחניים. וכך נוצר למעשה שילוב מיוחד במינו: "קדושה" במובן של התבדלות מהחומריות, המחוברת אל ה"קדושה" במובנה הנוסף, שעל האדם לגלות מעורבות בענייני העולם הזה, כדי לברר מתוכם את ה"נקודה" הרוחניות.

האות ק' – משמעות של קדושה ושל קללה

ז. לאור המבואר נוכל להבין כיצד יתכן מצב זה שאותה אות משמשת לדבר והיפוכו. ק' – במובן של "קרני צדיקים" ו"קרני רשעים", בנשימה אחת. ק' במובן של קדושה מצד אחד, ומצד שני היא סימן לקללה.

התשובה לכך, לקדושה שני פנים, מעלתה היא אמנם המעלה הגדולה ביותר, וכאשר משיגים דרגות גבוהות בקדושה, הרי שהקב"ה מוסיף תוספת של קדושה, בדברי המסילת ישרים ולעיל אות בן שענין הקדושה "תחילתו עבודה וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מה שמקדשים אותו, והוא מה שאמרו ז"ל אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה". אולם הרי נתבאר, שעבודת השגת קנייני הקדושה דורשת התמדה, משום שברגע אחד עלולה להיות ח"ו נפילה לבאר שחת, ואז כגובה מעלות הקדושה כן עומק הירידה.

ואם כן, מעלת הקדושה עלולה להביא ח"ו לקללה בעת משבר. וזו איפוא, המשמעות הכפולה של האות ק', לקדושה וח"ו לקללה, להיות "קרן" לצדיקים או ח"ו "קרן" לרשעים. וכמבואר לעיל, שהקדושה והטומאה נבראו "זה לעומת זה", וכאשר אין קדושה, מיד תופסת הטומאה את מקומה. וככל שמדרגת הקדושה יותר גבוהה, כן יש בה תפיסת מקום לטומאה גדולה יותר.

ויתכן שזהו ביאור דברי המדרש שיש לאות ק' "שני זיינין כנגד שני קשרים של תפילין, של ראש ושל זרוע". תפילין של יד הם כנגד הלב, ומכסים אותם בשעת הנחתם. זאת אומרת שהם כנגד הקדושה הפנימית של האדם, קדושה גרידא הנקיה מכל תערובת. לעומתם, תפילין של ראש מניחים בגלוי. האדם צועד ובראשו תפילין גלויות גם ברחובות ובשווקים בסמוך לטומאה. ואם כן היה מקום לחשוב שבשל כך, קדושת תפילין של ראש עלולה להיפגם. אולם אדרבה, דווקא תפילין של ראש נחשבות קדושות יותר מתפילין של יד, כדברי הגמרא במנחות (לה, ב) "תפילין של יד עושין אותה של ראש ושל ראש אין עושין אותה של יד, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה". ופירש רש"י: "תפילין של ראש חמורה קדושתה, שרובו של שד"י נעשה (בקשר) בשל ראש שי"ן דל"ת, אבל בשל זרוע אין אלא יו"ד שיש שם רצועה קטנה כשיעור רחב אצבע ובסוף ראשה מעט כמין יו"ד, ועוד כתיב וראו כל עמי וגו' ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש". ומכאן לימוד שהימצאות הטומאה בסמוך לקדושה יכול להיות מעלה, אם ישיביל האדם להתגבר על הטומאה ולברר ממנה את מעלת הקדושה.

בחודש אדר – מלחמת הקדושה בטומאת הרע של עמלק

ח. ואם כנים הדברים מבואר היטב הקשר בין האות ק' לחודש אדר ונס פורים. ונקדים מדבריו של רבי יצחק הוטנר בספרו פחד יצחק (חנוכה, מאמר טו) חז"ל: "מצינו בדברי חכמים (מגילה ו, א) **שבין יעקב ועשו מתקיים יחס של – "כשזה קם זה נופל"**. אם יאמר לך אדם על ירושלים ורומא, ששתיהן בנויות או שתיהן חרבות, אל תאמין. ואם יאמר לך אדם שאחת בנויה ואחת חרבה, תאמין". ומוסיף הרב הוטנר, שמאבק זה בין יעקב ועשו אינו רק מאבק גשמי, אלא מאבק בין כוחות הקדושה והטומאה "שהמלחמה ביניהן תהיה מלחמת החיים והמוות, ומיתתה של האחת היא סם חיים לחברתה".

וכמובן, דברים אלו של הרב הוטנר שנאמרו באופן כללי על יעקב ועשו, ישראל ואומות העולם, כוחות הטוב והרע, נכונים גם באופן פרטי אצל כל אחד ואחד. המאבק בין היצר טוב והיצר הרע אינו פוסק לרגע אחד, ו"כשזה קם זה נופל", כמבואר לעיל, שברגע שנעצרת ההתעלות במדרגות הקדושה, מיד תופסת הטומאה את מקום הקדושה.

בחודש אדר נערך המאבק הגדול בין המן הרשע, שהיה מזרע עמלק, ובין העם היהודי. עמלק הוא זרעו של עשו, המסמל את הטומאה והחסרון שיש בעולם, כדברי חז"ל (הובא ברש"י שמות יז, טז) "הקב"ה נשבע שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם". נס פורים, ביטול גזירת המן ותלייתו על העץ, מבטאים את נצחון הקדושה על הטומאה במאבק לחיים או למוות. מאבק שאין בו אפשרות של "אמצע" ו"הפסקה", אלא "כשזה קם זה נופל", וממעלת הקדושה, נובע החסרון שירידת ממדרגות הקדושה מובילה לבאר שחת.

זאת ועוד, כח הרע של עמלק נקרא בתורה: "קרח", כלשום הפסוק (דברים כה יח), "אשר קרח בדרך". וכתב רש"י שלושה פירושים: [א] קרח – לשון מקרה. [ב] דבר אחר, לשון קרי וטומאה. שהיה מטמאן במשכב זכור. [ג] דבר אחר, לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך". ומעניין מאד למצוא את עמלק מוזכר במגילת אסתר לא בשמו המפורש "עמלק" אלא בתואר "קרהו", כדברי חז"ל (אסתר רבה ח, ה) "ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו (אסתר ד, ז). אמר להתך, לך אמור לה, בן בנו של קרהו בא עליכם, הדא הוא דכתיב אשר קרח בדרך". ועל פי זה נוכל לומר שהאות ק'

רומזת גם לענין ה"קרהו", שהוא הכח לעורר ספקות [מקרה] באמירה שהכל הוא מקרה וח"ו אין בורא ואין השגחה [עמלק בגימטריא ספק], וזהו כח טומאה [קרי], המצנן את הקדושה [קור].

זוהי איפוא "המלכת" האות ק' בחודש אדר - נתינת המקום לקדושה לשלוט על הטומאה במהלך של "כשזה קם זה נופל", כמשמעות האות ק', שיש לה את שתי האפשרויות של קדושה מצד אחד, וקללה וקרך מצד שני. וב"המלכה" זו נטמן הזרע להרמת קרן הצדיקים בנצחון הקדושה על הטומאה ובגדיעת קרן הרשעים.

חודש ניסן

אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא

המליך אות ה"א בשיחה וצר בהם טלה בעולם וניסן בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. בספר יצירה מובא שבבריאת העולם "נוצרו" י"ב חודשי השנה וי"ב המזלות בי"ב אותיות. ולפי הסדר המבואר שם, באות ה"א^(א) "נוצר" בעולם חודש ניסן במזל טלה, ויש להבין מה מסמלת האות ה"א, ומה הקשר בין האות ה"א לחודש ניסן.

עוד מבוארת בדברי הספר יצירה הדגשה על השיחה בחודש ניסן – "המליך אות ה"א בשיחה", וצריך ביאור מהי ה"שיחה" המיוחדת הנדרשת בחודש ניסן.

רבי צדוק הכהן מביא בספרו רסיסי לילה (אות לט) את דברי הספר יצירה ומוסיף משפט אחד: "ניסן הוא באות ה"א, והוא כלי קיבול כידוע, וכלי מחזיק ברכה כל מיני נסים ונפלאות". דברים אלו סתומים וחתומים, ולהלן ננסה לעמוד על פשרם.

אות ה"א – מהותה ומשמעויותיה

ב. במסכת מנחות (כט, ב) נאמר: "דרש רבי יהודה ברבי אילעאי, אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"י ואחד ביו"ד, ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"י, אם העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"י. כשהוא אומר (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם [הוי אומר העולם הזה בה"י והעולם הבא ביו"ד]. ומפני מה נברא העולם הזה בה"י, מפני שדומה לאבסדרה [רש"י: שפתוח מתחתיו] שכל הרוצה לצאת יצא [רש"י: ממנו לתרבות רעה יוצא]. ומאי טעמא תליא כרעיה [רש"י: רגל הפנימי של ה"י תלוי באויר ואינו דבוק לגגו], דאי הדר בתשובה מעיילי ליה". ויש להתבונן במשמעות "בריאת העולם" באות ה"א.

במדרש אותיות דרבי עקיבא (אות ד) יש תוספת לדברים: "אין ה' אלא שם המפורש שבו נברא כל העולם, שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי

(* האות ה' נכתבת במילואה באופנים שונים: ה"א, ה"ה, ה"י.

בהבראם אלא בה' בראם. ומנין שאף שמים וארץ שעתידין להתחדש אין נבראים אלא בה', שנאמר (ישעיה סו, כב) כאשר השמים החדשים והארץ החדשה, שמים חדשים וארץ חדשה לא נאמר, אלא "ה"שמים החדשים ו"ה"ארץ החדשה, מכאן אתה למד, שלא היתה יגיעה מלפני הקב"ה, לא במעשה בראשית שבעולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא, שלא בראן הקב"ה אלא בדבר שאין בו ממש. ומה נשתנה ה"י יתיר מכל אותיות כולן שבהם ניתנה תורה לישראל, מפני שאין בו ממש. שעל האותיות כולן, שהאדם מוציאן בפיו הוא מרגיש בהן בשפתותיו ובלשונו ויוצא טיפת רוק מפיו. אבל ה"י - כשאדם מוציאן מפיו אינו מרגיש בה לא בלשונו ולא בשפתותיו, ואינו מוציא בה טיפת רוק מפיו של אדם. ועל פי זה כתב הפייטן ב"אקדמות" שהקב"ה ברא את העולם "בְּאֶתָּא קְלִילָא דְלִית בֵּהּ מְשֻׁתָּא" - באות קלה שאין בה ממש.

מבואר כי האות ה' חלוקה באופן הבעתה על ידי האדם. בעוד שכל האותיות, כאשר מוציאים אותן מהפה, האדם מרגיש זאת בשפתיו ובלשונו, ואף יוצא מעט רוק מפיו. לעומת זאת, כאשר מוציאים את האות ה' מהפה, לא מרגישים דבר, ולכן נחשבת האות ה' כאות שאין בה ממש. ויש לברר מה משמעות ייחודיות זו.

צורתה של האות ה' בכתיבתה בסת"ם, מורכבת מהאות דל"ת והאות יו"ד. ופירש המהר"ל בספר נר מצוה (דף ט ע"ב) וז"ל: "כי הה"א יש בה דל"ת, אשר הדל"ת מורה על ד' רוחות, והיו"ד הקטנה שבתוך הדל"ת הוא אחד כנגד האמצעי... ולפיכך באות ה"א ברא השי"ת את העולם הזה (מנחות כט, ב). כי העולם הזה יש בו חילוק, ועם כל זה הוא עולם אחד... ועולם הבא שהוא אחד לגמרי, נברא ביו"ד". והדברים צריכים ביאור.

דבר נוסף המייחד את האות ה', שלכל האותיות יש "מילוי". לדוגמא, האות "אל"ף, מורכבת משלוש אותיות "אל"ף למ"ד ופ"א, הווה אומר שהאותיות למ"ד ופ"א הם ה"מילוי הנסתר" של האות אל"ף, וכך גם יתר האותיות שיש להן "מילוי". מה שאין כן האות ה', שאין לה מילוי, שכן מילוי האות הוא כביטוייה - ה"א, ללא מילוי ותוספת. ויש להבין מה דבר זה מלמדינו.

באמרי אמת (וישב תרפ"ד ד"ה ישראל) מובא: "איתא בשפת אמת, בית יעקב הוא יוסף, ולשניהם נתווסף אות ה"א, שמידת אברהם נגמר על ידי יוסף". וכוונתו, שהאות ה' נוספה לאברהם - "ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם" (בראשית יז,

ה). וליוסף - "עדות ביהוסף שמו" (תהלים פא, ו), וצריך ביאור מדוע דווקא האות ה' נתווספה לשני הצדיקים הללו בלבד.

חודש ניסן והמצוות שנצטוו בני ישראל בחודש זה

ג. חודש ניסן הוא זמן קיומן של כמה מצוות.

עוד בהיותם במצרים, נצטוו בני ישראל במצות קידוש החודש, כדברי הכתוב (שמות יב, א-ב) "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, **החודש הזה לכם ראש חדשים** ראשון הוא לכם לחדשי השנה". ויש להבין מה המיוחד במצות קידוש החודש שנצטוו בה בני ישראל לפני צאתם ממצרים.

מצוה נוספת שזמן קיומה הוא בחודש ניסן היא מצות סיפור יציאת מצרים. וידועים דברי המכילתא (בא פרשה יז) הנאמרים בהגדה של פסח "יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא". והקשו הראשונים (שבלי הלקט סימן ריה, אורחות חיים הלכות ליל הפסח) מדוע שתעלה כלל על הדעת ההוא אמינא שמצות סיפור יציאת מצרים יהיה מראש חודש, והלא מפורש בפסוק "ביום ההוא". וכשם שלא מצינו בלולב שידרשו חז"ל "יכול מראש חודש, תלמוד לומר ולקחתם לכם ביום הראשון", כך מהיכי תיתי שבמצות סיפור יציאת מצרים היה צריך להיות כן.

ויש לבאר מדוע אמנם יתכן כי מצות סיפור יציאת מצרים היתה יכולה להתקיים כבר מתחילת חודש ניסן.

☆ ☆ ☆

אות ה' - חיבור ההווה והעתיד, הגשמי והרוחני

ד. ביאור הדברים נראה לאחר ההתבוננות בדברי חז"ל המובאים לעיל [אות ב] שה"עולם הזה נברא בה' ועולם הבא ביי".

האות ה' מורה איפוא על **עבר והווה** - העולם הזה, כלשון חז"ל "אין ה' אלא שם המפורש שבו נברא [בעבר] כל העולם" ובה העולם מתקיים [בהווה]. ואף על **העתיד**, כדברי חז"ל "ומנין שאף שמים וארץ שעתידין להתחדש אין נבראים אלא בה'".

והאות י' מורה על **העתיד** - העולם הבא, התכלית והמגמה שהכל שואפים להשיגה. בלשון הקודש, האות י' מייצגת את זמן העתיד, כאשר היא מתווספת

לתחילת שם הפועל, והיא מבטאת את מימד המחשבה, כדברי רש"י (שמות טו, א) "י" על שם המחשבה נאמרה". וידועים דברי רבי שלמה אלקבץ בפזמון "לכה דודי" – "סוף מעשה במחשבה תחילה". כל דבר שעושים במעשה, מתחיל במחשבה מוקדמת. ולפיכך, האות י' מרמזת איפוא, על המחשבה לעתיד.

אכן, כפי שהבאנו לעיל [אות ב] האות ה' בכתובתה בסת"ם מורכבת מהאות ד' והאות י', וביאר המהר"ל (דרך חיים פ"ה מ"א) את משמעות הדבר: "כי ה' מספרה עשרה, שמספר עשרה שייך לכל דבר שיש לו מעלה קדושה, לכך השכינה עם מספר זה. אבל עולם הזה נברא בה', כי הה' יש בה שני חלקים, לרמוז כי העולם הזה יש בו שני דברים, שהוא עולם גשמי, ומכל מקום דבק בו גם כן מדריגה עליונה קדושה. והה' היא ד', ובתוך הד' יש בו י'. ויש לדעת כי הד' מורה על רוחב ואורך, כאשר בצורת הד' קו נמשך ברוחב וקו נמשך באורך, וזהו רוחב ואורך. ומורה הדבר הזה על התפשטות השטח לאורך ורוחב, שהוא התחלת עולם הזה הגשמי. והנקודה שהיא בתוך הד' עד שנעשה אות ה', והנקודה שהוא י' נבדלת מן הד', עד שה' יש בה שני דברים ד' וגם י', מורה על התחלת התפשטות הגשמי, והי' מורה שהעולם הזה מקבל מעלה עליונה נבדלת, ואין העולם הזה גשמי מכל וכל. ולכן ה' היא בתוך הד' והד' מקבל ה', ואין ה' נוגע, כי אין הדבר שהוא נבדל מעורב עם הגשמי, ולכן ה' הוא נבדל מן הד' ואינו נוגע, ולפיכך נברא העולם הבא ב', ופירוש זה ברור".

האות ה' הכוללת בתוכה את האותיות ד' וי', מחברת ומגשרת בין ההווה – העולם הזה, והעתיד – העולם הבא. בין הגשמיות – האות ד' שבתוכה, המסמלת את ה"אורך והרוחב", דהיינו המציאות הגשמית. ובין הרוחניות – האות י' שבתוכה, המסמלת את "מעלת הקדושה" הנמצאת גם בעולם הזה הגשמי.

"המליך אות ה' בניסן" – חודש הגאולה בעבר ובעתיד

ה. לאור האמור מבוארים דברי ספר יצירה שבבריאת העולם "המליך אות ה'א בשיחה וצר בהם טלה בעולם וניסן בשנה".

כמו האות ה', גם חודש ניסן מחבר בין עבר, הווה ועתיד. בניסן נברא העולם הזה, לדעת רבי אליעזר (ראש השנה י, ב). ניסן הוא חודש הגאולה בעבר ולעתיד לבוא, כמאמר חז"ל (ראש השנה יא, א) "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל". ולכן אות ה' היא האות של חודש ניסן, שבה נקשרים העולם הזה והעולם הבא ביחד.

ויש להוסיף בהטעמת הדברים על פי מה שכתב הישמח משה (כי תשא) שהאות ה' והמספר חמש מרמזים על הגאולה העתידה וביאת המשיח: "טעם על שהגואל המעותד לבוא במהרה בימינו נקרא משיח, משום שמשיח הוא אותיות "חמשי", שהוא הגואל החמישי. דבגאולה הראשונה היה משה. בגאולה השניה, במדי, מרדכי. בבבל, עזרא. מיוון, חשמונאים. והוא [המשיח, הגואל המקווה] יהיה החמישי... ועל זה מרמז אות ה', דהיינו הגואל החמישי, במהרה בימינו, אמן".

והדברים משלימים למבואר לעיל - בניסן שבו "המליך" הקב"ה את האות ה', עתידין ישראל להיגאל, על ידי הגואל החמישי.

אות ה' - גילוי מידת המלכות בחודש ניסן

ו. בספרים הקדושים מובא שהאות ה' [האחרונה] משם הוי"ה מכוונת למידת ה"מלכות", שהיא הספירה שדרכה מנהיג הקב"ה את העולם, ומגלה את מלכותו, וכפי שמביא השם משמואל (פרשת אמור תרע"ה) "אות ה"א דשמא קדישא, שידוע שרומזת על מידת מלכות, המנהגת את התחתונים", ומקור הדברים בזהר חדש (ח"ג דף רא עמ' ב).

בספר פרי צדיק (ר"ח ניסן אות ב) הוסיף לבאר על פי זה, מהו הגילוי המיוחד של מידת המלכות בחודש ניסן, וז"ל: "והנה ה"א אחרונה מלכות כנסת ישראל, ובחודש זה יצאו אומה שלימה ממצרים, וקבלו עול מלכותו, ונעשה כנסת ישראל תחילת בנין האומה הישראלית שהיתה בחודש ניסן". כלומר, ביציאת בני ישראל ממצרים היה גילוי כבוד מלכות שמים בבריאה, וענין זה נרמז באות ה', שהיא מידת המלכות.

בעומקם של דברים, סוד הענין טמון במאמר המשנה (ראש השנה פ"א מ"א) "באחד בניסן ראש השנה למלכי ישראל", וכפי שמובא בחידושי הרי"ם (ויקרא ד"ה באחד) "באחד בניסן ראש השנה למלכים, והוא משום היקש מלכות שלמה ליציאת מצרים [מה יציאת מצרים מניסן אף מלכות שלמה מניסן], שכל מלכות בית דוד היא מלכות שמים כמו יציאת מצרים, ולכן המורד במלכות בית דוד כמורד במלכות שמים, ונתחייב מיתה". וכעין זה מובא בספר מגן אברהם בשם המגיד מטריסק (פרשת פקודי ד"ה ופרשת החודש) וז"ל: "בראש חודש ניסן ראש השנה למלכים, שהיא בחינת מלכות, וזהו החודש הזה "לכם" - אותיות "מלך", שבחודש ניסן נתחדשה מידת

מלכותו יתברך בעולם, וצריך האדם לחדש רוחו בקרבו, ויקבל עליו עול מלכות שמים מחדש".

הוזה אומר, בחודש ניסן נתחדשה מלכות הקב"ה בעולם כאשר בני ישראל יצאו ממצרים ונהיו לעם סגולה, ומכיון שמלכות ישראל היא גילוי מלכות שמים בבריאה, נקבע כי ראש השנה למלכי ישראל הוא ראש חודש ניסן – כדי שהזמן שבו מתחדשת מלכות ישראל יתאים לזמן שבו התחדשה מלכות הבורא בעולמו ביציאת מצרים. והיינו בחינת האות ה' שבה המליך הקב"ה את חודש ניסן, כי האות ה' רומזת על מידת ה"מלכות".

בניסן ראש השנה למלכים – הנהגת הניסים המסורה לישראל שהם בני מלכים

ז. זאת ועוד, בדברי חז"ל שאחד בניסן הוא ראש השנה למלכים טמון עומק נוסף.

במסכת שבת (סו, א) נאמר: "כל ישראל בני מלכים". ובתיקוני הזוהר (הקדמה דף א עמ' ב) מובא: "איתקריאו [נקראו] ישראל מלכים".

וביאר רבי חנוך קרלנשטיין (קונטרס בענייני חודש ניסן וחג הפסח) וז"ל: "טעם הענין שנקראו כל ישראל מלכים, לכאורה זהו משום דהגדרת "מלך" אינו רק כאשר מולך ושולט על אחרים, אלא עיקר מידת המלכות הוא לשלוט על עצמו, בבחינת מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה, לד) צדיקים לבם ברשותם. כלומר, דאם שולט האדם על שכלו ועל הרגשותיו וכן על רתיחת הדמים שבגופו אזי הוא בבחינת מלך, כי הוא שליט על כל הכוחות שלו. וזהו גם כן עומק הענין שאמרו חז"ל (גיטין סב, א) מאן מלכי רבנן, כי אצל "רבנן" ישנו ענין זה בשלימות. ויסוד הדברים מבואר בפירוש אבן עזרא (במדבר ו, ז) וז"ל, ודע כי כל בני האדם עבדי תאוות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו הוא מי שהוא חופשי מן התאוות, עכ"ד. ומעתה הרי כיון שענין זה של שליטה על כל כוחות הנפש ושעבודם עבור מלכות שמים הוא יסוד היהדות, לכן כל ישראל נקראים מלכים או בני מלכים".

ומכאן שלטונם של ישראל על כוחות נפשם, הם זוכים להיות בבחינת "מלך" על העולם להשפיע על כל השנה, כפי שמבאר הרב קרלנשטיין בהמשך דבריו, על פי מה שכתב רבי יצחק אייזיק חבר (הגדה של פסח) "תשרי הוא התחלת סידור העולם בניהוג הטבעי, וניסן התחלת סידורו למעלה מן הטבע", וז"ל: "ומעתה הרי מבואר

שניסן הוא ראש השנה רק "לכם" לישראל, ולא לאומות העולם, שהרי יום זה הוא ראש השנה רק על ההנהגה של למעלה מן הטבע וסדר ההנהגה של למעלה מן הטבע הרי שייך בישראל. וראיתי שכן כתב בספר שפת אמת (פרשת החודש תרל"ז ותרל"ח) וז"ל, בניסן ראש השנה למלכים, כי תשרי ראש השנה לשנים הוא התחדשות הטבע על פי דרך הטבע, ובניסן ראש השנה למלכים, למלכי ישראל כדאיתא בגמרא. והיינו בני ישראל שנקראו מלכים – שהם בני חורין משעבוד הסטרא אחרא ואינם תחת הטבע, עכ"ל. והיינו ישראל נקראים מלכים גם משום זה שאינם תחת שעבודי הטבע, אלא הם מלכים על הטבע, כי ענין "מלך" הוא שאין לאחרים שלטון עליו וכנ"ל. ולכן א' ניסן ראש השנה דהיינו לכלל ישראל, וזהו משום דיום א' ניסן הוא ראש השנה על המהלך של למעלה הטבע, וכדברי הגרי"א חבר זצ"ל הנ"ל, וזהו שייך דווקא בישראל".

ממוצא הדברים למדים אנו, כי המשמעות הפשוטה של דברי המשנה "ראש חודש ניסן ראש השנה למלכים" מקבלת נופך עמוק ונפלא, והוא כוחו של עם ישראל לפעול במידת המלכות למעלה מגבולות הטבע. וכח זה, שורשו ב"מלכות" שיש לכל אדם מישראל על כוחות הנפש שבו.

ויתכן כי דברים אלו כלולים בקיצור אמריו של רבי צדוק הכהן מלובלין (המובאים לעיל אות א) "ניסן הוא באות ה"א, והוא כלי קיבול כידוע, וכלי מחזיק ברכה כל מיני נסים ונפלאות". כי מכוחה של האות ה' שהיא מידת המלכות, שואבים ישראל את כוחם להיות ב"מלוכה" ולהנהיג במעשיהם את העולמות, העליונים והתחתונים.

"המליך אות ה' בשיחה" – כי הדיבור הוא עיקר גילוי המלכות

ח. מעתה נוכל להבין את המשך דברי הספר יצירה "המליך אות ה' א בשיחה", ויש להבין מהי ה"שיחה" המיוחדת הנדרשת בחודש ניסן.

הדברים מבוארים בספר בני יששכר (מאמרי חודש ניסן, מאמר א) וז"ל: "והנה בראשית אומר לך, להיות החודש הזה הוא מלך לחדשים, החודש הזה לכ"ם (מלך) ראש חדשים, על כן הוא ראש השנה למלכים. ועל פי סדר הדגלים החודש הזה מיישך שייך ליהודה שממנו הוא חוטר המלכות. והנה (קהלת ח, ד) דבר מלך שלטון, כי שליטת המלך הוא רק בדיבורו, ומדיבורו יראים. ותתבונן, מידת מלכות בזמן הגלות, נאמר (תהלים לט, ג) נאלמתי דומיה, כי אין דבר המלך, וכתוב (ישעיה נג, ז) כרחל

לפני גוזזיה נאלמה, וכן היה במצרים בזמן הגלות. וכשיצאו ישראל מן הגלות, נתגלה מלכות שמים בבחינת דיבור, דבר מלך שלטון. על כן נצטוונו להרבות בשיחה ודיבור. וזהו שרמז האריז"ל (פרי עץ חיים שער בא פרק ז) פה-סח. ואם כן יש לך להבין במעט קט, חודש הזה שהוא במלכים יתקלס, בו השיחה והסיפור. והנה לפי הדרשה, תיבת פה-סח, הנה נעלמת הה"א ולא נכתבה.

מבואר כי עיקר גילוי המלכות בא לידי ביטוי בדיבור "כי שליטת המלך הוא רק בדיבור, ומדיבורו יראים". כאשר היו בני ישראל במצרים, היה ה"דיבור בגלות", דהיינו, דבר המלך לא היה מגולה בשעה שבניו היו משועבדים תחת יד פרעה ומשוקעים במ"ט שערי טומאה, כי לא ניכרה מלכות הקב"ה. ורק כשיצאו ישראל מן הגלות "נתגלה מלכות שמים בבחינת דיבור, דבר מלך שלטון". ולכן נצטוונו במצות סיפור יציאת מצרים בריבוי שיחה ודיבור, שעל ידי זה מראים ומגלים את מלכות שמים, ודבר זה נקבע בשם חג החירות "פסח" המורכבת מהמילים "פה" - "סח", לומר שמהות החג היא במצוה להרבות בדיבורים בפה לרומם כבוד מלכותו יתברך. ומוטעם מדוע האות ה' נעלמת כאשר אומרים "פסח" במלה אחת, שכן לפי המבואר לעיל, אות ה' היא בחינת מידת המלכות, ומכיון שבגלות מצרים היתה מלכות שמים בהעלם ולא בגילוי, הרי שגם האות ה' ב"פה - סח", היא בהעלם, ולא נכתבה.

ומבוארת כוונת הספר יצירה שבבריאת העולם "המליך" הקב"ה את האות ה' "בשיחה". כלומר, כאשר נברא מזל טלה בחודש ניסן, החודש שנגאלו בו בני ישראל ממצרים, הושרש בבריאה כח הדיבור, שעל ידו מתגלה כבוד שמים בבריאה - היות וחודש ניסן הוא הזמן של גילוי מלכות הקב"ה בעולם כפי שהיה ביציאת מצרים, ואשר על כן נצרך בחודש שבו מתגלה כבוד שמים כח הדיבור - "כי שליטת המלך הוא רק בדיבור".

הרמזים בתכונותיה של האות ה' למידת המלכות

ט. מעתה מוסברת תכונתה של האות ה', החלוקה באופן הבעתה על ידי האדם מכל האותיות, בכך שבהוצאת האות ה' מהפה, לא מרגישים דבר. ומבוארים דברי חז"ל שאות ה' "אין בה ממש".

ולפי האמור פשר הדבר הוא, מאחר ואות ה' היא בחינת "מלכות" לכן גם בהגייתה יש העלמה והסתרה, כשם שמלכות ה' נעלמת בעולם בעת הסתר פנים,

ולעיתים נראה שכביכול "אין ממש" במלכותו, כי לדאבון לב לא תמיד זוכים לראות בגילוי מלכותו יתברך בעולם בהדר יפעתה.

עוד אפשר לבאר את צליל האות ה' שכמעט ואינו נשמע ואין מאמץ בהגיית האות, בדמיון למלכות ה', שסדר הופעתה בעולם מפורש בדברי הנביא (מלכים א יט, יא-יב) "ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה', לא ברוח ה'. ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש, לא באש ה'. ואחר האש קול דממה דקה". ביטוי האות ה' כמעט ואינו מורגש, בקול דממה, הוא כעין מלכות הקב"ה המופיעה ב"קול דממה דקה".

לאור המבואר יתכן לבאר את התכונה הנוספת של האות ה' – שאין לה "מילוי", שכן מילוי האות הוא כביטוייה – ה"א, ללא מילוי ותוספת. והלימוד מכך הוא, מכיון שהאות ה' היא בחינת "מלכות", אזי ראוי הוא לאדם שכל כוונותיו יהיו לשם שמים, טהורה מנגיעות ונקיה מפניות – בתכלית אחת ויחידה, להרבות כבוד שמים, ללא "מילוי ותוספות".

ואולי על פי זה ניתן יהיה להוסיף ביאור בהערת החידושי הרי"ם שדווקא אצל אברהם אבינו ואצל יוסף הוסיף הקב"ה את האות ה'. אברהם אבינו היה הראשון שגילה ופרסם את מלכות הקב"ה בעולם בדורות שהתחילו לעבוד עבודה זרה, כדברי הרמב"ם (הלכות ע"ז פ"א ה"ג) שבאור כשדים אברהם "התחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים... ויצא לחרן והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלו-ה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד". וביוסף נאמר (בראשית לט ב-ג) "ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו, המצרי, וירא אדוניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו". וברמב"ן (שם) הביא את מדרש חז"ל (ב"ר פו, ד) "ראה שכינה עומדת על גביו, הדא הוא דכתיב וירא אדוניו כי ה' אתו". כלומר, יוסף גילה את השראת השכינה בתוככי טומאת מצרים [יוסף הוא ה"מוסיף" מלכות שמים במקום הטומאה, במצרים]. וזרעו של יוסף, משיח בן יוסף, יתחיל את הגילוי השלם של מלכות הקב"ה בעולם, עם ביאת משיח בן דוד. אי לכך, צורפה האות ה', שהיא בחינת "מלכות" לאברהם וליוסף, לציין את מלכות הבורא שבאה לגילוייה בעולם על ידם.

בזכות אתערותא דלתתא מושפעת אתערותא מלעילא

י. עתה נבוא להוסיף נדבך על המבואר לעיל, שחודש ניסן הוא "כלי מחזיק ברכה כל מיני נסים ונפלאות", מכוחה של האות ה' שהיא מידת המלכות, ומעלת ישראל במידת המלכות להנהיג במעשיהם את העולמות.

סדר העבודה בעולם הזה, שהוא תחילה ב"אתערותא דלתתא" – השתדלות "מלמטה", מצדם של הנבראים, ואחר כך הבורא משפיע שפע רב ממרומים ב"אתערותא דלעילא", כדבריהם הידועים של חז"ל (שיר השירים רבה ה, א) "אמר הקב"ה לישראל, בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו". וכן אמרו במסכת שבת (קד, א) "הבא לטהר מסייעין אותו". כלומר, תחילה צריך האדם להתעורר מעצמו באתערותא דלתתא, ואז הוא זוכה לסייעתא דשמיא והקב"ה מעורר עליו אתערותא דלעילא.

וראה בדברי השפת אמת (באר תרל"ב) שכתב בביאור הפסוק (ויקרא כה, כד) "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ", וז"ל: "ובכל ארץ אחוזתכם, על ידי הרצון והתשוקה תמיד להתדבק בהשי"ת נפתח הפנימיות ובא גאולה. ארץ, לשון רצון, להתדבק בשורש ואחיזת כל אדם במקור החיות בו יתברך".

אולם לא כך היו פני הדברים ביציאת מצרים, וכפי שהביא השם משמואל (שבועות תער"ב) וז"ל: "פירש הקדוש ר' ברוך זצללה"ה בפסוק ופסח ה' על הפתח, כי אמרו ז"ל פתחו לי כחודה של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם, וישראל במצרים לא היו יכולין לפתוח אפילו כחודה של מחט, והשי"ת פסח אפילו על פתיחה זו, ועשה הכל בלי אתערותא דלתתא כלל". והיינו שבדרך כלל צריך מעט "אתערותא דלתתא", ורק אחר כך יש סייעתא דשמיא. אולם במצרים, כאשר ראה הקב"ה את ישראל שהם בעומק מ"ט שערי טומאה, ואם לא יגאלם מיד לא יוכלו להיגאל לעולם, אזי ברוב רחמיו וחסדיו "פסח על הפתח". כלומר, שהיתה גאולה רוחנית באתערותא דלעילא ללא עבודה ופתיחה כל שהיא על ידם, כי הקב"ה דילג על הפתח של "פתחו לי פתח". ולכן נקרא החג בשם "פסח", מלשון "דילוג".

דברים אלו מרומזים באות ה', כמו שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו מחשבת חרוץ (אות ד) וז"ל: "אות ה' הסייעתא דשמיא, דאדם מקדש עצמו מעט ומלמטה, הקב"ה מקדשו הרבה ומלמעלה (יומא לט, א), דדבר זה אי אפשר בלא עזר השי"ת...".

אך האדם צריך להתחיל על כל פנים מעט מלמטה כחודה של מחט, ובלבד שיהיה נקב מפולש מעבר אל עבר שנכנס עד מעמקי הלב.

והיסוד לדבריו הוא מאמר הגמרא במנחות [הובא לעיל **אות ב**] "מפני מה נברא העולם הזה בה', מפני שדומה לאכסדרה [שפתוח מתחתיו] שכל הרוצה לצאת יצא [ממנו לתרבות רעה, יוצא]. ומאי טעמא תליא כרעיה [רגל הפנימי של ה' תלוי באויר ואינו דבוק לגגו], דאי הדר בתשובה מעיילי ליה". ומקשה הגמרא: "וליעיל בהך", ופירש רש"י: "פתח התחתון דנפיק ביה". ותירצה: "לא מסתייעא מילתא, כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש בא לטהר מסייעין אותו". ופרש"י: "לא מסתייעא מילתא, דהבא לטהר בעי סיוע מפני יצר הרע הלכך עבדי ליה סיוע פתח יתירה". המבנה והפתח העליון שבאות ה' מורה איפוא, על הסייעתא דשמיא של "הבא לטהר".

מראש חודש ניסן מתחילה אתערוותא דלתתא – פתיחת פתח הגאולה

יא. אם כנים הדברים, מיושבת קושיית הראשונים [לעיל **אות ג**] על דברי המכילתא "יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא", מדוע יעלה כלל על הדעת כי מצות סיפור יציאת מצרים יכולה להתקיים כבר מתחילת חודש ניסן.

והתשובה, בראש חודש ניסן נקראו בני ישראל "מלכים", ונצטוו על ידי הקב"ה במצות קידוש החודש ופסח. ועל כך נאמר במכילתא "יכול מראש חודש", שהיתה הווה אמינא לומר שקריאת השם "מלך", מקנה לעם ישראל את היכולת להתעלות ולהשיג דברים גם ללא "אתערוותא דלתתא". ועל כך נדרש במכילתא שלא כן הדבר, כי אמנם נחשבים ישראל כבני מלכים, ואפילו קבלו וקיימו מספר מצוות וקידוש החודש ופסח, אולם עדיין היתה חסרה אותה **תשוקה** ואותו **רצון**, שיגרום להם לבצע את ה"דלתתא", ולכן היה צריך הקב"ה להשפיע "אתערוותא דלעילא", ולהוציאם ממ"ט שערי טומאה. ומעתה והלאה לאחר הגאולה, יוכלו לקבל את אותה תשוקה, ומכאן כבר תהיה להם "אתערוותא דלתתא", שתביא אחריה "אתערוותא דלעילא".

ואף הגאולה עתידה שהכל מייחלים לה בוא תבוא ב"אתערוותא דלתתא", שתביא ל"אתערוותא דלעילא", במהרה בימינו.

חודש אייר

ו' החיבור - ו' ההיפוך

המליך אות ו' בהרהור וצר בהם שור בעולם ואייר בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. יש להבין מה מסמלת האות ו', ומה הקשר בין האות ו' לחודש אייר. וכן צריך ביאור פשר דברי חז"ל שבחודש זה "המליך" הקב"ה את האות ו' בהרהור, מדוע דווקא את האות ו' המליך הקב"ה ב"הרהור".

במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא: "נכנס וי"ו ועמד לפני הקב"ה ואמר, רבונו של עולם, רצונך שתברא בי את עולמך, שבי אומרים לפניך בשבח (תהלים כב, ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. השיב הקב"ה ואמר לו לאו. אמר לו למה, אמר לו מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אודות התאוה מכה רבה, שנאמר (במדבר יא, לג) ויך בעם מכה רבה מאד. מיד יצא מלפניו בפחי נפש". הדברים תמוהים ביותר. ראשית, ודאי יש קשר עמוק בין מהותה של האות ו', וחטאם של בני ישראל בבקשת בשר התאוה, וצריך ביאור.

וביותר תמוהים דברי המדרש, שהרי שבחה של האות ו' מהפסוק "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל", נאמר במילים "אתה קדוש יושב תהלות ישראל", ולא מהתוספת של האות ו' לפסוק - ומה איפוא טענתה של האות ו' לפני הקב"ה שבשביל כך ראוי לברוא בה את העולם. ותמיהה זו היא גם בתשובת הקב"ה לטענה זו "מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אודות התאוה מכה רבה, שנאמר ויך בעם מכה רבה מאד". גם כאן, האות ו' מסתפחת למלה "יך" המורה על פורענות ועונש, ואין באות ו' עצמה משמעות של פורענות. ומדוע דחה הקב"ה את בקשת האות ו' לפתוח בה את התורה בגלל שאות זו מופיעה בפסוק "ויך בעם מכה רבה מאד", כבר נפגמה שלמותה ואין לפתוח בה את התורה.

אות ו' בסוד הרחמים ובה נרמזה הגאולה

ב. מצינו פרטים נוספים על האות ו' בדברי חז"ל.

בוזהר הקדוש (פרשת פקודי דף רכו עמ' ב) מובא: "הא אמרן כל ו' ברזא דרחמי איהו,

וכל אתר דאתי ו' בשמא קדישא רחמי איהו". פירוש: כל ו' הוא בסוד הרחמים, ובכל מקום שבא ו' בשם הקדוש [הוי"ה] הוא רחמים. והדברים צריכים ביאור, מהי משמעות "סוד הרחמים" הנרמז באות ו'.

על הפסוק (ויקרא כו, מב) "וזכרתי את בריתי יעקוב", כתב רש"י: "בחמשה מקומות נכתב [יעקב] מלא ואליהו חסר, בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו עירבון שיבוא ויבשר גאולת בניו". וצריך ביאור מדוע דווקא האות ו' נבחרה להיות הערבון שנטל יעקב אבינו מאליהו הנביא כדי להיות בטוח בגאולת בניו.

בזמירות ליל שבת (מהארי"ל) אומרים: "שְׁכִינְתָּא תְּתַעֲטֵר, בְּשִׁית נְהִימִי לְסִטְרָא, בְּיוֹיִן תְּתַקְּטֵר", ויש לבאר כוונת הדברים שהשכינה מתעטרת ומתקשרת באות ו'.

חודש אייר והמאורעות שהיו בו

ג. תחילת ירידת המן במדבר היתה בחודש אייר, כמפורש בפרשת בשלח (שמות טז, א-ד) "ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים, ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". ויש לבאר במה זכה חודש אייר שבו התחיל לרדת המן.

בסדר עולם רבא (פרק ה) מובא: "אחד בשבת בכ"ג אייר נסעו מאלוש ובאו לרפידים ושם ניתנה להם הבאר ונלחמו עם עמלק ושם עשו שבת שניה". הרי לנו שגם מלחמת עמלק בבני ישראל היתה בחודש אייר, וגם ענין זה מצריך ביאור, מדוע בא עמלק להלחם עם בני ישראל דווקא בחודש אייר.

וכמובן, יש להבין היאך מתקשרים ירידת המן ומלחמת עמלק שהיו בחודש אייר, לאות ו', אותה "המליך" הקב"ה בחודש זה.

ו' החיבור - ו' ההיפוך

ד. לביאור הדברים נתבונן בתכונותיה של האות ו'.

בדקדוק לשון הקודש משמשת האות ו' למטרות מנוגדות. מחד גיסא, האות ו' ידועה בדרך כלל כ"ו' החיבור", מאידך, לעיתים, תפקידה להיות "ו' ההיפוך". הדברים מוגדרים היטב בספר עולם האותיות: "האות ו' משמשת כתווית החיבור. גם

שמה, וגם צורתה הדומה ל"ו" - "קרט", מעידים על תכונה זו. היא מאחדת רעיונות שונים, ואף מנוגדים בתכלית. היא מקשרת בין שמים לארץ. היא מחברת מילים וביטויים ויוצרת משפטים. היא מצרפת משפטים ופסקאות לפרקים. היא קושרת בין פרק למשנהו, ואף מאחדת ספרים שלמים. האות וי"ו מרמזת על מערכת יחסים הדוקה בין מאורעות, ועל המשכיות של דורות [לדוגמה, ספר שמות פותח באות ו' - "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", לסמל המשכיות וקשר לנאמר בסוף ספר בראשית].

יחד עם זאת, האות ו' משמשת גם כתווית ההיפוך. כאשר היא מופיעה בתנ"ך כקידומת לפועל, הופך הפועל מזמן עבר לזמן עתיד, או להיפך. דוגמא ידועה היא המילה "וידבר", אחת המילים השכיחות בתורה. הפועל "ידבר" הינו בזמן עתיד. אך בצירוף האות ו', "וידבר", הופך לזמן עבר. ו' ההיפוך ההופכת עבר לעתיד ועתיד לעבר, מגשרת בין השניים. שני שימושים נפוצים ביותר של ו' ההיפוך הם היפוך הפועל "היה" המסמל את העבר, לעתיד - "והיה", וכן להיפך, היא הופכת את הפועל "יהי" המסמל את העתיד, לעבר - "ויהי". משמעות מיוחדת להיפוכים אלו, המעניינים במיוחד, שכן המילים המתקבלות כתוצאה מכך, מבטאות במקביל מצבי רוח מנוגדים. ההיפוך של "היה" בעבר ל"והיה" בעתיד, מסמל את השמחה בשיאה, ואילו ההיפוך של "יהי" בעתיד ל"ויהי" בעבר מסמל את הצער ואת העצב בשיאם, כדברי חז"ל (מגילה י, ב) כל מקום שנאמר "ויהי" אינו אלא לשון צער, "והיה" - לשון שמחה.

אכן, תכונה מיוחדת זו של האות ו' - חיבור והיפוך, הדריש בכפיפה אחת, טעונה הסבר.

צורת האות ו' קו ישר - ביטוי לאמת המוחלטת

ה. תכונה נוספת של האות ו', מתאימה גם היא לצורת האות - קו ישר, היא **מידת האמת**, כפי שמובא בזהר הקדוש (ויקרא דף ב' עמ' א) "שאל לך אות (ישעיה ז, יא), אות ממש, וכן ברחב מה כתיב (יהושע ב, יב) ונתתם לי אות אמת, דא אות ו', דא אקרי אות אמת". תרגום וביאור: כוונת הפסוקים "שאל לך אות", וכן "ונתתם לי אות אמת" ל"אות ממש", דהיינו לאות אחת מכ"ב אותיות האל"ף בי"ת, ולא ל"אות" במובן של סימן. והכוונה לאות ו', שהיא הנקראת "אות אמת".

בענין זה כתב המהר"ל (נצח ישראל פרק לב) בתוך דבריו בביאור דברי הגמרא (סנהדרין צג, ב) שרמזו בועז לרות שעתידים לצאת ממנה שש בנים שמתברכים בשש ברכות, וז"ל: "כי אות ו' שמספרו ששה, שהוא כמו קו נמשך ומורה, הקו השוה. והוא מורה גם כן על זרע אמת, כי האמת אינו נוטה ימין ושמאל, וזהו ענין הו' שהולך ביושר ואינו נוטה ימין ושמאל".

לפנינו תכונה נוספת של האות ו', הנובעת מצורתה החיצונית כקו ישר - האמת, שאינה נוטה ימין ושמאל.

זאת ועוד, מלבד צורת כתיבת האות ו', המורה על אמת ללא נטיה, גם אופן הגיית האות ו', וכן בכתיבתה בכתיב מלא [ו"ו] - "תוכה כברה". אין הבדל בין ה"פנים" וה"חיצון", שהרי אין בהגיית וכתיבת האות ו' מבטא או אות נוספים. בשל כך, האות ו' אינה משתנה בצירוף אותיותיה, לעומת שאר האותיות [מלבד מ"ם] הניתנים לצירופים ותמורות [לדוגמה, אל"ף, פלא, אפל וכדומה], כי האות ו' נשארת לעולם ללא תמורה וללא תזוזה.

ואף בכך רמז לאמת המוחלטת, ללא תוספות ונטיות, ללא תזוזה ותמורה, קו ישר אשר "תוכו כברו".

אות ו' - כח ה"מיצוע" וה"שיווי"

ו. בדברי המהר"ל מצאנו תכונות נוספות הבאות לידי ביטוי באות ו'.

בספרו דרך חיים (פרק ב משנה יד) כתב המהר"ל: "אות ו' מורה על השווי, וזה תבין מצד הצורה. היא עומדת כמקל זקוף בשווה, רק מעט היא עקומה בראשה, מכל מקום לא תמצא זה בשאר אותיות. וכן בקריאתה שנקרא וי"ו שווה בקריאתו, וכן במספר הוא השווה ביותר. ומפני כי העולם נברא בשווה, לכך נברא בששה ימים, שמורה המספר על השווי שבעולם. ואין לך בריאה מן הנבראים שהוא יותר בשווה מן האדם, ולכך נברא האדם בשישי, המורה על השווי שיש באדם. והשווי הזה, דהיינו כי האדם הוא מגוף ונפש, צריך שיהיה עומד בשווי, שלא יהיה נוטה אל הקצה, שיהיה האדם גוף לגמרי, ולא יהיה נוטה אל כוחות הנפש, כאילו היה כולו נפשי, רק צריך שיהיה עומד בשווי הזה".

כלומר, האות ו' העומדת "כמקל זקוף בשווה" מסמלת שוויון בין דברים שונים. ולכן נברא האדם ביום ו', ללמדו שבהיותו מורכב מגוף ונפש, עליו להיות "שווה" בנטייתו - לא יותר מדי לצד הנפש ולא יותר מדי לצד הגוף.

בדומה לכך, כתב הרדב"ז (מגן דוד, אות ו) בביאור דברי הגמרא במסכת קידושין (ל, א) "לפיכך נקראו ראשונים סופרים, שהיו סופרים כל אותיות שבתורה, שהיו אומרים ו' דגחון חציין של אותיות של ספר תורה", וז"ל: "והנה התחלת התורה באות ב' וסופה ל', וחיבור שניהם ל"ב, לרמז על ל"ב נתיבות פליאות חכמה והמוזכרים בספר יצירה שהתורה נארגת בהם וכלולה מהם, ואמצעות התורה ו' דגחון, וזה רמז למשכילים וסוד נפלא, כי הו' ממצעת ומכרעת בין למטה ובין למעלה, וכן הו' מכרעת בתורה שהיא באמצעותה". מבואר בדבריו, שאות ו' שצורתה קו ישר, וכאמור היא "מורה על שיווי", נמצאת באמצע אותיות התורה - לרמז על כך שבין ל"ב נתיבות פליאות החכמה, יש הכרעה ודרך אמצעית.

יסוד הדברים נאמר בקיצור בדברי הזוהר הקדוש (פרשת פקודי, דף רכו עמ' ב) "בגין דרזא דאורייתא על ו' קיימא". כביכול, כל התורה עומדת על האות ו'. והיינו, כי אות ו', שהיא "ממצעת ומכרעת", סוללת דרך להעמיד את התורה, ומהווה בסיס לל"ב נתיבות פליאות החכמה. שהרי אילולא הכח להשוות ולהכריע, יתכנו סתירות שינויים וניגודים, בין מידות ונתיבות החכמה. ונמצא, כי חייב להיות "אמצע" ו"שווי" בדרכי החכמה - המרומו באות ו'. ומטעם זה עומדת האות ו' באמצע אותיות התורה, ו"רזא דאורייתא על ו' קיימא".

חודש אייר - חיבור ופירוד

ז. בדומה לאות ו' המשמשת כ"ו' החיבור" וכ"ו' ההיפוך", גם בחודש אייר יש סגולות "חיבור" ו"פירוד".

חודש אייר הוא כמובן נקודת החיבור בין חג הפסח לחג מתן תורה, כמבואר בדברי הרמב"ן בפרשת אמור (ויקרא כג, לו) שימי הספירה הם כעין "חול המועד" בין פסח ושבועות, וז"ל בתוך דבריו: "וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כלם קדושים ובתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן התורה שהראם בו את

אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש". חודש אייר, הנמצא כולו בתוך ימי הספירה, מהווה איפוא חיבור בין נקודת השפל של מ"ט שערי טומאה, בהם היו שקועים בני ישראל במצרים – לנקודת השיא במתן תורה בסיני, בקדושה ובטהרה, בדרגת אדם הראשון לפני החטא (שבת קמו, א).

מאידך, חודש אייר הוא "החודש השני", והמספר שניים מסמל ריבוי הגורם להבדלה ופירוד, שכן כאשר יש רק אחד והוא יחיד, אין ריבוי דעות, וכשיש שניים ולכל אחד דעה משלו, ריבוי הדעות גורם למחלוקת. וכדבריו של רבנו בחיי (כד הקמח, ערך שנת חנם) שכבר ביום השני לבריאה כאשר נעשתה החלוקה בין המים העליונים למים התחתונים, הושם הפירוד בבריאה ומשם "התחילה המחלוקת ופירוד הרצון והשתנות העניינים".

ובמהר"ל (תפארת ישראל פרק יח) מבואר כי בשל כך לא נאמר ביום השני "כי טוב", מפני שבפירוד אין ברכה, וז"ל: "ודבר זה ביארו חכמים בחכמתם במה שאמרו (כ"ד ה, ו) כי לכך לא נאמר כי טוב בשני של בריאת העולם, שבו נברא גהנום. וזה כי הגהנום אין בו שלמות, שאילו היה בו שלמות לא באו שם הרשעים שאינם שלמים בעצמם". ומסיים המהר"ל: "וכן כל מספר בעולם יש בו שלמות חוץ ממספר שנים. וזהו כי האחד הוא שלם בעצמו, שאין באחד חילוק כלל, ודבר שאין בו חילוק הרי הוא דבר שלם ודבר זה מבואר, והשנים אין בו שלימות כלל, כי אי אפשר לחבר קצה אל קצה על ידי שני קוים, שזה נקרא שלימות כאשר מתחבר הראש בסוף שאז הוא שלם בעבור שלא תוכל להוסיף עליו דבר, אבל בשלשה קוים נעשה שלם, שתחבר הסוף בראש, ומכל שכן למעלה ממספר זה, אבל שנים לא תוכל לחבר הסוף בראש שיהיה שלם, ונמצא פגום, לפיכך השנים חסר שלימות".

לפנינו, כי בחודש אייר יש סגולת "חיבור", ויחד עם זאת מטבע היותו החודש השני, יש בו סגולת "פירוד", והדבר בא לידי ביטוי במאורעות שהיו בחודש זה, כדלהלן.

ירידת המן ומלחמת עמלק בחודש אייר – חיבור ופירוד בין רוחנית וגשמית

ח. בחודש אייר התחילו בני ישראל לאכול את המן במדבר. כל אכילה היא מעשה גשמי, אולם כאשר מטרת האכילה היא כדי לאגור כח לעבודת הבורא, אזי כל ענין האכילה נהפך לדבר רוחני נעלה, כדברי הרמב"ן עה"פ

(דברים יג, ה) "ואותו תעבוד ובו תדבקון", וז"ל: "ויהיה פירוש "ואותו תעבוד" לדעתם, שתהיה לו בכל עת כעבד הקנני המשרת לפני אדוניו תמיד, שעושה מלאכת רבו עיקר וצרכי עצמו עראי, עד שיבוא מזה מה שאמרו (אבות פ"ב מ"ב) **וכל מעשיך יהיו לשם שמים**, שאפילו צרכי גופו לשם עבודת האל יהיו, **יאכל וישן ויעשה צרכיו כדי קיום הגוף לעבוד ה'**. כענין שאמרו (בראשית רבה ט, ו), והנה טוב מאד, זו שינה, וכי שינה טובה היא, מתוך שהוא ישן קמעא הוא עומד ועוסק בתורה. ויתכוון בכל צרכי הגוף למקרא שכתוב (תהלים קמו, ב) **אהללה ה' בחיי אומרה לאלהי בעודי**".

מהות המזון והאכילה היא **נקודת חיבור** בין הגוף והנשמה. על ידי אכילה כוונה נאותה וראויה, המזון הגשמי הפחות ביותר, הופך להיות דבר רוחני ומרומם – והנשמה שבגוף יכולה להגיע לתכליתה.

אכילת המן היתה נקודת החיבור הגבוהה ביותר בין הגוף והנשמה, כדברי הרמב"ן (שמות טז, ו) "ודע כי יש במן ענין גדול, רמזוהו רבותינו במסכת יומא (עה, ב) לחם אבירים **אכל איש** (תהלים עח, כה), לחם שמלאכי השרת אוכלין, דברי ר' עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל טעית, וכי מלאכי השרת אוכלין לחם, והלא כבר נאמר (דברים ט, ט) לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. אלא לחם אבירים, לחם שנבלע באיברים". ומבאר הרמב"ן: "והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה, וכן דרשו (שמו"ר לב, ד) ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט, ו), מחיה לכלם, ועליו נאמר (קהלת יא, ז) ומתוק האור, ששיגו בו באור טוב טעם. **והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך**, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת נזונים מדבר אחד".

המן היה מציאות של דבר גשמי, הנאכל על ידי בני אדם בגופם. אולם מהותו "לחם אבירים – לחם שמלאכי השרת אוכלים", מזון **רוחני** שהוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך". הווה אומר: המן הוא נקודת השיא בחיבור בין רוחניות וגשמיות.

ומן הצד השני, בחודש אייר בא עמלק להלחם בבני ישראל, ומלחמת עמלק היא בחינה זו של כוחות הטומאה הנלחמים בקדושה, ומבקשים להפריד בין החיבור של הרוחניות לגשמיות, וכפי שניסח זאת בעל ה^{נתיבות שלום} (פרשת בשלח, מחית עמלק אות א-ב) בדברים הבאים: "ענין מלחמת עמלק לא היתה מלחמה גשמית, שלא מצינו כלל בתורה כמה נהרגו במלחמה זאת, כי אם **מלחמה רוחנית על ה' ועל משיחו** **לטמא את כלל ישראל**. כמו שפירש"י על אשר קרך בדרך שהוא לשון טומאה,

שטימא את כלל ישראל. ועיקר מטרת עמלק היתה למנוע את התיקון הגמור שהיה ראוי להיות אז. ובאותה שעה בא עליהם עמלק שהוא שורש קליפת הסטרא אחרא לטמא את כלל ישראל כדי למנוע את התיקון הגמור. כי ידע עמלק שעל ידי קבלת התורה עתידה כל הבריאה להזדעזע ולהגיע לתיקונה הגמור, ויתבטלו כל כחות הסטרא אחרא ממציותם. ועל דרך זה יש לומר פירוש מלחמה לה', דקאי על **ישראל הלוחמים את מלחמת ה' בעמלק**, כאמור שישראל הם מקור הקדושה ועמלק הוא מקור הטומאה, וישראל לוחמים את מלחמת ה' כביכול עבורו יתברך לעקור את קליפת עמלק שורש הטומאה, והרי זו מלחמה נצחית עד אשר יבוער הרע מן הבריאה. **ויהודי צריך תמיד לזכור את אשר עשה לך עמלק**, היינו **שיזכור מיהו האויב העיקרי שלו**.

הנה כי כן, סגולות ה"חיבור" ו"הפירוד" בחודש אייר, נתנו את אותותיהם במאורעות החודש - ה"חיבור" שבירידת המן מצד אחד, ומהעבר השני, ה"פירוד" של עמלק.

האות ו' חיבור ופירוד בדרך לאמת - בחודש אייר

ט. עתה מבואר היטב מדוע **בחודש אייר**, שהוא החודש השני "המליך" הקב"ה את האות ו'.

כפי שנתבאר לעיל, האות ו' יש בה תכונת "חיבור" ו"היפוך", וכמו כן צורת האות ו' [קו ישר] היא ביטוי לאמת המוחלטת, ללא תוספות ונטיות וללא תזווה ותמורה, וכן יש בה רמז [בהיותה עומדת כמקל זקוף בשווה] לשוויון וממוצע בין דברים שונים.

משמעות מכלול תכונות אלו היא, כי בחתירה לאמת, שהיא החיבור בין הרוחניות והגשמיות - יסוד כל עבודת האדם בעולם, יש להתגבר על הנטיות ימין ושמאל, על הפירוד שמבקש היצר הרע [עמלק] לעשות בין הגוף והנפש, ולהגיע ל"דרך המלך", לממוצע ולשוויון הראוי, כדברי המהר"ל [המובאים לעיל אות ו] "דהיינו כי האדם הוא מגוף ונפש, צריך שיהיה עומד בשווי, שלא יהיה נוטה אל הקצה, שיהיה האדם גוף לגמרי, ולא יהיה נוטה אל כוחות הנפש, כאילו היה כולו נפשי, רק צריך שיהיה עומד בשווי הזה". וכמבואר שם במהר"ל ש"לכך נברא האדם בשישי, המורה על השווי שיש באדם".

לכן, בחודש אייר, הנמצא כולו בימי הספירה, ובו מתכוננים לקבלת התורה ומבקשים את האמת – "המליך" הקב"ה את אות ו', כדי שידע האדם לצעוד במשעול החיים, בין ה"חיבור" וה"פירוד" בדרך ממוצעת, המובילה אל האמת.

לפי האמור, מצינו נתינת טעם בדברי האריז"ל "שְׂכִינְתָּא תְּתַעֲטֹר, בְּשִׁית נְהִמִי לְסֹטֵר, בְּוִיץ תְּתַקְטֹר", שהשכינה מתעטרת ומתקשרת באות ו' (ותתקטר – מלשון קשר), וכפי שמובא בשם רבי דוד מלעלוב (הלקח והלבוש, פרשת פרה) שבאות ו' נרמז הקשר המבואר בזהר הקדוש (פרשת אחרי דף עג עמ' א) "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד הוא", כי לאות ו' יש שלוש אפשרויות כתיבה: וי"ו, וא"ו, וי"ו. וא"ו – בגימטריא אח"ד, רומז לקדוש ברוך הוא. וי"ו – בגימטריא כ"ב, רומז לכ"ב אותיות התורה. וי"ו – בגימטריא י"ב, רומז ליי"ב שבטי י-ה, כללות עם ישראל. ולכן "בוין תתקטר", דהיינו באות ו' נרמז הקשר בין קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל.

והדברים מוטעמים, האות ו' היא החיבור לאמת, ורומזת לדרכו של האדם במסילה העולה בית א-ל, לצעוד בדרך התורה ללא נטיה ימין ושמאל, כדי לעמוד ב"שווי" הראוי לייחד את כל כוחותיו הגשמיים והרוחניים לכבוד בוראו. ומכאן, שדווקא באות ו', ובמה שנלמד ממנה, נסללת הדרך לאחדות הבורא, תורתו ועמו.

עתה יובנו דברי חז"ל (הובאו לעיל אות א) שבאה האות ו' ורצתה שבה יברא העולם "שבי אומרים לפניך בשבח ואתה קדוש יושב תהלות ישראל". והקב"ה השיב לה: "לאו, מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אודות התאוה מכה רבה, שנאמר ויך בעם מכה רבה מאד". ותמוה, שהרי הן השבח והן הפורענות אינם במלה שהאות ו' היא חלק ממנה, אלא מהתוספת של האות ו' לפסוק, ומה איפוא הדין ודברים.

אולם לפי האמור, היא הנותנת, באות ו', אות האמת, דרים בכפיפה אחת ה"חיבור" וה"פירוד", ומשמעות הדבר, שבדרך לאמת, יש אפשרות לחיבור בין רוחניות וגשמיות, ומאידך קיימת גם אפשרות לפירוד שמבקש היצר הרע לעשות בין הגוף והנפש. והיינו דברי חז"ל, שהאות ו' טענה שיש לברוא בה את העולם כי על ידי תוספת של ו' החיבור לשם העצם באים להתעלות וקידוש שם שמים – "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל". אולם הקב"ה השיב לה, שבאות ו' שלעתים משמשת ו' ההיפוך, יתכן מצב של דרדור רוחני, עד כדי בקשת בשר התאוה. וכאמור לעיל, עבודת האדם, לצעוד בדרך התורה ללא נטיה ימין ושמאל, כדי לעמוד ב"שווי" הראוי לייחד את כל כוחותיו הגשמיים והרוחניים לכבוד בוראו.

בחודש אייר "המליך אות ו' בהרהור" – להכין את הלב לקבלת התורה

י. ממוצא הדברים מבוארים דברי הספר יצירה שבחודש אייר "המליך" הקב"ה את האות ו' "בהרהור".

ונקדים מדברי הפרי צדיק (ר"ח אייר אות ב) וז"ל: "הרהור הוא אחד מג' דברים שאין אדם ניצול מהם בכל יום (בבא בתרא קסד, ב). והיינו דאף מי שנוהר בזה, מכל מקום, לפעמים נכנס בו הרהור בלבו בלא דעת. והעצה לזה המליך אות ו' שהוא אות אמת, ועל ידי זה יוכל להינצל מהרהור. וזה העסק בחודש הזה (מתוך נוסח רבנו של עולם הנאמר לאחר ספירת העומר) לטהרנו מקליפותינו ומטומאותינו". כלומר, חודש אייר שבו מתכוננים לקבלת התורה, נועד לביעור ההרהורים המסיטים את האדם מדרכו אל האמת, ולתיקון ה"קליפות" והטומאה, המפריעים בדרך אל קבלת התורה. ובשל כך יש ל"המליך" את האות ו' המסמלת את האמת, כדי לחזק את השאיפה להידבק באמת ללא פשרות, ועל ידי זה יתבטלו ה"הרהורים" העומדים בדרכו של האדם לשלמות.

ומוסיף הפרי צדיק (שם אות ה) וז"ל: "ההבדל שבין הרהור למחשבה, דמחשבה במוח והרהור בלב, כמו שמצינו (ברכות כ, ב) מהרהר בלבו. ובלב יש (קהלת י, ב) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו". ומאחר וה"יצר הרע יושב בין שני מפתחי הלב" (ברכות סא, א), הרי ש"המליך אות ו' בהרהור" פירושו, להשכין את השכינה הקדושה בתוך הלב, ועל ידי זה להתגבר על "הרהורי" היצר הרע. ומסיבה זאת הכניע יהושע את עמלק בחודש אייר, כי "מחיית עמלק היא הכנה למתן תורה על ידי שיבערו היצר הרע".

הרי לנו, שההכנה המתאימה לקבלת התורה היא בחודש אייר – שבו כדי להיטהר "מקליפותינו וטומאותינו" ולהתכונן לקבלת התורה, יש ל"המליך" את האות ו', שהיא ה"חיבור" לאמת. דהיינו, לכוון את המעשים והמחשבות אל האמת, ו"להמליך" את האמת על ה"הרהור" כדי לבטל את כוחות ה"פירוד" המאיימים להרחיק את האדם ממרכז נקודת האמת.

באות ו' נרמזה הגאולה בניסים גדולים הבאים ממידת הרחמים

יא. כאמור לעיל [אות ב], בזוהר הקדוש נאמר כי "סוד הרחמים" הנרמז באות ו'. ומובא בספרים כי ענין זה נובע מצורת האות ו' הדומה לעמוד, אשר כביכול עליה נסמך העולם, כמאמר חז"ל (ב"ר ח ד; הובא ברש"י בראשית א, א) "ראה הקב"ה שאין

העולם עומד במידת הדין, עמד ושיתף את מידת הרחמים". זאת ועוד, אחת מצורות הכתיב המלא של האות ו' היא "וא"ו", שהיא בגימטריא י"ג, כמנין י"ג מידות הרחמים של הקב"ה. והרדב"ז (מגן דוד אות ו) כתב: "וזהו" הופכת פניה מן הה' המורה בדין, כדי שתהיה גדולה ברחמים".

ואמנם מצינו דבר נוסף הטמון בסגולת האות ו', כפי שכתב המהר"ל (חידושי אגדות, שבת פב, ב) בביאור דברי הגמרא בסנהדרין (פב, ב) "אמר רבי יוחנן **ששה** נסים נעשו לו לפינחס", וז"ל: "וזה מפני שהיה מכפר על כל ישראל שהם **שש** מאות אלף, וכדכתיב ויכפר על בני ישראל, לכך נעשה לו **ששה** נסים. ועוד תדע, כי הניסים מצד עצמם ראויים שיהיו **ששה** הניסים, כנגד **האות ו'** של שמו הגדול **שממנו הניסים**, והראה לו הקב"ה כי נעשה לו נסים גמורים עד שהיו **ששה** נסים". ודברים אלו, שמהאות ו' [בשם הוי"ה] נובעים הנסים בעולם, מוטעמים היטב על פי האמור לעיל, שהאות ו' מרמזת על מידת הרחמים, ואשר על כן, מכוחה באה הנהגה שהיא למעלה מדרך הטבע, לחולל נסים בשידוד מערכות הבריאה.

לאור דברי הזוהר הנ"ל כי "סוד הרחמים" נרמז באות ו', מבאר הרדב"ז את הרמז **לגאולה שנמצא באות ו'**, וז"ל: "וצריך שתדע כי הו' היא עירבון על גאולתנו ועל פדיון נפשנו. וכן תמצא (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקוב, מלא באות ו', (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, חסר ו' [במלה אליה]. והענין הוא, כי אליהו היה קנאי, ככתוב (מלכים א יט, י) קנא קנאתי לה' אלקי צבאות כי עברו בריתך בני ישראל. ולכן לקח יעקב ממנו את הו' בעירבון, שהוא יבוא לבשר בגאולת בני ישראל. וזהו וזכרתי את בריתי יעקוב – מלא בו', **כי האות ו' שמורה רחמים**, ניטלה מאליהו וניתנה ליעקב שהוא איש הרחמים והיה לו צער גידול בנים".

נמצאו כל הדברים עולים בקנה אחד. באות ו' נרמזה **הגאולה שבה יהיו נסים גדולים**, כנבואתו של מיכה (ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", וכל זה נובע **ממידת הרחמים** שהיא מהותה של האות ו'. ומבואר מדוע דווקא האות ו' נבחרה להיות הערבון שנטל יעקב אבינו מאליהו הנביא כדי להיות בטוח בגאולת בניו, כי באות ו' נרמזה הגאולה בניסים גדולים הבאים ממידת הרחמים.

חודש סיון דעת ושלמות

המליך אות ז' בהילוך וצר בהם תאומים בעולם וסיון בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. ויש לבאר מה הקשר בין האות ז' לחודש סיון.

בדברי הספר יצירה יש כמה גרסאות: הנוסח המובא לעיל – "המליך אות ז' בהילוך", הוא גירסת האר"י ז"ל. גירסת הגר"א היא: "המליך אות ז' בראיה". וגירסת הגאונים: "המליך אות ז' בריח". והשאלה, האם ניתן לגשר בין כל הגרסאות ולהעלותם בקנה אחד. כמו כן יש להבין מהי משמעותן המשותפת של תכונות אלו (הילוך, ראה, ריח) לעניינו של חודש סיון.

בכתיבת סת"ם, מורכבת האות ז' מהאותיות ו' וי', ויש לבאר פשר הדבר.

באות ז' רמזים נוספים: ה"זי"ן פירושו **חרב** (גם צורת האות ז' כצורת חרב), **סיוף** – **כלי נשק**, ומשמעויות אלו טעונות ביאור.

במסכת שבת (קד, א) גילו חז"ל כמה מהרמזים הטמונים באותיות האל"ף ב"ת. לאחר שנאמר כי "גימ"ל דל"ת גמול דלים", דהיינו שבאותיות אלו נרמזים פעולות החסד עם הזולת, מובא: "ה"ו זה שמו של הקב"ה, ז"ח ט"י כ"ל, ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וזן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעולם הבא". ומבואר **האות ז'** מייצגת את הבורא "הזן את הכל". כלומר, האות זי"ן היא מלשון "זן", ורומזת על **הפרנסה** הקצובה לאדם מאת הקב"ה, וצריך ביאור.

יש להבין את משמעויותיה של האות ז' בכלל, ואת הקשר של משמעויות אלו לחודש סיון.

בקהילות רבות נתפשט המנהג לומר את "תפילת השל"ה" בכל ערב ראש חודש סיון. תפילה זו מובאת בספר השל"ה הקדוש (מסכת תמיד, נר מצוה) "חל עלינו חובת התפלה ובקשה להשם יתברך בכל צרכינו, כי הכל מאתו יתברך, על כן בכל מה שיצטרך האדם בכל עת ובכל שעה, ירגיל על לשונו תפלה קצרה להשליך על ה' יהבו. וביותר צריך זירוז להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם, ואגב כל צרכיהם

וזיווגם, מה' יצא הדבר. ולבי אומר שעת רצון לתפלה זו בערב ראש חודש סיון – הוא החודש שבו נתנה התורה, ואז נקראים בנים לה' אלקינו". ועיקר התפילה הוא התחינה "שיהא זרעי זרע זרעי עד עולם זרע כשר" ויש בה בקשות לצאצאים בעלי תורה ומידות טובות.

כאמור, השל"ה מבאר בעצמו מדוע ראויה התפילה להיאמר באופן מיוחד בערב ראש חודש סיון, ויש לברר האם נוכל לקשור תפילה זו גם לאות ז', שאותה "המליך" הקב"ה על חודש סיון.

המספר שבע – הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך הגשמיות

ב. לביאור משמעות האות ז', נתבונן במהות המספר שבע שהוא הגימטריא של האות ז'.

בדברי המדרש (ויקרא רבה כט, יא) מובא: "כל השביעין חביבין לעולם... בשנים שביעי חביב, שנאמר (שמות כג, יא) והשביעית תשמטנה ונטשתה. בשמיטין שביעי חביב, שנאמר (ויקרא כה, י) וקדשתם את שנת החמשים. בימים שביעי חביב, שנאמר (בראשית ב, ג) ויברך אלקים את יום השביעי. בחדשים שביעי חביב, שנאמר (ויקרא כג, כד) בחדש השביעי באחד לחדש".

גם בוזה"ק (וזהר חדש דף ג, א במדרש הנעלם) נאמר: "תאני רבי שמעון, על שבעה עמודים הארץ עומדת, שנאמר (משלי ט, א) חצבה עמודיה שבעה, והם תלויים על המים, וכנגדם אמר דוד המלך ע"ה שבעה קולות, דכתיב (תהלים כט, ג) קול ה' על המים". ובהרחבה (זהר חדש בראשית דף רמא, להלן תרגומו) מובא: "הכל תלוי על שבעה. עמודי שמים הם שבעה, והרקיעים שבעה, והכוכבים שבעה, מעלות למעלה שבע, גויים למעלה שבעה, גויים למטה שבעה ודהיינו, ז' אומות ששלטו על ארץ ישראל בטרם כיבוש ישראל, וכנגדן ז' אומות מסבבים ארץ ישראל שלמעלה שהיא המלכות. ארצות שבעה, ימים שבעה, נהרות שבעה, ימי בראשית שבעה, והשביעי – שבת לה', יום שכולו שבת".

במדרש תדשא (פרק יא) הוסיף רבי פנחס בן יאיר מוסיף: "שבעה בעולם, בשנה ובנפש. מנורת זהב יש לה שבעה נרות כנגד שבעה מאורות בעולם. ובשנה – שבעה ימים טובים. ושבעה שערים בנפש – שתי עיניים, שתי אזניים, שתי אפיים ופה אחד". דברים אלו נזכרו עם תוספות בפירוש רבנו בחיי (פתיחה לפרשת שמני) וז"ל:

"במדרש, חכמות בנתה ביתה (משלי ט, א), זאת התורה שבנתה כל העולמות. חצבה עמודיה **שבעה**, שנחצבה **משבעה רקיעים**, זכה אדם והתעסק בה נוחל **שבעה ארצות**, ואם לאו מסתלק משבעה ארצות... והמדרש הזה עשה חשבון **שבעה** דווקא, לפי שהוא החשבון המכוון הכולל העליונים והשפלים, והוא החשבון הנמצא בהרבה מצות שבתורה שהן סובבות על חשבון **שבעה**, כמצות השבת והשמיטה והיובל. גם ימי הפסח שבעה, וימי הסוכות שבעה, ו**ארבעה מינין שבלולב** חוזרין ל**שבעה**, גם ימי האבלות שבעה **כימי השמחה**, והכל ענין אחד, ירמוז ל**שבעת** ימי בראשית. גם בלעם הקריב ב**שבעה מזבחות**, גם ימי המילואים שבעה, וכל הדברים האלה הסובבים על **שבעה**, עיקרן ושרשן ממקום אחד ומוצאן ממעין אחד".

ובפרשת כי תצא (דברים כג, כד) הוסיף רבנו בחיי, עוד פריטים הסובבים את החשבון **שבע**: "נקבי הראש שהם שבעה, שני אוזניים שני עיניים שני נחירים והפה הוא השביעי, והקב"ה בחר בשביעי, ברא שבעה רקיעים ובחר בשביעי שהוא ערבות, ברא שבעה ימים ובחר בשבת, וכן בחר בפה להללו ולשבחו, כי הוא הכלי לשבח בו שם קדשו".

אך עדיין אין הדברים נהירים די הצורך, מדוע עניינים רבים סובבים סביב ציר ה"שבע".

המספר שבע – הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך החומר

ג. בביאור הדברים הרחיב המהר"ל במקומות רבים בביאור מהות המספר "שבע". המספר "שבע" מסמל את הנקודה הרוחנית הפנימית בתוך החומר הגשמי **בבריאה**, כי במציאות הגשמית, לכל גוף וחומר יש ששה "קצוות", דהיינו מימד האורך הרוחב והגובה, שהם שש פינות: למעלה למטה ימין שמאל פנים ואחור. וה"קצה השביעי", מרמז לנקודה הפנימית הרוחנית הטמונה בתוך כל חומר גשמי. ולכן, שבעת ימי השבוע מסודרים באופן של ששה ימי חולין והשביעי קודש, וכן בחודשים ובשנים כי מספר שש מסמל את החולין, החומר, הגשמיות – כנגד שש הקצוות של החומריות, ואילו השביעי הוא כנגד "היכל הקודש" שהוא הנקודה הרוחנית, שהרי המספר שבע מסמל את הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך החומר הגשמי.

מפאת אריכות הדברים נביא מעט מזער מדבריו, ובהם מה שכתב בספרו גבורות ה' (פרק מז) וז"ל: "וכאשר תעיין ותמצא שהגשם יש לו חלופי ו' צדדין והם המעלה

והמטה ימין ושמאל פנים ואחור, וכל שש צדדים אלו מתייחסים אל הגשמיות, בעבור שכל צד יש לו רחוק וזהו גדר הגשם. אמנם יש בו שביעי והוא האמצעי שאינו נוטה לשום צד ומפני שאינו מתייחס לשום צד דומה לדבר שהוא בלתי גשמי שאין לו רחוק. ולפיכך יש גם כן לזמן המתייחס ומשתתף עם הגשם ששה ימים והם ימי חול, אבל השביעי קדוש, ונמצא כי שבעה ימי שבוע הם דומים לגשם הפשוט שיש לו ששה קצות והאמצעי שבשניהם זהו ענין ששת ימי חול והשביעי הוא קדש. ומפורש בדבריו, כי המספר שבע מסמל את הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך הגשמיות.

לאור זאת מבאר המהר"ל (דרך חיים על מסכת אבות, פרק ה משנה טו) את דברי חז"ל הנ"ל ש"כל השביעין חביבין", וז"ל: "מספר שבעה מורה על המדרגה שמתחבר ביחד הגשמי ובלתי גשמי... ולפיכך תמצא בכל מקום כי במספר שבעה חול וקדושה, שבעת ימי שבוע ששה ימי חול והשביעי הוא קדוש, ובחדשים השביעי גם כן קדוש הוא חודש תשרי, ובשנים ששה שני עבודה והשביעית שמיטה והיא שנת קדוש, וכל זה מפני כי מספר הששה הם חול, והם כנגד ששה קצוות הגשם שהוא חול. ואילו השביעי הוא כנגד היכל הקדוש, שהוא השביעי והוא באמצע ודבר זה ידוע".

בשל"ה הקדוש (מסכת חולין דף פו, ב) מבואר לפי יסוד הדברים, כי תוכן זכירת השבת בכל יום הוא כדי להכיר את הנקודה הפנימית הרוחנית, שהיא היום השביעי – שבת, המקיימת את גשמיות ששת ימי המעשה. וז"ל: "ובמכילתא (פרשת יתרו) זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרו מאחד בשבת, שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת. ר"י אמר, לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין, אלא תהא מונה לשם שבת, עכ"ל. כלומר, היום יום ראשון היום יום שני בשבת וכן כולם. כבר האריך הפרדס וביאר שכל הימים יונקים מהשבת, שיום השבת הוא נקודת המרכז שעליה תסוב עגולת הששת ימים, והוא נקרא נקודה אמצעית פנימית".

נמצא לפי זה שהאות ז' שמספרה שבע, היא ביטוי לערכים הרוחניים, אשר הם תכלית הבריאה.

שבע – ביטוי לשלמות

ד. מאחר ושבע מסמל את הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך החומר הגשמי, הרי שבמספר זה מתגלה השלמות, בהתאחדות הרוחניות עם הגשמיות.

ואכן בדברי הרמח"ל (רמח"ל, דרך ה', חלק ד פרק ז) מפורש שהמספר שבע נקרא "שיעור שלם", וז"ל: "ואולם גזרה שיהיו הימים כולם מתגלגלים בשיעור מספר אחד שיסובב בזמן כולו בסיבוב, והוא מספר השבעה ימים. וזה, כי הנה במ נברא המציאות כולו, ונכלל כל היותיו במספר זה, ונמצא מספר זה מה שראוי שיקרא שיעור שלם. אמנם יהיה מספר זה מתגלגל והולך וחוזר בסיבוביו עד סוף כל הששת אלפים. ולא עוד, אלא שימות כל העולם כלו גם הם ישמרו השיעור הזה בכמות הגדול, והיינו, ששת אלפים ואלף מנוחה, ואחר כך תתחדש ההויה למציאות בסדר אחר כפי גזירת החכמה העליונה".

מתבאר בדבריו אודות המחזוריות סביב המספר "שבע" בבריאה, שמספר זה נקרא "שיעור שלם", ובשל כך מנין שנות העולם הוא ששת אלפים שנים, ובשביעי יתחדש העולם ויבוא לתיקונו השלם.

תכונת השלמות שבמספר שבע, נרמזה במספר שבעת קני המנורה בבית המקדש, כפי שהרחיב רבי שמשון רפאל הירש בפירושו לתורה (שמות כה, לט) באומרו: "וראים אנו את הנר האמצעי המאיר כלפי מעלה או כלפי קודש הקדשים, ומשני צידי, מימין ומשמאל, פונים הנרות אל הנר האמצעי הזה, שלושת הנרות שבימין פונים שמאלה, ושלושת הנרות שמשמאל פונים ימינה, וכולם מאירים איפוא אל הנר האמצעי, ובכיוונו מתאחדים כל שבעת הנרות. הרי שהנר האמצעי הזה הוא תכלית שאיפתם של כל נרות המנורה, הווה אומר, מקום שאליו מכוון הנר האמצעי, הוא גם תכלית שאיפתם של כל שאר נרות המנורה. מכאן שהנר האמצעי אינו רק התכלית המאחדת, אלא בו בזמן גם נקודת המוצא המשותפת לכל הנרות. עלינו לראות איפוא, את שבעת הנרות, לא כשבעה כפשוטם, אלא כאחד ועוד ששה – כאחד שממנו יוצאים ששה ושב חוזרים הששה ומתאחדים מחדש".

דברי הרש"ר הירש יונקים בשורשם ממקור דברי חז"ל והמהר"ל, שהמספר שבע, רומז למשמעות רוחנית שממנה שואבים כוחות "שש הקצוות" הגשמיים, הנכנעים לנקודה הפנימית השביעי שהיא "היכל הקודש", וה"מספר השלם". שכן זוהי הסיבה ששבעת הנרות במנורה הם יחידה מאוחדת – "אחד שממנו יוצאים ששה ושב חוזרים הששה ומתאחדים מחדש".

האמור לעיל משלים את הערתו של בעל הכתב והקבלה בפרשת אמור (ויקרא כו, יח) שכתב: "שבע, וכן שבוע, יסודם במלת "שוב", חזרת דבר למעמדו הראשון. וכן הוסד הטבע במספר שבע, וכן שבע קולות המוזיקה [כוונתו לתאר את ה"אוקטבה" המוזיקלית בת ימינו, המתחילה מחדש לאחר כל שבעה תווים]."

סוף דבר, המספר שבע נקרא "שיעור שלם" מכיון שהוא מבטא את השלמות הרוחנית הפנימית המקיימת את המציאות הגשמית, ונמצאת חבויה ב"שש הקצוות המתייחסים לגשמיות". והיינו "שבע" משורש המלה "שוב", כי שלמות המציאות הגשמית היא בחזרה אל "המעמד הראשון" – האין סוף הרוחני, ממנו נשתת העולם והתהווה.

"אות זי"ן" בגימטריא "דעת" – שורש שבע הספירות

ה. ממוצא הדברים נבוא להוסיף עומק לפנים מעומק במהות האות ז' והמספר שבע, אך לפני כן יש להקדים הקדמה נחוצה.

כידוע, יש בעולם "שבע ספירות תחתונות". הרמח"ל בספרו כללים ראשונים (נדפס בסוף ספר דעת תבונות) ביאר בתחילת הספר, מהו "ענין הספירות", וז"ל: "הנה הספירות הם מידותיו ית', המידות שחידש לעצמו לצורך הנבראים, שאינם מידות לפי ענין שלמותו ומציאותו האמיתי הקדום אלא מידות מחודשות מרצונו וחפצו לפי מה שמצטרך לנבראים שרצה לברוא".

בביאורם של מושגים עמוקים אלו הרחיב רבי חיים פרידלנדר, בהקדמה לספר שערי רמח"ל (חלק א) וז"ל: "הספירות – הן גילוי מידותיו ית', דרכיו והנהגותיו, שלהן נתן הבורא מידה, שיעור ומספר, על ידי הצמצום, לכן נקראות הן ספירות ושמם מוסבר גם במשמעות של ספיר, כאבן ספיר זו שאין לה צבע, אולם קרני האור מתנוצצים בה במגוון של צבעי הקשת. כך הספירות. לנו הן נתפסות כרב גווניות, במספר ובמידה, בעוד שאורו ית' מצד עצמו לא שייך בו התחלקות לגוונים, למספר או הגבלה. הנהגותיו ית' מתחלקות לעשרה שורשים – "עשר ספירות". שלוש הספירות העליונות הם: "חכמה, בינה, דעת". דעת מופיעה באמצע מתחת חכמה ובינה, כי נובעת מהם. דעת היא מידת היישום של חכמה ובינה. היא מעבירה את מסקנות חכמה ובינה אל שאר הספירות, ומחדירה אותן בהן, עד שנעשית לפנימיות שלהן. שבע הספירות התחתונות, מהוות את בנין ההנהגה בפועל: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות".

לאחר הקדמה זו, נפנה לדברי האדמו"ר האמרי שאול ממודז'ין (שבועות עמ' כו; פרשת בחוקותי עמ' רמב) וז"ל: "בספר יצירה, המליך אות ז' בהילוך וצר סיון בשנה, אות ז' מורה על דעת, מפני שהוא שורש ז' מדות התחתונות, חסד גבורה תפארת וכו',

כמבואר בספר עץ חיים בתחילתו. ומרומז גם כן "אות זי"ן" בגימטריא "דעת". והטעם בזה, כי כל המידות אין תועלתן טובה רק בצירוף הדעת.

הנה כי כן נתבאר שבאות ז' נרמז ענין ה"דעת", שהוא שורש הנהגת שבע הספירות, ודברים אלו העומדים ברומז של עולם, סתומים וטעונים ביאור.

"דעת" – חיבור הגוף והנפש כהכנה לקבלת התורה בסיון

ו. ננסה לקרב את הדברים להבנתנו, על פי מה שכתב השפת אמת (פרשת נשא תרנ"א) "כי הדעת הוא התחברות גוף ונפש, התקשרות רוחניות וגשמיות. ושורש הדעת הוא במוח, ושם אחדות אחד, אך כשמתחלק למטה בגוף באלה ארבעה מקומות שכתב המדרש [במדבר רבה י, ח – פה, לב וכליות] צריכה בירור. ובעבור זה הוצרכו בני ישראל להיות בכור הברזל במצרים לברר זאת הדעת, ונגד הבריר ד' לשונות של גאולה".

והנה נתבאר לעיל, שהאות ז' והמספר שבע מבטאים את השלמות הרוחנית המקיימת את המציאות הגשמית. ובדברי השפת אמת אנו מוצאים מהי הדרך להשגת שלמות זו – על ידי ה"דעת". כי רק באמצעות הדעת יכול האדם לנצל את הגשמיות ולשעבדה אל הנקודה הרוחנית הפנימית. והן ודאי ששבע הספירות הם מידות בהנהגת העולם, ומידת "דעת" שהיא שורש ההנהגות, מובנה טמיר ונעלם. אך יש מכאן גם לימוד לסדר עבודת האדם, להפעיל את מידת ה"דעת" שלו, כדי לחבר את הגוף לנפש, ולקשר בין הרוחניות והגשמיות.

עתה יובנו דברי האדמו"ר האמרי שאול, המוסיף ביאור לאור האמור: "והמליך חודש סיון בהילוך, היינו בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) והוא בסיון שהלכו בדעת לקבלת התורה". רצונו לומר, ההכנה הראויה לקבלת התורה היא באמצעות הדעת, דהיינו קיום מושלם של "בכל דרכיך דעהו", שהוא במילים פשוטות, חיבור הרוחניות והגשמיות, כמפורש בדברי הרמב"ם (הלכות דעות פרק ג הלכה ג) "ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב, וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל. נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'. ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה,

נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך".

והיינו דברי הספר יצירה שבסיון "המליך" הקב"ה את האות ז' "בהילוך" - רמז ל"הליכתם", ההכנה שלהם לקראת קבלת התורה.

ובהטעמת הדברים יש להוסיף את מה שכתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש סיון, מאמר א אות ו) וז"ל: "בספר יצירה, המליך אות ז' בהילוך וכו' וצר בהם תאומים בעולם וסיון בשנה ורגל שמאל בנפש זכר ונקבה, עכ"ל. והנה אי אפשר להילוך ברגל אחד. והנה בחודש ניסן כשנגאלו אבותינו ממצרים נתקן בחינת רגל ימין, ועדיין לא נקרא הליכה, כי אי אפשר לילך ברגל אחד, ואחר כך בסיון כשנתקן בחינת רגל שמאל, אז היו מוכנים לקבוע הלכות - הליכות עולם. על כן ביום "הז'ה" באו מדבר סיני [לקבל התורה] דייקא באו [משמע לשלול זמן אחר, רק היום הזה מוכן לכך], כשכבר ניתקן מה שנברא באות זי"ן, היינו רגל השמאל, ומה שנברא באות ה"א, היינו רגל ימין, אז באו בהליכה". ביאור דבריו: בשעת יציאת מצרים, אמנם יצאו ישראל ממ"ט שערי הטומאה, אך עדיין לא היו ראויים לקבלת התורה בטרם יתקנו את הנפש מזוהמתה. ומשום כך, כשיצאו ממצרים עדיין לא "הלכו" בכוחות עצמם, כי רק "רגל ימין" נתקנה, ורק כאשר נתקנה גם "רגל שמאל", בחודש סיון - אז היו מוכנים לקבל את התורה.

כעת מובנים דברי האדמו"ר האמרי שאול, המוסיף על המובא לעיל "המליך חודש סיון בהילוך, היינו בכל דרכיך דעהו, והוא בסיון שהלכו בדעת לקבלת התורה", ומסיים: "וזהו ענין ספירת העומר, תיקון שבע מידות [ספירות] לכל פרטותיהם, לכן אומרים כדי שיטהרו נפשות עמך ישראל מזוהמתם". ההכנה לקבלת התורה היא רק כאשר מושלמת השגת ה"דעת" בחיבור הגשמיות והרוחניות, לאחר שהנפש נטהרה מזוהמתה. שלמות הבאה לידי ביטוי בחודש השביעי, חודש סיון, באות ז' שהיא ה"דעת", המעמידה את האדם על שני רגליו.

שלימות החיבור בין הרוחניות והגשמיות - "בהילוך, בראיה, בריח"

ז. לעיל [אות א] הבאנו את הגרסאות השונות בספר יצירה: "המליך לו ז' בהילוך, בראיה, בריח", ונתבונן מה המשותף לתכונות אלו ביחד, ולקשר בין תכונות אלו לעניינו של חודש סיון.

רבי צדוק הכהן מלובלין ביאר בספרו פרי צדיק (ר"ח סיון אות א) את הגירסא "המליך אות ז' בריח", וז"ל: "ויש לפרש בזה הרמז לקנין דברי תורה, כי בחינת ריח בא על ידי טהרת הנפש מהטומאה היוצא מהגוף, כדאיתא בגמרא (סוטה מט, א) תניא ר"ש בן אלעזר אומר טהרה בטלה טעם וריח ופרש"י: "טהרה שפסקה מיישראל, ביטלה טעם הפירות וריחם, שמתוך שהיו טהורים ונוהגין בטהרה אף הקב"ה מטהר פירותיהן מריח רע ומטעם רע. כאשר נשמר בזה לטהר נפשו, הוא הכלי מוכן לקבלת התורה שנקנה בנפש על ידי היראה, כמו שנאמר (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה', והיינו בחינת הריח, כמו שנאמר (ישעיה יא, ג) והריחו ביראת ה', ואמרו ז"ל (יומא עב, ב) יראת ה' טהורה (תהלים יט, י) זה הלומד תורה בטהרה. וענין זי"ן יש לו גם כן שייכות למתן תורה, כדאיתא במדרש (שמור"ר ל) למטרונה שהייתה הולכת, הזי"ן מכאן והזי"ן מכאן והיא באמצע... שניתן לנו כח החרב בדברי תורה וכו' להכניע הסטרא אחרא, וזהו כמו שנאמר (תהלים קמט, ח) וחרב פיפיות בידם לעשות נקמה בגוים, והיינו הזי"ן מכאן ומכאן, כצורת האות זי"ן משני הצדדים. וזה שייכות גם האות זי"ן לחודש סיון – זמן קבלת התורה".

בעולם הגשמי, "חרב" היא כלי המלחמה בשדה הקרב. ובעולם הרוחני, החרב, "כלי הזי"ן" במלחמה נגד היצר הרע, הוא בכח התורה. כדברי הגמרא בקידושין נא, "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין". ולכן בחודש סיון שבו ניתנה התורה, "המליך" הקב"ה את האות ז' "בריח", כלומר, נתן את כלי הזי"ן, כלי המלחמה נגד היצר הרע – התורה. ומכאן הלימוד, שכדי לזכות ב"ריח" שהוא בחינת התורה בטהרה, להכניע את הגשמיות ולשעבדה לרוחניות – יש להשתמש בכלי ז' המתאימים, שמירת התורה וקיום המצוות.

זאת ועוד, חוש הריח הוא כמובן תכונה גשמית, אולם עיקרו תכונה רוחנית, כדברי חז"ל (ברכות מג, ב) "איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח".

המלכת ה"ריח" בחודש סיון פירושה איפוא, מיזוג הרוחניות והגשמיות, ככלי להשגת השלמות.

גם חוש הראיה הוא כמובן תכונה גשמית, אולם יש בחינה של "ראיה רוחנית", כמבואר בדברי המהרש"א במסכת שבת (פח, ב ד"ה לכשתעשי) "נראה לי שיש לאדם ראיה חושית וראיה שכלית, והן הן השני עיניים. בתחילה היה לבך שלם באחת מעיניך, היינו ראיה שכלית, שאמרת נעשה ונשמע, ולכשתקיים ותעשי, יהיה לבך

שלם עמי בשתי עיניך, גם בראיה חושית שנופל בו לשון העשייה ממש". ולפי זה מבוארת הגירסא "המליך אות ז' בראיה", דהיינו השגת שלמות במיזוג הראיה הגשמית והראיה הרוחנית **בחודש סיון**, כהכנה לקבל התורה.

המלכת אות זי"ן בראיה, מורה גם היא על ההשלמה הרוחנית, המושגת באמצעות המיזוג בין העין הרוחנית לבין העין הגשמית, שלמות שהייתה הבסיס לקבלת התורה.

נמצא מעתה שכל הגרסאות השונות בספר יצירה: "המליך לו ז' בהילוך, בראיה, בריח", עולות בקנה אחד, ושורש משותף להן. ההכנה לקבלת התורה **בחודש סיון** נצרכת לשלמות הנרכשת באמצעות שילוב כל הכוחות הרוחניים והגשמיים. לפי גירסא אחת, שלמות זו היא בדמיון הילוך בשני הרגליים, שלאחר יציאת מצרים עדיין לא "הלכו" בכוחות עצמם, כי רק "רגל ימין" נתקנה, ורק כאשר נתקנה גם "רגל שמאל", **בחודש סיון** – אז היו מוכנים לקבל את התורה. לפי הגירסא השניה, שלמות זו היא ב"ראיה" המשלבת בין חוש הראות הגשמי וחוש הראות הרוחני. ולפי הגירסא השלישית, שלמות זו היא ב"ריח", המסמל את השילוב בין חוש הריח הגשמי לחוש הריח של הנשמה.

תפילת השל"ה לזכות בכל הכוחות הרוחניים והגשמיים הנדרשים לקבלת התורה

ח. עתה נוכל להבין מדוע ראויה להיאמר תפילת השל"ה להצלחת הבנים, דווקא בערב ראש חודש **סיון**. כפי שנתבאר לעיל, ההכנה לקבלת התורה **בחודש סיון** היא בחיבור הרוחניות והגשמיות, ובשילוב כל החושים הגופניים עד להשגת התכלית הרוחנית. שאיפת האדם לראות צאצאים הולכים בדרך התורה והמצוות, אף היא פירותיו של שילוב זה, כמבואר בדברי הרמב"ם (הובא לעיל **אות ו**) "וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל, ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך".

על כן הזמן המתאים ביותר לבקש שגם הבנים יזכו להיות יותר רוחניים, יהיו "בעלי תורה" ובעלי "מידות תרומיות" (מתוך לשון התפילה) – הוא בערב ראש החודש שבו ניתנה התורה, החודש שבו "המליך" הקב"ה את האות ז' המבטאת את המספר שבע – הנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך החומר הגשמי, חודש שבו

יש דגש מיוחד על מיזוג כל הכוחות הרוחניים והגשמיים לעבודת השי"ת, כדי להיות ראויים לקבלת התורה.

וכדי שנזכה אנחנו וצאצאינו לכך, אנו מתפללים [כנאמר בתפילת השל"ה] "לתכלית שהם ואני ואנחנו, כולנו יעסקו בתורתך הקדושה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

אות ז' מורכבת מהאותיות ו' וי' – החיבור בין הגשמיות והרוחניות, ובפרט בעסק הפרנסה

ט. כפי שהזכרנו בראשית הדברים, האות זי"ן היא מלשון "זין", ורומזת על הפרנסה הקצובה לאדם מאת הקב"ה. עוד הבאנו לעיל, שבכתיבת סת"ם, מורכבת האות ז' מהאותיות ו' וי', ולפי האמור לעיל הדברים מוטעמים ומבוארים.

האות ו' מסמלת את שם השי"ת, ואילו האות י' מסמלת את החיבור. וכאשר ביחד הן יוצרות את האות ז', משמעות הדברים היא **החיבור בין הגשמיות והרוחניות** – וככל המבואר לעיל, שהמספר שבע הוא מספר "שלם" בהיותו ביטוי לנקודה הפנימית הרוחנית הנמצאת בתוך החומר הגשמי, שבהתגלותה מגיע החיבור בין הרוחניות והגשמיות לשלמות. והיא גופא הטעם שדווקא באות ז' נרמז ענין הפרנסה, כי הדרך הרצויה שבה ילך האדם בהיותו טרוד על המחיה ועל הכלכלה היא, **כאשר עסק הפרנסה הגשמי נעשה מתוך חיבור לרוחניות**, בהכרה שגם ה"דרך ארץ" תורה הוא, כדברי הרמב"ם הנ"ל בהלכות דעות, שהשלמות בעבודת הבורא בכל המעשים היא כאשר "ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'... נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, **אפילו בשעה שנושא ונותן...** מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'... ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו **וכל מעשיך יהיו לשם שמים** והוא שאמר שלמה בחכמתו **בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך**". ושפיר האות ז' היא מלשון "זין", ורומזת על הפרנסה, אותה יש להשיג בדרך של וי' [המרכיבים את האות ז'] בחיבור כל מעשיו, הגשמיים והרוחניים, לשם שמים.

מתוך כך ניתן לבאר בדרך נוספת את דברי הספר יצירה שהקב"ה "המליך" את **האות ז'** על חודש סיון "**בהילוך**", וכפי שהרחיב לבאר רבי אברהם שארר (במדבר תשס"ב) וז"ל: "בכתבי האריז"ל איתא, כי סדר החדשים הוא לפי סדר הדגלים, ודגל מחנה יהודה הוא מניסן, ונמצא יששכר מכוון לאייר וזבולון לסיון. והסברא נותנת,

כי יששכר יהיה נגד חודש סיון, שהוא חודש של מתן תורה, ויששכר הרי הוא באוהלה של תורה ונושא עולה של תורה, ולמה דייקא סיון נגד זבולון.

ויש להרחיב הדברים על פי מה דברי הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע, שביאר כי ד' אמות של הלכה, אין פירושו רק מקום לימוד התורה, רק כל מקום שאדם מתנהג כפי ההלכה, הרי זה נתקדש בקדושת ד' אמות של הלכה. ואם האדם בשעת עסקו במסחר הרי הוא זוכר בחושן משפט, ונוהר אפילו בגניבת נכרי, ונוהר מכל ענין של רמאות ושקר, רק מתנהג בתמימות כרצון התורה, אז הרי המסחר עצמו הוא ד' אמות של הלכה. אם האדם בעת המסחר זוכר לקדש עצמו כפי ההלכה, שזוכר הלכות יחוד, שומר את עיניו, זוכר את דברי התנא באבות (פרק א משנה ה) המזהיר אל תרבה שיחה עם האשה, הרי בכל הדברים האלו שמתנהג על פי הלכה, הרי המקום נעשה ד' אמות של הלכה, וכן הוא בכל אדם בכל זמן, אם עיסוקו במסחר הוא על פי הלכה. ובזה מובן כי ברכות התורה נמשך לכל היום כולו, כי אינו מסיח דעתו מהלכה ומדרכי התורה, ותמיד נמצא האדם בתוך ד' אמות של הלכה, וכל הליכותיו הם על פי תורה. וצריך להיות כל שאיפת האדם, שיהיה כל ההילוך שלו על פי תורה, שזה התכלית היהודי בעולמו, לחיות כל חייו על פי התורה ועם התורה. למדים אנו מזה, כי ענין הליכה מורה על הדברים שאדם עוסק בהם חוץ מעסק התורה – כל הליכותיו הגשמיים, אכילה, שתייה, שינה וכיוצא בה. ובזה יתפרש לשון הכתוב (ויקרא כו, ב) אם בחוקתי תלכו, ופירש רש"י, שתהיו עמלים בתורה. היינו שכל העמל של האדם יהיה בתורה – יהיה עם דרכי התורה. וזה כוונת הכתוב אם בחוקתי תלכו, שיהיה ההליכה בתורה.

מתאימים לכך דברי התוספות במסכת ברכות (יא, ב ד"ה שכבר) שכתבו: "ונשאל להרב ר' יצחק כגון אנו שאין אנו לומדים מיד לאחר תפלת השחר שאנו טרודים והולכים כך בלא לימוד עד אמצע היום או יותר, אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילים ללמוד". ותירצו: "ויש לומר דשאני תורה שאינו מייאש דעתו, דכל שעה אדם מחוייב ללמוד, דכתיב והגית בו יומם ולילה, והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק". ומבואר שגם כאשר אדם עסוק במסחר וטרוד בדרך ארץ, חלה ברכת התורה שבירך בבוקר על כל הלימוד שלומד במשך היום, משום שגם בשעה זו שאינו לומד אלא עושה לפרנסתו, אם כוונתו לשם שמים, אין זה הפסק והיסח הדעת מלימוד התורה.

ועל פי זה מתבארים דברי הספר יצירה שבחודש סיון שניתנה בו התורה, "המליך" הקב"ה את האות ז', המרמזת על שלמות החיבור בין הגשמיות והרוחניות – ב"הילוך", דהיינו ההליכה בדרכי התורה בכל העניינים הגשמיים. ומתבאר החידוש הגדול, שהחודש שבו ניתנה התורה הוא כנגד שבט הסוחרים זבולון, העושה פרקמטיא ונותן לתוך פיהם של לומדי התורה, ללמדנו כי תכלית השלמות היא כאשר כל המעשים, לרבות הגשמיים, נעשים לשם שמים, בדרך התורה והיראה.

☆ ☆ ☆

בסיום מאמר זה, הנני לצרף מכתב שכתב כ"ק האדמו"ר ממודז'יץ שליט"א, ובו דברים שאמר אביו האדמו"ר הנחלת דן ממודז'יץ זצוק"ל:

איתא בספר יצירה: "המליך אות זי"ן בהילוך ויצר תאומים בעולם וסיון בשנה ורגל שמאלית בנפש.

ולהבין הענין יש להקדים, דהנה הפסוק הרומז אל שם הוי' אותו יש לבחון בחתימת הברכה האמצעית בתפילת מוסף של ראש חודש הוא: "יתדותיו ולצלע המשכן השנית" (שמות כט יט-כ), המהווה למעשה הרכב של שני חלקי פסוקים [שכן המלה "יתדותיו" מסיימת את פסוק י"ט, והמלה "ולצלע" מתחילה את פסוק כ].

והענין בזה, דהנה אם החדשים הולכים לפי סדר השבטים בדגלי המדבר, נמצא שבט יהודה הראשון הוא כנגד חודש ניסן, שבט יששכר כנגד חודש אייר, ושבט זבולון כנגד חודש סיון, רמז לכך אות זי"ן שהיא האות הראשונה של זבולון. וידוע שזבולון היה משתתף עם יששכר ומתחלק עמו בתורתו, וזהו יצר "תאומים" בעולם, שזבולון אינו הולך לבד, רק בצוותא עם יששכר. לכן גם השם של החודש מורכב משני פסוקים, לרמז על השילוב של זבולון ויששכר. ולכן גם נבחר דווקא פסוק זה העוסק בידות המשכן, שנועדו להרכיב את הקרשים ולחברם, להורות על החיבור של הגשמיות עם הרוחניות, שרק באמצעות חיבור זה ניתן להגיע לשלמות. וזה גם הענין של "רגל שמאלית בנפש". בטבע האדם הוא שהידיים, כל יד אדון לעצמו, כל יד יכולה לעשות פעולה שונה. משא"כ הרגלים, חייבים שניהם לצעוד יחד, לא ייתכן שכל רגל תצעד לכיוון אחר.

בשיחה עם האדמו"ר הנחלת דן [בח' סיון תשס"ה] הוסיף האדמו"ר, כי האות זי"ן עצמה, מכוונת גם למוכן "זין" ומפרנס, שכידוע פרנסת האדם תלויה הרבה בזולת, והצירוף של האות זי"ן נצרך לחודשים האחרים, ע"כ דבריו.

חודש תמוז

דבר והיפוכו

המליך אות ח' בראיה וצר בהם סרטן בעולם ותמוז בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. בספר בני יששכר (מאמרי חדשי תמוז-אב, מאמר א אות ג) הביא את דברי הספר יצירה והוסיף עליהם: "הנה תתבונן על פי ספר יצירה הנ"ל, חוש הראיה בנפש הוא נגד חודש תמוז בשנה. והנה תמצא בסידור השבטים לדגליהם, יהודה יששכר זבולון נגד ניסן, אייר, סיון - דגל אחד. דגל שני - ראובן, שמעון, גד. הנה ראובן נגד תמוז שהוא חודש חוש הראיה, על כן אמרה לאה בלידת ראובן לשון ראיה (בראשית כט, לב) כי ראה ה' בעיניי".

ויש להבין מה המשותף בין כל הדברים הנ"ל: אות ח' - מזל סרטן - שבט ראובן - חוש הראיה, לחודש תמוז.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מתואר סדר הטענות של אותיות האל"ף ב"ת, שביקשו כל אחת מהקב"ה להיות האות הראשונה הפותחת את התורה, והאות ח' אמרה: "רבנו של עולם, רצונך שתברא בי את עולמך, שבי יאמרו חסדך ה', שנאמר (תהלים לג, ה) אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ, ובי נקראת רחום וחנן ה' (שם קג, ח). השיב הקב"ה ואמר לו לאו, אמר לו למה, אמר לו מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט ברזל חטאת עמי, שנאמר (ירמיה יז, א) חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה, מיד יצא מלפניו בפחי נפש".

המדרש מופלא. מה פשר טענת האות ח' המתהדרת במידות החסד והחנינה, ומדוע אמנם נדחתה טענה זו, והרי לכאורה הטענה הגונה בהחלט, שכן החסד והחנינה הם מידותיו של הקב"ה, וראויה האות המסמלת מידות אלו שיברא בה העולם.

בזוהר הקדוש (פרשת שמות דף יב ע"א) מובא שחודש תמוז הוא חודש שבו מתווחה מידת הדין בעולם: "ותצפנהו שלשה ירחים, אלין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא, ומאי נינהו, תמוז אב טבת" [אלו שלושה חודשים שמידת הדין הקשה שורה בעולם, והם תמוז, אב וטבת].

עוד מובא בזוהר (פרשת יתרו דף ע"ב) שחודש תמוז הוא החודש של עֶשׂו, וז"ל: "יעקב נטיל ברזא דיליה תרין ירחין, ניסן ואייר, עֶשׂו נטיל ברזא דיליה תרין ירחין תמוז, אב". תרגום: יעקב אבינו נטל בסודו שני חודשים, ניסן ואייר, ועֶשׂו נטל עמו את סוד שני החודשים תמוז ואב.

יש לבאר כיצד מתקשרים דברי חז"ל שֶׁעֶשׂו "נטל" עמו את החודשים תמוז ואב, ועניינה של מידת הדין המתוחה בחודש תמוז – לאות ח'.

האות ח' – חטא, חסרון והפסד

ב. לביאור הדברים נתבונן במשמעויות השונות של האות ח'.

צליל שמה של האות ח' קרוב למלה "חטא". ומשמעות זו של האות ח' מפורשת בדברי מדרש אותיות דרבי עקיבא: "אל תקרי ח"ת אלא חטא".

ובזוהר (פרשת תרומה דף קנב ע"א) מובא: "ובספרא דרב המנוא סבא, הכא אינון תרין אתוון ח' ט', ועל דא לא הוו כתיבין גו אבני בורלא אבנין דאשלמותא, ושבטין דישראל תרין אתוון אלין אתמנעו מנייהו, בגין דלא יהא רשים בגוייהו ח"ט". תרגום: בספרו של רב המנוא סבא כתוב, כאן במלה חטא יש שתי אותיות ח' ט', על כן לא היו כתובים באבני השהם והמילואים, כי שתי אותיות אלה נמנעו משמות שבטי ישראל, כדי שלא יהיה נרשם בהם ח"ט". כלומר, האותיות ח' וט' לא נכתבו על אבני השהם והמילואים, בהן היו חקוקות כל אותיות האל"ף בי"ת, וצריך ביאור.

עוד מובא בזוהר (פרשת פקודי דף רל ע"א) "ובשבטין כלהו לא הוו תרין אתוון ח' ט', בגין דלא אשתכח חובה בכלהו". כלומר, בכל שמות י"ב השבטים לא נזכרו האותיות ח' וט', משום שלא היה נמצא חטא בכולם.

כמו כן מצאנו כי המלה "חטא" היא מלשון חסרון, כמבואר ברש"י בפירוש דברי יעקב ללבן (בראשית לא, לט) "אנכי אֶחָטְנָה מִיָּדִי תִּבְקָשָׁנָה – חסרים, אנכי אחסרנה, אם חסרה חסרה לי, שמידי תבקשנה".

ובדומה לכך מפרש הרשב"ם שם: "אחטנה, כמו אחטאנה, אני הפסדתי משלי, כמו אני ובני שלמה חטאים, הרבה אלפין חסרין".

בהקשר למובן החטא הנרמז באות ח', מובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "ח'

– מפני מה אין לו כתר, מפני שכל מי שדבריו מכוערים וחטא, אין לו שבח בעולם הזה ולא שם טוב, אלא גנאי וחרפה וכלימה ובושת פנים".
מכל זה מבואר, כי האות ח' רומזת על חטא ועל חסרון.

האות ח' – חי שוכן ברומו של העולם ובה נרמז אור החכמה והטהרה

ג. כנגד המשמעויות השליליות של האות ח', שנתבארו לעיל, הרי שיש לאות זו גם משמעויות חיוביות.

ראשית, במסכת נדה (לא, ב) דרש רבי יוחנן את לשון הפסוק (תהלים נא, ז) "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי", ששורש המלה "חטא" הוא מהמובן חיטוי של טהרה, כדברי הגמרא: "אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילה [דהיינו לאחר הטבילה], שנאמר ובחטא יחמתני אמי. מאי משמע דהאי חטא לישנא דדכויי [טהרה] הוא, דכתיב (ויקרא יד, נב) וחטא את הבית, ומתרגמינן וידכי ית ביתא. ואי בעית אימא מהכא (תהלים נא, ט) תחטאני באזוב ואטהר. הוזה אומר, המלה "חטא" יכולה להתפרש גם במובן של טהרה, שהוא בעצם המשמעות ההפוכה לפירוש הפשוט שחטא הוא עבירה ועוון ולפי זה "ובחטא יחמתני אמי, פירושו שהאשה מתעברת לאחר הטבילה, וחטא נדרש מלשון טהרה].

זאת ועוד, במסכת מנחות (כט, ב) מובא: "אמר רב אשי חזינא להו לספרי דווקי [ראיתי את הסופרים המדויקים] דבי רב דחטרי להו לגגיה דחי"ת, כלומר חי הוא ברומו של עולם". ופירש רש"י: "חטרי לגגיה דחי"ת – לגגו של חי"ת עושין למעלה כעין חוטר כזה, כלומר הקב"ה חי שוכן ברומו של עולם, חי"ת היינו חי".

האות ח' מסמלת איפוא את הקדוש ברוך הוא, שהוא "חי ברומו של עולם".

ובזהיר (פרשת משפטים דף קכג ע"א) נאמר: "ח' נהירו דחכמתא דלא אשתכח ולא אתדבק, דכתיב (איוב כח, יג) לא ידע אנוש ערכה". דהיינו, באות ח' נרמז אור החכמה העליונה – החכמה האלוקית, זו שאיננה בנמצא ואיננה במושגיו של בן אנוש.

אות ח' וחודש תמוז – תכונת "דבר והיפוכו"

ד. ממוצא הדברים למדנו, שלאות ח' משמעויות הפוכות מן הקצה אל הקצה. מצד אחד, דבר שלילי בשיאו – חטא, הפסד וחסרון. ומהצד השני דבר חיובי בשיאו – "חי עולמים", אור החכמה, ונקיין הטהרה.

ונראה שגם בצורת כתיבת האות ח' בספרי תורה, תפילין ומזוזות, נרמזו תכונות מנוגדות הדרות תחת קורת "גג" אחת. לשיטת הבית יוסף, מורכבת האות ח' משתי אותיות ז' הניצבות זה בצד זה ומחוברות ב"גג". בספר עולם האותיות (עמ' 101) הטעים את משמעות הדבר: "מאז גורש האדם מגן עדן, מוטלת עליו המשימה לגשר בין שני זייני"ם מנוגדים: אמונה ותלות מלאה באל הזן ומפרנס את העולם כולו, וכנגדה פעולה אקטיבית מצד האדם להשגת מזונו ופרנסתו. הצירוף ההרמוני של שתי גישות אלו, הסותרות לכאורה זו את זו, בא לידי ביטוי בצורתה של האות ח' המאחדת את שני הזייני"ם ומסמלת את הקב"ה "חי הוא ברומו של עולם" ולשון הגמרא במנחות הנ"ל. האדם המקדיש את חייו לעבודת ה', מיישב עימות זה שבין השתדלות אנושית לבין בטחון בה', וממילא זוכה להתברך בחן ובחיים".

וגם לשיטת האריז"ל, שהאות ח' מורכבת מהאותיות ו' וז' המחוברות אחת לרעותה ב"גג", ניתן למצוא בכך משמעות של חיבור לתכונות חיוביות ושליליות. שהרי האות ו' היא "ו' החיבור", ולאות ז' יש כאמור, משמעות של גישות סותרות – ובחיבור שתי אותיות אלו תחת קורת הגג של האות ח' יש אמירה שגם לתכונות הפוכות יש נקודות חיבור.

לאות ח' מובן נוסף של "דבר והיפוכו", כפי שיש ללמוד מדברי התוספות במסכת ערכין (טו, א ד"ה כשם) שכתבו כי בני ישראל עברו בים סוף בצורת האות ח', דהיינו שחזרו לאותו צד של יבשה שממנו יצאו לים. לדבר זה משמעות חיובית – אם אדם חוטא שיורד מדרגתו, תמיד בידו לחזור בתשובה, לתקן את אשר פגם, ולשוב לאותה מדרגה שבה היה. אך יש לדבר זה משמעות שלילית – אדם שעולה מעלה במדרגות התורה והיראה, אך לא מחזיק מעמד במעלותיו, ולאחר זמן הוא נסוג ובא לאותה נקודה שבה היה. נמצא כי תכונת האות ח', המרמז על שיבה לאותו המקום, פנים חיוביות ושליליות, יש בה.

וכשם שיש לאות ח' משמעויות סותרות, והיא מאחדת ומגשרת ביניהם – כך גם בחודש תמוז יש סתירות וניגודים הדירים בכפיפה אחת. בנביא (יחזקאל ח, יד) מופיע השם "תמוז" כשם של עבודה זרה: "ויבא אותי אל פתח שער בית ה' אשר אל הצפונה והנה שם הנשים יושבות מבכות את התמוז". ולכאורה מקרא מלא הוא: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך" (שמות כג, יג). ותמוה, כיצד נקבע שם של עבודה זרה לשם אחד מי"ב חודש השנה ואכן, למעשה הרי אנו משתמשים בשם זה כשמו של החודש הרביעי בשנה, על פי דברי חז"ל (ב"ר מח, ט) "שמות חודשים

עלו עמו מבבל", וביאר הרמב"ן (שמות יב, א) את הטעם שכיום אנו קוראים בשמות אלו, ולא בשמות שנתנה התורה לחודשי השנה [החודש הראשון, השני וכיו"ב] וז"ל: "חזרנו לקרוא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו השי"ת".

גם המאורעות שבחודש תמוז הם בבחינת "דבר והיפוכו". חלקו הראשון של החודש, מראש חודש עד י"ז בו, הוא המשכם וסיומם של ארבעים הימים ששהה משה רבנו בהר סיני לקבל התורה, וממילא ימים אלו הם בכלל ימי שמחת מתן תורה.

ברם בי"ז בתמוז התהפכה הקערה על פיה, בני ישראל חוטאים בעגל ומשה רבנו שובר את הלוחות, ויום זה הוא יום פורענות לדורות, כדברי המשנה במסכת תענית (פרק ד משנה ו) "חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז – נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והועמד צלם בהיכל".

נמצא ששם החודש "תמוז" ואף ימי החודש הם "דבר והיפוכו", ויש בהם חלוקה בין שמחה בתחילת החודש, ופורענות ואבל בסופו.

המשמעות המתהפכת של האות ח' – כתכונת הראיה המשמשת לדבר והיפוכו

ה. לאור האמור שלאות ח' ולחודש תמוז תכונות של "דבר והיפוכו", ביאר בספר שם משמאל (ר"ח תמוז תער"ב) את מאמר הספר יצירה, שהקב"ה "המליך" בחודש תמוז את האות ח' בראיה, וז"ל: "והנה אות ח' היא רומזת לחטא, אבל לשון חטא מצינו משמש דבר והיפוכו. כי חטא הוא חסרון, כמו (מלכים א א, כא) והייתי אני ובני שלמה חטאים, שפירש רש"י – חסרים, מלשון (שופטים ב, טז) קולע [באבן] אל השערה ולא יחטיא", ועל כן הוא שם מושאל לשוגגין, שעל כל פנים הם חסרים מהשלמות. ומצינו גם כן בלשון טהרה, כמו (ויקרא יד, גב) וחטא את הבית, תחטאני באזוב ואטהר (תהלים נא, ט).

ומצינו גם בלשון ראיה שמשמשת דבר והיפוכו. יש מלשון (כתובות קח, ב) רואה אני את דברי אדמון, ומלשון זה (אסתר ב, ט) הראויות לתת לה מבית המלך. ויש מלשון בזיון, כמו (שיר השירים א, ו) אל תראוני שאני שחרחורת, שפירש רש"י אל תסתכלו בי לבזיון, וכן (יחזקאל כח, יז) לראוה בך. וכן יש לפרש בפרשת מטות (במדבר

לב, ט) ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל. והטעם יש לומר, כי הראיה תלויה במחשבת הלב, אם אדם רוצה לראות טוב הוא רואה בדבר הזה טוב, כי טובת העין היא מעוררת את חלקי הטוב שבדבר הזה להאיר נגד עיניו, ולהיפוך - להיפוך. ובזה יש לפרש המליך אות ח' בראיה, ששניהם ענין משמש דבר והיפוכו.

חוש הראיה משמש ל"דבר והיפוכו", הן בכך שהראיה היא פעולה התלויה במחשבת הלב. כאשר מחשבת האדם טובה וחיונית, הוא יראה את הטוב ואת החיובי. לעומת זאת, כאשר הרהורי לבו של אדם נוטים לכיוון שלילי, גם מבטו יהיה בהתאם, והכל יצטייר בעיניו כרע ושלילי.

ולפי זה מוסיף השם משמאל להטעים מדוע חטאם של המרגלים שהיה בראיה לא נכונה [כאמור בכתוב (במדבר יג לב-לג) "וכל העם אשר ראינו... ושם ראינו... ונהי בעינינו"] אירע דווקא בחודש תמוז, וז"ל: "ועל כן המרגלים שהיה בדעתם שלא נכון לפניהם לעלות לארץ ישראל, מטעם שכתב הזוהר הקדוש או טעמים אחרים, ראו בעיניהם חלקי הסותר מן העלייה, על כן בראיה ההיא עצמה שהיתה שלא מטובת עין פעלו שעמדו לנגד עיניהם עניינים המניאים את לב בני ישראל, וכמו שאמרו ארץ אוכלת יושביה, שכל מקום שהיו עוברים, מוצאים קוברי מתים. ובאם היו נותנים טובת עין בזה, היו רואים האמת, שהסיבה כדי שלא יתנו לב למרגלים וכדומה". [ומובנת סמיכות פרשת ציצית לפרשת המרגלים, כי בראיה הטובה של הציצית] [וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם"] - יש תיקון לפגם הראיה בעין רעה של המרגלים.

כמו כן, חוש הראיה משמש ל"דבר והיפוכו" גם במובן זה שהראיה יכולה להיות פתאומית ואף שלא במתכוין, ובד בבד ניתן להתבונן בכל דבר בראיה מעמיקה ופנימית, כאמור בדברי החכם מכל אדם (קהלת א, טז) "לבי ראה הרבה חכמה ודעת". ובכך דומה איפוא, חוש הראיה לאות ח' - ולהם משמעויות הפוכות מקצה לקצה, כמבואר לעיל.

והיינו "המלכת" האות ח' בחוש הראיה, כי מקום קביעות חוש הראיה בבריאת העולם הוא בחודש תמוז שנוצר באות ח' - בהיות שני דברים אלו מורים על "דבר והיפוכו".

אות ח - חוש הראיה - מזל סרטן - חודש תמוז - שבט ראובן האפשרות להפוך חטא לטהרה - רע לטוב

ו. על פי האמור, משלים השם משמואל את ביאור הקשר שבין האות ח' וחוש הראיה למזל הסרטן וחודש תמוז, וז"ל: "המליך אות ח' בראייה, ששניהם ענין משמש דבר והיפוכו. וצר בהן סרטן בעולם ותמוז בשנה, שהוא עניין חמימות כנזכר לעיל ותמוז הוא מלשון היסק ושריפה, המושך לחמימות חיצונית, וכן סרטן הוא מאכל בעלי זימה כדי להלהיב תאוותם, היינו להפוך את עניין החמימות החיצונית לחמימות דקדושה. כי התורה נקראה אש דת, מלשון דת אש, וביחזקאל (טו, ז) כי מהאש יצאו, פירש רש"י בשם תרגום יונתן, מהתורה שהיא אש. ובדברי חז"ל (תענית ד, א) האי צורבא מרבנן דרתה, אורייתא הוא דקא מרתחיה ליה, דכתיב (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש, ואש התורה היא מהפכת את אש המזל לקדושה, ובאם לאו ח"ו הוא שורש כל הרעות".

דבריו יבוארו בהקדם מש"כ הראב"ד בפירושו לספר יצירה: "סרטן - בריה זו גדלה במים, ויש מים טובים ורעים, של שמחה - דמעתה מאירה את העיניים, ושל בכייה - דמעתה מכה את העיניים, והסוד (יחזקאל ח, יד) נשים מבכות את התמוז". מקום גידולו של הסרטן במים, רומז על דבר והיפוכו, מהיות המים ראשונים להתפלגות, כדברי הכתוב (בראשית א, ז) "ויבדל אלקים בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מכל לרקיע", ואמרו חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק ד) שיש "מים עליונים ומים תחתונים". ומכאן סוד תהפוכות המים, שיש מים "טובים" ומים "רעים", יש דמעות של בכי, ויש דמעות של שמחה.

אך מעבר לכך, הסרטן מורה על "דבר והיפוכו", מכיון שהוא מאכל הגורם לחמימות, וגם בתכונת החמימות יש "דבר והיפוכו", דהיינו החמימות ה"חיצונית" שהיא התאוה הגופנית, והחמימות הפנימית - אש התורה. לכן מתאים שמזל הסרטן שיש בו "דבר והיפוכו", מקומו בבריאת האות ח' וחוש הראיה, אשר כמבואר, תכונתם הבולטת היא בהיותם מורים על "דבר והיפוכו".

ומוסיף השם משמואל: "והנה לפי סדר הדגלים, מיוחס חודש זה לראובן מלשון ראייה, שהוא משמש דבר והיפוכו [כמובא לעיל אות א בשם הבני יששכר]. והנה ראובן פתח בתשובה תחילה, ובתשובה נעשים לו זדונות כזכויות". כלומר, גם בראובן מצאנו תכונה זו של "דבר והיפוכו" במובן זה שחזר בתשובה על שבלבל יצועי אביו,

כפי שמביא רש"י (בראשית לו, כט) את דברי חז"ל: "וישב ראובן, ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו, דבר אחר, עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו". וביותר מפורש בדברי המדרש (ב"ר פב, יא) "ראובן בכור ישראל, רבי יודן בשם רבי אחא, ראובן בכור לעיבור, בכור ללידה, בכור לבכורה, בכור לנחלה, בכור לעבודה, בכור לתשובה".

ומאחר וראובן הוא "בכור לתשובה", וידועים דברי הגמרא במסכת יומא (פ, ב) "גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כזכויות" – הרי שראובן הוא דוגמא ל"דבר והיפוכו".

ולפיכך מקומו לפי סדר הדגלים מתאים לחודש תמוז, למזל סרטן לאות ח' ולחוש הראיה – שכולם מורים על "דבר והיפוכו".

השלמות – רק כאשר המקולקל יתוקן

ז. על פי האמור, מובן מדוע לא נכתבו האותיות ח' וט' על אבני השוהם והמילואים, ונקדים מדברי רבנו בחיי (שמות כח, טו) שכתב: "וראיתי בספר האבנים שחברו הפילוסוף שהאבנים צריכות טהרה, וידוע מסגולתם שהנושא אותם בטומאה יתבטל כוחם אליו או יחלש, ואם ישוב ויטהר תחזור האבן לכוחה הראשון כבתחילה. והסבה והטעם בזה, לפי מעלות רוחניות הכח העליון שהאבן מושכת ממנו שהוא מדבק בטהרה ומתרחק מן הטומאה. וכן כתב החבר בחבורו. וראוי להאמין כך, שהרי אין לך כל אבן ואבן מן האבנים היקרות שלא תמשך כח עליונים כענין שאמר בעשבים אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל למעלה".

בספר הדרש והעיון (מאמר רלט) הקשה על דברים אלו: "דאבנים טובות ומרגליות אין מקבלות כלל טומאה, וכדאיתא במסכת כלים (פרק יא משנה ח) "והירץ: "ונראה, דמה שהאבנים אינן פועלות סגולתן למי שנושא אותן בטומאה, לא הוי מחמת טומאת האבנים, כי האבנים באמת אינן מקבלות טומאה, רק מחמת חסרון הנושא, כי אם הנושא אותן טמא, לא תוכלנה האבנים להשפיע עליו מסגולתן". כלומר, סגולתן של אבני השוהם ואבני המילואים הינה אך ורק כאשר הן נמצאות במקום קדושה וטהרה, שאם לא כן – במקום שיש תפיסת מקום של חטא וטומאה, אין בכוחם לפעול את סגולתם.

ולפי זה מוטעם מדוע מאד חשוב שהאותיות ח' וט' המייצגות חטא וטומאה, לא ראוי שתהיינה באבני השוהם, שנדרש להן טהרה וקדושה מיוחדים, שכן כל שמץ של טומאה עלול לפגום בסגולתם ובייחודם.

וזו גם הסיבה שלאות ח' "אין בתר", כי החטא מונע זאת.

ומבוארים היטב דברי מדרש אותיות דרבי עקיבא, מדוע דחה הקב"ה את טענת האות ח' שיברא בה העולם בטענה "מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט ברזל חטאת עמי", והרי לכאורה טענתה שבה נקראו מידותיו של הקב"ה חסד ורחמינה, הגונה וראויה היא. אכן, לפי המבואר, כאשר יש חטא הרי שאין מציאות של טהרה, ובודאי שאי אפשר לברוא את העולם ולהתחיל את התורה באות ח' שיש בה שמץ מן החטא והטומאה.

השלמות תבוא רק כאשר המקולקל יתוקן, כאשר הזדונות יהפכו לזכויות, כאשר החטא והרע יבוערו ותרבה הטהרה בעולם.

ודברים אלו יושלמו ברמזים נוספים שיש בתורת האות ח', כפי שמביא בספר האותיות וסודותיהן (עמ' צו) וז"ל: "אנשי סוד האומרים, שהאות ח' של המלה חטא, היא בעצם ב' הפוכה. מפני שהאות ב' היא ברכה, ואילו החטא מביא קללה. וכשאדם חוטא, נסגרת הב' הפתוחה לברכה, ונהפכת כלפי מטה, כלפי התהום, כרמז לקללה. אולם כאשר האדם זוכה לתקן את החטא, נהפך ה - חט ל - טח, והאות ב' [שמקודם התהפכה כלפי מטה והפכה להיות ח'] מזדקפת בחזרה, מתחברת ל-טח, ומחדירה את הבטחון בהשי"ת".

האות ח', מסמלת חטא והפסד, אך כל עוד הנר דולק אפשר לתקן, ביד האדם להפוך את החטא לברכה, כשיחזור בתשובה שלמה לבוראו.

חודש תמוז - זמן של היפוך האבל לשמחה

ח. לעיל [אות א] הבאנו את דברי הזוהר שבימי חודש תמוז מתנוחה מידת הדין, וחודש זה הוא מחלקן של עֲשׂו ש"נטלו" עמו.

לאור האמור לעיל, מבואר גם ענין זה, כפי שמסיים השם משמואל: "ועל כן חודש זה שהוא מירחין דעשו, עוד עתיד להתהפך מרע לטוב ויהיו הצומות לששון ולשמחה. ובודאי יתחיל המועד מי"ז בתמוז וימשך עד ט' באב, והימים שבינתיים יהיו כמו חול המועד. ובבית ראשון שנאמר (מלכים ב כה, ג-ד) בתשעה לחודש

וגו' ותבקע העיר, אלא שאנחנו עושים יום הצום בי"ז לחודש משום דחורבן שני עדיפא ליה, אבל לענין ימי ששון ושמחה שיהיו הימים האלה במהרה בימינו, בודאי יתחיל מט' לחודש ויצא רוב החודש בששון ושמחה, אם כן יהיה כל החודש כולו קודש, מהופך ממהותו מחטא לטהרה ומבזיון לכבוד".

חודש תמוז הוא מחלקו של עֶשׂו ש"נטלו", דהיינו בחודש זה שולטת מידת הדין. ומכוחה של מידת הדין נזרע בחודש זה זרע של פורענות, כדברי חז"ל (הובאו ברש"י שמות לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי, עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד, ותמיד כשאפקוד עליהם עוונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל".

אך יחד עם זאת, כל נשכח שתיכף ומיד לשבירת הלוחות, שב משה רבנו ועלה למרום לקבל תחיתיהם את הלוחות השניות. זאת אומרת, שאפילו לפורענות וחסא כחטא העגל, יש סיכוי לתיקון - וגם חודש שתחילתו אבל, יכול להסתיים בששון ושמחה.

ומעתה עולים כל הדברים בקנה אחד, חודש תמוז מהותו בחינת "דבר והיפוכו", שורש אשר ממנו משתרגים ענייני החודש - אות ח', חוש הראיה, מזל סרטן ושבת ראובן.

ובשל כך חודש ה"פורענות", חטא וחסרון, מעותד להתהפך ולהיות חודש של טהרה בתיקון החטא ופגמיו.

אולם זאת בתנאי שאף אנחנו נצעד בדרך של "דבר והיפוכו", וכפי שנהג ראובן ה"בכור לתשובה", שבזכות עסקו בתשובה הפך זדונות לזכויות. נשתמש בחוש הראיה להתבונן בכל דבר במבט טוב ואוהב, ועל ידי כך להפוך כל דבר שלילי לחיובי, ונצמד בדרך הפיכת תכונותיו של הסרטן בעל חמימות התאווה החיצונית, להבעיר בלבנו את לבת אש-דת התורה.

ואז יהפוך ה' במהרה בימינו, את החודש מחטא לטהרה, מבזיון לכבוד, מאבל לשמחה ומצום ליום טוב.

חודש אב

הטוב והטמא - האבל והשמחה

המליך אות טי"ת בשמיעה וקשר לו כתר וצר בהם אריה בעולם ואב בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. ויש להבין מה מסמלת האות ט', ומדוע הקב"ה "המליך" אותה דווקא בחודש אב ובמזל אריה.

ובתוך כך יש להבין מדוע נקשרה האות ט' לחוש השמיעה, ומה מקומו של חוש השמיעה דווקא בחודש אב.

פרט נוסף הקשור לחודש אב מבואר בדברי הילקוט שמעוני (רמז תיח) "עשה אותם דגלים כדגלי מרום, דגל ראובן בדרום ושמעון וגד עמו, כנגדן במרום סרטן אריה בתולה משמשים עם החמה בדרום". ויש להבין את פשר החיבור בין שבט שמעון, מזל אריה וחודש אב.

כידוע מדברי המשנה במסכת תענית (פ"ד מ"ו) בתשעה באב נחרבו בית המקדש הראשון והשני, ויש לעיין מה שייכות מאורעות אלו לאות ט', אותה המליך הקב"ה בחודש אב.

חודש אב מורכב משני חלקים. בחלקו הראשון, עד ט' בחודש, "ממעטין בשמחה", כדברי המשנה (תענית פרק ד משנה ו). ואילו על חלקו השני של החודש, המתחיל בט"ו באב, נאמר: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים" (שם משנה ח). ויש להבין כיצד נרמזו שני חלקים אלו, המנוגדים זה לזה בתכלית, באות ט'.

האות ט' ומשמעויותיה

ב. במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא, שכאשר רצה הקב"ה לברוא את העולם, באו לפניו האותיות, וכל אחת מהן טענה שהיא האות הראויה לברוא בה את העולם: "נכנסה טי"ת ועמדה לפני הקב"ה ואמרה, רבנו של עולם רצונך שתברא בי את עולמך, שבי אתה נותן רוח הקדש בפי יראיך לאמר לפניך טובך, שנאמר (תהלים קמה, ט) טוב ה' לכל, ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם, שנאמר

(תהלים לא, ב) מזה רב טובך אשר צפנת ליראיך. השיב הקב"ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה, אמר לה מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי **טמא**, שנאמר (ישעיה ו, ה) כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. ולא עוד, אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא, שנאמר (ויקרא יג, מה) טמא טמא יקרא, ואמר סורו טמא קראו למו, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש".

וצריך לבאר את הדין ודברים שהיה בין הקב"ה והאות ט', לכאורה טענתה של האות ט' שבה הוטבע **הטוב** בעולם הזה ובעולם הבא, מוצדקת ומהווה סיבה ראויה לברוא בה את העולם, ומה איפוא הסבר תשובת הקב"ה לאות ט' "שבך אני עתיד לקרא לעמי **טמא**".

עוד מובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "אל תקרא טי"ת אלא **טיט**, זה הוא טיט שבידו של הקב"ה, שנאמר (ירמיה יח, ד) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, שכל העולם כולו נברא הימנו, ולבסוף עתיד כולן שחוזרין לטיט כשהיו, שנאמר (קהלת ג, ב) הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר, ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון, שנאמר (בראשית ב, ז) וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, ומנין שאין טיט אלא עפר, שנאמר (ישעיה מא, כה) ויבוא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמס טיט".

אין ספק כי דמיון זה בין האות טי"ת ל"טיט" אינו רק בצורה הזוהה של הגיית מילים אלו, אלא בעומק המושג, ויש לבאר הדברים, ובפרט כיצד הם מתקשרים לחודש אב וענייניו.

האות ט – לחיוב ולשלילה

ד. בדברי חז"ל מוצאים אנו משמעויות נוספות לאות ט', חלקם לחיוב וחלקם לשלילה.

במסכת בבא קמא (נה, א) שנינו: "**הרואה ט' בחלומו סימן יפה לו**". ומבאר הגמרא, שהסיבה לכך היא כי כתוב "טוב", ועל זה מקשה הגמרא: "מאי טעמא, אילימא משום דכתיב טוב, אימא (ישעיה יד, כג) וטאטאטיה במטאטא השמד". כלומר, באות ט' יש רמז לשמד ופורענות. מיישבת הגמרא: "חד טי"ת קאמרינן". הרואה אות ט' אחת בחלום סימן יפה לו, כי זהו רמז לטוב שיש בט' אחת, אולם כאשר רוצים להראותו רמז לא טוב, יראה בחלום שתי אותיות ט', כבמלה "וטאטאטיה". ומבואר במסקנת הסוגיא, שהרואה בחלום ט' סימן יפה לו "הואיל ופתח בו הכתוב לטובה

תחילה, שמבראשית עד וירא אלקים את האור לא כתיב ט"ת. ופרש"י: "ופתח בו, ט"ת שכתובה ראשון בתורה נאמרה לטובה".

וכעין זה מובא בזוה"ק (ח"ב דף רל עמ' א) "ט' דאיהי אות טב, ותנינן, מאן דחמי אות ט' בחלמיה טב ליה, בגין דביה פתחה אורייתא כי טוב, דכתיב (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב". תרגום: ט' היא אות הטוב, ומי שרואה בחלומו את האות ט' סימן טוב הוא לו, כי האות ט' נזכרה בתחילה בתורה בפסוק "כי טוב". הזכרת האות ט' לראשונה בתורה במילה "טוב", מורה על סימן טוב שיש באות זו.

עוד מבואר בסוגיא בבבא קמא, בהסבר השמטת האות ט' מן הלוחות הראשונות: "הואיל וסופן להשתבר, וכי סופן להשתבר מאי הוי, אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישאל". כלומר, הואיל וגלוי היה לפני הקב"ה שעתידים לוחות הברית הראשונות להשתבר, אילו היה נכתבת בהם האות ט', המורה על טוב, היה מקום לחשוב כי חלילה נקבע שפסקה הטובה מישאל עם שבירת הלוחות, וכדי למנוע זאת, נעדרה האות ט' מהלוחות הראשונות.

בספר האותיות (שער כב, עמ' 424) מביא בשם הזוה"ק, שבאות ט' נרמז אור העליון הגנוז ביותר, שגנו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא, וזו אחת הסיבות שלא נתגלתה האות ט' בשמות השבטים, כי אור זה גנוז לחלקם של השבטים רק לעתיד לבוא, עכ"ד.

הנה כי כן, מבואר כי האות ט' מורה על הטוב.

מאידך, הרי מבואר בגמרא שהיתה הוה אמינא שהאות ט' מסמנת טומאה ושמד [וטאטאטיה במטאטא השמד].

ועוד זאת כתב רבנו בחיי (שמות כ, יד) בביאור הטעם שהאות ט' נעדרת מעשרת הדברות: "לפי מה שרמזו במדרש דורשי רשומות, כי לשון טיט"א סימן הריגה בלשון קדם. והמשכיל יבין יחקור ויאזין, ובזאת יאמין שהרי אות ט' רמז למידת הדין".

ולעיל במאמר על חודש תמוז הבאנו את דברי הזוה"ק (פרשת תרומה דף קנב ע"א) שהאותיות ח' וט' לא היו כתובות באבני השהם והמילואים, כי אותיות אלו רומזות על "חטא", ומאחר ובשבטי י-ה לא נמצא שמץ חטא, לא נזכרו אותיות אלו בשמות י"ב השבטים שהיו כתובות על אבני השהם ואבני המילואים. ומבואר איפוא, שיש באות ט' רמז לחטא.

כמו כן, כבר הזכרנו שבט' באב חרבו שני בתי המקדש.
מכל זה נלמד, שיש באות ט' סימן חיובי לטובה, ובו בזמן יש בה סימן שלילי
לטומאה, שמד, חטא, חורבן ומידת הדין.

צורת האות ט' והלימוד ממנה

ד. גם לצורת האות ט' משמעויות שונות, שחלקן סותרות זו לזו.
בכתיבת סת"ם מורכבת האות ט' מהאותיות כ' וז'. לשתי אותיות אלו משמעויות
של דבר והיפוכו. האות כ' דומה מצד אחד לכ"ף הדי, הרומזת על בחינת "מקבל",
ומצד שני הכ"ף כפופה, ורומזת לכיפוף עצמו ואחרים. גם באות ז' משמעות חיובית
ושלילית, כדברי מדרש אותיות דרבי עקיבא, שהאות ז' ביקשה מהקב"ה שיברא בה
את העולם "שבי נקרא זכרך לדור ודור, שנאמר (שמות ג, טו) זה שמי לעולם וזה זכרי
לדר דר, ולא עוד, אלא שבי עתיד לעשות זכר לנפלאותיו. השיב הקב"ה ואמר לו
לאו. אמר לו למד, אמר לו מפני שבך עתיד לבוא זנות לעולם, שנאמר (הושע א, ב)
כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה'. ולא עוד, אלא שבך עתידין ישראל לזנות לבנות
מואב ויפול מהם עשרים וארבעה אלף, שנאמר (במדבר כה א, ט) ויחל העם לזנות".
נמצא כי האות ט' המורכבת מכ' וז', כוללת בתוכה אוסף תכונות מנוגדות.

האות ט' מתאפיינת גם בכך שיש לה שני ראשים, שהאחד כפוף והשני ישר,
ובספר עולם האותיות (שער כב, עמ' 465) הביא בשם פירוש האותיות לרבי יעקב כהן:
"מה שאתה רואה ראש הט' העליון מעוטר, וראש הט' השני נסתר, כמו אדם
המסתיר פניו מהביט דבר גדול ונורא. תדע, כי בזה בא ללמדנו על הדבר שאמרו
חז"ל (ברכות יז, א) הצדיקים יושבים בעולם הבא ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו
השכינה, ולמה הם זוכים לכך, מפני שמעלימים עיניהם בעולם הזה מלראות דבר
עבירה כמו שראש הט' נסתר. ועוד תמצא, כי ראש הט' הנסתר דומה לאדם הנותן
מתנה לעני בסתר והקב"ה קושר לו לעולם הבא עטרת תפארת כצורת ראש הט'
שלמעלה מעוטר".

האות ט' דומה בצורתה לנחש כפוף ומפותל, והנחש צופן בתוכו טוב ורע, ומסמל
מוות וחיים בעת ובעונה אחת. מצד אחד: "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים
וינשכו את העם וימת עם רב מישראל" (במדבר כא, ו). ומצד שני: "ויעש משה נחש
נחושת וישימהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת
וחי" (שם פסוק ט). וידועים דברי המשנה (ראש השנה פ"ג מ"ח) "וכי נחש ממית או נחש

מחיה. אלא, בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו, היו נמוקים".

נמצאנו למדים, כי לאות ט' משמעויות רבות, אשר חלקן רומזות לדברים חיוביים, וחלקן לדברים שליליים, והדבר אומר דרשני.

☆ ☆ ☆

הטי"ת והטיט - התכונות המנוגדות שיש באדם, שעליו למזגם בדרכו לשלמות

ה. ונראה בביאור הדברים, שבעומק דברי המדרש "אל תקרי טי"ת אלא טיט", טמנו חז"ל את סודה של האות ט'.

מחד גיסא, הטיט הוא **חומר גשמי גס**, החומר הבסיסי הראשוני ממנו נברא כל ברואי מטה, לרבות האדם, כדברי חז"ל הנ"ל "הוא טיט שבידו של הקב"ה, שכל העולם כולו נברא הימנו".

ברם מאידך גיסא, יש טיט אחר, **טיט רוחני עליון**, כהמשך דברי התנא במדרש אותיות דרבי עקיבא שם: "דבר אחר, זה **טיט של עולם הבא**, שהצדיקים מציצים הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושים שריחם הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן, שנאמר (תהלים עב, טז) ויציצו מעיר כעשב הארץ".

אמור מעתה, האות ט' מצביעה על אופיו של האדם הקרוץ מחומר אשר רוח אלקים בקרבו, כדברי חז"ל (הובאו ברש"י בראשית ב, ז) על בריאת האדם הראשון: "**עשאו מן התחתונים ומן העליונים**, גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים. לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ, בשני ברא רקיע לעליונים, בשלישי תראה היבשה לתחתונים, ברביעי ברא מאורות לעליונים, בחמישי ישרצו המים לתחתונים. הוזקק בששי לבראות בו מעליונים ומתחתונים, ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד".

האות טי"ת היא "טיט", דהיינו **גשמייות** - הטיט שבו נברא החומר ממנו מורכב האדם, ו**רוחניות** - "טיט רוחני עליון", שממנו נבראה הנשמה והוא התשתית לחיי העולם הבא "שהצדיקים מציצים הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושים שריחם הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן". והיא מסמלת את בריאת האדם בתכונות מנוגדות, ותכלית עבודתו בחיי העולם הבא, לחבר בין הגוף לנשמה, לדאוג

שהטיט הגשמי לא יהווה מכשול לטיט הרוחני, כדי שיזכה לחיי העולם הבא שהצדיקים מציצים בו וריחו כריח גן עדן.

ולכן יש באות ט' סימן חיובי **לטובה**, והרואה ט' בחלום "סימן יפה לו", ובד בבד, יש בה גם סימנים לא טובים – לטומאה, שמד, חטא, חורבן ומידת הדין. והם הם הדברים, האות ט' היא ביטוי לרוחניות וגשמיות, ולהשלכות מכך – האפשרות לניגוד קיצוני בין **הטוב** הנפלא הצפון למקדשים את גופם בעבודה רוחנית, לבין החטא והטומאה ומידת הדין, שהם מנת חלקם של האומרים אכול ושתה כי מחר נמות, והגשמיות היא העיקר בחייהם.

צורתה ותכונותיה של האות ט' – הדרכה למציאת הדרך לשלב את כל התכונות והניגודים

ו. יתכן כי הטיט הגשמי והטיט הרוחני, הנמצאים שניהם תחת קורת גגה של האות ט', נרמזו גם בצורת האות ט' שכאמור מתאפיינת גם בכך שיש לה שני ראשים, האחד כפוף והשני ישר, וכלשון הכתוב (קהלת ז, כט) "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים", וכתב הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פי"ג ה"ג) על פי דברי פסוק זה: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד ע"ה אומר (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

ה"ראש" הישר באות ט' הוא החלק הרוחני, שבו עשה האלקים את האדם ישר. ולעומתו, החלק הכפוף הוא "עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם". ועבודת האדם היא "לפרוק מעל צווארו" את עול החשבונות, ולשוב לכור מחצבתו, להעלות על נס את ה"חלק אלו-ה" שבקרבו, לקדש את החומר ולזכות בחיי העולמים.

לאור האמור מובנת התשובה לטענתה הלכאורה מוצדקת של האות ט' שבה הוטבע **הטוב** בעולם הזה ובעולם הבא, ובשל כך ראוי לברוא בה את העולם – שכל עוד לא הושלמה המשימה לרתום את כל החלקים הגשמיים לעבודת הבורא, ובאות ט' "אני עתיד לקרא לעמי **טמא**", הרי שאי אפשר לברוא בה את העולם.

האות ט' – מזל אריה – שבט שמעון – חוש השמיעה

ז. בדומה לאות ט' שלה תכונות מנוגדות, אף באריה, בשבט שמעון ובחוש השמיעה, מצינו כן.

אריה – מזל חודש אב, יש בו תכונות שהן דבר והיפוכו. האריה "מלך החיות" (חגיגה יג, ב), והצד המלכותי שבו **מאחד ומלכד** את כל הכפופים לו וסרים למשמעתו, לדור בצוותא בשלום ושלווה. עם זאת, ההתלכדות סביבו נובעת גם מתכונותיו הסוערות המזכירות בתורה (כמדבר כג, כד) "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה".

שמעון – היו בו תכונות שבגינם הפרידו יוסף מאחיו ואסר אותו לעיניהם, כדברי רש"י (בראשית מב, כד) "נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתייעצו שניהם להרוג אותו". ואף יעקב אבינו אמר (בראשית מט, ה) "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם". אמנם, כאשר אמר יעקב: "ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" (שם פסוק ז), נזרעו השורשים לעתיד המבואר בדברי חז"ל שהביא רש"י שם: "אחלקם ביעקב, אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים". כאן מוצאים אנו אצל בני שבט שמעון תכונת "סופרים ומלמדי תינוקות", העומדת בניגוד ל"כלי חמס מכרותיהם".

חוש השמיעה – גם לו שני מובנים, כמבואר בדברי הפרי צדיק (ר"ח מנחם אב) "המליך אות ט' בשמיעה, וכמו שאמרנו שעיקר השמיעה הוא כשנכנס לעומק הלב, **שהלב ישמע** ושיהיה (ישעיה נה, ג) שמעו ותחי נפשכם, וכמו שנאמר (משלי ד, כג) נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. וזה יכולים לזכות בחודש זה שהמליך אות ט' בשמיעה שיהיה **השמיעה כהוגן**". ומתבאר בדבריו כי ישנם שני סוגי שמיעה, והדברים מוגדרים בספר שם דרך (פרשת האזינו אות ה) "כאשר שנים שומעים והאחד רק "שומע" ואילו השני "מאזין" יותר, אין רק הבדל פעוט ביניהם, אלא נחשב **כשני סוגי שמיעה שונים לחלוטין** ורחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, עד שאי אפשר לצרף עדותם ונקראת אינה מכוונת ולא נחשב ששמע האחד מה ששמע חברו. ומכאן נתבונן גודל ערכה של תוספת האזנה והקשבה ביתר הבנה ושימת לב".

כלומר, יש "שמיעה" – חיצונית, ויש "שמיעת הלב", דהיינו שמיעה שהיא פנימית ומתיישבת בתוככי הלב.

חודש אב – תשעה באב – גיד הנשה – ומשמעותם הכפולה [צרות ואבלות לעומת שמחה וגאולה]

ח. ההשלמה למבואר לעיל – התכונות המנוגדות של האות ט', מזל אריה, שבט שמעון וחוש השמיעה, היא מהותו של חודש אב, אשר כאמור בראשית הדברים, גם בו יש ניגוד משווע בין חלקו הראשון העצוב של החודש, לבין חלקו השני השמח.

אך לא זאת בלבד, אלא אף **יום תשעה באב** עצמו נחלק לשניים: "נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה. ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם" (ש"ע סימן תקנה סע' א). ובספר סדר היום (הובא במשנה ברורה שם ס"ק ג) הוסיף: "בשעת מנחה נוהגים לקום מעל הארץ לשבת על גבי ספסלים במקום גבוה, והוא להראות נחמה באבלינו בו ביום ועל זה אומרים פסוקי נחמה ומתעטפים בציצית ומניחים תפילין שנקראים פאר, מה שאין עושין כך בבוקר משום אבילות". וכן מובא ברמ"א (סימן תקנו סע' א) בשם הרוקח ואבודרהם: "והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפלת מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה".

הרי לנו כי אף ביום תשעה באב, במחצית השניה של היום, מתחילים "להראות נחמה באבלינו בו ביום".

ונראה להוסיף בהטעמת הדברים. מצות "גיד הנשה" היא המצוה **התשיעית** שניתנה בעולם, כפי שביאר רבנו בחיי (שמות כ, יז) וז"ל: "כשנברא אדם הראשון נצטווה על שש מצות, בא נח ונצטווה על השביעית זו אבר מן החי, אברהם על השמינית זו המילה, יעקב על התשיעית זו גיד הנשה, כשבאו ישראל נתן להם עשרת הדברות שהן כוללות תרי"ג מצות" (ומקור הדברים במדרש (שיר השירים רבה א, טז) "יעקב [נצטווה] על גיד הנשה שנאמר (בראשית לב, לב) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה").

ובזוהר הקדוש מבואר (ח"א דף קע עמ' ב) שתרי"ג המצוות נחלקו לרמ"ח מצוות "עשה", המכוונת כנגד רמ"ח אברי האדם, ושס"ה מצוות "לא תעשה" כנגד שס"ה גידים שבו, וכנגד שלש מאות ששים וחמש ימות השנה [בשנות החמה]. ולפי סדר זה שכל מצוה מכוונת כנגד יום מסוים בשנה, מובא שם כי מצות **גיד הנשה** [שהיא המצוה התשיעית] מכוונת כנגד **תשעה באב**, שהוא יום שליטת הס"מ, שהוא שרו

של עשו, שנלחם עם יעקב והצליח לפגוע בו בגיד הנשה - ביום תשעה באב, שארעו בו כל כך הרבה פורענויות לישראל.

והנה טעמה של מצות גיד הנשה נתבאר בדברי ספר החינוך (מצוה ג) וז"ל: "משורשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל, שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגלויות מיד העמים ומיד בני עשו, יהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובוזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזיכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. וכמו שמצינו באב [הכוונה ליעקב אבינו] שזרחה לו השמש לרפאותו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו במהרה בימינו, אמין".

לכשנצרך את כל המבואר לעיל, עולים כל הדברים בקנה אחד. חודש אב ויום תשעה באב עצמו, מורכבים מהניגוד הבולט של צער ואבלות מצד אחד, שמחה ונחמה, מצד שני. ולא בכדי, ענין זה הוא גם מהותה של מצות גיד הנשה שהיא המצוה התשיעית המסתעפת ממאבקו של יעקב בשרו של עשו - להטעים את אותו הניגוד, שהוא גם מהותה של האות ט' המשלבת בתוכה משמעויות סותרות של טוב וטומאה, חיוב ושלילה, המלמדנו שגם לניגודים יש נקודת חיבור, ואפילו יום שמתחיל באבל גדול, יכול להתהפך בסופו לנחמה, ואותה שמש שזרחה ליעקב לרפאותו תזרח לנו בביאת משיח צדקנו במהרה.

☆ ☆ ☆

סוף דבר, נמצא כי אות החודש - ט', מזל החודש - אריה, תכונת החודש - שמיעה, שבט החודש - שמעון, מתאימים זה לזה בענין התכונות המנוגדות שבתוכם: רוחניות וגשמיות [האות ט], סערה ורוגע [אריה, שמעון] שמיעה "רגילה" ושמיעת "הלב" [חוש השמיעה]. אבל ושמחה [חודש אב].

ועל האדם ללמוד מכך, שעליו להשלים את הניגודים, על ידי שירתם את כל תכונותיו השונות והמגוונות למטרה אחת ויחידה, עבודת בוראו. חטא, חורבן וחסרון, הם פירות השארת הניגודים על מכונם, בעוד שהגאולה והתיקון השלם יבואו, לכשתושג השלמות בניצול כל הכוחות לשם שמים.

חודש אלול

השימוש בכוחות הטמונים באדם

המליך אות יו"ד במעשה וצר בהם בתולה בעולם ואלול בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ח)

א. בספר יצירה מובא שבבריאת העולם "נוצרו" י"ב חודשי השנה וי"ב המזלות
בי"ב אותיות, ולפי הסדר המבואר שם, באות יו"ד "נוצר" מזל בתולה וחודש אלול,
יש להבין מה מסמלת האות יו"ד, ומה הקשר בין האות יו"ד לחודש אלול ולמזל
בתולה.

עוד מבוארת בדברי הספר יצירה הדגשה על העשיה בחודש אלול - "המליך
אות יו"ד במעשה", וצריך ביאור מהי ה"עשיה" המיוחדת הנדרשת בחודש אלול.

בספר בני יששכר (מאמרי חודש אלול, מאמר א מזהות החודש, אות ו) מביא את דברי הספר
יצירה ומוסיף משפט אחד: "הנה המליך אות יו"ד במעשה וצר בו אלול הוא הזמן
המיוחד לתשובה". ומבואר בדבריו כי עבודת התשובה בחודש אלול מושפעת
מיצירת החודש באות יו"ד, ודברים אלו דורשים הסבר, כיצד עבודת התשובה של
חודש אלול תלויה ביצירת החודש באות יו"ד. ובעיקר דבריו צריך ביאור, מדוע
דווקא חודש אלול הוא הזמן המיוחד לתשובה, הרי חיוב התשובה הוא תמידי בכל
ימות השנה.

בחודש אלול תוקעים בשופר, ואומרים לאחר התפילה מזמור "לדוד ה' אורי
וישעי", וצריך להבין כיצד מתקשרים עניינים אלו למזל חודש אלול, בתולה.

בדברי המשנה הראשונה במסכת ראש השנה מפורש, כי באחד באלול ראש
השנה למעשר בהמה. ובגמרא מוסבר הטעם לבחירת תאריך זה. אולם ודאי בעומק
הדברים יש משמעות לכך שראש השנה למעשר בהמה נקבע דווקא בחודש אלול,
וצריך ביאור.

בספר בני יששכר (מאמרי חודש אלול, מאמר א אות ח) מובא שחודש אלול מתייחס לשבט
גד, וצריך ביאור בכוונת דבריו.

אות יו"ד – מהותה ומשמעויותיה

ב. עוד כתב בספר בני יששכר (שם) "הנה אות יו"ד היא נקודה גולם ראשית המעשה, דהנקודה גולם מקבלת כל הצורות... ואות יו"ד נכתב ראשון כשרוצים לכתוב איזה אות, הנה ההתחלה והמכתב הראשון הוא אות יו"ד". כלומר, את האות יו"ד אי אפשר לחלק לגורמים שונים, והיא הנקודה היסודית של כל האותיות, וכל צורה או אות שאדם רוצה לכתוב, תחילתה בכתובת נקודה ראשונה שהיא בעצם האות יו"ד.

האות יו"ד היא האות העשירית באותיות האל"ף בי"ת, ומסמלת את המספר עשר, והמספר עשר מציין שלימות, לפנינו דבריו של רבנו בחיי (הקדמה לפרק חמישי של מסכת אבות) בענין: "ומן הידוע במספר עשרה שהוא מספר נעלם, ולעולם השכינה שורה בעשרה... ובעבור כי הוא תכלית המספר ואין המספר אחריו, אמרו ז"ל (ברכות מט, ב) אחד עשרה ואחד מאה ואחד עשרה ריבוא, וכן אין דבר שבקדושה פחות מעשרה (ברכות כא, ב)... וכן המילה בעשרה, והוא הדין לכל דבר וענין שבקדושה. וכן מצינו עוד השכר והעונש במספר עשרה, העונש למצרים בעשר מכות והשכר לישראל שיצרו מידם – בעשרת הדברות, ובזכות מה, בזכות אברהם שנתנסה בעשרה ניסיונות. והנה אברהם היה עשירי לנח, וכן נח היה עשירי לאדם, וכן לעולם העשירי קודש לה', עד שעולם הזה שנברא בשביל הצדיקים נברא בעשרה דברים והם עשרה מאמרות". והמהר"ל (דרך חיים על מסכת אבות, פרק ג משנה ו) כתב: "אבל מספר עשרה הוא מיוחד בכל מקום למדרגת הקדושה, עד שהמספר הזה מגיע אל מדרגת עולם הנבדל הקדוש", וכוונתו לעשר הספירות שבהנהגת העולם. הנה כי כן, המספר עשר מסמל את השלימות, ויש להבין מדוע.

חשיבות האות יו"ד כל כך גדולה, עד שספר תורה או מזוזה שחסר בהם אפילו קוצו של יו"ד, פסולים.

אודות האות יו"ד נאמר במדרש אותיות דרבי עקיבא, שכאשר רצה הקב"ה לברוא את העולם, באו לפניו כ"ב האותיות וכל אחת מהן טענה שהיא האות הראויה לברוא בה את העולם: "נכנס יו"ד ועמד לפני הקב"ה, ואמר רבונו של עולם רצונך שתברא בי את עולמך, שבי נקראת י-ה ה' צור עולמים (ישעיה כו, ד) שבי יודו על מעשיך בכל יום כל באי עולם, שנאמר (תהלים קמו, י) יודוך ה' כל מעשיך וגו', ולא עוד אלא שבי תחילת שמך יחיד, אמר לו לאו, אמר לו למה, אמר לו מפני שבכך

אני עתיד לברוא יצר הרע שהוא מטעה את הבריות בבאי עולם, שנאמר (בראשית ח, כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, מיד יצא מלפניו בפחי נפש". ומדרש זה מפליא כל רואה, מה פשר הויכוח שהתנהל בין הקב"ה והאות יו"ד, וגם תשובת הקב"ה טעונה ביאור, הרי כשם שיצר הרע נברא באות יו"ד, כך גם יצר טוב נברא באות יו"ד, ומה איפוא הסיבה שהשיב הקב"ה לטענת האות יו"ד מדוע לא היתה ראויה שיברא בה העולם.

עוד נאמר במדרש אותיות דרבי עקיבא: "אל תיקרי יו"ד אלא יד, מלמד שזה הוא יד ושם טוב שעתיד הקב"ה ליתן להם לצדיקים לעולם הבא בירושלים ובבית המקדש", וצריך ביאור בכוונת המדרש שיו"ד היא בחינת "יד".

אות יו"ד – עולם נעלם – עולם העתיד

ב. ונראה בביאור הדברים על פי משמעויותיה הנוספות של האות יו"ד.

האות יו"ד מתייחסת לבריאת העולם הבא, כדברי הגמרא במסכת מנחות (כט, ב) "מאי דכתיב (ישעיה כו, ד) בטחו בה' עדי עד כי בי-ה ה' צור עולמים, מאי שנא דכתיב בי-ה ולא כתיב י-ה, כדדרש רבי יהודה ברבי אילעאי, אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"א ואחד ביו"ד, ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"א אם העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"א, כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם והוי אומר העולם הזה בה"א והעולם הבא ביו"ד... מפני מה נברא העולם הבא ביו"ד מפני שצדיקים שבו מועטים, ומפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה" (פרש"י: "וכבודו של זה גדול משל זה משום הכי ראשיהם כפופים דמתבייש מחברו"). ובמקום אחר דרשו חז"ל (ב"ר יד, ה) את ייתור האות יו"ד בפסוק "וייצר ה' אלקים את האדם" (בראשית ב, ז) "וייצר, ב' יצירות, יצירה בעולם הזה ויצירה לעולם הבא".

האות יו"ד מסמלת את המחשבה ואת העתיד, כדבריו של רש"י בביאור הכתוב (שמות טו, א) "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה", וז"ל: "אז כשראה הנס, עלה בלבו שישיר שירה... למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה".

ומוסיף שם רש"י: "אבל מדרשו, אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צא, ב) מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה". ביאור דבריו, לאחר שבני ישראל חצו בשלום את ים סוף וחזו במפלת המצרים וטביעתם בים, שרו משה ובני ישראל שיר תהילה לה'. אך במקום

לתאר את המאורע בזמן עבר – שר, משתמשת התורה בזמן עתיד – אז ישיר. ועל כך דרשו חז"ל **שהאות יו"ד נדרשת על שם העתיד**, ומבטאת את זמן תחיית המתים העתיד לבוא וכך הוא בלשון הקודש, כל מילה שמוסיפים לפניה את האות יו"ד נהפכת לעתיד.

האות יו"ד היא כמובן, האות הקטנה ביותר, ויש בכך רמז על **בחינת העלם ודברים נסתרים**, כלשון הזוהר הקדוש (פרשת ויקהל דף ריב ע"ב) "חד נקודה תתאה זעירא דאתחזי ולא אתחזי, ודא איהו אות יו"ד" [נקודה קטנה וזעירה הנראית ואינה נראית, זוהי אות יו"ד], ובספר הקנה (דף ב' עמ' א) הוסיף בביאור הדברים "והיו"ד קטן מכל האותיות, **לומר שהוא דבר נעלם** ולא ישיגוהו לא בפה ולא במחשבה" [ובכלל ענין זה, מרמזת האות יו"ד על מידת הענווה, להקטין ולהעלים עצמו, כמובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "יו"ד מפני מה הוא קטן מכל האותיות, מפני שכל מי שהוא מקטין עצמו בעולם הזה ואין בו גסות הרוח זוכה ונוחל חיי עולם הבא שנברא ביו"ד, שנאמר כי בי-ה ה' צור עולמים".

ובדברי המהר"ל (בספר אור חדש ובספר תפארת ישראל) מבואר ההבדל בין האות יו"ד המסמלת את ההסתר, לאות ה"א המסמלת את הידוע והגלוי, על פי הגמרא במנחות **שבה"א נברא העולם הזה וביו"ד נברא העולם הבא**: "נראה כי מה שהה"א דווקא ה"א הידיעה, מפני שהשי"ת ברא עולמו בה"א, ובה"א היה הכל נגלה ונמצא, כי כל העולם נמצא ונגלה בה"א. ולכן הה"א עושה כל דבר נגלה ונודע, והוא ה"א הידיעה". ואילו האות יו"ד מורה על ההסתר "כי עולם הבא יש לו מדרגה נעלמת וצפונה, דכתיב (תהלים לא, כ) **מה רב טובך אשר צפנת ליראיך**, והוא היין המשומר לצדיקים לעתיד". והיינו שעולם הבא הנברא באות יו"ד, בהכרח שהוא עולם הנסתר.

אות יו"ד – הכוח הפנימי [פוטנציאל] המצוי בכל אדם ועליו לגלותו

ג. מכל דברי חז"ל הנ"ל מצטיירת התמונה הבאה: האות יו"ד היא השורש והיסוד של כל האותיות, וכל צורה או אות שאדם רוצה לכתוב, תחילתה בכתובת נקודה ראשונה שהיא בעצם האות יו"ד. זוהי האות הקטנה ביותר מכל האותיות, ויש בה בחינה של העלם ודברים נסתרים. ובאות יו"ד נרמז העתיד, על העולם הבא, והיא מסמלת את המחשבה.

ומתוך כך נראה כי יש באות יו"ד לרמז על הכוח הפנימי [פוטנציאל] המצוי בכל אדם ועליו לגלותו. לכל אדם יש כוחות כבירים האצורים בקרבו, תכונות

נפלאות שביכולתו להוציא לפועל, דברים מיוחדים שבאפשרותו לעשות, ותכניות גדולות שאם ירצה יוכל להגשים. ותפקידו של האדם, לגלות את הכוחות הפנימיים שבו, להפיק מעצמו את המירב.

יסוד זה למדנו מביאורו של רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק לר"ח אלול) לדברי ספר יצירה שפתחנו בהם "המליך אות יו"ד במעשה וצר בהם בתולה בעולם ואלול בשנה", וז"ל: "אות יו"ד מרמז על חכמה... ואפשר שעל זה רמז רש"י ז"ל בפירושו על הפסוק אז ישיר, שכתב למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה, וכן איתא (מנחות כט, ב) שהעולם הבא נברא ביו"ד. ואמר שהמליך אות יו"ד במעשה, היינו שהמעשה יהיה על פי החכמה... וזה כוונת ספר היצירה, דאף יד שמאל ובספר יצירה מובא ש"ב האותיות וחודשי השנה הם כנגד י"ב איברים שבגוף, וחודש אלול כנגד יד שמאל, היינו פעולות שאינם מעשה המצוות, מכל מקום יהיו באות יו"ד היינו על פי החכמה. ועל זה נאמר (קהלת ט, י) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כחך, היינו על פי החכמה שהוא אותיות "כח מדה" כמו שכתוב בתיקונים, וזה מורה על התחלת ההכרה שנקרא "מדה".

"המליך אות יו"ד במעשה" פירושו, שיש צורך להביא לידי ביטוי את ה"אות יו"ד" במעשי האדם. דהיינו לעשותם בחכמה, וחכמה היא אותיות "כח מדה", כלומר, להוציא אל הפועל את הכוחות הטמונים מן הכח (בחינת ה"מחשבה") אל הפועל (בחינת ה"מעשה"). שכן "כח" הוא היכולת (פוטנציאל) שיש באדם, כביאורו של המלבי"ם (בראשית מט, ג) "כחי וראשית אוני, כחי - הכח הפנימי, אוני - התגלות הכח לחוץ". והשילוב "כח - מדה", הוא "תחילת ההכרה" של האדם בכוחותיו (בחינת "מדה") והוצאתם מהכח אל הפועל.

אות יו"ד - ניצול הכוחות הנעלמים כדי לבנות את העתיד

ה. מעתה מתחברים כל החוליות למערכה אחת.

האות יו"ד היא האות שנברא בה העולם הבא, והיא מרמזת על דברים עתידיים, מכיון שאות יו"ד היא הכח הפנימי שיש לכל אדם, אשר באמצעותו צועד הוא אל העתיד המבטיח, לחיי העולם הבא. ולכן האות יו"ד היא אמנם קטנה, אך היא מהווה את השורש והיסוד לכל שאר האותיות, וממנה נלמד כי הפוטנציאל הטמון באדם עשוי להביא לתוצאות כבירות ללא גבול, ובכוחו הקטן של האדם לפעול גדולות ונצורות.

וכנראה לכך התכוונו חז"ל באומנם "אל תיקרי יו"ד אלא יד, מלמד שזה הוא יד ושם טוב שעתיד הקב"ה ליתן להם לצדיקים לעולם הבא בירושלים ובבית המקדש", כי האות יו"ד היא בחינת "יד" – כלי עזר וסיוע לעולם הבא.

וזו גם הסיבה שהאות יו"ד היא "דבר נעלם", ומרמזת על הכוחות העלומים וטמונים באדם, על הפוטנציאל החבוי בתוכו.

ויתכן כי לכך התכוונו חז"ל כאשר היו מברכים האחד את חברו בברכה "עולמך תראה בחיך", כפי שמסופר בגמרא בברכות (י"א) "כי הוּוּ מפטרי רבנן וכאשר היו התלמידים נפרדים מבי רבי אמי ואמרי לה מבי רבי חנינא אמרי ליה הכי, עולמך תראה בחיך ואחריתך לחיי העולם הבא, ותקותך לדור דורים, לכך יהגה תבונה, פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות, עפעפיך יישירו נגדך, עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע, שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים, ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין". ופרש"י: "עולמך תראה בחיך – כל צרכיך תמצא", ובמהרש"א הוסיף: "עולמך תראה, עולם הזה, ואחריתך לחיי העולם הבא, דהיינו לימות המשיח".

ומבואר בברכתם של החכמים שאיחלו זה לזה "עולמך תראה", שתזכה לראות את העולם הנעלם הגנוז בך, דהיינו את הכוחות הטמונים בך – "בחיך", בעודך חי בעולם הזה, ואז אחריתך תהיה לחיי העולם הבא. כי כל אדם הוא "עולם מלא" (סנהדרין פרק ד משנה ה), עולם של יכולות ואפשרויות, עולם של כוחות ותכונות. ולכן בירכו החכמים איש את רעהו, בשעה שסיימו את הלימוד בבית המדרש, שכל אחד יזכה להוציא אל הפועל את הכוחות הנעלמים שבו, וינצל היטב את "עולמו" בעולם הזה, ואז יזכה לאחרית חיי העולם הבא.

ובשל כך האות יו"ד, שהיא האות העשירית באל"ף בי"ת, מסמלת את המספר עשר שהוא השלימות, משום שרק מיצוי כל הכוחות של האדם הוא המפתח אל השלימות.

ומעתה מבוארת צורתה של האות יו"ד בכתיבת סת"ם. לאות יו"ד יש שלשה "קוצים", האחד למעלה בראשה, השני למטה בתחתית רגל האות, והשלישי באמצע, בחלקה העליון של האות נוטה כלפי מטה. ונראה כי בכך נרמז תפקידה של האות יו"ד לחבר את העולמות – והיינו לנצל את הכוחות שבאדם בעולם הזה, כדי לבצר את עתידו בעולם הבא. לחבר את ההווה והעתיד, לחבר בין הפוטנציאל והמחשבה

לבין המציאות והמעשה. ולפיכך בצורת האות יו"ד יש "קוצים" בכל חלקיה, סימן לחיבור שמחברת האות יו"ד.

ומובן מדוע חסרון, אפילו של "קוצו של יו"ד" מהווה פסול בכל הספר תורה, משום שאם אינו מנצל את כל הכוחות, הרי זה פסול. אל ידמה האדם בנפשו שיתכן לוותר או לא לנצל את כל הכשרונות והפוטנציאל שלו לעבודת ה', כי אפילו "קוצו של יו"ד", החלק הקטן ביותר של הכוחות הטמונים בו, צריך להיות מנוצל כראוי.

חודש אלול ומזל בתולה – הזמן המיוחד לגלות את הכוחות הטמונים באדם

ו. נמצא שבחודש אלול מוטלת על האדם החובה להגשים את יכולותיו, ולהוציא את האות יו"ד שהיא הכח היסודי הנעלם, אל הפועל. והיינו "להמליך" את המרומז באות יו"ד, ליישם בפועל את הכח הכמוס באדם, ולהוציא את המחשבה לעולם המעשה.

ונראה כי ענין זה נרמז במזל החודש, בתולה, שהרי שנינו "אין אשה אלא לבנים" (תענית לא, א). בבתולה טמון הכח ללדת בנים, ומעלתה בעתיד הצפוי לה, מימוש הפוטנציאל שבה. מזל חודש אלול, רומז איפוא, על עבודת החודש, לגלות את הכוחות הטמונים באדם ולהגשימם.

ומעתה נבין את טעם אמירת מזמור "לדוד ה' אורי וישעי" בימי חודש אלול, ויש שנתנו רמז לכך מהפסוק "לולא האמנתי לראות" שבמזמור זה – "לולא" אותיות "אלול". והנה בגמרא (ברכות ד, א) דרשו: "למה נקוד על לולא, אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שמא יגרום החטא". אך עדיין לא מובן מדוע חשש דוד המלך, והרי לא חטא. וצריך לומר שחששו נבע מכך שמא לא יזכה לנצל את הכוחות הטמונים בו, שמא לא ישכיל להוציא אל הפועל את היכולות שלו, ומי שאינו מנצל את הפוטנציאל שלו, דבר זה עצמו לחטא יחשב, ומכך חשש דוד המלך. ואם כן מבואר היטב, כי בחודש אלול אומרים את מזמור לדוד ה' אורי וישעי, כדי לומר את הפסוק "לולא האמנתי", ולהתבונן במרומז בו – גודל החובה לגלות את הכוחות הטמונים באדם, שהיא מהות חודש אלול.

ומכאן נוכל להוסיף בטעם היות ימי חודש אלול ימי רצון, וכפי שהסמיכו את הפסוק "אני לדודי ודודי לי", ראשי תיבות אלול, לומר שימים אלו הם ימי קירבה ורצון בין בורא עולם לעם ישראל, רק אם האדם יגלה את כל הכוחות הטמונים בו בשיעור של "אני לדודי", דהיינו ניצול מירבי של כל אישיותו ותכונותיו לעבודת הבורא, או אז "דודי לי", יזכה לקירבת אלקים ויזכה בדין. וכעין דבריו של השפת אמת (שופטים תרל"א) שחודש אלול "הוא עת רצון באדם שיוכל לקרב עצמו לדבק בהקב"ה בפנימיות הלב, כי הקב"ה מלא רצון, ורק מי שזוכה יוכל להתקרב אליו, כי כמים הפנים וכו', וכפי התעוררות רחמים בלב על עצמו, איך שיש בו נקודה קדושה מהקב"ה ונטבע בחומר וגשמיות, וכפי התעוררות בלבו, ככה מתעורר עליו רחמים רבים בשמים גם כן". הקירבה והדבקות המירביים להקב"ה אפשרית רק כאשר האדם מנצל את כל כוחותיו לעבודת הבורא, וזוהי עבודת "אני לדודי" של חודש אלול.

הזרעים של תכונת החודש ומזלו נזרעו כבר בבריאת העולם. בכ"ה באלול נברא העולם, דהיינו, נבראה בריאה מופלאה שנטמנו בה כוחות שיש לנצלם. ומאז, בחודש שבו נברא העולם והושמו הכוחות בנבראים, עליהם למצות את כוחותיהם הפנימיים ולנצלם עד תום.

ראש השנה למעשר בהמה

ז. על פי זה גם מבוארת קביעות ראש השנה למעשר בהמה בראש חודש אלול, כמו שכתב השפת אמת (אלול תרמ"ב) "מו"ז ז"ל [החידושי הרי"ם] אמר רמז על אלול (תהלים ק, א) לא אנחנו הקרי והכתיב לו [וביחד הם אלול], על ידי שלא אנחנו ומבטלים עצמנו, לכן לו אנחנו עמו וצאן מרעיתו, שאמרו אחד באלול ראש השנה למעשר בהמה".

מצות מעשר בהמה היא מצוה שבה ניתן העשירי קודש לה'. והלימוד מכך הוא, להקדיש לה' את כל הכוחות, בבחינת "לו אנחנו עמו" כצאן הסמוך ובטוח על הרועה. ולכן זמנה של המצוה בחודש שבו המליך הקב"ה אות יו"ד, במובן זה שבחודש אלול כל מרצו של האדם וכוחותיו צריכים להיות מוקדשים לגילוי הכוחות הפנימיים שבו.

חודש אלול הוא איפוא החודש שבו האדם מקדש את כל הכוחות הטמונים בו בקדושת "עשירי קודש" לה, ולכן בחודש זה מצות מעשר בהמה ויש להוסיף כי ענין זה נרמז בעצם המעשר – שהוא אחד מתוך עשר, ועשר בגימטריא יו"ד].

שבט גר – הוצאה מהכח אל הפועל

ח. שבט גר היו גיבורי חיל מכח ברכת יעקב אבינו (בראשית מט, יט) "גר גדוד יגודנו והוא יגוד עקב". ואמרו במדרש (במדבר רבה ב, ב) "על דגלו של גר היה מצוייר הרבה צורות אנשים מזויינים שהולכים למלחמה, כמו שנאמר גר גדוד יגודנו". וברש"י (דברים לג, ב) ביאר את האמור על שבט גר "וטרף זרוע אף קדקד – הרוגיהם היו ניכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה". ובספר שבטי ישראל (עמ' 354) ביאר את משמעות ענין זה, שביקשו להראות בכך את התנגדותם היסודית למושג הפרדת מחשבת המוח מפעולות הגוף.

כלומר, תכונתם של בני שבט גר "טרף זרוע אף קדקד", פירושה קשר מושלם בין המוח [קדקד] לגוף [זרוע], דהיינו חיבור בין הזרוע שהיא כנגד הלב "שהוא עיקר התאוות והמחשבות" (ש"ע הלכות תפילין, א"ח סימן כה סע' ה), לבין "הנשמה שהיא במוח" (ש"ע שם). זוהי עבודת האדם – לחבר ולאחד את כל הכוחות שבו לעבודת ה'.

ומעתה מבואר היטב הקשר של שבט גר לחודש אלול והאות יו"ד, וכפי שהבאנו לעיל [אות ה] את דברי רבי צדוק הכהן, שהאות יו"ד היא המחברת בין המחשבה למעשה, וגורמת למעשה שיהיה בחכמה. וענין זה הוא מהות חודש אלול – חיבור המחשבה למעשה, והוצאת הכוחות הטמונים באדם מהכח אל הפועל, ממחשבה למעשה.

וממוצא הדברים יבואר עניינה של תקיעת השופר בחודש אלול, וכידוע עיקר תקיעת השופר לא נועדה לשמיעת עצם הקול, אלא לתוצאת הקול – ההתעוררות לחזור בתשובה ולתקן את המעשים בפרוס ימי הדין. כלומר, עיקר עבודת השופר היא החלק הפנימי, וכאמור לעיל, זוהי עבודת חודש אלול, לגלות את הכוחות הפנימיים שבלב האדם, על מנת להשתמש בהם לשם שמים.

דא עקא, בדברי מדרש אותיות דרבי עקיבא שהבאנו לעיל [אות ב] מבואר שהאות יו"ד מסמלת גם את היצר הרע. ולכן כאשר באה האות יו"ד וביקשה

שחקב"ה יברא את העולם בה, השיב לה הקב"ה שלמרות כל התכונות המצוינות של האות יו"ד, אך מכיון שתכונות אלו הם רק "בכח", וכל עוד לא הוגשמו "בפועל" אינם מגיעות לתכליתם, הרי שיש לחשוש ליצר הרע העובד ללא לאות להפריע לאדם למלאות את תפקידו בעולם לנצל את הכוחות האצורים בו, ולכן חובת האדם לעמול קשות להסיר את המפריעים לו למלא אחר חובתו לנצל את כל כוחותיו ויכולותיו למען שמו באהבה.

שער ז

י"ב לשונות
של שמחה
כנגד י"ב
חדשי השנה
(לב שמחה)

פתיחה

"אשר ברא ששון ושמחה... י"ב לשונות של שמחה כנגד י"ב חדשי השנה"
(לב שמחה, ענייני נישואין עמ' 174)

האדמו"ר מגור מביא בספרו לב שמחה (חומש דברים, ענייני נישואין עמ' פז) בשם הזוהר הקדוש שבזמן שמחה נפתחים בשמים י"ב שערים, וכנגד י"ב השערים תיקנו בברכות הנישואין ברכה ובה י"ב לשונות של שמחה: אשר ברא [א] ששון [ב] ושמחה [ג] חתן [ד] וכלה [ה] גילה [ו] רינה [ז] דיצה [ח] וחרוה [ט] אהבה [י] ואחיה [יא] ושלוש [יב] ורעות.

והוסיף הלב שמחה (שם עמ' 174) "אשר ברא ששון ושמחה... י"ב לשונות של שמחה כנגד י"ב חדשי השנה, שמחוייב בשמחה, זה שאמר הכתוב (דברים כד, ה) נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח".

מתבאר בדבריו שיש התאמה בין י"ב לשונות השמחה שנקבעו במטבע הברכה של שמחת חתן וכלה, לי"ב חודשי השנה. נמצא לפי זה שלכל אחד מחודשי השנה שבו נפתח "שער" מיוחד בשמים, יש את הבחינה המקבילה בי"ב לשונות השמחה. דהיינו בכל חודש יש השפעה המיוחדת לחודש זה, היוצאת מה"שער" של אותו חודש, ועניינה מרומז באחד מי"ב לשונות השמחה. ולפי סדר זה, חודש תשרי הוא כנגד לשון "ששון", חודש חשוון כנגד "שמחה", חודש כסלו כנגד "חתן", וכן הלאה.

בסידרת המאמרים שלפנינו, ניסינו לרדת לעומק הדברים: ראשית, בבירור תוכן י"ב לשונות השמחה ומשמעותם, ולאחר מכן, בהשלכות המעשיות הנגזרות ממהות עניינה של כל אחת מי"ב לשונות השמחה, לעבודת החודש שכנגדה. לדוגמה, מהו "ששון", ומדוע בחודש תשרי מודגש ענין זה בתוכן עבודת החודש. מהי בחינת ה"שמחה", ומדוע עניינה בחודש חשוון, ומהו "חתן" שחודש כסלו מכון כנגדו וכו'.

עיון זה בתוכן עבודת חודשי השנה בהתאמה לי"ב לשונות השמחה, חושף בפנינו עולם מלא וגדוש בתורת המחשבה המוסר והחסידות, ובו פנים חדשות ומסילות נוספות בהלכות דעות וחובות הלבבות של חודשי השנה.

חודש תשרי

ששון

א. כאמור בפתיחה לסדרת המאמרים, י"ב "לשונות השמחה" בברכת "אשר ברא ששון ושמחה", מכוונים כנגד י"ב חודשי השנה. ולפי זה לשון השמחה הראשון "ששון", הוא כנגד חודש תשרי. ויש לבאר מה נקרא "ששון", ובמה הוא שונה מ"שמחה". וכן יש להבין מה מייחד את לשון השמחה "ששון", שדווקא הוא זה שנבחר מכל י"ב לשונות השמחה לפתוח בו את לשונות השמחה. וכמובן, מה הקשר בין "ששון" לחודש תשרי.

והנה א' בתשרי, היום שבו נברא אדם הראשון, הוא יום הדין. כדברי הגמרא (ראש השנה כז, א) "אמר רב שמואל בר יצחק, כמאן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, כמאן, כרבי אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם". ובילקוט שמעוני (רמז תשפב) הוסיפו לפרט את הנעשה באותו יום שבו נברא האדם: "בשעה שמינית הכניסו לגן עדן, בתשיעית ציוהו ולא לאכול מעץ הדעת, בעשירית עבר על ציוויו, באחת עשרה נידון, בשתים עשרה יצא בדימוס מלפני הקב"ה. אמר לו הקב"ה, אדם, זה סימן לבניך, כשם שנכנסת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידים בניך להיות נכנסים לפני בדין ביום הזה ויוצאים בדימוס, אימתי (ויקרא כג, כד) בחדש השביעי באחד לחדש". ומעתה יש לתמוה מה מקום יש ל"ששון" ביום הדין. ביום זה צריכים להיות באימה ובפחד שהרי "מי יצדק לפניך בדין", וזו לכאורה סתירה ל"ששון".

ובאמת שאלה זו היא על עצם היות ראש השנה "יום טוב", ומפורש בספר נחמיה (ח, י) על ראש השנה: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם", כפי שהקשה בספר פרי צדיק (ראש השנה אות ו) "אבל צריך ביאור ענין יום טוב של ראש השנה זמן בריאת האדם לשמחה, הלא אמרו חכמינו ז"ל (עירובין יג, ב) נח לו שלא נברא משנברא". ואם כן, יש להבין כיצד מתאימה השמחה עם אימת הדין של ראש השנה ועם בריאת האדם, שלכאורה אינה אמורה להיות מאורע משמח, כי "נח לאדם שלא נברא משנברא".

תשרי – מאזניים – אפרים – חנוכת בית המקדש הראשון – ברית מילה – "ששון"

ב. מזל חודש תשרי הוא מאזניים.

בספר בני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר א) מבואר, כי לפי הסדר שי"ב חודשי השנה הם כנגד י"ב השבטים, חודש תשרי הוא כנגד שבט אפרים. ויש לבאר את הקשר בין חודש תשרי, מזל מאזניים ובין לשון השמחה "ששון".

בספר מלכים (א, פרקים ז-ח) מפורש כי בניית בית המקדש הראשון הסתיימה בחודש מרחשון, ולמרות זאת, נדחתה חנוכת הבית לחודש תשרי, כמעט שנה לאחר מכן. ובילקוט שמעוני (מלכים רמז קפד) נאמר על כך: "משנעשה הבית בירח בול (חודש חשון) נעשה נעול י"ב חדש, והקב"ה חשב לערב שמחת בית המקדש בחדש שנולד בו אברהם (מלכים א ח, ב) בירח האיתנים, זה חדש תשרי. ולמה קורא אותו ירח האיתנים, שנולד בו אברהם שנאמר (תהלים פט, א) משכיל לאיתן האזרחי". ויש להבין מדוע התעכבה חנוכת בית המקדש הראשון במשך אחד עשרה חודשים, עד חודש תשרי, בגלל שבחודש זה נולד אברהם אבינו.

הבני יששכר (מאמרי חדש תשרי, מאמר א) מביא בשם ספר משנת חסידים, שיש י"ב צירופי שם הוי"ה השייכים לי"ב חודשי השנה, הנרמזים בפסוקים, וצירוף השם שבחודש תשרי הוא והי"ה, היוצא מסופי תיבות הפסוק (בראשית יב, טו) "וירא' אות'ה שר' פרע'ה". ובדברי חז"ל (בראשית רבה מב, ג) מובא כי "ויהי" הוא לשון צער, ואילו "והיה" הוא לשון של שמחה. וצריך ביאור כיצד מתקשר ענין זה ללשון השמחה "ששון" ולחודש תשרי.

חז"ל מייחדים את לשון השמחה "ששון" למצוות מילה, כדברי הגמרא במסכת מגילה (טז, ב) "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, ששון זו מילה, וכן הוא אומר (תהלים קיט, קסב) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ובמסכת שבת (קל, א) מובא: "כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה, דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה". ופירש רש"י: "שש אנכי על אמרתך – אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות, והיא מילה, שישראל עושין וששים עליה, דכל שאר מצות אינן מוכיחות כל שעה, כגון תפילין ומזוזה וציצית דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ. אבל זו מעידה עליהם לעולם, כדאמרינן במנחות (מג,

ג) בדוד, שראה עצמו בבית המרחץ ונצטער, אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות, כיון שנסתכל במילה נתיישרה דעתו".

יש להבין מה המיוחד במצוות ברית מילה שדווקא במצוה זו נעשה שימוש בלשון "ששון".

שמחה – פנימית מהלב; ששון – שמחה חיצונית

ג. בביאור הדברים נתבונן מהי השמחה האמיתית, ומה הם דרכי השגתה.

במסכת סוכה (מח, ב) מובא מאמר מופלא: "הנהו תרי מיני [שני כופרים] חד שמיה ששון וחד שמיה שמחה [אחד שמו "ששון" חד שמו "שמחה"] אמר ליה ששון לשמחה אנא עדיפנא מינך [אני עדיף ממך], דכתיב (ישעיה לה, י) ששון ושמחה ישיגו, אמר ליה שמחה לששון אנא עדיפנא מינך, דכתיב (אסתר ח, יז) שמחה וששון ליהודים.

דו שיח זה בין ה"שמחה" ל"ששון" אינו סיפורי מעשיות, וטומן בחובו לימוד מעמיק – להבדיל בין שני המושגים הללו, ולבחון את הדברים לעומקם: מהי "שמחה" ומהו "ששון". ומצאנו בפירוש המלבי"ם בספר ישעיה (פרק לה פסוקים א-י) הגדרה: "הששון, גדרו הסימנים החיצוניים שיעשה להוראת השמחה ויום טוב כמו משוש כינור, משוש תופים, שמן ששון... ועל כן הקדים ששון לשמחה, כי המתכוון אל השמחה, יכין תחלה סימניה החיצוניים המעוררים אותה תוף וחליל ודומיהם שהוא הששון, ואז תבוא השמחה בלב, כמו שהבדלתי בין ששון ושמחה". ויסוד זה מבואר בקצרה בדברי האבן עזרא (אסתר ח, טז; הובא בספר ביאורי שמות נרדפים עמ' שכו) "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר – שמחה בלב, ששון בפה לנגן".

כלומר, השמחה מגלה את ההרגשה הפנימית הכמוסה בלב, אשר לא תמיד גלויה לאחרים, ולעומת זאת ששון משמעותו גילוי חיצוני של שמחה, כגון על ידי שיר או בגדי חג. ובמקום אחר (ספר הכרמל) הוסיף המלבי"ם: "שם ששון מציין שמחה גלויה על ידי סמנים ופעולות להראות השמחה, אבל לפעמים יש ששון בלא שמחה, כמו הלוּבש בגדי יום טוב ולפניו תוף וכינור ונפשו עליו תאבל בפנימיותה. ויש שמחה בלא ששון, כמו הלוּבש בגדי אבל ויגיל וישמח בלבבו. והסדר הוא שמחה וששון, כי מן השמחה הפנימית הקודמת יסובב אחר כך הששון בגלוי בהתפרץ שמחתו לחוץ. ולפעמים יקדים ששון לשמחה, כי השמחה תסובב לפעמים מן הששון, שהמתכוון אל השמחה להשיגה, יכין תחילה סימנים החיצוניים המרחיבים את הנפש ומעוררים השמחה".

לפי זה ביאר בספר אור האגדה (חלק הכרת הנפש ותכנה) שהויכוח בין שני הכופרים היה האם בדרכי החיים יש לבכר את השמחה הפנימית או את הששון החיצוני. אולם רק בהשקפה אפיקורסית השמחה והששון סותרים זה את זה, כי במסילותיהם של עובדי ה', כל חלקי השמחה משלימים ומתאימים. פעמים שמחת הלב מתפרצת ועולה על גדותיה, ובאה לידי ביטוי בגילויי ששון חיצוניים. ופעמים גם כאשר אינו שמח בלב, עם כל זאת פעולות השמחה החיצוניות, מבעירות בו את ניצוץ השמחה הפנימי.

בדרך זו מבוארים פסוקים רבים בתנ"ך, כפי שכתב בפירוש עטרת זקנים על הגדה של פסח (דף ג, א) "החילוק בין שמחה לששון הוא, דשמחה הוא שם של התפעלות פנימיות הנפש והתרחבות הלב. ולכן רוב פעמים תתייחס השמחה אל הלב, כדכתיב ישמח לב מבקשי ה' (תהלים קד, ג); ויין ישמח לבב אנוש (שם קד, טו); לכן שמח לבי (שם טז, ט). מה שאין כן ששון נאמר רק על התגלות השמחה בפועל. נמצא כי שמחה אפשר בלי ששון, כשהשמחה מוסתרת בלב. אבל הששון אי אפשר בלתי שמחה, ולעולם תקדים השמחה לששון, וכן הוא ברוב פעמים בקרא, דכתיב (אסתר ה, יז) שמחה וששון ליהודים, וכתיב (שם פסוק טז) אורה ושמחה וששון. ויש אשר תקדים גם הששון לשמחה. וכגון, כשהשמחה מתהווה בלב על ידי פעולה חיצונית. למשל, ההולך לשמחת חברו ואוכל ושותה. ועל ידי זה מתרחב גם לבו, ונעשה גם לבו שמח, ובאופן זה תקדים אצל זה ההולך לחברו – הששון להשמחה. ולכן מצינו בקרא (ישעיה לה, י) ששון ושמחה ישיגו, הקדים ששון לשמחה."

נמצא כי "שמחה" היא שמחת הלב הפנימית ואילו "ששון" הוא הגילוי החיצוני של השמחה. ולכן מדרגת ה"ששון" פחותה מה"שמחה", כי השמחה הפנימית גדולה יותר מהששון החיצוני, שלא בהכרח מגיע ממעמקי הפנימיות. כדבריו של רבנו יונה בפירושו לספר משלי (כא, טו) "ומידת השמחה, התעורר הלב והתפשט את הרוח על מצוא חפצו, והיא יותר מן הגילה והמשוש, כאשר יוכיחו הכתובים".

ששון – שמחה שיש בה משהו מן העצבות

ד. פירוש נוסף מהו "ששון", מובא בשם הגר"א (דברי אליהו, תהלים קיט, קסב) וז"ל: "לשון ששון בלשון הקדוש מונח על דבר שמגודל השמחה נולד לו תוגה. ובדרך דמיון, שני צדדים היו מתלחמים איש נגד אחיו וינצח אחד המתלחמים את המנחה שכנגדו מצד שקלע אל המטרה... אך בנשאו את עיניו, כל מה שהיה רואה, שהמנחה

גדולה מאד וכסף וזהב מונח להפקר עלי ארץ, מגודל שמחתו נולד לו תוגה, בידיעתו שאין לו רק שעות אחדות לזה, והוא חושב, מי יתן על עת הזה שהיה לי כח של עשרה אנשים, לאסוף כל השלל תחת רשותי בזמן מועט".

בביאור הדברים, הרחיב רבי חיים זייטשיק (אור חדש ח"ב עמ' תתקמז), לפנינו דבריו: "ההגדרה של השמות שמחה וששון, ששמחה חלה על ענין מוחלט שאין בו שום צד של צל של עצבות, שום צד חסרון, אלא השמחה במלואה, שמחה מוחלטת אשר אין בה פגם. אבל ששון הוא חל על דבר טוב שהוא שש מצד אחד, ומצד שני יש שם איזה חסרון ולא שלמה שמחתו, שלא נתמלא רצונו בהענין ההוא, שיש קצת חלל בשמחתו".

ולאחר שהביא את דברי הגר"א הנ"ל, כתב: "כן אמר דוד המלך ע"ה 'שש אנכי על אמרתך', אע"פ שאני שמח מאד על השגות התורה שלמדתי ושנתגלה לי, אבל עדיין אני עצב ומצטער על הגילויים והחידושים שעדיין לא נתגלו לי והם נשארו בעבורי סתומים כמוסים, ושמחתי מעורבבת בששון, בצער ואי שביעה וסיפוק נפשי. וברעיון זה נפרש מה שהם משרתי עליון 'שמחים בצאתם' (מתוך 'אל אדון על כל המעשים', שחרית של שבת) היינו שהם יוצאים ממחבואי עולם העליון לשרת בקודש לתפקידם שהפקיד להם הבורא יתברך לשמש ולהאיר בעולם הזה, הרי הם שמחים שמחה מוחלטת בלי שום צד חסרון, אבל כשהם נכנסים שוב אל חדרם, בתי עולם העליון אשר קרובים לאור פני המלך, הרי אז רואים שהחיות ואופני הקודש הכל רותתים רועדים וזעים כורעים ומשתחווים מפני חרדת הקודש קדושת הבורא יתברך נופלים על פניהם ומתבטלים מפני אימתו וגדלותו ומרגישים את שפלותם, ונהפך עליהם שמחתם המלאה והמושלמת למצב של ששון, ששמחתם אינה שלמה אלא מעורבבת בפחד ואימה והרגשת חסרון אור העליון והתבטלות שהם אינם כלום לגבי אור העליון".

מבואר כי "ששון" היא שמחה שאינה מושלמת, כי עדיין מעורב בה שמץ מן העצב והתוגה.

ששון – שמחה שאינה מושלמת

ה. מצאנו פירושים נוספים מהו "ששון".

שמחה על דבר הבא פתאום, ללא הכנה – בספר שם משמואל (פורים תרע"ט) מובא בשם האבני נזר: ידוע ההפרש בין ששון לשמחה, שמחה היא הבאה לאדם

בהדרגה ובישוב הדעת, וששון הוא הבא פתאום, כמו המוצא מציאה שלא עלה על דעתו מקודם, כענין שכתוב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב".

שמחה על דבר המקווה שעדיין לא בא – כדבריו של רבי צבי אלימלך מדינוב (אגרא דפרקא אות מז) וז"ל: "ענין בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"א פ"ב) חילוק בין שחוק לשמחה. שחוק הוא קווי אל איזה דבר הנרצה לנפש, אבל הדבר הזה הנרצה עדיין בכח, ושמחה היא כשכבר יצא הדבר הנרצה מן הכח אל הפועל. ונראה לי שזה גם כן החילוק בין ששון לשמחה. ששון היא קיווי, ושמחה הוא בהגיע פעולה הנרצית".

השמח בעצמו ואין אחרים נכללים בשמחתו – כמו שכתב המשך חכמה (רברים כג, יז) בביאור נוסח התפילה: "שמחה לארצך וששון לעירך", וז"ל: "ששון נאמר על מי ששמח בעצמו, ושמחה נאמר על מי שנכללו בשמחתו אחרים גם כן. וזה מבקש כי תן פחדך... וישתחוו לפניך כל הברואים, אז יוכלו לגור בארץ ישראל, לא בירושלים. על זה נאמר ששון לעירך, היינו ישראל עצמם, שאחרים אינם שמחים בשמחתם, ואנחנו בני ישראל שמחים בעיר אלקינו".

גם מפירושים אלו נראה כי "ששון" היא שמחה שאינה מושלמת, או בגלל שאינה באה מתוך הכנה, או מתוך שאינה על דבר שכבר קרה בפועל ואלא על דבר שהוא "בכח" בלבד.

☆ ☆ ☆

קנין השמחה – בהדרגה

ו. בביאור הדברים נקדים, מבריאת העולם למדנו שכל דבר צריך להעשות בהדרגה, שלב אחר שלב, ולא במעשים קיצוניים.

הקב"ה ברא את העולם בששת ימי המעשה, וב"עשרה מאמרות" (אבות פ"ה מ"א). והשאלה המתבקשת היא, וכי לא יכל הקב"ה לברוא את כל העולם במתכונתו המושלמת במאמר אחד וברגע אחד, ומה צורך היה בששה ימים ועשרה מאמרות. אלא כנראה, יש ללמוד מכך שיש דברים שצריכים לבוא בהדרגה ובצעדים מדודים, שלב אחרי שלב. כי לעתים, כאשר נעשים מעשים בבת אחת, עלולה להיגרם קיצוניות חריפה ובלתי רצויה. התקדמות מבוקרת ואיטית, עדיפה לאין ערוך מקפיצה וזינוק, אשר לפעמים עלולים להסתיים במעידה או בנפילה אל פי התהום.

הדברים אמורים בכל דבר, ובכלל זה בקנינה של השמחה, שצריך להיות שלב אחר שלב.

י"ב לשונות השמחה, הם מה"קל" אל הכבד" - מ"ששון" ועד ל"רעות". ולכן הצעד הראשון להשגת השמחה הוא הקטן ביותר - **בשמחה חיצונית** הנקראת "ששון", שהוא ה"גילוי החיצוני של השמחה". כדי לזכות ולכבוש את פסגות השמחה, יש להתחיל בשלב ראשון ב"ששון", שהיא "שמחה הבאה ללא הכנה", ואז להתקדם ולהשיג שמחה יותר פנימית ושלמה.

ומאחר וגם את השמחה יש לקנות בהדרגה, תחילת הדרך היא ב"ששון" - **בשמחה בלתי מושלמת**, שמחה שיש עמה תוגה, שמחה בדבר מקווה שעדיין לא בא, שמחה שאין אחרים נכללים בשמחתו - ככל ההגדרות שנתבארו לעיל מה נקרא "ששון". ולאחר מכן בפסיעות עקביות, עקב בצד אגודל, משיגים את השמחה ברבדים הגבוהים יותר, בפנימיות הלב, ולאחר הכנה מתאימה.

השגת השלמות - בשלבים

ז. יתכן שרמז לכך ניתן למצוא בקריאת השם "ששון" על מצות ברית מילה, שגם היא מסמלת את ה"הדרגה" בעבודת ה'.

מצות מילה היא ודאי חשובה מאין כמוה, "נכרתו עליה שלש עשרה בריתות" (נדרים לא, ב), והיא מיוחדת מכל מצוות העשה, שהמבטלה ענוש בכרת. אולם יחד עם זאת, היא עדיין רק מצוה אחת, ועדיין יש עוד תרי"ב מצוות שעל האדם לקיימן. ואולי בשל כך השתמש דוד המלך בלשון "שש אנכי על אמרתך" להורות שמצוה זו עם כל חשיבותה, היא רק **השלב ראשון** בשלמות היהודי, ההתחלה בעבודה הדרגתית בסולם העולה ממעלה ובו תרי"ב שלבים נוספים, שלב אחר שלב.

על פי האמור נוכל למצוא טעם נוסף ל"ששון" של המאורות, המוזכר בלשון התפילה "שמחים בצאתם וששים בבואם", ובברכת הלבנה "ששים ושמחים לעשות רצון קונם". הן השמש והן הירח מאירים את העולם בהדרגה. בכל מקום על פני כדור הארץ, בהתחלה שולחת השמש קרניים בודדות, עד שבצהרי היום היא מתחזקת והולכת, ולאחר מכן, שוב היא מאירה פחות ופחות, בהדרגה, עד השקיעה. והירח, גם הוא בלתי נראה בתחילת החודש, ומאז, יום אחרי יום הוא מאיר יותר ויותר, בהדרגה, עד מילואה של הלבנה באמצע החודש, ולאחר מכן שבה הלבנה ומתכסה עד העלמותה באופן מוחלט בראש החודש הבא. ולכן המאורות גם "ששים" וגם "שמחים", כי לעתים הם מאירים בשלמות, ולעתים באופן חלקי. וה"ששון" של המאורות הוא, השמחה הבלתי מושלמת, שהיא השלב הראשון, המוביל בעליה שלב אחר שלב, לשמחה השלמה.

למדים אנו מכל המבואר, שבעבודת ה', יש ללמוד מהששון המוביל לשמחה, שהשגתה היא בדרך של הדרגה, מהקל אל הכבד, כן יש להתמיד בהשגת השלמות שלב אחד שלב, אט אט ובעקביות.

חודש תשרי – עבודת התשובה בהדרגה

ח. לאור המבואר שמטבע הלשון "ששון" מבטא את ה"הדרגה" בעבודת הקב"ה, מובן מדוע לשון השמחה של חודש תשרי הוא "ששון".

הדברים מבוארים מעצם היות חודש תשרי "חודש התשובה", כדברי חז"ל (ראש השנה יח, א) "דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נה, ו) – אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים". וכל מהות התשובה הוא בהדרגה, ובצעידה שלב אחר שלב, כדברי השל"ה הקדוש (הובא בקיצור השל"ה מסכת יומא עמ' רכב) וז"ל: "יש לדעת שיעשה התשובה בהדרגה, בענין שלא יקדים המאוחר ולא יאחר המוקדם. על דרך משל, אם הקדים הצום והתפילה להשבת העושק והגזילה וכדומה, לא יצא ידי חובת תשובה, רק ישוב קודם הוידוי כדי שיתרצה בוידוי. וכן כתב בספר העקידה (שער צו). והוא הדין שיקדים החרטה והתשובה קודם עסק התורה, אף על גב שהתשובה העיקרית הוא עסק התורה, כי על כן נקרא התורה אור שהיא מאירה את האדם היאך יעשה תשובה כדי שיתכפר לו עוונותיו, אפילו הכי צריך שיקדים לו החרטה והתשובה קודם עסק התורה. כמו שכתב בעל ראשית חכמה (שער התשובה פרק ב) בשם הזוהר וזה לשונו, דלבתר דמתחרט מחובו ויעביד תשובה, יתעסק באורייתא, וקודם החרטה והתשובה אין תורתו רצויה ומקובלת, כאמרו (תהלים נ, טז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי".

אבי מורי ז"ל הוסיף בספרו עיונים בהפטרות (שבת תשובה) כי השלבים בעשיית התשובה, הוגדרו בהגדרות שונות: "המושגים שובה ותשובה, יש בהם שתי הבנות שונות. שובה הוא מלשון שיבה, כלומר, שיבה וחזרה אל המקור. זאת, על ידי חרטה על העבר וקבלה על העתיד, שהאדם לא ישוב לחטא זה, כלשון הכתוב (תהלים פה, ט) ואל ישובו לכסלה. מאידך, הלשון תשובה מורה על דרגה גבוהה של תשובה, שבאה רק לאחר שהאדם שב אל ה' באמת ובלב שלם, כפי שהוא מתבאר בספר התניא (אגרת התשובה פרק ה) על פי המבואר בזה"ק בביאור מעלת תשובה על דרך הסוד, תשוב – ה', ה' תתאה, תשובה תתאה, ה' עילאה, תשובה עילאה". כלומר, להתעלות עד לשורש נשמת האדם שהוא שם הוי' ברוך הוא, המורה על פנימיות החיות".

באופן אחר מבאר בספר ישא ברכה (ראש השנה) את ההדרגה בעשיית התשובה בחודש תשרי: "ראש השנה הוא בבחינת פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודו של מחט, היינו הבא לטהר. וביום הכיפורים מסייעים אותו מן השמים, בבחינת ואני אפתח לכם פתחו של אולם".

בהקשר זה שמעתי מידידי רבי יעקב קראוס, רב בית הכנסת 'ישראל הצעיר דהאנקוק פארק', לוס אנג'לס, בשם רבי שמשון מאוסטרופולי שביאר בדרך הרמז את דברי הגמרא (יומא פ, א) "אמר רבי לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך", שהמלה "תשובה" היא בגמטריה 713, וכך גם הגימטריה של כ' [20] כס' [80] כסא [81] כסא ד' [86] כסא הכ' [106] כסא הכב' [108] כסא הכבו' [114] כסא הכבוד [118], סך הכל 713. ללמדנו שתשובה היא תהליך, ולא ניתן להגיע עד כסא הכבוד בבת אחת, אלא בדרך הדרגתית, שלב אחר שלב.

הרי לנו, שהתשובה – מהותו של חודש תשרי, באה בהדרגה, שלב אחר שלב. ההתחלה היא בצעד ראשון וקטן, ולאחר מכן באים צעדים נוספים ויותר קשים. בדומה לשמחה, המתחילה ב"ששון", באופן בלתי מושלם, ומתמשכת שלב אחר שלב, עד להשגתה בשלמות.

חודש תשרי ומועדיו – שלבים בעבודת ה'

ט. גם בסדר המיוחד של מועדי חודש תשרי ניתן למצוא "הדרגה".

ראשית, בסדר התשובה במהלך של "שלב אחר שלב" בחודש תשרי, מבואר בהרחבה בדבריו של רבי לייב מינצברג, ראש ישיבת המתמידים בירושלים (קובץ תורה ודעת, ערב ראש השנה תשס"ח) ומחולק לשלבים הבאים: הראשון, הוא חיוב כללי "כמו כללות חובת האדם ללכת בדרך התורה, משום שכרתנו ברית עם ה' ואנחנו עמו, ועלינו ללכת בדרך התורה. החלטה זו לחזור למוטב מתחייבת מצד עצם הדבר אשר הקב"ה לימד אותנו וציוה עלינו ללכת בדרך זו, וכאשר מכיר האדם שסר מן הדרך ונכשל, הרי עליו לשוב אל ה' ולקבל על עצמו שלא יחזור עוד לחטאיו לעולם". השלב השני הוא תשובה מצד יראת העונש שחרד מן הדין שה' בא במשפט על כל מעשה "ובסוג תשובה זו גם נכלל התשובה שבאה מצד חרדת הדין השכר והעונש שדנים את האדם לאחר מיתתו, ויום הדין הגדול שלעתיד לבוא, וזה סוג התשובה של חודש אלול". השלב הבא הוא: "חובת התעוררות לתשובה מצד עבודת היום של ראש השנה, שיקבל האדם על עצמו עול מלכות ה' לשמוע בקולו ולציית לו

משום שהוא יתברך המלך. זוהי איפוא סיבה נוספת לתשובה וקבלת עול מלכות מיוחדת עבור שלמות תוקף מלכותו יתברך. שלב נוסף הוא: "תשובה של יום הכיפורים ועשרת ימי תשובה, הוא מצד קדושת השי"ת, משום שהחטאים מחללים את קדושת ה', ומוטל על כל יהודי לכפר ולטהר את מה שטימא במעשיו את הקודש". והשלב הנעלה ביותר הוא, ש"מתוך הארת הסליחה של יום הכיפורים, באים לדרגת התשובה הנעלית של חג הסוכות, בחינת תשובה מאהבה. דהיינו שמתוך שחביב אצל האדם הדביקות והריעות עם הקב"ה, על כן הוא מטהר ומתקן עצמו בכדי שיהיה לו יותר קירבה ויותר דביקות בשכינה. זה סוג התשובה של חג הסוכות".

כלומר, התשובה, שהיא הציר המרכזי שסביבו סובבים מועדי חודש תשרי, באה בהדרגה, שלב אחר שלב - למן התשובה הבאה מיראת עונש המתחילה בחודש אלול, דרך קבלת המלכות בראש השנה, התשוקה להשראת הקדושה ביום כיפור, ועד לדבקות בה' מתוך תשובה מאהבה בחג הסוכות. וזהו בדומה לשמחה, המתחילה ב"ששון", שמחה "חיצונית" ובלתי מושלמת, הממשיכה שלב אחר שלב, עד לשמחה השלמה והמלאה.

דרכים נוספות בביאור ההדרגתיות שבעבודת המועדים בחודש תשרי

י. בספר ישא ברכה (ראש השנה) מבאר בדרכים נוספות את ההדרגה שבעבודת המועדים בחודש תשרי, וז"ל: "ענין ראש השנה, יום הכיפורים וסוכות, יש לומר כי בתשובה ישנם שלשה תנאים: [א] חרטה [ב] וידוי [ג] שינוי מעשה. ראש השנה הוא חרטה, שהאדם מתחרט על מעשיו, ואינו צריך לפרט החטא, רק כסוי חטאה (כמבואר בב"י סימן תקפד). ביום הכיפורים הוא וידוי, ואומרים הוידוי עשר פעמים. וחג הסוכות הוא שינוי מעשה, כי בו המצוה תעשה ולא מן העשוי (סוכה יב, א).

ועוד יש לומר, כי יש שלוש שמות לישראל, לפעמים נקראים עבדים או בנים או שרים. והנה בראש השנה נקראים עבדים, כי אזי נקרא הקב"ה מלך, והרי בני ישראל עבדים לאדונם. ביום הכיפורים הם נקראים בנים, וזהו שאמר רבי עקיבא (יומא פה, ב) אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים". הרי אם הקב"ה נקרא אב, הם נקראים בנים. ובחג הסוכות ישראל בבחינת שרים, וכן מצאתי ראיתי מהרה"ק ר' פנחס מקוריץ זצוק"ל (הובא בבני יששכר מאמרי תשרי, מאמר צלא דמהמנותא אות ה) וז"ל, סוכה מלשון שררה ונסיכות. ולכן אנו יושבים בסוכה צלא דמהמנותא, ורוב סוכות בשווקים וברחובות, ואין אנו יראים משום דבר להראות

מהימנותא, שאנו יושבים כנסיכים עלמא דחירות. אם כן יוצא לנו אשר בחג הסוכות נקראים ישראל שרים, ואז בסוכות הם ידידים להקב"ה בבחינת שרים עם אלקים".

ובמקום אחר מבאר הישא ברכה (סוכות) את השלבים השונים בעבודת חודש תשרי: **"בראש השנה** עיקר הזכות הוא **אהבת הבריות**. תרועה הוא לשון התחברות אהבה ואחווה וריעות. וכן הוא עצם התרועה, קול המתחבר מהרבה חלקי קולות. **ביום הכיפורים**, עיקר העבודות היא **אהבת המקום**, כי מבטלים עצמם אותו היום מכל הנאות העולם הזה, ומוסרים נפשם באהבה לעבוד את ה' בכל לבם ונפשם. וכן אמרו (יומא פה, ב) עבירות שבין אדם למקום יום כיפור מכפר. אמנם חג הסוכות כלול הוא **משניהם**, מראש השנה ומיום הכיפורים, **אהבת הבריות ואהבת המקום**. כי מצות סוכה מורה על אהבת הבריות, ולכך נקראת סוכת שלום, כפי שאומרים בתפילת היהי רצון לפני הכניסה לסוכה: ותפרוש עלינו סוכת שלומך בזכות מצות סוכה. וענין האושפיזין הוא סמל הכנסת אורחים ואהבת הבריות. וכן יש בחג הסוכות אהבת המקום, על פי הידוע מהרה"ק בעל קדושת לוי, על מה שאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון עוונות, כי מיום ראשון של חג הסוכות מתחלת תשובה מאהבה, ועל ידי תשובה מאהבה זדונות נעשים כזכויות, לכך ראשון לחשבון עוונות, כדי להפכם לזכויות". מכל האמור לעיל אנו למדים כי מהותו של חודש תשרי היא עליה הדרגתית בעבודת ה' בשלבים, בכל מועד בחלק אחר של עבודת ה', עד להצטרפות כל השלבים במכלול אחד של שלמות.

חודש תשרי והעניינים הקשורים בו – בסימן ההדרגתיות בעבודת ה'

יא. עתה בידינו המפתח להשיב על השאלות שהצבנו בראשית הדברים.

חודש תשרי פותח את השנה בהדרגה ברורה לעבוד את ה' בהדרגה, שלב אחר שלב. ויסוד זה הוא למעשה המשמעות הפשוטה של מאזניים, מזל החודש, שמדותם מידה ומשקל. ועל האדם ללמוד ממועדי חודש תשרי וממזל מאזניים לצעוד במשעולי החיים, תוך כדי בחינה מדוקדקת של קצב ההתקדמות שלו במסילה העולה בית אלקים, בהדרגה, שלב אחר שלב. וכמובן, זוהי גם מהות הלשון "ששון", המורה על התחלת השמחה, בצעדים ראשונים ומדודים, כמבואר לעיל.

ממוצא הדברים מיושבת שאלת הפרי צדיק, מה ענין השמחה ביום טוב של ראש השנה, יום הדין ויום בריאת האדם עליו נאמר ש"נח לו שלא נברא משנברא".

והתשובה, אמנם נכון, אין שמחה מושלמת ביצירת האדם, ובעיצומו של יום הדין יש מקום לאימה ופחד ממשפט ה'. אולם כפי שנתבאר, הרי בחודש תשרי השמחה אינה מושלמת, והיא בבחינת "ששון" – הדרגה הנמוכה והשלב הראשון במדרגות השמחה. ובדרגה כזו של שמחה, בהחלט ניתן לשמוח גם בראש השנה, שהרי סוף כל סוף ודאי שבריאת האדם יש בה גם שמחה, אפילו כשהיא אינה מושלמת, וכן ביום הדין ודאי שיש שמחה על עצם הזכות לבוא לפני הקב"ה במשפט. ועל כך יאה לשון "ששון", שהיא השמחה בדרגה הנמוכה ביותר.

אפשר שמטעם זה נדחתה חנוכת בית המקדש שבניינו הסתיימה בחודש חשוון עד לחודש תשרי, החודש שבו נולד אברהם אבינו, כדי להפנים את המסר האמור לעיל אשר נלמד גם מאברהם אבינו ה"מאמין" הראשון, שהכיר את בוראו שלב אחר שלב. ומסר זה נחוץ במיוחד בעת הקמת בית מקדש, מקום השראת השכינה. והדברים מוטעמים על פי המבואר לעיל [אות ז] שעל ברית המילה נאמר הביטוי "ששון", כי מצוה זו היא רק השלב ראשון בשלמות היהודי, והיא התחלת העבודה הדרגתית של העליה בסולם שבו תרי"ב שלבים נוספים. והראשון שנצטוו במצוה זו היה אברהם אבינו. ונמצא שכל הדברים עולים בקנה אחד – הלימוד לצעוד בדרכי העבודה בהדרגה, שלב אחר שלב.

וגם מובן צירוף שם הוי"ה של חודש תשרי – "והיה", המורה על שמחה, וזאת בעזרת האות ו' – "ו" ההיפוך, ההופכת את המובן של "ויהי" שהוא לשון צער, ללשון של שמחה. ונלמד מכך, שהסתכלות אל העבר בלבד, טומנת בחובה צער, ורק מבט גם לעתיד מוביל לשמחה. אכן, כדי להגיע לעתיד טוב יותר, אחת היא הדרך – בצעידה מתמשכת ובלתי מתפשרת, בהדרגה, שלב אחר שלב.

חודש תשרי כנגד שבט אפרים – עליה "הדרגתית" בלימוד התורה

יא. בפרשת האזינו נאמר על התורה: "יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי בשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב" (דברים לב, ב). ובדברי הנצי"ב מוולוז'ין (העמק דבר שם) נתבאר כי מפסוק זה נלמד שגם סדר לימוד התורה הוא ב"הדרגתיות", לפנינו דבריו:

"יערוף כמטר לקחי, לימוד הלכות המכונה בשם לקחי, יערוף כמטר, כי בשעה שהאדם הולך והמטר סוחף הרי כופף ראשו כדי שיהיה המטר טורד על העורף ולא על הפנים. כך העמל בהלכות נדרש שהיא ראשו כפוף כשור לעול וכחמור למשא.

ואחר כך **תזל בטל אמרתי**, יהא זוכה להזיל דברים כבושים מתקבלים על לב הבריות בטל. **כשעירים עלי דשא**. חוזר ללימוד לקחי שיהא כמטר היורד בחזקה על דשא הגדולים ובשעת שטיפת הגשם המה נכרעים אל האדמה ונראים כמתקלקלים ומכל מקום היא עיקר גידולם. כך התורה בעמלה מתשת כח האדם, אבל זהו עיקר גידולו, ואין התורה מתקיימת אלא בזה האופן. ומשום הכי נקראת מלחמתה של תורה, דכהולכי מלחמה על מנת כן נכנסים שיהיה כמה מהם נזוקים והרבה נחלשים מרוב זהירות ועבודה, כך הוגי תורה כמה מהם נחלים ונתשים אבל היוצא בשלום מן המלחמה מוצא שכרו משלם. **וכרביבים עלי עשב**. הטל מלחלח בנחת את עשב הדק ומרבהו, כך אמרי פי היינו דברי תוכחה הנאמרים בהמון מתקבלים בנחת ומרכך לבבם.

כלומר, עמלה של תורה מצריך דרך ארוכה ומייגעת, שבה עולה הלומד שלב אחר שלב, במעלות השגת התורה. ולכן דומה הלומד לחייל הנמצא בשדה המערכה, שעליו לנהל את צעדיו בזהירות ובהדרגה, שלב אחר שלב, ומכאן שמם של לומדי התורה שהם "לוחמים" ב"מלחמתה של תורה".

והנה אפרים היה הבן הצעיר של יוסף. ובדברי הנביא (ירמיה לא, יט) נאמר "**הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים** כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'". אפרים מתואר כ"בן" וכילד שעשועים, ותארים אלו מבטאים יותר מכל את תכונת ה"בן" ו"הילד שעשועים" הנמצאים במצב של התפתחות מתמדת ועליה שלב אחר שלב במסילה העולה בית א-ל.

ומובן איפוא מדוע חודש תשרי הוא כנגד שבט אפרים, וכל הדברים עולים בקנה אחד, מהותו של חודש תשרי המדגיש את חיוניותו של סדר העליה הדרגתית בעבודת ה' בשלבים, הן בעבודת התשובה והן בלימוד התורה ובקיום מצוותיה.

חודש חשון

שמחה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוון כנגד חודשי השנה, נמצא שהחודש השני, חודש חשון, מכוון כנגד "שמחה" שהוא השני בי"ב לשונות השמחה, ויש לבאר מדוע מודגש ענין שמחה דווקא בחודש חשון.

שם החודש - "חשון" אינו נזכר בתורה, שכן בתורה לא נזכרו שמות החודשים אלא "החדש הראשון", "החדש השני", זכר ליציאת מצרים, כדברי הרמב"ן על התורה (שמות יב, ב). שמות החודשים תשרי חשון וכו' הם שמות בבליים שהביאו עמם בני ישראל כשחזרו מגלות בבל (ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ב). יחד עם זאת, חודש חשון נזכר בנביא (מלכים א' ו, לח) בשם "ירח בול", ופירש רש"י: "הוא מרחשון, שהעשב בלה בשדה, ובוללין לבהמה מן הבית".

ובביאור השם "מרחשון" הביא השדי חמד (אסיפת דינים, מערכת חתן וכלה אות כג) שהוא מלשון "מרירות" בגלל הצרות שאירעו לעם ישראל בחודש זה: [א] ירידת המבול התחילה החודש זה. [ב] פטירת אמותינו שרה (אסתר רבה ז, יא: "במרחשון זכות שרה אמנו שבו מתה") ורחל שנפטרה בי"א בחשון. [ג] חלוקת המלכות בין יהודה לישראל, ותחילת מלכות ירבעם בן נבט, כדברי הכתוב (מלכים א', יב, לב-לג) "ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש כחג אשר ביהודה וגו', בחודש אשר בדא מלבו ויעש חג לבני ישראל". ומתוך כך הביא השדי חמד שיש מקומות שמדקדקים ומקפידים לא לעשות חופה בכל חודש מרחשון, מאחר וראוי לערוך שמחת נישואין בחודש שיש בו סימן ברכה, ואילו חודש זה נקרא "מרחשון" מלשון מרירות ואין זה סימנא טבא.

וכעין זה כתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש מרחשון, מאמר א) וז"ל: "שמעתי מפי כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מהרמ"מ [רבי מנחם מנדל מרימינוב] זצוק"ל אשר עינינו רואים, כל הגזירות המתחדשות על שונאי ישראל מן המלכויות וכן נתינת המסים וארנוניות, התחלתן תמיד מן מרחשון. ואמר הטעם, שבחודש הזה הייתה המרידה במלכות בית דוד וימליכו את ירבעם (מלכים ב', יז כא) ויעש ירבעם את החג בחודש השמיני, החודש אשר בדא מלבו (מלכים א', יב, לג) - בו"ל וגו', על כן גזירת המלכויות במרחשון. ומבואר כי חודש מרחשון הוא שורש לדברים רעים שאירעו לעם ישראל.

מכל זה נוצר רושם כי אדרבה, בחודש חשון נעדרת השמחה, ואת מקומה תופסת המרידות. ואם כן, צריך ביאור מדוע ב"ב לשונות השמחה, מכון חודש זה כנגד ענין ה"שמחה".

ומאידך יש להבין, אם חודש חשון הוא חודש של שמחה, מדוע אין בו יום טוב.

בנין בית המקדש הסתיים בחודש כסלו וחנוכתו נדחתה לחודש תשרי חודש כסלו כנגד מנשה או נפתלי

ב. בנין בית המקדש הראשון הסתיים בחודש חשון, אולם חנוכתו נדחתה לחודש תשרי, שנה לאחר מכן, כדברי חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים רמז קפד) "משנעשה הבית בירח בול (מלכים א' ו', לה), נעשה נעול י"ב חדש... והקב"ה חשב לערב שמחת בית המקדש בחדש שנולד בו אברהם (מלכים א' ח', ב) בירח האיתנים, זה חדש תשרי. וכיון שנפתח בחדש מועדות והקריב הקרבנות וירדה האש אמר הקב"ה עכשיו נשלמה המלאכה, שנאמר (מלכים א' ג', נא) ותשלם כל המלאכה, ועל זה נאמר (תהלים צב, ו) עמקו מחשבותיך". ויש לתמוה, אם חודש חשון הוא חודש שבו מתגלה לשון "שמחה", מדוע נדחתה שמחת חנוכת בית המקדש מחודש זה לחודש תשרי, קרוב לשנה ממועד סיום הבנייה, וכי לא מתאים היה לערוך את שמחת חנוכת בית המקדש בחודש השמחה.

בספר בני יששכר (מאמרי חודש מרחשון, מאמר א) מובא שלפי סדר י"ב השבטים על פי דגליהם המכוון כנגד חודשי השנה, חודש חשון הוא כנגד שבט מנשה. ואילו בסידור בית יעקב כתב היעב"ץ שחודש חשון הוא כנגד שבט נפתלי. ויש לבאר מהו הקשר בין ענין השמחה שבחודש חשון לבין שבט מנשה [לפי הבני יששכר] או לשבט נפתלי [לפי היעב"ץ].

בספר היצירה (פרק ד) נאמר: "המליך אות נ' בריח, וקשר לו כתר וצירפן זה בזה, וצר בהם עקרב בעולם וחשון בשנה ודקין בנפש זכר ונקבה". ובספר ליקוטי אמרים (אות טז) מובאים דבריו של רבי צדוק הכהן מלובלין: "המליך אות נ' בריח, שאות נ' הוא רמיזת הנפילה והשבירה כמו שאמרו בפרק קמא דברכות (ד, ב) רק מכל מקום ריח נשאר, ולכך צר בו חשון בשנה, שמעצרת ועד החג הוא זמן שמחה דמביאין ביכורים וקורין, ומהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא (ביכורים פרק א משנה ו), ובחשון נשאר עדיין הריח והרשימה מן השמחה". ודברים אלו סתומים, ויש לבאר מהי בחינה זו של "ריח" ומה משמעות האות נ' – וכיצד מתקשרים הדברים לשמחה – ולחודש חשון.

שמחה – פנימית מהלב והיא "שלמות הנפש"

ג. בביאור הדברים נתבונן מהי השמחה האמיתית, ומה הם דרכי השגתה.

במאמר הקודם [תשרי – חשון] הבאנו את דברי המפרשים שהבדילו בין ה"שמחה" שהיא שמחת הלב הפנימית לבין ה"ששון" שהוא הגילוי החיצוני של השמחה. וכדבריו של רבנו יונה בפירושו לספר משלי (כא, טו) שמדרגת ה"שמחה" גדולה יותר מזה"ששון", וז"ל: "ומידת השמחה, התעורר הלב והתפשט את הרוח על מצוא חפצו, והיא יותר מן הגילה והמשוש, כאשר יוכיחו הכתובים". **בשמחה הפנימית מתגלה שמחת הנפש, וזוהי השמחה האמיתית, ומכאן שגדולה השמחה הפנימית מהששון החיצוני שלא בהכרח מגיע ממעמקי הפנימיות.**

ואכן השמחה היא **שלימות** הנובעת מעומק פנימיות הלב, וכפי שכתב המהר"ל (באר הגולה, הבאר הרביעי) וז"ל: "כי השמחה הוא מצד הנפש, כי השמחה הוא כאשר האדם הוא בשלמותו ואין שלימות רק אל הנפש ולא אל הגוף החומרי, מצד שהגוף החומרי הוא בכח ולא בפועל ואין בו שלימות כלל במה שאינו בפועל ויש לו כבידות הטבע, ואדרבא מצד הגוף החומרי שהוא בכח ימצא התוגה. ולפיכך כאשר האדם מרקד יש בו השמחה יותר, כי הנפש בשלמות כחה ואז נמצא השמחה".

לפי זה מבאר המהר"ל (נצח ישראל פרק כג) את מאמר חז"ל (ברכות לא, א) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה של מצוה – כי על ידי השמחה **שהיא שלימות הנפש**, ועל ידי זה השכינה שורה עליו, והוא עם השי"ת".

ומשמו של רבי נחמן מברסלב מובא ש"עיקר השמחה הוא בלב, ואי אפשר ללב לשמוח עד שיסיר עקמימות שבלבו". ורבי אורי מדובינסקי היה אומר כי **בשמחה אותיות מחשבה, שמחה ללא מחשבה – הוללות (פתגמים נבחרים, עמ' שטו-שטז).**

"מרחשין שפותיה" – עבודת הלב בחודש חשון נמשכת

מתוך עבודת המעשה של חודש תשרי

ד. לפי האמור, נמצאנו למדים כי "אשר ברא חשון ושמחה", פירושו בריאת שלימות המושתתת על **ששון חיצוני המביא לשמחה פנימית**, ודווקא בסדר זה: קודם כל פעולות "ששון" חיצוניות, כדי שעל ידי כך תקנה ה"שמחה" שבייתה בלבו, ותהפוך לקניינו הפנימי של האדם, כדבריו הידועים של ספר החינוך "כי אחרי

הפעולות נמשכים הלבבות" (מצודה טו; מצודה צה). ולמהלך זה רומז סדר החודשים תשרי וחשון - באופן של ששון [תשרי] הקודם לשמחה [חשון].

וביאור הדברים: חודש תשרי, מלא וגדוש בפעולות ומעשים של מצוות. תקיעת שופר, תענית יום כיפור ועשיית תשובה, מצוות הסוכה והלולב, ומצות השמחה בסוכות ובשמיני עצרת. סדר הימים הנוראים עמוס במעשים שהם "פעולות חיצוניות", האמורות לעורר את פנימיות לב האדם לעבודת בוראו - והיינו בחינת "ששון", של פעולות ומעשים חיצוניים. לפיכך, לאחר מכן מגיע חודש חשון שהוא בבחינת "שמחה", המורה על פנימיות הלב. כלומר, בחודש זה על האדם להפנים את כל הפעולות החיצוניות של חודש תשרי בלבו, כדי להמשיך את השפעת פעולת המצוות לכל השנה, ובכך להגיע אל השלימות. ההפרדה בין המעשים החיצוניים, הנקראים "ששון" לבין העבודה הפנימית ורגשות הלב, הנקראת "שמחה", נועדה לאפשר לאדם את יישוב הדעת הנדרש להפנמת תוכן המעשים החיצוניים, בכדי שיוכל להמשיך ולעבוד את הקב"ה גם בימי שיגרה שאין בהם ציוויים מיוחדים, בימי חול כבימי מועד.

ובשם רבי ישראל מרוזין מובא (בספר צמח לצדיק) כי שם החודש "מרחשון" נובע מלשון הגמרא (חגיגה ג, א) "מרחשין שפוותיהו", דהיינו שפתיים הנעות מעצמן. משל למה הדבר דומה, כאשר אדם יוצא מבית הכנסת לאחר תפילתו, פיו עדיין ממלמל זמירות ופיוטים מתוך הרגל להמשיך בתפילה שבה התחיל בבית הכנסת. כך גם בחודש מרחשון, לאחר שבחודש תשרי עסקים בתפילה בתורה ובמעשים טובים, שפתותיו מרחשות כאילו מעצמן בדברים אלו מאחר שנתרגל בזה. והיינו כאמור, העבודה ב"ששון" שנעשתה בחודש תשרי, במעשים חיצוניים, מחלחלת וחודרת לעמקי הלב, עד לגיבוש ה"שמחה", שהיא העבודה מתוך פנימיות הלב. וכאשר העבודה נובעת מהכרה פנימית, היא נעשית בכל תנאי ובכל מצב.

ובאופן דומה אמר רבי אהרן מבעלזא, כי השם "מר" אינו מורה על מרירות, אלא על חשיבות, כי "מר" בלשון הקודש הוא מלשון חשיבות - "מר דרור" (שמות ל, כ). ונקרא כן, מאחר ונסמך לחודש תשרי אשר בו חלים הימים הנוראים, או בגלל שעדיין השפתים רוחשות מתפילות הימים הנוראים, ונמצא איפוא, שסמיכותו של חשון לחודש תשרי הופכת אותו להיות חודש חשוב.

אמור מעתה: בחודש תשרי הבשילו התנאים המאפשרים לאדם להמשיך בעבודתו ביתר שאת וביתר עוז, כאשר נכנס לימי השיגרה והחולין בחודש מרחשון, ונוצרו האפשרויות למזג את עבודתו החיצונית עם עבודתו הפנימית ולהשיג את השלמות. חודש חשון משלים את חודש תשרי.

ובשפת אמת (פרשת נח, תרנ"ב) מובא: "ולבני ישראל נתן הקב"ה תורה ומצוות לעמוד על ב' הבחינות, תורה היא הפנימיות, ומצוות במעשה". נמצא לפי זה, שלאחר עבודת ה"מעשה" בקיום המצוות המעשיות בחודש תשרי, באה העבודה הפנימית בתורה בחודש חשון, והדברים משלימים זה את זה.

עבודת השמחה – ממתיקה את מרידות החודש

ה. נמצא כי לעומת המרידות שיש בחודש מרחשון, בגלל ירידת המבול, פטירת אמותינו שרה ורחל, וחלוקת המלכות בין יהודה לישראל, ואף הגזירות על ישראל תחילתם בחודש זה, כפי שהבאנו לעיל [אות ב] – ניתנה לחודש חשון בחינת השמחה בעבודה פנימית, שבכוחה ניתן להמתיק את מרידות החודש.

וכעין דבריו של האדמו"ר מאלכסנדר בספרו ישמח ישראל (ר"ח מרחשון, אות ב) "נקרא חודש זה 'מר-חשון' שממתיק מר במר, והיינו כשהאדם משים אל לבו רוב מרדיו ופשעיו, ולפני מי חטא, וכמה רע ומר למי שעובר רצון השי"ת, ונפשו מרה לו מאד על זה, ונדמה לו שחלילה אפס תקוה. עצתו אמונה שיחזק עצמו ויראה בגודל רוממתו יתברך שמו, שהוא טמיר ונעלם בלי חקר. ויחזיר המלוכה לחי העולמים, למלך מלכי המלכים הקב"ה בבחינת 'הדר מרי שמיא', כמו שאמר הרבי מלובלין זצללה"ה זי"ע על פיוט אקדמות 'הדר מרי שמיא', שיהדר ויחזיר המלוכה למרי שמיא, והיינו שידע ידיעה אמיתית שהוא משגיח על כל בשמים ובארץ בהשגחה פרטית וכו'. והוא שממתיק מר – מרידות נפשו, במר – במה שמהדר ומחזיר המרות והמלוכה למרי שמיא".

ולמדנו מדבריו כי את מרידות הנפש, דהיינו את המצב של ירידה רוחנית העלולה להתהוות בחודש חשון, לאחר סיומם של ימי המועדים בחודש תשרי – יש להמתיק על ידי חזרה להכרה בבורא עולם, בחיזוק העבודה הפנימית בלב. ולפי האמור לעיל, ההסבר לכך הוא, שבחודש חשון מודגשת השמחה הפנימית, במטרה להמשיך את קדושת חודש תשרי בימי החולין. ולכן דווקא חודש מרחשון הוא חודש של שמחה

– בבחינת "זה לעומת זה": כדי להמתיק את המרידות שבחודש זה, יש לגלות בו את השמחה הפנימית, שהיא עבודת חודש זה, הממשיך ומשלים את עבודת חודש תשרי.

חנוכת בית המקדש – בצירוף שלימות הששון החיצוני עם השמחה הפנימית

ו. לאור המבואר נבין מדוע למרות סיום מלאכת בנין בית המקדש בחודש חשון – נדחתה חנוכתו לחודש תשרי "שנולד בו אברהם".

השלמת בנין בית המקדש בארץ ישראל והשראת השכינה בו, היא נקודת של שלימות בבריאה, בהתאחדות קודשא בריך הוא ושכינתיה ועם סגולתו, במקום המובחר ביותר עלי אדמות – בבית המקדש. ועל כן מובן מאליה, שמועד חנוכת בית המקדש, אף הוא יהיה בזמן המושלם ביותר, כאשר השמחה מתגלה בשיא שלימותה, וכמאמר חז"ל "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה" (שבת ל, ב).

והנה כפי שנתבאר לעיל, השמחה החיצונית ["ששון"] שבחודש תשרי אינה גילוי שלם כל עוד לא באה מתוך שמחה פנימית ["שמחה"]. וכמו כן לאידך גיסא, השמחה הפנימית אינה דבר שלם כל עוד לא באה לידי ביטוי בשמחה חיצונית. שלמות השמחה היא בצירוף שלמות הששון החיצוני עם השמחה הפנימית. ולכן כאשר נשלמה מלאכת בניית בית המקדש בחודש חשון, שבה התגלתה השמחה הפנימית, עדיין לא הגיעה השמחה לשלימות, והוצרך הקב"ה להמתין ולחנך אותו רק בחודש תשרי שאחריו, כדי שלשמחה הפנימית של חודש חשון תצורף השמחה החיצונית של חודש תשרי – ואז כשתגיע השמחה לשלימות, יוכל להיחנך בית המקדש.

ויתכן כי ענין זה ביקשו חז"ל ללמדינו באומנם שחנוכת בית המקדש נדחתה ל"חודש שנולד בו אברהם". אברהם אבינו מסמל את השפעת האמונה בעולם בשלימות הכוללת הכרה פנימית ומעשים חיצוניים. שהרי "מהיכן למד אברהם את התורה, אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה" (בר סא, א). אברהם אבינו הגיע מעצמו להכרת הבורא מתוך הרגשה פנימית. ויחד עם זאת, לא הסתפק רק בהכרה פנימית, אלא פעל במעשים, וכיתת את רגליו ממקום למקום כדי להפיץ את האמונה בכל שדרות הציבור, כדברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פ"א ה"ג) "והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא

ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר (בראשית יג, ד) ויקרא שם בשם ה' אל עולם".

דחיית חנוכת בית המקדש לחודש שנולד בו אברהם אבינו, אשר גילם את שלימות העבודה, בפנימיות ובחיצוניות – נועדה להדגיש את שלמות העבודה הנדרשת מבניו, וללמדם בשעה שחונכים את המקום המרכזי של עבודת השי"ת בכל העולם כולו, כי עבודת ה' בדרגת השלימות פירושה צירוף ההכרה הפנימית עם המעשים החיצוניים. לפיכך הזמן המתאים ללימוד זה הוא **חנוכה בחודש תשרי הבא לאחר השלמת הבנין בחודש חשון** – דהיינו צירוף שני כוחות השמחה גם יחד, כח השמחה הפנימית של חודש מרחשון, שבו הסתיים בנין הבית, עם כח הששון החיצוני של חודש תשרי הבא אחריו.

שמחת הנישואין – שלימות; ולכן יש הנמנעים מלישא אשה במרחשון

ז. שמחת הנישואין היא שמחת שלימות האדם, כמאמר הגמרא (יבמות סב, ב) "כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה". ועוד נאמר (שם סג, א) "כל אדם שאין לו אשה אינו אדם".

ובשעת הנישואין מצוה לשמח את החתן והכלה **במעשה**, וכדברי חז"ל (ברכות ו, ב) "כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, שנאמר (ירמיה לג, יא) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות", והביא הטור (א"ח סי' שלח סע' ב) בשם האב"י עזרי כי **אין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר**. ובמסכת כתובות (יז, א) מסופר על חכמי ישראל שיצאו מגדרם כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה: "אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה ואומר כלה נאה וחסודה. רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת [רש"י: שלש בדין זורק אחת ומקבל אחת]. רב אחא מרכיב לה [את הכלה] אכתפיה ומרקד".

בשמחת נישואין אין די איפוא בשמחה פנימית, ויש צורך בביטוי חיצוני של השמחה חיצונית.

וכנראה בשל כך יש הנמנעים מלישא אשה בחודש חשון, שהרי חודש זה עיקרו **שמחה פנימית**, ואילו לצורך שמחת השלימות של חתן וכלה יש צורך בשמחה מושלמת המאחדת בין הפנימיות והחיצוניות, ואין די בשמחה פנימית גרידא.

חודש חשון – כנגד מנשה וכנגד נפתלי

ח. ממוצא הדברים יבואר מדוע חודש חשון הוא כנגד שבט מנשה, על פי דברי הבני יששכר (חודש חשון, מהות החודש אות ו) ש"מנשה" הוא אותיות "נשמה". והדברים מתאימים למבואר לעיל, שהרי עיקר עבודת חודש חשון היא השמחה הפנימית, בבחינת הנשמה שהיא פנימיות האדם.

אך יש להוסיף בביאור הדברים על פי מה שהרחבנו בספרנו רץ כצבי (חלק א מאמר ב) בביאור תכונתם של בני שבט מנשה העולה מדברי הנצי"ב, שציין מחד גיסא (העמק דבר, בראשית מה, יד) כי "לא היה אפרים קודם למנשה אלא בעניינים רוחניים, מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע, אבל בהליכות עולם היה מנשה קודם וגדול מאפרים". ועוד כתב הנצי"ב (שם פסוק ב) ש"אפרים היה גדול בתורה ודבק לאלוקיו, ומנשה בהליכות עולם ועוסק בצרכי ישראל". ברם מאידך כתב הנצי"ב (דברים ג, טז) שבני שבט מנשה, היו "גדולי תורה וראשי ישיבות", ומשום כך שתלם משה רבנו עם בני גד ובני ראובן.

וביארנו את כוונת הנצי"ב, שאמנם אפרים היה גדול יותר בתורה ממנשה, אך גדלות זו היתה אך ורק בתורה, ולא היה מעורב בהליכות עולם. אולם גדלותו של מנשה היתה, שגדלותו בתורה היתה במה שהגדלות בתורה היתה מתוך מעלתו בהליכות העולם. ובוה מוסבר מדוע "מנשה" בחילוף אותיות מורה על "נשמה", כי כשם שהנשמה היא דבר נסתר שאין רואים אותה, כך עבודת הקודש של מנשה, הגדול בתורה גם בשעה שהיה "המליץ" העסוק בהליכות עולם, גם היתה נסתרת.

נמצא כי מנשה מגלם את השלימות, המורכבת ממיזוג הכרה פנימית של גדלות בתורה עם מעשים חיצוניים בהליכות העולם ובצרכי ישראל. ובחינה זו מתאימה עם עבודת חודש חשון, אשר באמצעותה ניתן למזג את העבודה החיצונית של ה"ששון" שנעשתה בחודש תשרי, עם עבודת ה"שמחה" בלב פנימה של חודש חשון.

ואף בתכונת בני שבט נפתלי מצאנו את ענין השמחה בשביעות הרצון, כדברי הספרי בפרשת וזאת הברכה: "נפתלי שבע רצון – מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים ובדגים וכפניות". והיינו דברי היעב"ץ שחודש חשון הוא כנגד שבט נפתלי.

מרחשון – כנגד חוש הריח שהוא דבר רוחני

ט. לעיל [אות ב] הבאנו את דברי ספר היצירה "המליך אות נו"ן בריח, וקשר לו כתר וצירפן זה בזה, וצר בהם עקרב בעולם וחשון בשנה". ודברים אלו מבוארים על פי דברי הבני יששכר, שחודש זה מתייחס לשבט מנשה, שאותיותיו "נשמה", הרומזת לריח שכל מהותו היא רוחנית, כדברי חז"ל (ברכות מג, ב) "מנין שמברכין על הריח, שנאמר (תהלים קג, ו) כל הנשמה תהלל יה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח". ובביאור הדברים כתב השם משמואל (פרשת נח תרע"ד, ד"ה בספר יצירה) וז"ל: "ענין ריח הוא פנימיות של דבר שאיננו נראה לחוש הראות, אלא שחוש הריח מריח מה דהוא תחות כנפא דלבושא [גם דבר הנמצא מתחת לכנפי הבגד]. ועל כן המשכיל על העתיד נקרא גם כן מריח, שהרי העתיד הוא מכוסה תחות כנפא דלבוש ההוה, ואין נופל בו חוש הראות אלא חוש הריח". כלומר, חוש הריח כל מהותו היא פנימית – רוחנית.

ומעתה מובן מדוע חודש חשון שמהותו עבודה פנימית רוחנית שייך לחוש הריש שכל מהותו פנימית רוחנית.

ואת הקשר לאות נו"ן ביאר השם משמואל (פרשת בראשית, ר"ח מרחשון תרע"ב) וז"ל: "דידוע ד"סור מרע" הוא כלל מצוות לא תעשה, "ועשה טוב" הוא כלל מצוות עשה, ושורשם הוא יראת ה' ואהבת ה', טהרה, וקדושה, כי טהרה היא ב"סור מרע" כמו שכתוב טהר ידים יוסיף אומץ, וקדושה היא ב"עשה טוב" כמו שאנו מברכים על כל המצוות אשר קדשנו במצוותיו וציונו. והנה אות נו"ן כפופה מתייחסת ליראת השם כידוע לחכמי האמת. ועל דרך הפשוט היא מרמזת שיהיה כפוף להשי"ת. ובש"ס שבת (קד, א) נאמן כפוף נאמן פשוט, והוא טהרת הלב מגסות הרוח ומאהבות חיצוניות. ולפי הנ"ל יובן שהוא ענין חודש מרחשון. והנה בשלהי סוטה (מט, א) טהרה בטלה טעם וריח וכו', דטהרה מביאה ריח טוב. ומעתה יובנו דברי ספר יצירה המליך אות נו"ן בריח, כי הריח תלוי באות נו"ן וכו'ל".

כדי להגיע ל"ריח" האמיתי שהוא כאמור רוחני במהותו, על האדם להתאמץ בעבודת ה' מתוך הכנעה וטהרת הלב, וכאמור לעיל, זוהי עבודת חודש חשון, עבודת השמחה הפנימית בלב של האדם.

ומכאן פתח נוסף להבנת המאורעות המרים שאירעו בחודש חשון – ושעל שמם נקבעה המרידות בשם "מרחשון", וכפי שמבאר השם משמואל בהמשך דבריו: "והנה

נו"ן היא אות רומזת על נפילה כאמרם ז"ל (ברכות ה, ב) מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף וגו'... כי צורת החודש הזה בגשמיות התחלת ימי גשמים שאין דעתן של בריות נוחה וגשם דולף טורד והעלה נבל ונופל, ונקרא מקודם חודש בול שבלה הכל (עי' ירושלמי ראש השנה דף ו' ע"א). וכמו בגשמיות כן ברוחניות מעותד חודש זה לנפילה, ועל כן הייתה אז תחילת נפילת עשרת השבטים בימי ירבעם שחידשו חג בחודש הזה, ומזה נסתעפו כל הגזירות בגלות כנ"ל. אך אין זו נפילה בהחלט, דכמו בגשמיות שהנפילה של החודש הזה שהיא התחלת ימי הגשמים היא חיים לעולם, ובסיבת הנפילה יתחדשו פני האדמה לעשות ענף ולשאת פרי. כן כל נפילת הרוחניות היא בסגנון זה. ואף שאין איתנו יודע איך הוא זה, לעתיד כשיתגלה כבוד ה' ומלאה הארץ דעה את ה' אז כל אחד יראה בעיניו את כל הטובה שהייתה טמונה בנפילה, ושלא היה אפשר לבוא לכל הטובה הגדולה והיתירה אלא על ידי הנפילה... וכל מה שסבלו ישראל הוא דבר נקל וקל לעומת רב וגודל הטובה העתידה, ואילו היו יודעין זה מראש היו מתאווין לזה, כמו שמתאווין ומתפללין על הגשמים, אלא שהיה טמון ומכוסה, ומכל מקום המשכיל ירגיש בחוש הריח את העתיד, וזה שאמר שחודש זה נבנה מצירוף נו"ן בריח כנ"ל.

ומבואר בדבריו הנפלאים כי הסמליות שבחודש חשון מתחילה עונת הגשמים, יש בה כדי ללמד שבדומה לגשמים שבעת ירידתם לא ניכרת התועלת הצומחת מהם, ואדרבה, הם מהווים מטרד. כן הנפילה המתבטאת באות נו"ן, שהחלה עם התפלגות המלכות בעם ישראל ונמשכת עד היום, איננה נפילה במהותה, אלא נועדה להיות כקרבן קפיצה לעליה. אמנם ההתבוננות בענין זה עמוקה עד מאד, ורק כאשר האדם מביט על כל דבר בפנימיותו ובתכליתו, הבטה שהיא פועל יוצא של חוש הריח, יוכל לראות את האור בקצה המנהרה, ולהתחזק באמונה שהנפילה אינה אלא הכנה לתקומה.

ומעתה עולים כל הדברים בקנה אחד: ייחודו של חודש מרחשון בעבודת השמחה הפנימית המתעוררת בלבו של האדם, עבודה הבאה מתוך הכרה עמוקה, שהיא בחינת "חוש הריח" הנובע מחלקו הרוחני של האדם. ובהכרה זו נרכשים הכלים להבין שגם "נפילה" יכולה להיות בפנימיותה, שורש לצמיחה.

חשון – שמחה ב"ראש חודש" גם ללא שמחת המועדים

י. אך עדיין נשאלת השאלה, מאחר וחודש חשון הוא חודש של עבודת השמחה – לכאורה מתאים היה שתחול בו שמחה, ומדוע לא חל בו אף אחד ממועדי השנה.

אולם התשובה היא, שגם בחודש חשון חל יום טוב – הלוא הוא "ראש חודש", כי ראש חודש הראשון של השנה הוא בחודש חשון [בחודש תשרי אין ראש חודש, אלא ראש השנה, כמבואר בספרנו רץ כצבי חלק א מאמר א] – ואף "ראש חודש" נחשב ל"יום טוב", כדבריו של השם משמואל (פרשת נח ור"ח מרחשון, תרע"ז) "והנה ראש חודש הוא יום טוב של דוד המלך ע"ה שכל עניינו בתשוקה עזה, כמ"ש (תהלים סג, ב) צמאה לך נפשי כמה לך בשרי, וכל ספר תהלים מלא מזה, הוא מכפר על העדר החיות וצימאון במצוות ומעשים טובים. וזהו שאנו אומרים "זמן כפרה לכל תולדותם", היינו המצוות ומעשים טובים שיהיו נקראים תולדות".

יום טוב של ראש חודש הוא זמן של "תשוקה" הנובעת מעמקי הלב, כפי שמבאר השם משמואל בהמשך דבריו: "והנה תשוקתו של אדם הוא דבר הטמון בעומק הלב, עד שכמעט האדם עצמו אינו יכול לירד לסוף דעתו ותכליתו, כי לפעמים ידמה האדם בנפשו שתשוקתו בלתי לה' לבדו, ומכל מקום יתגב בו שמץ תועלת עצמו, והוא אינו מבין. ובראש חודש שמתווספת באדם נפש יתירה שהיא חפץ ותשוקה להשי"ת, הנה היא לו לעזר מעט עב"פ לחפץ שתהיה תשוקתו בלתי לה' לבדו. וזהו השעיר של ראש חודש שנאמר בו לה' – שמכפר על חטא שאינו מכיר בו אלא ה'". כלומר, ראש חודש הוא יום שבו מקבל האדם נפש יתירה, המעוררת בו תשוקה הפנימית לכל דבר שבקדושה, לכן הוא נקרא "יום טוב של דוד המלך", המגלה במזמורי התהלים את תשוקתו העזה לבוראו.

יוצא שגם בחודש חשון יש שמחת "יום טוב" של ראש חודש, והדברים משלימים את המבואר לעיל שעבודת חודש חשון היא השמחה הפנימית, שהרי גם עניינו של ראש חודש הוא התשוקה הפנימית העזה המפעמת בלב, שיש לנצלה לעליה בתורה ויראת שמים.

חודש כסלו

חתן

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, לשון השמחה "חתן", הוא כנגד חודש כסלו. והקשה האמרי אמת (ליקוטים, עניני נישואין) "מה שייכות חתן וכלה בין הלשונות של שמחה". ואכן, יש להבין מהי המשמעות של "חתן" שבגללה הוא נמנה על אחד מ"ב לשונות השמחה. וכן צריך לבאר מהו הקשר בין לשון זו של השמחה לחודש כסלו.

בספר יצירה נאמר על חודש כסלו: "המליך אות ס' בשינה". ובבני יששכר (חודש חשון, מאמר א אות ב) מובא שעל פי סדר הדגלים המתייחס כנגד השבטים, חודש כסלו הוא כנגד בנימין. ובביאור הדברים כתב השם משמואל (חיי שרה, ר"ח כסלו שנת תרע"ב) בשם אביו האבני נזר: "והנה היפוך מדת התשוקה הוא העושה מעשיו בעצלות ועצלה תפיל תרדמה, ועל כן לפי הוראת מזל חודש כסלו הוא שינה. אך שבט בנימין בצדקתו הפכו למידתו מידת התשוקה, ונקרא שמו כסלו שהוא לשון תשוקה". ויש לבאר מהי ה"תשוקה" המיוחדת לבנימין, וכיצד ה"תשוקה" באה לידי ביטוי בחודש כסלו. וכן צריך ביאור כיצד ענין זה מתקשר ללשון השמחה "חתן" המכוון כנגד חודש כסלו.

חנוכת בית המקדש השני על ידי החשמונאים היתה בכסלו, כדברי חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים רמז קפד) "אמר רבי חנינא, בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן, כמו שכתוב ביום החודש הראשון באחד לחודש תקים את משכן. והיו ישראל ממלמלין על משה לומר, למה לא הוקם מיד שמא דופי אירע בו, והקב"ה חשב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק. ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה, אמר הקב"ה עלי לשלם, מה שילם לו הקב"ה חנוכת חשמונאי". ויש להבין מדוע כל אחת מחנוכות בית המקדש היתה בתאריך שונה: חנוכת בית המקדש הראשון בתשרי (מלכים א ה, יא), וחנוכת בית המקדש השני על ידי החשמונאים בחודש כסלו, וצ"ע.

החתן נמשל לשמש

ב. במזמור י"ט בספר תהלים (פסוקים ה-ו) נאמר: "לשמש שם אהל בהם, והוא כחתן יצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ אורח". ובדברי חז"ל מצאנו הקבלה בין החתן לבין השמש, כדלהלן.

וז"ל מדרש שוחר טוב על תהלים: "מה חתן זה נכנס גיבור ויוצא חלוש, כך השמש יוצא גיבור ונכנס חלוש מעוונותיהן של בריות. דבר אחר, מה חתן זה נכנס טהור ויוצא טמא, כך השמש נכנס טהור ויוצא טמא".

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק טז) מובא: "החתן דומה למלך – מה המלך הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה, כך חתן הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה. מה המלך לובש בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד. מה המלך שמחה ומשתה לפניו כל הימים, כך החתן שמחה ומשתה לפניו כל שבעת ימים. מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו. מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך חתן פניו מאירות כאור החמה, שנאמר והוא כחתן יוצא מחופתו". ועוד כתב הפרקי דרבי אליעזר (שם פרק ה) וז"ל: "והחמה רוכב במרכבה ועולה מעוטר כחתן, שנאמר והוא כחתן יוצא מחופתו".

ובמדרש (במדבר רבה יב, ד) מובא: "ארגמן זה השמש שהוא נתון למעלה והוא רוכב במרכבה ומאיר לעולם, כמה דתימא והוא כחתן יוצא מחופתו. ומכח השמש הגשמים יורדים, ומכח השמש הארץ מעלה פירות ולכך קראו "ארג-מן" שיצרו הקב"ה לאורג מן לבריות, ואין מן אלא פירות ומזונות, כמה דתימא (דניאל א) וימן להם המלך".

עוד מוזכר בדברי הספרי (האזינו פרשה א) שאמר הקב"ה שהשמש "שמח לעשות לי רצוני, שנאמר והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגבור לרוץ אורח".

מכל דברי חז"ל הנ"ל למדנו שיש דמיון בכמה דברים בין החתן לבין השמש, והענין צריך ביאור.

השמש והירח – משפיע ומקבל

ג. לביאור הדמיון בין חתן לשמש, נתבונן במהותם של שני המאורות – השמש והירח, המתבארת בדברי רבנו בחיי (בראשית א, יד) וז"ל: "כי הלבנה אין לה אורה מצד עצמה, כי אם מאור השמש. לכן תיקנו רז"ל בתפילת יוצר אור, ראה והתקין

צורת הלבנה. כלומר, שהיא צורה בלתי אורה, כחום הברזל שהוחם באש, שאין החום מצד הברזל רק מצד האש שהוא מחמם, והברזל מקבל החמימות ממנו. על כן אמר והיו למאורות, חסר וא"ו [הכתיב בתורה: לְמֵאֲוֹרֹת] כי שניהם אור אחד. ההבדל בין השמש והירח הוא, שלירח אין אור מצד עצמו, כדברי הזוהר (ח"א קפא, א) "כד ברא קב"ה עלמא עבד לה לסידרא, דהא לית לה מגרמה כלום" [כאשר ברא הקב"ה את העולם, ברא את הירח שאין לו מעצמו כלום], וכל האור שהירח מקבל הוא מהשמש. זאת אומרת שהחלוקה בין השמש והירח היא, שהשמש היא ה"משפיע", והירח הוא ה"מקבל".

בספר ממעמקים (פרשת בראשית, מאמר ד) הוסיף בביאור הדברים: "חכמינו ז"ל גילו לנו כי המאור הגדול, **השמש**, משתייך לבחינת **משפיע**, ולעומתו המאור הקטן משתייך לבחינת **מקבל**. ובמלה מארת [חסר ו'] המתייחסת אל תחילת בריאת שני המאורות, רמזה לנו התורה שהלבנה נבראה מתחילה כמקבלת אורה מהשמש. ענין ההשפעה טבועה כל כך במהותה של השמש, עד כי גם שמה וגם צבעה מורים על ענין ההשפעה. וכן כתב המהר"ל (נצח ישראל פרק יז) **החמה** אשר היא **אדומה**, כדאיתא (בבא בתרא פד, ב) האי שימשא סומקתא היא, בשביל כך נקראת השמש חרסה, בטרם יבא החרסה (שופטים יד, יח), כי החרס הוא אדום. וכמו שנקרא המאור הקטן לבנה, על שם הלבנות, כך נקראת השמש חרסה על שם האדמימות, עכ"ל המהר"ל. נמצא ששמה הנוסף של **החמה** 'חרסה' מורה על צבעה האדום, כדוגמת החרס האדום, צבע המורה על **השפעה** [על שם הדם, שהוא מקור חיות הנפש, על פי הנאמר (דברים יב, כג) כי הדם הוא הנפש, ועניין הנפש הוא הרצון וההשפעה, כדברי אברהם אבינו לבני חת (בראשית כג, ח) אם יש את נפשכם, שפירשו אם יש את רצונכם]. לעומת זאת **הלבנה** נקראת על שם צבעה הלבן, שהוא בחינת העדר צבע, המורה על העדר השפעה ועל הנכונות **לקבל**".

בבחינה זו של "משפיע", דומה השמש לקב"ה, כדבריו של האוהב ישראל (פרשת וארא) "בבחינת המקבלים יש השתנות לפי ערך בחינת כל אחד ואחד, אצל זה הוא לטוב ואצל זה להיפך ח"ו. על דרך משל זריחת השמש שזורחת לכל העולם בשוה. ועם כל זה הלב נימס מפני חום השמש, ושעוה אדרבה נתקשה יותר מחום השמש, גם פשתן כשמכבסים אותו מתלבן מחום השמש. ושאר דברים נשחרים מחום השמש, כמ"ש (שיר השירים א, ו) אל תראוני שאני שחרחרת שזפתני השמש. והשמש מאירה לכל בשוה, ואין בה שום שינוי כלל מדבר זה לזה. ועם כל זה, יתראה בכל

דבר איזה שינוי מצד המקבילים. וכמו כן הוא כביכול אצל הטוב והחסד אשר השי"ת מטיב לברואיו ומשפיע לכל אחד ואחד שפעו הטוב בכל עת ורגע בלי הפסק כלל. ומכל מקום ישנה בכל אחד ואחד לפי ערך המקבילים לטוב או לרע לפי מעשיהם".

העולה מן הדברים, כי השמש נחשבת "למשפיע" באור ובחום הקורנים ממנה לכל היקום. והשפעתה לכל דבר היא בדיוק כפי צרכיו של המקבל – וזו כמובן הדרגה הגבוהה ביותר של "משפיע", בדומה להשפעת החסד וטוב של הבורא, אשר כל אחד מהנבראים מקבל כפי ערכו.

החתן – משפיע

ד. מאחר וה"שמש" היא "משפיע", והחתן דומה לשמש, נמצא כי "חתן" רומז על מידת ה"משפיע" שבו. וכן מובא בשמו של האמרי אמת (ליקוטים, ענייני נישואין) "חתן נקרא שמש, דכתיב לשמש שם אהל בהם והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגיבור לרוץ אורה, ואילו הכלה נקראת לבנה שמקבלת".

הדברים נכונים גם בטבע העולם שנקבע בתורה הקדושה בפסוק: "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). מיום שנולד, החתן סמוך על שולחן הוריו ו"מקבל" מהם, ברוחניות ובגשמיות גם יחד. הם גידלוהו, לימדוהו וכללוהו בכל צרכיו. עד לנישואיו. בשעה זו, כאשר החתן מקים בית נאמן בישראל, הוא מסיים את תקופת ה"מקבל" והופך להיות ה"משפיע" בביתו, הן בחלק הרוחני, בהכוונת הבית על אדני התורה והיראה, ובבוא העת, בחינוך הבנים והבנות. והן בחלק הגשמי, להמציא מזון וטרף לביתו ולספק את צרכי בני משפחתו. וכך, ביום חתונתו הופך החתן להיות דומה ל"שמש" ומשפיע על זולתו, כדוגמת ה"שמש" המשפיעה על העולם כולו.

יתכן שיש רמז לדבר גם בשבירת הכוס מתחת לחופה. אף שבוודאי עיקר טעם שבירת הכוס נועד להזכיר את חורבן בית המקדש, אך הכוס היא כלי קיבול, ושבירתה מסמלת איפוא את סיום העידן שבו החתן הוא "כלי קיבול", ומרגע שקידש את אשתו ואילך "נשברה" הכוס, וה"מקבל" הופך בבת אחת להיות "משפיע".

תפקידיו של החתן – הנלמדים מהשמש ותכונותיה

ה. מתוך ההשוואה של החתן לשמש, יכול החתן ללמוד מה הם תפקידיו כ"משפיע".

ראשית, החתן אמור להקרין חום ואהבה על ביתו ולהביא אור לבית, כדוגמת השמש.

מתכונותיה של השמש, מחשבה על הזולת וחיפוש עצות לסייע לו, כדברי חז"ל (נדרים לט, ב; סנהדרין קי, א) שבשעה שחלקן קרח ועדתו על משה רבנו "מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו, רבנו של עולם אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירים, ואם לאו אין אנו מאירים. באותה שעה ירה בהן חיצים וחניתות, אמר להם בכל יום ויום משתחוים לכם ואתם מאירים, בכבודי לא מחיתם, בכבוד בשר ודם מחיתם". כלומר, השמש חשבה על זולתה, על משה רבנו, וחיפשה דרכים כיצד תוכל לסייע לו. ומכאן צריך החתן ללמוד פרק בהלכות "משפיע": לא לחשוב רק על עצמו אלא גם על זולתו, ויתירה מזו, גם לחפש דרכים ורעיונות כיצד יוכל לעזור לאחרים, במחשבה באומר ובמעש.

מהשמש ניתן ללמוד על מידת ההבלגה. "תנו רבנן הנעלבים ואינן עולבים שומעים חרפתם ואין משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (גיטין לו, ב). וכתב המאירי: "ואמר זה דרך משל על מה שנאמר במסכת חולין (ס, ב) שהלבנה קיטרגה על השמש, ואמר לה הקב"ה המעיטי עצמך. כך יארע לו שהוא יצא בגבורתו והעולב נתחסר יותר ממה שלא חיסר. ועל כוונה זו אמרו, עליו הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

השמש שמעה את "חרפתה" מפי הלבנה שביקשה למעטה, והבליגה. ובזכות זו נשארה בגודלה, ולעתיד לבוא: "והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" (ישעיה ל, כו). מידה זו של הבלגה, להיות מה"שומעים חרפתם ואינם משיבים", היא בהחלט מידה המועילה לחתן לזכות ב"שלום בית".

השמש נתברכה במידת ההכנעה, כדברי חז"ל (ויקרא רבה לא, ט) "אמר רב בשעה שגלגל חמה ולבנה נכנסין ליטול רשות מלפני הקב"ה, עיניהם כהות מזיו השכינה ומבקשים לצאת להאיר לעולם ואינן רואים כלום, ומה הקב"ה עושה להם, מורה לפניהם חצים ומהלכים לאורם". כלומר, השמש אינה יוצאת להאיר את העולם

בטרם תיטול רשות בהכנעה מבורא העולם, ולמרות שזהו התפקיד שייעד לה הבורא. וגם מכאן לימוד נוקב לכל אחד, ובפרט לחתן הבונה את ביתו, שאפילו בפעולות קבועות שהאדם עושה מתוקף תפקידו, עליו לנהוג בהכנעה ובענווה וליטול רשות מהזולת.

כמו כן יכול החתן ללמוד מהשמש את מידת ההסתפקות במה שיש לו, ומידת "עין טובה", כפי שנהגה השמש, שלא היתה עינה צרה בכך שגם הלבנה מאירה כמותה, והסתפקה במה שבידה.

סוף דבר, החתן ביום חופתו הופך להיות "משפיע", וכפי שנרמז בדמיון שדימוהו לשמש שהיא "משפיע". יחד עם זאת, עליו לזכור, כי גם בתפקיד של "משפיע" ראוי לנהוג במידות של הבלגה, הכנעה ומחשבה על הזולת – כמנהגה של השמש, שלמרות היותה "משפיע", אין היא מתנהגת ביהירות וגבהות רוח כלפי ה"מקבלים", אלא מרכינה ראש בענווה והתחשבות.

ה"משפיע" צריך לדעת להיות גם "מקבל"

ו. כאשר נעמיק להתבונן במהות השמש, נמצא שגם היא אינה מקור עצמי של אור, כי השמש מקבלת את האור ממקורו העליון.

הדברים מפורשים במה שכתב המלבי"ם (בראשית א, יד) וז"ל: "שגם השמש אין לו אור מצד עצמו, רק מקבל האור מלמעלה מגבוה על גבוה דרך מסכים ולבושים, והלבוש האחרון היה האור הגנוז שהוא הושם בנרתיק השמש שאורו גם כן צמצום מאור העליון". ואם כך, הרי לנו תוספת חשובה בהבנת תפקידו של ה"משפיע", שגם הוא, אחרי הכל "מקבל" כלים כדי להשפיע. ולכן על המשפיע לדעת כי עליו להיות מוכשר לקבל את הנחוץ לו כדי להשפיע לאחרים.

כשנוסיף להתבונן בדברים, עם ישראל בכללו, נחון בתכונה של "משפיע" ו"מקבל" בעת ובעונה אחת, וכפי שמבאר רבי יוסף ענגיל (אוצרות יוסף, דרושים, מאמר לבנה) את טעם קביעות "לוח השנה" היהודי על פי החמה והלבנה גם יחד, וז"ל: "ישראל אין מונין באמת ללבנה לבד, שהרי הם רואים להשוות שנת הלבנה עם שנת החמה ועושים עיבור השנה עבור זה. והענין, המעלה שיש בזה לישראל הוא, כנודע (זוהר פרשת וישב, קפא, א) כי הלבנה מקבל האור מן החמה, והחמה משפיעה במדרגת זכר, והלבנה מקבלת במדרגת נקבה, והם ענין הצורה והחומר, וכמבואר במורה נבוכים (ח"א פרק

יז. וזהו ענין שישראל מונין לשניהם, כי ישראל יש להם העבודה בצורה ובחומר, ומה שאין כן העכו"ם, עבודתם בצורה בלבד ולא בחומר".

למדים אנו, שגם ה"משפיע" צריך לתת את הדעת לכך שעליו להיות "מקבל". הדברים אמורים לכל אחד ואחד, ה"משפיע" על סביבותיו, משפחתו, ידידיו וכל הבאים במגע עמו. ועל אחת כמה וכמה, אמורים לחתן ביום חופתו, המתחיל להיות "משפיע" בביתו, ובשעה זו עליו לזכור שעדיין יש לו מה "לקבל", מהוריו ורבותיו – גם כאשר שהינו "משפיע".

הדברים משלימים את המבואר לעיל, שתכונותיה של השמש הם הכנעה והבלגה. והבסיס למידות אלו היא הבנה זו, שלמרות היות השמש "משפיע", היא גם "מקבל". והיינו משום שהמפתח לקנין כלים של "קבלה" מאחר, הם תכונות ענווה ושפלות. ולכן שלמותו של "משפיע" נמדדת בכוחו לדעת ולרצות לקבל מאחרים.

השמש והחתן – משמחים כל רואיהם

ז. בין החתן והשמש קיימת השוואה נוספת – שניהם משמחים את רואיהם, כדברי המפרשים על הפסוקים "לשמש שם אהל בהם, והוא כחתן יצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ אורח". וז"ל האבן עזרא: "והמשילו לחתן, בעבור שכל רואיו שמחים בו". וכעין זה פירש הרד"ק: "והוא כחתן יוצא מחופתו, בשחר בצאתו בזהירו ובהדרו הוא כחתן יצא מחופתו שהכל שמחים לנגדו, כך השמש הכל שמחים לאורו".

ואכן טבעו של עולם, לשמוח בצאת השמש, וכפי שפירש האבודרהם (סדר שחרית של שבת) את לשון התפילה (שחרית של שבת) "צהלה ורנה לזכר מלכותו, כי זורחת השמש יקום האדם לאור היום ויודה לבוראו שהאיר אליו". וכמו כן, הכל שמחים בשמחת החתן, ובשל כך הלכה פסוקה היא, שבבית כנסת שמתפלל בו חתן אין אומרים תחנון (ש"ע א"ח סימן קלא סע' ד). ולא עוד אלא אפילו אם החתן היה בבית הכנסת ואחר כך יצא, אין אומרים שם תחנון, וכמו שכתב המשנה ברורה (שם ס"ק כא) "וכתבו האחרונים דאפילו יצא אחר כך לביתו גם כן אינו צריך לומר תחנונים, דכיון שהיה בבית החתן או בבית הכנסת בשעת התפלה חלה עליו השמחה".

עוד מצינו בהלכות קריאת התורה (א"ח סימן קלה סעיף א; ומקורו בסוגיא במגילה כא, א) שבימי שני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתים מהם ואין מוסיפין עליהם. במשנה ברורה שם מביא בשם רש"י (מגילה שם) את טעם ההלכה: "משום ביטול מלאכה לעם". וכתב הרמ"א: "ואם היו שני חתנים בבית הכנסת והם ישראלים,

מותר להוסיף לקרות ארבעה, דלדידהו הוי כיום טוב שמותר להוסיף". והקשה הט"ז (ס"ק ב) מה בכך שלחתנים יש יום טוב, והרי לקהל אין יום טוב ויש להם ביטול מלאכה. וביישוב תמידת הט"ז מובא בשם האמרי אמת (לקוטים, עניני נישואין) "מכאן מוכח שלכולם יש שייכות לחתן, ואם הוא בשמחה, יכול הוא להכניס שמחה גם באחרים, וממילא גם אצלם הוא יום טוב ומוסיף שם האמרי אמת: "וגם שהחתן יכול להשפיע פרנסה להקהל, ואין מיחוש בביטול מלאכה".

ונראה להוסיף בביאור הדברים על פי האמור לעיל, שהחתן דומה בתכונותיו לשמש, והוא "משפיע" על סביבותיו, והשפעה זו באה מתוך מידות של הכנעה וסבלנות. ובהיות כך, הרי ללא ספק כל מציאותו של החתן משמחת את השוהים במחיצתו, כשמחת הנהנים מאור החמה.

ומעתה מבואר מדוע "חתן" הוא אחד מי"ב לשונות השמחה, והוא משמש כברכה במטבע לשון ה"שבע ברכות". כי הכוונה להתברך בסגולת "חתן" שהיא הכח להשפיע לזולת, השפעה שמקורה בענווה ובהתחשבות, אשר מביאה לשמחה.

השמש והחתן – חותרים אל השלמות בדרך ישרה

ח. ונראה כי מהשמש ניתן ללמוד דרכי עבודת ה'.

מהלך השמש בשמים מורכב מתנועה סיבובית ישרה בדרך למקום הראשון שבו נתלתה ברקיע בששת ימי בראשית, אך תוך כדי התנועה למקום זה היא נעה בסיבובים הפוכים מצד אחד למשנהו. כלומר, השמש חותרת בדרך ישרה לשוב אל מקומה, ואינה שמה לב לכל ה"מפריעים" לה, דהיינו ל"תנועה ההפכית" המתנגדת לדרכה הישרה. ובסופו של דבר, חרף ההתנגדות וההפרעות, לאחר מסע עקבי וארוך היא משיגה את חפצה, ומשלימה את דרכה. והמוסר שעל האדם ללמוד מכך הוא, לחתור אל השלמות בדרך ישרה ובלתי מתפשרת, לא להירתע ממפריעים ומהתנגדויות, ולדבוק באמת גם אם בשל כך לעיתים צריך ללכת "נגד הזרם". או אז, גם הטרדות והמניעות המסיטות אותו מהדרך הרצויה בעבודת ה', לא יצליחו להפריע לו להגיע אל השלמות.

הדברים מבוארים בספר ישמח משה (פרשת וירא; בראשית יח, א) המתאר את מהלכה של השמש, ומסיים: "והנמשל, כן הצדיק יאחז דרכו ללכת להשלים רצון קונו לגשת אל הקודש, אף אם תנועות הפכיות המרחיקות מקיפין אותו הוא היצר הרע, עם כל זה ברבות הזמנים ישרים חוקו האמיתי ועל מקומו יבא בשלום. והיוצא לנו מזה,

כי השמש יש לה מנגד למהלכה הטבעי שמכריחה להיפך שס"ה פעמים קודם הליכתה פעם אחת, אף על פי כן איננה מניחה את שלה אף רגע אחד והולכת לאט עד שתגמור הליכתה. והוא מוסר גדול ויסוד גדול בעבודת השי"ת, כי סיבת כל חולי הנפש הוא על ידי סיבת המונעים ושערי תירוצים לא ננעלו, עכ"ד.

דברים דומים כתב גם בספר ערבי נחל (לראש השנה שחל בשבת) הלומד מהשמש "מוסר השכל לבני אדם החפצים בתורת ה' ועבודתו, אף שטרדת הזמן וטרדת בני אדם ושאר יסורים וטרדת יצר הרע מונעים ומשיבים עשר מעלות אחורנית, אף על פי כן המה לא ייעפו ויעשו להם את שלהם, אף שאי אפשר בעבודת ה' רק מעט מזער על פי מונעים ההמה, ואלמלא מונעים ההם היו מוסיפים כהם וכהם אלף פעמים בעבודת השם, אין בכך כלום ויעשו את שלהם, כמו החמה אשר מתוך שמתנגדה מושכה לאחורה כל הכדור איננה עושה את שלה רק [חלק] אחד משס"ה מהגלגל".

לאור זאת, מבאר הערבי נחל את הדמיון בין חתן לשמש: "ועל זה הענין אומר והוא כחתן יוצא מחופתו, בדרך משל כמו החתן בתוך חופתו וימי המשתה, שדרכו להיות נקי לביתו בלי יעשה מלאכה ובלי לילך בדרך כל דהו. ואם הוא לרוב זריזותו יוצא משם ורץ אורח, עבור שלרוב זריזותו שמח בזאת. ולזה קראו יוצא מחופתו, רצונו לומר יוצא מדרך הטבעי השייך לו. כך ענין השמש שיוצא מטבע שלו אשר מצד המכריחין אותה ללכת ממזרח למערב והיא חוזרת לאחוריה ששה ושמחה לעשות רצון קונה".

הרי לנו לימוד נוסף שעל החתן כ"משפיע" ללמוד מהשמש – לצעוד בדרך מקורית ועקבית אל השלמות, בחתירה בלתי מתפשרת וללא לאות, ולעתים אף "כנגד הזרם", מבלי להתחשב במפריעים ובטרדות.

☆ ☆ ☆

כסלו – חודש של תשוקה לשלמות

ט. לאור ההשוואה בין החתן לשמש, נבוא לביאור לשון השמחה "חתן" שהיא כנגד חודש כסלו.

ונקדים מדברינו בספרנו רץ כצבי – חדשי השנה (כרך א) בעניינו של שבט בנימין המצטיין במסירות נפש, וכפי שבא לידי ביטוי בשעה שהתקרב בני ישראל לים סוף, שבני השבט קפצו ראשוניים לים, כדברי הגמרא במסכת סוטה (דפים לו, לז) "היה

רבי מאיר אומר, כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחילה לים וזה אומר אני יורד תחילה לים, קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה, שנאמר (תהלים סח, כח) שם בנימין צעיר רודם, אל תקרי רודם אלא "רד ים". והיו שרי יהודה רוגמים אותם, שנאמר (שם) שרי יהודה רגמתם. לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזין לגבורה, שנאמר (דברים לג, יב) ובין כתפיו שכן". ונתבאר שם, כי בשל כך נקרא בנימין "ידיד ה'" (דברים שם), וידידות היא תכונה של מסירות לזולת – מלשון יד ליד. ולכן נקרא בנימין על ידי יעקב אבינו "בנימין זאב יטרף", ותכונת הזאב למסור את נפשו, כדברי הנצי"ב (העמק דבר, בראשית מט, כז) וז"ל: "נצחונותיו היו כזאב, ולא כארי שהוא אביר לב ולא יחת מפני כל, אלא כזאב שמפחד מרועה ומקלו, ומכל מקום טורף".

ונראה כי יש למצוא בבנימין את מסירות הנפש לזולת, בצורה שבה נהג לאחר העלמות אחיו יוסף, כדברי חז"ל (מדרש הגדול בראשית מו, כב) "מיום שגלה יוסף, לא חפפתי ולא סרקתי ונעשיתי עליו כארוד". ובזהר (ח"א דף קנ"ג ע"ב) מובא ש"כל הימים שיעקב התאבל על יוסף, לא שימש מיטתו". זאת ועוד, בנימין קרא את שמות עשרת ילדיו על שמו של יוסף אחיו, כדברי הגמרא במסכת סוטה (לו, ב) "בלע, שנבלע בין האומות. ובכר, בכור לאמו היה. ואשבל, ששבאו אל. גרא, שגר באכסניות. ונעמן, שנעים ביותר. אחי וראש, אחי הוא וראשי הוא. מופים וחופים, הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו. וארד, שירד לבין אומות העולם, איבא דאמרי וארד שפניו דומין לוורד". מכל הדברים הללו אנו רואים את **תשוקתו** של בנימין למסירות נפש עבור הזולת.

ומעתה מבוארים היטב דברי השם משמואל [לעיל **אות א**] שחודש כסלו הוא זמן של "תשוקה", ולכן חודש זה הוא כנגד בנימין שמעלתו היא ה"תשוקה", שהרי יסודה של מסירות הנפש הוא בתשוקה עזה לקירבת אלקים. וגם במצוות שבין אדם לחברו – התשוקה להיטיב עם הזולת, היא הבסיס ליחס אוהב ומתחשב בין בני האדם. ואשר על כן, שבט בנימין שמוסר את נפשו במצוות שבין אדם למקום ובמצוות שבין אדם לחברו, מסמל את ה"תשוקה".

והסיבה שחודש כסלו הוא זמן של "תשוקה" היא, כי בחודש זה היה גילוי מסירות הנפש של יוחנן חשמונאי כהן גדול ובניו, שהיו מעטים לעומת הרבים, ובמלחמתם, הן המלחמה הרוחנית כנגד מרשיעי הברית המתיוונים, והן המלחמה הגופנית ביוונים ובצבאם האדיר – היתה תעוזה ומסירות נפש יוצאת מגדר הרגיל. ובזכות מסירות

נפש זו, זכו וחידשו את עבודת בית המקדש בטהרתה וחנכו את המזבח בקדושתו. על כן חודש כסלו הוא כנגד שבט בנימין, שמדותו מסירות נפש ותשוקה לעבודת הבורא.

כעת מוטעם ומבואר לשון השמחה "חתן" המתאים בדקדוק לחודש כסלו, שהרי נתבאר לעיל כי מהותו של החתן היא תכונתו להשפיע על הזולת מתוך מסירות נפש ותשוקה בלתי מתפשרת לבצע את משימתו, ולצעוד בדרכו הסלולה אל השלמות. על כן יאה לחודש כסלו, שהוא כנגד שבט בנימין, שבו מתגלה מסירות הנפש להשפיע ברכה ושמחה - לשון "חתן" בי"ב לשונות השמחה.

[ומצאנו את מסירות הנפש והמחשבה על זולת, גם בהלכות חנוכה, כדברי המשנה ברורה (סימן תרע"א ס"ק ו) שכתב: "ואם יש לו שמן בצמצום על כל השמונה ימים, ולחברו אין לו כלום, מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחברו, דהא מדינא אין צריך אלא אחד, כנ"ל". ועוד הביא המשנה ברורה (סימן תער"ס ק"א) בשם המגן אברהם: "נוהגין הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים. דהיינו שבחנוכה יש עניין מיוחד של אהבת הזולת, המתבטא בעזר וסיוע לזולת בכל דרך אפשרית].

מאחר וחודש כסלו הוא זמן של "השפעה" לזולת, יובן השוני בזמני חנוכה בתי המקדש, וכפי שהערנו לעיל [אות א] שחנוכה בית המקדש הראשון היתה בתשרי, וחנוכה בית חשמונאי בחודש כסלו. והיינו משום שבית המקדש הראשון נחרב בעוון עבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות - עברות שבין אדם למקום. ובית המקדש השני נחרב בעוון שנאת חנם - עברות שבין אדם לחברו (יזמא ט, א). ונראה שמסיבה זו רצה הקב"ה שבית המקדש השני יחנך דווקא בחודש כסלו, המסמל את כח "המשפיע" על הזולת, כדי להגביר תכונה זו, שייסודה באהבת הזולת והשתתפות פנימית בשמחת חברו - ההיפך משנאת חנם. ולעומת זאת, בית המקדש הראשון נחנך בחודש תשרי - החודש שבו הימים הנוראים, בהם הקב"ה דן את כל הבריאה וכל אחד מתפלל לבוראו לזכות בדין - כ"תשובת המשקל" ולהיפך מהכעס הבורא שהיתה בבית ראשון.

חודש טבת

כלה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, לשון השמחה "כלה", הוא כנגד חודש טבת.

בספר לב שמחה (חומש דברים, ענייני נישואין עמ' 174) מובא: "אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה וכו', גם חתן וכלה הוה בריאה, והם גם כן מלשונות השמחה, י"ב לשונות של שמחה כנגד י"ב חדשי השנה". ויש לברר מהי המשמעות של "כלה", אליה אנו מתכוונים כאשר לשון זה נזכר בי"ב לשונות השמחה. וכמו כן צריך לבאר, מה הקשר בין לשון זו של השמחה לחודש טבת.

בחודש טבת משמשים הטוב והרע גם יחד. בעיקרו, חודש זה הוא חודש שבו מתוחה מידת הדין, כדברי הזוה"ק (ח"ב דף יב עמ' א) "ותצפנהו שלשה ירחים (שמות ב, ב) – אלן תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא ואלו הם שלושה חודשים שבהם שורה מידת הדין בעולם, ומאי ניהו [ומה הם] – תמוז, אב, טבת". ובשם משמואל (חנוכה, ליל ג', תרע"ט) מובא שחודש טבת הוא "מירחין דעשו" (חודשים שיש בהם השפעה של עשו הרשע).

ואכן, לא בכדי חודש טבת הוא אחד החדשים הקשים בשנה. שלוש פורענויות באו על ישראל בחודש זה, כפי שמקונן הפייטן בסליחות ל"עשרה בטבת" – "אזכרה מצוק אשר קראני, בשלשה מכות בחודש הזה הכני, גְּדַעְנִי הִנֵּיאֲנִי הִכָּאֲנִי, אֶף עָתָה הִלָּאֲנִי".

המפורסם שבפורענויות הוא "צום העשירי" שכדברי הגמרא (ראש השנה כח, א) "צום העשירי זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר (יחזקאל כד, א) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר, בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם" ופרש"י: "סמך מלך בבל, התחיל לצור עליה". מלבד צום זה, נקבעו גם שני הימים הסמוכים לו כימי "תענית צדיקים" בשל פורענויות שקרו בשמיני ובתשיעי בו, כפי שנפסק בשלחן ערוך (או"ח סימן תקפ סע' ב) "בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך

והיה חושך בעולם שלשה ימים, ובתשיעי בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו". ובכף החיים (שם ס"ק ב) מובא שביום זה נפטרו עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה. בחודש טבת ארעו פורענויות נוספות שנרמזו בסיום דברי הפייטן בסליחות ל"עשרה בטבת" – "ירח טבת מאד לקיתי בו ונשתנו עלי סדרי נתיבו, סררתי פשעתי יגלה לי טובו, האומר לים עד פה תבוא". והיינו יציאתו של יכניה מלך יהודה לגלות ועמו החרש והמסגר. מאות שנים לאחר מכן, גירוש יהודי פורטוגל (בשנת ה' אלפים רמ"ז), שחלקם הגדול נמלט לשם שנים אחדות קודם לכן בעת גירוש ספרד – היה בכ"ג בחודש טבת.

ואילו מהעבר השני, תחילת חודש טבת הוא בסופם של ימי החנוכה, בבחינת "מקדים רפואה למכה", ומכאן לשון החודש "טבת" – להקדים "הטבה" לחודש זה בהמתקת מידת הדין השורה בו, כדבריו של השפת אמת (חנוכה תר"ג), וז"ל: "ראש חודש טבת שהוא בחנוכה, בוודאי מקבל הראש חודש הארות הנרות על כל ימי החודש, כי בראש תלוי כל החודש. ויתכן לרמוז מה שמדליקין ל"ו נרות, שהנרות מאירין ל"ו יום מתחילת חנוכה עד סוף טבת [שהם ל"ו ימים]. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל [החידושי הרי"ם], כי טבת מלשון הטבת הנרות, עכ"ד. ויתכן לפרש כמו שכתבו בספרים כי ימי טבת הם ימי הסתר, ולכן הקדים הרפואה, שעל ידי הנרות, מאירין גם ימי חושך אלו, ואור כי טוב".

סוף ימי החנוכה בתחילת חודש טבת – לקחים ומשמעויות

ב. הדברים המובאים לעיל מעוררים שתי תמיהות: ראשית, מאחר וחודש טבת הוא זמן "קשה" של מידת הדין, כיצד ניתן לשמוח בו, ולהתאים אליו אחד מלשונות השמחה בכלל, ואת לשון השמחה "כלה", בפרט.

שנית, יש לשאול כיצד ניתן לשמוח בימי החנוכה החלים בחודש טבת שבו מתוחה מידת הדין.

חנוכה הוא החג היחיד המתפרס על פני שני חודשים – כסלו וטבת. בדרך כלל לכל חודש מהות מיוחדת משלו, ולחגים החלים בו שייכות מיוחדת למהות זו, ואם כן יש להבין מה באה ללמדנו קביעות ימי החנוכה בשני חודשים שונים.

דבר נוסף מייחד את חנוכה. בדרך כלל, בימים הטובים בהם נדרשים לקיים מצוות, זמן קיום המצוה הוא ביום, כדוגמת: תקיעת שופר ונטילת לולב. מה שאין

כן בחנוכה, קיום המצוה העיקרית – הדלקת נרות היא בלילה "משתשקע החמה", והדבר אומר דורשני, וצ"ב.

מסתבר כי קביעות ימי החנוכה בתחילת חודש טבת, יש בה כדי ללמדנו, שהמאפיינים המיוחדים לחג החנוכה הם בעלי משמעות גם ביחס לחודש טבת, ויש לבארם.

☆ ☆ ☆

כלה – תשוקה – כלול בה הכל – ברכה ושלמות

ג. למלה "כלה" כמה פירושים.

[א] ארוסה – מיום האירוסין ומאז, במשך כל תקופת הנישואין.

[ב] תשוקה – מלשון הכתוב "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'" (תהלים פד, ג), וכמו שכתב המלבי"ם בספר הכרמל: "פועל כלה מצד הוראתו הכללית על הכליין, בא גם על ענין התשוקה והחמדה, וכלה הוא יותר מכסף, כי הוא עד כלות הנפש, כמו נכספה, הוא חולת אהבה עד שנכספה, ומוסיף עוד יותר שגם כלתה נפשי עד כלות הנפש".

[ג] שלמות כוללת הכל – כי "כלה" נגזרת מהשורש "כל", כלומר: כוללת הכל. ובמדרש (שמות רבה מא, ה) מובא: "בשעה שנתן הקב"ה התורה לישראל היתה חביבה עליהם ככלה שהיא חביבה על בן זוגה, שנאמר (שמות לא, יח) ויתן אל משה ככלותו, א"ר לוי א"ר שמעון בן לקיש מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני תכשיטין, כך תלמיד חכם צריך להיות זריז בכ"ד ספרים. ככלותו, אמר רשב"ל מה כלה זו כל ימים שהיא בבית אביה מצנעת עצמה ואין אדם מכירה וכשבאת ליכנס לחופתה היא מגלה פניה, כלומר כל מי שהוא יודע לי עדות יבוא ויעיד עלי, כך תלמיד חכם צריך להיות צנוע ככלה הזו ומפורסם במעשים טובים ככלה הזו שהיא מפרסמת עצמה".

[ד] ברכה – כאשר רבקה היתה כלה, ונפרדה מבני מקומה בטרם לכתה להתחתן עם יצחק, נאמר: "ויברכו את רבקה ויאמרו לה אַחְתְּנו את היי לאלפי רבבה" (בראשית כד, ט). ואמנם מצינו בכמה מקומות בדברי חז"ל, שה"כלה" מהווה את מקור הברכה בבית:

במסכת בבא מציעא (נט, א) "אמר רבי חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר (בראשית יב, טז) ולאברם היטיב בעבורה", והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי

דתתערתו" [כברו את נשותיכם כדי שתתעשרו]. וכתב המהר"ל (חידושי אגדות שם) "והטעם שהעושר תלוי באשה, כי העושר הוא ברכה, וכל ברכה צריך שיהיה כאן מקבל, והאשה היא מקבל. ולכך אמרו (יבמות סב, ב) **השורה בלא אשה שורה בלא ברכה**, שנאמר (יחזקאל מד, ל) להניח ברכה אל ביתך". וכן מובא בזהר (פרשת תזריע דף נב) "למען ייטב לי בעבורך – דההוא ממונא באיתתיה זכי ליה ברנש". הממון שיש לבעל הוא בזכות האשה. עוד מבואר בדברי חז"ל (ב"ר סא, ד; הובא ברש"י בראשית כד, טז) **"וַיְבָאֶה יִצְחָק הָאֱהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ"** – והרי היא שרה אמו, כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו. שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה **מצויה בעיסה**, וענן קשור על האהל. ומשמטה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו". ומפורש כי הנשים הן המביאות את ברכת הבית, ברוחניות ובגשמיות.

ואכן, בדברי הגמרא במסכת יבמות (סב, ב) מפורטים חלקי השלמות הבאים מכוחה של הכלה: "כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה. במערבא אמרי, בלא תורה בלא חומה. רבא בר עולא אמר, בלא שלום". הרי, כי בעטיה של הכלה זוכה החתן לשלמות כוללת.

וכתב המהר"ל (חידושי אגדות, שם) בביאור הדברים: "שרוי בלא שמחה, פירוש כל שמחה הוא מפני השלמות, כי כאשר אחד בשלמות אז בא השמחה, ואין אדם בשלמות כאשר אין לו אשה ולכך שרוי בלא שמחה. ואמר שהוא שרוי בלא ברכה, כי על ידי האשה יש קבלת ברכה, כי הברכה צריך קבלה, והאשה מוכנת היא אל הקבלה. וזה שאמר (יחזקאל מד) להניח ברכה אל תוך ביתך, כלומר, שאל ברכה צריך קבלה, וכאשר אין אשה אין כאן קבלת ברכה, והבן זה היטב". ובהמשך מוסיף המהר"ל: "כי על ידי האשה האדם הוא בהשלמה, כמו שאמר בסמוך כל שאין לו אשה אינו אדם והוא חסר, ואין הצורה שהוא השלמות האדם ראוייה למי שהוא חסר. ועוד, כי על ידי האשה האדם הוא שלם ואינו חסר, והדבר שהוא שלם יש לו חוזק כמו חומה, ולכך זה כאשר אין לו אשה הוא חסר, ודבר שהוא חסר אין לו חוזק ואין לו חומה שהוא בחוזק".

מכל הדברים אנו רואים כי "כלה" היא הביטוי לשמחה, ברכה ושלמות בשעת הנישואין.

השבת – כלה – ברכה ושלמות

ד. מתוך כך מבוארת היטב ההשוואה שהשוו חז"ל בין "שבת" ל"כלה", כפי שמובא במסכת שבת (קט, א) "רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת ולבש בגדיו בערב שבת] ואמר בואי כלה בואי כלה". ופרש"י: "בואי כלה – הכי קרי ליה לשביתת שבת, מתוך חביבות". ובסגנון דומה מובא במסכת בבא קמא (לב, ב) "אמר רבי חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא, ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה". ופרש"י: "בואו ונצא, כאדם המקבל פני מלך". ועל פי מאמרים אלו נתייסד הפזמון "לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה".

בביאור ההשוואה בין "שבת" ל"כלה", כתב המהר"ל (תפארת ישראל פרק מ) וז"ל: "השבת קראו חכמים בלשונם כלה, כמו שאמרו בבבא קמא בואי כלה. ומה ענין כלה לשבת, אבל העולם הזה על ידי שבת יש לעולם חיבור בו יתברך, כי שאר ימים אינם מקודשים כמו השבת, ומפני שהוא זמן קדוש יש לעולם חיבור על ידו בו יתברך, ולכך נקרא השבת כלה שהיא עומדת להתחבר בבעלה, וזהו השלמת העולם בודאי". דהיינו, השבת גורמת לשלמות, מכיון שהיא "חיבור" בין הקב"ה לעולם. ובוז היא דומה לכלה שגורמת לשלמות כאשר נוצר חיבור בין איש לאשתו.

בשם משמואל (פרשת ראה תרע"ג) יש תוספת הסבר להשוואה בין "שבת" ל"כלה" וז"ל: "בהאיר קדושת שבת ישראל מרגישים את האור כי טוב, ומשתוקקים לאביהם שבשמים ומשליכים מעליהם כל טרדות דהאי עלמא המעכבים את הדבקות. ועל כן ישראל נקראים אז כלה, כמו שאנו אומרים לכה דודי לקראת כלה, ולזה רמז נר של שבת". ובמקום אחר (פרשת נשא תער"ב) כתב השם משמואל: "וישראל נקראו כלה מלשון כלתה נפשי על ידי התשוקה שיש להם לשבת". וכוונתו שה"שבת" היא בבחינת "כלה", כי ישראל משתוקקים לאביהם שבשמים באמצעות השבת, כדמיון השתוקקות הכלה לבעלה.

בהמשך דברי המהר"ל מתבארת ההשוואה בין "שבת" ו"כלה" שיש בהם ברכה, וז"ל: "דע כי השבת קראו חכמים בשם כלה, וקראו אותו גם כן בשם מלכה וכמו שאמרו ז"ל (שם) בואי שבת כלה מלכתא, וזה כי השבת יש בה שתי בחינות: האחת, שהיום מבורך מצד עצמו, ולכך נקרא כלה שהכלה יש לה ברכה. והבחינה השנית, שהשבת מקודש נבדל משאר הימים. ודבר זה מדרגה בפני עצמו מה שהוא מקודש

נבדל משאר ימי החול, ולכך נקרא מלכתא שהמלכתא היא נבדלת משאר בני אדם, שזה הוא ענין המלך שהוא נבדל משאר בני אדם ואינו נכלל עמהם. וכנגד אלו ב' הדברים אמר הכתוב **ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו קרא אותו שהוא מבורך ושהוא מקודש**. כלומר, השבת היא "מקור הברכה", כפי שאומרים בפזמון "לכה דודי", וכדברי המלבי"ם (בראשית ב, ג) "באמת מזה עצמו נודע כי השבת הוא היום שבו עיקר הברכה, כי בו ביום יקבלו הברכה וההשפעה לכל ימי השבוע". ואף בכלה יש ברכה".

ולכשנצטרף את כל הפרטים – מתבארת ההשוואה בין "שבת" ל"כלה", כפי שכתב רבי נחום מטשרנוביל (מאור עינים, ליקוטים) – **ששניהם מסמלים את השלמות: "בשבת יש הכל כמאמר ויכל אלהים וגו', כי שבת היא הגמר, ובהגמר כלול הכל. ולכן נקרא שבת "כלה" שכלולה מהכל**. והדברים מוטעמים על פי האמור לעיל ש"כלה" היא **מלשון "כל"**, ומביעה את השלמות הכוללת את הכל. וגם שבת היא שלמות הבריאה, כדברי המהר"ל (גבורות ה' פרק מה) "ישראל במה שהם בעלי שלימות יש להם שבת כי השבת מורה על ההשלמה". וכעין זה כתב השפת אמת (פרשת קרח, תרנ"א) "כי העולם הזה חסר השלמות, ולכן הארץ צריכה לקבל גמר השלמות מן השמים, והוא שהיה העולם חסר מנוחה. ונפתח הפה בבוא השבת לקבל השלמה מלמעלה. כמו שאנו מקבלים השבת, כמו כן כלל הבריאה מצפה אל השלמות הבא בשבת" [כמו כן, גם עצם העובדה שבשבת יש צורך בשני לחמים **שלמים** למצות לחם משנה, מראה על השלמות].

נמצא כי "כלה" היא הברכה והשלמות, ולכן גם שבת נקרא "כלה".

חנוכה וזאת חנוכה – זמנים של שלמות

ה. בספר לקוטי יהודה (ענייני חנוכה) מובא בשם החידושי הרי"ם לבאר מדוע דווקא במצות הדלקת נר חנוכה מצינו ענין לקיים את המצוה כ"מהדרין", וכ"מהדרין מן המהדרין". ואמר החידושי הרי"ם, שידועה השאלה מדוע חיפשו החשמונאים שמן טהור להדליק את המנורה בבית המקדש, והרי "טומאה הותרה בציבור" (יזמא ו, ב). והתשובה לכך, שאמנם טומאה הותרה בציבור, והיה מותר מעיקר הדין להדליק גם בשמן שאינו טהור. אך רצונם של החשמונאים היה **להדר אחר קיום המצוות בשלמות ובתוספת על עיקר החיוב**. ובשל כך, דווקא במצות נר חנוכה נקבע אופן

קיום המצוה – בשלמות ובתוספת על עיקר החיוב, כ"מהדרין", וכ"מהדרין מן המהדרין". וכפי שנעשה בימים ההם על ידי החשמונאים, כן אנו עושים בזמן הזה. חנוכה הם איפוא, ימים שבהם מתעוררת הארת החשמונאים שמסרו את נפשם להדר בקיום המצוות בשלמות.

ימי החנוכה הם זמן של שלמות מסיבה נוספת. ימי החנוכה בכלל, והיום האחרון של חנוכה, "זאת חנוכה", בפרט, מהווים את השלמות כל הניסים שהיו לכלל ישראל מאז ומעולם, כמו שכתב השפת אמת (חנוכה, תרל"ז) כי נס החנוכה הוא הנס המאיר לנו עד עצם היום זה, וז"ל: "חנוכה הוא נס האחרון שנעשה לנו, על כן יש להתחזק בזה הנס יותר, כי הנה כל הנסים הנעשים לבני ישראל הגם כי היה ביד הקב"ה לשמור את בני ישראל שלא ישלטו עליהם השונאים ושלא יצטרכו לנס. אך אדרבה, הוא להראות כי אין לבני ישראל קיום רק בהארות הבאים מעולם העליון למעלה מהטבע. והנסים הם מיוחדים להנהגת בני ישראל. וזה עצמו טעם כל הד' מלכיות כדי שיצטרכו בני ישראל תמיד לעשות להם נסים כנ"ל. ולכן כשעשה הקב"ה נס לאבותינו היה להם מזה חיות, וכשנסתלק הארת הנס הוצרך לעשות להם נס אחר וכן היה תמיד. נמצא כי נס דחנוכה עדיין מאיר לנו, כיון שהקב"ה לא עשה לנו עדיין נס נגלה אחר נס זה, מוכח שעדיין יש הארת הנס דחנוכה. ולכן כיון שנס דחנוכה יש בו ההתחדשות עד ביאת הגואל במהרה בימינו שיעשה עמנו הקב"ה נסים חדשים, לכן נקראת חנוכה מלשון חינוך והתחדשות, כי נס זה יש בו ההתחדשות עד ביאת הגואל במהרה בימינו, אמר". ובמקום אחר (חנוכה, תרל"ב, ליל שמיני) כתב השפת אמת: "זאת חנוכה, משמע שעיקר חנוכה [הוא] יום השמיני, כי זה עיקר מה שהיה הנס שמונה ימים".

בספר התודעה (פרק אחד עשרה) הביא את תמצית עניינו של היום האחרון של חנוכה: "ואמרו חכמים דרך רמז (בני יששכר ה', יא) זאת חנוכה – עיקרה ותוקפה של חנוכה. לפי שהוא יום השמיני, וכל חוץ הימים הקודמים – הכל הוא ביום השמיני. יום השמיני רומז תמיד לנצח שאינו מוגבל והוא למעלה מן הזמן. שבעה ימים – זה גבולו של הזמן; ויום השמיני, כבר הוא יוצא מגבולו ולמעלה ממנו, ויום זה הוא מכוון כנגד שמיני עצרת שלאחר שבעת ימי החג, שיש בו מכל מה שיש במועדים שלפניו, מענין כפרה של הימים הנוראים ומענין שמחה של החג. אף 'זאת חנוכה' שהוא היום השמיני של ימי החנוכה, כולל כל שמחה וישועה הלל והודאה שבכל הימים הקודמים".

נמצאנו למדים, שהיום האחרון של חנוכה, הנמצא בחודש טבת, הוא המשלים את מערכת הימים הנוראים, כולל את השמחה והישועה של הימים הקודמים, ואף משלים את הארת הניסים המתחדשים בכל זמן לקיום כלל ישראל.

לפי זה מבאר השם משמואל (פרשת מקץ, תער"ב) את דקדוק הלשון בתפילת על הניסים: "שמונת ימי חנוכה", כי היום השמיני של חנוכה כולל ומשלים את כל ימי החנוכה ליחידה אחת מושלמת, וז"ל: "בחנוכה, ביום השמיני נעשה מכל שמונת הימים כלל אחד, ועל כן נקרא שמונת ולא שמונה כמו שאנו אומרים בהנרות הללו וכל שמונת ימי חנוכה, על כן שורה עליהם אז ברכה ממקום היותר עליון מכל שמונת הימים. כמו שנקראים שבעת ימי בראשית אחר שנעשה מכולם כלל אחד ושורה עליהם ברכה ממקום עליון גבוה יותר מכל שבעת הימים, כן הוא בשמונת ימי חנוכה".

השמחה בחודש טבת – שלמות הנובעת מכח ימי החנוכה

ו. עתה מתחברים כל הקצוות להוסיף ביאור בדברי החידושי הרי"ם [המובאים לעיל אות א] ש"טבת הוא מלשון הטבת הנרות", מכיון שבחודש זה "הקדים רפואה למכה" [לפורעניות שבחודש זה] – שעל ידי הנרות, מאירין גם ימי חושך אל".

כפי שנתבאר, חודש טבת הוא זמן של פורענות שבו מידת הדין מתוחה, ובו בזמן, תחילת החודש הוא בסופם של ימי החנוכה. ונראה שההסבר לשילוב בין השמחה ובין ימים של דין הוא, כי כדי להגיע לשלמות אי אפשר להסתפק בצד אחד, אלא יש צורך למזג ולשלב בין כוחות מנוגדים, לאחד את הדברים הנראים במבט ראשון כהפוכים, ליחידה אחת מושלמת. ולכן שמחה מחד, וימים קשים מאידך, מהווים שלמות הכוללת את כל החלקים והפרטים, והשלמות מביאה ברכה.

וכתב השפת אמת (חנוכה תרל"ב) "מזה שאמרו (שבת כא, ב) נר חנוכה משמאל, הוא גם כן כנ"ל, שיש בכח נרות חנוכה להאיר גם לשמאל לעשותו גם כן ימין, כמ"ש ז"ל (מכילתא פרשת בשלח ח) ימינך – ימינך, כשעושין רצונו של מקום השמאל גם כן ימין. וכו' כתבו בספרים הקדושים כי ימי חנוכה נותנים הארה לימים הקשים שהם טבת". והדברים משלימים את המבואר, שכל החלקים, הן השמאל והן הימין, מתאימים לשלמות אחת כוללת, שמכוחה "מיטיבים" על ידי נרות החנוכה את ימי חודש טבת.

לכן דווקא בזמן של פורענות, בחודש טבת, מסתיימים ימי החנוכה, כדי שמסוף ימי החנוכה, ובפרט מהיום האחרון, "זאת חנוכה", שהוא דבר מושלם הכולל את הימים שקדמו לו – תבוא שלמות וברכה לכל ימי החודש, שבו מתוחה מידת הדין. והביטוי של השלמות הכוללת בתוכה חלקים שונים הוא הנקרא בלשונות השמחה "כלה", כמבואר לעיל ש"כלה" היא שלמות הברכה הכוללת, הבאה לאדם בעת נישואיו.

מעתה גם לא יפלא מדוע חנוכה הוא החג היחיד המתפרס על פני שני חודשים – כסלו וטבת. ובדרך כלל לכל חודש מהות מיוחדת משלו, ולחגים החלים בו שייכות מיוחדת למהות זו, אלא שכאן, מכיון שחודש טבת הוא חודש של "פורענויות", הרי שכדי "להיטיב" ולהמתיק את מידת הדין המתוחה בו, נקבע שחלקו האחרון והמכריע של החג, יהיה בימי חודש טבת, כדי שמכוחו תבוא השלמות והשמחה לחודש זה. ואולי לפי זה ניתן לבאר מדוע בחנוכה, קיום המצוה העיקרית, הדלקת נרות, היא בלילה "משתשקע החמה", בניגוד לשאר הימים הטובים בהם קיום המצוה הוא ביום (כדוגמת: תקיעת שופר ונטילת לולב) – כדי להראות שהאור של ימי החנוכה יכול להאיר את החשכה בכלל, והחשכה של ימי חודש טבת בפרט. וכמבואר לעיל, שהאור של ימי החנוכה נמצא בדווקא בתחילת חודש טבת כדי להתקין את "הרפואה" ל"מכה" של הפורענויות בימי חודש זה.

נמצא איפוא, כי אדרבה, בחודש טבת, בגלל שזהו זמן של פורענויות, מתאימה בו במיוחד לשון השמחה – "כלה", המבטאת את השלמות והברכה, הראויה להיות בחודש זה. שלמות היוצאת משילוב ומיזוג של כל החלקים ליחידה אחת.

ראש חודש טבת – התחדשות היא הדרך המובילה לשלמות

ז. במגילת חשמונאים (הובא במדרש חנוכה עמ' 142) נאמר: "אמרו היוונים הבה נתחכמה לו לבטל מהם שבת, מילה וראש חודש". ותמוה ביותר, תינח שבת ומילה הם מאושרות קיומו של עם ישראל, אך מדוע רצו היוונים לבטל את קידוש החודש על ידי החכמים, וכי מה חשובה מצוה זו עד כדי כך שבביטולה ראו היוונים צורך נחוץ והכרחי.

במדרש (ב"ר פרשה ב) מובא: "וחושך זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגירותיהן, שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל". דברי המדרש תמוהים, שכן ניסוחה של גזירת יון סותר מיניה וביה. מחד

גיסא יש הודאה באלהי ישראל, ברם מאידך נשמעת כפירה ש"אין לכם חלק" בו, וצ"ב.

ביישוב התמיהות כתב השפת אמת (ליל ז' דחנוכה, תרל"ז) וז"ל: "נראה הפירוש [מדוע היוונים רצו לבטל את קביעות חדשי השנה] על קידוש החודש, שזה חרה להם אשר יהיה תלוי קדושת הזמנים בישראל, כמו שאיתא (ברכות מט, א) ישראל דקדשינהו לזמנים. וזה שכתוב במדרש (ב"ר ב, ד) שאמרו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. וקשה, ממה נפשך, קרי ליה אלקי ישראל ואיך אין לכם חלק. רק שאמונה זו רצו לבטל מבני ישראל, שלא יאמינו בזה אשר הקדושה משפעת כפי מעשיהם. ואשר יש "לכם" חלק דייקא. שמעשיהם מעוררין בשמים – זהו רצו לבטל. והקב"ה הוסיף לנו עוד על ידיהם חנוכה שהוא גם כן כדמיון החודש. ואדרבה, חודש הוא זמן התחדשות, רק סידור הקביעות תלוי בישראל, ועתה נוסף לנו התחדשות אף בעת החושך שהוא בסוף החודש. ובאמת חודש וחנוכה הכל אחד, רק ראש חודש הוא ראש ההתחדשות, וחנוכה סוף ההתחדשות".

היוונים קידשו מלחמה על "ראש החודש", כי קידוש החודש הוא כח שנמסר לחכמי ישראל לקבוע את המועדות, ומעשה זה הוא מיסודות הדת – להאמין ש"הקדושה משפעת כפי מעשיהם", דהיינו שכאשר האדם עושה מעשים הוא יכול לפעול בהם גדולות ונצורות לקדש שם שמים בעולם. ולכן ניסחו את היוונים את כפירתם במאמר "אין לכם חלק באלהי ישראל", שפירשו, שאין לבני אדם חלק "שמעשיהם מעוררין בשמים". וההתנגדות לכפירה זו היא על ידי ה"התחדשות" – עשיה בלתי פוסקת של מצוות והתמדה בלימוד התורה וקיומה, ואז "הקדושה משפעת כפי המעשים".

וזהו בעצם המכנה משותף בין תחילת חודש טבת, ראש החודש, לימי החנוכה – כי שניהם מסמלים את ההתחדשות, שישראל מתחדשים במעשיהם לאביהם שבשמים. ולכשנתבונן, המכנה המשותף כולל גם את לשון השמחה "כלה", שאף היא מסמלת במהותה את ההתחדשות.

ומעתה מושלמים כל הדברים לכדי מערכה אחת. למעשה בתחילת דברי השפת אמת שהובאו לעיל [אות א] כתב: "ראש חודש טבת שהוא בחנוכה בודאי מקבל הראש חודש הארות הנרות על כל ימי החודש, כי בראש תלוי כל החודש", ועל כך מוסיף השפת אמת את הדברים שכבר נתבארו לעיל "ושמעתי מפי מו"ז ז"ל

כי טבת מלשון הטבת הנרות עב"ד. ויתכן לפרש כמו שכתוב בספרים, כי ימי טבת הם ימי הסתר, ולכן הקדים הרפואה, שעל ידי הנרות מאירין גם ימי חושך אלו ואור כי טוב".

הכח "להיטיב" את ימי חודש טבת ולהביאו לשלמות ולברכה, נובע ממעלת ה"התחדשות" שהיא מהות ראש החודש החל בחנוכה, כמבואר לעיל. ומאחר ו"בראש תלוי כל החודש", נקבעה בראשיתו של חודש טבת שבו מתוחה מידת הדין וארעו בו פורעניות, התחדשות כפולה - ראש חודש וחנוכה, כדי שמכח ההתחדשות יזכו להפוך את מידת הדין לרחמים, ואת הפורעניות לשמחה ולברכה.

חודש שבט

גילה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, חודש שבט הוא כנגד "גילה".

ויש לברר את פשר לשון השמחה "גילה", מהי המשמעות של סוג זה של שמחה. בא' שבט "הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" (דברים א, ג). ופירש רש"י בשם המדרש: "בשבעים לשון פירשה להם". בחודש שבט חל ראש השנה לאילנות, כדברי המשנה (ראש השנה פרק א, משנה ב) "באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו". ויש לבאר מהו הקשר בין ביאור התורה בשבעים לשון וראש השנה לאילנות, ללשון השמחה "גילה".

ההבדל בין גילה לשמחה

ב. בדברי המפרשים נאמרו פירושים שונים מהי "גילה":

רבי יעקב מליסא כתב בפירושו מגילת סתרים על מגילת אסתר (ח, טז) וז"ל: "גילה היא שהשמחה גלויה לכל". ורבי שמשון רפאל הירש כתב בפירושו לתהלים (כ, יא) וז"ל: "וגילו, שמחה עליונה".

הגר"א בביאורו לספר משלי על הפסוקים (כג, כד-כה) "גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו, ישמח אביו ואמך ותגל יולדתך", כתב וז"ל: "ההבדל שבין גילה לשמחה הוא, כי גילה בא על דבר תמידיות, ושמחה הוא בדבר שמתחדש, כמו בהיוולד בן לאדם, אזי בעת היוולדו ישמח אביו ואחר כך כל ימי הבן הוא גילה לאביו. וזה שכתוב ישמחו השמים ותגל הארץ, כי בארץ לא יחודש דבר, כי אין כל חדש תחת השמש ואין בארץ אלא מאשר נתון לה, מה שאין כן בשמים יחודש תמיד, כמו שכתוב יום ליום יביע אומר".

ובספר אור דניאל (עניני תשעה באב) כתב: "ידוע בשם הגר"א שעשר ביטויים יש לשמחה (הנזכרים בברכת "אשר ברא" גילה, רינה דיצה. והראשון בהם "ששון", שהיא השמחה המיוחדת בעת המהפך לטובה, ואחר כך "שמחה", שהיא המשך

ל"ששון", אך לא באותה דרגה של התרגשות. ולאחר מכן "גילה", כאשר השמחה הראשונית כבר דעכה לגמרי, ואמנם האדם ממשיך ליהנות ולשמוח, אלא שזוהי שמחה ללא כל התרגשות.

מתבאר בדברי הגר"א ש"גילה" היא ביטוי לשמחה "תמידית" ללא כל התרגשות והתחדשות. וזאת בניגוד ל"שמחה" שהיא ביטוי ל"שמחה בדבר שמתחדש".

המעניין הוא, שהמלבי"ם (משלי, שם) פירש את ההבדל בין "שמחה" וגילה" הפוך בדיוק מהגר"א, וז"ל: "גיל בא על דבר מתחדש, כגון מציאה, ואינה תמידית כשמחה". וכן כתב גם בפירושו לתהלים (צו, יא) "שמחה היא תמידית, גיל הוא מחודש, כי תתחדש בה הנהגה לפי מעשה יושביה".

ובפירושו על ספר ישעיהו (סה, יח) הוסיף המלבי"ם: "הגיל נבדל משמחה במה שגיל מורה השמחה הפתאומית על בשורה חדשה שנתבשרה לו, והנה שיהיה הגילה תמידית הוא דבר בלתי אפשר, כי מלבד שגם שמחה תמידית הוא בלתי אפשר מצד טבע האדם עצמו, שהשמח בתמידות על הטוב תמידי ישוב הטוב ההוא דבר רגיל עד שלא ישמח בו עוד, כל שכן שלא יצויר גילה תמידית, כי הגיל היא רק ברגע התחדשות הבשורה".

ויש לבאר את המשמעויות השונות, ואף ההפוכות, של פירוש המלה "גילה".

בילקוט שמעוני (תהלים רמז תרסח) מובא: "לכן שמח לבי ויגל כבודי, אמר ר' אבהו, גילה - בשעה שהקטנים עוסקים בתורה. כבוד - בשעה שהגדולים עוסקים בתורה. דבר אחר, שמח לבי - בדברי תורה, ויגל כבודי - במלך המשיח שעתיד לעמוד ממני, שנאמר (ישעיה ד, ה) כי על כל כבוד חופה. ומבואר בדברי חז"ל כי לשון השמחה "גילה" נאמרה לפי דעה אחת על תקופת הילדות, כאשר "הקטנים עוסקים בתורה". ולפי דעה אחרת, על תקופת הגאולה ומלך המשיח, וצריך ביאור.

שמחה "מתחדשת" - בשעה שהקטנים עוסקים בתורה

ג. ונראה כי המשמעויות השונות של "גילה" מתאימות לשתי התקופות שזכרו בדברי חז"ל: "גילה" במשמעות של שמחה מתחדשת, היא שמחת ההתחדשות בשעה שהקטנים עוסקים בתורה. בעוד ש"גילה" במשמעות של שמחת תמידית, תהיה בשעת מלכותו של מלך המשיח. ונבאר הדברים.

על הפסוק (דברים כו, טז) "היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך", הביא רש"י את דברי חז"ל: "בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים כאילו היום ניתנו". אחד היסודות בלימוד התורה הוא ה"התחדשות", ודבר זה נחוץ במיוחד אצל צעירי הצאן, בשעת התחלת לימוד התורה, כדי שירגישו את מתיקות הלימוד, כדברי האור החיים על הפסוק (דברים כו, יא) "ושמחת בכל הטוב", וז"ל: "גם ירמוז במאמר בכל הטוב אל התורה, כאומרו ז"ל (אבות פ"ו מ"ג) ואין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם".

לפיכך, ה"גילה" היא כאשר "קטנים עוסקים בלימוד התורה", כי לימוד הקטנים צריך להיות בשמחה של התחדשות, כדי שירגישו את טעמו המתוק והעֶרֶב של הלימוד. כאשר מחדירים כבר מקטנות את מתיקות ונועם התורה, הרי שגם בעתיד, מתיקות ועֶרֶבות זו ילוו את הקטן לכשיגדל, ולאורך כל מהלך חייו, או אז הוא נמשך בחבלי קסם אל התורה הקדושה, עד שלא יחפוץ להיפרד ממנה כל ימי חייו.

בזכות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן – מתחדשת מידת הרחמים בכל יום

ד. לשמחת ה"התחדשות" שבלמוד הקטנים, יש השלכה נוספת.

חשיבות הלימוד של ה"תינוקות" מפורשת בדברי הגמרא (שבת קט, ב) "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן, לפי שאין דומה הבל פה שיש בו חטא להבל פה שאין בו חטא". ועוד אמרו שם: "אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש". וביאר המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב התורה, פרק י) מדוע לימוד התורה של תינוקות של בית רבן חשוב יותר מבנין בית המקדש: "כי בית המקדש אף שיש בו קדושה עליונה, מכל מקום הקדושה הוא על עצים ואבנים ועל מקום מן הארץ, אבל התורה היא שכלית והיא אצל הקטן שהוא אדם בלא חטא, ולפיכך אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש".

זאת ועוד, לימוד התינוקות מגן ומציל מפורענות, כדברי הגמרא שם: "כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה". ולימוד זה הוא זכות הקיום היומיומית של עם ישראל ושל העולם כולו, כפי שנאמר במסכת כלה (פרק ב) "תנא בכל יום מלאך יוצא מלפני הקב"ה לחבל את העולם ולהפכו לכמות שהיה, אלא כיון

שהקב"ה מסתכל בתינוקות של בית רבן ובתלמידי חכמים שיושבים בבתי מדרשות מיד נהפך כעסו לרחמים".

ואמנם כאשר תינוקות של בית רבן נתבטלו מתלמודם, מיד חרבה ירושלים, כדברי הגמרא (שבת קיט, ב) "אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן, שנאמר (ירמיה ו, יא) שפוך על עולל בחוץ, מה טעם שפוך – משום שעולל בחוץ".

לחשיבות לימוד התורה של קטנים יש ערך נוסף על פי דברי חז"ל (שיר השירים רבה א, כג) מאחר והיא משמשת כ"ערבות" למתן התורה לישראל, וז"ל המדרש: "אמר רבי מאיר בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה אמר להם הקב"ה, הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואני נותנה לכם. אמרו לפניו רבוננו של עולם, אבותינו ערבים לנו. אמר להם אבותיכם צריכין ערבים, אלא הביאו לי ערבים טובים ואתננה לכם. אמרו, הרי בנינו עורבים אותנו. אמר הקב"ה, הא ודאי ערבים טובים, על ידיהם אתננה לכם, הדא הוא דכתיב (תהלים ח, ג) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ואין עוז אלא תורה שנאמר (שם כט, יא) ה' עוז לעמו יתן. לפיכך צריך אדם להכניס בנו לתורה ולחנכו בלימוד שיאריך ימים בעולם, שנאמר (משלי ט, יא) כי בי ירבו ימיך". כלומר, לימוד התורה של "בנינו" – תינוקות של בית רבן, משמש כערבות יום יומית למתן התורה.

ואם נצרף לכך את מאמר חז"ל (נדרים לב, א) "גדולה תורה, שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (ירמיהו לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת" – הרי שקיום כל העולם, שהוא בזכות התורה תלוי בלימוד התורה של הקטנים, משום שזוהי הערבות לכל קבלת התורה.

מתוך כך מתבאר הסבר נוסף, מדוע "גילה" שהיא "שמחה מתחדשת" נאמרה בדווקא על "קטנים העוסקים בתורה", כי בזכות לימוד התורה של הקטנים "נהפך כעסו של הקב"ה לרחמים" ויש קיום תמידי לעולם, וזו איפוא סיבה ל"שמחה מתחדשת" בכל יום.

לכן לא יפלא להבין את דברי הגמרא (שבת קיט, ב) שתינוקות של בית רבן נקראו "משיחי" – "מאי דכתיב (תהלים קה, טו) אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו, אל תגעו במשיחי – אלו תינוקות של בית רבן, ובנביאי אל תרעו – אלו תלמידי חכמים". כי הלימוד של התינוקות הוא הערובה לעתיד כלל ישראל ולביאת המשיח.

שבט זמן התחדשות הבריאה – והתחדשות האדם בלימוד התורה וקיום המצוות

ה. לאור האמור מבוארת היטב התאמתו של חודש שבט ללשון השמחה "גילה".

במסכת ראש השנה (יד, א) מוסבר מדוע באחד בשבט ראש השנה לאילן: "מאי טעמא, אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא הואיל ויצאו רוב גשמי שנה". פרש"י: שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה". ראש השנה לאילנות הוא זמן ההתחדשות של טבע הבריאה, ובדבריו של רבי שמשון רפאל הירש (במעגלי השנה, חלק ב, עמ' צג) מבואר מהו הלקח שעלינו ללמוד מכך:

"בט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, הוי אומר בעיצומם של ימות החורף, יחול יום הולדתה של הפריחה וצמיחה המחודשת. ועליך היהודי להגות במשמעות היום הזה, לשאוב מתוכנו רוממות נפש, עד שתתלקחנה בחבינוי לבך ניצוצות חדוה ורשפי גיל, אשר יקרבוך אל אביך הטוב שבשמים.

המסורת היהודית העתיקה מצביעה בפנינו על האילנות הקרחים עוד בעיצומם של ימי חורף מושלגים, ממתיקה סוד אתנו ולוחשת על אוזנינו מוסר השכל: הנה אלה האילנות חוגגים כבר היום את יום התחדשותו של האביב הבא. מה נוקבים ויורדים חדרי בטן הם דברי המוסר המאלפים המקופלים בבשורת אביב זו אליה נסכית מפי אילנות החורף עטופי השלג והצחור. כי הנה מתהלכים בתוכנו בני אדם עמוסי דאגה ואכולי יגון, אשר קומתם שפופה עד לאימה מרוב נטל הדווי המעיק עליהם. הלוא כה יפה ציירו לעצמם את עתידם וחזו בדמיונם פריחת עושר השמורה אך ורק להם. אך אהא שוד ושבר. סער החיים ישתולל סביבם ויטיבם בנחשוליו, עוד ניתכים על ראשם זלעפות ברד, חזיו ורעם, נשברים המה ברוחם על כי אין שום ציץ פורח להם ובאופק לא נראית עין הירק – מבלי לזכור כי עליהם להציץ פנימה, בתוככי פנימיות נפשם, להפנות את המבט אל המקום אשר רק ממנו תפרח תקוותם ותצמח קרן ישועתם.

הן "האדם עץ השדה", וביחוד איש הפנימיות, הנמשל בהתפתחותו לאילן. אין ספק כי בעל המחשבה השטחית לא יעלה בדעתו לציין כיום הולדתו של הפרי, תאריך אחר, זולת היום בו ינשרו עלי הפריחה והפרי כולו מבצבץ ומתקלף מגרתיקו.

ברם, מי שחושב ברצינות ומעמיק ביסודו של דבר, הלה "אזיל בתר חנטה", הלה חוקר אחר היום בו חנט ראשיתו של הפרי בהשקט ובהצנע".

ט"ו בשבט מהווה איפוא תזכורת לאדם – עץ השדה להתחדש בתורה ומצוות בעקבות התחדשות האילנות. והיינו ה"גילה" שבחודש שבט, לפי ההבנה ש"גילה" היא השמחה המתחדשת.

שבט זמן ההתחדשות – בביאור התורה

ו. גם מהות ענין ביאור התורה בא' שבט נועדה להתחדשות בלימוד התורה. ולכאורה לא מובן מדוע היה צריך משה רבנו לחזור ולבאר את התורה, בתום ארבעים שנות לכתם במדבר, לאחר שלמדו את התורה כל אותם השנים. ועוד יש להבין את דברי חז"ל [הובאו לעיל אות א] "בשבעים לשון פירשה להם", ותמוה לשם מה נצרך תרגום התורה לשבעים לשון. ומצאנו בדברי המפרשים כמה דרכים בטעם ביאור התורה בא' שבט.

בפירוש החזקוני כתב: "הואיל משה באר, כל המצוות, גם עשרת הדברים ששמעו מפי הגבורה, רצה הקב"ה שישמעום גם הנולדים במדבר מפי ציר נאמן". ואילו בספר קדושת לוי (פרשת דברים) ביאר את הסיבה לתרגום התורה לשבעים לשון, שנבעה מראייתו של משה רבנו את העתיד: "כי בארץ ישראל לא היה רק לשון הקודש, אבל בארץ מואב שהוא ארץ הגוים חוץ לארץ ישראל, צריך לבאר התורה בכל הלשונות, בכדי לקיים ישראל בגלות". משה רבנו ראה צורך לבאר את התורה בשבעים לשון, כדי שגם בימי הגלות, יוכלו בני ישראל ללמוד התורה בכל מקום בעולם שבו יהיו.

אולם הבית ישראל (פרשת דברים תש"י) כתב: "הואיל משה באר את התורה הזאת, הגיד כ"ק אא"ז [האמרי אמת] הואיל מלשון התחלה. משה רבנו שלמד כל כך הרבה תורה הראה להם שהוא מתחיל, שהתורה אין שיעור, ואחר שגומרים עומדים הם אצל ההתחלה, וזה משנה תורה. ואיתא, אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחת, זה נדרש על הפסוק ושביתם וראיתם כו' בין עובד ה' לבין מי שלא עבדו, ומשה רבנו נקרא עבד ה', והיה אחר המאה פעמים אצל האחד האלף שמתחיל מחדש, וכן נתן לבני ישראל הכח הזה. ואיתא גם כן בשם הבעש"ט, מאה פעמים ואחד, יחידו של עולם. ויהי בארבעים שנה באחד לחודש רמז על האחד, לחודש, להתחדשות בלימוד התורה".

הרי לנו כי ביאור התורה על ידי משה רבנו לפני פטירתו, נועד להשריש בבני ישראל את מעלת ההתחדשות בלימוד התורה. ומי לנו כמשה רבנו שקיבל התורה מפי הגבורה, ובכל זאת גם לאחר ארבעים שנה רצופות שלמד את התורה וחזר עליה אין ספור פעמים, הראה לכולם שהוא מתחיל את הכל מהתחלה, משום שלתורה אין שיעור, וגם לאחר כל כך הרבה פעמים של לימוד, עדיין נמצאים בהתחלה.

נמצא כי ראש חודש שבט, שהוא זמן התחדשות הבריאה, הוא גם הזמן להתחדשות בלימוד התורה, כי בזמן זה "מתעוררת" סגולת התורה שבעל פה, וכמו שהביא בספר ליקוטי יהודה (ל"ח שבט) בשם החידושי הרי"ם: "כי תורה שבכתב הוא האילן ותורה שבעל פה הם הענפים והפירות שגדלים ויונקים מתורה שבכתב, כמו שאמרו חז"ל (תענית ט, א) מי איכא מידי דלא רמיזא באורייתא", וכמו שברוחניות ובשכליות התורה הוא ראש השנה לאילנות באחד בשבט, כמו שכתוב בעשתי עשר חודש באחד לחודש כו' בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר, היינו תורה שבעל פה והוא ראש השנה, כן בגשמיות הוא ראש השנה שמתחילים האילנות להוציא הפירות באחד בשבט, כי הכל נברא בתורה".

מעתה מבוארת היטב בתוספת ביאור ה"גילה" שבחודש שבט, דהיינו "גילה" במובן השמחה המתחדשת, כי בלימוד התורה יש צורך תמידי בהתחדשות, אפילו למד כבר פעמים רבות, וזמן התחדשות זו בבריאה ובלימוד התורה הוא בחודש שבט.

יש להוסיף עוד על פי המובא בשם החידושי הרי"ם (ליקוטי יהודה, ל"ח שבט) "שבאחד שבט הואיל משה באר את התורה, ואז מתעורר השגת התורה שבעל פה, ואמר שמכיר חידושים של תורה שקודם א' בשבט, ומה שאחר א' בשבט. ואמר שחודש שבט נקרא על שם שבט, בהחודש הזה מוסרים משמים החידושי התורה מה שאדם יחדש כל השנה". כלומר, ראש חודש שבט הוא זמן של התחדשות בתורה, ולכן השמחה הגדולה שיש בהתחדשות בתורה, וחידושי התורה המתגלים בו, מביאים ל"גילה" בחודש זה.

שמחה תמידית – במלך המשיח שעתיד לעמוד ממני

ז. לעומת פירוש של המלבי"ם ש"גילה" היא השמחה המתחדשת, הובא לעיל פירוש של הגר"א ש"גילה" היא שמחה תמידית, ונראה כי מובן זה של ה"גילה" מתייחס למובא מדברי חז"ל "ויגל כבודי – במלך המשיח שעתיד לעמוד ממני", והיינו שהשמחה תמידית תהיה בזמן שיבוא מלך המשיח.

והדברים מבוארים על פי נבואת הנביא ישעיה (לה, ב) "ישושם מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת. פרח תפרח ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון ניתן לה". ופירש במצודת דוד: "ארץ ישראל שהיא עתה כערבה, תגל אז. פרח תפרח ותגל אף גילת ורנן, רצונו לומר תגל גילה אחר גילה". הנביא מדבר על שמחת הגאולה שתיקרא "גילה", אולם בחר להמשיל שמחה זו לשמחת פריחת האילנות. וההסבר לכך, כי פריחת האילנות מסמלת את ההמשכיות: מזרע קטן צמחו שורשים, ומהם גזע שהצמיח ענפים, ללא הפסקה.

הביטוי "גילה אחר גילה" נזכר בדברי חז"ל (בראשית רבה סג, א) וז"ל: "גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו (משלי כג, כד) "גילה אחר גילה בזמן שהצדיק נולד, גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק – ואלה תולדות יצחק בן אברהם". וגם אצל יעקב אבינו נאמרה לשון השמחה "גילה": "בשוב ד' את שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל" (תהלים יד, ז).

גם כאן דומה לידתו של הצדיק לעץ שמסתעפים ממנו ענפים חדשים היונקים מהשורש. ונוכל ללמוד מכך, שפריחת האילנות מסמלת על שמחה של המשכיות – שמחה תמידית, בלידת הצדיקים. וכפי שנרמז בתפילת מנחה של שבת: "אברהם יגל יצחק ירנן", פירוש: "אברהם יגל" כי "יצחק ירנן", משום שבלידת יצחק, היה אצל אברהם אבינו שמחה של המשכיות עם ישראל, ושמחה זו מתמשכת אצל יעקב, שממנו יצאו י"ב השבטים, ולכן היא "גילה" – "שמחה תמידית".

בחודש שבט – רמזים לשמחת הגאולה

ח. ממוצא הדברים ששמחת הגאולה שתהיה שמחה תמידית נמשלה לשמחת פריחת האילנות, מוטעמים דברי חז"ל (שבת ל, ב) "יתב רבן גמליאל וקא דריש, עתידים אילנות שמוציאים פירות בכל יום, שנאמר ונשא ענף ועשה פרי, מה ענף בכל יום, אף פרי בכל יום" – ההתחדשות המיוחדת של פירות האילן מהווה איפוא סימן לשמחה התמידית בזמן הגאולה.

וכן מפורש בדברי חז"ל (במדבר רבה יג, יב) "ששה דברים ניטלו מאדם הראשון ועתידים לחזור על ידי בן נחשון הוא משיח, ואלו הם: זיוו וחיוו וקומתו ופירות הארץ ופירות האילן ומאורות". לעתיד לבוא, כשיבוא המשיח, תחזור הבריאה לתיקונה, והסימנים לכך יהיו בחזרת פירות הארץ ופירות האילן לתיקונם. והדברים מבוארים, כי בהתחדשות האילן יש רמז לשמחת הגאולה. וכפי שמובא בלב שמחה

(שבת הגדול, תשל"ח) שהפסוק "אז ירננו עצי היער" (תהלים צו, יב) נאמר על העתיד, שאז ירננו כולם, גם אילני סרק, כדברי הגמרא בכתובות (ק"ב, ב) "אמר רבי חייא בר אשי אמר רב, עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות, שנאמר (יזאל ב, כב) כי עץ נשא פרי תאנה וגפן נתנו חילם".

והיינו דבריו של רבי צדוק הכהן מלובלין המביא בספרו מחשבות חרוץ (אות ח) שהמשיח יהיה גם מצאצאיו של אשר. והנה לפי סדר חודשי השנה שהם כנגד השבטים, חודש שבט הוא כנגד אשר. נמצא כי בחודש שבט רמז נוסף לשמחה התמידית של הגאולה.

☆ ☆ ☆

לאור האמור, יובנו דברי רבי יעקב מליסא במה שכתב כי "גילה היא שמחה גלויה לכל", ודברי רבי שמשון רפאל הירש ש"גילה" היא "שמחה עליונה", כי כאשר ה"גילה" יכולה להיות בעלת שני מובנים, הן שמחה של התחדשות והן שמחה תמידית, אזי היא שמחה עליונה וגלויה.

חודש אדר

רינה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, חודש אדר הוא כנגד "רינה". המקור לכך ש"רינה" היא לשון שמחה הוא באבות דרבי נתן (פרק לד משנה ט) מונה עשר לשונות שמחה: "ששון, שמחה, גילה, רינה, דיצה, צהלה, עליזה, חדוה, תפארת, עליצה". וצריך להבין מה פשר לשון השמחה "רינה", ומה הקשר בין חודש אדר ורינה.

בדברי חז"ל (דברים רבה ב, א) מפורש כי "רינה" הוא אחד מעשר לשונות של תפילה, וז"ל: "אמר רבי יוחנן עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן: שועה, צעקה, נאקה, רינה, פגיעה, ביצור, קריאה, ניפול, ופילול ותחנונים". ובמסכת ברכות (לא, א) מובא: "לשמוע אל הרינה ואל התפילה (מלכים א ח, כח) – רינה זו תפילה, תפילה זו בקשה".

ברש"י מבואר, כי משמעות לשון התפילה "רינה" הוא, תפילה של שבח, כדבריו שם: "רינה זו תפילה של שבח". כעין זה כתב רש"י גם בפירושו למאמר חז"ל (ברכות ו, א) "תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפלה, במקום רינה שם תהא תפלה". ופירש רש"י: "במקום רינה, בבית הכנסת, ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב". ויסוד זה מפורש בדברי המדרש (דברים רבה ב, א) "לשמוע אל הרינה ואל התפילה, רינה זו קילוסו של הקב"ה, ותפילה לצרכיו של אדם".

הגדרה זו של "רינה" שהיא ביטוי לשבח, מבוארת בדברי מפרשים נוספים. הרלב"ג כתב: "הרינה, השיר והשבח קודם לתפלה". גם בפירוש אברבנאל כתב: "זכר ג' מיני תפילה, רינה – שהוא שבח הא-ל, תפילה שישפוט עצמו כשהוא חוטא והמעטת כוחו, ותחינה היא בקשת הצרכים". וכן מפורש במלבי"ם: "רינה, סיפור שבחי המקום. תפילה, שפיכת הנפש והדבקות הרוח ופלילת הנפש להידבק בשרשה. תחינה, בקשת הצרכים".

והשאלה היא, מהו המכנה המשותף בין שתי משמעויות אלו של "רינה" – שמחה ותפילה של שבח.

כמו כן יש לבאר את מאמר הגמרא שאין התפילה נשמעת אלא בבית הכנסת, מדוע אמנם אין ה"רינה" נשמעת אלא במקום התפילה.

משנכנס אדר – מרבים בשמחה

ב. במסכת תענית (כט, א) מובא: "כשם שמשנכנס אב ממעטים בשמחה כך משנכנס אדר מרבים בשמחה, אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה". וכתב בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קס) וז"ל: "והרמב"ם (פ"ה מתענית ה"ז) כתב משנכנס אב ממעטין, ולא כתב הא דלשתמיט מנכרי. אמנם בשו"ע בהלכות תשעה באב (סי' תקנא סע' א) הוסיף וכתב הא דלשתמיט, ואמנם בהלכות מגילה לא כתב הרמב"ם ולא השו"ע הא דמרבים בשמחה ולא הא דלימצי לנכרי והמג"א (סי' תרפ"ו סק"ה) הביאו, וצריך לידע טעם להשמטה זו". כלומר יש לתמוה מדוע הלכה זו של "משנכנס אדר מרבים בשמחה" לא נזכרה ברמב"ם ובשולחן ערוך, וגם לא הוזכרה ההלכה שיהודי שיש לו דין ודברים עם נכרי, שישתדל לדחות את הדיון עד לחודש אדר משום "דבריא מזליה". והגם שהמגן אברהם הזכיר זאת, אולם צריך עיון מדוע השמיטו הרמב"ם והשלחן ערוך גמרא מפורשת.

ובעיקר דברי חז"ל, צריך להבין מהי הגדרת ה"שמחה" שאליה התכוונו חז"ל באומרים "משנכנס אדר מרבים בשמחה", ומהו שיעור ה"ריבוי" בשמחה, וצ"ע.

השפת אמת (הובא בבית ישראל, פרשת שקלים, תש"י) דקדק בלשון חז"ל "משנכנס אדר מרבים בשמחה", מדוע נקטו בלשון "משנכנס", ולא "משהגיע" אדר, או "משבא" אדר, ויש להבין מה רצו להשמיענו בלשון זה.

"באחד באדר משמיעין על השקלים" (שקלים פ"א מ"א), ובמצוה זו החיוב הוא לתת "מחצית השקל" במדויק, כלשון הכתוב (שמות ל, טו) "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל". וצריך ביאור כיצד קשורה ה"רינה" למצות מחצית השקל. בענין מחצית השקל נאמר בירושלמי (שקלים פ"א ה"ד) שהקב"ה הראה למשה רבנו "מטבע של אש", וצריך ביאור מה משמעות הדבר, ומה הקשר בין זה ל"רינה".

לדעת האריז"ל סדר החודשים מכוון כנגד השבטים לפי סדר חנייתם במדבר. ולפי זה חודש אדר הוא כנגד שבט נפתלי. ובוודאי יש קשר בין חודש אדר, שבט נפתלי ולשון השמחה "רינה", וצ"ע.

התפילה – תקנתה ודיניה

ג. במסכת ברכות (כו, א) מפורש שאת עיקר התפילות תיקנו האבות: "אברהם תקן תפלת שחרית, יצחק תקן תפלת מנחה, יעקב תקן תפלת ערבית". ואילו את פרטי הלכות וסדר התפילה למדו חז"ל מדוד, שלמה ודניאל, וכן מתפילתה של חנה, כמבואר באריכות בסוגיית הגמרא במסכת ברכות (לא, א). מדניאל למדו ש"לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות", ושצריך המתפלל לכוין נגד ירושלים. מדוד למדו שלא יכלול את כל ג' התפילות ביחד אלא יתפלל "ערב ובקר וצהריים". ומשלמה למדו שקודם יתפלל ואחר כך יבקש צרכיו. ומתפילתה של חנה למדו הלכות רבות: שאין להשמיע את הקול בתפילה, שהמתפלל צריך שיכוין לבו בתפילה, ושיחתוך התפילה בשפתיו, ושאסור להגביה קולו בתפלתו.

והנה גם מתפילתו של משה רבנו למדו בסוגיא (ברכות לב, א) "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, מנלן ממש"ה. ואם כך הרי שמש"ה רבנו ודאי נהג בעצמו ככל דיני התפילה ופרטיה, ומדוע איפוא, לא נלמדו כל פרטי הלכות התפילה וסדריה ממש"ה רבנו, והוצרכו חז"ל למצוא את מקורות הדינים מכל אותם פסוקי התפילה אצל חנה, דוד, שלמה ודניאל, ולא למדו הכל מסדר התפילה של משה רבנו, וצ"ע.

במדרש (במדבר רבה ב, א) מובא: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, ביי"ח מקומות אתה מוצא משה ואהרן שוים כנגד יי"ח ברכות. שלשה אבות התקינו שמתפללים ג' פעמים ביום, וממשה ואהרן ומן האזכרות האלו למדנו ליי"ח ברכות". ומתבאר כי למרות שמש"ה ואהרן היו לכאורה שותפים בסידור התפילה, ולשונות התפילה גם הם נלמדים ממש"ה רבנו, בכל זאת בברכות "שמונה עשרה" לא נזכר משה רבנו, ונזכרו רק האבות הקדושים, ונשאלת השאלה, מדוע.

☆ ☆ ☆

"רינה" – דיבור המתפרץ מתוך המיית הלב

ד. בביאור הדברים נרחיב בהסבר משמעות לשון התפילה "רינה", על פי המובא לעיל מדברי חז"ל והמפרשים, שהכוונה לאמירת דברי שבח וקילוס להקב"ה.

וכאמור לעיל, צריך להקדים את הרינה לתפילה, כדברי חז"ל "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל. ומפני זה תקנו אנשי כנסת הגדולה שלש ברכות

של תפלה לסידור שבח של מקום. זאת אומרת, שה"רינה" מהווה הכנה מתאימה לאדם לפני בואו לתפילה – לבקשת צרכיו, וזו בעצם עיקר חובת התפילה, וכמו שכתב השפת אמת (פרשת ואתחנן, תרמ"ה ד"ה במדרש) וז"ל: "כי הנה עיקר התפלה שקראוהו חז"ל **עבודה שבלב** (תענית ב, א) הוא התפילה בעבודת הבורא יתברך, שצריך כל אדם סיוע ועזר מן השמים. וכל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו ונמצא עיקר בריאת האדם היה על זה לסדר שבחו של מקום כפי היכולת שבו, כדכתיב (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי כו' תהלתי יספרו. ובהיותו מסדר שבחו של מקום כפי כוחו, אז שייך תפילה על היתר שאינו בכח עצמותו, ואז נקרא **תפילת אמת** בדבר שצריך העזר מן השמים". כלומר, לתפילה שהיא עבודת הלב דרושה הכנה ראויה, והיא באה באמירת דברי שבח וקילוס. ומילים של התפילה ללא הכנה זו הם ככלי ריק, וכביכול אינה "תפילת אמת".

ובתוספת ביאור נראה על פי מה שכתב השם משמואל (פרשת בשלח, תרע"ח) מדי "רננה", וז"ל: "כי רננה היא **טרם שנתגלו הדברים שבלב**, אלא **מתוך שהלב נתמלא מתפרץ מלבבו כעין המיה בלי דיבור**, וכמו שכתוב במיתת אחאב (מלכים א, כב) ויעבור הרינה במחנה, שהוא ענין המיה והתלחשות, ועל כן **זמן אסיפתם וקיוצם של כוחות הנפש לתוך הלב בלתי מתגלה בדבור פה גורם רננה**".

ה"רינה" היא שמחה פנימית המתפרצת החוצה לאחר שהלב מתמלא ברגשות נפשיים הפנימיים. ובענין התפילה, הרינה היא התפרצות דברי שבח וקילוס להקב"ה היוצאים מפנימיות הלב לאחר שהלב המה ועלה עלי גדותיו.

"רינה" – שירה מתוך תשוקה ורצון

ה. רבי אברהם שארר (הלקח והלבוש, פרשת שמיני, מאמר ב) מוסיף עוד נופך בהגדרת לשון התפילה "רינה", וז"ל:

"אולי הכוונה בפסוק (ויקרא ט, יב) **וירונו** ויפלו על פניהם – לא היה כאן שירה שהיא שיא השמחה הבא לאחר שנתמלא ההתפעלות והתרגשות עד שיוצא לחוץ, רק אדרבה הם היו רעבים לטוב, רמז לדבר, ירונו בגימטרייה "רע"ב", כי היה הרינה **מתוך תשוקה ורצון**, ולא היו כאן דיבורים חדשים של שירה שיהיו נכתבים בתורה, רק קול פשוט של געגועים להבורא יתברך, ולכן כתוב וירונו קודם ויפלו על פניהם".

דברים אלו משלימים את מה שכתב השם משמואל ש"רינה" היא התפרצות של שירה מתוך הלב ההומה, כי יסודה של שמחה זו היא מתוך תשוקה ורצון, אשר

מרוב התפעלות היא פורצת כשירה וקילוס. וזהו עומק דברי הגמרא "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל", שכן על ידי הרינה מתעוררת הרגשת הלב בגעגועים לבוה יתברך, ומאפשרת תפילה בדרגה של עבודת הלב.

והנה בזה (ח"א דף רמד) מובא: "השתא צלותא באתר דקרבנא, ובעי בר נש לסדרא שבחא דמריה כדקא יאות, ואי לא יסדר צלותיה, לאו צלותיה צלותא" [בזמן הזה התפילה היא במקום הקרבן, וצריך האדם לסדר תחילה שבחו של הקב"ה כראוי, ואם אינו מסדר שבחו, תפילתו אינה תפילה]. ולכאורה לא מובן, מדוע בגלל חורבן בית המקדש שבעטיו אין מקדש וקרבנות, יש סיבה מיוחדת לסדר שבחו של מקום לפני התפילה, והדבר חמור עד כדי כך שאם לא עשה כן "תפילתו אינה תפילה". אך לפי המבואר לעיל הדברים מובנים, כי בזמן שהיו קרבנות, הקרבנות יצרה את הקירבה בין הקב"ה וישראל. ומשחרב בית המקדש, כדי ליצור מחדש קירבה, הדרך היא על ידי שמסדר שבחו של מקום לפני התפילה, וסידור השבח הוא ה"רינה" שבאמצעותה מתפרצים רגשות הלב בדברי שבח וקילוס.

"תפילה לעני" – המעולה שבכולן

ו. ממוצא הדברים למדנו כי מעלת התפילה בהיותה "עבודת הלב", היא בהכנה לה על ידי "רינה" – דברי שבח הבאים מתוך פנימיות הלב.

ובזה נבין את דברי הזוהר (ח"ג דף קצה) וז"ל: "תלת אינון דאקרון תפילה, תפילה למשה איש האלקים (תהלים צ, א), תפילה לדוד (שם פו, א), תפילה לעני (שם קב, א). מאן חשיבא מכולהו, הוי אימא תפילה דעני, תפילה דא קדים לתפילה דמשה, וקדים לתפילה דדוד, וקדים לכל שאר צלותין דעלמא, מאי טעמא, בגין דעני איהו תביר לבא, וכתוב (שם לד, יט) קרוב ה' לנשברי לב". "תפילה לעני" היא התפילה החשובה והמקובלת מכל שלוש התפילות, ומעולה יותר מ"תפילה למשה" ומ"תפילה לדוד" – מפני שלעני יש "לב נשבר", ולכן תפילתו הבוקעת ממעמקי הלב מתקבלת יותר בנקל שהרי "קרוב ה' לנשברי לב".

דקדק דוד המלך לקרוא לתפילת העני הנאמרת בלב שבור בלשון "עטיפה" – "תפילה לעני כי יעטוף", והכוונה ל"עטיפת הלב" בדברי שבח היוצאים מעומק הלב, וכפי שביאר בספר פרי צדיק (פרשת וישב, ואת ג) את דברי הזוהר, שהקב"ה כביכול "מרכין שכינתו ושוכן בתוך לב המתפלל ובתוך אותיות התפילה", כמפורש בנביא

(ישעיה נז, טז) "כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".

ולפי זה יוצא כי תפילה "לעני" המעוטף בכוונת הלב, אין פירושה דווקא לעני בנכסים או אדם המדוכא ביסורים וצרות רח"ל, אלא לכל אדם אשר יכין את לבבו כראוי לעבודת התפילה על ידי "רינה" – שהיא התפרצות הרגשות הפנימיים הנובעים בתשוקה ורצון לקירבת אלקים. אדם זה הוא הוא ה"עני" ה"מעוטף" בכוונת הלב הסוללת דרך לקבלת התפילות.

וגם נוכל להבין את דברי רש"י בפירושו על הפסוק (תהלים קז, מד) "וירא בצר להם בשמעו את רינתם", וז"ל: "וירא בצר, מתוך תפילה. בשמעו את רינתם, מתוך זכות אבות. ויזכור להם בריתו, מתוך תשובה. וינחם כרב חסדיו, מתוך הקץ". השפת אמת (על תהלים שם) כתב על דברי רש"י: "ולפי זה נראה הטעם, כי ביצור הוא אחד מלשונות התפילה, כמו שאיתא במדרש ואתחנן ע"ש, ורינתם משמע השבח שמסדרין בתפילה קודם הבקשה, והוא הזכרות זכות אבות, שג' [ברכות] ראשונות שבתפלה נגד ג' אבות הם. ובריתו מתוך תשובה, פירוש, שעל ידי תשובה מתעורר כח וחיות שורש הכל והוא הברית והקיום של כל דבר". וכנראה הכוונה לכח המיוחד שיש לאדם בשעה שהוא מרנן לבוראו בשירות ותשבחות היוצאים מתוככי קירות לבו, שיכולתו לעורר את זכות שלושת האבות ולבקש את זכותם, וזהו מכח הרינון והשירה.

קבלת התפילה – בזכות האבות שהיו באמונה פשוטה

ז. עתה אולי נשכיל להבין מדוע לא נזכר משה רבנו בתפלת שמונה עשרה, ונקדים מדברי השפת אמת (פרשת וארא, תרמ"ה) במה שכתב בביאור ההבדל שבין האבות הקדושים לבין משה רבנו, וז"ל: "מדרגת האבות היה האמונה לעבוד ה' בדרך זה שלא להרהר. ומדרגת מרע"ה היה רק בתורה ובדעת. וכך הוצרך לו לידע כל דבר לאשורו, כמו שכתוב (תהלים קז, ז) יודיע דרכיו למשה. אך הדור עדיין לא היו מתוקנים לדרך הזה". כלומר, מדרגת האבות היתה לעבוד את הקב"ה באמונה פשוטה, לעומת משה רבנו, שעיקר עבודתו היתה בבחינה שכלית והגיונית.

והנה כפי שנתבאר, עיקר כח התפילה הוא באמונה הפשוטה, בהיות התפילה נובעת מרגשות הלב המתפרצים בדברי שירה ושבח לבורא העולם – וזהו גם המפתח לקבלת תפילות האדם. לכן מזכירים בתפילת שמונה עשרה רק את זכות האבות, שהתייחדו בכח זה, לומר שבדרך זו מתקבלות התפילות, ולא מזכירים את משה רבנו.

ויתכן כי הסיבה שהתפילה נשמעת יותר בבית הכנסת, כמאמר הגמרא שאין ה"רינה" נשמעת אלא במקום התפילה, נובעת מכך שבבית הכנסת תפילת האדם היא תפילת הלב, והדברים מוטעמים על פי מה שכתב המבי"ט בספרו בית אלקים (שער התפלה פרק ה) "ענין רינה הוא שבח ותהילה לא-ל יתברך, וזה בלי ספק אין מקום אמירתו אלא בבית הכנסת, כי הוא מקדש מעט, וכמו שבמקדש הלויים היו משוררים ומשבחים לאל בדוכנם, כן ראוי להיות שבחו יתברך נאמר בבית הכנסת, שהוא מקום קבוץ בני אדם לשבח אותו בדבר שבקדושה שאינה בפחות מעשרה". ומהדמיון לבית המקדש נלמד כי בבית הכנסת הוא "מקום קיבוץ בני אדם" המשבחים את הקב"ה, וזה גורם להתעוררות פנימית לעבודת הלב, ולכן זהו "מקום רינה" שבו נשמעת התפילה, וכמבואר לעיל, שכוחה של תפילה הנובעת מ"עיטוף" של כוונת הלב גדול מאד.

ואכן כאשר מתפללים להקב"ה בסידור שבחיו מקודם, דהיינו ב"רינה" שהיא עבודת הפנימיות, זוכים לדבקות בהקב"ה, וכפי שמפרש בספר אור ישראל את הפסוק (תהלים לג, א) "רננו צדיקים בה" - "בה", כשהם דבוקים בה".

עבודת ה' ברינה - חיבור לשורש החיים

ח. מדרגת הרינה הבוקעת מעבודת הלב, היא כח בעל עוצמה לעבור את נסיונות החיים.

במדרש תנחומא (דברים פרשה ב) מובא: "בסוף ארבעים שנה שיצאו ישראל ממצרים התחיל [משה] מפרש התורה בשבעים לשון, באר את התורה הזאת, הפה שאמר לא איש דברים אנכי (שמות ד, י), אמר אלה הדברים (דברים א, א) - והנביא צווח ואמר (ישעיה לה, ו) אז ידלג כאֵיל פֶסַח ותרון לשון אֵלם, למה, כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה, לכך נאמר אלה הדברים". והקושיא עצומה. כיצד הצליח משה רבנו, כבוד הפה והלשון, האומר על עצמו "לא איש דברים אנכי", לבאר לבני ישראל את התורה באר היטב בשבעים לשון, הלא פלא הוא. וגם תירוצו של המדרש "והנביא צו וואמר אז ידלג כאֵיל פֶסַח ותרון לשון אֵלם", לכאורה אינו מובן, כיצד מתרץ המדרש תמיהה זו, שהרי פסוק זה נאמר בנבואת ישעיה הנביא לאחרית הימים, למועד שבו "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברינה ושמחה עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה" (שם פסוק י). באותם ימים נפלאים, גם הפיסח יוכל לדלג כמו אייל, והאילים ישיר וירנן בלשונו. ואם כן לא מובן מדוע בפסוק זה האמור בנבואה

העתידה, טמונה התשובה ליכולתו של משה רבנו לבאר את התורה בשבעים לשון, למרות שלא היה "איש דברים".

הדברים מבוארים על פי מה שכתב השפת אמת (דברים תרל"א) וז"ל: "ושמעתי מאא"ז מו"ר ז"ל על מה שכתוב בשבעים לשון פירשה להם. ומה נצרך זה. רק שיש לע' אומות ע' מדרגות להתנגד להקדושה. ומשה רבנו ע"ה המשיך אור התורה שיוכלו להתדבק בה אף שיהיו בגלות תחת כל אומה כו', ע"ש. [עי' הלשון במדרש תנחומא על לא איש דברים כו'] אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כו', במדרש תנחומא **דלעתיד שיהיה הכל נדבק בשורשו** לא יהיה פסח ואלם. וזה ידלג **שמחבר עצמו לשורש החיים**. ולכך גם ע"י כח התורה מתרפא הלשון". וכוונתו, שהתירון על השאלה כיצד יכל משה רבנו לבאר את התורה בשבעים לשון, למרות שלא היה "איש דברים", טמון בפסוק "אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם" האמור בנבואת אחרית הימים. "**לעתיד יהיה הכל נדבק בשורשו**", כלומר, באחרית הימים **תתגלה הנקודה הפנימית** הטמונה ומכוסה **בשורש הבריאה**. ולנקודה הפנימית אין כל מגבלות, עד שאפילו אדם ללא פה יכול לשיר ולשבח לה, וכפי שהביא האמרי אמת (פרשת נשא) "איתא בחובת הלבבות, **שעובד ה' האמיתי יכול לשבח בלא פה ולשמוע בלי אוזן ולראות בלי עיניים**". לעבודה אמיתית מתוך שלמות אין מחסום ומעצור.

וכיצד מתגלה הנקודה הפנימית – **כאשר העבודה היא מתוך רינה**, והיינו דברי הנביא "אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם". באחרית הימים, כשסדר העבודה יהיה פנימי מתוך השמחה, גם האילם ירון בשיר וזמר, והפיסח יוכל לדלג כאיל. וכדברי השפת אמת "וזה ידלג, **שמחבר עצמו לשורש החיים**", כי בחיבור הנקודה הפנימית לשורשה, נמצאים החיים והברכה. ובוה מגלה המדרש את כוחו של משה רבנו, כבד הפה והלשון, שלמרות שלא היה "איש דברים", עם כל זאת כאשר היה נצרך להכין את בני ישראל לעבודה פנימית, נעלמו המפריעים והוסר כל מעצור, ומתוך גילוי העבודה הפנימית שבה גם אילם בשיר ירון, ביאר לבני ישראל את התורה בכל עומקה "עד שהכל מבינים".

נמצאנו למדים שהסוד לגלות את הנקודה הפנימית, שמתוכה מתאפשרת עבודת ה' בדרך החיים הרצופה נסיונות ומכשולים – הוא ה"רינה", וכפי שנלמד מהפסוק שהביא המדרש – "ותרון לשון אלם".

החיבור להקב"ה בעבודת הלב – במתן מחצית השקל

ט. באחד באדר היו משמיעים על השקלים. מצוה זו עיקרה היא נדבת הלב, נתינה הנובעת מתוך הרגשה פנימית, בדבריו של הפני מנחם (פרשת שקלים עמ' קלו) "רחמנא ליבא בעי, שקלים, נדבה, רצון, משנכנס אדר מרבין בשמחה (תענית כט, א). כתיב בדוד המלך ע"ה כשהתנדבו לבית המקדש (דברי הימים א כט, ט) וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה' וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה". וגם בכל רצון לה' להיות טוב, כדכתיב באסא המלך ועודד הנביא, כשנשבעו ובאו בברית לדרוש את ה' בכל לבבם ובכל נפשם (דברי הימים ב טו, טו) וישמחו וכו' על השבועה, כי בכל לבבם נשבעו ובכל רצונם בקשורו וימצא להם". בדבריו מדגיש הפני מנחם את המשותף בין מצות הצדקה ועבודת השמחה, בהיותם נובעים מעומק הלב. והוסיף הפני מנחם בשם החידושי הרי"ם: "באחד באדר משמיעים על השקלים, שקלים מרמז על התעוררות הנדיבות שמקבל על עצמו".

ובהטעמת הדברים יש לומר על פי מה שכתב בעל הטורים (שמות כה, י) על עשיית הארון: "כל מידותיו היו שבורות בחצאי אמות, כי הארון רומז לתורה, ללמדך שכל מי שלומד תורה צריך לשבר ולהשפיל עצמו". המידות החצויות רומזות לענווה ושפלות הרוח שהם עבודת הלב. ואף מתן מחצית השקל, מורה לאדם שהוא אינו אלא "חצי", ועליו להתמיד בעבודת הלב הפנימית, ומכאן גם ישתלם במידת הנדיבות והנתינה.

ויתכן שגם ה"מטבע של אש" שהראה הקב"ה למשה רבנו בשעה שנתן את המצוה, רומז לעבודת הלב, וכמו שכתב רבי אברהם שארר בשיחותיו (לפרשת שקלים) "שהקב"ה הראה למשה רבנו מטבע של אש, היינו כח הרצון והתשוקה שנשאר בלבות בני ישראל, כי בנתינת החצי נשאר רצון לעשות עוד, להשלים הנתינה, ובלב נשאר אש קודש להתקרב יותר, וזה האש הוא עיקר הנתינה, וזהו ענין של מחצית השקל".

השקלים מסמלים איפוא את עבודת הלב, וזו גם כן תמציתה של ה"רינה", כמבואר לעיל, שהיא השמחה הפנימית המתפרצת מהלב. ומבואר שפיר מדוע בחודש אדר מתאים לשון השמחה "רינה".

והיינו "משנכנס" אדר מרבים בשמחה, כי השמחה היא שמחה פנימית, ועל כן הדברים צריכים להיכנס ללב. וכנראה בשל כך השמיטו הרמב"ם והשו"ע את

ההלכה ש"משנכנס אדר מרבין בשמחה", כי מאחר והעבודה היא פנימית ונובעת מעומק הלב, אי אפשר להגדיר מהו "ריבוי" של שמחה.

עתה מתבארת היטב ההקבלה של חודש אדר לשבט נפתלי, וללשון השמחה – "רינה". "נפתלי" הוא מלשון "חיבור", כמו שפירש רש"י את דברי לאה במעמד קריאת השם: "נפתולי אלקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי" (בראשית ל, ח) וז"ל: "מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל, חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים. ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול, נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי, גם יכולתי – הסכים על ידי. ואונקלוס תרגם לשון תפילה: נפתולי אלקים נפתלתי כמה בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי, נפתלתי – נתקבלה תפילתי". ובשורשם, שלשת הפירושים שלובים ואחוזים זה בזה. כי כאשר האדם מתפלל, מתחנן ומתעקש לפני הקב"ה, הרי הוא כביכול מתחבר ומתקרב אליו יתברך.

והדרך לכך היא בעבודה הפנימית של הלב, ב"רינה".

חודש ניסן

דיצה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, לשון השמחה "דיצה", הוא כנגד חודש ניסן. וצריך ביאור מהי משמעות לשון השמחה "דיצה", ומדוע "דיצה" היא כנגד חודש ניסן.

המקור לכך ש"דיצה" היא לשון של "שמחה", מובא במדרש (שיר השירים רבה א, כט) "בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל, גילה שישה שמחה רנה פצחה צהלה עלצה עלזה חדוה תרועה, ואית דמפקין תרועה ומעילין דיצה, דכתיב (איוב מא, יד) ולפניו תדוץ דאבה". ופירש רש"י בספר איוב: "ולפניו תדוץ דאבה, שאין דאבון ועצבון לפניו, שאינו מתיירא משום בריה, תדוץ לשון דיצה ושמחה".

המפרשים עמדו על המיוחד בלשון "דיצה", שאין לו אח ורע במקרא, כדברי האבן עזרא (איוב שם) וז"ל: "תדוץ, אין רע לו, והטעם אין דאבה לפניו רק עוז וגאווה". וכן כתב המלבי"ם בספר איוב: "תדוץ, אין לו רע, ובלשון התרגום הוא מענין שמחה, ומענינו הוא הפך הדאבה". ובמצודת ציון כתב: "תדוץ, תגיל ותשמח, כי שישו אתה משוש (ישעיה סו, י) תרגומו דוצו". ובספר הכרמל (עמ' שמד) כתב: "ושם דיצה אין לו רע, והוא ענין שמחה בלשון התרגום, ועניינו הפך הדאגה, כמו ולפניו תדוץ דאבה, ר"ל לא יתראה בו דאבה מאיזה דבר, כי הדאבה תדוץ לפניו".

מדברים אלו יש ללמוד כי ייחודיותה של לשון השמחה "דיצה" הוא, ש"דיצה" היא ביטוי של שמחה, אך לא בלשון הקודש אלא בלשון התרגום בארמית – לשון לועזית, כי "דיצה" היא שמחה בלשון התרגום.

ואם כך, נשאלה השאלה, מדוע בין לשונות השמחה "אימצו" חז"ל לשון של שמחה שמקורה בשדות זרים ב"לשון התרגום", וכי אין די בלשונות השמחה שמקורן בלשון הקודש, שנצרכים אנו ללשון נוסף של שמחה אשר מקורה מלשון התרגום הלועזי. אתמדה.

דיצה – שימוש בשמחה שמקורה אצל הגויים

ב. ובאמת שאלה זו היא שאלה עקרונית, האין יותר מתאים וראוי לשמוח בשמחה שמקורה טהור מהקדושה, מאשר להשתמש בשמחה ששורשיה לועזיים.

יתר על כן, בגמרא בגיטין (ו, א) הבדילו חז"ל בין שמחתם של ישראל לשמחת הגויים: "שלחו ליה למר עוקבא, זמרא ולשורר בבית המשתאות] מנא לן דאסיר", משום שנאמר (הושע ח, ט) "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים". ופירש רש"י בספר הושע: "אל תשמח ישראל, כשאר עובדי כוכבים הקדמונים", והרד"ק הוסיף: "אל תשמח, אם יקרה לכם דבר שמחה כמו חופות חתנים וזולתם, אין לך לשמוח כמו שאר העמים, כי הם לא עזבו את אלהיהם ואתה זנית מעל אלקיך ועבדת אלהי העמים, לכן יש לך להתאבל על זה ולא לשמוח לשום שמחה". לאור הבדלה זו בין שמחת ישראל לשמחת שאר העמים, קשה איפוא ביותר, כיצד ניתן להשתמש בשמחת הגויים – להשתמש בלשון "דיצה" שמקורה בתרגום ארמי.

והנה גם בלשון התורה מצאנו מילים לועזיות: בפרשת נח פירש רש"י את הפסוק (בראשית ט, כז) "יפת אלקים ליפת", וז"ל: "ירחיב כתר גומו, יפת". וכמובן, ידועים דברי חז"ל בביאור הכתוב (דברים ה, ח) "והיו לטוטפת בין עיניך" – "אלו תפילין שבראש, ועל שם מנין פרשיותיה נקראו טוטפות, טט בכתפי שנים פת באפריקי שנים" (רש"י שם על פי דברי הגמרא במנחות לה, ב). וכתב החיד"א בספרו נחל קדומים (פרשת ואתחנן) "ואני שמעתי מפה קדוש הרב המובהק מוריניו כמהר"א נחום ז"ל משם המקובלים, דמאי דאמרו רז"ל הן בלשון יוני אחת, וכיוצא דאמרו תיבה בלשון פרסי ודומה לזה, לאו למימרא דתורתנו הקדושה דברה בלשון ההוא, אלא דתיבה זו לשון הקודש היא, אך בכל לשון לקחו תיבות מלשון הקודש וכללו באותו לשון, והם חיותם, והתורה הכל בלשון הקודש, ורז"ל הודיעונו שתיבה זו בלשון יוני וכדומה והיינו דאותו לשון לקח תיבה זו מלשון הקודש". כלומר, הימצאותן של מילים לועזיות בתנ"ך אינן בגלל שהתורה משתמשת בלשונות לע"ז, אלא אדרבה, הגויים הם אלו שמשתמשים בכמה מילים מלשון הקודש.

מעתה, גם אם "דיצה" שהיא לשון ארמי, היא בעצם מלה בלשון הקודש שמשמשים בה בלשון ארמי – אולם סוף כל סוף, אם אנחנו משתמשים בלשון זה של שמחה בשעה שגם הגויים משתמשים בו, הרי שניתן להסיק מכך שגם לנו מותר להשתמש באותה שמחה של הגויים. ונשמע מכאן שרשאים אנו ללמוד מהם את לשון השמחה, וצריך להבין מדוע ראוי הדבר.

הנביא ירמיהו (מח, לו) התנבא: "על כן לבי למואב כחלילים יהמה". וגם כאן התמיהה רבה, אם אסור ללמוד מהגויים ואין אנו דואגים להם כלל, מדוע איפוא קונן ירמיהו הנביא בדאגה ובכאב על בני מואב, וצ"ב.

שטר התנאים שהנהיג רבי משה פיינשטיין לכתוב לפני החופה, פותח בנוסח הבא: "יעלה ויצמח כגן רטוב, מצא אשה מצא טוב, ויפק רצון מהטוב והמטיב, **האומר לדבק טוב**". והנה מילים אלו "האומר לדבק טוב", נלקחו מפסוקים המדברים על עובדי עבודה זרה: "איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק, ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם אומר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט" (ישעיה מא, ו-ז, ע"ש ברש"י בפסוק ה). ו"האומר לדבק טוב", פירוש הרד"ק: "כשמדבק הטסין על פסל העץ וכשמדבק יפה שמח ואומר טוב הוא ואחר כך יחזקהו במסמרים כדי שלא ימוט היום או מחר טס הכסף מעל פסל העץ". ולכאורה פלא הוא, היאך יעלה על הדעת להשתמש בפסוק העוסק בענין עבודה זרה, לברך בו בני זוג בשעת התקשרותם זה לזו בשמחת ה"תנאים".

חודש ניסן "אב" לכל חודשי השנה – מזל טלה – דיצה

ג. ראש חודש ניסן הוא "ראש השנה למלכים" (מסכת ראש השנה פ"א מ"א). ובספר דגל מחנה אפרים (פרשת בא) הוסיף על פי דברי חז"ל, כי בראש חודש ניסן "מתמנים כל השרים והשלטונים שבעולם", ויש להבין מדוע ראש חודש ניסן הוא הזמן שבו מתמנים "כל השרים והשלטונים בעולם".

בספר משנת חסידים, ואחריו בספר בני יששכר, נתבאר י"ב צירופי שם הוי"ה השייכים לי"ב חודשי השנה, וכיצד כל צירוף שם הוי"ה נרמז בלשון הפסוקים. צירוף שם הוי"ה של חודש ניסן יוצא מהפסוק: "ישמחו השמים ותגל הארץ" (תהלים צו, יא). הדברים עמוקים, אך ננסה להבין אותם כפי פשוטם, מה הקשר בין פסוק זה לחודש ניסן.

בספר מגלה עמוקות (פרשת בא) מובא שחודש ניסן הוא "אב" – יסוד ועיקר לכל חודשי השנה, כמאמר הכתוב "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחודשי השנה", ורמז לכך במה שחודש ניסן הוא "חודש האביב", וב"אביב" יש רמז: "אב – י"ב". ומבואר בזה, שכל י"ב חודשי השנה כביכול יונקים את חיותם מ"אביהם", הלוא הוא חודש ניסן, וצריך ביאור.

כמו כן יש לבאר מה המיוחד בחודש ניסן, שמזלו הוא "טלה".

יש להבין כיצד כל הדברים הללו: חודש ניסן שהוא "אב" לחודשי השנה, ובו מתמנים "כל השרים והשלטונים בעולם", ומזלו "טלה" – קשורים ללשון השמחה שבחודש זה, "דיצה".

חכמה בגויים – תאמין

ד. להבנת הדברים נקדים מדברי חז"ל (איכה רבה ב, יג) "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגויים תאמין, שנאמר (עובדיה א, ח) והאבדתי חכמה מאדום. אבל אם יאמר לך יש תורה בגויים אל תאמין, שנאמר (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגויים אין תורה". לאומות העולם אין זיקה ושייכות עם התורה האלוקית, כמו שכתב המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב התורה, פרק יד) בביאור דברי חז"ל הנ"ל: "תורה בגויים אל תאמין, כי אין חכמי האומות ראויים אל שכל האלוקי הנבדל שהיא התורה". אבל חכמה יש בגויים. ואף תיקנו חז"ל (ברכות נח, א) ש"הרואה חכמי אומות העולם מברך ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם".

ועוד כתב המהר"ל שם: "לשון נתינה משמע אינו מן עצם החכמה שהיא אל השי"ת, כי האומות אמר עליהם ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם, כי במה שהם בשר ודם חומריים השפיע השי"ת להם חכמה, ואין זה מן אמיתת חכמת השי"ת שהיא נבדלת אלוקית, אבל לישראל השפיע החכמה העליונה האלוקית" וולכן הרואה חכם מחכמי ישראל מברך ברוך שחלק מחכמתו ליראיו". והיינו שלאומות העולם יש אמנם אחיזה בחכמה, אך רק בחכמה שהיא חכמת "בשר ודם", ולא חכמה "אלקית", שבה רק לישראל יש "חלק".

ומפורש אמרו במסכת ברכות (ח, ב) "תניא אמר רבי עקיבא בשלשה דברים אוהב אני את המדיים, כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן, כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד, וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה. תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים, הן צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא וצנועין בדבר אחר". ומבואר בדברי חז"ל שיש מנהגי חכמה, דברי מוסר והנהגות בדרך ארץ גם אצל אומות העולם, ועל ישראל ללמוד תכונות חיוביות אלו מהם.

כן מצינו בדברי הפוסקים (בי"ח וש"ך י"ד סימן רמד ס"ק יג) שהמקור למנהג שלא להקדים בנישואי הבן צעיר קודם אחיו הגדול ממנו (או בת צעירה קודם אחותה הגדולה) הוא בדברי מנהג ארם, כדברי לבן: "לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה" (בראשית כט, כו).

ועוד אמרו חז"ל (בראשית רבה פט, ו) "כל אומה ואומה שהיא עומדת בעולם, מעמדת לה חמשה חכמים שישמשו אותה, ולא עוד אלא נתן בה הקב"ה שלשה דברים

חכמה ובינה וגבורה, שכן סנחריב הרשע אמר (ישעיה י, יג) בכח ידי עשיתי, וכשהקב"ה דן את העולם הוא נוטלה ממנה, שנאמר (עובדיה א, ח-ט) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו וחתו גבוריך תימן". חז"ל הורו לנו בזה, שלכל אומה ניתנו תכונות חיוביות: חכמה, בינה וגבורה. וכאשר נגזר על האומה שתיחרב ותיעלם מן העולם, ניטלים מאומה זו תכונות אלו.

לכל אחת מאומות העולם חכמה מיוחדת – ובאבדן האומה ישראל זוכים באותה חכמה

ה. בביאור הדברים כתב רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק, אות ק) וז"ל: "וכל אומה יש לה כח מה, כמו שאמרו (ירושלמי שקלים פ"א ד"א) אופיה של אומה זו וכו'. ולכך ירמיה קונן על אבדן אומות עכו"ם, כמו שנאמר (ירמיה מח, לו) לבי למואב כחלילים יהמה, וכמו שאמרו בבמדבר רבה (ב, א). והיינו שבאבדן אותה אומה נתבטל אותו כח". כלומר, לכל אחת ואחת מאומות העולם יש תכונה וכח המיוחדים לה, וכאשר אומה זו נאבדת מהעולם, כביכול "מתבטל" כח זה. ולכן מובנת קינתו של ירמיהו הנביא על אבדנם של אומות עובדי הכוכבים, שגרם לאיבוד חכמתם.

אולם יחד עם זאת, מוסיף רבי צדוק, באובדן זה יש תועלת לכלל ישראל במה שהם זוכים ליטול את אותה חכמה: "ובכל דבר יש גם כן טוב כידוע, ואז נתרומם אותו כח הטוב. וכמו באבדן סדום שהיו אבירי לב הרחוקים מצדקה, נתבשר לידת יצחק שהיה גם כן גיבור הלב כנודע. וכן באבדן מצרים היה הכנה למתן תורה מחכמת מצרים שהייתה מופלגת. ולכך יחזקאל שנבואתו חכמה כמו שאמרו (ברכות נז, ב) הרואה ספר יחזקאל בחלומו יצפה לחכמה, אמר כמה פרשיות על חורבן מצרים, שעל ידי זה תרוממנה קרנות חכמת האמת. וכן אמר כמה פרשיות על צור שגם כן היתה מפוארת בחכמה כנודע".

ומתבאר בדבריו, שלכל אחת מאומות העולם תכונה, שגם אם הם השתמשו בה בצורה שלילית, כדוגמת אנשי סדום שהיו "אבירי לב", והשתמשו בתכונת ה"גבורה" למטרות רשע ואכזריות. אולם הרי לתכונת ה"גבורה" שימושים חיוביים ביותר, ואמנם, עם סילוקם של אנשי סדום, עברה תכונת ה"גבורה" ליצחק אבינו, שנולד באותו הזמן. וכמו כן, אבדן החכמה של מצרים וצור, הביא בעקבותיו תוספת חכמה לכלל ישראל.

מכאן למדים אנו, שכלל ישראל עושה שימוש בכוחות ובתכונות של אומות העולם.

כלל ישראל – משתמשים בתכונות האומות למטרות של קדושה

ו. לדעת הרש"ר הירש, יסוד זה, שתפקידם של ישראל הוא להשתמש בתכונות האומות למטרות של קדושה, הושתת כבר בימיו של נח, ובניו: שם חם ויפת, מסמלים בתכונותיהם השונות דרכים מנוגדות, שצריך לרתום אותם לערכי הרוח. לפנינו דבריו:

"שם, חת ויפת הם שלשה נציגי אומות, המייצגים שלשה מידות עיקריות של יחידים ושל אומות. שם מייצג את הרוח, הוא קורא כל דבר בשמו ועומד על טיבו של מושג. כנגדו חם [מלשון: חם, חם, חם], שיא של חושניות לזהטת. מהותו של שם היא הרוח, הרואה כל דבר בראייה אובייקטיבית, לשם כך יש צורך במנוחה שאין בה משום "המום", קל וחומר שאין בה משום "חמום", ואילו בחם הרוח היא בשפל המדרגה. יפת עומד בתוך, הוא מייצג את נקודת המפגש של הרוח עם החושניות, הרי זו הנפש והרגשת הלב, שלשת הכוחות האלה שולטים בלב האדם, ושלשת הכוחות האלה גם מציינים את אופיין של אומות. אמת, אין בעולם אומה חד צדדית, שיש לה רק רוח, רק נפש, אולם, מבחינה זו דומות אומות ליחידים, כל שלוש המידות האלה מצויות בכל יחיד, ואף על פי כן, רק אחת מהן שליטה ועיקרית, והיא המציינת את אופיו. וכן הדבר גם באומות. והנה, נח אמר את דבריו בראשית תולדות העמים, ואילו אנחנו יכולים לסקור את העבר, בן ארבעת אלפי השנה, לנו יקל לראות את הכוחות האלה ולסקור את השפעתם בתולדות האומות".

הרש"ר הירש מפרט את התפלגות תכונותיהם של "חם" בעל ה"חושניות, הרוחמת את ערכי הרוח והנפש למרכבת שם תהילתה, המקיימת את תחום הרוח רק כפרוזדור לתאוות החושים". והאומות הבאות מכוחו "יוצאות לכבוד, להאביד ולהרוס, לאכול ולשתות. אומות הולכות ובאות, וכל עצמן אלימות גסה, חושניות, בהמיות". לעומתו, יפת והאומות שבאו ממנו "מקדישות את כוחותיהן ליופי, מטפחות אומנות ונוי אסתטי, הן מכירות אידיאל נעלה, שאליו יתלווה האדם, הן מורות לאדם להיות חס על היפה, לפרוס מעטה נועם על החושניות הגסה, לעסוק גם בעבודת הרוח על יסוד הנועם והנוי, בשירה, במוסיקה, באמנות יוצרת. אומות המפתחות ערכים אלה, הלוקחים את הלב ומדברים על הנפש, מגשימות את אופיו של יפת".

אולם התכלית היא תכונתו של שם, כפי שמסיים הרש"ר הירש: "אולם חינוך האדם על ידי חוש היופי איננו תכלית עליונה, התרבות פוסחת על שתי הסעיפים, אם קנה המידה למעשי האדם הוא סיפוק נפשו שלו, אם אין אידיאל מחוץ לאדם,

המזהיר באור עצמו. רק הכרת האמת והטוב המוחלט, תביא את האדם למרום ייעודו. אומה המטפחת את ערכי הרוח, וכך תורמת את תרומתה להכרת האמת, מגשימה את אופיו של שם ומקדמת את ישע האדם.

חם - מסמל את שלטון ערכי ה"חומר" בעולם. יפת - הגם שעוסק בענייני רוח ובחכמות, אולם אלו הן "חכמות חיצוניות", המדגישות את ערכי היופי, האמונות והתרבות. אך לא זה ולא זה הם העיקר, אלא העיקר הוא לשלב ולמזג בין התכונות, ושם מייצג זאת בהיותו משתמש בערכים של חם ושל יפת למטרות רוחניות נעלות, לקדם את הבריאה לתכליתה.

דברים דומים כתב הרב שלמה אבינר בספרו טל חרמון (עמ' 28) "מתוך חטא נח ושכרותו, מתבררת החלוקה היסודית של סוגי האנושיות: שם, יפת וחם. הקודש, החול, והטומאה. שם הוא הקודש, ברוך ה' אלקי שם. הוא ממונה על הפנים, על הנשמה של המציאות, ה' שוכן בתוכו, הוא המאמין הדבק הקשור במה שמעל היש, בתוכן הפנימי של העולם. ואנחנו, עם ישראל, מהווים את חוד החנית של שם, את המשך דרכו בעולם. יפת הוא חול, יפת אלקים ליפת, פותיא הוא רוחב (בראשית ט, כז ברש"י). הוא עוסק בהרחבת היש, בשכלול העולם. עניינו מתמטיקה, פיסיקה, מטהפיסיקה וגם מוסיקה. כל עיסוקו בתחום היש, החול. אולם מכל מקום אין סתירה בין שם ויפת, אין מלחמה בין הקודש והחול. על גבי הבסיס של האמונה, מתוך הפנים, יש מקום גם להתרחבות התרבות האנושית והתפתחות העולם: יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם. הסתירה היא בין קודש לטומאה, כאן המלחמה היא ללא פשרות."

הוזה אומר: ערכים של טומאה ודאי מקומם לא יכירם בעבודת הבורא, אולם ערכי חולין ודאי ניתן להפכם לקדושה, ולכן גם בתרבויות זרות ואפילו של עמים אחרים, ניתן למצוא דברים שאפשר להשתמש בהם לעבודת ה'.

אפילו בחכמות חיצוניות יש צורך לעולם

ז. יסודות אלו נשנו גם בדבריו של השם משמואל (ליל ו' דחנוכה, תער"ב) על השימוש בחכמת היוונים (בני בניו של יפת) למטרות עבודת ה', וז"ל: "ונראה דהנה כח היוונים הוא חכמה כמו שכתב המהר"ל, והחכמה בעצם היא טובה, ואפילו חכמות חיצוניות יש בהן צורך לעולם, ואפילו לתורה יש בהן צורך כמו שאמרו על הרמב"ם ז"ל, שלמד כל החכמות החיצוניות לרוקחות ולטבחות לתורת השי"ת.

אך עיקר החיסרון של היוונים הייתה גסות הרוח שלהם, כמו שכתב הרמב"ן, שחשב הוא [אריסטו] ותלמידיו הרשעים, שכל מה שאינו משיג בשכלו איננו אמת. ואם כן אין צורך רק להעביר הקליפה של גסות הרוח והחוצפה היתירה שהביאו לעולם, ואז תישאר עצם החכמה טובה, וזה בהאיר אור התורה לאמיתה, וכל דבר נמתק בשורשו, מה גם כי בהאיר אור התורה לאמיתה, יתראה מה בינה לבינם כקוף בפני אדם ועוד פחות מזה".

קיצורו של דבר: "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין", ולכל אחת מאומות העולם חכמה המיוחדת לה או תכונות חיוביות, ואין כל פסול בחכמות אלו כאשר השימוש בהן הוא למטרות של קדושה, ומי לנו כהרמב"ם שלמד "חכמות חצוניות" כדי להשתמש בהם "לרוקחות ולטבחות" לתורת השי"ת.

וכדברי המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב התורה, פרק יד) שהאיסור ללמוד "חכמה יוונית" (מנחות צט, ב) נאמר רק על "חכמה שאין לה שייכות אל התורה כלל, כמו חכמה שהיא במליצה או משל וחכמה, זאת אין לה שייכות כלל אל התורה, וכתוב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה. אבל החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם בודאי מותר ללמוד. כי דבר שאין בו תועלת להבין חכמת התורה ולכך אסרוה, אבל דברי חכמה אינו אסור כי החכמה הזאת היא כמו סולם לעלות בה אל חכמת התורה".

[במאמר המוסגר, בדברי חז"ל (מדרש רבה ויקרא טג) מובא ש"דרך ארץ קדמה לתורה עשרים וששה דורות". ועוד לפני מתן התורה נצטוו בני נח במידות טובות ובדרך ארץ, וכדברי רבנו נסים גאון בהקדמתו לש"ס: "כי כל המצוות שהם תלויים בסברה ובאובנתא דלבא כבר הכל מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ, עליו ועל זרעו לדורי דורים". לאור זאת העיר רבי שמעון שוואב בספרו מעין בית השואבה (פרשת יתרו) שמלבד הציווי לישראל "כבד את אביך ואת אמך", יש חיוב לכבד את ההורים גם משום ה"דרך ארץ" להכיר להם טובה על שגידלוהו, דבר המתחייב עוד מלפני שנצטוונו בתורה "כבד את אביך". ומכאן נלמד שבכל אחת מהמצוות שיש בהם משום "דרך ארץ", הרי שניתן ללמוד זאת מחיובם של בני נח בזה].

לעתים ניתן ללמוד דברים טובים גם ממעשיהם של הגויים

ח. מלבד לימוד החכמות ה"חיצוניות" מאומות העולם, לעיתים ניתן ללמוד דברים טובים גם ממעשיהם של הגויים.

וכפי שהבאנו לעיל [אות ד] את דברי הגמרא בברכות (ה, ב) "בשלשה דברים אוהב אני את המדיים", וכתב בספר בן יהוידע (ברכות ה, ב), וז"ל: "ונראה לי בס"ד, דכאן רוצה להלחיב את לבות ההמון יותר על ידי דברים אלו שיקחו ישראל קל וחומר, ומה המדיים נזהרים בזה כל שכן ישראל שהם עם חכם ונבון".

בספר אמרי דעת (בראשית לב, ה) מביא בשם הבעל שם טוב שאמר על הפסוק (שמות י, כו) "כי ממנו נקח לעבוד את ה'", שמכל המאורעות והמעשים המתרחשים בעולם, מחויב האדם להוציא מסקנות והוראות כיצד לעבוד את בוראו, כדברי חז"ל באבות (פ"ו מ"א) "כל מה שברא הקב"ה, לא ברא אלא לכבודו". וכך נהג משה רבנו ש"ראה את פרעה הרשע עומד בקשיות ערפו, שלמרות כל המכות הנוראות אשר הוכה ברציפות הוא וארצו, בכל זאת נשאר עומד במרדו ובכבוד לבו לומר לא אשלח את ישראל. באותה שעה דרש משה רבנו קל וחומר לעצמו, ללמוד מזה מוסר והוראה כיצד להחזיק מעמד בכל תוקף ועוז לקיים מצות השי"ת, בין כשהנהגתו עמנו במידה טובה, ובין כשהנהגתו עמנו חלילה במידת פורענות. וזה הנאמר: "כי ממנו" – מגודל קשיות ערפו של פרעה, "נקח" – נלמד מוסר כיצד "לעבוד את ה'", באיזה מדרגה של מסירות נפש עלינו להתחזק לעבודת הבורא, אפילו בשעת ההרפתקאות האכזריות ביותר שמתרגשות ובאות עלינו".

ובמקום נוסף למד משה רבנו מיתרו את סדר עשיית המשפט עם בני ישראל, כמו שכתב האור החיים (שמות יח, כא) "ונראה כי טעם הדבר הוא להראות ה' את בני ישראל הדור ההוא וכל דור ודור, כי יש באומות גדולים בהבנה ובהשכלה, וצא ולמד מהשכלת יתרו בעצתו ואופן סדר בני אדם אשר בחר, כי יש באומות מכירים דברים המאושרים. והכוונה בזה, כי לא באה הבחירה בישראל, לצד שיש בהם השכלה והכרה יותר מכל האומות, וזה לך האות השכלת יתרו, הא למדת כי לא מרוב חכמת ישראל והשכלתם בחר ה' בהם, אלא לחסד עליון ולאהבת האבות".

ועל דרך זו פירש בספר אלון בכות את דברי חז"ל: "עם לבן גרתי – ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים", דהיינו "ולא למדתי ממעשיו הרעים ללמוד הניגוד לטובה".

למעשה אלו הם דברי התנא באבות (פ"ד מ"א) "איזהו חכם, הלומד מכל אדם". וכפי שכתב החתם סופר (תורת משה, פרשה קרח) וז"ל: "הכוונה אפשר כמו שכתב בספר חובת הלבבות במעשה שהיה, שמעוברי רצונו של מקום שלהוטים מתאמצים לעשות הרע בעיני ה', יש לנו ללמוד קל וחומר איך להתחזק לקיים תורה ומצוות. וזה שכתב איזהו חכם הלומד מכל אדם, וגם דוד המלך ע"ה אמר (תהלים קיט, צח) מאויבי תחכמני מצוותיך כי לעולם היא לי". ובספר אוצר מפרשי תהלים (שם) הוסיף: "הבעל שם טוב הקדוש פירש, כי יש דרך ועבודה להשם יתברך ללמוד מדרך הרשעים איך יש להם חשקות והתלהבות גדול לתאוות זמניות, מכל שכן אני שיש לי להתלהב אל עבודת השי"ת שהוא ענין עולמי. וזה שאמר דוד המלך עליו השלום מאויבי תחכמני מצוותיך, דהיינו כי האויבים של דוד המלך היו הרשעים, וכשאני רואה איך מתלהבים לתאוות נפשם לזמן מועט, מזה יש להתחכם בקל וחומר בן בנו של קל וחומר איך לחשוך ולהתלהב לעבודת השי"ת אשר - לעולם היא לי, היינו שהוא נצחי".

וכתב החפץ חיים בספרו שם עולם (שער החקת התורה פרק יא) "והנה באמת אנו צריכים ללמוד מאנשים עובדי כוכבים כפריים שאין בהם תבונה כל כך, ואף על פי כן כמה הם זריזים למלאכתם להשכים בקיץ בבקר בעלות השחר להוליך הזבל על פני השדות, וכן כשרואים שהענן גדול ויראים מהמטר שלא ילחלח הקציר המונח על פני הארץ, כמה הם זריזים בעמל רוחם להכניסם לבית הגרנות, וכל זה הלא הוא רק לחיי שעה, וק"ו בעניננו לתורה ולתשובה, כמה צריך האדם להיות זריז שלא ילכו ימיו לריק".

☆ ☆ ☆

שימוש בניגוני ושירי גויים בעבודת התפילה - בדברי הפוסקים ובהנהגות הצדיקים

ט. השימוש בניגוני גויים בעבודת התפילה נדון בספרי השו"ת, הדברים ארוכים, לכן נביא את עיקרי השיטות, מתוך דברי הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ו אורח סימן ז) ומאמרו של רבי יעקב הלל, ראש ישיבת חברת אהבת שלום בירושלים (מקבציאל, שנה י, עמ' מה).

כתב הר"ף בתשובה (סימן רפא) "שליח ציבור שמוציא מפיו דברים שאינן הגונים, כגון שהוציא מפיו דבר נבלה ומרנן בשירי ישמעאל, מסלקין אותו. על כיוצא בו נאמר, נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה". ודין זה נפסק ברמ"א (אורח סי' נג סע' כה)

"ושליח ציבור המנבל פיו או שמרנן בשירי הנכרים, מוחין בידו שלא לעשות כן, ואם אינו שומע מעבירין אותו. ובספר חסידים (סימן רלח) כתב רבי יהודה החסיד: "כל שמנגנים בפני עבודה זרה, לא יעשה אותו ניגון להקב"ה".

במושכל ראשון נראה מדבר רבי יהודה החסיד, שכל ניגון של גויים, גם אם אינו מיוחד לעבודה זרה, אסור לנגנו, ובודאי שלא בנוסח התפילה להקב"ה. אמנם כתב הב"ח בתשובות (סוף סימן קכז) "שאינן אסור אלא דווקא באותם ניגונים שהם מיוחדים להעב"ם מאחר שהוא חוק לע"ז, כמו מצבה שאסורה בכל מקום מפני שעשאוה כנענים חוק לע"ז וכו'. אבל אם אינם מיוחדים, נראה דאין בזה איסור". וכן משמעות דברי המג"א (סימן נג ס"ק לא) שכתב על דברי הרמ"א: "שמרנן בשירי הנכרים, כלומר בניגון שמנגנין בו לע"ז, ספר חסידים סימן רל"ח". ומבואר שלמד בכוונת ספר חסידים שדווקא ניגון שמנגנים בו לע"ז אסור לשיר.

ובפירוש מעשה רוקח על הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ח), כתב לאסור בכל תוקף לנגן תפילות בניגוני שירי הגוים "הן אותם העשויים לשיר בבית תפלתם לע"ז, והן שירי חשק ועגבים מכל שכן. וטעמו משום שיבוא להרהר בעת התפילה באותם המילים והעניינים של אותו שיר עוגב שמכירו, ויחטאו במחשבות רעות בעת ובעונת התפילה, דאי אפשר שלא יבוא לידי הרהור הכיעור, וביטול ופיגול כוונת התפילה". ומסקנת המעשה רוקח: "סוף דבר שאיני רואה זכות לאלה השליחי ציבור הרוצים לעשות כן לענ"ד, כי אם שינגנו בניגונים שנהגו בהם כל ישראל".

אולם הגר"ע יוסף, לאחר שהביא את דברי המעשה רוקח המחמיר, כתב: "ונעלם ממנו דברי מהר"ם די לונזאנו עצמו שם בספר שתי ידות (דף קמב ע"א) שכתב וז"ל: ולפי שהשיר והשבח להשי"ת ראוי שיהיה בתכלית השלמות לכן נאמר בנבל עשור זמרו לו כלומר בכל מאמצי כח. ובדברי הימים ב' (סי' ב) להלל לה' אלהי ישראל בקול גדול. זאת היתה לי לסבה גורמת לחבר רוב שירי על פי ניגוני הישמעאלים, שהם מגביהים קולם בשירתם ונעימתם יותר מזולתם. וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירים ותשבחות להשי"ת על נגונים אשר לא מבני ישראל המה, ואין הדין עמם, כי אין בכך כלום, עכ"ל מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקס). לפי זה ברור הדבר שכוונת הספר חסידים היא על שירי נכרים ממש שכולם שירי עגבים. ובודאי שהעושים כן ובילדי נכרים ישפיקו עבירה היא בידם. וש"צ שעושה כן מסלקים אותו אחר התראה. משא"כ סתם ניגון של גוים, שהורכב על דברי קדושה

ושירות ותשבחות להשי"ת שפיר דמי, וכמ"ש המהר"ם די לונזאנו הנ"ל ועבד עובדא בנפשיה".

ומסיים הרב עובדיה: "והנה נודע שכמה מגאוני ישראל קדושים אשר בארץ המה, חיברו שירות ותשבחות להשי"ת לחן מנגינות של שירי עגבים, בלשון הנופל על לשון בדמיון רב. וכן שירי הבקשות הנאמרים ברוב קהל ועדה בבתי כנסיות בלילות שבת נוסדו וחוברו על פי לחן מנגינות שירי עגבים, על ידי גאוני ישראל, ומהם: הגאון ר' שלמה לניאדו, המחבר שו"ת בית דינו של שלמה, והגאון ר' אברהם ענתבי, המחבר ספר יושב אהלים ועוד. והגאון ר' מרדכי לבטון, המחבר ספר נוכח השלחן. והגאון ר' מרדכי עבאדי, המחבר ספר מעין גנים ועוד. וכהנה וכהנה גאוני מפורסמים רבים ועצומים בתורה וביראת ה' טהורה, וכולם נקבצו ובאו בספר הבקשות. וכמעט כל השירים של עדות המזרח, הנאמרים בנעימה בהזדמנויות של שמחות וסעודות מצוה, כולם חוברו בלחן של שירי עגבים, על ידי פייטנים ומשוררים קדושים וטהורים. ועל ערבים בתוכה תלינו כינורותינו. ואין פוצה פה ומצפצף, גם זכינו לשמוע תפלות מכמה שליחי צבור תלמידי חכמים צדיקים וישרים בעלי קול נעים, שהתפללו בנעימה מזרחית, בהרכבת מנגינות של שירי עגבים, על קדיש וקדושה ושאר קטעי תפלה, בנועם שיח שרפי קדש, באימה וביראה, ולב הקהל נמשך אחריהם בשמחה ובטוב לבב וקול זמרה. אשרי העם שככה לו. ועי' בספר חסידים (סי' קנח) וכשאתה מתפלל אמור ברכות התפלה בניגון הנעים והמתוק שבעיניך, ובזה ימשך לבך אחר מוצא פיך, לבקשה ושאלה ניגון המכין את הלב, ולשבח והודאה ניגון המשמח את הלב, למען ימלא לבך אהבה ושמחה".

דברים אלו תואמים את הנהוג בהרבה מחצרות הקודש, שמושרים בהם ניגונים גויים, כגון בחסידות חב"ד ששרים את "מארש נפוליאון", ובחסידות אחרות, שנהגו מדורי דורות רבים וכן שלמים, גדולים וצדיקים, להשתמש בניגונים ששורשם בעם לועז.

השימוש בניגוני עכו"ם העלאת "ניצוצות הקדושה" מתוך הטומאה

י. ביאור הדברים בעומקם הוא, על פי המבואר במקומות רבים, שאצל אומות העולם "נפלו בשבי" ניצוצות של קדושה, שצריך לבררם ולהוציאם מהטומאה אל הקדושה. וז"ל המלבי"ם על הפסוק (דברים כט, יד) "כי אם את אשר ישנו פה עמנו עומד היום": "אך ידוע כי יש הרבה נשמות העשוקים ביד הקליפות ועדיין לא נתבררו בשלמות, וזה כל עיקר הגלות להוציא יקר מזולל, ולא היה באפשר שיהיו בשעת

הברית. והנה כל גלות מצרים היה להוציא הניצוצות הקדושות אשר היו מובלעים בקליפת מצרים, עד שבליל מכת בכורות האירה הלילה כבתקופת תמוז מאור השכינה, כי החושך נתבטל ונגה כאור תהיה, ועל ידה נתבטלו כל אלילי מצרים ועשאוה כמצולה שאין בה דגים, כי עיקר חיותם הוא על ידי הניצוץ הקדוש המעושק ביניהם".

והפרי צדיק (פרשת ואתחנן, אות ט) כתב: "שכל עיקר הגליות הוא כדי להוציא בחינת החיים והניצוצין קדישין שיש באומות העולם שבכולם נמצא ניצוצין קדישין והדברי תורה שמחיה אותם, כמו שנאמר ואתה מחיה את כולם, ועיקר החיים הוא דברי תורה שהוא שורש החיים. ועל זה אמרו (מדרש רבה איכה ב, יג) אם יאמר לך אדם יש חכמה באומות תאמין וכו' יש תורה אל תאמין שנאמר בגוים אין תורה, שהחכמה אין מורה להם הדרך ה' ואדרבה הם לוקחים החיות הזוה על ההיפך. ועל זה היה עיקר הגליות להוציא מהם התורה שבעל פה, וכמו שאמרנו שזה ענין שאמרו ז"ל (פסחים פז, ב) לא גלו ישראל, אלא כדי שיתווספו עליהם גרים, ואז כשיוציאו מהם כל הקדושה והחיים אז יקום ולא יהיה שריד לבית עשו".

מדברים אלו מתבאר, כי אצל הגויים נמצאים דברים של קדושה, וכעת הם כביכול "שבויים" בטומאתם. ותפקידם של ישראל "להוציא" את "ניצוצות הקדושה", דהיינו להשתמש בדברים אלו למטרות של קדושה.

וכך הוא גם לענין הניגונים והשמחה שיש אצל הגויים, וכדבריו של ידידי רבי שרגא זלמנוב, האדמו"ר מאופלא:

"בספרות הקבלה והחסידות מקבל הרעיון הנ"ל מימד פנימי יותר. כל דבר טוב מקורו בקדושה, אלא שניצוצות הקדושה שבויים בין כוחות הרע, ומאותם ניצוצות יונק הרע את קיומו וחיותו, ואילו תפקיד היהודי להעלות את אותו ניצוץ קדוש למקומו האמיתי, כלומר לעבודת ה' ולצד הקדושה, וכשהוא לומד מהגוי דבר טוב ומיישם אותו בעבודת השם, אזי ניצוץ הקדושה חוזר ועלה אל מקומו האמיתי וואז כבר אין לרע אפשרות לינוק ממנו חיות, וממילא הרע בטל ויתפרדו כל פועלי און. זהו איפוא היחס בין אומות העולם ועם ישראל: שבעה אומות - ז' מידות מגונות, לעומת ז' מידות הקדושות. שבעים אומות, לעומת שבעים כוחות המתפשטים משבעת המידות. כל כוח כזה, בשרשו הוא כוח טוב או בעל פוטנציאל טוב, ומכאן יונקת אותה אומה את חיותה. כאשר עם ישראל לומדים את הדבר הטוב, כשהם מפיקים

את הטוב שבאותה אומה, הרי שהם לקחו מאותה אומה את ניצוצות הקדושה והשיבו למקום האמיתי, ואז אין לאומה זו שורש יניקה והיא מתבטלת.

לאור הנ"ל, הרי לא רק שאפשר ומותר ללמוד דבר טוב מהאומות, אלא זהו חובתינו ותפקידנו לגאול את כל הטוב שבעולם ולהשיבו לתיקונו ולמקומו. וידוע על הצדיקים הרבים ששמעו ניגונים מערלים והשתמשו אתם אחר כך לעבודת ה' בשמחה. ורבי נחמן מברסלב כתב בשם הבעש"ט שהיה מלחמה ז' שנים בין שתי אומות כדי שמקולות תרועות המלחמה יצטרף ניגון שצדיק אחד יעבוד בו את השי"ת.

ושוב בכל הנ"ל, יש ראשית כל את רובד הפשט, שלמדו ניגון וריקוד מהגויים כדי להשתמש בזה לעבודת ה'. ואת המימד הפנימי העמוק יותר, שבזה גופא גאלו את ניצוצות הקדושה שהיו בידיהם והשיבו למקומם האמיתי - "כל פועל ה' למענהו".

דיצה - גם את השמחה שמקורה בגויים ניתן לרתום לעבודת ה'

יא. ממוצא כל הדברים, נתבארה לנו יחודיותה של לשון השמחה "דיצה", שבאה ללמד כי בתוך כל לשונות השמחה שיסודותן בלשון הקודש, והן על טהרת הקודש, יש מקום לכלול לשון של שמחה שמשתמשים בה הגויים.

ובין אם נאמר כי "דיצה" היא לשון ארמית שמשתמשים בה בלשון הקודש, ובין אם נבין כי מקור המלה "דיצה" הוא בלשון הקודש, ואומות העולם משתמשים בו - יסוד אחד מלמדת אותנו ה"דיצה", שמותר ואף יש מעלה בשימוש בשמחה שהיא נחלת הגויים למטרות של קדושה. וכאמור, לפי זה מיושבת הקושיא, מדוע קונן הנביא ירמיהו "על כן לבי למואב כחלילים יהמה", שכן גם מהגויים ניתן ללמוד דברים לעבודת השי"ת.

ויש להשלים את הדברים ממה שכתב הרב דסלר (מכתב מאליו חלק ה, עמ' 212) בשם הגר"א "שכשם שאי אפשר לזרוע שדה אלא אם כן נחרשה מקודם, כך טמטום הלב מעכב לפני זריעת הרגשת הרוחניות אל הלב. אך כשיחרוש את הקליפה הקשה ואחר כך יזרע את הרוחניות אל תוך לבו יוציא פרי רב. ומדי החרישה - התרגשות גדולה, שיכולה לבוא או מיסורים או משמחה. שניהם פותחים את הלב, כי כאשר האדם בהתפעלות, חזקה שלבו פתוח. ואז ראוי שיאמר לעצמו - שדה לבך חרושה לפניך, מהר וזרע אותה".

לפי זה מבאר הרב דסלר: "גם אם מקור השמחה הוא גשמי, מכל מקום הרי הלב מתפעל ומתרגש על ידי זה והטמטום נבקע. וזהו שאמר הכתוב חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומייקבך, השתמש בשמחתך הגשמית [של הרגשת הסיפוק כאשר הינך אוסף את פירותיך מן השדה] להגיע אל הרוחניות, ואז תתהפך גם שמחתך לשמחה רוחנית. ואז תהיה שמחתו שלמה, כי ישמח השמחה הגדולה על אשר זכה להפוך את הרע שבלבו לטוב ואת החושך לאור גדול של אמונה וביטול היש הגשמי. ובוה נבין את מנהג החסידים להרבות בשמחה, אפילו חיצונית, על ידי משקה וכדומה – ולעסוק בשעת מעשה בדברי התורה ועבודה ואהבת הבריות. כי השמחה הזו אם גם חיצונית היא, פותחת היא את הלב כנ"ל. מה נפלא הוא, אשר כל המנהגים של ישראל, יהיה על פי איזו שיטה שתהיה, כולם מובילים לתכלית אחת של תורה ועבודת השי"ת".

סוף דבר, שמחה, אף שמקורה ושורשה בשמחת הגויים, כאשר השימוש בה הוא לעבודת ה', הרי שהוא מתקדש בקדושה, ונעשה כלי בדרך לשלמות, כמנהגם של הצדיקים ובני העליה מימים ימימה.

ואולי בכך נבין את הרמז בשימוש בפסוק שמקורו בענין של עבודה זרה "האומר לדבק טוב", דווקא בשעת תחילת הקמת בית בישראל, בכתיבת "שטר תנאים" – כדי ללמד את בני הזוג, שכל הדרכים רצויות בהשגת השמחה הנדרשת להעמדת בני ביתם, וגם להשתמש בשמחה "חיצונית", ואפילו שמחה שמקורה בגויים, יש בה ברכה, כאשר היא מופנית לאפיקים חיוביים של בניית בית נאמן בישראל.

חודש ניסן – השימוש בבריאה על כל חלקיה לעבודת ה'

יב. כעת מבוארת היטב ההתאמה בין ה"דיצה" לחודש ניסן ומזל טלה.

כפי הבאנו לעיל [אות ג] חודש זה הוא "ראשון" לחודשי השנה, חודש ה"אביב" המרמז להיותו "אב" ל"ב" חודשי השנה, גם במובן זה שבחודש זה "מתמנים כל השרים והשלטונים שבעולם", הרי שחודש ניסן הוא חודש שבו יש תפיסת מקום לאומות העולם, וגם עליהם יש השפעה של מנויי שררה ושלטון. זאת ועוד, בחודש זה יצאנו ממצרים ונגאלנו מבין הגויים שבתוכם היינו מעורבים – והמכנה המשותף לדברים אלו הוא, שגם כאשר נמצאים בקרבת גויים לעתים יש מה ללמוד מהם, וכמבואר לעיל שזוהי ייחודיותה של ה"דיצה" – השמחה של האומות, שגם אנחנו משתמשים בה לעבודת ה'.

ומובן צירוף שם הוי"ה של חודש ניסן היוצא מהפסוק "ישמחו השמים ותגל הארץ", לרמז שבחודש זה שמחים כל הנבראים, הן ישראל והן אומות העולם, כי גם באומות העולם יש דברים טובים וניצוצות של קדושה, שיש לבררם ולהעלותם. ומבואר מזלו של החודש, טלה, שהמצרים ראו בו את שיא מזלם, כדברי הרמב"ן (שמות יב, ג) בביאור טעמה של מצות הקרבת קרבן הפסח: "בעבור כי מזל טלה בחדש ניסן בכחו הגדול, כי הוא מזל הצומח, לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזרת עליון". מצות לקחת הטלה לקרבן הפסח, נועדה אפוא, להדגיש את בירור הקדושה מתוך טומאת אומות העולם, שאפילו טלה ששימש את המצרים לעבודה זרה זכה להתעלות לקדושה, להיות קרבן לה'.

חודש אייר

חדוה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, לשון השמחה "חדוה", הוא כנגד חודש אייר. ויש להבין מה המיוחד ב"חדוה" משאר לשונות השמחה, ומה הקשר בין לשון זו של השמחה לחודש אייר.

ביטוי השמחה בלשון "חדוה", מוזכר בספר דברי הימים (א טו, כו) "הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו" – פסוק הנאמר בכל בקר בתפילת 'הודו' שבפתיחת פסוקי דזמרה. ובספר נחמיה (ח, י) בעניין ראש השנה: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי **חדות** ה' היא מעוזכם". ומתבאר כי ה"חדוה" וה"עוז" שלובים זה בזה, וכמו שביאר האבן עזרא: "כי **חדות** ה' היא מעוזכם, השמחה היא תעוז אתכם אם תקיימוה, כי כן כתוב ושמחת בחגך". וכעין זה כתב המצודת דוד: "חדות ה', רצונו לומר שמחת יום טוב שהיא שמחה של מצוה, היא תתן לכם עוז ותעצמות". ויש לבאר את עומק הקשר בין ה"חדוה" וה"עוז" הצמודים בתנ"ך זה לזה.

והנה בסוגיית הגמרא במסכת ביצה (טז, א-ב) בענין מצות שמחת יום טוב, מובא הפסוק "לכו אכלו ממתקים וגו' כי **חדות** ה' היא מעוזכם", ודרשו חז"ל: "מאי כי **חדות** ה' היא מעוזכם, אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע". ועוד אמרו שם: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו". וכתבו שם התוספות (ד"ה כל מזונותיו) בתוך דבריהם: "פירש ר"י הכל נפקי מקראי דלעיל, מזונותיו דשבת כדאמר לוו עלי ואני פורע, תורה דכתיב **חדות** ה' היא מעוזכם, ו**חדות** היא תורה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב". ומתבאר כי לשון השמחה "חדוה" נאמר על התורה, והדברים צריכים הסבר.

לשון השמחה "חדוה" מוזכרת בתנ"ך באופנים נוספים: "ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים" (שמות יח, ט). ופירש רש"י: "וישמח יתרו". והכוונה ללשון השמחה "חדוה", כדברי התרגום: "וחדדי יתרו", וכביאורו של האבן עזרא: "ויחד מגזרת חדוה". ובתהלים (כא, ז) נאמר: "כי תשיתו ברכות לעד

תחדהו בשמחה את פניך" (תהלים כא, ז), ופירש רש"י: "תחדהו, לשון חדוה", המכוון אל שמחת העתיד, כהמשך דברי רש"י שם: "את פניך, בגן עדן. ורבותינו דרשוהו במלך המשיח".

ויש לעמוד על משמעויות אלו של ה"חדוה" כפי שהם באות לידי ביטוי בלשונות "יחד", ו"תחדהו". כמו כן יש לבאר את העולה מדברי רש"י, כי יש הדגשה מיוחדת ב"חדוה" שהיא השמחה לעתיד לבוא בגן עדן או בביאת מלך המשיח.

בספר באר מים חיים (פרשת וילך) כתב כי "בחינת יצחק שהוא לשון חדוה כידוע". וכן מבואר בספר אוהב ישראל (פרשת תולדות אות קכה) "יצחק מרמז לשמחה כתרומתו וחדוה שהוא חדוה ושמחה". וכוונתו ללשון הכתוב (בראשית יז, יט) "וקראת את שמו יצחק", ופירש רש"י: "על שם הצחוק". וכפי שנאמר בשעת לידתו (בראשית כא, ו) "ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי", ופירש בתרגום אונקלוס: "ואמרת שרה חדוה עבר לי ה' כל דשמע יחד לי". וברש"י: "יצחק לי - ישמח עלי". ויש לברר מדי הסיבה שאצל יצחק אבינו גילוייה של השמחה הוא באופן של "חדוה".

אייר - חודש זיו - זמן המסוגל לרפואה

ב. בדברי הנביא (מלכים א' ו, א) נאמר: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה ליצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית לה'", ויש לבאר מדוע נקרא חודש אייר בשם "חודש זיו", וכיצד זה מתקשר ללשון השמחה "חדוה".

בספר בני יששכר (חודש אייר מאמר א אות ג) כתב שחודש אייר הוא "מסוגל לרפואה להריק האצטומכא מן העיפושים וחולשת המרה, ונ"ל הטעם דנשאר זה בסגולה בחודש הזה, דהנה כל החולשות והחולאים על פי הרוב באים מן המאכלים שאינם לפי מזג האדם, והנה בחדש הזה התחיל המן לירד (כמבואר בפרשת בשלח; שמות טז, א-ד), לחם אבירים לחם הנבלע באיברים (כדאיתא ביומא עה, ב), ולא היה בא מזה שום חולי ושום מכאוב. נמצאו בחדש הזה נרפאו כל החלאים, ע"כ נשאר טבע קיים בחודש הזה סגולה לרפואה", עכ"ד. ומפורש בדברי הגמרא (שבת קמז, ב) "כלהו שקייני [משקין לרפואה] מדיבחא ועד עצרתא [מפסח עד עצרת]". וכפי שכתב ה"חתם סופר" שם: "מדיבחא ועד עצרתא - היינו חדש אייר, והרמז פסוק: כי 'אני' יהוה 'רופאיך' - ר"ת איר בחד י'".

ולמעשה יש לכך מקור גם בדברי המדרש (תנחומא יתרו פרשה ח) שהקב"ה המתין ולא נתן את התורה מיד בצאת בני ישראל ממצרים, גם בגלל רצונו שבמשך חודש אייר יחלימו בני ישראל ויתרפאו מהמומים שנפלו בהם בתקופת שיעבודם במצרים: "כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומים מעבודת פרך שהיו עושין בטיט ובלבנים והיתה האבן נופלת עליו מן הבנין ושוברת ידו וקוטעה את רגלו אמר הקב"ה אינו דין שאתן תורת לבעלי מומים. אמר רבי יהודה בר שלום משל לבן מלכים שעמד מחוליו, אמר אביו נמתין לו שלשה חדשים עד שתשוב נפשו מן החולי ואחרי כן אוליכנו לבית הרב ללמוד תורה. אף כך כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומים מן השעבוד. אמר הקב"ה, אמתין להן עד שיתרפאו ואחרי כן אתן להם את התורה".

ויש לבאר את שורש סגולת הרפואה שבחודש אייר, והיאך סגולה זו מתאימה ללשון "חדוה".

חודש אייר והמאורעות שהיו בו

ג. תחילת ירידת המן במדבר היתה בחודש אייר, כמפורש בפרשת בשלח (שמות טו, א-ד) "ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים, ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". ומיד אחר כך היתה מלחמת עמלק, כפי שמובא בסדר עולם רבא (פרק ה) "אחד בשבת בכ"ג אייר נסעו מאלוש ובאו לרפידיים ושם ניתנה להם הבאר ונלחמו עם עמלק ושם עשו שבת שניה".

בחודש אייר נקבע מועד מיוחד "פסח שני", כאמור בפרשת בהעלותך (במדבר ט, ט-יא) "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לה', בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו". "פסח שני" הוא מועד מיוחד במינו, זמן שניתן לאנשים המשתוקקים להקריב קרבן פסח ומסיבות של אונס לא הקריבוהו – להקריב בי"ד בחודש אייר את קרבן הפסח בשנית. וצריך להבין מדוע מאורעות אלו של ירידת המן, מלחמת עמלק ופסח שני, היו בחודש אייר, ומה הקשר בין מאורעות אלו ללשון השמחה "חדוה".

בי"ח באייר, "ל"ג בעומר", חל יום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי. וצריך להבין מהו המשותף לעניינו של יום "ל"ג בעומר", חודש אייר, וללשון השמחה "חדוה". בהקשר זה יש לציין, כי בספרו של רבי שמעון בר יוחאי, הזוהר הקדוש, כמעט

תמיד מופיעה השמחה בלשון "חדוה", וזאת בשונה מתנ"ך, שהמלה "חדוה" אינה נפוצה כל כך, והדברים אומרים דרשני, מה פשרם.

חודש אייר - מזל שור - אות ו - שבט יששכר

ד. בספר היצירה (פרק ה משנה ט), מובא: "המליך אות ו' בהרהור וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהם שור בעולם ואייר בשנה ומרה בנפש זכר ונקבה".

ובבני יששכר (מאמרי חודש אייר, מאמר א אות ט) כתב, שעל פי הסדר שבו י"ב הדגלים והשבטים הם כנגד י"ב חודשי השנה, חודש אייר הוא כנגד שבט יששכר.

יש לבאר את הקשר בין כל הדברים הללו: חודש אייר - מזל שור - אות ו' - שבט יששכר, ו"חדוה", שהיא לשון השמחה של חודש אייר.

חדוה - שמחה כפולה

ה. ונראה בביאור הדברים בהקדם מאמר חז"ל (ילקוט שמעוני רמז מו; הובא ברש"י בראשית ג, ו) "אפיקורס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה, אמר לו אין אתם אומרים שהקב"ה רואה את הנולד, אמר לו הן. והא כתיב (בראשית ג, ו) ויתעצב אל לבו. אמר לו נולד לך בן זכר מימך, אמר לו הן, אמר לו מה עשית, אמר לו שמחתי ושימחתי את הכל. אמר לו ולא היית יודע שסופו למות. אמר לו, בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא. אמר לו, כך מעשה לפני הקב"ה". ומבואר כי יש כפל בלשון "חדוה", ונלמד מדברי חז"ל "בשעת חדוה, חדוה", שיש שמחה כפולה ב"חדוה".

וביאור ה"כפל" בשמחה של חדוה הוא על פי דברי המפרשים מהי "חדוה".

המלבי"ם (שמות יח, ט) כתב: "ויחד יתרו, סיפר ששמחת יתרו הייתה בעבור טובת ישראל ולא בעבור רעת המצרים, ומזה אמרו חז"ל, שנעשה בשרו חידודין חידודין. כפי הנראה הבדילו בין חדוה ליתר לשונות המורים על השמחה, שחדוה מורה על שמחה פנימית רוחנית המתגברת על עצב החיצוני, כמו שכתוב (נחמיה ח, י) כי חדות ה' היא מעוזכם. ועל מה שנאמר (דברי הימים א טז, כז) עוז וחדוה במקומו, אמרו חז"ל (חגיגה ה, ב) כאן בבתי גואי [במקום פנימי], כי בבתי בראי [במקום חיצוני] בכי ועצב, שמורה המעטת השפע, אבל בבתי גואי תגבר החדוה הפנימית על העצב החיצון, כי המקור הפנימי ישפיע תמיד, ועל זה אמר (תהלים כא, ז) תחדוהו בשמחה

את פניך, שהגם שיהיה בחיצוניותו דרך עוצב, תחדהו - בשמחה פנימית הנמצא, את פניך - בבתי גוואי, ועל זה הוכיחו ממילת "ויחד" שהיה גם כן עצב ויגון". ומבואר בדבריו כי "חדוה" היא "שמחה פנימית רוחנית המתגברת על עיצבון חיצוני".

אך יש לתמוה על דבריו, ממה שכתב המלבי"ם עצמו (ישעיה לה, א) להבדיל בין לשונות השמחה "ששון", "שמחה" ו"גילה", וז"ל: "ויש הבדל בין שמחה, ששון וגיל, הששון הוא הפעולות החיצוניות להראות השמחה, כמו תוף וכינור ומחול וכדומה, והשמחה והגיל הם נפשיים, לבד שהשמחה היא השמחה התמידית הרצופה, והגיל הוא על דבר שנתחדש כמו מציאה או בשורה טובה". ובמקום אחר כתב המלבי"ם (ישעיה סו, י) וז"ל: "ויש הבדל בין שמחה גיל משוש, ששמחה וגיל מורים השמחה שבלב, לבד ששמחה מורה על שמחה תמידית וגיל מורה על השמחה הפתאומית אשר תפתח לב האדם עת יגיע לו בשורה טובה פתאום". ולכאורה ב"ב לשונות השמחה, לכל לשון יש דבר המייחד אותה משאר הלשונות, ואם "שמחה" ו"גיל" מבטאים את השמחה הנפשית שבלב, וגם "חדוה" היא "שמחה פנימית רוחנית", הרי שאין הבדל ביניהם, ומוכרחים איפוא למצוא מה המייחד את לשון השמחה "חדוה".

זאת ועוד, לעומת פירושו של המלבי"ם ש"ויחד יתרו" היא שמחה פנימית, כתב הרש"ר הירש: "שאר לשונות של שמחה - שמחה, ששון, מצינים את ההרגשה הפנימית, ואילו חדוה מורה, כפי הנראה, על הפגנת השמחה כלפי חוץ. ומכאן הדעה שביטוי זה רומז גם על הצער, שכן מדין הרגיש בלבו פנימה בעל כורחו, על אובדן מצרים". כלומר, חז"ל (סנהדרין צד, א; הובאו ברש"י שם) פירשו: "ויחד יתרו, נעשה בשרו חידודין חידודין, מיצר על איבוד מצרים". ומאידך, בפשוטו, "ויחד" הוא לשון שמחה. ולכן יישב זאת הרש"ר, ש"חדוה" היא שמחה חיצונית, ואף שיתרו שמח, היתה זו שמחה חיצונית, כי בפנימיות לבו אמנם הצטער על אבדן המצרים. הרי לפנינו פירושים סותרים, האם חדוה היא שמחה פנימית או שמחה חיצונית, וצ"ע.

חדוה - שמחה פנימית הבאה לידי ביטוי גם בחיצוניות

ה. נדמה כי בדברי האור החיים נסללה הדרך לביאור מהותה של ה"חדוה", וז"ל: "ויחד יתרו, תרגום אונקלוס וחד. וצריך לדעת למה ידבר הכתוב כאן ארמית, ולא אמר לשון ברור, שהוא לשון הקודש. ונראה כי יודיע הכתוב כי מרוב השמחה

נתחדד בשרו, כי תמצא כשתהיה לאדם שמחה, והוא דבר שלא כפי המשוער במושג הרגיל, תולד בו הרגשה בהרכבת מזגו, ולפעמים יתעלף, ולפעמים יסתכן ממש. והנה יתרו הגם שקדם אצלו ידיעה, מבשורות הטובות, אף על פי כן כששמע תוכן הנס, ומה גם ברדיפת המלאך אותם והצילם ה', נתחדד בשרו, ודבר זה מורגש הוא אצל כל בעל חי מרגיש".

לדברי האור החיים, ה"חדוה" של יתרו היתה שמחה פנימית שהשפיעה על גופו לשמוח בשמחה חיצונית. ולפי זה אין כל סתירה בין הפירושים מהי "חדוה" – שמחה פנימית או חיצונית, כי שני הפירושים נכונים, ו"חדוה" היא השמחה הנפשית שבלב, אלא שמעוצמת השמחה הפנימית היא גם מביאה לשמחה חיצונית. ובכך ה"חדוה" מיוחדת מזה "שמחה" שהיא רק שמחה פנימית, וה"ששון" הוא רק שמחה חיצונית, כי ה"חדוה" היא שמחה פנימית הבאה לידי ביטוי גם בחיצוניות.

והיינו כפילות לשון ה"חדוה" במאמר חז"ל "בשעת חדוה, חדוה", שיש שמחה כפולה ב"חדוה" – שמחה פנימית הנובעת ממעמקי הלב והנפש, ומתפרצת לגילוי חיצוני של אותה שמחה.

בחודש אייר שמחה כפולה – רוחנית וגשמית

ו. לאור המבואר שלשון השמחה "חדוה" מבטא כפילות המשלבת פנימיות וחיצוניות, נבין את סגולת חודש אייר ואת האירועים שאירעו בו, שענינם כפילות זו.

חודש אייר הוא חודש הרפואה. ורפואה שלימה, כוללת הן את רפואת הגוף והן את רפואת הנפש. ולכן חודש אייר הוא זמן המסוגל לרפואת הגוף, וכדברי חז"ל שהובאו לעיל [אות ב] "כלהו שקייני [משקין לרפואה] מדיבא ועד עצרתא [מפסח עד עצרת]". וכמו כן בחודש זה "מתרפאים ברפואת הנפש", דהיינו מתכוונים לקבלת התורה בשבועות, וכפי שמובא בספרי החסידות שהחודש מסוגל לרפא את חולי הנפש על ידי התשובה. וכפי שתיקנו הקדמונים בנוסח הבקשה "רבנו של עולם" שאומרים לאחר הספירה "לטהרנו מקליפותינו ומטומאותינו", שסוד הספירה מכון לתיקון המידות.

ולפי המבואר שמהות חודש אייר היא ה"חדוה" – שמחה הפנימית והחיצונית, מוטעם ומובן שחלק ממהלך זה, הוא סגולת הרפואה הכוללת את רפואת הנפש הפנימית עם רפואת הגוף החיצונית.

ונראה כי זהו ביאור שמו של חודש אייר - "זיו", כי "זיו" פירושו זוהר, הוד, נוגה, המסמלים את זיו השכינה הקדושה - אור רוחני פנימי. נמצא כי ב"זיו" מודגשת כפל השמחה של החודש - השמחה הפנימית הרוחנית שהיא כביכול "זיו" הקדושה הרוחני המפעם בקרב האדם, ומתגלה בשמחה חיצונית גשמית הגורמת לאדם להיות מאיר ב"זיו" אור הניכר על פניו וגופו.

ויתכן כי אף בכתיבת שם החודש "אייר" בשתי אותיות יו"ד, יש רמז למהות הכפולה של החודש, "חדוה" המשלבת שמחה פנימית וחיצונית.

ירידת המן ומלחמת עמלק - השילוב והפירוד בין רוחניות וגשמיות

ז. גם ירידת המן בחודש אייר היא חלק מהמהלך של שמחה פנימית רוחנית הבאה לידי ביטוי בחיצוניות ובגוף.

המן היה "לחם אבירים" - מזון המשלב רוחניות וגשמיות, גוף והנשמה, כדברי הרמב"ן (שמות טז, ו) "ודע כי יש במן ענין גדול, רמזהו רבותינו במסכת יומא (ע"ה, ב) לחם אבירים אבל איש (תהלים ע"ה, כה), לחם שמלאכי השרת אוכלין, דברי ר' עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל טעית, וכי מלאכי השרת אוכלין לחם, והלא כבר נאמר (דברים ט, ט) לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. אלא לחם אבירים, לחם שנבלע באבירים". ומבאר הרמב"ן: "והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה, וכן דרשו (שמו"ר לב, ד) ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט, ו), מחיה לכלם, ועליו נאמר (קהלת יא, ז) ומתוק האור, ששיגו בו באור טוב טעם. והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת נזונין מדבר אחד".

המן היה מציאות של דבר גשמי, הנאכל על ידי בני אדם בגופם. אולם מהותו "לחם אבירים" - לחם שמלאכי השרת אוכלים, מזון רוחני שהוא "מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך". הווה אומר: המן הוא נקודת השיא בחיבור בין רוחניות וגשמיות. ולפי האמור, הרי שאין לך חודש מתאים יותר מחודש אייר, שבו משתלבת השמחה הפנימית הרוחנית עם שמחת הגוף החיצונית, לירידת המן המושלם נשמה וגוף.

ומאידך גיסא, בחודש אייר היתה מלחמת עמלק, שהיא המערכה של כוחות הטומאה נגד כוחות הקדושה. עמלק הוא הניגוד המוחלט לשילוב והחיבור של רוחניות לגשמיות, ולכן דווקא בחודש שבו מתגברת הארת החיבור והשילוב בין

כוחות אלו, ניסה עמלק את כוחו להסטיין ולהפריע לשמחה הכפולה של הפנימיות הרוחנית המשתלבת עם החיצונית הגופנית.

מאורעות חודש אייר בסימן החדוה – השמחה הפנימית והחיצונית

ח. לפי האמור מבואר היטב מדוע נקבע "פסח שני" לחודש אייר.

בני ישראל ביקשו ממשה רבנו: "למה נגרע", הם רצו לקיים את מצוות הקרבת קרבן הפסח על אף שהיו אנוסים, בהיותם טמאים לנפש אדם או בשל היותם רחוקים ממקום הקרבת הקרבן. לכאורה נשאלת השאלה, מדוע כל כך רצו להקריב בכל זאת את קרבן הפסח, והרי היו אנוסים, וכידוע "אונס רחמנא פטריה" (בבא קמא כח, ב). והתשובה, שהם הגיעו להבנה שגם אם הם פטורים מהקרבת הקרבן, אולם תחסר להם השמחה, שמחת המצוה, של מקריבי הקרבן המקיימים את ציווי בוראם. ואף שהם פטורים מהחובה, אך למעשה הם לא שמחים. לכן ביקשו הזדמנות נוספת להקריב את קרבן הפסח בפועל, כדי שיוכלו לקיים את מצוות הפסח בשמחה.

וממילא ודאי שהזמן הראוי לכך הוא בחודש אייר, זמן ה"חדוה", השמחה הכפולה של הרוחניות הפנימית בגילוייה הגופני החיצוני. כי כשמתבקש זמן מתאים להשלמת שמחת הקרבת הקרבן וקיום המצוה כתיקונה, פירושו של דבר שצריך זמן של שלמות השמחה, פנימית וחיצונית, וזהו בחודש אייר.

ומעתה יתכן שיש רמז לחלות יום פטירת רשב"י בחודש אייר, בהיות חודש זה שילוב בין השמחה הפנימית והחיצונית. רשב"י גילה את פנימיות התורה בספר הזוהר, וכך יצר את שלמות השמחה שבלימוד התורה, בהיותה מושלמת מתורת הנגלה והנסתר. ידידי רבי אברהם שארר (הלקח והליבו, פרשת אחרי מאמר ב) כתב על ל"ג בעומר שביום זה "אשר מיוחד לגלות את חלק הסוד שבתורה, היינו כי בתורה יש פרד"ס (פשט, רמז, דרש, סוד), וביום זה יש התגלות גדולה של חלק הסוד, כפי שמבואר בזוהר, שרבי שמעון בן יוחאי גילה ביום הסתלקותו גילויים גדולים בתורת הנסתר". והדברים משלימים את האמור, שבחודש אייר מתגלה השמחה הפנימית גם בחיצונית, וכחלק ממהלך זה, היה גילוי פנימיות התורה.

גם החץ והקשת, שנהוג לשחק בהם בל"ג בעומר, מזכירים את השילוב בין עבודת הפנימיות והחיצונית. חץ וקשת הם כלים שבהם מתנהלת המלחמה הגשמית בשדה הקרב. אך חץ וקשת מבטאים גם דברים רוחניים, כתרומתו של אונקלוס לדבריו של יעקב אבינו (בראשית מח, כב) "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד

האמורי **בחרבי ובקשתי** – "בצלתי ובבעותי". קשת וחרב הם גם כלי מערכה רוחניים של תפילות ובקשות, ומשלימים את השילוב בין רוחניות וגשמיות, עבודה פנימית וחיצונית.

מהות ענייני חודש אייר – שילוב בין הפנימיות והחיצונית

ט. גם יתר העניינים שהזכרנו ממהותו של חודש אייר מבוארים היטב.

ראשית, דברי ספר היצירה שבחודש אייר "המליך אות ו'", מובנים ביותר, שהרי אות ו' היא "ו' החיבור", אות הנכתבת בשתי אותיות זהות – בכפל האות ו', וזה מלמדנו על מהות הכפילות והחיבור של חודש ה"חדוה" שבו משתלבים זה בזה השמחה הרוחנית והגשמית.

גם מזל החודש, "שור", אשר ממנו מקריבים את רוב הקרבנות החשובים בבית המקדש – מוספי החגים, פר כהן גדול ביום הכיפורים, פרה אדומה, עגלה ערופה ועוד – מזכיר את הכפילות הנלמדת מהקרבנות, שתכליתם רוחנית, לכפר על האדם. ויחד עם זאת, יש בקרבנות גם הנאה גשמית באכילת הבשר [לכהנים או לבעלים]. ובכך מזדהה ה"שור" המסמל את השילוב בין הרוחניות והפנימיות עם הגשמיות החיצונית בעבודת הקרבנות, עם לשון השמחה של חודש אייר "חדוה", שהיא השילוב בין השמחה הפנימית והחיצונית.

גם בשבט יששכר, שהוא כנגד חודש אייר, ניתן למצוא קשר לכפילות ולשילוב בין העבודה הפנימית לחיצונית, וכפי שנאמר בברכת יעקב אבינו ליששכר (בראשית מט, יד) "יששכר חמור גרם רבץ בין המשפתיים". ופירש רש"י: "בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמתעניין אותו משא כבד. רובץ בן המשפתיים, כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית, וכשהוא רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהולך שם פרקמטיא. ויט שכמו לסבול, עול תורה. ויהי לכל אחיו ישראל, למס עובד, לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין". ומבואר מדבריו שיששכר התלמיד חכם, נמשל לחמור המהלך ממקום למקום ומחבר בין מקומות שונים בעולם, מכיון שהיה מהלך ממקום למקום, מורה הוראות לרבים ומלמדם תורה, מחבר את שומעי לקחו לתורה.

נמצא שגם מהות שבט יששכר, שכאמור חודש אייר מתייחס כנגדו, הוא הכפילות של לימוד התורה הרוחני, והנחלתו לעם שבשדות העושים לפרנסתם בדרך ארץ

וטרודים בעולם המעשה. ואולי כפל האות ש' בשמו של יששכר רומז על תכונותיו הכפולות, ברוח ובמעשה - בדומה לחדווה שהיא השמחה הכפולה, בלב ובמעשה. ומובן מדוע "חדווה" היא בחינתו של יצחק אבינו. כידוע, יצחק אבינו נתייחד במידת הגבורה. וגבורה היא תכונה הכוללת כוחות רוחניים פנימיים וכוחות גופניים חיצוניים, כדברי המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב העושר, פרק ב) "כי המתנות שהם בעולם הם שלש. האחת, הוא דבר שהוא שכלי והוא בלתי גשמי, כמו החכמה שהוא דבר שכלי בלתי גשמי. והשני, הוא דבר שהוא היפך זה, שהוא גשמי לגמרי כמו העושר, שאין העושר רק בקנינים הגשמיים. והשלישי, הוא דבר שהוא כלול משניהם, כי הגבורה שבאדם הוא מכח הנפש, ואין כח הנפש הוא נבדל לגמרי כמו שהוא השכל, אבל הוא כח שעומד בגוף האדם מוטבע בו, ולפיכך הוא כלול משניהם".

עוז וחדווה - דרך התורה נמצא את השילוב בין רוחניות לגשמיות

י. ממוצא הדברים מתבארים היטב דברי חז"ל (אות א) שאמרו כי מאמר הנביא "חדות ד' היא מעוזכם", מכון על התורה.

התורה היא הדרך שמכוחה ניתן לשלב בין הרוחניות והגשמיות, ובאמצעותה גם דברים חיצוניים אפשר לעשות מתוך מחשבה פנימית. בתורה גם מוצאים חלקים פנימיים רוחניים, וחלקים גלויים. ומכאן הכינוי "חדווה" לתורה, כי בלימוד התורה, ועל ידי מצוות התורה, זוכים לשמחה שלימה הנובעת ממעמקי הלב והנפש הפנימיים, אשר באה לידי ביטוי גם בפעולות חיצוניות.

ולכן, כאשר דיבר דוד המלך על השמחה בגן עדן ובביאת המשיח לעתיד לבוא, אמר: "כי תשיתוהו ברכות לעד תחדוהו בשמחה את פניך" (לעיל אות א). כי לעתיד לבוא, כשיתקיימו כל הברכות, הגשמיות והרוחניות, תהיה "חדווה" - שמחה מלאה ומושלמת מכל הבחינות, פנימית וחיצונית.

חודש סיון

אהבה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, חודש סיון הוא כנגד "אהבה". וצריך להבין מהו הקשר בין חודש סיון לאהבה. וכמו כן יש להבין מדוע "אהבה" נמנית על י"ב לשונות השמחה.

בתורה נאמרו שני ציוויים לאהוב: **אהבת ה'** – "ואהבת את ה' אלקיך" (דברים ו, ה), ו**אהבת הזולת**: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). ראשית כל, יש למצוא את המשותף בין המצוות. ושנית, כיצד מצוות אלו קשורות ללשון השמחה "אהבה" של חודש סיון.

עוד יש לעיין בשאלתו של האדמו"ר מפילץ בספרו שפתי צדיק (פרשת ואתחנן אות לח) מדוע הציווי לאהוב את ה' מופיע רק במשנה תורה, ולא בחומשים הקודמים.

בתנא דבי אליהו (פרק יג) מובא: "יודע אהרן בעצמו שבא דבר גדול לישראל על ידו [וכנראה הכוונה לחטא העגל], והיה קושר חבל של ברזל במתניו ומחזיר על כל פתחי ישראל, וכל מי שלא היה יודע לקרות קריאת שמע וכן מי שאינו יודע להתפלל, היה מלמדו לקרות קריאת שמע ולהתפלל, וכן מי שאינו יודע לבנוס בגופה של תורה היה מלמדו". ויש להבין מדוע דווקא אהרן הכהן הוא זה שהיה מחזק את מצות אהבת ה', כאשר היה מלמד את מי שלא היה יודע, תפילה וקריאת שמע ופרשת "ואהבת את ה' אלקיך".

על המצוה "ואהבת לרעך כמוך", הביא רש"י את דברי הירושלמי (נדרים פ"ט ה"ד) "רבי עקיבא אומר, זהו כלל גדול בתורה". וצריך לבאר מה המיוחד במצות אהבת הרעים שבה מצא רבי עקיבא את ה"כלל גדול בתורה".

בדומה לכך מסופר במסכת שבת (שבת לא, א) "מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שבידו [מקל שהוא אמת אורך, ומודדים בו אורך הבנין]. בא לפני הלל גייריה, אמר לו, דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור". גם הלל הזקן ראה בציווי "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך" שהוא כלל לכל התורה "כשעומדים על רגל אחת". כלומר, זהו כלל

יסודי שניתן לאומרו בזמן שאדם עומד על רגל אחת [שהוא זמן קצר ביותר] ומכלל זה מסתעפים הענפים לשאר המצוות – "ואידך פירושה הוא, זיל גמור".
ויש להבין מה יסודי כל כך במצוות אהבת הזולת.

אהבה – לפני כל תפילה, בתפילת שמונה עשרה ובשבת

ב. בספר שער הגלגולים (הקדמה לח) כתב רבי חיים ויטאל: "גם הזהיר מורי [האר"י] ז"ל לי ולכל החברים שהיינו עמו בחברה ההיא, שקודם תפלת שחרית נקבל עלינו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב לכל אחד מישראל כנפשו, כי על ידי זה תעלה תפלתו כלולה מכל ישראל ותוכל לעלות ולעשות תיקון למעלה".

ובספר פרדס יוסף (פרשת קדושים יט, יח) הוסיף והביא בשם האריז"ל שאמר כי קיום מצות "ואהבת לרעך כמוך" נרמז בפסוק (בראשית לו, כו) "מה בצע כי נהרוג את אחינו" – ב'צ'ע' ראשי תיבות ב'וקר צ'הרים ע'רב, כלומר, מה תועלת בתפילה, כי נהרוג את אחינו, אם איננו אוהבים זה לזה".

ומבואר שקיום מצות "ואהבת לרעך כמוך" הוא תנאי בקבלת התפילה, ולכן צריך להתחזק במצוה זו לפני כל תפילה, כדי שיהיה בתפילה "תועלת", וצריך להבין מדוע.

בסיומה של הברכה הראשונה של תפילת שמונה עשרה, נאמר: "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". ויש לבאר מה פשרה של תוספת התיבה "באהבה", ומשמעות הגאולה שתבוא "למען שמו באהבה".

בשבת מזכירים את המלה "באהבה" בתפילה: "כי לישראל עמך נתת באהבה". בקידוש: "ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו". ובתפילות החג, כאשר הוא חל בשבת צריכים להוסיף תמיד "באהבה" בתפילות ובקידוש: "ותתן לנו ה' אלקינו באהבה את יום חג". והדברים צריכים ביאור, מדוע דווקא בשבת יש להדגיש את ה"אהבה".

חודש סיון – שבט זבולון – יהלום – אהבה

ג. לדעת האריז"ל סדר החודשים מכוון כנגד השבטים לפי סדר חנייתם במדבר: יהודה, יששכר וזבולון. ולפי זה חודש סיון הוא כנגד שבט זבולון (בני יששכר, מאמרי חודש תמוז-אב, מאמר א אות ג). ויש לבאר כיצד קשור זבולון לחודש סיון ולענין ה"אהבה".

בחושן המשפט היו י"ב אבנים שעליהם היו חקוקים שמות השבטים. האבן עליה חקוק שמו של זבולון היא יהלום, ויש למצוא את המשותף בין תכונתה של אבן היהלום – ייחודו של שבט זבולון – חודש סיון – ו"אהבה".

אהבה "תלויה בדבר" ואהבה "שאינה תלויה בדבר"

ד. על המושג "אהבה" אמרו חז"ל במסכת אבות (פ"ה משנה טז) "כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה, ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם. איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר, זו אהבת אמנון ותמר. ושאינה תלויה בדבר, זו אהבת דוד ויהונתן".

המשנה מחלקת בין אהבה נצחית לבין אהבה חולפת, כאשר אהבה "התלויה בדבר" היא אהבה חולפת. רבנו עובדיה מברטנורה מוסיף כאן שלא כדרכו, מילה במשנה: "כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל – בטל דבר בטלה אהבה", ומפרש: "תלויה בדבר בטל, שאינו מתקיים. כשיתבטל הדבר שהיה סיבה לאותה האהבה, גם האהבה בטלה". אהבה שתלויה ב"דבר בטל", בדבר רגעי וחולף, סופה להתבטל. לעומת זאת, יש אהבה נצחית, זוהי אהבה "שאינה תלויה בדבר", ואהבה זו אינה בטלה לעולם. גם כאן מפרש הרע"ב: "וכל אהבה שאינה תלויה בדבר בטל, אלא בדבר קיים, כגון אהבת הצדיקים והחכמים, אינה בטלה לעולם, כשם שהדבר שהוא סיבה לאותה אהבה אינו בטל, כך אין האהבה בטלה". אהבת הצדיקים והחכמים אינה בטלה, כי אוהבים אותם בגלל חכמתם וצידקותם, שהם דברים שאינם בטלים לעולם, ולכן גם האהבה אליהם אינה בטלה לעולם.

פירוש אחר לדברי המשנה כתב התפארת ישראל. לדעתו "אהבה התלויה בדבר" היינו שיש לה סיבה כל שהיא. אולם אז, גם אם היא סיבה חיובית ומוצדקת, ברגע שהסיבה בטלה, מכל סיבה שלא תהיה – בטלה האהבה. רק אהבה שאינה תלויה "בדבר" – שאין שום סיבה מוגדרת לאהבה, שאין הסבר לרגש זה, אהבה כזאת אינה בטלה לעולם, כי אין כל מציאות ועילה לביטול האהבה, שהרי אין לרגשי האהבה אחיזה בדבר מסוים.

להלן ננסה למצוא דרך נוספת בביאור המושג "אהבה", מהי אהבה "תלויה בדבר" ומהי אהבה "שאינה תלויה בדבר".

"אהבה" פירושה נתינה

ה. בביאור הדברים נקדים את היסודות בהבנת המושג "אהבה", כפי שנתבאר במאמרו המאלף של הרב אליהו אליעזר דסלר, בספרו מכתב מאליהו (ח"א עמ' 32) – "קונטרס החסד, פרקי הנותן והנוטל", להלן תמצית מדבריו:

"כאשר ברא הקב"ה את האדם, עשהו ל"נותן" ו"נוטל". **כח הנתינה הוא כח עליון ממידות יוצר הכל ברוך הוא**, שהוא מרחם ומיטיב ונותן, מבלי קבל דבר בתמורה. [הן לא יחסר לו כלום, ככתוב (איוב לה, ז) "ואם צדקת מה תתן לו"]. וככה עשה את האדם, ככתוב (בראשית ט, ו) "בצלם אלקים עשה את האדם", כי יוכל לרחם ולהיטיב וליתן. אבל **כח הנטילה**, הוא אשר יתאוה האדם למשוך אליו את כל הבא בתחומו, כח זה הוא אשר יקראוהו בני האדם **"אהבת עצמו"**, והוא שורש כל הרעות.

שני הכוחות האלה, הנתינה והנטילה – הם שורשי כל המידות וכל המעשים. ויש לך לדעת, שאין דרך ממוצע בזה, כי נפש האדם לעולם תשאף לאחד משני הצדדים, ובתשוקת הלב הפנימית אין פשרות, זה הכלל – אין ממוצע בהתעניינות. נמצא שבכל מעשה, בכל דיבור, בכל מחשבה – הנהו מתחסד ונותן, או חוטף ונוטל.

וכאן מציג הרב דסלר שאלה: "הן האהבה והנתינה באות כאחת, האם הנתינה היא תולדת האהבה, או להיפך, האהבה באה מן הנתינה". והוא משיב: "הורגלנו לחשוב את הנתינה לתולדת האהבה, כי לאשר יאהב האדם, ייטיב לו. אבל הסברה השנייה היא, כי יאהב האדם את פרי מעשיו, בהרגישו אשר חלק מן עצמיותו בהם הוא – אם בן יהיה, אשר ילד או אומן, או חיה אשר גידל, ואם צמח אשר נטע, או אם גם מן הדומם, כמו בית אשר בנה – הנהו דבוק למעשי ידיו באהבה, כי את עצמו ימצא בהם. מקור לסברה זו בדברי חז"ל (דרך ארץ זוטא פרק ב) "אם חפץ אתה לידבק באהבת חברך, הוי ונשא ונותן בטובתו". כללו של דבר, זה **אשר יתן האדם לזולתו**, לא יאבד ממנו, אלא זו היא התפשטות עצמותו, כי ירגיש אשר גם חלק לו בחבירו זה אשר נתן לו. זו היא הדבקות שבין אדם לזולתו, אשר נקרא **לה בשם "אהבה"**.

מסקנו של הרב דסלר ברורה: **האהבה באה מכח הנתינה**. נוכל להמחיש זאת במשל מחיי היום יום: הורים הקמים באמצע הלילה לקול בכיו של תינוקם, התינוק בוודאי אינו נותן להם מאומה בשעה זו, אלא רק "נוטל" מהם את מנוחתם. ואילו

ההורים הם ה"נותנים" ומעניקים לרך הנולד חיבה, חום וכוחות, ויוצרים בכך את האהבה בינם לבין ילדם.

לאור הבנה זו מסביר הרב דסלר (קונטרס החסד פרק ו) את השקפת התורה על "אהבת איש ואשה", שקיומה הוא מכח הנתינה של בני הזוג האחד לשני: "על כן בהיותם נותנים השלמה זה לזה, יאהבו זה את זה, כאשר נתבאר, כי הנותן יאהב. וזהו, אשר באהבתם, כל שאיפתם היא ליתן ולהשפיע נחת ועונג זה לזה. והנה יתבאר לנו עוד דבר נפלא, למה ברוב הפעמים לא יארכו ימי האהבה הזו. אך פשוט הוא, הן בני האדם בכללם נוטלים המה ולא נותנים, וכאשר יחזק עליהם חוק הטבע [להעמיד תולדות] היו לנותנים ואוהבים, אבל חיש מהר, אך תקל מהם יד הטבע, שבים המה להיות נוטלים כשהיו, וכל אחד ידרוש מרעהו אשר ימלא את חובותיו אשר התחייב לו. האם אפשרית היא האהבה במצב כזה. אבל הקשר הטוב בין איש לאשתו יהיה כאשר שניהם יגיעו למעלת הנתינה, אז אהבתם לא תיפסק וחייהם ימלאו אושר ונחת כל ימיהם אשר יחיו עלי אדמות".

כאשר מתבוננים בדברים, כך הוא בעצם סדרו של עולם. מיום שהאדם נולד הוא "נוטל" מהוריו: בקטנותו, כאשר הוא נזקק שיאכילוהו ויטפלו בו. בילדותו ובימי נעוריו, הוא "נוטל" מהוריו ומוריו שמקנים לו חכמה ודעת, ההורים גם דואגים לכל מחסורם של ילדיהם. בקיצור, עד הנישואין, החתן והכלה הם "נוטלים", מההורים, מהמורים ומהחברה. עד החתונה. בשלב זה של החיים משתנה כל הסדר, ועל החתן והכלה להפוך להיות "נותנים" זה לזה, כדי שהאהבה ביניהם תשכון לבטח לאורך ימים ושנים.

על פי דברים אלו, נדמה כי לפנינו דרך נוספת בביאור דברי המשנה מהי אהבה ברת קיום. "אהבה שהיא תלויה בדבר", היא אהבה שבסיסה כח הנטילה, ולכן אין לה קיום לטווח רחוק, כי מיד כשהצרכים האנוכיים דורשים את שלהם ואינם באים על סיפוקם ליטול עוד ועוד – בטלה אהבה. ו"אהבה שאינה תלויה בדבר", שאינה בטלה לעולם, היא האהבה הבאה מכח הנתינה ללא בקשת תמורה, שהיא אהבה אמיתית שאינה מתקדה גם אחרי שנים רבות.

מעתה מובן מדוע האהבה היא אחת מי"ב לשונות השמחה, כי כאשר האהבה "אינה תלויה בדבר" אלא באה מכוחה של נתינה, הרי היא מתכון בדוק ומנוסה לשמחה תמידית, כדברי הרב דסלר שהאוהבים מתוך נתינה "חייהם ימלאו אושר ונחת כל ימיהם אשר יחיו עלי אדמות".

הבוחר בעמו ישראל ב"אהבה" – במתן תורה

ו. הגילוי הגדול ביותר של האהבה בבריאה הוא בבחירת עם ישראל על ידי הקב"ה ונתינת התורה להם, וכפי שנאמר בתפילה: "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת", וכן בחתימת ברכת "אהבת עולם" [נוסח ספרד] או "אהבה רבה" [נוסח אשכנז] בשחרית, שמוזכרים בה לימוד התורה וקיום המצוות: "הבוחר בעמו ישראל באהבה".

הקב"ה ביכר את עם ישראל על פני כל אומות העולם, באהבתו אותם, ונתן להם את תורתו, חמדה שהיתה גנוזה באוצרותיו תתקע"ד דורות לפני שנברא העולם, וכפי שביאר החפץ חיים בספרו שם עולם (ח"א פרק יד) "וזהו גם כן מה שאנו אומרים בברכת קריאת שמע אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת תורה ומצוות, רוצה לומר שלפי שאוהב אותנו אהבת עולמים נתן לנו התורה ומצוותיה כדי שבאורה נחיה לעולם, וזהו מה שאנו מסיימים תיכף כי הם חיינו ואורך ימינו".

ומוסיף השפת אמת (פרשת ואתחנן, תרמ"ה) שמכוחה של אהבת ה' אלינו, יוקדת אהבת ה' בלב כל אדם מישראל, וז"ל: "וזהו העדות על ידי התורה שנתן לנו הקב"ה שאוהב אותנו, כמו שאומרים על זה, הבוחר בעמו ישראל באהבה. ובכח זה יכולים למצוא האהבה בלב להשי"ת. כי אהבה זו אינה תלויה בדבר כמו שכתוב (דברים ז, ז) לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' כי מאהבת ה' אתכם. פירוש, שהיא אהבה שאינה תלויה בדבר רק (דברים לב, יט) כי חלק ה' עמו".

ובאמת שמו המיוחד של חג השבועות כפי שנקבע במטבע התפילה: "זמן מתן תורתנו", מורה על יסוד הדברים שנתבארו. "זמן קבלת תורתנו" לא נאמר, אלא "מתן" תורתנו, כדי להדגיש את הנתינה המופלאה שהיא גילוי האהבה של הקב"ה בבחירת עמו ישראל לסגולתו ומתן התורה להם.

אהבה – חיבור ודבקות בין האוהבים

ז. המהר"ל בכתביו מאריך לבאר שה"אהבה" פירושה חיבור ודבקות בין האוהבים.

בספר נצח ישראל (פרק נב) כתב: "האהבה היא הדבוק והחיבור בעצם, דבק נפשו כמו האב לבן והאם לבנה". ובהקדמה לספר תפארת ישראל כתב: "כי כל אהבה היא דבקות בנאהב".

ועל פי זה ביאר המהר"ל את מעלת העובד את ה' באהבה, וז"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב העבודה, פרק יג) "והעובד מאהבה הוא דבק בו, שנאמר (דברים יא, כב) לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה, והרי הוא יתברך אחד". והוסיף על כך המהר"ל (נתיב אהבת ה', פרק א) וז"ל: "ויותר שייך אהבה אל השם יתברך ממה ששייך אהבה בשאר דברים, כי כל אהבה שיש בין האוהבים אף שהם דברים זה בזה, מכל מקום יש לכל אחד ואחד מציאות בעצמו, אבל האהבה אל השי"ת במה שהאדם שב רוחו ונפשו אליו לגמרי, עד שאין לאדם מציאות בעצמו וזהו הוא מתדבק לגמרי בו וכדכתיב לאהבה את ה' אלקיכם ולדבקה בו, ובוזה שייך אהבה גמורה".

ולפי המבואר לעיל שאהבה פירושה נתינה, הדברים מוטעמים בתוספת הסבר, שהרי בבריאת כל אדם הקב"ה כביכול "נותן" מחלקו כי הנשמה היא "חלק אלוק ממעל", ובכלל, כל החן וחסד הטובעים בבריאה הם מתת הבורא. ונגד זה מצוים ישראל במצות אהבת ה', לאהוב את בוראם ולתת לו מעצמם. והנתינה היא כאמור, מהות האהבה, ועל כן אהבה הבאה מתוך הנתינה היא אכן חיבור ודבקות בין האוהב והנאהב.

מצות אהבת ה' – מתוך מעלת הנתינה

ח. ממוצא הדברים מתבאר היטב המכנה המשותף בין מצות "ואהבת את ה' אלקיך" ומצות "ואהבת לרעך כמוך". קיום שתי המצוות הללו תלוי בפיתוחה של מידת הנתינה, וכמבואר לעיל שאהבה פירושה נתינה. וממילא כאשר נדרשים לקיים את מצות אהבת הזולת, הדרך לכך היא על ידי השתלמות במידת הנתינה, כדברי הרב דסלר ש"מה שיתן האדם לזולתו, לא יאבד ממנו, אלא זו היא התפשטות עצמותו, וזו היא הדבקות שבין אדם לזולתו, אשר נקרא לה בשם "אהבה". וגם קיום מצות אהבת ה' פירושו נתינה לה', הווה אומר ביטול הצרכים העצמיים ושיעבוד הגשמיות לשם שמים ולמטרות רוחניות.

ובעומק הדברים, שני ציוויים אלו נובעים האחד מהשני. הקב"ה טבע בעולמו את האהבה, על ידי הנתינה לברואיו ובפרט לעמו ישראל. וכפועל יוצא מכך, גם אנחנו מחזירים את האהבה לבורא, ולזולת בנתינה.

ומעתה מבואר מדוע מגדיר רבי עקיבא את מצות "ואהבת לרעך כמוך" כ"כלל גדול" לכל התורה כולה. אהבת הזולת תבוא בהכרח לאחר השתלמות במידת הנתינה, ולכן זהו כלל "גדול", דהיינו כלל יסודי וחשוב שהוא יסוד הכל – הן

במצוות שבין אדם לחברו והן במצוות שבין אדם למקום, שקיומם ב"אהבה" נובע מהרצון לתת.

ומעתה נוכל להבין מדוע מצות "ואהבת את ה' אלקיך" נאמרה רק בספר "משנה תורה". ארבעים שנות לכתם במדבר, תחת מטריית ענני הכבוד, כאשר מאכלם מזומן לפתח אוהליהם מן השמים ומי הבאר נמצאים לכל דורש – הכשירו את עם ישראל לקראת הצייוי לאהוב את הקב"ה. בכל השנים הללו קיבלו בני ישראל מושג מהי נתינה, בראותם את השפע המופלא שהשפיע עליהם הקב"ה ברוב טובו ללא גבול. ואם כן כעת, יש בידיהם כלים להתעלות במידת הנתינה שהיא המפתח לאהבה אמיתית, ומסוגלים הם לקיים כראוי את מצות "ואהבת את ה' אלקיך".

דברים אלו מקבלים יתר תוקף בפרט לקראת כניסתם לארץ ישראל. כידוע, לפני כניסתם לארץ, הוצרכו בני ישראל להשלים עם השינוי הגדול בסדר ההנהגה שהיה להם בבואם לארץ, כאשר הם כבר לא ישבו מסוככים בענני הכבוד המגינים מהשפעות מזיקות, וכאשר ידרשו לשאת בעול הפרנסה ולחיות באווירת הטומאה של העמים שחיו אז בארץ. בתנאים שכאלו, לאחר מעבר קיצוני ממהלך החיים שקדמו לכן, אין ספק כי יש צורך בהכנה רבה כדי לעמוד בקיום מצות אהבת ה'. משום כך, ככל שישו יותר זמן במדבר ויחוו נתינת הקב"ה, כן יתחנכו יותר במידת הנתינה, ויִקַּל עליהם לקיים את המצוה. ולכן הצייוי לאהוב את ה' נאמר להם מאוחר ככל האפשר, לאחר שיפנימו את מעלת הנתינה, וכך יוכלו לקיימה כראוי.

לפי המבואר נבין את מאמר התנא דבי אליהו (המובא לעיל אות א) שאהרן הכהן הוא זה שהיה מחזק את מצות אהבת ה', כאשר היה מלמד את מי שלא היה יודע, תפילה וקריאת שמע ופרשת "ואהבת את ה' אלוקיך". אהרן הכהן היה סמל האהבה והנתינה בהיותו "אוהב שלום ורודף שלום ומקרב את הבריות" (אבות פ"א משנה יב), לכן דווקא הוא היה מסוגל יותר להחדיר את מהות אהבת הבורא בעם ישראל.

חודש סיון – קבלת התורה – שבת – מזל תאומים – שבט זבולון – יהלום – אהבה – נתינה

ט. חודש סיון, זמן מתן התורה, הוא זמן גילוי האהבה שבין הקב"ה וישראל, וכמבואר לעיל, **שאהבה פירושה נתינה**.

וכתב המאור ושמש (רמזי שבועות ד"ה בחדש) "והבקי במזלות יראה שתאומים הם פנים אל פנים, שרומז על האחדות והאהבה". וכן מבואר בדברי השם משמואל (פרשת במדבר, תרע"ו) שכתב: "בסיון הוא מזל תאומים מורה על התאחדות, וגם ריצוי מצד הכלל ומצד הפרט, והוא בא לעומת הזדככות כל אחד ואחד באותן מ"ט ימים". כלומר, "תאומים" רומזים על "אחדות ואהבה". והכוונה היא, הן לאחדות ואהבה בין הקב"ה ועם ישראל, וכמבואר לעיל [אות ז] שאהבה פירושה חיבור ודבקות, והעובד את ה' מאהבה הוא הדבוק בו יתברך. והן לאחדות בין אדם לחברו, אחדות הבאה מכוונה של האהבה ונתינה איש לרעהו.

גם שבט זבולון מתאפיין בכח הנתינה, כדברי חז"ל (הובאו ברש"י דברים לג, יח) חז"ל: "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות, ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה". הנתינה של זבולון מהותה אהבה ליששכר, ולכן זבולון לא רוצה שיששכר יטרח במזונותיו אלא הוא מסיר ממנו כל טרדה ובלבד שיהיה שקוע בתלמודו, ואת האוכל הוא נותן לתוך פיו באהבה גדולה.

המעלה הייחודית של אבן היהלום היא, שזו האבן היחידה המסוגלת לחתוך ולעצב יהלום אחר. כדי לעצב יהלום ולעשותו יפה ומשובח, יש צורך להשתמש ביהלום אחר. נמצא שהיהלום היא אבן אשר כביכול "נותנת מעצמה" כדי לסייע לעצב את היהלום אחר, שיהיה בתכלית היופי וההדר.

הרי שכל הדברים הנ"ל: חודש סיון - קבלת התורה - מזל תאומים - שבט זבולון - יהלום, סובבים סביב ציר אחד, האהבה הבאה מכוח הנתינה, כמבואר לעיל. וגם האהבה המוזכרת בשבת בתפילות ובקידוש, יסודה בנתינה, כמאמר הגמרא (שבת י, ב) "לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר לו הקב"ה למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם". השבת היא "מתנה" שהקב"ה נתן ברוב טובו, ומתנה זו היא אות לאהבה הגדולה של הקב"ה לעם ישראל, ולפיכך אף אנחנו מזכירים בקידוש ובתפילות שבת את נתינת השבת באהבה.

קבלת התפילות וזכות הגאולה העתידה - "באהבה"

י. מעתה נבין את דברי האריז"ל שיש להתחזק במצות "ואהבת לרעך כמוך" לפני כל תפילה, שאם לא כן ח"ו עלולה התפילה להיות "בלי תועלת". והיינו משום

שכאשר האדם משתלם במידת הנתינה, יכול הוא לבוא בתפילה לבוראו שגם הוא ינהג בו במידת הנתינה ויַענה לתפילתו כשם שהוא נהג בנתינה לזכות חבריו".

ומבוארת היטב הבקשה הנאמרת בתפילה על הגאולה העתידה, שתהיה "למען שמו באהבה". ובביאור הדברים כתב בספר ערוך השלחן (אריה סימן קיג סעי' ט) וז"ל: "ועוד נ"ל מה שאומרים למען שמו באהבה על פי מה דאיתא במדרש רות רבה, כתוב אחד אומר (יחזקאל לו, כב) למענכם למענכם אני עושה, וכתוב אחד אומר (ישעיה מה, יא) למעני למעני אעשה. כאן בזמן שישראל עושין רצונו, יהיה למענם. וכאן בזמן שאין עושין רצונו, יהיה למען שמו יתברך ולא למענינו. וזהו שאומר שאפילו הגאולה תהיה למען שמו ולא למענינו, מכל מקום תהיה באהבה וחיבה". ודבריו מוטעמים על פי המבואר לעיל שאהבה פירושו נתינה, ולכן גם הגאולה העתידה שתהיה הביטוי הגדול ביותר של החסד והנתינה של הקב"ה היא "באהבה".

ויש להוסיף על פי מה שהביא ידידי המנוח רבי יששכר דב רובין בספרו טללי אורות (על תפילת שמונה עשרה) לבאר, כי הדגשת ה"באהבה" בענין הגאולה נועדה לתאר את מהלך הגאולה העתידה שתהיה "באופן שנחוש ונרגיש כאילו אנו כן ראויים לכך, וכאילו מעשים יש בנו, והגונים אנו לעורר עלינו אהבת עולם כדי להמשיך עלינו חסדים. וזאת כדי שנשמח בגאולתנו ולא נהיה מלאי צער ובושה בעת פדיון נפשנו".

דברים אלו מוסיפים נופך בהבנת מהלך הגאולה בדרך של "באהבה", שהיא "נתינה" במדרגה הגבוהה ביותר, אשר עינינו מצפים לראותה בקרוב.

חודש תמוז

אחווה

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, לשון השמחה "אחווה", הוא כנגד חודש תמוז.

הפירוש הפשוט של המלה "אחווה" הוא קשר בין אחים, ואם כן צריך להבין מדוע "אחווה" היא אחת מלשונות השמחה. וכן צריך לבאר את הקשר בין "אחווה" לחודש תמוז.

בספר פחד יצחק, אגרות וכתבים, סימן פז) העיר על השימושים השונים במילים "אחווה" ו"רעות" בתורה. ובעוד שלענין חיוב **האהבה** נאמר (ויקרא יט, ח) "ואהבת לרעך כמוך", הרי שלענין איסור **השנאה** נכתב בתורה (שם פסוק טז) "לא תשנא את אחיך בלבבך". וצריך להבין מדוע בציווי **לאהוב** את הזולת לא נאמר **אח** אלא הוזכרה אהבת **רעים**, ומשמע כאילו אין אהבה בין אחים.

ולמעשה אכן מפורש בדברי חז"ל (תנחומא שמות פרשה כז) "אתה מוצא **כל האחים שונאים זה לזה**. קין שונא להבל, שנאמר (בראשית ד, ח) ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. ישמעאל שונא ליצחק, שנאמר (שם כא, ט) ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק, ואין מצחק אלא שיבקש להרגו. עשו שונא ליעקב, שנאמר (שם כז, מא) ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי. השבטים שנאו ליוסף, שנאמר (שם לו, ד) וישנאו אותו. ובאיזה אח אמרו ישראל להקב"ה מי יתנך כאח לי (שה"ש ח, א) – כמשה ואהרן, שנאמר (תהלים קלג, א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. שהיו אוהבים ומחבבים זה את זה, שבשעה שנטל משה את המלכות ואהרן את הכהונה, לא שנאו זה את זה, אלא היו שמחים זה בגדולת זה וזה בגדולת זה".

ויש לשאול כמה שאלות: ראשית, מדוע אמנם "כל האחים שונאים זה לזה". שנית, מה המיוחד במשה ואהרן, שרק הקשר ביניהם הוא ה"אחווה", עליה נאמר בכתוב "מי יתנך כאח לי". שלישית, אם קשר בין אחים אינו מורה בהכרח על לשון של שמחה ואהבה, מדוע קבעו חז"ל את הלשון "אחווה" בין י"ב לשונות השמחה הנאמרים ב'ברכת החתנים'.

כאשר מתעמקים בדברים, טיבו של הקשר בין אחים, כפי שהוא נראה בספר בראשית, מעורר תמיהה נוספת.

רבי צדוק הכהן מלובלין כתב בספרו פרי צדיק (ר"ח כסלו אות ה) וז"ל: **"ובכל מקום שנזכר האות בראשונה בתורה, מורה על שורש החיים של זה האות, וכמו שמצינו לעניין אות ט', הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחילה"**. וכוונתו לדברי הגמרא בבבא קמא (נה, א) **"אמר רבי יהושע, הרואה ט' בחלומו סימן יפה לו, הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחילה שמבראשית עד וירא אלקים את האור לא כתיב ט'".** וכעין זה כתב רבי צדוק בספרו פוקד עקרים (אות א) **"פקידת עקרים מכונה בדברי חז"ל כן בכל מקום בלשון פקידה, שכן מצינו בלשון הכתוב (בראשית כא, א) וד' פקד את שרה, שהיא הראשונה לדבר זה ולישועה זו משנברא העולם. וידוע דכל דבר בפעם הראשון הוא פתיחת אותו השער לכל דורות עולם, דאחר כך נקל לאחרים לפעול גם כן ישועת אותו דבר אחר שכבר נפתח שער הישועה בדבר זה והכל נכנסים ויוצאים דרך אותו שער, ומאחר שמצאנו ישועה הראשונה בלשון פקידה, שמע מינה דזהו שער הישועה של דבר זה כשזוכה שהשי"ת פוקדו"**.

ולפי זה יוצא, כי האזכור הראשון של אחים בתורה הוא שלילי ביותר – קין והבל והשנאה שביניהם. ובעצם כמעט כל ה"אחים" שהוזכרו בספר בראשית [יצחק וישמעאל, יעקב ועשו, יוסף והאחים] היו "שונאים זה לזה". וכנוסח המדרש תנחומא כפי שהוא מובא בילקוט שמעוני: **"מי יתנך כאח לי, אי זה אח, אתה מוצא מתחילת ברייתו של עולם האחים שונאים זה את זה, קין להבל, ישמעאל ליצחק וכו'".** ואם כך, הרי ש"פתיחת השער" וה"שורש" של ה"אחווה" בתורה היא בריב ומדון, ולא באהבה ואחווה, ותגדל איפוא התמיהה מדוע ה"אחווה" היא מלשונות השמחה.

במסכת ברכות (טז, ב) מובאות נוסחאות של תפילות שהיו אומרים אמוראים לאחר תפילת שמונה עשרה, ובהם תפילתו של רבי אלעזר: **"יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו [רש"י: בגורלינו] אהבה ואחווה ושלוש ורעות"**. ויש להבין, הרי בקשות דומות לתפילה זו כבר נאמרו בתפילת שמונה עשרה, ומדוע תיקן רבי אלעזר תפילה מיוחדת זו בנוסף על התפילה עצמה.

חודש תמוז והמאורעות שארעו בו – "אחווה"

ב. כתב בספר בני יששכר (מאמרי חדשי תמוז-אב, מאמר א אות ג) **"והנה תמצא בסידור השבטים לדגליהם, ראובן נגד תמוז"**. ויש לבאר את פשר הדברים, מדוע חודש תמוז קשור לשבט ראובן.

ועוד הביא הבני יששכר כי על פי הקבלה נחשב חודש תמוז לחודש ששורים בו דינים קשים: "ותצפנהו שלשה ירחים – אלץ תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא, ומאי ניהו תמוז אב טבת" (זוה"ק שמות יב, א). ובגמרא (פסחים קיא, ב) מובא ש"קטב מרירי" [שם של שדים] שולט בחודש זה.

בחודש תמוז שהו המרגלים בארץ ישראל, כמבואר בגמרא (תענית כט, א) "בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום".

עוד מאורע שהיה בחודש תמוז, מוזכר בברייתא סדר עולם (פרק ד) – שילוח העורב והיונה מהתיבה: "ויהי מקץ ארבעים יום (בראשית ת, ו), לקץ שהתחילו המים לחסור, בעשרה בתמוז, ויפתח נח את חלון התבה וגו' וישלח את העורב וגו', שהה שבעת ימים וישלח את היונה וגו' ולא מצאה וגו', שהה עוד שבעת ימים ויסף שלח [את] היונה וגו' ותבא אליו היונה וגו', שהה עוד שבעת ימים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד, הלכה וישבה לה על ראשי ההרים, בעשרי באחד לחודש נראו ראשי ההרים (שם ת, ה), זה אב".

בחודש תמוז נולד יוסף, כפי שמובא בסדר בדורות (חלק ימות עולם, ב' אלפים קצ"ט) "יוסף נולד כ"ז תמוז (שלשלת הקבלה) והבחי כתב א' תמוז ב' אלפים קצ"ט לבריאת עולם, וכן הוא בספר הישר". ובספר מועד לכל חי (סימן ט אות ג) כתב: "מה טוב מי שהולך להשתטח על קברו של יוסף הצדיק זיע"א ביום ר"ח תמוז, דנולד יוסף בר"ח תמוז".

מאורע נוסף מובא בסדר עולם רבה (פרק יא) שהיה בחודש תמוז הוא: "בג' בתמוז ויאמר לעיני כל ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון (יהושע י, יב), וידום השמש".

יש לברר במה קשורים מאורעות אלו ל"אחזה".

האמנם שנאו ה"אחים" המוזכרים בתנ"ך האחד את השני

ג. ברור לכל מתבונן, כי ה"שנאה" שהיתה בין האחים המוזכרים בתנ"ך, לא היתה "שנאה" במושגים שאנו רגילים בהם.

ידועים דברי הגמרא (שבת קיב, ב) "אמר רבי זירא אמר רבא בר זימנא אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים". רבי יוסף

יהודה ליב בלוך, ראש ישיבת טעלז (שיעורי דעת ח"ב עמ' סה, מאמר ראשונים כמלאכים) מחדד את המסר האמור בדברי חז"ל אלו: "מי שיש לו רק עינים לראות ואזנים לשמוע, יכול להכיר מדברי חכמינו הקדושים ז"ל, את רוב גדלותם ורוממותם ומיעוט ערכינו נגדם. הלא רואים אנו בחוש שהדורות מתמעטים והולכים. לא נדבר אודות האבות והאמהות הקדושים, אודות הנביאים, אנשי כנסת הגדולה, וגם אודות תנאים ואמוראים... עפרא לפומייהו דהני אנשי דאמרי שהם היו אנשים כמונו שענינים קטנטנים שתופסים מקום אצלנו, תפסו מקום אצלם, ושהדורות אינם מתמעטים והולכים. שוטה ופתי גמור יכול לומר דברים כאלו".

ואכן, בדרך זו מפרש ידידי רבי אשר וייס, ראש ישיבת דרכי תורה בירושלים, את המריבה בין יעקב ועשו, שלא היתה על רקע אישי, אלא בבחינה המבוארת בדברי הרמב"ן (בראשית יב, ב) "מעשי אבות סימן לבנים" – שכל מעשיהם והתנהגותם של האבות הקדושים קבעו ויצרו את מעשי בניהם לאורך כל הדורות, וכמו שכתב הרמב"ן בפתיחה לחומש שמות: "השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר, ובמקרי האבות כולם שהם כענין יצירה לזרעם, מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל העתיד לבוא להם. ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם".

על פי זה כתב הרב וייס: "מאבק איתנים ניטש בין יעקב ועשו. עוד ממעי אימם מריבים הם בנחלת שתי עולמות, למי הבכורה ועבודת המזבח. מהו עוז חפצו של יעקב בנטילת הברכות. מבואר בזוהר הקדוש (תולדות, קצט) שלא לעצמו זכה יעקב בברכות אלה, לא לדידיה ולא לגרמיה, אלא משום שראה ברוח קדשו, שרק ברכות אלו יתנו לזרע יעקב בסוף הדורות עוז ותעצומות לזכות לגאולה השלמה. לא למענו ביקש יעקב אבינו לזכות באלו הברכות, אף כי מצאוהו רעות וצרות, ימי עשו ולבן וכמעט עד האסף, עת קפץ עליו רוגזו של יוסף. לא, לא לצרכו פעל כל זאת, כי אם לזרע זרעו אחריו בצאתם אל ארץ מדבר תלאויות, להחיש ישועה וגאולה עולם, לקבצם שנית לכונן בית מקדשם – מעשה אבות יצירה לבנים. גדולי האומה לית ליה מגרמייהו ולא כלום".

כלומר, לפי מבט זה, המריבה והשנאה בין יעקב ועשו לא היו אישיים, אלא עבור הדורות הבאים. ובדרך זו ניתן גם להסביר את השנאה בין ישמעאל ליצחק, שנבעה מהחשש שישמעאל [שעבר על ג' עבירות חמורות, כמו בא ברש"י בראשית כא, ט] ישפיע לרעה על רוחניותו של יצחק – ולא נבעה מסיבות אישיות.

שנאת האחים ליוסף – "מעשה אבות סימן לבנים"

ד. אף שנאת האחים ליוסף נבעה ממניעים משוללי נגיעות עצמיות, כדבריו של השפת אמת (וישב תר"מ ד"ה במדרש) "אמר ר' אחזה בר זעירא, עבירתן של שבטים זכורה היא לעולם, תקוה היא לעולם, וישבו לאכול לחם, מאכיל לחם לכל באי העולם (ב"ר פד, יז). כי חלילה להבין כפשוטו שהיו חוטאים ח"ו. וגם מה שאמרו חכמים ז"ל, כי כל הגלות על ידי זה החטא. ומי לא יבין כי אין הדברים כפשטן. והלא ידוע כי אדרבא כל קיום בני ישראל בגלות וקיום כל העולם בזכות השבטים כידוע. אבל **בודאי השבטים הכינו דרך בעבורנו**. והם ידעו והבינו, כי לא נוכל להיות נמשך בהנהגה עליונה ורמה של יוסף הצדיק שנקרא נזיר אחיו. לכן כיון שמכרוהו ישבו הם במקומו, והכינו דרך במדרגה תחתונה קצת ממדרגות יוסף הצדיק, שנוכל למצוא דרך זה גם בתוך הגלות. אמנם הכתוב מייחס להם לחטא, כי היה להם להפליא מעשיהם למצוא דרך לתולדותיהם גם לפי הנהגה עליונה של יוסף הצדיק, כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה (במ"ר כ, כד), והן שמים לא זכו בעיניו, לכן מייחס להם החטא כאלו כל הגלות היה על ידיהם. אבל ודאי באופן זה שהיה. היה המעשה זו תקווה לנו בגלות כדברי המדרש הנ"ל. וחזר השפת אמת על הדברים בסגנון דומה (וישב תרמ"ו ד"ה במדרש) "והשבטים עם יוסף היו הכנה לגלות הזה, לכן נמצא בהם רמז מלשון הרע ושנאת חנם. וזה שאיתא במדרש (ב"ר פד, יח) **כשרצית נתת בלבם לשנוא כו' כלומר שהיה הכל מכוון בגזירת עליון. כדי שיהיה לנו קיום בגלות**. הוכרח להיות נמצא בהם רמז משנאת חנם כנ"ל".

ומבואר בדבריו כי השנאה בין האחים ליוסף לא נבעה כלל וכלל ממניעים אישיים, אלא מתוך עצה עמוקה ומופלאה "להבין" עבור הדורות הבאים דרכים לקיומם בגלות, ובבחינה האמורה לעיל של "מעשי אבות סימן לבנים".

ובתוספת לביאור הדברים, כתב מורי ורבי שמחה זיסל ברוידא, בספרו שם דרך (פרשת וישב חלק הביאורים אות ד) בביאור דברי חז"ל (בראשית רבה פד, ח) "לכו וראו מפעלות אלקים (תהלים סו, ה) וכתוב בתריה (שם פסוק ו) הפך ים ליבשה, **למה וישנאו אותו** (בראשית לו, ד), **בשביל שיקרע הים לפניהם פסים פסים**". וז"ל: "מבואר בזה שלא רק שלא הזכירה התורה תביעה או ביטוי של חטא על מכירת יוסף, אלא אדרבה, השנאה והפירוד בין האחים יצרה וקבעה לדורות את מהלך ההנהגה של עם ישראל בצורה של שבטים, כל שבט לעצמו. והיינו שהקב"ה שילם לשבטים על גבורתם

לקרוע מלבם את אהבתם לאחיהם – בקריעת ים סוף שנבקע פסים פסים, י"ב שבילים, שביל לכל שבט ונראה בדברי המג"א (או"ח ריש סי' סה; דובא במשנה ברורה שם ס"ק ד) בשם האריז"ל (בשער הכוונות) שהמנהגים שנהגו בשורשי התפלה אין לשנות ממנהג מקומו וכגון מנוסח אשכנז לספרד או להיפך כי י"ב **שערים בשמים נגד י"ב שבטים וכל שבט יש לו שער ומנהג לבד**, עכ"ד. ויש ללמוד מכך שמבט התורה והשקפת חז"ל על מכירת יוסף שונים בתכלית מראיתם השטחית של בני האדם, ולא נמצא כל פגם ותביעה במעשה זה, הגם שבעיני בן אנוש נדמה כי זהו מעשה שלא יעשה. **התנהגותם נבעה מתוך חשבון עמוק וראיית הנולד**, ושנאתם מקורה בסיבות שהוזכרו בתורה ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, ומתוך זה באו לפסק ההלכה לנהוג עמו ככל שעשו לו, ובמה שעל ידי הנהגתם זו נבקע הים "פסים פסים" לי"ב שבילים היה "אישור" מהשמים למשפטם ומעשיהם. ואף דוד המלך כאשר התבונן בזה, יצא מגדרו והתפעל באומרו "לכו חזו מפעלות אלקים" – אין זה אלא נפלאות הבורא ששנאת האחים לא היה בה כל חטא ולא גרמה פירוד אלא יצרה את כל המהלך הנפלא של עם ישראל המאוחד למרות י"ב השבטים שבו".

הנה כי כן, גם שנאת האחים ליוסף נבעה ממניעים משוללי נגיעות עצמיות, וכחלק ממעשים שהם "סימן" לדורות הבאים, וכדברי השפת אמת "אבל **בודאי השבטים הכינו דרך בעבורנו**".

השנאה של קין להבל – מתוך קנאה

ה. אמנם גם אם הסבר זה מבאר את מעשי האבות והשבטים, על שנאתו של קין להבל אחיו, נאמר הסבר אחר:

במדרש הגדול (בראשית ד, ה) מובא: "ואל קין ואל מנחתו לא שעה, מלמד שנדחת מנחתו של קין ולא ירדה עליו אש מן השמים, והיה מתבזה בעיניו שנתקבל קרבן אחיו והוא לא נתקבל קרבנו, שנאמר ויחר לקין מאד ויפלו פניו". קין חש עצמו פגוע, כאשר קרבן אחיו התקבל וקרבנו לא. וכנראה מתוך כך נתקנא באחיו, כדבריו של הרד"ק: "ואז התקוטט קין עם אחיו מתוך כעס שהיה לו עליו מחמת קנאה". וכן פירש האור החיים: "הכוונה היא, להיות כי קין נתקנא בהבל בחושבו כי הוא סיבה להשפלתו, כי באמצעותו הוכר אופלו, וחשב כי כשלא יהיה הבל במציאות יתרצה ה' בקין, כי אין עוד אחר לבחור בו, וחשב להורגו".

ולפי זה חזרה השאלה ששאלנו לעיל למקומה: לאור דברי רבי צדוק הכהן מלובלין, שהפעם הראשונה שמוזכר דבר כלשהו בתורה, הוא ה"שורש" למהותו, הרי שבין הזוג הראשון של אחים המוזכר בתורה – קין והבל, לא שררה "אחווה" במובנה הפשוט של חיבה ואהבה, כדברי חז"ל "אתה מוצא מתחילת ברייתו של עולם האחים שונאים זה את זה".

נמצא כי ה"שורש" של ה"אחווה" בתורה הוא בריב ומדון, ולא באהבה ואחוה, ואם כן, מדוע ה"אחווה" היא מלשונות השמחה.

☆ ☆ ☆

אחווה לא רק בטבע – אלא בדעות ובמטרות משותפות

1. הדברים יבוארו בהקדם המובן הנוסף שיש ללשון "אחווה".

במסכת בבא קמא (פח, א) נאמר על עבד שהוא "אחיק במצוות". במסכת מגילה (יג, ב) נדרש הפסוק "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (בראשית כט, יב) – "וכי אחי אביה הוא, והלא בן אחות אביה הוא, אלא אמר לה אחיו אנא ברמאות". ורבי יוסף ענגיל מביא בספרו בית האוצר (מערכת א-ה, כלל מח) "מצינו אח באומנות, והוא בספרא פרשת בהר (פרשתא ג, ט) אל תונו איש את אחיו, אין לי אלא תגר, תלמוד לומר את אחיו מכל מקום. ופירש הר"ש משאנן: מדכתיב אל תונו איש את אחיו, משמע אחיו הוא בתגרות".

מתברר כי פעמים והמושג "אח" אינו בהכרח אח מבטן ומלידה, אלא "אחים" הם בעלי אותה דעה או בעלי תכונות משותפות. וכדברי חז"ל (ילקוט שמעוני רמז קנח) "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם (בראשית מט, ה), וכולם אינם אחים, אלא שמעון ולוי אחים בעצה. נטלו עצה על שכם והחריבוה, שנאמר (בראשית לד, כה) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי, והם נטלו עצה על יוסף וביקשו להרגו, שנאמר (שם לו, יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו. וכן כשבאו למצרים אמר יוסף אם אני מניח שמעון ולוי במקום אחד, הן נוטלין עצה ומחריבין כרך גדול של מצרים. לפיכך הפריש שמעון מלוי שנאמר (שם מב, כד) ויקח מאתם את שמעון".

הרש"ר הירש (בראשית מט, ה) הוסיף בביאור יחסי ה'אחווה' המיוחדים בין שמעון ולוי: "באופיים של שמעון ולוי מתגלה קו, שהיה מכשיר אותם בייחוד לעמוד בראש

ההנהגה העתידה. הם אחים, והם גילו רגשי אחווה [משורש 'אחה'; מחוברים זה אל זה בחוט המאחד את כולם] במידה יתירה. עול שנעשה לקטן שבמשפחה, הרי הם חשים בו בלא כל אנוכיות, כאילו נעשה להם". ומבואר ששמעון ולוי, מלבד היותם אחים מבטן ומלידה, היתה בהם תכונת "אחוה", שהיו נחשבים כ"מחברים בחוט המאחד" [מלשון "איחוי"].

אל ה"עצה" המשותפת שלהם, המחשבות הזוהות והקשר הנפשי העמוק שביניהם – התכוין יעקב אבינו בהדגשה ששמעון ולוי "אחים", וכדברי האור החיים: "אומרו אחים, כי ישנם באחוה בטבעם ודעת אחת שווה כדעת אחים, ודבר זה לא ישווה בכל אחים". וכעין זה כתב הנצי"ב בפירושו העמק דבר: "שמעון ולוי אחים, הדבר מובן שלא כיוון יעקב להגיד כי המה אחים מלידה ומבטן, אלא הודיע שטבעם שווה יותר מהשתוות כל בני יעקב". ולמעשה כבר הרמב"ן כתב זאת בדבריו הקצרים: "הנכון בעיני שאמר כי שמעון ולוי אחים גמורים, דומים ומתאחים זה לזה בעצתם ובמעשיהם".

מדברים אלו למדנו, כי "אחוה", שהוא הקשר בין אחים, אינו מבטא רק קשר של אהבה בין אחים, אלא יש בו גם משמעות נוספת של חיבור בדעת ובתכונות פנימיות, המגדיר בעלי מעשים ועצות משותפות כ"אחים". ומפורש כן בדברי רש"י על הפסוק (דברי הימים א כה, ט) "ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף גדליהו השני הוא ואחיו ובניו שנים עשר", וז"ל: "וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים [ברודי"ר שפ"ט] בלשון אשכנז".

לתכונת ה'אחוה' – פנים לחיוב ופנים לשלילה

ז. מובן מאליו, שכמו לכל תכונה אחרת, גם ל"אחוה" פנים לחיוב ופנים לשלילה.

המלה "אַחִיָּה" מוזכרת בתנ"ך במקום אחד, בספר זכריה (יא, יד) בהקשר בלתי חיובי, בלשון הפסוק: "ואגדע את מקלי השני את החובלים להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל". ופירש רש"י: "שנתאחו בני יהודה ובנימין ונדבקו בתועבות מלכי ישראל". והרד"ק כתב: "האחוה שהיתה בין יהודה ובין ישראל בעבודת עבודה זרה הופרה אז, כיון שגלתה יהודה לא נשאר בישראל עובדי עבודה זרה, כי ישראל עד שגלו לא הניחו מלעבוד עבודה זרה בכל הצרות שהיו באות עליהם, וכיון שגלו וראו כי דברי הנביאים אמת בחרבן הארץ לא עבדו אחר כך עבודה זרה. ויהודה

גם כן עבדו עבודה זרה עד שגלו, וכיון שגלו בטלה העבודה זרה מהם, הנה כי הופרה אז האחוה שהייתה ביניהם בעבודה זרה.

כאן האחוה היא קשר משותף לעבודה זרה.

גם קשר האחוה שבין שמעון ולוי היה למורת רוחו של יעקב אבינו, בהתבטאותו על קשר זה "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם".

דוגמא נוספת לקשר "אחוה" שלילי, מצאתי בספר הדרש והעיון בפירושו לפסוק (שמות ב, יא) "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו", וז"ל: "תיבת 'מאחיו' במובנה הפשוט דקאי על משה, היינו שהכה איש עברי מאחיו של משה, היא מיותרת קצת, דבוודאי אם היה איש עברי, היה מאחיו של משה. ונראה לי לשער, דמה שאמר הכתוב 'מאחיו', אין הכוונה שהיה מאחיו של משה, רק מאחיו של המצרי המכה, כי מצאנו לשון אחווה לא לבד על קרבת משפחה, רק גם על קרבת הדעת, כמו דדרשין בב"ק (פח, א) אחיו במצוות. ומספר לנו הכתוב דזה המוכה לא היה מהטובים והישרים, רק מאחיו של המצרי המכה, כלומר, מהגרועים והפחותים הקרובים בדעותיהם ובמעשיהם להמצרים וכי גם כאלה בוודאי לא חסרו אז בתוך עם ישראל המתפתח והולך. ועם כל זה, כאשר ראה משה, כי איש מצרי קם עליו להכותו, לבש קנאה ויעמוד לימינו להצילו מיד מכהו".

הנה כי כן, מאחר ונתבאר ש"אחוה" אינה מצביעה על קשר בין בני משפחה, אלא על קרבת דעת – ברור כי לעתים, קירוב הדעת יכול להיות גם למטרה בלתי חיובית.

אך לא זו בלבד. מאחר ו"אחוה" היא גם הביטוי לחיבור בדעת ובתכונות, נראה כי הסיבה לכך שמוצאים אנו אחים מבטן ומלידה השונאים זה לזה, הוא בגלל המרחק בין הדעות והמעשים. משום שכאמור, "אחוה" איננה קשר משפחתי, אלא קשר עמוק ויסודי במטמוני הנפש. וכאשר נוצר ריחוק בין הדעות, כאשר המטרות אינן משותפות אלא מנוגדות, התוצאה הבלתי נמנעת היא קנאה ושנאה.

שבת אחים גם יחד – כמשה ואהרן

ח. מעתה מבוארים דברי חז"ל (אות א) שהפסוק "מי יתנך כאח לי", נדרש על "משה ואהרן, שנאמר הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", שהיו שונים מ"כל

האחים שונאים זה לזה. והסיבה לכך נאמרה בדברי המדרש: "שהיו [משה ואהרן] אוהבים ומחבבים זה את זה, שבשעה שנטל משה את המלכות ואהרן את הכהונה, לא שנאו זה את זה, אלא היו שמחים זה בגדולת זה וזה בגדולת זה". ולפי האמור הדברים מוטעמים, כי השלמות בין האחים היא, שהם "אחים" לא רק בגלל שנוולדו לאותם הורים, אלא בגלל שהם כ"מחוברים בחוט המאחד" [מלשון "איחוי" איש אל רעהו. ומשה ואהרן היו קרובים בדעתם ואוהבים זה את זה, והיו "שמחים זה בגדולת זה וזה בגדולת זה".

זאת ועוד, משה ואהרן השלימו בתכונותיהם האחד את רעהו, כדבריו של השם משמואל (פרשת צו ושבט הגדול, תרע"ז) "והנה לישראל היו שני גואלים משה ואהרן. וכבר אמרנו שמשה הוא בחינת השכל והמוח שהשפיע בישראל, ואהרן הוא בחינת הלב, והוא לב נשבר, כמידתו שהיה מתיירא ואמר שמא לא הייתי ראוי ומעלתי בשמן המשחה. אבל לב נשבר לבדו בלתי צירוף חוזה השכל שמגביה את הלב להיות לבו אמיץ בגיבורים במקום הצריך חיזוק, אלא שבירת הלב לבד, אין בו שבח, שהרי יכול ליפול במחלת הייאוש והמרה שחורה או להתבטל ולהתבייש מפני המלעיגים עליו. אלא עם שפלות רוחו ושבירת לבבו יאיר בו כח השכל ולהיות כולו שכלי, שהשכל אינו מתבטל ואינו משתנה כל כך בנקל, ויגבה לבו בדרכי ה'. וזהו הענין שהיו שני גואלים, כי תרוייהו צריכי, משה מדת המוח והשכל".

והנה בילקוט ראובני (חומש בראשית) כתב ש"משה הוא גלגול הבל, ואהרן הוא גלגול קין, ותיקן אותו". ולא נתבאר פשר הדבר. ולפי האמור מבואר כי משה ואהרן היו התיקון של קין והבל, משום שהשלימו את ה"אחווה" שהיתה חסרה אצל קין והבל, דהיינו את השלמות בקירוב ובדעת, שהיא ה'אחווה' האמיתית. ולכן דווקא אצל משה ואהרן כאחים נאמר "מי יתנך כאח לי".

השנאה והפירוד במובנם השלילי והחיובי

ט. נראה להוסיף בעומק המושג 'אחווה', על פי דברי רבי צדוק הכהן מלובלין (מחשבות חרוץ, אות יט) מדוע נבראה השנאה בעולם, וז"ל: "השנאה שיסד ה' יתברך בעולם, שלא היה מתחילת הבריאה, רק אחר החטא יש דבר שצריך לשנוא אותו, והיינו שנאת רע, ומשנאיך ה' אשנא (תהילים קלט, כב). וכיון שנתחדש השנאה של מצוה בעולם, נתחדש על ידי זה גם כן על ידה היצר רע דזה לעומת זה. וידיעת הרע, שבא לאדם פירוד הלבבות בין בני אדם עצמם שצריכים לאהוב זה את זה, ובא

מריבת קין והבל, ועד שגרם רציחה הראשונה בעולם, שזה תכלית שנאת הבריות להאבידן, היפך כוונת השי"ת בעולמו דלשבת יצרה".

ידידי רבי חנוך בן ארז, בספרו תבל וצדק, הסביר את דבריו של רבי צדוק הכהן: "חטא שפיכות דמים שחטא בו קין, שיהיה אדם נוטל חיי הזולת, חיים שנתנם לו הבורא - מנוגד לטבעו של עולם. גם מידת השנאה שבגללה עשה את מה שעשה - לכאורה אין לה מקום בין בני אדם, מה גם בין אחים. ואתה מתמדה, מאין בא קין בן אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, לידי מדה זו, וכתוצאה ממנה, למעשה הנורא של שפיכות דמים. והתשובה, שגרם החטא. אותו חטא ראשון שנכשל בו אדם, הוא שהביא גם רעה זו לעולם. הנחש הקדמוני, משביקש לעצמו את שאינו שלו, ורצה להתחבר אל מין האדם ולהתקשר אליו יותר ממה שנקבע בבריאה - גרם לריחוק ולאִיבה שהושתה מאז, בינו לבין האדם. ומשבאה לעולם מדת השנאה, הרי אפשר לה כבר שתיכנס בלבות בני האדם שיצרם תוקפם. כך צצה ועלתה מדה זו בלבו של קין. אף גם זאת, משחטא האדם [בעצת הנחש] והרע נעשה מצוי בעולם, באה אתו גם השנאה שלטובה, שכן שנאה חיובית, שנאת הרע - כח הוא שהוריד הקב"ה לעולם לטובה. אך כח זה של שנאת הרע, שהיה בו צורך מאז בחטא, ובשלו בא לעולם - הפך להיות אצל הרשעים, שנאת הטוב. כך בא קין לידי מדת השנאה, ועד שהגיע, בא לתכלית הרוע, שפיכת דם ונטילת חיים, הפך הכוונה בבריאת העולם ויישובו בבריות החיות בו".

למדנו מכאן, שיש בעולם צורך לשנאה, כדי לשנוא את הרע, וצורך זה בשנאת הרע התהווה לאחר חטא אדם הראשון. ואמנם, כאשר נעשה שימוש בשנאה לצורך שנאת החטא והרע, זהו כמובן דבר חיובי ונצרך. אך מכיון ש"זה לעומת זה" נבראו הטוב והרע בעולם, הרי שלתכונת השנאה יש גם השלכות רעות מאד, וכאשר נעשה שימוש בשנאה לשנוא את הטוב ולחרור ריב ומחלוקת, אין לדבר יותר גרוע מזה.

ה'אחזה' לשון של שמחה כאשר הקשר בין קרובים נועד למטרות נעלות

י. ממוצא הדברים מובן היטב מדוע "אחזה" היא אחת מלשונות השמחה, ומאיך לעיתים מוצאים אנו שהאחים שונאים זה לזה.

כי 'אחזה' פירושה שותפות בדעה ובמעשים, והסיבה שאחים מגיעים למריבה היא, בגלל שאינם משתמשים בשנאה למטרות שנועדה אליהן, לשנוא את הרע והחטא, אלא משתמשים בשנאה למטרות שליליות של ריב ומדון. ולמעשה, אמנם

האחים היו צריכים להיות קרובים זה לזה, לא רק בקירבה משפחתית אלא גם בקירבת דעת ומעשים. אלא שכפי שנתבאר, טבע הקב"ה בעולם את כח הפירוד והשנאה לאחר חטא אדם הראשון, וזה גרם לכך שלמרבית הצער אחים האוהבים בטבעם מתרחקים האחד מהשני בשעת מריבה, כי כגודל הקירבה והאהבה כן גדול הריחוק והשנאה.

בשל כך צריכים האחים לבצר ולחזק את קירוב הדעת שביניהם להחזירו לשורשו – המצב שבו שהאחים הם בקירבת דעת, ואוהבים זה לזה כמשה ואהרן. ואז ה'אחווה' היא לשון של שמחה, כי כאשר הקשר בין קרובים נועד למטרות נעלות, הרי שהוא מבטא שלימות של "חיבור כחוט מאוחד", ו"איחוי" של השלם.

ומישוב, מדוע דווקא האחים הראשונים בתורה, קין והבל, מוזכרים בנסיבות של שנאה ופירוד, וכדבריו של רבי צדוק הכהן, יש בכך "שורש" ו"פתיחה" לכל המושג 'אחווה' בתורה. שכן בקין והבל בא לידי ביטוי כח השנאה שנוצר בעולם לאחר החטא, המפריד ומרחיק בין אחים, והתיקון לכך הם משה ואהרן, עליהם נאמר "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", שהם האחים כפי שהיה בטבע העולם לפני החטא, הקרובים איש לרעהו הן בקירבת דם והן בקירבת דעת. ואולי התכוין דוד המלך לומר: "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" – כאשר הם יושבים ביחד כמו לפני החטא, ומיישמים הם התקווה העתידית, ששוב לא תשורר הקנאה והשנאה בעולם, ואחים ישבו ביחד כשהאהבה והאחווה שוררים ביניהם.

ויתכן לפי זה להסביר מדוע לא נאמר בתורה "ואהבת לאחיך כמוך", אלא "ואהבת לרעך כמוך", ואילו האיסור לשנא נאמר בלשון "לא תשנא את אחיך בלבבך", כי התורה ומצוותיה ניתנו לתקופה שלאחר חטא אדם הראשון, לאחר שהוחדרה לטבע מדת הקנאה והשנאה, עד שאולי יותר טבעי הוא, שאחים שונאים האחד את השני. ולכן מדגישה התורה במצווה זו: "לא תשנא את אחיך בלבבך", כלומר, עליך כיהודי, להתגבר על נטייה טבעית זו, ולהסיר את השנאה מלבך. ומאידך, התורה אינה מזכירה זאת במצוות אהבת רעים, כי כדי להגיע לאהבה מושלמת בתוככי הלב, קשה לצוות על האדם בעת הזאת, כאשר הקנאה והשנאה שוררת בעולם, שהאדם יגיע לדרגה של 'אחווה' כפי שהיה קודם החטא.

וגם מבוארת תפילתו של רבי אלעזר "יהי רצון שתשכן בפורינו אהבה ואחווה ושלום ורעות". כי תפילה זו היא בעצם בקשה לשנות את הטבע ולחזור למצב של "קודם החטא", כאשר השלום והשלווה שולטת בכל.

בחודש תמוז – הפירוד שגרמו המרגלים והתיקון להחזיר את ה'אחזה' למצבו הטבעי קודם החטא

יא. לשון השמחה 'אחזה' היא כנגד חודש תמוז.

לפי המבואר נראה כי ההסבר לכך הוא, בחודש תמוז מתחילה תקופת "בין המיצרים" – זמן של הפירוד ושנאת החינם, שבגינום חרב בית המקדש. ושורש השנאה והפירוד, גם הוא בחודש תמוז, בזמן שהמרגלים שהו בארץ ישראל בשליחותם והחליטו להוציא את דיבת הארץ, דבר שהוביל ל"בכיה לדורות", ולחורבן בתי המקדש הראשון והשני. וכנראה, בשל כך, בחודש תמוז שורים "דינים קשים", כפי שהביא הבני יששכר (לעיל אות ב) משום שבחודש זה יש שנאה ופירוד בעולם ובמובן מסויים, גם השנאה היא ביטוי קיצוני של מידת הדין.

ומאחר והשנאה והפירוד הם תוצאה של חטא אדם הראשון, וכמבואר לעיל, שאז הוטבע בבריאה כח השנאה, הרי שבבחינת "זה לעומת זה" יש בחודש זה אפשרות לתקן את ה'אחזה' ולהשיבה על כנה, כפי שהיה "קודם החטא", שאחים היו קרובים בקירבת דעת ואהבה זה לזה.

לפיכך, לא בכדי חודש תמוז הוא כנגד ראובן, ובד בבד נולד בו יוסף, כי גם הקשר בין שני אחים אלו, היתה בו "אחזה" במובנה החיובי, כמפורש בתורה (בראשית לו, כא) "וישמע ראובן ויצלחו מידם ויאמר לא נכנו נפש".

ולאות כי בחודש זה יתכן לשנות את הטבע, היו בתמוז המאורעות של משלוח היונה והעורב מהתיבה וכן "שמש בגבעון דום", שהם דברים שהיו מחוץ לגבולות הטבע, להדגיש את האפשרות שבחודש תמוז יש תקוה שה"מחוץ" לטבע יחזור לאיתנו כמו שהיה קודם החטא, ואחוות האחים תהיה אמיתית וכנה.

חודש אב

מלחמה ושלום

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, חודש מנחם אב הוא כנגד "שלום".

ראשית, יש להבין מדוע "שלום" נמנה על י"ב לשונות השמחה.

והנה היוצא מדברי הלב שמחה, שחודש אב הוא כנגד "שלום", נראה בהשקפה ראשונה תמוה מאד. במסכת תענית (פ"ד מ"ו) נמנו המאורעות שהיו בחודש אב: "בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר" – ומאורעות אלו של מלחמה ומדון הם לכאורה ההיפך הגמור מ"שלום", וצ"ע.

בראש חודש אב נפטר אהרן הכהן (במדבר לג, לח) שהיה "אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות פ"א מ"ב) וזה מתאים עם לשון השמחה "שלום" המכוונת לחודש אב. אך היא הנותנת, מהותו של אהרן הכהן ומעשיו באהבת השלום ורדיפתו לכאורה עומדים בסתירה עם מאורעות המדון והמלחמה של חודש אב, וצ"ע ביישוב הדברים.

לדעת האריז"ל סדר החודשים מכוון כנגד השבטים לפי סדר חניית השבטים במדבר: יהודה, יששכר וחבולון. ראובן, שמעון וגד. ולפי זה חודש אב הוא כנגד שבט שמעון (בני יששכר, מאמרי חודש תמוז אב, מאמר א אות ג). והנה שבט שמעון לא זכה לברכתו של יעקב אבינו, כפי שנאמר בפרשת ויחי: "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם, בסודם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחד כבודי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור, ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה" (בראשית מט ה-ז). שמעון מזוהה על ידי יעקב אבינו עם "כלי חמס" ומלחמת שכם. ואם כן תמוה כיצד שבט שמעון דר בכפיפה אחת עם ה"שלום" שבחודש אב, וצ"ע.

הדברים הנקראים "שלום"

ב. בדברי חז"ל מצאנו ש"השלום" נקשר עם דברים רבים.

שמו של הקב"ה, שמו של משיח, שמו של ישראל – כדברי מסכת דרך

ארץ זוטא: "אמר רבי יהושע, גדול הוא השלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום, שנאמר (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום. רבי יוסי הגלילי אומר, אף שמו של משיח נקרא שלום, שנאמר (ישעיה ט) אבי עד שר שלום. אמר רבי יהושע, גדול הוא השלום שישראל נקראין שלום, שנאמר (זכריה ח, יג) כי זרע השלום, למי השלום לזרע השלום".

התורה - נקראת "שלום", כדברי הזוהר (ח"ג דף קעו) "רבי יוסי אמר, כתיב (תהלים קיט, קסד) שלום רב לאוהבי תורתך, אורייתא הוא שלום, דכתיב (משלי ג, יז) וכל נתיבותיה שלום".

שבת - נקראת "שלום", כדברי הזוהר (ח"ג דף קעו) "כד ברא קודשא בריך הוא עלמא, לא יכיל לאתקיימא, עד דאתא ושרא עליהו שלום, ומאי הוא שבת, דאיהו שלמא דעלאי ותתאי" [כאשר ברא הקב"ה את העולם, לא יכל להתקיים עד שבא והשרה בו את השלום, ומהו - שבת, שהוא שלום לעליונים ולתחתונים].

אות י' ואות ו' - בזוהר (ח"ג דף רלח) מובא שחלק מהבטחת "הנני נתן לו את בריתי שלום", היא הוספת האות י' לשמו של פנחס [כפי שנכתב בפסוק (במדבר כה, יא) פינחס]. ובספר שפת אמת (פרשת פנחס תר"ט) כתב: "ענין היו"ד שנתוסף לפינחס, שהוא אות שלום, כי באות יו"ד אין חלל והפסק כמו בכל האותיות, וכמו כן באות ו'. והם ב' שלימות, כמו שכתוב (ישעיה נה, יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב".

יש להסביר מדוע האות י' והאות ו' הם אותיות "שלום".

מילה - כתב השפת אמת (פרשת פינחס, תרנ"א) וז"ל: "חתימת ברית קודש נקרא שלום (ח"ג דף קטו), כמו שבת שנקראת שלום. כי השלמת הבריאה היתה בו, כמו שאיתא (עי' רש"י בראשית ב, ב) מה היה העולם חסר - מנוחה, באת שבת באה מנוחה. ואיתא במדרש בראשית המשל טבעת שחסר בו חותם, ע"ש (עי' בר"ר י, ט), והכל ענין אחד, כי כל ימי המעשה הם דברים פרטים. ושבת הוא הכלל, ועל זה הכלל חתם ה' יתברך שמו כמו שכתוב (בראשית א, לא) יום השישי ויכולו השמים, ראשי תיבות שם הוי"ה (שו"ע או"ח סימן רעא סעיף י' ברמ"א). וכמו כן ממש סיום יציאת האדם הוא המילה, שזה האבר כולל כל האדם [כלומר, השלמת האדם היא רק לאחר הסרת הערלה ממנו בשעת ברית המילה]. ולכן חתם שמו יתברך במצות המילה, כדאיתא (תיקו"ז בהקדמה) מי יעלה לנו השמימה (דברים ל, יב) ראשי תיבות מילה, סופי תיבות הוי"ה".

יוסף הצדיק – בשפת אמת (פרשת קרח תרנ"א) הביא מהזוהר (ח"ג דף קעו, ב) "השלום הוא בחינת יוסף הצדיק".

ירושלים – נקראה "שלום" (מדרש זוטא, שיר השירים פרשה א).

הנה כי כן דברים רבים נקראו בשם "שלום", והשאלה היא, האם יש מכנה משותף בין כולם.

"שלום" בגימטריא "עשו" ובו חותמים את ברכת הכהנים

ג. על פסוק המקדים לברכת כהנים "כה תברכו את בני ישראל" (במדבר ו, כג), כתב בעל הטורים: "וכ"ה אותיות בפסוק שמע ישראל (דברים ו, ד) וכ"ה פעמים לשון ברכה בחומש, וכ"ה פעמים שלום בחומש, ולכך מתחיל ברכת כהנים בברכה ומסיים בשלום, וזהו (תהלים כט, יא) ה' יברך את עמו בשלום". הוזכרו בדבריו שלושה עניינים: שמע ישראל, ברכה ושלום, וצ"ב הקשר ביניהם. ובעיקר יש להבין את סיום דבריו במה שכתב "ולכך מתחיל ברכת כהנים בברכה ומסיים בשלום", וצ"ב.

דבר מופלא נוסף מבואר בבעל הטורים (שם פסוק כו) וז"ל: "וישם לך שלום. שלום, בגימטריא עשו. הוי מקדים שלום לכל אדם ואפילו בשלום גוי" (אבות פ"ד מט"ו). גם לאחר ההסבר, שהגימטריא מרמזת על החיוב לשאול בשלום כל אדם ואפילו בשלום גוי, עדיין לא מובן השילוב המפתיע בין "שלום" ו"עשו" שהוא "איש יודע ציד" ובעל מלחמות – שהם לכאורה דברים המנוגדים בתכלית, וצ"ע.

בספר קהלת (פרק א) מנה שלמה המלך "כ"ח עיתים", דהיינו עשרים ושמונה דברים עליהם נאמר "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים", ובכללם: "עת לאהוב ועת לשנוא עת מלחמה ועת שלום" (שם פסוק ח). והקשה האלשיך מדוע שני ה"עיתים" האחרונים – "עת מלחמה ועת שלום", לא נאמרו עם תוספת האות למ"ד לפנייהם "עת למלחמה ועת לשלום", כפי שנאמר בשאר ה"עיתים". ובוודאי שינוי זה מלמדנו דבר מזה, וצ"ב.

☆ ☆ ☆

השלום – מאחד ומחבר את הניגודים השונים בבריאה

ד. בביאור הדברים כתב האדמו"ר מסלונים בעל הנתיבות שלום (פרשת נשא) וז"ל: "לכאורה הדבר נעלם מבינתנו, מה שחז"ל העמידו את השלום בדרגה גבוהה כל כך. שמכל זה עולה, כי בוודאי אין משמעות שלום כפשוטו שהוא רק העדר

מחלוקת. וכן משמע מהא דכתיב "עושה שלום במרומיו", שהקב"ה עושה שלום בין מלאכים ושרפים, והרי במרומים אין יצר הרע ולא שייך בכלל מחלוקת, ומה יש לעשות שם שלום. ועל כרחק **דשלום הוא מדרגה חיובית עליונה** השייכת בעליונים ובתחתונים, שהתורה כולה שלום וכל הבריאה מתנהגת בשלום.

ויש לבאר הענין על פי מה שכתב הרה"ק המגיד מקו'ניץ זי"ע בעבודת ישראל (פרשת נח) לבאר הטעם מה שנקרא הקב"ה "שלום", ככתוב "עושה שלום במרומיו". כי קיבלנו מרבתינו נ"ע, כי אין לך דבר נברא שאיננו מורכב מד' יסודות: אש רוח מים עפר, והם יסודות מתנגדים, כי מים מכבים האש והרוח מנפחו, וכן כולם אחד לעומת חברו. ומצד השכל אין מבין איך הם בתפיסה אחת להיות מיוחדים ומשולבים, אלא שכח המחברם וכוללם יחד הוא אדון כל. וכתיב (תהלים קד, כד) כולם בחכמה עשית, ע"כ. והיינו שכל הבריאה שברא הקב"ה, לכאורה היא מלאה כוחות מנוגדים, וכולה פרטים מפרטים שונים המנוגדים וסותרים אחד את השני, קיץ וחורף, קור וחום, יומם ולילה, וכן **בין הנבראים עצמם יש סתירות וניגודים**, ובאופן טבעי אין קיום לכל חלקי הבריאה, ורק **מידת השלום היא כח על טבעי** שנתן הקב"ה בבריאה, המחברת וממזגת על היסודות והניגודים וכוללם יחד והיו לאחדים.

והיינו **שענין שלום הוא השלמות שבבריאה**, על ידי מיזוג כל הפרטים וההתאמה ביניהם, עד שכל חלק מתאים לחברו ומשלימו, **שמיזוג זה מקיים את הבריאה**. ולאור זה, הרי שהשלום אינו רק מידה פרטית, אלא מידה הכוללת, בה תלוי כל קיום הבריאה. ועל כן גדול השלום ששמו של הקב"ה שלום, וימחה שמי על המים כדי להטיל שלום, וה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, **כי זה הכח שמעמיד ומחזיק את כל הבריאה**, ע"כ דברי הנתיבות שלום.

ומבואר כי "שלום" אין פירושו רק "העדר המחלוקת", אלא ה"שלום" הוא "מדרגה חיובית". כלומר, "שלום" מלשון "שלמות" הוא הכח **המשלים** את הבריאה, משום שעל ידי השלום מתחברים ומתמזגים כל הכוחות המנוגדים בבריאה.

וזהו ביאור דברי הגמרא בברכות (נח, ב) "אמר רבי חנן, שלש שלמות הן: נהר, ציפור וקדרה... קדרה דכתיב, (ישעיה כו, יב) ה' תשפות שלום לנו". ובספר עיטורי תורה (פרשת נשא) מביא בשמו של מהר"ם בנעט, שאמר: "אין לך דברים המנוגדים זה לזה כמו אש ומים, והאפשרות היחידה שהם יהיו ביחד, היא רק באמצעות הקדרה, כאשר המים הנמצאים בתוך הקדרה מתבשלים באמצעות האש הנמצאת מתחת לקדרה. באמצעות הקדרה, הם אפוא פעילים יחד, ומכאן השימוש בקדרה כסמל

השלום". הקדרה היא דוגמא לשילוב כוחות ותכונות מנוגדים למטרה משותפת. והעולם מוסיף בדרך צחות: אמנם הקדרה עושה שלום, אבל היא עצמה מתפחמת. וזה דרכו של מתווך שיוצא מהעסק בפנים מפוחמות).

אין שלום ללא מלחמה

ה. ונראה לפי זה, כי מעלת ה"שלום" נבנית מתוך הניגוד ומתוך המלחמה שבעקבותיה בא השלום.

יסוד לדברים, מה שכתב השפת אמת (פרשת חקת, תרנ"ד) וז"ל: "ואיתא בגמרא (ברכות נה, א) והב בסופה (במדבר כא, יד) מקיש נחלי ארנון לניסי ים סוף, כי בני ישראל זכו אל השירה אחר יציאת מצרים, והמלחמה שהיה להם במצרים, היה הכנה להיות והב בסופה. כמו שכתוב מלחמות ה', אהבה בסופה, שכל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים (אבות פ"ה מ"ז), וזוכין אל השלום, שזהו בחינת השירה". כדרכו, בדבריו הקצרים, סלל השפת אמת יסוד ברור בהגדרת מהות ה"שלום", על פי דברי חז"ל ש"כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים". והיינו ששלום אמיתי ומבוסס נוצר לאחר שקדמה לו מחלוקת. השלום בירושת הארץ, וכן ניסי ים סוף, באו לאחר מלחמה שקדמה להם.

והדברים מתיישבים על הלב, שהרי מערכת הכוחות המנוגדים זה לזה בטבע הבריאה, היא זאת שלמעשה יוצרת את השלמות, כאשר על ידי השלום מתאחדים כל הכוחות במטרה משותפת. הניגוד שנוצר בטבע, הוא המביא לקיום שלום אמיתי. והמציאות היום יומית תוכיח, שאין אפשרות לאדם לגדול, הן מבחינה טבעית והן מבחינה רוחנית, ללא "נוגדנים". כאשר האדם עומד מול כוחות המתנגדים לשאיפותיו ותכניותיו, הוא מוציא מעצמו את מירב הכוחות שבו, כדי להגשים את מטרותיו. אדם משולל אתגרים, לעולם לא יצליח להפיק מעצמו את מיטב כישוריו ולעולם לא יגיע לשלמות.

ומכאן הקביעה שאין שלום ללא מלחמה. כלומר, מעלת ה"שלום" באה לידי ביטוי רק אם היא נובעת כתוצאה ממלחמה שהדרך היחידה למזג ולחבר בין כל הניגודים היתה באמצעות השלום. או אז, בכוחו של השלום המאחד בין כל הכוחות להביא לשלמות, כי השלום גורם שהאדם תורם מכל כוחותיו וסגולותיו, ועל ידי זה נוצרת מסכת מושלמת האוצרת בתוכה שילוב של כוחות רבים.

השלום והמלחמה – שני חלקים של השלם

ו. הרמב"ם בפירוש המשניות (מסכת פרה פ"ג מ"ג) כתב: "הנה אין הבדל בין איש שלא נטמא לעולם במת, ובין איש אשר נטמא כל ימיו ואחר כך טבל והזה עליו ג' ז', אלא שזה אשר הזה עליו, יותר גדול המדרגה בטהרה, לפי שהפסוק כבר שפט עליו שהוא טהור". ומבואר בדבריו שאדם טהור שלא נטמא מימיו, הוא אמנם טהור, אבל בתורה לא נאמר התואר "טהור" אלא על מי שנטמא ולאחר מכן נטהר. במילים אחרות: הטמא לאחר שנטהר עומד בדרגה גבוהה יותר ממי שלא נטמא מעולם, כי רק עליו נאמר בתורה שהוא "טהור". ודברים אלו מבוארים היטב על פי האמור ששלום ללא מלחמה אינו שלום בדרגה שלימה, וכמו כן, טהרה ללא טומאה שקדמה לה אינה טהרה שלימה.

במטרה להגיע מתוך המלחמה לשלום, גם בלשון הקודש רואים כי מלחמה ושלום אחוזים האחד בשני. שם העצם המרכזי של כלי מלחמה הוא "נֶשֶׁק", אך באותן האותיות, כאשר ישתנה הניקוד, נוכל לקרוא: "נֶשֶׁק" מלשון נשיקה, המורה על שלום ואחוזה. וגם אותיות השורש של מִלְחָמָה הם גם מלשון לָחֵם, המאחד את כל האנושות בצריכתו ובדאגה לקיומו השוטף, וגם מלשון הִלָּחָמָה הנובע משורש ל.ח.ם., שמובנו לחבר ולמזג. וכעין זה באותיות השורש ח.ר.ב. הבאות כחֶרֶב, סמל המלחמה, ומצד שני בהיפוך האותיות, משמעותם של חֶבֶר – חברות ושלום. חילופי האותיות במילים בלשון הקודש רומזים לנו, שאכן המלחמה היא כלי לעשיית שלום, וגם דברים מנוגדים יכולים בהצטרפותם בשלום, ליצור שלמות.

ובזה מוטעמים בדקדוק דבריו של החכם מכל אדם ב"כ"ח העתים" – "עת מלחמה ועת שלום" ללא תוספת של האות למ"ד. כי בכל ה"עיתים" האחרים, כגון חלקו הראשון של הפסוק: "עת לאהוב ועת לשנוא" – כל דבר הוא נושא בפני עצמו. יש אפשרות לאהוב את האחד מבלי לשנוא את האחר, וקיים גם מצב הפוך, לשנוא אחד מבלי לאהוב את האחר. ולצורך כך באה למ"ד השימוש להפריד ביניהם ולומר, יש "עת" שעל האדם לשנוא, ומאידך יש "עת" לאהוב. אולם בשני ה"עיתים" מלחמה ושלום, אין אפשרות לאחד בלא האחר, משום שכדי להגיע אל השלום ושלמות יש צורך מקדים במלחמה, שמתוכה יבוא השלום, ולכן אין כל מקום לתוספת למ"ד השימוש להפריד בין השנים (על דרך זו מיושבים דברי קהלת (ג. ד) "עת ספור ועת רקוד", ללא תוספת למ"ד השימוש. שכן החיים במהותם מכילים את שני הזמנים גם

יחד, ואין אחד ללא השני. אין מות שלא קדמו לו החיים, וגם לעת שמחה וריקוד קודם צער, בדברי חז"ל (שבת קל, א) "ליכא בתובה דלא רמו בה תיגרא".

ומעתה מבוארים דבריו של בעל הטורים "שלום בגימטריא עשו", כי כדי להגיע לשלום יש לזכור שמלחמה כמלחמת יעקב ועשו, היא חלק בלתי נפרד מהשלום, ולמעשה זו היא הדרך לשלום ולשלמות.

כל הדברים שנקראו "שלום" שלמותם באה מכח ההתנגדות אליהם

ז. על פי האמור נפתח לנו פתח להבין בתוספת עומק, את משמעות קריאת השם "שלום" לדברים שנזכרו לעיל, ונבארם:

התורה נקראת "שלום". כתב השפת אמת (פרשת קרח, תרנ"א) וז"ל: "כתיב (במדבר כא, יא) בספר מלחמות ה' את זהב בסופה, ודרשו חז"ל (קידושין ל, ב) אב ובנו שעוסקין בתורה נעשו כאויבים זה לזה ובסוף נעשו אוהבים, ע"ש. וזהו פירוש מחלוקת לשם שמים, ואז נקראת מלחמות ה', לכן סופה להתקיים, זה ה'זהב בסופה'. כי באמת **שלום שהוא מידה טובה הוא גם כן מתוך המחלוקת**, שהרי לא שייך שלום רק בין ב' צדדים. אבל [אם] הוא במחלוקת שלשם שמים זוכין אל השלום. כי באמת כל אדם יש לו דיעה מיוחדת בתורה, וכל בעל מחלוקת צריך לידע כי גם לחבירו יש דיעה אחרת ולא להיות עומד על דעתו רק לבקש האמת, ואז השי"ת מאיר עיניהם ונעשה השלום מתוך המחלוקת".

לפנינו, כי השלמות בלימוד התורה באה לאחר ה"מלחמה", מלחמתה של תורה. לאחר שהתפרצה המחלוקת בתורה בכל עוזה, אם היתה לשם שמים, סופה להתקיים, משום שכל אחד מהצדדים תרם את חלקו לבירור האמת, והשילוב ביניהם יצר את ה"שלום" – שלמות.

שבת ומילה נקראו "שלום", והדברים מבוארים היטב על פי מה שכתב השפת אמת (הובא לעיל אות ב) ש"חתימת ברית קודש נקרא שלום, כמו שבת שנקראת שלום. כי השלמת הבריאה היתה בשבת, וכמו כן ממש סיום יציאת האדם הוא המילה". כלומר, האדם נברא חסר, וכדי להגיע לשלמות צריך להסיר ממנו את הערלה, ורק כך הוא מגיע לשלמות, וכמאמר חז"ל (נדרים פ"ג משנה א) "גדולה מילה, שכל המצוות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל, שנאמר (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים".

וגם השבת באה לאחר ששת ימי החולין, היא שלמות הבאה לאחר "מלחמת הקיום" בימי המעשה, כאשר טרודים על המחיה ועל הכלכלה, ואז בבוא השבת מתקדשים ומתעלים לדרגת השלמות – "שלום".

ויש להוסיף על פי מה שכתב השפת אמת (פרשת פנחס, תרמ"ז) וז"ל: "איתא בגמרא (שבת יב) מתנה טובה יש לי בבית גנזי שבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם כו', והיא עצמה השלום שניתן לפינחס **דשבת שלום** איקרי. והענין דשבת הוא מעין עולם הבא, כי בעולם הזה חסר השלימות, כמ"ש במקום אחר, **ולכן שבת צריך הכנה**". ומבואר כי השבת היא שלמות מעין העולם הבא, ולכן כשם שכדי לזכות לחיי העולם הבא יש צורך בהכנה ראויה בזמן העולם הזה, כך גם כדי לזכות בהארת קדושת השבת צריך להתכונן מבעוד מועד. וזוהי בחינת ה"שלום" – שלמות, של השבת הבאה מתוך ההכנה המקדימה בימי המעשה.

ירושלים נקראה "שלום". בדברי חז"ל (ב"ר נה, י) מבואר טעם קריאת שמה של ירושלים: "אברהם קרא אותו יִרְאָה, שנאמר (בראשית כב, יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יִרְאָה. שם קרא אותו שלם, שנאמר (בראשית יד, יח) ומלכי צדק מלך שלם. אמר הקב"ה אם קורא אני אותו יראה כשם שקרא אותו אברהם, שם אדם צדיק מתרעם, ואם קורא אני אותו שלם, אברהם אדם צדיק מתרעם, אלא הריני קורא אותו ירושלים כמו שקראו שניהם – יראה שלם, ירושלים". גם כאן רואים אנו כי מהותה של ירושלים הוא שילוב בין "יראה" ו"שלם" – שלמות הבאה לאחר שילוב ומיזוג בין תכונות שונות. דברי ימיה של ירושלים מוכיחים כי מיום הווסדה, ירושלים היא עיר שעברו עליה אין ספור מלחמות בין לאומים ודתות, ורק לעתיד לבוא היא תהיה שלמה, בביאת משיח צדקנו.

יוסף הצדיק הוא בבחינת "שלום". והסבר לכך, כי שלמותו של יוסף התגלתה לאחר המחלוקת שהיתה לו עם אחיו, וכדברי השפת אמת (פרשת קרח, תרנ"א) "כי באמת כל אדם יש לו דעה מיוחדת בתורה, וכל בעל מחלוקת צריך לידע כי גם לחברו יש דעה אחרת ולא להיות עומד על דעתו רק לבקש האמת, ואז השי"ת מאיר עיניהם ונעשה השלום מתוך המחלוקת. ואמת כי בסופה הוא בחינת השלום בחינת יוסף הצדיק".

אות י' ואות ו' הם אותיות "שלום". וביאור הדברים, באות י' מבטאים את הפועל בצורת עתיד, והאות ו' מחברת בין מילים ו' החיבור. נמצא כי שילוב האות י' והאות ו' מחברת בין עבר, הווה ועתיד, וכאשר חיבור זה קיים יש שלום ושלמות.

ה"שלום" בחודש אב – נחמה הבאה לאחר החורבן

ח. על פי המבואר אין כל סתירה בין המאורעות של חודש אב – חמש הפורעניות והמלחמות שהיו בחודש זה, ובין לשון השמחה המכוונת כנגד חודש זה – "שלום". וגם אין סתירה בין תאריך פטירתו של אהרן הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום, בראש חודש אב, לפורענויות והצער שבחודש אב. כי אדרבה, הרי ה"שלום" בדרגתו המושלמת בא לאחר המלחמה. ואין כל ניגוד בין המלחמה והשלום, משום שניגוד זה הוא הדרך אל השלמות.

ומובן מדוע שבט שמעון מתייחס לחודש אב, ואין כל סתירה בין שמעון שכליו "כלי חמס" לחודש אב המסמל שלום, וכפי שהוכיח סופו של שמעון על תחילתו, כמבואר בדברי רש"י על הפסוק (בראשית מט, ז) "אחלקם ביעקב אפיצם בישראל", וז"ל: "אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים". והיינו כאמור, שהמלחמה סוללת את הדרך לשלום, וכך נהג שמעון, שמלחמתו בשכם הכשירה אותו בסופו של דבר להיות איש שלום מלמד תינוקות של בית רבן.

והאמת היא, שזהו גם מהלך חודש אב, שתחילתו יגון ואנחה, וכדברי המשנה (תענית פ"ד מ"ו) "משנכנס אב ממעטין בשמחה", וסופו ימי ששון ושמחה, עליהם נאמר "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים" (שם משנה ח). והדברים מתאימים עם המבואר, שהשלמות והשלום באים לאחר מדון ומלחמה, ולפיכך אף הנחמה והגאולה השלמה בט"ו באב, באה רק לאחר השבר והצער של תשעה באב.

גם שם החודש "אב" מרמז על מהלך זה, כשם שהאב מייסר את בנו כדי לחנכו ולהעמידו על הדרך הנכונה, וכאשר הבן חוטא לעיתים האב אפילו מכהו או מכאיב לו – אולם ברור לכל כי ייסורים אלו אין מטרתם לצער בלבד אלא לתקן, ולהוביל את הבן אל השלמות, וכמאמר החכם מכל אדם (משלי יג, כד) "חושך שבטו שונא בנו". כך היא גם מהותו של חודש אב, שהמאורעות המצערים של תחילת החודש, החורבן והגלות, עתידים להוביל את עם ישראל אל השלמות ואל השלום המיוחל בביאת הגואל.

וברור איפוא כי "שלום" הוא מלשונות השמחה, שכן אין לך שמחה גדולה יותר מהצטרפותם של הניגודים לכדי יצירה מושלמת.

השגת השלום ב"רדיפה" אחריו שלב אחר שלב

ט. לפי המבואר, שהדרך אל השלום והשלמות עוברת במשעולי האבל והיגון, יובנו דבריו של המאור ושמש (רמזי ט"ו באב) שכתב כי היושבים בחושך צריכים "להסתגל" למצבם החדש באור, וז"ל: "ויראה לרמוז בזה כי הנה החדש אב תחילתו קשה עד אחר ט' באב. ובשבת נחמו, הגם שהחשכות חלף והלך לו, האורות אין מתחילין להתנוצץ עד ט"ו בו. ואז התגברות הדינים, ובט"ו בו מתעוררים הרחמים. וצריכים אנו להמשיך אורות העליונים מעט מעט, כמי שישב במערה כמה זמנים, באם פתאום יצא מן המערה לאור השמש בצהרים, ישחית מאור עיניו שלא יוכל לסבול את האור, כי יהל, רק צריך להרגיל את עצמו מעט מעט עם האור. כן הדברים ההוא שתמוז וחצי אב הוא עת התגברות הדין והעולם חשך בעדם, ובט"ו באב מתחילים האורות להתנוצץ וצריכים אנו להמשיכם מעט מעט עד שנסיר כל המסכים המבדילים".

כלומר, בדומה לאדם הנמצא בחושך שצריך להיזהר שלא להיחשף לאור בבת אחת, כך גם הדרך לצאת מחשכה רוחנית לאורה היא איטית ומתמשכת ולא נעשית בין רגע. והטעם לכך מוסבר לפי האמור לעיל שהשלום האמיתי מגיע לאחר מלחמה, ורק לאחר מעבר איטי ומתמשך בין המצב הקודם למצב החדש. ובשל כך גם המעבר מהאור לחושך צריך להעשות בזהירות ובעקביות.

"שלום" הוא מתנה שנתן הקב"ה, כדברי חז"ל (ויקרא רבה לה, ח) "אמר ר' יונתן ג' נתנו מתנה לעולם, ר' עזריה בשם רשב"ל אומר אף השלום, דכתיב ונתתי שלום בארץ". ומתנה, בנוהג שבעולם, בדרך כלל לא ניתנת בלא שום סיבה, ואין "ארוחות של חסד" [באנגלית: no free lunch]. ומכאן נלמד שכדי לזכות ב"מתנת" השלום צריך להיות "אוהב שלום ורודף שלום". להיות ראויים לקבל את מתנת השלום, שאיננה באה סתם כך, צריך הכנות מראש. צריך להתכונן גם לאפשרות של צער ומלחמה, אשר מובילים לבסוף אל שלמות.

ונראה כי שני הדברים הנ"ל משלימים האחד את השני, והדרך להשגת השלום והשלמות היא בעבודה איטית ויסודית, שלב אחר שלב. כדי שהשלום יהיה בר קיימא והוגן, דרושה עבודה מקיפה ויסודית שעשויה להימשך זמן רב, אך הדבר משתלם, וראוי לעמול עליו.

חודש אלול

רעות

א. לפי סדר י"ב לשונות השמחה המכוונים כנגד חודשי השנה, לשון השמחה האחרון "רעות", הוא כנגד האחרון שבחודשי השנה, אלול. ויש לברר מהי משמעות המלה "רעות", מדוע זו לשון "שמחה", ומה הקשר בין "רעות" לחודש אלול.

זאת ועוד, לפי האימרה "אחרון אחרון חביב" (ב"ר עה, ח) יוצא ש"רעות" הוא החביב שבכל י"ב לשונות השמחה, ויש לבאר פשרה של חביבות זו.

רבי יצחק הוטנר, בדברי ההספד שנשא לאחר פטירת רבי חיים שמואלביץ, ראש ישיבת מיר (נדפסו בספר הזכרון לגר"ח שמואלביץ, ובספר פחד יצחק, אגרות וכתבים, סימן פז) עמד על השימושים השונים במילים "אחזה" ו"רעות" בתורה. ובעוד שלענין חיוב האהבה נאמר (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך", הרי שלענין איסור השנאה נכתב בתורה (שם פסוק טז) "לא תשנא את אחיך בלבבך", והדבר אומר דרשני.

דורשי רשומות מזכירים שלושה פסוקים הרומזים לחודש אלול:

[א] "אני לדודי ודודי לי" (שיר השירים ה, ג).

[ב] "ומל' ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך" (דברים ל, ו).

[ג] "איש לרעהו ומתנות לאביונים" (אסתר ט, כב).

יש להבין מדוע נבחרו דווקא פסוקים אלו לרמז בראשי התיבות שלהם את החודש "אלול". ובפרט יש לדיוק מלשון הכתוב "איש לרעהו ומתנות לאביונים", שה"רעות" היא מרכיב חיוני בעבודת חודש אלול, וצריך ביאור.

רע ורע - שורשם משותף

ב. המלה "רעות" היא מהשורש "רע" שמובנו: "חבר וידיד", והוא מבטא יחסי חברות וידידות עמוקים. לשורש זה הטיה חיובית נוספת: "רעיה", האמור בפסוק (שיר השירים ה, ב) "פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי". ובשם זה קרא הקב"ה לעם ישראל, כדברי חז"ל (ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקצב) "יפה את רעיתי כתרצה" (שיר השירים ה, ד)

– שאני מתרצה לכם". ואכן, אחד משבעים שמות החיבה שכינה הקב"ה את עם ישראל, המנויים בדברי המדרש (מדרש זוטא, שיר השירים א) – הוא "רע", וכמו שנאמר גם בתהלים (קכב, ח) "למען אחי ורעי". וכבר הזכרנו, שגם מצות אהבת הזולת נאמרה בלשון "רע" – "ואהבת לרעך כמוך".

והתנא במסכת אבות (פ"ו מ"א) קרא למי שעוסק בתורה לשמה "רע למקום ורע לבריות".

עוד מצינו שהצדיק נקרא 'רע' של הקב"ה, כדברי הנועם אלימלך (לקוטי שושנה) "הצדיק נקרא רע להקב"ה, שהוא גוזר והצדיק מבטל, ורמו לזה למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, רוצה לומר למען הצדיקים הנקראים אחי ורעי – אדברה נא שלום בך, הוא על כללות ישראל הנקראים בלשון יחיד".

לעומת זאת, האותיות "רע" משמשות גם במוכן שלילי – "רע".

ל"רעות" יש גם פן שלילי, כדברי החכם מכל אדם (משלי יג, ב) "הולך את חכמים יחכם ורעה כסילים ירוע". כלומר, אדם המתרועע עם כסיל, ידידות זו עלולה להיות לו לרועץ. וכבר דרשו חז"ל (מדרש משלי פרשה יג) "משל למי שנכנס לחנותו של בשם, אף על פי שאינו מוכר לו ואינו לוקח ממנו הוא יוצא וריחו בגדיו מבושמים, ואין ריח זו ממנו כל היום. עליו הוא אומר, הולך את חכמים יחכם. ורועה כסילים ירוע, משל לאחד שנכנס לחנותו של בורסקי, אף על פי שאינו מוכר לו ואינו לוקח ממנו הוא יוצא וריחו בגדיו מלוכלכים, ואין ריחו בגדיו זו ממנו כל היום. ועליו הוא אומר, ורועה כסילים ירוע". ובמקום אחר אמרו חז"ל (סנהדרין ק, א) "רבי אומר, לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר (משלי יח, כד) איש רעים להתרועע".

כשם ש"רע" הוא כינוי החיבה של ישראל, להבדיל, גם ישמעאל נקרא "רע", כפי שכתב הבן איש חי בפירושו למסכת אבות (פ"ג מ"ב) "הוי מתפלל בגלות בשלומה של מלכות – היא השכינה אשר בקרבנו, והיא השומרת אותנו. שאלמלא מוראה – על שבעים אומות למטה ושריהם למעלה, אז: איש את רעהו – זהו עשו שנקרא איש שדה, ורעהו – ישמעאל שנתחבר עמו, כדכתיב בעשו (בראשית כח, ט) ויקח את מחלת בת ישמעאל, אז: את ישראל שנקראים – חיים, ככתוב (דברים ד, ד) חיים כולכם היום – בלעו, שהיו בולעים אותם חס ושלום".

מאליה נשאלת איפוא השאלה, כיצד יתכן כי לשורש אחד "רע" ו"רעות", פירושים קיצוניים כל כך. קשר בין הקב"ה לעם ישראל מחד גיסא, ומאידך, כך גם נקרא הקשר בין עשו וישמעאל. מצד אחד, אות לידידות המביאה לאהבה וחכמה, ומצד השני, כך גם נקראת חברות שסופה כסילות ורוע. אתמהה.

"תרועה" "רעות" ו"רעות" – שורשם משותף

ג. לשורשה של המלה "רע" הטיה נוספת – "תרועה".

כידוע, בלשון התורה בענין תקיעות השופר יש הבדל בין קול ה"תקיעה" לקול ה"תרועה", ומהותה של ה"תרועה" היא "קול שבור", כדברי הריטב"א במסכת ראש השנה (לג, ב ד"ה והא דתנן) "והנכון שהתרועה שאמרה תורה לשון כולל הוא לכל קול שהוא נשבר ומחובר מחלקים, והוא מלשון (תהלים ב, ט) תרועם בשבט ברזל, בין שהוא מקולות נמהרים כגון ילולי [דהיינו קול ה"תרועה"]¹, בין שהוא מקולות שאינם נמהרים כגון גנוחי" וקול ה"שברים"]².

נמצא כי ל"תרועה" שפירושה קול שבור, ול"רעות" שורש משותף.

פעמים שגם המלה "רעה" שורשה "תרועה", מלשון שבירה, כפי שביאר בספר הכתב והקבלה את דבריו של יעקב אבינו לפרעה (בראשית מז, ט) "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט נרעים היו ימי שני חיי", וז"ל: "ויתכן כי מלת רעים כאן אינו הפך הטובה, כי אם הפיזור והפירוד הפך ההתאחדות והתדבקות, כמו וְרָעו דליותיו (ירמיה יא, טז) שיתפרדו ויתחלקו חלקיו על ידי שבירה. כל רועיך תרעה רוח (שם כב, כב) תרגומו יתבדרון לכל רוח. תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם, רצונו לומר, שיתפרדו זה מזה ולא יהיה להם אחדות לעמוד נגדך להלחם, "רעה הִתְרַעְעָה הארץ פור התפוררה" (ישעיה כד, יט) התפרדות והתחלקות בין אנשים להיות נבדלים זה מזה כפירורים, ומזה עושה שלום ובורא רע (ישעיה מז, ז). מלת רע כאן ענין פירוד החלקים פיזור האחדות שאין זה מסכים עם זה, והוא הפך הלשון, שענינו אחדות והסכמה שבין החלקים, ואין רע זה היפך הטוב". ומבואר בדבריו כי לעתים, המלה "רע" שורשה ב"תרועה", מלשון שבירה.

לפי זה הוא מבאר את דבריו של יעקב אבינו: "וטעם מעט ורעים, ימי שמחה שלי היו מעטים בכמותם, וגם אותו המעט היה מפוזר ומפורד, ולא היה מעולם שמחה הנמשכת כמות זמן מה לומר שנה זו או חודש זה היה לי לשמחה, כי ימי

שמחה המעוטים היו מפוזרים ומרוחקים זה מזה, ויום אחד של שמחה נתבטל ברוב ימי תוגה שקדמו לו וברוב אנחות שבאו אחריו.

הנה כי כן נתברר לנו שורשם המשותף של המילים: "רע", "רע" ו"תרועה", ובוודאי השורש המשותף מצביע על עומק החיבור שבין המילים, וצריך ביאור.

הקב"ה נקרא "רעך" וישראל "רעייתי" – כי הם חלקים מכלליות אחת

ד. הדברים נתבארו בהרחבה במאמרו של הרב הוטנר (תחילת דבריו הובאו לעיל אות א) והוא מקדים לבאר היאך גם הקב"ה, וגם ישראל נקראו באותו שם תואר ששורשו "רע".

הקב"ה נקרא "רעך", כדברי רש"י (שבת לא, א) בביאור תשובת הלל לגר שביקש להתגייר בעודו עומד על רגל: "דעלך סני לחברך לא תעביר", וז"ל: "רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כו, י), זה הקב"ה, אל תעבור על דבריו, שהרי עליך שנאוי שיעבור חברך על דבריו". וכתב הרב הוטנר: "דהיינו, מצות ואהבך לרעך כוללת כביכול גם את הקב"ה, כדכתיב רעך ורע אביך אל תעזוב. וצריך ביאור עומקו של דבר זה, כי דווקא תואר "רעך" משמש בתורת כינוי כלפי שמיא".

גם אחד התוארים של כלל ישראל הוא "רעייתי" מלשון "רע, כלשון הכתוב "פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי". וצריך להבין מה ייחודו של התואר "רעייתי", ובפרט, שכאמור, זהו תואר שבו קוראים ישראל להקב"ה.

וביאר הרב הוטנר את הדברים על פי השורש הנוסף של המלה "רע" שהוא "תרועה", וז"ל: "הנה תרועה היא קול שבור לעומת התקיעה שהיא קול שלם ופשוט, והרי ש"הרעה" היינו שבירה, וכיוצא בזה כתיב: תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם, והגורם רעה לחבירו, היינו שהוא "מרע" לו ושוברו. וזהו בעצם שורשה של התיבה "רע" – שבירה. ועל דרך זה הוא מובנו של התואר "רע". רע היינו חלק מסוים שנחלק ונשבר מהכלליות השלימה של כנסת ישראל, שהרי יש ברעות חילוקי דרגות. וחיוּבִי ואהבת ל"רעך" כמוך, ואל תעמוד על דם "רעך", מכוונים הם במסוים לכל יחיד בתורת יחיד, וכשמדברים על יחיד בתורת "רע" בפרטות, היינו שהינו חלק יותר גדול בכלליות כנסת ישראל, שנשבר ונתחלק מכלליות זו – "רע" מלשון שבירה, ומדרגת "ישראל" שבו גדולה יותר מחברו, כי המקום שהוא עומד בו כולל בתוכו מידה יתירה ממצאותה של כנסת ישראל והיא היא מעלת "רעך".

כלומר, עומק החיבור בין המילים "רע" ו"רע" הוא ענין ה"תרועה" – "שבירה", כי גרימת רעה לזולת היא שבירתו. וכמו כן מהעבר השני של המתרס, ה"רעות" בין ידידים היא הדרגה הגבוהה ביותר של האהבה, כאשר שניים מרגישים כאילו הם שני חלקים ש"נשברו" משלמות אחת.

ואם הגדרת ה"רעות" נובעת מקשר של שני חלקים הנובעים ממקור אחד, הרי שמוכן התואר הזהה של הקב"ה וישראל "רע", שהרי "קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל – חד הוא", וכביכול אלו הם שני חלקים ממציאיות אחת כוללת, כדבריו של הרב הוטנר: "וכאן אנו מגיעים לביאור התואר "רעייתי" שנתכנתה בו כנסת ישראל. ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא. כלליות כנסת ישראל היא חלק מסוים בכלליות זו של "חד הוא". וכשמדברים על כלליות כנסת ישראל בתורת מציאות בפני עצמה, אז היא מכונה בתואר רעייתי, והיינו החלק שנשתבר ונתחלק מאותה מציאות של "חד הוא". ישנו מקום במציאות העולמות, שם שולט ה"חד הוא" של קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל, וכלליות כנסת ישראל נשברת ונחלקת מהכלליות של ה"חד הוא". כך שייך לדבר כלפי הקדוש ברוך הוא בתואר "רע", עב"ד.

מעתה מובן מדוע מכל הלשונות שכנסת ישראל מכונה בהם ואחותי, רעייתי, יונתי, תמותי דווקא מהלשון "רעייתי" נגזר כינויו של הקב"ה כ"רע", שכן רעות זו שורשה באחדות הכללית "קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא". ובשל כך, כנסת ישראל נקראת "רעיה" של הקב"ה, ואף הקב"ה מחשיב עצמו כ"רע" של בניו אהוביו.

היוצא מדברים אלו, שכל יהודי הוא בעצם חלק "שבור" מהמציאות המאוחדת הכללית של עם ישראל. וכאשר כל "החלקים השבורים" מתאחדים, הרי שהמציאות חוזרת להיות שלימה. לכן בשעה שכל היהודים חיים האחד עם השני באהבה ובשלום במדרגה גבוהה כל כך, שכל אחד מרגיש כאילו הוא וחברו הם אותם חלקים שנשברו משלם אחד, זוהי "רעות" – אהבה מושלמת היוצרת את המציאות המאוחדת בין "קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל".

ומובן מאד לפי זה מדוע הגויים הופקעו לגמרי ממציאיות זו של "רעך", כמבואר בדברי חז"ל במקומות רבים, ש"רעך" נדרש פרט לעכו"ם, שהרי אין להם כל חלק ונחלה בקשר הקיימא הקדוש של "קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל".

לא יפלא איפוא, כיצד לאותו שורש יתכנו משמעויות הפוכות ומנוגדות כל כך – "רעות" ו"רוע", כי בכוח של שבירת הרצונות ["תרועה"] להפוך את הרע לרע ואת החסרון לשלמות.

הריעו לה' כל הארץ – ראשי תיבות "הלכה"

ה. נראה להוסיף, כי הדרך להשיג את ה"רעות" – להרגיש שהוא וחברו הם חלקים שווים ש"נשברו" מהשלם, היא כאשר כל אחד "שובר" את מידת הגאווה, ומכניע את עצמו לחברו בענוה.

היסוד לכך הם דברי פלא של האריז"ל: "הריעו לה' כל הארץ – ראשי תיבות הלכה". ובספר הבעל שם טוב על התורה (פרשת ואתחנן אות מט) מובא: "ואמר רבינו מוהר"י בעש"ט זצוקללה"ה, דאינם מובנים לכאורה דברי האריז"ל על מה זה ולמה השמיענו זה כי הריעו לה' כל הארץ הוא ראשי תיבות הלכה. ואמר הסבר על זה בטוב טעם ודעת, כי נודע דכל ענין מחלוקתם של התנאים והאמוראים היה הכל לשם שמים, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, רק זה הבין שכך הוא דרך עבודת השי"ת, והשני הבין כי הדרך הוא כך. משל למה הדבר דומה לבוני פלטרין למלך, שבאו והתקבצו הבונים לצייר את הפלטרין, וזה אומר ככה יש לצייר את תואר הבנין וזה אומר ככה, וכל אחד ואחד מכוון לאהבתו את המלך לעשות הבנין היותר מפואר למלכו. כן הם תלמידי חכמים הנקראים בניך (ברכות סד, א), ואל תקרי בניך אלא בוניך, שהם בונים עולמות בתורתם בשביל כבודו יתברך שמו, וכל אחד משער לפי אמת הבנין שבידו. ולזה אמרו ז"ל (מגילה כה, ב) אל תקרי הליכות אלא הלכות, ואז אם יעשה כן כל הליכתו הוא הלכה לה' ולא למען כבודו ח"ו. ומתי יכול להיות זה, אם האדם אינו לומד בגאווה והרמת ראש ח"ו, רק בשבירת הלב. ולזה אמר, הריעו מלשון שבירה, על דרך תרועם בשבט ברזל, לשון שבירה, היינו שישבר בשביל השי"ת וכבוד שמו את כל הארציות היינו הגאווה ותאות הכבוד".

למדנו מדבריו, כי ל"תרועה" במובן "שבירה", פירוש נוסף: "שבירת הארציות", שהיא התרחקות מגאווה ושאיפה לענוה. וזהו סוד קיומה של ה"הלכה", כאשר תלמידי החכמים מתנצחים ללא שמץ של גאווה, אלא אך ורק מתוך "שברון לב" בהכנעה לזולת, ובכוונה להרבות כבוד שמים, או אז דבריהם דברי אמת, להלכה ולמעשה.

דומה שבדברים אלו טמונה הדרך המובילה ל"רעות" – אותו קשר אהבה עילאי, שבו כל אדם חש כלפי רעהו כאילו שניהם חלקים שווים מהשלם. אם כל אדם ישבור את מידת הגאווה שלו ויבטל עצמו לחברו, יקל עליו להביט על חברו כאילו הוא וחברו הם שני חלקים שווים מהשלם.

ולמעשה זהו בפשוטו של מקרא, הציווי "ואהבת לרעך כמוך", כביאורה של הגמרא בשבת הנ"ל "דעלך סני לחברך לא תעבד". קיום מצות אהבת הזולת במדרגה שחברו נחשב עליו כ"רע" – "ואהבת לרעך כמוך", הוא רק כשהאדם הרואה כערך עליון לא לעשות לחברו את מה ששנוא עליו.

כעת גם מיושבת הערתו של הרב הוטנר מדוע חיוב **האהבה** לזולת נאמר בלשון "ואהבת לרעך כמוך", בעוד שאיסור **השנאה** נכתב בתורה בלשון "לא תשנא את אחיך בלבבך". כי באיסור השנאה אין חילוקי דעות, שהרי לא תיתכן אחווה פחותה ואחווה יתירה, לפיכך נאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך", שהרי באיסור השנאה הכל שווים, ולכן התואר הראוי לענין זה הוא "אחיך", תואר שאין בו שיעורים ושינויי דרגות. לעומת זאת, בכדי לקיים כראוי את חיוב האהבה צריך להיות במצב של "רע" – ב"שבירה" של העצמיות, כדי להיות חלק מן השני ולהתאחד עמו, עד שיוכל לאהוב אותו כנפשו, לכן נאמרה מצוה זו בלשון רע – "ואהבת לרעך כמוך".

חודש אלול זמן של "רעות" – "שבירה" בין אדם למקום ובין אדם לחברו

1. ממוצא הדברים מבואר היטב מדוע ה"רעות" מתאימה לחודש אלול.

"רעות" שורשה ב"תרועה", בשבירה. ומובנה של שבירה זו הוא בין אדם לחברו, כמבואר לעיל, שזו הדרך לאהבת הזולת, להרגיש כשני חלקים משלם אחד. אך "שבירה" היא כמובן גם דרך התשובה בין אדם למקום, וכפי שמובא בספר דרשות אבן שועיב, תלמידו של הרשב"א (נדפס בקובץ הדרום, כרך יב) "ענין תרועה צורך גדול לזכור זו המלה שהיא לשון זכרון תרועה, דכתיב תרועם בשבט ברזל, והקול קול בכי וילולי או גנוחי, להצטער על פשעיו. ומפני זה מצוותו בשופר כפוף, לכוף לבו ולשוח אותו". ובספר מנחה בלולה הוסיף: "יום תרועה מלשון תרועם בשבט ברזל, כלומר יום שברון לב ואנחה על חטאיו אשר חטא האדם, ובפרשת אמור פירש, זכרון תרועה – שברון הלב בתרועה".

נמצא כי דרך זה שאדם משבר את רצונותיו העצמיים ומשעבדם לאביו שבשמים, וכמו כן הוא משבר את רצונותיו על מנת לאהוב את חבריו, היא מיסודות עבודת

חודש אלול וה"חזרה" בתשובה, שהיא בעצם "שבירת" העבר, ניפוץ המעשים הקודמים ותיקונם, במהלך זה **שהתרועה** בשופר בחודש אלול מעוררת את הלבבות להפוך את **הרע לרע** – דבר שלם ומתוקן.

יתכן כי הדברים נרמזים בפסוקים בהם מוזכר חודש אלול, אני לדודי ודודי לי,^א "ומל ד' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך", "איש לרעהו ומתנות לאביונים" – המרמזים על שלושת העמודים "תורה עבודה גמילות חסדים", המכוונים כנגד שלשת האבות הקדושים. "איש לרעהו ומתנות לאביונים" – צדקה וחסד הוא כנגד אברהם אבינו, עמוד החסד. "אני לדודי ודודי לי" – השתפכות לפני הבורא בתפילה, מסמל את יצחק אבינו – עמוד העבודה, כדברי חז"ל (תענית ב, א) "איזו עבודה שבלב, הוי אומר זו תפילה". והפסוק "ומל ד' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך", לשוב אל המקורות היהודיים של תורת ישראל, הוא כנגד יעקב אבינו – עמוד התורה.

שלשה דברים אלו, ייסודם בכח הרעות – בכח השבירה. עמל התורה, יסודותיו בשבירה מפרכת של הרצונות עד מצב שבו האדם "ממית עצמו באהלה של תורה". גם כח התפילה, היא עבודה שבלב, הבאה ממיצוי שבירת הרצונות. וכמובן, גמילות חסדים, ובראשה מצות הצדקה, יסודה ב"שבירה", שהאדם נותן מעצמו, הן בגופו והן בממונו, לנזקים ונצרכים.

והדברים מוטעמים, שעבודת חודש אלול היא "לשבור" את הרצונות, וזהו הבריח התיכון לתורה, לעבודה וגמילות חסדים.

חודש אלול – השמחה הבאה מכוחה של ה"רעות"

ז. ומבואר היטב מדוע "רעות" היא לשון שמחה, ומקומה אחרון בלשונות השמחה לפי הכלל "אחרון אחרון חביב", ובחודש אלול דווקא.

אדרבה, בסוף השנה, לאחר הצטברות העוונות, ניתן בדרך התשובה להפוך את **הרע לרע**, כדברי חז"ל (ברכות לד, ב) "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים" שיש לבעלי התשובה כח להפוך את הרע לטוב יותר מאשר לצדיק גמור, כי "זדונות נעשות לו כזכויות" (ימא פו, ב). זו החביבות המיוחדת של ה"אחרון", כי רק אז יכולים כל המעשים השליליים להפוך לזכויות, ומכאן חשיבותו במעלה.

שלמות זו היא מקור **השמחה**, בתיקון הרע, וכאשר כל חלקי השלם מתאחדים באחדות הכללית ש"קודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא". ולכן לשון השמחה "רעות"

שהיא ביטוי שלמות זו, נקבעה כ"אחרון אחרון חביב", בסיומה של השנה ולקראת פתיחת השנה החדשה, בעת שהאדם מחפש להפוך את עוונותיו לזכויות. כי רק דרך שבירת העצמיות היא כלי מתאים לתיקון מעשי השנה החולפת, בינו לבין קונו, ובינו לבין רעהו, כדי להשיג את שמחתה של השנה הבאה.

בשולי הדברים:

מאמר זה התפרסם בחודש תשרי תש"ע בקובץ 'תורה ודעת', בהוצאת קהל עדת ירושלים (ישיבת המתמידים). בעקבות פרסומו, כתב לי ידידי, רבי יוסף חברוני, ראש ישיבת חברון:

ישר כח, נהניתי.

עיין בהכתב והקבלה על ויקרא כ"ה ט' שהביא את שני הפירושים על תרועה לשון שבר ולשון רעות וז"ל: "שופר תרועה. מלת תרועה ראוי להיות נסמך למלת שופר ולומר תרועת שופר, כי לא תאמר שופר קול רק קול שופר וכו' אמנם במכילתא דרשב"י (אמור דף צ"ב ב'), שופר תרועה אמאי? אלא שופר דמתבר שלשלאין דמתבר שלטנותא מכל עבדין וכו' לאחזאה חירו בכלא, פי' תרועה מן תרועם בשבט ברזל, ובוה שם שופר נסמך אל שם תרועה כראוי, שופר תרועה (ענטלאססונגס פאזוינע), והוא נכון מאד לפי הענין, העבדים נפטרים לביתם, כי נשבר עול שעבוד האדון מעליהם, וכן השדות; ואפשר לפרש שם תרועה מן ותרועת מלך בו, וירא פניו בתרועה (איוב ל"ג), שפי' ענין ריעות וחברה, כי שנת היובל היא שנת של חירות וקריאת דרור לכל יושבי הארץ, שנה של שמחה לעשירים ולעניים לבעלי אחוזה ולעבדים כי אין בו עבודת אדמה לא זריעה ולא קצירה, אבל כולם יתענגו זה עם זה בחברת מרעים, ויתורגם שופר תרועה (געזעלליגקייטס פאזוינע), עכ"ל. אכן במאמריך היו הפירושים לאחד.

רעיון דומה המסביר יותר בפשטות את "אחותי רעייתי", נמצא בפסוק "כי חלק ה' עמו" שהיא הבחירה של ישראל מאומות העולם (כמבואר בתנחומא ריש נח) וחלק הוא דבר הקרוב לאדם ו"הוא חלקו ונחלתו" אך השורש הוא משום ה"חילוק" שבו מאחרים, והחילוק מאחרים הוא החיבור של היותו חלק ממנו, וזוהי הדוגמא להיות הרעיה בהיותה בשבר של תרועה מופרדת ומחולקת מאחרים קרובה ומחוברת אל בעלה, שהרי היא מקודשת לו מכח היותה אסורה על כל העולם כהקדש.

יוסף חברוני

תוכן הערכים

תלב	דניאל
תלב	דעה-דעת
תלב	דרום
תלב	דרך ארץ

- ה -

תמט	הבל ע"ע קין והבל
תמז	הכנעה ע"ע ענוה
תלג	הכרת הטוב
תלג	המן
תלג	הנהגת השי"ת
תלג	הרהור
תלג	השגחה
תלג	התחדשות
תנ	התכוננות ע"ע ראיה

- ז -

תלג	זבולון
תלג	זכות-זכויות

- ח -

תלג	חדוה
תלג	חודש-חודשים
תלד	חולה-חולים
	חומר-חומריות ע"ע
תלא	גשמיות
תל	חורבן ע"ע בית המקדש
תלד	חטא-חוטא
תלד	חכם-חכמה
	חכמים-תלמידי
תלד	חכמים
תלד	חמה

תכט	ביכורים
תכט	בין השמשות
	בין אדם למקום ובין אדם
תכט	לחברו
תל	בינוני
תל	בית מקדש-משכן
תל	בנימין
תל	ברית מילה
תל	ברכה
תל	ברכת כהנים
תל	בתולה

- ג -

	גאולה - דברים שיהיו לעתיד
תל	לבוא
תלא	גבור-גבורה
תלא	גד
תלא	גדי
תמה	גוף ע"ע נשמה וגוף
תלא	גילה
תלא	גלות
תלא	גשם-גשמים
	גשמית-גשמיות
תלא	ורוחניות

- ד -

תלב	דבור
תלב	דג-דגים
תלב	דוד
תלב	דין
תלב	דיצה
תלב	דלי

- א -

תכג	אב [חודש]
תכג	אבות
תכג	אבנים
תכג	אבני החושן
תכג	אברהם
תכג	אדם
תכד	אדם הראשון
תכד	אדר
תכד	אהבה-אהבת השי"ת
תכד	אהרן
	אוכל אכילה ע"ע
תמא	מזון
תכה	אומות העולם
תכה	אותיות
תכו	אחדות
תכח	אחזה
תכח	אחים
תכח	אייר
תכח	אליהו הנביא
תכח	אלול
תכח	אמונה
תכט	אמת
תכט	אריה
תכט	אפרים
תכט	ארץ ישראל
תכט	אשה-נשים
	אתערותא דלעילא ואתערותא
תכט	דלתתא

- ב -

תכט	בחירה
-----	-------

תוכן הערכים

חמש ע"ע	מספרים-חמש	תמב
חנוכה	תלה	
חנניה מישאל		
ועזריה	תלה	
חשון	תלה	
חשמונאים	תלו	
חתן	תלו	
- ז -		
טבע	תלו	
טבת	תלו	
טוב ורע	תלו	
טומאה	תלז	
ט"ו באב	תלז	
ט"ו בשבט	תלז	
טלה	תלז	
- י -		
יאוש	תלז	
יהודה	תלז	
יום-ימים	תלז	
יום כיפור	תלז	
יון-יוונים	תלז	
יוסף	תלח	
יחזקאל	תלח	
ימין	תלח	
יעקב	תלח	
יצחק	תלח	
יצר הטוב - יצר הרע	תלח	
יראת שמים	תלח	
ירושלים	תלח	
ישראל	תלט	
יששכר	תלט	
יתרו	תלט	
- כ -		
כוכב-כוכבים	תלט	
כלה	תמ	
כסלו	תמ	
- ל -		
לב	תמ	
לבנה	תמ	
לשון הרע	תמ	
- מ -		
מאדים	תמ	
מאזנים	תמ	
מאכל ע"ע מזון	תמא	
מבול	תמא	
מזון	תמא	
מידה-מידות	תמא	
מזל-מזלות	תמא	
מחלוקת	תמא	
מחצית השקל	תמא	
מחשבה	תמא	
מים	תמב	
מלאך-מלאכים	תמב	
מלך-מלכות	תמב	
מן	תמב	
מנורה	תמב	
מנשה	תמב	
מסירות נפש	תמב	
מספרים	תמב	
מצוה-מצוות	תמג	
מצרים-יציאת מצרים	תמג	
מקבל ע"ע משפיע	תמד	
מרחשון ע"ע חשון	תלה	
משה רבנו	תמג	
משיח	תמד	
משכן ע"ע בית מקדש	תל	
משפיע ומקבל	תמד	
- נ -		
נח	תמד	
ניגון	תמד	
ניסן	תמד	
נישואין	תמד	
נס-נסים	תמזה	
נפש	תמזה	
נפתלי	תמזה	
נקודה פנימית	תמזה	
נשמה וגוף	תמזה	
- ס -		
סוכה-סוכות	תמזה	
סיון	תמזה	
ספירות	תמזה	
ספירת העומר	תמזה	
ספר יצירה	תמו	
סרטן	תמו	
- ע -		
עבירה ע"ע חטא	תלד	
עבודת ה'	תמו	
עבודה זרה	תמו	
עולם-עולם הזה-עולם הבא	תמו	
עוון - עוונות ע"ע	תמו	
חטא	תלד	
עין [חוש הראיה]	תמו	
עמלק	תמו	
ענוה-הכנעה	תמו	
עץ-עצים	תמו	

תוכן הערכים

תנג	שכינה	- ר -	תמוז	עקרב
תנג	שלום	ראובן	תמוז	ערב רב
תנג	שלמות	ראיה ע"ע עין	תלח	עשו ע"ע יעקב ועשו
תנד	שמחה	ראש השנה	תמוז	עשיר-עשירות
תנד	שמאל	רב	- פ -	
תנד	שמות הקדושים	רבי עקיבא	תמוז	פורים
תנד	שמים	רבי שמעון בר יוחאי		פנימית-פנימיות ע"ע נקודה
תנד	שמיעה	רוח-רוחניות ע"ע גשמיות	תמוז	פנימית
תנד	שמעון	ורוחניות	תמוז	פסח
תנה	שנאה	רחל	תמוז	פסח שני
תנה	ששון	רחמים	תמוז	פרנסה
תנה	שתיקה	ריח	- צ -	
- ת -		רינה	תמוז	צדיק
תנה	תאומים	רעות	תמוז	צדקה
תנה	תורה	- ש -	תמוז	ציצית
תנו	תמוז	שבועות	- ק -	
תנו	תמים-תמימות	שבט [חודש]	תמוז	קדושה
תנו	תפילה	שבטי י-ה	תמוז	קין
תנו	תפילין	שבעת המינים	תמוז	קנאה
תנו	תענית-תעניות	שבת	תנו	קרבן-קרבנות
תנו	תשובה	שופר	תנו	קרבן פסח
תנו	תשעה באב	שור	תנו	קשת-קשת
תנו	תשרי	שינה		

מפתח ערכים

- א -

אב [חודש]

מזלו אריה ..... קיד, רסז
 המליך אות ט' בשמייעה ..... רסא
 כנגד שבט שמעון ..... קטז, קכד, רסא, רסז, שצט
 לשון השמחה 'שלום' כנגד חודש אב .... שצט
 זכות דניאל בחודש זה ..... קטז, קכג
 משכנס אב ממעטים בשמחה ..... קיד, רסא, תז
 חציו הראשון ימי אבל וחציו השני
 שמחה ..... רסא
 השם 'אב' מורה על רחמים ..... קיד, תז
 נהגו להוסיף 'מנחם' לשם החודש
 'אב' ..... קיד, קכב
 פטירת אהרן הכהן בר"ח אב ..... שצט
 המאורעות בחודש זה ..... שצט
 השלום בחודש אב - נחמה הבאה לאחר
 החורבן ..... תז
 ע"ע ט"ז באב

אבות

מדרגתם - עבודת הבורא באמונה
 פשוטה ..... שמה
 זכות אבות ..... שמה
 מעשי אבות סימן לבנים ..... שפט
 תפילות - אבות תיקנום ..... שמב
 הקשת - סימן לשלושת האבות ..... כט, לה

אבנים

אינן מקבלות טומאה ..... רנח

אבני החושן

סגולתם ..... רנח

אברהם

נולד בתשרי ..... רפז, רצו, שג
 היכן למד תורה ..... שג
 פרסם שם שמים בעולם ..... קמד, רכד, שג
 נחשב כ'צדיק יסוד עולם' ..... קצה
 פעל לדורות שתשאר הפנימיות אצל
 האדם ..... קף
 חיבר ספר יצירה ..... קמד
 ההבדל בין נח לאברהם ..... לב
 גדולה מילה שכל המצוות שעשה אברהם אבינו
 לא נקרא שלם עד שמל ..... תד
 במסכת עבודה זרה של אברהם אבינו היו ד'
 מאות פרקים ..... קמד
 חטאו בשגגה בירידתו למצרים ..... קצה

אדם

בחינת 'עולם קטן' ..... יב, מט, קיה
 מלשון 'אָדָמָה' לעליון ..... צו
 בריאתו עפר מהאדמה בצירוף רוח
 ממללא ..... קנא
 מעלת האדם - בקידוש החומר ..... מא, ריא
 ישראל נקראים אדם ולא אומות העולם .. צו
 השם 'אדם' מורה על האחדות והשלום כי אינו
 בא בריבוי ..... צו
 האדם - עץ השדה ..... רא
 נח לו שלא נברא ..... רפה, רצה
 יש בו כוחות ופוטנציאל שעליו לגלותו
 ולממשו ..... רעג
 רוב זכויות או רוב עוונות - מידות בנפש
 האדם ..... י
 'בינוני' הוא הגדרה במהותו של האדם ..... יא
 האדם הגדול קטן בעיני עצמו ..... מוה

האדם עדיין חסר ועליו לשאוף לשלמות... קנז
 נקרא 'הולך' לעומת המלאכים שהם
 'עומדים'... קט, קט
 כוחותיהם של כל חיות רעות שבעולם נכללו
 באדם ואין לך חיה נוראה כזו... קיה
 כל אדם שאין לו אשה אינו אדם... קנז
 אדם הנברא בספר יצירה... קמו, קמו
 ע"ע נשמה וגוף

אדם הראשון

בריאית האדם על ידי צירופי שמות... קמג
 בריאתו מהעליונים ומהחתונים... רסה
 טעם בריאתו ביום הששי... רס, רס
 קודם החטא היה האדם ישר לגמרי כלול רק
 מסדרי כוחות הקדושה בלבד... קו
 לאחר החטא נעשה באדם תערובת של טוב
 ורע... קו
 ל"ו שעות שזכה ליהנות מאור הגנוח... קפה
 נחשב כ'צדיק יסוד עולם'... קצה
 חוש הריח לא נפגם על ידי אדם הראשון
 בחטאו... קז, קז
 מדרגת בני ישראל עד שבירת הלוחות כאדם
 הראשון קודם החטא... קה

אדר

מזלו דגים... נה
 חודש אדר מזל דגים – בחינתו יוסף... נה
 המליך בו אות ק'... נה
 כנגד נפתלי... שמו, שמו
 מאורעות החודש נסתרים ונעלמים... נג
 משנכנס אדר מרבים בשמחה... נה, שמו, שמו
 בחודש זה ביקש המן להרע לישראל ברכילות
 ולשון הרע... נו, נז
 טעם שהיתה ישועת הפורים בחודש אדר... נב
 בחודש זה מלחמת הקדושה בטומאת הרע של
 עמלק... ריד
 חודש העיבור של אדר – כנגד מנשה
 ואפרים... נה

בא' באדר משמיעים על השקלים... שמו, שמו
 רינה – אחד מי"ב לשונות השמחה כנגד חודש
 אדר... שמו

אהבה-אהבת השי"ת

עבודת ה' באהבה... שפב
 אהבה פירושה נתינה... שפב
 אהבה – חיבור ודבקות בין האוהבים... שפא
 אהבה התלויה בדבר ואהבה שאינה תלויה
 בדבר... שפח
 אהבה היא אחד מי"ב לשונות שמחה – כנגד
 חודש סיון... שפז
 אין אהבה כאהבת הבורא... שפב
 יסודה של אהבת הבריות באהבת
 השי"ת... צה, שפז
 הטעם שמצות אהבת השי"ת נאמרה רק בספר
 משנה תורה... שפג
 ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול
 בתורה... צה, שפז, שפב, תב
 קודם תפילת שחרית יש לקבל מצות ואהבת
 לרעך כמוך... שפז
 אהרן הכהן היה מחזק את מצות אהבת
 השי"ת... שפז, שפג

אהרן

אוהב שלום ורודף שלום... שפג
 היה מחזק את מצות אהבת ה'... שפז, שפג
 לב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים
 ותומים... ק
 לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול
 ממשה... צט
 מזל תאומים רומז למשה ואהרן ששניהם היו
 שקולים באחד... צט
 שבת אחים גם יחד – זה משה ואהרן... שצד
 משה ואהרן היו אוהבים ומחבבים זה את
 זה... שפז

אוכל אכילה ע"ע מזון

אומות העולם

ישראל נקראים אדם ולא אומות העולם ... צו
 ישראל נרדפים מפני עכו"ם ... פו
 ההבדל בין אחדותם של ישראל לאחדות
 המזוייפת של אומות העולם ... עט
 ההבדל בין שמחתם של ישראל לשמחת
 הגויים ... שנא
 לשונותיהם מקורם בלשון הקודש ... שנא
 תורה בגויים אל תאמין ... שנג
 חכמה בגויים תאמין ... שנג
 יש דברי חכמה והנהגות טובות באומות העולם
 שניתן ללמוד להם ... שנג
 לכל אחת מאומות העולם חכמה
 מיוחדת ... שנג
 עיקר הגלויות הוא כדי להוציא בחינת החיים
 וניצוצות הקדושה שיש בהם ... שנג
 השימוש בניגונייהם בעבודת התפילה ובדברי
 הפוסקים ובהנהגות הצדיקים ... שנג

אותיות

י"ב חודשי השנה כנגד י"ב אותיות ... קמז
 איזוהי האות הראויה לבריאת
 העולם ... קמט, קנט, קע, קפא, רה, רטז, רכו,
 רנא, רפא, רעא
 בכל מקום שבו נזכרה האות בפעם הראשונה
 בתורה יש לימוד על מהותה ... רז, שפז
 האות י' היא יסוד ושורש כל האותיות ... רעג
 בברכת כהנים ס' אותיות ... קעב
 אותיות מנצפ"ך
 מהותם ... קפב
 הם בסוד הגאולה ... קפב

אות ד

מסמלת את המציאות הגשמית ... ריט
 אות ה'
 ניסן – המליך אות ה' בשיחה ... רכז, רכב
 העולם הזה נברא באות ה' ... רכז, רכו, ערב

כאשר מוציאה מהפה אינו מרגיש בה ... ריז
 בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות ד' ומהאות
 ו' ... ריז, ריט
 אין לה מילוי ... ריז, רכד
 אות של סייעתא דשמיא ... רכה
 לאברהם וליוסף נוספה האות ה'
 בשמים ... ריז, רכד
 חיבור ההווה והעתיד, הגשמי והרוחני ... ריה
 רמז למידת המלכות ... רכ, רכג
 מרמזת על הגאולה העתידה וביאת
 המשיח ... רכ

אות ו'

אייר – המליך אות ו' בהרהור ... רכו, רלז, שעד
 מדוע לא נברא בה העולם ... רכו, רלז
 וי"ו – וא"ו – ו"ו ... רלז
 ו' החיבור ו' ההיפוך ... רכח, רלד, רמח, רצו, שעד
 צורת האות – קו ישר ... רכט
 בכתיבה מלאה תוכה כברה ... רל
 מורה על השיווי ... רל, רלד
 מידת האמת ... רכט, רלז
 סוד הרכמים ... רכו, רלז
 כל התורה עומדת על האות ו' ... רלז
 השכינה מתעטרת באות ו' ... רכט, רלז
 נבחרה כעירבון על בשורת הגאולה ... רכח, רלז
 בכתיבת סת"ם מורכבת האות ז' מהאות ו'
 ומהאות י' ... קמט, רמח
 בכתיבת סת"ם מורכבת האות ל' מהאות כ'
 ומהאות ו' ... קמט
 בכתיבת סת"ם מורכבת האות ס' מהאות כ'
 ומהאות ו' ... קעא

אות ז'

סיון – המליך אות ז' ... רלז
 מדוע לא נברא בה העולם ... רכד
 זי"ן פירושו כלי נשק ... רלז
 ז' מלשון זן ומפרנס ... רלז, רמח
 מספרה שבע ... רלז
 מורה על הדעת ... רמג

רומזת על השלמות הרוחנית המקיימת את
המציאות הגשמית ..... רמז
בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות ו' ומהאות
י' ..... קמט,רמח
בכתיבת סת"ם מורכבת האות ט' מהאות כ'
והאות ז' ..... רפד
בכתיבת סת"ם יש באות צ' שתי אותיות
ז' ..... רח,ריג

אות ח'

תמוז – המליך אות ח בראיה ..... קד,קי,רנא
מדוע לא נברא בה העולם ..... רנא
משמעויותיה ..... רנב
ח' מלשון חטא ..... רנב
לא היתה בשמות השבטים שהיו על אבני
השוחם ..... רנב,רנח,רפג
בכתיבת סת"ם מורכבת משתי אותיות ז' או
מהאות ז' והאות ו' ..... רנד

אות ט'

אב – המליך אות ט' בשמייה ..... רפא
מדוע לא נברא בה העולם ..... רפא
מלשון טיט ..... רפב
הרואה ט' בחלומו סימן יפה לו ..... רפב,שפז
נרמז אור העליון הגנוז לעתיד לבוא ..... רפג
לא היתה בשמות השבטים שהיו על אבני
השוחם ..... רנב,רנח,רפג
נעדרת מלוחות ראשונות ..... רפג
בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות כ' והאות
ז' ..... רפד
יש לה שני ראשים ..... רפד

אות י'

אלול – המליך אות י' ..... ער
מדוע לא נברא בה העולם ..... רעא
היא יסוד ושורש כל האותיות ..... רעג
היא נקודה גולם ראשית המעשה ..... ער
העולם הבא נברא באות י' ..... רעז,ערב

מסמלת את שמו ית' ..... רמח
מסמלת על היצר הרע ..... ערב,רעט
מסמלת את המחשבה ..... ערב
מרמזת על העתיד ..... ריח,ערב
מרמזת על העלם ודברים נסתרים ..... רעג
מרמזת על הכח הפוטנציאלי הטמון
באדם ..... רעג
בגימטריא עשר ..... ער,ערב
מספרה עשר השייך לכל דבר מעלה
וקדושה ..... ריט
בכתיבת סת"ם יש בה ג' קוצים ..... ערה
בכתיבת סת"ם מורכבת האות ז' מהאות ו'
ומהאות י' ..... קמט,רמח
בכתיבת סת"ם מורכבת האות צ' מהאות נ'
ומהאות י' ..... קעא
קוצו של י' ..... רעו

אות כ'

דומה לכף היד ודומה גם לכף כפופה ונותן
ומקבל ..... רפד
בכתיבת סת"ם מורכבת האות ט' מהאות כ'
והאות ז' ..... רפד
בכתיבת סת"ם מורכבת האות ל' מהאות כ'
ומהאות ו' ..... קמט
בכתיבת סת"ם מורכבת האות ס' מהאות כ'
ומהאות ו' ..... קעא

אות ל'

תשרי – המליך אות ל' ..... קמט
מדוע לא נברא בה העולם ..... קעט
מרמזת ללב ..... קנב
מסמלת לימוד ..... קג
מכונה מגדל הפורח באויר ..... קמט,קנד
מפני מה גבוהה מכל האותיות ..... קמט,קנד
ראשי תיבות ל'ב מ'בין ד'עת ..... קנב
בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות כ' ומהאות
ו' ..... קמט

אות מ'

היתה עומדת בלוחות בנס ..... קנא

אות נ'

חשון - המליך אות נ'

בריה ..... כו, קנח, קפו, רצפ, שו

מדוע לא נברא בה העולם ..... קנח

נ' פשוטה ונ' כפופה - האדם במלחמת רוחו

וגופו ..... קפד, קפו, שו

מרמזות על נ' שערי בינה ..... קפ

מורה על נצחיות ..... קפב

מסמלת על ישראל שהם עם אחד ..... קפד

האות נ' עומדת בפני עצמה ..... קפג

אחת מאותיות מנצפ"ך ..... קנח

אותיות נ' הפוכות נעשו 'סימניות'

בתורה ..... קנפ

מפני מה לא נאמר אות נ'

באשרי ..... כו, קפג, קפו, קע, שו

בכתיבת סת"ם מורכבת האות צ' מהאות נ'

ומהאות ו' ..... קנא

אות ס'

כסלו - המליך אות ס' בשינה ..... קע

מדוע לא נברא בה העולם ..... קע

משמעותה ..... קנא

מסמלת שלמות ..... קעג

אות ס' מרמזת על הקב"ה, ישראל, ירושלים,

משכן, בית המקדש, תורה ..... קנא

אינה מוזכרת בפרשת הביכורים ..... קעז

היתה עומדת בלוחות בנס ..... קנא

בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות כ' ומהאות

ו' ..... קנא

אות ע'

טבת - המליך אות ע' ברוגז ..... קפא

מדוע לא נברא בה העולם ..... קפב

רומזת על עין ..... קפא

אין ע' אלא תורה ..... קפב

מסמלת את ההבנה והראיה הפנימית ..... קפד

מסמלת ברכה ..... קנא

צורת האות ..... קפה

אות צ'

שבט - המליך אות צ' ..... קנג, רא

אחת מאותיות מנצפ"ך ..... קנג, רג

צ' כפופה וצ' פשוטה ..... קנג, רא

צ' - צד"י - צד"ק ..... קנג

רומז על צדיק גמור ..... קנד, ר

רומז על גיל תשעים ..... קנד

בכתיבת סת"ם מורכבת מהאות נ' ומהאות

ו' ..... קנא

באות ו' עתיד הקב"ה לגאול את ישראל לעתיד

לבוא ..... רד

אות ק'

אדר - המליך אות ק' בשחוק ..... רה

מסמלת קדושה ..... רה

מדוע לא נברא בה העולם ..... רה

בכתיבת סת"ם יש בה שתי ז' ..... רה, ריג

משמעות של קדושה וקללה ..... ריג

אחדות

ישראל כוחם באחדותם ..... עא, עג, פ

כאשר ישראל באחדות שכינה שורה ..... קג

כאשר ישראל באחדות זוכים למדרגה

גבוהה ..... עג

כאשר ישראל מאוחדים נחשב שהם יוצאים מן

הגלות ..... קב

מעלת השלמות הבאה מכח האחדות ..... צח

כאשר כל אחד מבטל עצמו לחברו מתאחד

הכלל לעשות רצון ד' ..... נא

בכוחה מתגברים על כל הקשיים הרוחניים

והגשמיים ..... סט

השם 'אדם' מורה על האחדות והשלום כי אינו

בא בריבוי ..... צו

עצת המן להרע לישראל מכיון שהיו מפורדים

ומפוזרים ..... עה, קא

נגאלו ממצרים בכח אחדותם ..... עו

הגאולה העתידה תבוא מכח אחדות כלל

ישראל ..... עו
ההבדל בין אחדותם של ישראל לאחדות
המזוייפת של אומות העולם ..... עט
באחדות רעים נקראים תאומים ..... ק
מזל תאומים – סמל לאחדות ..... צד, שפד

אחזה

אחד מי"ב לשונות השמחה – כנגד חודש
תמוז ..... שפו
פירוש המלה 'אחזה' ..... שפו, שצב
לתכונת האחזה פנים לחיוב ולשלילה ..... שציג
לשון של שמחה שנועד למטרות נעלות ... שצו

אחים

לא תשנא את אחיך בלבבך ..... שפו
כל האחים שונאים זה לזה ..... שפו
אח אינו בהכרח אח מבטן ומלידה אלא הכוונה
לבעלי דעות ותכונות משותפות ..... שצב

אייר

המליך אות ו' בהרהור ..... רכז, רלז, שעד
מזלו שור ..... פג, שפח, שעד
החודש השני המסמל על פירוד ..... רלז
חודש זיו הוא אייר ..... פד, שפז, שצב
כנגד יוסף ..... פח
כנגד יששכר ..... שפט, שעד
חדה – אחד מי"ב לשונות השמחה כנגד חודש
אייר ..... שפו
מאורעות החודש וירידת המן ומלחמת
עמלק ..... פד, קבח, שפח, שעג
הזכויות בחודש זה ..... פג
זמן של שפע ..... צ
סגולת החודש לרפואה ..... פג, שפז
זמן רפואה לנפש ..... שנא
אייר – אני ה' רופאך ..... פד, שפז, שנא
אייר – רמו א' ברהם י' צחק י' עקב
ר'חל ..... פד, פח

בחודש זה שמחה כפולה – רוחניות

וגשמית ..... שנא
נקודת החיבור בין פסח למתן תורה ..... רלז
מדוע נקבע פסח שני בחודש זה ..... שעג
יום פטירת רשב"י בל"ג בעומר – בחודש
זה ..... שפח, שעג

אליהו הנביא

מוצאו של אליהו הנביא משבט גד ..... קלז
בה' מקומות נטל יעקב אות משמו של אליהו
עירבון כדי שיבוא לבשר גאולת בניו ..... רכח

אלול

מזלו בתולה ..... קכו, קלז, ער
המליך בו אות י' ..... ער, רעח
כנגד שבט גד ..... קבח, קלז, רעח
ימי רצון ..... קכו, קלז, רעז
התשובה טובה בכל עת אך חודש אלול מובהר
יותר לתשובה ..... קכו, קלז, ער
אמירת מזמור לדוד ה' אורי וישעי ..... ער, רעז
אני לדודי ודודי לי' .... קבח, קלז, רעז, תט, תטז
איש ל'רעהו ו'מתנות
ל'אבינים ..... קבח, קלז, תט, תטז
א'ת ל'בכך ו'את ל'בב' ..... קבח, קלז, תט, תטז
אלול – אותיות 'לולא' האמנותי ..... רעז
זכות חנניה מישאל ועזריה בחודש זה ..... קבח
בא' אלול ראש השנה למעשר
בהמה ..... קכו, קלז, ער, רעז
הזמן לגילוי הכוחות הטמונים באדם ..... רעז
עבודת החודש – שבירת הרצון ..... תטז
תקיעת השופר בחודש זה ..... ער, רעח
'רעות' – אחד מי"ב לשונות השמחה כנגד חודש
אלול ..... שכו

אמונה

מדרגת האבות – עבודת הבורא באמונה
פשוטה ..... שמה
המאמינים באמונה פשוטה לא המירו דתם ביום
זעם ..... קבח

אשה-נשים

אין אשה אלא לבנים ..... רעו
 כל אדם שאין לו אשה אינו אדם ..... קעז
 כל השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה .... שכג
 כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה... דש
 לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה
 מצויה בתוך ביתו אלא בשביל אשתו .... שכג

אתערותא דלעילא ואתערותא דלתתא

בחינת הקדושה לא תקדים אלא למזמין אותה
 ומעיר על הדבר ..... רז
 בזכות אתערותא דלתתא מושפעת אתערותא
 מלעילא ..... רכה
 פתחו לי פתח כחודה של מחט ..... רכה

- ב -**בחירה**

הטעם שהאדם נברא כבעל בחירה ..... קעז

ביכורים

הלוקח הנלמד מפרשת הביכורים ..... קעז
 טנא - בגימטריא ס', רמז לביכורים אחד
 משישים ..... קעז
 בפרשת הביכורים לא הוזכרה האות ס' ... קעז

בין השמשות

זמן חיבור האור והחושך, הקדושה
 והחולין ..... זג
 בריאת הקשת בין השמשות ..... כח, זג

בין אדם למקום ובין אדם לחברו

השלמות הכוללת בין אדם למקום ובין אדם
 לחברו תלויה אחת בשניה ..... צו
 עבודת חודש תשרי - אהבת הבריות ואהבת
 המקום ..... רצה
 עבירות שבין אדם למקום יח"כ מכפר ... רצה
 מחשבה על הזולת ..... שיח

אמונה הבאה מכח שמיעה מבוססת

יותר ..... קעח
 עיקר כוחה של התפילה באמונה
 פשוטה ..... שמה

אמת

האות ו' מידת האמת ..... רכט, רל"ה

אריה

מזל חודש אב ..... קיד, רפז
 גבור כארי ..... קטז
 מלך החיות ..... פה, קטז, רפז
 ארי דורס ואוכל ..... קיז
 כל זמן שמזקין מוסיף כח ..... קיז
 יש בו מציגה של כעס ותקיפות מחד ורחמנות
 מאידך ..... קיז
 דמות אריה מצויירת על דגלו של
 יהודה ..... קטז, קכה
 הרואה ארי בחלום ..... קטז, קכב

אפרים

בחינת עשה טוב ..... יז
 הבן יקיר לי אפרים ..... רצז
 תשרי כנגד שבט אפרים ..... יז, רפז, רצז
אפרים ומנשה
 אפרים היה גדול בתורה ודבר באלוקיו ומנשה
 בהליכות עולם ועוסק בצרכי ישראל ..... שה
 חודש העיבור של אדר - כנגד אפרים
 ומנשה ..... פה

ארץ ישראל

היא הנקודה הפנימית של הבריאה ..... קל"ח
 גבוהה מכל הארצות ..... קנו
 נקראת נחלה בלי מייצרים ..... קל"ח
 האם ישוב הארץ הוא מצוה ..... רב
 לעתיד לבוא יטענו אילני הסרק שבארץ ישראל
 פירות ..... ש"ט

בינוני

הגדרה במהותו של האדם ..... יא
ג' ספרים נפתחים – צדיקים בינונים
ורשעים ..... ח

בית מקדש-משכן

אבן השתיה בבית המקדש – המקום שממנו
נשתת העולם ..... קלח
כינור של מקדש של שבעה נימין ..... קמב
בחשון נסתיימה בניית בית המקדש
הראשון ..... יט, קנה, רפז, רצט
בחשון יבנה בית המקדש השלישי ..... כ, קנה
בניסן הוקם המשכן ..... עא, עז, קפג

חורבן בית המקדש

בתשעה באב נחרבו ב' בתי המקדש ..... רכא
סיבת חורבנם ..... שיט
אפילו בשעת החורבן כבש הקב"ה
כעסו ..... קכב
לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה
תינוקות של בית רבן ..... שלד
השלום בחודש אב – נחמה הבאה לאחר
החורבן ..... תז

בנימין

מסירות נפשו ..... שיז
נקרא ידיד ה' ..... שיח
זאב יטרף ..... שיח
קרא שמות ילדיו על שם יוסף אחיו ..... שיח
חודש כסלו כנגד בנימין ..... שט, שיז

ברית מילה

הטעם שלא נברא האדם מהול ..... קעו
נכרתו על מצוה זו י"ג בריתות ..... רצא
כל מצוה שקבלו בשמחה עדיין עושים
בשמחה ..... קצא, רפז
היוונים רצו לבטל שבת מילה וחודש ..... שכח
ששון – זו ברית מילה ..... רפז, רצא

גדולה מילה שכל המצוות שעשה אברהם אבינו
לא נקרא שלם עד שמל ..... תד

ברכה

ענין הברכה לברר הטוב מהרע ..... פז
אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה ..... פז
מניין שמברכים על הריח ..... פז, קפז, שו
כל השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה ..... שכג

ברכת כהנים

היא ברכת הקב"ה והכהנים הם ה'צינור' להעביר
השפע ..... קעג
מבטלת חלומות רעים ..... קעב
מתחיל בברכה ומסיים בשלום ..... תא
חותמים את ברכת הכהנים ב'שלום' ..... תא
בברכת כהנים ס' אותיות ..... קעב

בתולה

מזל חודש אלול ..... קכו, קלב
מזל בתולה – הנקודה הפנימית שלא שולט בה
זר ..... קלב

- ג -

גאולה – דברים שיהיו לעתיד לבוא

הגאולה העתידה במידת הרחמים ..... רלז
הגאולה העתידה תבוא מכח אחדות כלל
ישראל ..... עו
אותיות מנצפ"ך הם בסוד הגאולה ..... קמב
האות ו' נבחרה כעירבון על בשורת
הגאולה ..... רכח, רלז
האות ה' והמספר חמש מרמזים על הגאולה
העתידה וביאת המשיח ..... רכ
באות ן' עתיד הקב"ה לגאול את ישראל לעתיד
לבוא ..... רד
באות ט' נרמז אור העליון הגנוז לעתיד
לבוא ..... רפג

גילה

אחד מ"ב לשונות שמחה – כנגד חודש	
שבט	שלא
ההבדל בין גילה ושמחה	שלא
שמחה גלויה לכל	שלא
שמחה עליונה	שלא
מורה על שמחה תמידית	שלא
שמחה ללא כל התרגשות והתחדשות	שלב
שמחה פתאומית	שלב
גילה – בשעה שהקטנים עוסקים בתורה ..	שלב
גילה אחר גילה	שלא

גלות

עיקר הגלויות הוא כדי להוציא בחינת החיים	
וניצוצות הקדושה שיש באומות	
העולם	שלב

גשם-גשמים

ירידת גשמים – השפלה לצורך התנשאות ...	נג
גדולת יום ירידת הגשמים	נד

גשמיות-גשמייות ורוחניות

השילוב ביניהם – מיסודות עבודת	
ה'	לח, מ, רפו, שעה
חיבור הגוף והנפש – התקשרות הרוחניות	
והגשמיות	רמד
חיבור ופירוד ביניהם	קפה, רלב
מעלת האדם – בקידוש החומר	מא, ריא
בקשת רמז לרוחניות וגשמיות	ל
האות ה' היא חיבור הגשמי והרוחני	ריח
האות ז' רומז על השלמות הרוחנית המקיימת	
את המציאות הגשמית	רמד
גדי מסמל חיבור בין רוחניות וגשמיות ...	לח, מג
יצחק רצה למסור ליעקב את הברכות הרוחניות	
ולעשו את הגשמיות	מג
היוונים סגדו לגוף ולחומר	מא
עבודת החשמונאים לשלב הרוחניות	
והגשמיות	מא

בה' מקומות נטל יעקב אות משמו של אליהו	
עירבון כדי שיבוא לבשר גאולת בניו	רכח
בניסן נגאלו ממצרים ועתידים	
להיגאל	עז, ריט
לעתיד לבוא צדיקים יושבים ועטרותיהם	
בראשיהם ונהנים מזיו השכינה	רפד
לעתיד לבוא יטענו אילני הסרק שבארץ ישראל	
פירות	שלט
לעתיד לבוא יצחק מסגיר על ישראל	עז
האור הגנוז שמור לצדיקים לעתיד	
לבוא	קפה

גבור-גבורה

אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור	צ
תכונת הגבורה יסוד בדרכי עבודת ה'	קמז
איהו גבור הכובש את יצרו	קיט
גבור כארי	קמז
יש גבורה טובה לבעליה ויש גבורה רעה	
לבעליה	קיט
הפנים החיוביות והשליליות של מידת	
הגבורה	קכב, קכה

גד

חודש אלול מתייחס לשבט גד	קכח, קל"ט
מוצאו של אליהו הנביא משבט גד	קל"ט

גדי

מזל חודש טבת	לז
זכותו של יעקב אבינו	לז, מוד
מלשון 'איגוד' ו'מגד'	לח
גדי מסמל חיבור בין רוחניות וגשמיות ..	לח, מג
גדי רומז לטוב	לח
גדי מרמז לעסקי הנפש	ל"ט
ישראל נקראים גדיים	לח
אומר בפרק שירה את הפסוק מי כמכה	
באלים	לח, מב

גוף ע"ע נשמה וגוף

ביום א' של ר"ה מבקשים על רוחניות וביום ב'
של ר"ה על גשמיות..... יג

- ד -

דבור

כוחו..... נה

דג-דגים

דגים מזל חודש אדר..... נה
מזל דגים יוצא דופן כי נאמר בלשון רבים (דגים)
ולא ביחיד (דג)..... פד
מזל דגים - בחינתו יוסף..... פה
כל מזל שהוא כפול כדגים הוא החלטי.... צד
סימן ברכה..... נה
אין עין הרע שולטת בהם..... נו, פא
לא נענשו במבול..... נו, פס
אינם צריכים שחיטה להתיר אכילתם.... נו, פא
תכונות הדגים..... פה
מעלת השתיקה - עולמם של הדגים..... נח, פס
זרעו של יוסף נמשל לדג..... פה
טעם אכילת דגים בסעודת שבת..... נו

דוד

ראש חודש הוא יום טוב של דוד המלך.... שח

מלכות בית דוד

מזרעו של פרץ..... צב
בחודש חשון נתחלקה מלכות בית דוד.... קפח

דין

מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במידת
הדין..... ט, רל"ז
הקב"ה משתמש במידת הדין להיפרע מן
הרשעים..... קבא
המספר חמש מתייחס למידת הדין.... קפז, קכב
בראש השנה הקב"ה עומד מכסא דין ויושב
בכסא רחמים..... ט, קל"ד

בטבת מתוחה מידת הדין..... שכ
בתמוז מתוחה בו מידת הדין..... רנא, שפז

דיצה

אחד מי"ב לשונות השמחה - כנגד חודש
ניסן..... שג
לשון ארמית ואין לו אך ורע במקרא..... שמו
דיצה - שימוש בשמחה שמקורה אצל
הגויים..... שג

דלי

מזל חודש שבט..... מה
מזל דלי נמצא בצד דרום..... מה
מזל דלי הוא מזל לישראל..... מה
פירוש המלה דלי וכלי לשאיבת מים, ענף,
דלן..... מו
מסמל הכנעה והתבטלות..... מה

דניאל

היה מתעסק בגמילות חסדים..... קנג
בגוב האריות..... קנג
זכותו בחודש אב..... קפז, קכג

דעה-דעת

חיבור הגוף והנפש - התקשרות הרוחניות
והגשמיות..... רמד
דעת היא מידת היישום של חכמה ובינה.. רמג
שורש הדעת הוא במח..... רמד
יארש - שלא מדעת..... כב
אות ז' היא דעת..... רמג
שור יש בו דעת להכיר בעליו..... פו

דרום

הרוצה להחכים ידרים..... קב
מזל דלי נמצא בצד דרום..... מה

דרך ארץ

קדמה לתורה..... שגז

- ה -

הבל ע"ע קין והבל

הכנעה ע"ע ענוה

הכרת הטוב

למקום שגדל והתחנך בו ..... פח

המן

הטיל גורל לידע באיזה חודש לגזור הגזירה על
 ישראל .. ה,בח,לז,מה,נה,עא,פג,צב,קד,קיד,קכח

הנהגת השי"ת

כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד ..... כה
 הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט
 השערה ..... קצה,שצ

הרהור

הרהורים רעים והדרך לבטלם ..... רלז
 בחודש אייר המליך אות ו' בהרהור ... רכז,רלז

השגחה

האמונה בהשגחה - מיסודות הדת ..... ז
 השגחה פרטית ..... שב
 השגחה בתוך ההסתר ..... פב

התחדשות

לטוב ולמוטב ..... קח
 תכונת המים להדגיש את ההתחדשות
 בבריאה ..... קיב
 חנוכה מלשון חינוך והתחדשות ..... שכו

התבוננות ע"ע ראייה

- ז -

זבולון

מתאפיין בכח הנתינה ..... שפד
 השותפות בין יששכר וזבולון ..... שפד

סיון כנגד שבט זבולון שאבנו

יהלום..... רמח,שעז

זכות- זכויות

על ידי זכויות משתנה המזל לטובה ..... א
 בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא
 במזלא ..... ב,ג
 ביאור גדר ריבוי זכויות ..... י
 מחילת העונות - בהטיית כף המאזנים לצד
 הזכות ..... ח
 זכות אבות..... שמה

- ח -

חרוה

אחד מ"ב לשונות שמחה - כנגד חודש
 אייר ..... שפו
 שמחה כפולה..... שפמ
 חרוה היא התורה..... שפו,שעה
 החרוה והעוז שלובים זה בזה..... שפו,שעה
 מורה על שמחה פנימית רוחנית המתגברת על
 העצב החיצוני..... שפמ
 אצל יצחק אבינו גילוייה של השמחה היה
 בחרוה..... שפו,שעה

חודש-חודשים

י"ב החודשים כנגד י"ב
 השבטים ..... פח,קמז,רפו,רצמ
 י"ב החודשים כנגד י"ב המזלות..... א,ד
 י"ב החודשים כנגד י"ב אותיות (ספר
 יצירה) ..... קמז
 י"ב צירופי שם הוי"ה כנגד י"ב חודשי
 השנה..... רפו,שנב
 י"ב החודשים כנגד י"ב לשונות של
 שמחה ..... רפג
 שמות החודשים עלו מבבל ..... רנד
 ראש חודש הוא יום טוב של דוד המלך ... שח

חכם-חכמה

חכמה אלוקית ..... רנ
 אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם ... צ
 מהות החכמים בהיותם מבקשי החכמה ... קנ
 חכמה היא 'כח' - מזה' ..... עד
 הרואה ספר יחזקאל בחלום יצפה
 לחכמה ..... שנ
 איזהו חכם הלומד מכל אדם ..... שג
 סייג לחכמה שתיקה ..... נח
 קנאת סופרים תרבה חכמה ..... קנ
 הרוצה להחכים ידרים ..... קב
 חכמה בגויים תאמין ..... שג
 דעת היא מידת היישוב של חכמה ובינה .. רמ

חכמים-תלמידי חכמים

מהות החכמים בהיותם מבקשי החכמה ... קנ
 מהות החכמים בהיותם 'תלמידי' חכמים ... קנ
 איזהו חכם הלומד מכל אדם ..... שג
 תלמיד חכם צריך להיות צנוע ומפורסם
 במעשים טובים ככלה ..... שכ
 כל ת"ח שאין בו דעת נבלה טובה הימנו .. קס
 בשעה שהקב"ה מסתכל בתלמידי חכמים
 שיושבים בבתי מדרשות נהפך כעס
 לרחמים ..... שד

חמה

החמה רוכב במרכבה ועולה מעוטר
 כחתן ..... שי
 ארגמן זה השמש ..... שי
 משמחת את רואיה ..... שט
 מכח השמש הגשמים יורדים והארץ מעלה
 פירות ..... שי
 שמחה לעשות רצון קונה ..... שי
 היא בחינת משפיע ..... שי
 ניתן ללמוד ממנה על מידת ההבלגה ..... שיג
 נתברכה במידת ההכנעה ..... שיג
 חתן נמשל לשמש ..... שי, שיז

חמש ע"ע מספרים-חמש

ראש החודש הראשון של השנה הוא

בחשון ..... שח
 מרחשון מלשון 'מר' ו'אדון' - הוא ראש לכל
 החודשים ..... כ, כג, שא
 טבת הוא ה'ירוד' שבחודשים ..... קפח
 עיין בערכי שמות החודשים [תשרי, חשון וכו']

חולה-חולים

כל המבקר חולה נוטל אחת מששים מחוליו -
 בבן מזלו ..... ב

חומר-חומריות ע"ע גשמייות**חורבן ע"ע בית המקדש****חטא-חוטא**

חטא מלשון חסרון והפסד ..... רנ
 חטא מלשון חטוי וטהרה ..... רנ
 אצל ישראל החטא הוא רק בחיצוניות ..... קלד
 ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא ..... קל
 תשרי מלשון תשרי ותשובה - שבו נמחלים
 עוונות ישראל ..... ה, ח, טז, קנה
 מחילת העוונות - בהטיית כף המאזנים לצד
 הזכות ..... ח
 ביאור גדר ריבוי עוונות ..... י
 אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח
 שטות ..... כב

חטא העגל

החטא הגדול - שרצו לסלול לעצמם מסילות
 חדשות בעבודת ה' ..... קט
 הערב רב הסיתו את בני ישראל לחטוא
 בעגל ..... קט
 בעקבותיו חזרה הזוהמא [שהטיל הנחש] לבני
 ישראל ..... קז

חטא המרגלים

חטאם בראיה לא נכונה ..... רנו
 בקשת משה רבנו מהקב"ה לאחר החטא להטות
 כף המאזנים לזכות ..... ח
 בחודש תמוז ..... שצח

חנוכה

מצות נר חנוכה מצוה חביבה עד מאד .... קפג
 ענין מהדרין ומהדרין מן המדרין דווקא
 בחנוכה..... שכה
 האור הגנוז בנרות החנוכה ..... קפז
 ל"ו נרות מאירים מתחילת חנוכה ועד סוף
 טבת..... מא, שכא
 ל"ו נרות כנגד אור נר ומאורות שזכרו
 בתורה..... קפה
 נר חנוכה משמאל – להאיר גם לשמאל לעשותו
 ימין..... שכז
 מצות הדלקת הנרות – בלילה..... שכב, שכח
 חיזוק כח התורה שבעל פה בהדלקת
 המנורה ..... קפו
 פרסומי ניסא ..... קפג
 מאור החנוכה נשאר אור לימים השפלים של כל
 השנה ..... קפז
 נס חנוכה נשאר קיים לדורות בזכות שמחת
 חנוכת הנשיאים ..... קצא
 ר"ח טבת חל תמיד בחנוכה ..... קפא, שכא
 ר"ח טבת הוא היחיד שיש בו חג ..... קפג
 מי שיש לו שמן בצמצום ידליק בכל לילה אחד
 ויתן גם לחברו ..... שיח
 נוהגים הנערים העניים לסבב בחנוכה על
 הפתחים ..... שיח
 הארת נס חנוכה עד היום הזה ..... שכז
 מלשון חינוך והתחדשות ..... שכז
 נס חנוכה בחודש כסלו ..... קעט
 המשכן הושלם בכסלו אך לא נחנך בחודש
 זה ..... קעט, קפג, שט
 מדוע חפשו החשמונאים שמן טהור והרי טומאה
 הותרה בציבור ..... שכה
 זאת חנוכה – עיקר החנוכה ..... שכז
 בחנוכה קוראים פרשת הנשיאים ..... קפג
 ע"ע חשמונאים; ע"ע יון-יוונים

חנוכה מישאל ועזריה

נכנסו לכבשן האש כדי לקדש שמו
 בעולם ..... קלז
 ניצלו מכבשן האש תחת תמר ופרץ
 זרח ..... צב, צח
 זכות חנוכה מישאל ועזריה בחודש
 אלול ..... קכה

חשון

מזלו עקרב ..... יז
 חשון – המליך אות נ'
 בריח..... כו, קנח, קסז, רצט, שז
 כנגד שבט מנשה ..... יז, רצט, שח
 כנגד שבט נפתלי ..... רצט, שח
 החודש השמיני שהוא מעל הטבע ..... קפב, קפז
 טעם שנקרא החודש בשם
 'מרחשון' ..... יח, רחצ, שב
 הטוב שבמרחשון ..... יט
 מרחשון מלשון 'מר' ו'אדון' – הוא ראש לכל
 החודשים ..... כ, כג, שא
 מלשון רחוש מרחשן שפתיה ..... כב, ש
 לשון שמחה – כנגד חודש חשון ..... רחצ
 עבודת השמחה ממתיקה את מרירות חודש
 חשון..... שב
 שם החודש אינו נזכר בתורה אלא
 בנביא..... רחצ
 ירח בול..... רחצ
 המאורעות בחודש זה ..... יח, קפח, רחצ
 בחודש זה מתחילה עונת הגשמים ..... שז
 בי"ז בחודש התחיל המבול ..... יח, קפח
 כל הגזירות מתחדשות בחודש
 חשון..... קפח, רחצ
 בחודש זה נתחלקה מלכות בית דוד ..... קפח
 בו נסתיימה בניית בית המקדש
 הראשון..... יט, קנח, רפז, רצט
 בו יבנה בית המקדש השלישי ..... כ, קנח

זמן רפיון וקדרות לאחר סיום ההתעלות בחודש
תשרי ..... כא
עבודת חודש חשון – להמשיך את קדושת ימי
תשרי ..... כב, כז, קפט, שא
המנהג לא לערוך בו נישואין ..... יט, כז, רהצ, דש
בחינת סור מרע ..... כז
זמן המסוגל שבו היו ראויים לקבל התורה בדור
המבול ..... קפח
חשון – שמחה בראש חודש גם ללא שמחת
המועדים ..... שח
ראש החודש הראשון של השנה הוא
בחשון ..... שח

חשמונאים

מלחמתם היתה במהלך של קפיצה ממטה
למעלה ..... מ
עבודתם לשלב הרוחניות והגשמיות ..... מא
מסירות נפשם ..... קפה, קפט, שיה
ע"ע חנוכה

חתן

אחד מ"ב לשונות שמחה – כנגד חודש
כסלו ..... שט, שמו
נמשל לשמש ..... שי, שיו
דומה למלך ..... שי
פניו מאירות כאור החמה ..... שי
החתן – משפיע ..... שיב
תפקידו להקריץ חום ואהבה בביתו ..... שיו
הכל שמחים לנגדו ..... שמו
אין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר ..... דש
כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר
בחמשה קולות ..... דש

- ט -

טבע

העולם מדרגתו שבע (טבע) ..... קפא

שמונה מסמל את מה שלמעלה

מהטבע ..... קפא, קפז
החודש השמיני – מעל הטבע ..... קפב, קפז
המספר חמשים הוא מעל הטבע ..... קפא
שבט הוא זמן התחדשות טבע הבריאה ... ש"ה
ניסן הוא זמן הנהגת העולם למעלה מדרך
הטבע ..... רכא

טבת

מזלו גדי ..... ל"ז, קפח
בחודש טבת המליך את האות ע' ..... קפא
האירועים הקשים שאירעו בחודש
זה ..... ל"ז, מב, קפה, שכא
מתוחה בו מידת הדין ..... שכ
הוא ה"ירוד" שבחודשים ..... קפח
מלשון 'הטבת' הנרות – כי אור החנוכה מאיר
חשכת ימי החודש ..... מא, קפה, שכא, שכז
ל"ו נרות החנוכה מאירים מתחילת חנוכה ועד
סוף טבת ..... מא
כלה – לשון שמחה כנגד חודש טבת ..... שכ
ר"ח טבת חל תמיד בחנוכה ..... קפא, שכא
ר"ח טבת הוא היחיד שיש בו חג ..... קפג

טוב ורע

הבדלה בין מים עליונים למים תחתונים היא גם
ההבדלה בין הטוב לרע ..... קיא
לאחר חטא אדם הראשון נעשה באדם תערובת
של טוב ורע ..... קו
כל מצוה שקבלו בשמחה עדיין עושים
בשמחה ..... קצא, רפז
התורה צריכה להיות הכל בקדושה בלי תערובת
של טוב ורע ..... קז
ענין הברכה לברר הטוב מהרע ..... פז
גדי רומז לטוב ..... לח
תמוז – חודש הראיה להתבונן באור התורה
לברור הטוב מהרע ..... קיב
חודש תמוז חצוי לשני חלקים – טוב ורע ... קז

- י -

יאוש

אין יאוש בעולם כלל ..... יז,כג
 יאוש - שלא מדעת ..... כב
 אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל
 יתייאש מן הרחמים ..... כג

יהודה

המלכות משבט יהודה ..... קנו
 יהודה בגימטריא שלושים ..... קנו
 ניסן כנגד שבט יהודה ..... רכב
 דמות אריה מצוירת על דגלו של
 יהודה ..... קטז,קכה

יום-ימים

מזל יום גורם - כפי היום בשבוע שנוגד כן הוא
 מזלו ..... ז
 בשעות היום משפיעים מזלותיהם של שבעת
 כוכבי הלכת ..... ז

יום כיפור

נדונים ונכתבים בראש השנה ונחתמים ביום
 כיפורים ..... ז
 ביוהכ"פ נקראים ישראל 'בנים' ..... רצד
 עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר ... רצה

יון-יוונים

סגדו לגוף ולחומר ..... מא
 יון - החשיכו עיניהם של ישראל
 בגזרותיהם ..... קפב,קפו,שכח
 אמרו לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם
 חלק באלקי ישראל ..... שכח
 רצו לבטל שבת מילה וחודש ..... שכח
 חכמת יון - חכמה חיצונית ..... שנו
 האיסור ללמוד חכמה יוונית ..... שנו

טומאה

בריאית העולם בכוחות מנוגדים של קדושה
 וטומאה זה לעומת זה ..... יב
 הקדושה הטומאה הם שני דברים העומדים
 תמיד זה מול זה ..... רי
 חשיבות האדם שנטמא ונטהר לעומת מי שלא
 נטמא מעולם ..... תד
 ביציאת מצרים יצאו ממ"ט שערי
 טומאה ..... רמה
 קליפת עמלק שורש הטומאה ..... רלד
 נס פורים מבטא את נצחון הקדושה על
 הטומאה ..... ריד
 מדוע חפשו החשמונאים שמן טהור והרי טומאה
 הותרה בציבור ..... שבה
 אבנים אינן מקבלות טומאה ..... רגח
 השימוש בניגוני עכו"ם בעבודת התפילה
 להעלות ניצוצות הקדושה מתוך
 הטומאה ..... שנט,שפא

ט"ו באב

לא היו ימים טובים לישראל בט"ו
 באב ..... רפא,תז

ט"ו בשבט

ראש השנה לאילנות ..... מו,רא,שלה
 יום התחדשות הבריאה והלימוד מכך לעבודת
 ה' ..... שלה

טלה

מזל חודש ניסן ..... עא
 מזל טלה הוא מזל הצומח ..... עב,פא
 טלה - אלו ישראל ..... עג
 זכותו של יצחק ..... עא
 תכונת הטלאים בקיבוץ ואחדות ואהבה
 ..... עג,עד
 טעם שנצטוו להקריב טלה לקרבן
 פסח ..... עד,שפה
 טעם ששאל המלך מנה את ישראל
 בטלאים ..... עט

יוסף

טוב להשתטח בר"ח תמוז על קברו של יוסף
שנולד בחודש זה. שפח, שפח
נקרא 'אב' ולא נמנה כאחד השבטים. לו
הנקודה הישראלית נקראת יוסף. מז
יוסף הוא הגבוה בתוך הי"ב השבטים. קנה
לאברהם וליוסף נוספה האות ה'
בשם. ריו, רכד
יצא מבית האסורים בראש השנה. מז
בנימין קרא שמות ילדיו על שם יוסף
אחיו. שיח
כל בני ישראל הם בניו של יוסף. מז
זרעו של יוסף נמשל לדג. סה
גילה את השראת השכינה בתוככי טומאת
מצרים. רכד
מידת היסוד. ע
נקרא צדיק. קנה
היה בן שלושים שנה במלכותו. קנו
הקשת – זכות יוסף. כח, לו
בכסלו עומדת זכותו של יוסף. כח, לו
חודש אדר מזל דגים – בחינתו יוסף. סה
אייר כנגד יוסף. פח

יחזקאל

מזל עקרב – זכותו של יחזקאל. יז, כה
רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא. כו
נבואותיו על תחיית המתים. כו

ימין

בחינת חסד. ט

יעקב

היה שונה ולומד בשעת השינה. קעה
בה' מקומות נטל יעקב אות משמו של אליהו
עירבון כדי שיבוא לבשר גאולת בניו. רכח
רצון יעקב בברכות – לדורות הבאים. שפח
במזל גדי – זכותו של יעקב אבינו. לו, מד

יעקב ועשו

שנאתם זה לזה בבחינת מעשה אבות סימן
לבנים. שפח
כאשר זה קם זה נופל. ריד
יצחק רצה למסור ליעקב את הברכות הרוחניות
ולעשו את הגשמיות. מג
הדמיון בין זוגות התאומים בתורה ויעקב ועשו
לפרץ וזרחן. צמ
שלום בגימטריא עש"ו. תא

יצחק

בניסן נולד יצחק אבינו. עא, עז
מרמז על שמחה ויצחק מלשון שחוק. שפז
יצחק רצה למסור ליעקב את הברכות הרוחניות
ולעשו את הגשמיות. מג
טלה זכותו של יצחק. עא
לעתיד לבוא יצחק מסנגר על ישראל. עז

יצר הטוב – יצר הרע

יצר הרע נברא באות י'. ערב
בראתי יצח"ר בראתי תורה תבלין. רמו
היאוש – נשקו של היצר הרע. כד
בכל לבבך – לעבוד את הקב"ה גם עם היצר
הרע. ריא
איזהו גבור הכובש את יצרו. קיפ
יצר הרע נקרא ערל. ק

יראת שמים

מי שאין בו יראת שמים אינו אדם כלל רק בעל
חיים. קיה
בחודש ניסן משפיעים לאדם מן השמים יראת
שמים. צא

ירושלים

אמצע ארץ ישראל ואמצע העולם. קלח
מלשון 'רא' ו'שלם'. תו
היא המקום שבו מתגלה הנקודה הפנימית
האלוקית. קלח

השלמת בניית החומה בימי עזרא ונחמיה בחודש אלול ..... קכח, קלח

ישראל

אין מזל לישראל [כל יחיד ויחיד] ..... א, ג, מה
כלל ישראל אינו תלוי במזל ..... ד
ישראל – חלק ה' ונחלתו ..... ג
למרות הניגודים בין היחידים – כלל ישראל הוא יחידה שלימה ..... לב
ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים ..... נג
כאשר כל אחד מבטל עצמו לחברו מתאחד הכלל לעשות רצון ה' ..... נא
כוחם באחדותם ..... נא, נו, פ
כל ישראל בני מלכים ..... רכא
כל זמן שעושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ..... לח
בכל בן ישראל יש נקודה פנימית שעליה אין הרע שולט ..... ק, קלב
הערב רב הם קלקלו את אגודת ישראל .... נג
ישראל אם נהרג אחד מהם כולם מרגישים ומצטערים ..... נג
ישראל נקראים אדם ולא אומות העולם ... צו
מזל דלי הוא מזל לישראל ..... מה
נמשלו לשה ..... נג
נקראים גדיים ..... לח
נקראים 'רעך' ..... תיב
נקראים רעייתי ..... תיב
נקראים בלה ..... שבד
טלה – אלו ישראל ..... נג
מעלתם שהם עם אחד ..... קכד
מעלתם בבדידותם ..... קכד
ביום הכיפורים נקראים ישראל 'בנים' ..... רצד
כאשר ישראל מאוחדים נחשב שהם יוצאים מן הגלות ..... קב
הגאולה העתידה תבוא מכח אחדות כלל ישראל ..... נו

כאשר ישראל באחדות זוכים למדרגה גבוהה ..... נג
כאשר ישראל באחדות שכינה שורה ביניהם .....
קב
ביציאת מצרים נתהווה כלל ישראל לעם אחד ..... עד, פא
נרדפים מפני עכו"ם ..... פו
ג' סימנים באומה זו – רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים ..... קב
ג' שמות לישראל (עבדים, בנים, שרים) .... רצד
אצל ישראל החטא הוא רק בחיצוניות ..... קלד
ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא ..... קף
ועמך כולם צדיקים ..... קצה, רד
חמישים מסעות בני ישראל במדבר הם מסעות כל אדם בישראל השואף לשלמות ..... קפ, קפו
עם ישראל נחון בתכונת משפיע ומקבל בעת ובעונה אחת ..... שיד
לב המלך הוא לב כל קהל ישראל .... עט, קכה
הנקודה הישראלית נקראת יוסף ..... טז
סימן טוב ומזל טוב יהיה לנו ולכל ישראל ... ב
רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות ..... קצז

יששכר

יששכר וחבולון בחינת תאומים ..... רנ
השותפות בין יששכר וחבולון ..... שפד

יתרו

נעשה בשרו חידודין חידודין ..... שסמ
אמר למשה לך לשלום, הלך והצליח ..... קנג

- ב -

כוכב-כוכבים

דרכם משתלשל השפע לכל באי עולם ..... א
בשעות היום משפיעים מזלותיהם של שבעת כוכבי הלכת ..... ב
ע"ע מזל-מזלות

כלה

אחד מי"ב לשונות השמחה – כנגד חודש

טבת ..... שכ
מלשון תשוקה. שכב, שכד
מלשון 'כל' הכולל את הכל (שלמות) ..... שכב
כלה היא ברכה ..... שכב
שבת היא כלה ..... שכד
ישראל נקראים כלה ..... שכד
כ"ד קישוטי הכלה ..... שכב
בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היתה חביבה
עליהם ככלה ..... שכב
תלמיד חכם צריך להיות צנוע ומפורסם
במעשים טובים ככלה ..... שכב

כסלו

המליך בו את האות ס' ..... קע,שט
מזלו קשת ..... כח
כנגד בנימין. שט,שיז
חודש של מסירות נפש ..... שיח
זמן של השפעה על הזולת ..... שיט
חתן – לשון השמחה של חודש כסלו ..... שט
בחודש זה הסתיים המבול ..... כח
המאורעות המנוגדים בחודש זה ..... לד
מאורעות החודש בסימן השאיפה
לשלמות ..... קעט
המשכן הושלם בכסלו אך לא נחנך בחודש
זה ..... קעט,קפג,שט
לידת ראובן בחודש זה ..... קעט
נס חנוכה בחודש זה ..... קעט
נבואות עזרא ונחמיה בחודש זה ..... קעט
חודש של תשוקה לשלמות ..... שיז
חנוכת בית המקדש השני על ידי החשמונאים
בחודש זה ..... שט
מלשון כסל (והכליות נקראים כסלים) ..... לד
בכסלו עומדת זכותו של יוסף ..... כח,לז

- 5 -

לב

רחמנא לבא בעי ..... קנג,שמח
מעלת הלב שבו תלוי הכל ..... קנג
שקול כנגד כל איברי האדם ..... קנג
כל המידות שיש לכל אברי האדם יש
ללב ..... קנג
אין אהבה אלא בלב ..... קנג
האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ..... קנג
האות ל' מרמזת ללב ..... קנג
התרגשות גדולה הבאה משמחה או מיסורים
פותחת את הלב ..... שפג

לבנה

אין נושאין נשים אלא במילואה של
הלבנה ..... ב
נקראת מקבל ..... שי
בכסה – חג שהלבנה מתכסה בו ..... ו

לשון הרע

גורם פירוד ומחלוקת – ותקנתו לבוא אל הכהן
בעל מידת השלום ..... צו
בחודש אדר ביקש המן להרע לישראל ברכילות
ולשון הרע ..... נו,כד

- 6 -

מאדים

הנולד במזל זה יהיה שופך דמים ..... ב
משפיע על החרב הדבר והפורענות ..... ב

מאזנים

מזל חודש תשרי ..... ה,רצה
מזל חודש תשרי – כי בו פלס ומאזני משפט
ה' ..... ז

מאזני הטוב והרע – הדין והרחמים ..... ה,ט
 משקל זכויות ועונות ..... ה,י
 מאזנים – זכותו של איוב ..... ה,יטו
 מלשון ארון ..... ו
 מזל שבו נמחלים עוונותיהם של ישראל .. ה,ח
 כפות המאזנים – באדם עצמו ..... יב,יד

מאכל ע"ע מזון

מבול

בי"ז בחשון התחיל המבול ..... יח,קפח
 בכסלו הסתיים המבול ..... כח
 הדגים לא נענשו במבול ..... נו,ס
 חודש חשון הוא זמן שבו היו ראויים לקבל
 התורה בדור המבול ..... קפח
 טעם היות הקשת אות ברית שלא יהיה יותר
 מבול בעולם ..... כט

מזון

הפנימיות המקיימת את המזון היא
 רוחנית ..... קל"ה
 בתוך המאכל מעוטפת בחינת 'נפש' שצריכה
 עליה ותיקון ..... קל"ה
 יאכל וישתה כדי קיום הגוף לעבודת ה' ... רל"ג
 צדיק אוכל לשובע נפשו – לפנימיות
 הרוחנית ..... קל"ה
 אכילת המן ..... רל"ג

מידה-מידות

התכונות נקראות 'מידות' כי הכל תלוי במידה
 שמשמשים בכל תכונה ..... קכ
 הנתינה והנטילה הם שורשי כל המידות וכל
 המעשים ..... שעט

מזל-מזלות

בבריאת העולם תלה הקב"ה בריקיע י"ב
 מזלות ..... א
 דרכם משתלשלת השפעות לכל באי עולם . א
 י"ב המזלות כנגד י"ב חודשי השנה ..... א,ד
 אין מזל לישראל ..... א,ג,מה

על ידי תפילה צדקה וזכויות משתנה מזלו
 לטובה ..... א
 על ידי עסק התורה מתהפך המזל ..... גב
 מזל יום גורם – כפי היום בשבוע שנוגד כן הוא
 מזלו ..... ג
 בשעות היום משפיעים מזלותיהם של שבעת
 כוכבי הלכת ..... ג
 בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא
 במזלא ..... ג,ג
 כל המבקר חולה נוטל אחת מששים מחוליו בבן
 מזלו ..... ג
 סימן טוב ומזל טוב יהא לנו ולכל ישראל .... ג
 כל מזל שהוא כפול כדגים ותאומים הוא
 החלטי ..... צד
 עיין בערכי שמות המזלות ותאומים, עקרב
 וכו']

מחלוקת

ביום שני נבראו המים ונבראה
 המחלוקת ..... קיא
 לשון הרע גורם פירוד ומחלוקת – ותקנתו לבוא
 אל הכהן בעל מידת השלום ..... צו
 כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה
 להתקיים ..... תג,תיד

מחצית השקל

טעם נתינתו בשיעור 'מחצית' ולא
 שלם ..... שמא
 העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ..... שמא
 הראה הקב"ה למשה מטבע של
 אש ..... שמא,שמח

מחשבה

אי אפשר להשיג פעולה נכונה או עצה ברורה
 זולתי במחשבה ..... ג
 בשמחה – אותיות מחשבה כי שמחה ללא
 מחשבה היא הוללות ..... ש
 אות י' מסמלת את המחשבה ..... ערב

מים

רומז על שפע גדול ..... נא
 בחינת חסדים ..... קי
 יש 'מים טובים' ויש 'מים רעים' ..... קי, רני
 הבדלה בין מים עליונים למים תחתונים היא גם
 ההבדלה בין הטוב לרע ..... קיא
 הטעם שמים מטהרים ..... קיב
 תכונת המים להדגיש את ההתחדשות
 בבריאה ..... קיב
 אין מים אלא תורה ..... מז

מלאך-מלאכים

אדם נקרא 'הולך' לעומת המלאכים שהם
 'עומדים' ..... קט, קט

מלך-מלכות

דרכו של המלך בהנהגת המלכות ..... עח
 עניינו שאין לאחרים שלטון עליו ..... רכב
 לב המלך הוא לב כל קהל ישראל ..... עט, קבה
 בשלושים מעלות נקנית המלכות ..... קנו
 נצטווה לבלתי רום לבבו ..... קנו
 גדולה תורה יותר מהכהונה ומהמלכות ..... קנו
 המלכות משבט יהודה ..... קנו
 חתן דומה למלך ..... שי
 ע"ע דוד-מלכות בית דוד

מן

לחם אבירים - לחם הנבלע
 באיברים ..... פג, ר"ג, שעב
 הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון
 בוראו יתברך ..... שעב
 נקודת חיבור בין הגשמיות והרוחניות ..... ר"ג
 תחילת ירידתו בחודש אייר ..... רכח

מנורה

כל נרותיה היו פונים לנר האמצעי ..... רמב

מנשה

בחינת עשה טוב ..... יז
 אותיות נשמה ..... שה

בני שבטו היו גדולים בתורה וראשי

ישיבות ..... שה
 ע"ע אפרים ומשנה

מסירות נפש

של בנימין ..... שיז
 של החשמונאים ..... קפה, קפט, שיח
 כסלו חודש של מסירות נפש ..... שיח

מספרים

חמש

המספר חמש מתייחס למידת הדין ..... קטז, קכב
 מרמז על הגאולה העתידה וביאת
 המשיח ..... רב

שש

מורה על השיווי בעולם ..... ר"ה

שבע

העולם מדרגתו שבע (טבע) ..... קפא
 המספר שבע - הנקודה הפנימית הרוחנית
 הנמצאת בתוך הגשמיות ..... ר"ט
 כל השביעין חביבין ..... ר"ט
 שבעה בעולם בשנה ובנפש ..... ר"ט
 בטוי לשלמות ..... רמא
 שיעור שלם ..... רמב

שמונה

מעל הטבע ..... קפא, קפז

עשר

מציון שלמות ..... רעא
 הוא מספר נעלם ..... רעא
 אין אומרים דבר שבקדושה בפחות
 מעשרה ..... רעא

שלושים

יהודה בגימטריא שלושים ..... קנו
 בגימטריא שם הוי"ה עם האותיות ..... קנו
 יוסף ודוד נהיו מלכים בגיל שלושים ..... קנו
 בשלושים מעלות נקנית המלכות ..... קנו
 אין הפסח נשחט אלא בג' כתות של
 שלושים ..... קנו

חמישים

מעל הטבע ..... קכא
שערי בינה נבראו בעולם ..... קכ

שישים

הוא מספר מלא ושלם ..... קכב
בין כתפיו של שמשון היה ס' אמה ..... קכב
מספר המבטא רוב (דין ביטול בשישים) ... קכב
בגיל שישים יוצאים מעונש כרת ..... קכב

תשעים

בן צ' לשוח ..... קכד

מצוה-מצוות

הכנה למצוה הוא אור בפני עצמו ..... קכ
רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה
להם תורה ומצוות ..... קכז
בכל אחת מהמצוות טמונה שלמות המביאה
לחיי העולם הבא ..... קכז
המצוות כלולות זו מזו ..... קכח
קיום מצוה אחת בשלמות ..... קכז, קכח
העושה מצוה אחת כתיקונה עושה מלאך אחד
שלם ..... קכח
תרי"ג מצוות בא דוד והעמידם על י"א וכו' בא
חבוקק והעמידם על אחת ..... קכט
העושה מצוה אחת מטיבם לו ומאריכים את
ימיו ונוחל את הארץ ..... קכח
רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא
תעשה ..... רפח
סור מרע - מצוות לא תעשה, ועשה טוב -
מצוות עשה ..... שו
אין עומדים להתפלל אלא מתוך שמחה של
מצוה ..... ש
תורה היא הפנימיות והמצוות במעשה ..... שב

מצרים-יציאת מצרים

גילוי כבוד מלכות שמים בבריאה ..... רכ
ביציאת מצרים יצאו ממ"ט שערי
טומאה ..... רמח

בני ישראל עברו בים סוף בצורת האות

ח' ..... רנד
חטאו של אברהם אבינו בשגגה בירידתו
למצרים ..... קצה
נגאלו ממצרים בכח אחדותם ..... עו
ביציאת מצרים נתהווה כלל ישראל לעם
אחד ..... עד, פא
בניסן נגאלו ממצרים ועתידים
להיגאל ..... עז, ריט
שנאת האחים ליוסף - בשביל שיקרע הים
לפניהם פסים פסים ..... שצ
סיפור יציאת מצרים יכול היה להיות
מר"ח ..... רכו

מקבל ע"ע משפיע

מרחשון ע"ע חשון

משה רבנו

זכותו של משה רבנו עומדת לישראל בחודש
שבט ..... מה
עבד נאמן קראת לו ..... מז
ענוותנותו ..... מז
שכינה מדברת מתוך גרונו ..... מח
מקום קבורתו נעלם ..... כג
לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול
ממשה ..... צט
משה ואהרן היו אוהבים ומחבבים זה את
זה ..... שפו
נמסרו לו נ' שערי בינה חסר אחד ..... קכ
דיני התפילה הנלמדים מתפילתו של
משה ..... שמב
נמסרו לו נ"ט מפתחות התורה ..... קעג, קעז
ביאור התורה על ידי משה רבנו בר"ח
שבט ..... קצג, רב, ש"א, ש"ז
מזל תאומים רומז למשה ואהרן ששניהם היו
שקולים באחד ..... צט
שבת אחים גם יחד - זה משה ואהרן .... שצד

משיח

מדרגתו ..... קפא
 יבוא במוצאי שביעית ..... קפא
 יבוא בהיסח הדעת ..... יח,כה
 כינור לימות המשיח של שמונה נימין ..... קפב
 השמחה ביום שיבוא ..... שלז
 כשיבוא המשיח תבוא הבריאה
 לתיקונה ..... שלח
 האות ה' מרמזת על ביאת המשיח ..... רב
 על מלך המשיח נאמר והריחו בריח ה' ..... קפו

משכן ע"ב בית מקדש

משפיע ומקבל

השמש והירח – משפיע ומקבל ..... שי
 בבחינת המקבלים יש השתנות לפי ערך בחינת
 כל אחד ואחד ..... שיא
 המשפיע צריך לדעת להיות גם מקבל ..... שיד
 עם ישראל נחון בתכונת משפיע ומקבל בעת
 ובעונה אחת ..... שיד
 הכח להשפיע – מתוך ענוה ..... שפו
 החמה היא בחינת משפיע ..... שי
 החתן – משפיע ..... שיב

- ג -

נח

ההבדל בין נח לאברהם ..... לב
 נחשב כ'צדיק יסוד עולם' ..... קצה

ניגון

השימוש בניגוני עכו"ם בעבודת התפילה
 להעלות ניצוצות הקדושה מתוך
 הטומאה ..... שנמ,שפא

ניסן

המליך בו אות ה' בשיחה ..... רטז,רבג
 כלי מחזיק ברכה כל מיני נסים
 ונפלאות ..... רטז,רבב

מזלו טלה ..... עא,שנב
 צירוף שם הוי"ה של חודש ניסן – ישמחו השמים
 ותגל הארץ ..... שנב,שפה
 כנגד שבט יהודה ..... רכב
 חודש האביב ..... שנב
 חודש הגאולה ..... ריט
 אב לחודשי השנה ..... שנב
 דיצה – אחד מי"ב לשונות השמחה כנגד חודש
 ניסן ..... שנ
 נולד בו יצחק אבינו ..... עא,עז
 הוקם בו המשכן ..... עא,עז,קפג
 ר"ח ניסן – ראש השנה למלכי
 ישראל ..... עב,רב,שנב
 בניסן נגאלו ממצרים ועתידים
 להיגאל ..... עז,ריט
 בחודש זה משפיעים לאדם מן השמים יראה
 וקדושה ..... צא
 המצוות שנצטוו בני ישראל בחודש זה ..... ריה
 חודש ניסן מחבר בין עבר הווה ועתיד ..... ריט
 גילוי מידת המלכות בחודש ניסן ..... רב
 זמן הנהגת העולם למעלה מדרך הטבע .. רכא

נישואין

אין נישואין נשים אלא במילואה של
 הלבנה ..... ב
 שמחת שלמות האדם ..... דש
 בשמחת הנישואין יש גם צורך בביטוי השמחה
 בחיצוניות ..... שז
 נוסח שטר התנאים ..... שנב
 מקור המנהג לא להקדים נישואי הצעיר
 לנישואי הגדול ..... שנג
 הקשר הטוב בין איש לאשתו – כאשר ישתלמו
 במעלת הנתינה ..... שפ
 ליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא ..... תה
 המנהג לא לערוך בחשון
 נישואין ..... יט,כז,רחצ,דש

נס-נסיים

אין סומכים על הנס ..... ד

נפש

אייר זמן רפואה לנפש ..... שנא
גדי מרמז לעסקי הנפש ..... נ
רוב זכויות או רוב עוונות – מידות בנפש
האדם ..... י
בתוך המאכל מעוטפת בחינת 'נפש' שצריכה
עליה ותיקון ..... קלה

נפתלי

שמה בחלקו ..... שה
אדר כנגד נפתלי ..... שמא, שמט

נקודה פנימית

היא נקודת החיות האלוקית המהווה את כל
המציאות ..... קכז
בכל בן ישראל יש נקודה פנימית שעליה אין
הרע שולט ..... ק, קכב
עיקר עבודת האדם הוא גילוי הנקודה
הפנימית ..... קלא
על האדם לדלות מעצמו את הנקודה הפנימית
שבקרב ..... נ
צריכים ליגע למצוא זאת הנקודה ..... נ
החסידיים נוסעים לרבותיהם לדלות ממעמקי
נפשם את הנקודה הפנימית ..... נ
תפקידו של השופר לגלות את הנקודה
הפנימית ..... קלד
ירושלים היא המקום שבו מתגלה הנקודה
הפנימית האלוקית ..... קלז
המספר שבע – הנקודה הפנימית הרוחנית
הנמצאת בתוך הגשמיות ..... רלז
מזל בתולה – הנקודה הפנימית שלא שולט בה
זר ..... קלב
שבת – הנקודה הפנימית בזמן שהיא עיקר חיות
הבריאה ..... קלז
תורה היא הפנימיות והמצוות במעשה ..... שב

נשמה וגוף

המאבק המתמיד בין כוחות אלו ..... יב, יד
להגביר כוח הנשמה על הגוף ..... פט
השילוב ביניהם – מיסודות עבודת ה' ..... לח
הקב"ה דן הנשמה והגוף יחד ..... מז
הגוף והנשמה בגימטריא מלכות ..... יד
הנשמה נקראת שמים והגוף ארץ ..... מז
איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף זה
הריח ..... סז, קסז, רמז
הפיט חר גדיא – רמז למלחמה בין הנשמה
והגוף ..... לט

- ס -

סוכה-סוכות

סיום סדר התשובה בימים הנוראים בתשובה
מאהבה ..... רצג
ראשון לחשבון עוונות ..... רצה
מלשון שררה ונסיכות ..... רצד

סיון

המליך אות ז' ..... רלח
מזל – תאומים ..... צב, שפד
אהבה – אחד מ"ב לשונות השמחה כנגד חודש
סיון ..... שנו
כנגד שבת זבולון שאבנו יהלום ..... רמח, שנו
זמן שבו ניתנה התורה ..... צג, רמה, שפג
זמן של השלמת ניגודים ..... קב
זמן גילוי האהבה בין ישראל להקב"ה ..... שפד
אמירת תפילת השל"ה בער"ח ..... רלח, רמז

ספירות

הם מידותיו ית' ..... רמג
חלוקת הספירות – ג' עליונות וז'
תחתונות ..... רמג

ספירת העומר

כימי חול המועד בין פסח לעצרת ..... רלא

ספר יצירה

מהותו ..... קמז
מי מחברו ..... קמד
אדם הנברא בספר יצירה..... קמג, קמו

סרטן

מזל חודש תמוז ..... קד, רנז
תכונותיו של הסרטן..... קה, רנז
מורה על דבר והיפוכו..... רנז
אין כורכין בציצית כריכה כנגד מזל
סרטן ..... קד, קיב

- נ -

עבירה ע"ע חטא

עבודת ה'

בכל מקום ומצב..... פט
גנות העובד את ה' כמצות אנשים
מלומדה..... קט
וכל מעשיך יהיו לשם שמים ואפילו צרכי
גופו ..... קעה
בכל דרכך דעהו ..... קעד, קמד
עבודת האדם בעולמו - להשלים ולתקן
חסרונותיו ..... קנו
יש באדם כוחות ופוטנציאל שעליו לגלותו
ולממשו ..... רעג
עובד ה' האמיתי יכול לשבח בלא פה ולשמוע
בלי אוזן ולראות בלי עינים ..... שמז
עבודת ה' באהבה ..... שפב
תכונת הגבורה יסוד בדרכי עבודת ה'..... קמז
עיקר עבודת האדם הוא גילוי הנקודה
הפנימית..... קלא
צדיק עובד את בוראו על אף כל המניעות
והעיכובים..... שטז
חטא העגל - רצו לסלול לעצמם מסילות
חדשות בעבודת ה'..... קט

עבודה זרה

אחזה - בהקשר לעבודה זרה..... שצד
במסכת עבודה זרה של אברהם אבינו היו ד'
מאות פרקים..... קמד

עולם-עולם הזה-עולם הבא

בריאתו מושתתת על יסודות 'עולם שנה
נפש'..... קכט
דרך הכוכבים והמזלות משתלשל השפע לכל
באי עולם..... א
שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה' ואחד
בי'..... קמד
העולם נקרא טבע ..... קפו
מנין שנות העולם ששת אלפים..... רמב
ירושלים היא אמצע ארץ ישראל ואמצע
העולם..... קלח
העולם הזה - מדרגתו שבע (טבע)..... קפא
חמישים שערי בינה נבראו בעולם..... קס
לחיי העולם הבא..... קנז
כל מי שמקטין עצמו בעולם הזה נוחל חיי
העולם הבא ..... רעג
צדיק יסוד עולם..... קעד
שבת היא החיבור בין העולם והבורא .... שכד
בראש השנה מתחדש העולם..... יג
ניסן הוא זמן הנהגת העולם למעלה מדרך
הטבע..... רכא
גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים
וארץ..... שלד
אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה ..... סז
כשיבוא המשיח תבוא הבריאה
לתיקונה..... שלח

בריאת העולם

איזוהי האות הראויה לבריאת
העולם..... קמט, קנט, קע, קפא, רה, רמז, רכז,
רנא, רפא, רעא

מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במידת
הדין ..... ט,רלז
בבריאת העולם תלה הקב"ה ברקיע י"ב
מזלות ..... א
בכוחות מנוגדים של קדושה וטומאה זה לעומת
זה ..... יב
אבן השתיה בבית המקדש – המקום שממנו
נשתת העולם ..... קלח
כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא
לכבודו ..... שנה
בכ"ה אלול ..... רעז
ביום שני נבראו המים ונבראה
המחלוקת ..... קיא
בריאת העולם על ידי צירופי שמות ..... קמג
העולם הזה נברא באות ה' ..... רפז,רכז,ערב
העולם הבא נברא באות ו' ..... רמז,ערב
השלום מאחד את הניגודים השונים
בבריאה ..... תא

עוון – עוונות ע"ע חטא

עין [חוש הראיה]

הוא אבר שכולו רוחני ..... קפז
מקום משכן הנשמה היא בעינים ..... קפו
השפעת חוש הראיה על האדם ..... פו
אין לך חביב בכל הגוף כעין ..... קצא
בעין רשום כל העולם וכל אשר בו ..... פו
אין חוצץ בפני התאוה כעצימת העינים ..... פו
האות ס' – ראיה, ואות ש' – שמיעה ..... קעז
האות ע' מסמלת את ההבנה והראיה
הפנימית ..... קפד
בדברים הרוחניים חשובה השמיעה
מהראיה ..... קעח
סומא חשוב כמת ..... קצ
ראיה חושית וראיה שכלית ..... רמו
העין ה'שכלית' ..... קפד
הראיה משמשת לדבר והיפוכו ..... רנה
הראיה תלויה במחשבת הלב ..... רנה

ראובן מלשון ראייה ..... רנו
תמוז – המליך אות ח' בראיה ..... קד,קי,רנא
תמוז – חודש הראיה להתבונן באור התורה
לברור הטוב מהרע ..... קיב
פגם הראיה ותיקונו בחודש תמוז ..... קיג
חטא המרגלים בראיה לא נכונה ..... רנו

עמלק

נשבע הקב"ה שאין שמו שלם עד שימחה שמו
של עמלק ..... פה,ריד
מלחמתו – רוחנית ..... רלג,שעב
קליפת עמלק שורש הטומאה ..... רלד
אשר 'קרך' בדרך – ג' פירושים ..... ריד
מלחמתו בחודש אייר ..... פה,פח,רכח,שעב

ענוה-הכנעה

האדם הגדול קטן בעיני עצמו ..... מה
כל מי שמקטין עצמו בעולם הזה נוחל חיי
העולם הבא ..... רעג
כניעה והתבטלות – דרכי קבלת התורה ..... מה
התבטלות לאלקים ולאדם ..... נב
אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עניו ..... צ
הכח להשפיע – מתוך ענוה ..... שמוז
דלי מסמל הכנעה והתבטלות ..... מה
החמה נתברכה במידת ההכנעה ..... שיוג

עץ-עצים

האדם – עץ השדה ..... רא,שלה
עץ הזית – עיקר נטיעתו עבור השמן ..... נג
ענף עץ זית – סמל לשלום ..... נג

עקרב

מזל חודש חשון ..... יז
עקרב – זכותו של יחזקאל ..... יז,כה
תכונותיו של העקרב ..... יח,כד
מלשון עיקר הבית ..... כ
עקרב אומר טוב ה' לכל ורחמיו על כל
מעשיו ..... יח

ערב רב

קלקלו את אגודת ישראל ..... עג
הסיתו את בני ישראל לחטוא בעגל ..... קכ

עשו ע"ע יעקב ועשו

עשיר-עשירות

הרוצה להעשיר יצפין ..... צ
במזל שור (חודש אייר) יש השפעה של
עושר ..... צ
אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר
וחכם ..... צ

- פ -

פורים

טעם שהיתה הישועה בחודש אדר ..... פכ
השגחה בתוך ההסתר ..... פכ
הטלת הגורלות ע"י המן לידע באיזה חודש
לגזור הגזירה על ישראל
..... ה,בח,לז,מה,נה,עא,פג,צב,קד,קיד,קכח
עצת המן להרע לישראל מכיון שהיו מפורדים
ומפוזרים ..... עה,קא
לך כנוס את היהודים ב'אחדות' – תיקון לגזירת
המן ..... קא
נס פורים מבטא את נצחון הקדושה על
הטומאה ..... ריד
ישועת הפורים מתוך מעלת השתיקה ..... פד
השמחה מוסתרת בתוך החולין ..... פג
קבלת התורה בזמן מרדכי ואסתר ..... פג

פנימית-פנימיות ע"ע נקודה פנימית

פסח

מלשון דילוג ..... רכה
מלשון פה-סח ..... רכג
הפיוט חד גדיא – רמז למלחמה בין הנשמה
והגוף ..... לט

טעם אמירת הפיוט חד גדיא בסיום ליל

הסדר ..... לט
ע"ע מצרים-יציאת מצרים; ע"ע קרבן פסח

פסח שני

מדוע נקבע בחודש אייר ..... שעג

פרנסה

ההצלחה בפרנסה – בחיבור בין תורה לדרך
ארץ ..... רמה

- צ -

צדיק

בחינתו שמשפיע מכוחו על הסובבים
אותו ..... נא
שבע יפול צדיק וקם ..... כד
צדיק ורע לו ..... קצו
צדיקים לבם ברשותם ..... רכא
צדיק אוכל לשובע נפשו – לפנימיות הרוחנית
של המזון ..... קלה
הצדיקים נפשם עולה למעלה בשעת השינה
ולומדים רזי תורה ..... קעה
צדיק יסוד עולם ..... קצד
צדיק נקרע 'רע' להקב"ה ..... תי
צדיק גוזר והקב"ה מקיים ..... תי
אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
יחטא ..... קצה
ועמך כולם צדיקים ..... קצה,רד
ג' צדיקים היו יסוד עולם – אדם הראשון, נח
ואברהם ..... קצה
הקב"ה מודקדק עם הצדיקים כחוט
השערה ..... קצה
צדיק גמור וצדיק שאינו גמור ..... קצו
צדיק בקיום מצוה אחת בשלמות ..... קצו
לעתידי לבוא צדיקים יושבים ועטרותיהם
בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ..... רפד

צדיק עובד את בוראו על אף כל המניעות
 והעיכובים..... שמו
 האות צ' רומזת על צדיק גמור..... קצד,ר
 החסידים נוסעים לרבותיהם לדלות ממעמקי
 נפשם את הנקודה הפנימית..... נ
 האור הגנוז שמור לצדיקים לעתיד
 לבוא..... קפה
 ג' ספרים נפתחים – צדיקים בינונים
 ורשעים..... ח

צדקה

זכות צדקה משתנה מזלו לטובה..... א

ציצית

אין כורכין בציצית כריכה כנגד מזל
 סרטן..... קד,קיב

- ק -

קדושה

בריאית העולם בכוחות מנוגדים של קדושה
 וטומאה זה לעומת זה..... יב
 הקדושה והטומאה הם שני דברים העומדים
 תמיד זה מול זה..... יד
 קודם חטא אדם הראשון היה האדם ישר לגמרי
 כלול רק מסדרי כוחות הקדושה בלבד..... קו
 מעלת האדם – בקידוש החומר..... מא,ריא
 דרכי השגתה..... רז
 בחינת הקדושה לא תקדים אלא למזמין אותה
 ומעיר על הדבר..... רז
 קדוש היינו פרוש ומובדל..... רז
 יש בקדושה מדרגות רבות..... רז
 אם אינו מתעלה במדרגת הקדושה בהכרח
 שהוא הולך ויורד..... רט
 עניינה – השפעה ממרומים הבאה לאחר הכנה
 מצדו של האדם..... רו
 אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו מלמעלה
 הרבה..... רז,ריג

טעם שנאמר ציווי קדושים תהיו במעמד הקהל
 לכל בני ישראל..... רז,ריב
 מצות קדושים תהיו – כל אדם לפי
 ערכו..... רז,רח
 כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו..... ריא
 עיקר הגלויות הוא כדי להוציא בחינת החיים
 וניצוצות הקדושה שיש באומות
 העולם..... שבב
 מלחמת הקדושה בטומאת הרע של
 עמלק..... ריד
 אות י' מספרה עשר השייך לכל דבר מעלה
 וקדושה..... ריט
 האות ק' מסמלת קדושה..... רה
 בין השמשות הוא זמן חיבור האור והחושך,
 הקדושה והחולין..... רף
 נס פורים מבטא את נצחון הקדושה על
 הטומאה..... ריד
 בחודש ניסן משפיעים לאדם מן השמים
 קדושה..... צא
 התורה צריכה להיות הכל בקדושה בלי תערובת
 של טוב ורע..... קז
 מהשבת לומדים מהי קדושה..... רו
 תפילין של יד מכוסות כנגד קדושה הפנימית
 ותפילין של ראש בגלוי להוציא את הקדושה
 לרחובה של עיר..... ריג
 השימוש בניגוני עכו"ם בעבודת התפילה
 להעלות ניצוצות הקדושה מתוך
 הטומאה..... שנט,שפא

קין

השנאה של קין להבל – מתוך קנאה..... שצא

קנאה

בשר ודם קנאה כובשתו והקב"ה כובש
 הקנאה..... קבג
 מוציאה את האדם מהעולם..... קבג
 הפנים החיוביות והשליליות של הקנאה... קבג
 קנאת סופרים תרבה חכמה..... קבג

- ר -

ראובן

כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה .. קעט
 ראובן מלשון ראייה ..... רנז
 פתח בתשובה תחילה ..... רנז
 לידת ראובן בחודש כסלו ..... קעט
 תמוז כנגד שבת ראובן ..... רנז, שפז

ראייה ע"ע עין

ראש השנה

הקב"ה דן כל באי עולם ..... ו, רפה
 בכסה - חג שהלכנה מתכסה בו ..... ו
 ג' ספרים נפתחים - צדיקים בינונים
 ורשעים ..... ח
 יום המלוכה ..... קנה
 יום שמתחדש העולם ..... יג
 אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני
 עליכם ..... קנה
 נדונים ונכתבים בראש השנה ונחתמים ביום
 כיפורים ..... ז
 יום התבוננות וחשבון נפש לחזור
 בתשובה ..... קנג
 אדם הראשון נברא בראש השנה ..... ז, רפה
 יום דין ברחמים ..... ט
 הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא
 רחמים ..... ט, קלד
 ביום א' מבקשים על רוחניות וביום ב' על
 גשמיות ..... יג
 יוסף יצא מבית האסורים בראש השנה ..... טז
 יום טוב ויום שמחה ..... רפה, רצה, שמי
 טעם אכילת הסימנים בר"ה ..... יד
 מנהג התשליך במקום שיש דגים ..... פה

שנאת קין להבל מתוך קנאה ..... שצא

קרבן-קרבנות

התחלת הקרבת הקרבנות - בניסן ..... עז
 מקריבים בין ישראל לאביהם
 שבשבמים ..... שדמ
 תפילה - במקום קרבן ..... שדמ

קרבן פסח

על שם הפסידה והדילוג ..... עב
 זכותו - כנגד עצת המן ..... עא
 זכותו לדורות ..... עה
 נחשב כקרבן ציבור ..... עד
 אין לשבור בו עצם ..... עד
 אכילתו על קרבו וכרעיו ..... עה
 נשחט רק בג' כתות של שלושים ..... קנז
 טעם שנצטוו להקריב טלה לקרבן
 פסח ..... עד, שמה

קֶשֶׁת-קֶשֶׁת

מזל חודש כסלו ..... כה
 אחת מעשרה דברים שנבראו בין
 השמשות ..... כה, לאג
 קשת דומה לאש ..... כט
 סימן לשלושת האבות ..... כט, לאה
 הקשת - זכות יוסף ..... כה, לא
 טעם היות הקשת אות ברית שלא יהיה יותר
 מבול בעולם ..... כט
 סוד הקשת נורא מאד והוא מלשון
 קושי ..... כט, לאג
 בימי רבי שמעון בר יוחאי לא נראתה הקשת
 בענן ..... כט
 כלי מלחמה - וסימן לשלום ..... כט
 קשת גשמית וקשת רוחנית ..... פ
 מתמזגים בה מידות חסד ורחמים ..... לאה
 התפילה נמשלה לקשת ..... לא

רב

מתלמיד יוֹתֵר מכולם ..... קנא

רבי עקיבא

חלוקת ספר יצירה וסידור פרקיו על ידו... קמה

רבי שמעון בר יוחאי

גילה את פנימיות התורה ..... שעג

בימי רבי שמעון בר יוחאי לא נראתה הקשת

בענן ..... כט

נהגו לשחק בחץ וקשת ביום פטירתו ..... שעג

טעם הסתלקותו בל"ג בעומר ..... פט

יום פטירת רשב"י בל"ג בעומר – בחודש

אייר ..... שפח, שעג

רוח-רוחניות ע"ע גשמייות ורוחניות

רחל

בזכות שמסרה חסימים ללאה מחזיר הקב"ה

ישראל למקומם ..... פח

השכר שקיבלה בעד שתיקתה ..... נט, פד

רחמים

הגאולה העתידה במידת הרחמים ..... רלז

אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל

יתייאש מן הרחמים ..... כג

מאזני הטוב והרע – הדין והרחמים ..... ה, ט

ראש השנה יום דין ברחמים ..... ט

ג' סימנים באומה זו – רחמים, ביישנים וגומלי

חסדים ..... קב

הקב"ה עומד מכסא דין ויושב בכסא

רחמים ..... ט, קלד

בשעה שהקב"ה מסתכל בתלמידי חכמים

שיושבים בבתי מדרשות נהפך כעסו

לרחמים ..... שלד

אות ו' היא סוד הרחמים ..... רכז, רלז

השם 'אב' מורה על רחמים ..... קיד, תז

בקשת מתמזגים מידות חסד והרחמים ..... לה

ריח

חוש הריח לא נפגם על ידי אדם הראשון

בחטאו ..... פז, קפז

איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף זה

הריח ..... פז, קפז, רמו

הוא ענין פנימי רוחני ..... שו

מניין שמברכים על הריח ..... פז, קפז, שו

חשון – המליך אות נ'

בריש ..... כז, קנח, קפז, רצט, שו

טהרה שבטלה מישראל ביטלה טעם הפירות

וריחם ..... רמו, שו

על מלך המשיח נאמר והריחו בריח ה' .... קפז

רינה

אחד מ"ב לשונות של שמחה – כנגד חודש

אדר ..... שט

אחד מעשר לשונות של תפילה ..... שט

זו תפילה של שבח ..... שט

דיבור המתפרץ מתוך המיית הלב ..... שמב

שירה מתוך תשוקה ורצון ..... שדמ

דברי שבח היוצאים מהלב ..... שדמ

עבודת ה' ברינה – חיבור לשורש החיים . שמוז

רעות

אחד מ"ב לשונות של שמחה – כנגד חודש

אלול ..... תט

שורשם המשותף של 'רע' ו'רע' ..... תט

'תרועה' 'רעות' ו'רעות' ..... תיא

הקב"ה נקרא 'רעך' ..... תיב

ישראל נקראים 'רעך' ..... תיב

- ש -

שבועות

חג מתן תורה ..... שפא

שבט [חודש]

המליך בו אות צ' ..... קצג

מזלו דלי ..... מה
 כנגד שבט אשר ..... מה
 זכותו של משה רבנו עומדת לישראל בחודש
 שבט ..... מה
 ביאור התורה על ידי משה רבנו בר"ח
 שבט ..... קצנ,רב,שלא,שלו
 בא' שבט מתעוררת השגת התורה שבעל
 פה ..... שלו
 מאורעות חודש שבט ..... מז
 ראש השנה לאילנות ..... רא,שלא
 זמן התחדשות טבע הבריאה ..... שלה
 ראשי תיבות ש'מחה ב'רכה ט'ובה ..... רב
 זמן המסוגל להתחדשות בתורה ..... שלו
 החודש המוכשר לשלמות ..... רב
 גילה – אחד מי"ב לשונות שמחה כנגד חודש
 שבט ..... שלא
 ע"ע ט"ו בשבט

שבטי י-ה

י"ב החודשים כנגד י"ב
 השבטים ..... פה,קמז,רפו,רצט
 י"ב שערים בשמים כנגד י"ב שבטים ..... שצ
 עבירתם של שבטים זכורה היא לעולם, תקוה
 היא לעולם ..... שצ
 שנאת האחים ליוסף – מעשה אבות סימן
 לבנים ..... שצ
 יוסף נקרא 'אב' ולא נמנה כאחד השבטים .. לו
 האות ח' לא היתה בשמות השבטים שהיו על
 אבני השוהם ..... רנב,רנה,רפג
 עיין בערכי שמות השבטים [ראובן, שמעון
 וכו']

שבעת המינים

הייעוד המיוחד לכל פרי ..... רב

שבת

קיומם של ששת ימי המעשה תלוי בהשפעת
 קדושת השבת ..... קלו,רמא

שבת – הנקודה הפנימית בזמן, שהיא עיקר חיות
 הבריאה ..... קלו
 היא שלמות ..... שכד
 יש בה הכל ..... שכה
 מקור הברכה ..... שכה
 שבת היא כלה ..... שכד
 נקראת מלכה ..... שכד
 מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמחה ... תו
 שבת היא החיבור בין העולם והבורא .... שכד
 תשוקתם של ישראל לשבת ..... שכד
 מהשבת לומדים מהי קדושה ..... רו
 שבת הגדול על שם המצוה הראשונה שנצטוו
 בני ישראל ..... פב
 היוונים רצו לבטל שבת מילה וחודש ..... שכה
 טעם אכילת דגים בסעודת שבת ..... נז
 זמן מנחה בשבת נקרא 'רעוא דרעין' והוא עת
 רצון ..... קכו,קלו

שופר

מלשון שפרו מעשיכם ..... ט
 בכח התקיעות לאחד את המידות חסד גבורה
 ותפארת ..... לה
 תפקידו של השופר לגלות את הנקודה
 הפנימית ..... קלד
 תקיעת השופר בחודש אלול ..... ער,רעה

שור

מזל חודש אייר ..... פג
 מלך הבהמות ..... פה
 הוא המוכחר שבמינים שפתח בו הכתוב תחילה
 בטהורים ..... פה
 מוכחר שבבהמות לאכילה – שור ..... פה
 יש בו דעת להכיר בעליו ..... פו
 בחינת יוסף ..... פח
 בכור שור – הוא המוכחר שבמשפיעים .... פט
 חמשה דברים נאמרו בשור ..... צ
 שירתו – אז ישיר משה ובני ישראל וגו' .... פד

שינה

בחודש כסלו המליך אות ס' בשינה ..... קע
 השינה - כלי בדרכי עבודת ה' בשלמות .. קעד
 טוב מאד - זו שינה ..... קעד
 מתוך שאדם ישן קמעא הוא עומד ויגע בתורה
 הרבה ..... קעד
 אחת משישים ממיתה ..... קעה
 יעקב היה שונה ולומד בשעת השינה ..... קעה

שכינה

כאשר ישראל באחדות שכינה שורה ..... קג
 יוסף גילה את השראת השכינה בתוככי טומאת
 מצרים ..... רכד
 שכינה מדברת מתוך גרונו של משה
 רבנו ..... מח
 אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר
 וחכם ועניו ..... צ
 השכינה מתעטרת באות ו' ..... רכט, רלה
 לעתיד לבוא צדיקים יושבים ועטרותיהם
 בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ..... רפד

שלום

שמו של הקב"ה ..... שצט
 מעלת השלום בין בני אדם שורשה בשלום
 הפנימי של האדם עצמו ..... ק
 השם 'אדם' מורה על האחדות והשלום כי אינו
 בא בריבוי ..... צו
 סמל לשלמות בין אדם למקום ובין אדם
 לחברו ..... צו
 ללמוד וללמד - סוד השגת השלמות ..... קמט
 הקשת היא כלי מלחמה - וסימן לשלום .... כט
 שלום הוא אחד מי"ב לשונות השמחה - כנגד
 חודש אב ..... שצט
 שמם של ישראל, משיח, תורה, שבת, ברית
 מילה, יוסף הצדיק, ירושלים ..... ת
 השגת השלום ברדיפה אחריו - שלב אחר
 שלב ..... תח
 שלום בגימטריא עש"ו ..... תא

בו חותמים את ברכת הכהנים ..... תא
 מאחד את הניגודים השונים בבריאה ..... תא
 אין שלום ללא מלחמה ..... תג

שלמות

השילוב בין ניגודים יוצר שלמות ..... פ
 מעלת השלימות בין בני אדם שורשה בשלום
 הפנימי של האדם עצמו ..... ק
 חמשים שערי בינה - שלמות כל הכוחות
 בבריאה ..... קס
 המספרים שמונה וחמישים - השלמות שמחוץ
 לגדרי הטבע ..... קסא
 השלמות - רק כאשר המקולקל יתוקן ..... רנח
 השגת השלמות - בשלבים ..... רצא
 שלמות - מורכבת ממיווג הכרה פנימית של
 גדלות בתורה עם מעשים חיצוניים בהליכות
 העולם ..... שה
 האדם נברא חסר ועליו לשאוף
 לשלמות ..... קעו
 צדיק בקיום מצוה אחת בשלמות ..... קצז, קצח
 השינה - כלי בדרכי עבודת ה' בשלמות .. קעד
 מעלת השלמות הבאה מכח האחדות ..... צח
 השלמות הכוללת בין אדם למקום ובין אדם
 לחברו תלויה אחת בשניה ..... צו
 חמישים מסעות בני ישראל במדבר הם מסעות
 כל אדם בישראל השואף לשלמות ..... קפ, קפו
 כלה מלשון 'כל' הכולל את הכל
 [שלמות] ..... שכב
 חודש כסלו הוא חודש של תשוקה
 לשלמות ..... שיו
 שבט הוא החודש המוכשר לשלמות ..... רב
 שבת היא שלמות ..... שכד
 השמחה היא שלמות הנובעת מעומק פנימיות
 הלב ..... ש
 נישואין היא שמחת שלמות האדם ..... דש
 האות ז' רומזת על השלמות הרוחנית המקיימת
 את המציאות הגשמית ..... רמד
 האות ס' מסמלת שלמות ..... קנג

המספר עשר מציין שלמות ..... רנא
המספר שבע הוא ביטוי לשלמות ..... רנא

שמחה

מביאה לרוח הקודש ..... קנא
אין הברכה חלה אלא מתוך שמחה ..... קנא
נס חנוכה נשאר קיים לדורות בזכות שמחת
חנוכת הנשיאים ..... קנא
האות ע' – שמחה וברכה ..... קנא
'היה' – לשון שמחה ..... רכט, רפז, רצו
מנהג החסידים להרבות בשמחה אפילו
חיצונית ..... שפד
כל אדם שאין לו אשה שריו בלא שמחה .. דש
כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר
בחמשה קולות ..... דש
כל מצוה שקבלו בשמחה עדיין עושים
בשמחה ..... קנא, רפז
מעצרת ועד החג הוא זמן שמחה ..... רצט
משכנס אב ממעטים בשמחה ..... קיד, רכא
אין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר ..... דש
י"ב לשונות של שמחה כנגד י"ב חודשי
השנה ..... רפג
לשון 'שמחה' – כנגד חודש חשון ..... רחג
עבודת השמחה ממתיקה את מרידות חודש
חשון ..... שב
בעת שמחה נפתחים בשמים י"ב שערים ... רפג
השמחה היא הבאה לאדם בהדרגה ובישוב
הדעת ..... רפפ
השמחה הוא בהגיע פעולה הנרצית ..... רצ
אין עומדים להתפלל אלא מתוך שמחה של
מצוה ..... ש
שמחה – פנימית מזהלב ..... רפז, ש
השמחה היא שלמות הנובעת מעומק פנימיות
הלב ..... ש
עיקר השמחה היא בלב ואי אפשר ללב לשמוח
עד שיסיר ממנו עקמומיותו ..... ש
בשמחה – אותיות מחשבה כי שמחה ללא
מחשבה היא הוללות ..... ש

ששון חיצוני מביא לידי שמחה פנימית ..... ש
ההבדלים בין ששון לשמחה ... רפז, רפפ, ש, שע
ביאור נוסח התפילה שמחה לארצך ..... רצ
יצחק מרמז על שמחה ויצחק מלשון
שחוקן ..... שפז

שמאל

מידת הדין ..... ט
נר חנוכה משמאל – להאיר גם לשמאל לעשותו
ימין ..... שכז

שמות הקדושים

בריאת העולם והאדם על ידי צירופי
שמות ..... קמג
יודע היה בצלאל לצרף שמות שנבראו בהם
שמים וארץ ..... קמג
י"ב צירופי שם הוי"ה כנגד י"ב חודשי
השנה ..... רפז, שנב

שמים

הנשמה נקראת שמים ..... טו
י"ב שערים בשמים כנגד י"ב שבטים ..... שצ

שמיעה

חוש השמיעה ..... רפז
בדברים הרוחניים חשובה השמיעה
מהראיה ..... קעח
רואים את הקולות – רואים את הנשמע .. קעח
אמונה הבאה מכח שמיעה מבוססת
יותר ..... קעח
בחודש אב המליך אות ט' בשמיעה ..... רכא
האות ס' – ראיה, ואות ש – שמיעה ..... קעז

שמעון

כנגד חודש אב ..... קטז, קכד, רכא, רפז
על דגלו היתה מציירת העיר שכם ..... קכד
מבני שמעון סופרים ומלמדי תינוקות ..... רפז
האחזה בין שמעון ולוי ..... שצג

שנאה

לא תשנא את אחיך בלבבך ..... שפו
 כל האחים שונאים זה לזה ..... שפו
 השנאה והפירוד במובנם השלילי
 והחיובי ..... שצה
 הטעם שנבראה השנאה בעולם ..... שצה

ששון

אחד מלשונות השמחה – כנגד חודש
 תשרי ..... רפה
 טעם שלשון זה הוא הפותח את י"ב לשונות
 השמחה ..... רפה, רצא
 שמחה חיצונית ..... רפז, ש
 ששון – זו ברית מילה ..... רפו, רצא
 דבר שמגדל השמחה נולד לו תוגה ..... רפה
 שמחה שאינה מושלמת ..... רפט
 שמחה פתאומית ..... רצ
 מי ששמח בעצמו ..... רצ
 ששון מבטא את ההדרגה בעבודת
 הקב"ה ..... רצב
 ששון חיצוני מביא לידי שמחה פנימית ..... ש
 ההבדלים בין ששון לשמחה ..... רפז, רפט, ש, שע
 ביאור נוסח התפילה שמחה לארץ ..... רצ

שתיקה

מעלותיה ..... נח, נט
 סייג לחכמה שתיקה ..... נח
 ישועת הפורים מתוך מעלת השתיקה ..... פד

- ת -

תאומים

מזל חודש סיון ..... צב, שפד
 אם חשש אחד בראשו חברו מרגיש ..... צד
 מזל תאומים – סמל לאחדות ..... צד, שפד
 בקבלת התורה היו ישראל באחדות
 כתאומים ..... צד

סמל לשלמות בין אדם למקום ובין אדם
 לחברו ..... צז
 הדמיון בין זוגות התאומים בתורה ויעקב ועשו
 לפרץ וזרח) ..... צט
 מזל תאומים רומז למשה ואהרן ששניהם היו
 שקולים כאחד ..... צט
 יששכר וחובלון בחינת תאומים ..... רג
 כל מזל שהוא כפול כמו תאומים הוא
 החלטי ..... צד
 באחדות רעים נקראים ישראל תאומים ..... ק

תורה

קוב"ה ואורייתא חד הוא ..... תטז
 דרך ארץ קדמה לתורה ..... שנו
 התורה כוללת כל הטובות שבעולם ..... שלב
 ההצלחה בפרנסה – בחיבור בין תורה לדרך
 ארץ ..... רמח
 בא' שבט נפתחים בלבות ישראל מעיינות
 חדשים של תורה ..... מו
 הזהירו בבני עניים שמחם תצא תורה ..... מז
 אין מים אלא תורה ..... מז
 אין ע' אלא תורה ..... קפב
 כניעה והתבטלות – דרכי קבלת התורה ..... מח
 על ידי עסק התורה מתהפך המזל ..... נב
 זמן מתן תורה – בחודש סיון ובמזל
 תאומים ..... צג
 התורה צריכה להיות הכל בקדושה בלי תערובת
 של טוב ורע ..... קז
 דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות ..... קיא
 ללמוד וללמד – סוד השגת השלמות ..... קמט
 גדולה תורה יותר מהכהונה ומהמלכות ..... קנו
 עמל התורה ..... רמט
 אין אדם מייאש דעתו מהתורה כלל ..... רמט
 חדוה היא התורה ..... שפו, שעה
 נקראת אש דת ..... תנז
 בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ..... שלג, שלז

אם היו בני אדם מרגישים מתיקות ועריבות טוב
 התורה היו משתגעים ומתלהטים
 אחריה ..... ש"ב
 בשעה שהקב"ה מסתכל בתלמידי חכמים
 שיושבים בבתי מדרשות נהפך כעסו
 לרחמים ..... ש"ד
 אין העולם מתקיים אלא בזכות הבל פיהם של
 תינוקות של בית רבן ..... ש"ג
 אין מבטלים תינוקות של בית רבן אפילו לבנין
 בית המקדש ..... ש"ג
 לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה
 תינוקות של בית רבן ..... ש"ד
 עליה הדרגתית בלימוד התורה ..... רצו
 תורה היא הפנימיות והמצוות במעשה ..... שב
 גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים
 וארץ ..... ש"ד
 ביאור התורה בשבעים לשון ..... שמו
 בדרך התורה נמצא השילוב בין רוחניות
 לגשמיות ..... שעה
 הבחור בעמו ישראל באהבה – במתן
 תורה ..... שפא
 כל התורה עומדת על האות ו' ..... ר"א
 בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין ..... רמו
 אב ובנו שעוסקים בתורה נעשו אויבים זל"ז
 ולבסוף אוהבים זל"ז ..... תה
 בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היתה חביבה
 עליהם ככלה ..... שבב
 רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה
 להם תורה ומצוות ..... קצו
 בקבלת התורה היו ישראל באחדות
 כתאומים ..... צד
 קבלת התורה בזמן מרדכי ואסתר ..... סג
 הצדיקים נפשם עולה למעלה בשעת השינה
 ולומדים רזי תורה ..... קעה

ביאור התורה על ידי משה רבנו בר"ח
 שבט ..... קצג, רב, ש"א, ש"ז
 תורה שבכתב-תורה שבעל פה
 לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על
 התורה שבעל פה ..... קפה
 תורה שבעל פה – קשה ללמוד ויש בה צער
 גדול ..... קפה
 האור הגנוז מששת ימי בראשית נמצא בתורה
 שבעל פה ..... קפה
 תורה שבכתב הוא האילן ותורה שבעל פה הם
 הענפים והפירות ..... ש"ז
 חיזוק כח התורה שבעל פה בהדלקת
 המנורה ..... קפו
 בא' שבט מתעוררת השגת התורה שבעל
 פה ..... ש"ז
 פלפולא דאורייתא ..... קפו

תמוז

מזל החודש סרטן ..... קד
 המליך בו את האות ח' ..... רנא
 כנגד שבט ראובן ..... רנו, שפו, שגח
 מתוחה בו מידת הדין ..... רנא, שפז
 המאורעות בחודש זה ..... קז, רנה, שפח
 טוב להשתטח בר"ח תמוז על קברו של יוסף
 שנולד בחודש זה ..... שפח
 הוא החודש של עֶשׂו ..... רנב, רפ
 זכותו של משה רבנו 'שנמלט מן המים'
 מתעוררת בחודש זה ..... קד, קיב
 זכותו של יונה בחודש תמוז ..... קד, קיב
 הוא גם שם של עבודה זרה ..... קה, קיא, רנד
 החודש חצוי לשני חלקים – טוב ורע ..... קז
 פגם הראיה ותיקונו בחודש תמוז ..... קיג
 זמן של היפוך האבל לשמחה ..... רנמ
 לשון השמחה 'אחזה' הוא כנגד חודש
 תמוז ..... שפז

תמים-תמימות

תמים תהיה עם ה' אלקיך ..... ג

תפילה

על ידי תפילה משתנה מזלו לטובה ..... א,ג

רינה זו תפילה ..... שמ

אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית

הכנסת ..... שמ

ג' סוגי תפילה (רינה, תפילה ותחינה) ..... שמ

ג' סוגי תפילה (תפילה למשה, תפילה לדוד,

תפילה לענין) ..... שמ

לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו

חלונות ..... שמב

המתפלל יכוין נגד ירושלים ..... שמב

לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך

יתפלל ..... שמב

תפילה - במקום קרבן ..... שדמ

תפילה לעני - המעולה שבתפילות ..... שדמ

תפילות - אבות תיקנום ..... שמב

עיקר כוחה באמונה פשוטה ..... שמה

תפילה במנין ..... שמו

השימוש בניגוני עכו"ם בעבודת התפילה

(בדברי הפוסקים ובהנהגות הצדיקים) ..... שנמ

התפילה נמשלה לקשת ..... לא

תפילין

קדושתם ..... ריג

תפילין של יד מכוסות כנגד קדושה הפנימית

ותפילין של ראש בגלוי להוציא את הקדושה

לרחובה של עיר ..... ריג

תענית-תעניות

תענית בה"ב

טעם תקנת התענית ..... כ,כז

על שם העתיד ..... כ,כז

תשובה

שוב יום אחד לפני מיתתך ..... קכז

תשובה טובה בכל עת - אך חודש אלול מובהר

יותר לתשובה ..... קכז,קל"ג,ער

כאשר ישראל משפרים מעשיהם מטה הקב"ה

הכף לזכות ..... ט

פתחו לי פתח כחודה של מחט .. קל"א,רבה,רצב

עשייתה בהדרגה שלב אחרי שלב ..... רצב

גדולה תשובה שזדונות נעשות לו

כזכריות ..... רנח,תמז

ימי חודש תשרי הם ימי תשובה ..... רצב,רצד

ההבדל בין 'תשובה' ל'שובה' ..... רצב

ג' תנאים בתשובה (חרטה, וידוי ושינוי

מעשה) ..... רצד

במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים

אינם עומדים ..... תמז

ראובן פתח בתשובה תחילה ..... רנז

תשעה באב

נחרבו ב' בתי המקדש ..... רפא

הניגודים ביום זה ..... רפא

אין מניחים בשחרית טלית ותפלין ..... רפח

בשעת מנחה עומדים מהארץ לשבת על ספסל

להראות נחמה ..... רפח

תפילת נחם - במנחה ..... רפח

מצות גיד הנשה כנגד תשעה באב ..... רפח

תשרי

נברא העולם (לדעת רבי אליעזר) ..... קל"ג

מזל החודש - מאזנים ..... ה

באות ל' נוצר חודש תשרי ..... קמט

הזמן המתאים להתבוננות ולימוד לעצמו

ולאחרים ..... קנג

מלשון תשרי ותשבוב - שבו נמחלים עוונות

ישראל ..... ה,ח,טז,קנה

ימי תשובה ..... רצב,רצד

גבוה מכל החדשים ..... קנה

הוא זמן הגאולה ..... קנה

מלשון שרי ואסיר ..... טז

נקרא ירח האיתנים ..... רפז

אברהם אבינו נולד בתשרי ..... רפז, רצז, שג
 עבודת חודש חשון – להמשיך את קדושת ימי
 תשרי ..... כב, כז, קפז, שא
 אחד מלשונות השמחה – כנגד חודש
 תשרי ..... רפה
 ע"ע ראש השנה

כנגד שבט אפרים ..... יז, רפז, רצז
 בחינת עשה טוב ..... כז
 חודש תשרי ומועדיו – שלבים בעבודת
 ה' ..... רצג
 עבודת חודש תשרי – אהבת הבריות ואהבת
 המקום ..... רצה

